

چوارچيڙوہی ياسايي نازادي

روزنامہ گہری له کوردستاني عیراقدا

تؤژينه وهيه کی بهراوردکاریبه

منتدی إقرأ الشقانی

www.iqra.ahlamontada.com

کوردستاني نوو

کوردستاني نوو

کوردستاني نوو

کوردستاني نوو

1

د. کهمال سهعدی

ھۆر ھۆنۈر ياكى يازما
بۇ ئىلمىي ئىشقا كىرىش

چوارچيۆه ياسايي ئازادىي رؤژنامه گهرى له كوردستانى عىراقدا

تۆژينه و ديهكى بهراوردكارىيه

نەلايەن

كه مال سه عدى مستهفا

کتاب: چرا چتره‌ی یاسایی نازایی رۆژنامه‌گه‌ری له کوردستانی عێراقدا
(تۆژینه‌وه‌یه‌کی به‌راوردگارییه)

دانانی: که‌مال سه‌عدی مسته‌فا
بلاژوگراوه‌ی ناراس- ژماره: ۴۴۵
ده‌ره‌ستانی هونه‌ریی ناوه‌وه: ناراسی نه‌که‌رم
هه‌له‌گری: جه‌لال نه‌له‌پاس
سه‌ریه‌رشته‌ی چاپ: ناوهره‌مانی حاجی مه‌حمود
چاپی به‌که‌م. هه‌ولته‌ر - ۶ - ۲
له‌ کتێبخانه‌ی گشتیه‌ی هه‌ولته‌ر ژماره (۴۷۶) یه‌ی سالی ۲۰۰۵ی دراوه‌تن

۱- پيشه‌گي

۱-۱ بابيه‌تي تۆزىنىمىدەگە ئاساسلانغاندا

بابيه‌ني نەم پلاتەي خوارەو لە بابيه‌تي «چوارچىنەي ياسايى نازادىي رۆژنامەگەرى لە كوردستانى عىراقدا» دەتۆزىنەو:

تۆزىنەو يەكەي بەراوردگار يە لە نيوان ياساي فەره‌نسى و مىسى و لوبنانى و عىراقى و هەرتى كوردستاندا.

بۆيە نەم ياسايانەمان هەلبژارد، چونكە هەر يەكەيگيان تايپەتەندىي خۆيان هەيە. بۆ نمونە، فەره‌نسا شۆتى سەرھەلدان و گەشەكردنى نازادىيە گشتىيەگانە، كە نازادىي رۆژنامەگەرى يەكەتكە لەوان. لەوێدا نازادىي رۆژنامەگەرى سەرى هەلدا و گەشى كرد تا كە شەنە نو پە و پايەيەي كە نەمەرز هەيەتى.

باسادانەرى فەره‌نسى زياتر لە هەموو شۆتىن پايەخى بەرتەكخستنى ياساي نازادىي رۆژنامەگەرى داو، و ياساي رۆژنامەگەرىي فەره‌نسى ۱۸۸۱/۷/۲۹ى هەمواركراو بەكەتكە لە كۆنترىن ياساگانى رۆژنامەگەرى لە جىهاندا كە بۆچوونى ئوئى نازادىي رۆژنامەگەرى لە حوكمەگانيدا بەرجەستە كەردوو.

هەروەها ياساي مىسىر يان بۆيە هەلبژارد، چونكە خاوشى سىستەمىگى ياساي پيشكەوتوو لە بوارى رەتكخستنى نازادىي رۆژنامەگەرىدا نەگەر بەراوردى بەكەين لەگەل ياساگانى رۆژنامەگەرىي ولاتانى تىرى عەره‌بى، هەروەها لە روى هونەرى رۆژنامەگەرىشەو پشەنگە.

بەلە ياساي لوبنانىمان بۆيە هەلبژارد، چونكە لوبنان لە روى پيشكەتەي كۆمەلايه‌تى و رامبارى و قەرەزبەسەرە لە هەرتى كوردستان دەجيت، نەمە و وێرپى نەوې كە تاكە ولانى عەره‌بىيە گشت حوكمەگانى رەتكخستنى رەگەياندىي لە كۆديكدا كۆكردۆتوو بەناوى «ياساي رەگەياندى» كە ياسايەكەي پيشكەوتوو.

لە دوايشدا ياساي عىراقى و ياساي هەرتى كوردستانى عىراقمان بۆيە هەلبژارد، تاكو لە نەجمىي بەراوردكردىيان لەگەل ياساگانى نەو ولاتانەي ناومان هينان كە پيش نەمە لە كاروانى نازادىي و ديموكراسيدا سەرقتار برونە، بۆتەوى پشوانىن دەستيشانى

که موکوری و لایه‌نه به‌هتیز و لاوازه‌گانی یاسای خۆمان بکه‌ین و ږنگا خوش بکه‌ین بز یاسادانیری کوردستانی بز دوله‌مه‌نکردن و یتهم‌کردنی سیستمی یاسایی نازادیی ږۆژنامه‌گه‌ریمان، تاو‌دکو له کاروانی نازادی و دیوکراسی به‌جمن نه‌منین و سوود به‌گه‌ل و نیشتامان بکه‌ین.

۱-۲ گرنگی نۆژینه‌وکه

سه‌ره‌رای نهمه، ده‌توانین بلیتینه هۆی بایه‌خه‌گه‌ی ده‌گه‌رتنه‌وه بز نه‌وه‌ی که نه‌مرۆکه له جیهاندا سیستمیکی نوێی سه‌ری هه‌لداوه، که له‌سه‌ر بنه‌مای مافی مرۆف و دیوکراسیه‌ت بنیات نراوه، نهمه‌ش خۆی له‌خۆیدا به‌یوون و به‌نه‌یوونه‌وه له‌گه‌ل هه‌لبژاردن ده‌خولیته‌وه، چونکه گه‌ل له ږنگای هه‌لبژاردنه‌وه، نوینه‌رانی خۆی هه‌لده‌هژیرئ و نازادیی هه‌لبژاردنیش واده‌خوازئ، گه‌ل به‌نازادی گوزارشت له‌بیروو‌رای خۆی بکات. نا‌کو نوینه‌رانی خۆی به‌نازادی هه‌لبژیرئ، به‌کینک له هۆکاره‌گانی گوزارشتکردن له بیروو‌راش ږۆژنامه‌گه‌رییه، چونکه ږۆژنامه‌گه‌ری که‌نالتیکی زیندووه، به‌هۆیه‌وه گه‌ل، گوزارشت له بیرو و رای خۆی ده‌کات، نهمه‌ش له دیارده هه‌ره دیاره‌گانی سیما‌ی کۆمه‌لگای دیوکراسی و مه‌ده‌نییه.

هه‌رده‌ها ږۆژنامه‌گه‌ری بایه‌خه‌کی زۆری هه‌یه بز دروستکردنی رای گشتی له‌سه‌ر مه‌سه‌له گرنه‌گان و چاودێری کردنی کاروباره‌گانی ده‌زگاکانی حکومه‌ت له ولاتیکی دیوکراتیدا.

نهمه‌ش مانای نه‌ویه، گانتیک به‌رپه‌سه‌گان سه‌ریه‌چی له یاسا ده‌گه‌ن یان ده‌ستدریزی ده‌گه‌نه سه‌ر ماف و نازادیه‌گانی گه‌ل ده‌بێ ږۆژنامه و ږۆژنامه‌نووسان به‌دوای راستیدا بکه‌رتن و لیتی بکه‌رتنه‌وه. نهمه‌ش له ږنگای ده‌ستنیسانکردنی که‌موکوری نیش و گاره‌گانیان و ناراسته‌کردنیان ده‌بێ بز کاری چاک و به‌رزه‌وه‌ندی گشتیی کۆمه‌ل.

نهمه‌ش خۆی له‌خۆیدا، باشترین زامنه بز ږنگاگرتن له خراب به‌کاره‌یتانی ده‌سه‌لات له‌لایه‌ن حکومه‌ته‌وه. هه‌ر له‌به‌ر نهم هۆیه‌ش نازادیی ږۆژنامه‌گه‌ری به‌یه‌کینک له نازادیه‌ بنه‌رتیه‌گان داده‌نرت له کۆمه‌لگه‌ی شارستانی و دیوکراسیدا و به‌شداری ده‌کات له چه‌سیاندن و به‌ره‌و پشه‌وه بردنی په‌رۆسه‌ی دیوکراسیه‌ت له ږنگای فراوانکردنی زانیاری و وشا‌رکه‌رانه‌وه‌ی هاوولاتیان.

جا له‌به‌رته‌وه‌ی ږۆژنامه‌نووسان ږۆلتیکی زیندو و به‌رچاوبان له به‌خه‌شینی زانیاری و هوشیارکردنی خه‌لک هه‌یه، بۆیه پێویسته کاره‌گانیان هه‌لکه‌ج بێت بز هه‌ندێک په‌نۆزی

یاسایی و رفتاری پیشه‌یی، تاکو بتوانن به‌شیره‌یه‌کی راست و دروست و به‌یرسانه، کاره‌کانیان نه‌بجام بدن، بویه لیکۆلینه‌وه‌ی «چارچیره‌یه‌کی یاسایی بۆ نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له کوردستانی عیراقدا» به‌کارتیکی پنیوست ده‌زانم، له کانتیکدا که نه‌مرۆ نیشه له سه‌رده‌می جیهانگیری و شۆرش زانیاری و نینته‌رنیتت ده‌ژین، پیشه‌ی رۆژنامه‌گیریش له‌ژێر نه‌م گاریگه‌رییه زۆر جزته پیشه‌وه و رۆژنامه‌ی نه‌لگرتۆنی سه‌ری هه‌لداوه و رۆژنامه‌ی ناسایی (ته‌قلیدی) به‌رگی نۆی بۆشپوه و خۆی خزانده‌وته ناو نۆزی نینته‌رنیشه‌وه و گشت به‌رهبه‌سته‌کان ده‌به‌زینیتت و هه‌موو سانسۆرتیکیش وه‌لا ده‌نیتت و له چاوتروکانیکدا و له‌یه‌ک کاتدا له هه‌موو سرچتیکی دنیا‌دا ده‌بیسترئ و ده‌بیسدرئ و ده‌خۆنדרیشه‌وه. نه‌مه‌ش خۆی له خۆیدا ریک‌خستتیکی یاسایی نۆی ده‌وئ.

هه‌روه‌ها، نه‌م رۆله‌ی که له کۆمه‌لگه‌ی دیوکراسیدا به‌نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری دراوه (به‌کۆمه‌لگه‌ی کوردستانیشه‌وه) وه‌ک ده‌سه‌لانییک له‌ناو کۆمه‌لدا، نه‌گه‌ر بیتت و به‌خرابی و به‌ین هه‌ستکردن به‌لیجیرینه‌وه به‌کار به‌ئینرین، له‌وانه‌یه کۆمه‌ل روه‌به‌رووی گه‌وره‌ترین سه‌ترسی بکاته‌وه، که نه‌مه‌ش پنیوستی به‌رنگا چاره‌یه‌کی یاسایی هه‌یه بۆ روه‌ به‌رووبونه‌وه‌ی نه‌م هه‌ترسه.

هه‌روه‌ها نازادیی وشه، که گوزارستکردنه له نازادیی بیرکردنه‌وه، که نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری یه‌کینکه له سیم هه‌ره‌دباره‌کانی نازادیی وشه، ده‌بێت هه‌موو گه‌رنیشه‌کی بۆ ده‌سته‌به‌ر بکری، بویه به‌پنیوستم زانی «چارچیره‌ی یاسایی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له کوردستانی عیراق» باه‌تی تۆزینه‌وه‌که‌م بیتت. جا له‌به‌رنه‌وه‌ی کتیبخانه‌ی کوردی له‌رووی سه‌رچاوه‌ی یاسایی به‌زمانی کوردی هه‌ژاره و سه‌رچاوه کوردیه‌کان به‌په‌نجه‌ی ده‌ست ده‌ژمێردرین له‌چاوه سه‌رچاوه‌کانی نزی یاسایی، هه‌رچه‌ند، نووسینه‌وه‌ی تیزتیکی یاسایی وا به‌زمانی کوردی، بۆ به‌که‌محار، نه‌رکه‌که‌ی رۆژه له‌چاوه نووسینه‌وه‌ی به‌زمانی عه‌ره‌یی، که‌چی سه‌ه‌رای نه‌مه، نه‌خامدانی نه‌م کاره‌م به‌زمانی شیرینی کوردی به‌نه‌رکتیکی نیشتمانی و نه‌ته‌ره‌یی زانی، بویه سه‌لم لێ نه‌کرده‌وه.

٢-١ یاساوه‌گنسی تۆزینه‌وه

دوا‌به‌دوای هه‌رمه‌هانی یه‌کینی سزقننی و بلۆکی رۆژه‌ه‌لات و ناو‌به‌وونی خۆزی پۆتیه دیکتاتور و دا‌هلۆزینه‌ره‌کان و نه‌مانی نایدیۆلۆژییه‌کانیان، که تاکو سه‌ه‌رتای نه‌وه‌ته‌کانی سه‌ده‌ی پینشو به‌نیکی سه‌ره‌کی نایدیۆلۆژیای جیهان بوون، نه‌مرۆ که سیستیمیکی نۆی

جیهانی له سه‌ر بنه‌مای ریزگرتن له مافی مرۆف و دیموکراسییهت سه‌ری هه‌لداده و باروودۆختکی نوێ هاتۆته‌ ناراه، نوویش ریزگرتنی ماف و نازادییه گشتیه‌کانی مرۆفه به‌نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریسه‌وه.

هه‌روه‌ها دوا‌به‌دوا ئه‌قینه‌وه‌ی شوێشی زانیاری و گه‌یاندن و بچموو کموونه‌وه‌ی دنیا و بوونی به‌گوندێکی بچکۆلانه له‌ ڕێگای نینه‌رنسته‌وه‌ کۆسبه‌کان له‌ به‌رده‌م گراسته‌وه‌ی بیروباوه‌ڕ و هزر نه‌ما و سانسۆری ده‌سه‌لاتداره‌ فاشی و دیکتاتۆره‌کان و چه‌مه‌که‌کانی «ناسایشی نه‌ته‌وه‌یی» و «نیزامی گشتی» و «سه‌وه‌ری ولات» که‌ نه‌وان سه‌رویدیان له‌م ده‌سته‌واژانه‌ ورده‌گرت و بۆ مه‌رامی خوێان به‌کاریان ده‌هێنا. ئه‌م چه‌مکانه‌ پاریان نه‌ما و ناسایشی جیهانی و سه‌روه‌ری مرۆف جینگای گرتنه‌وه‌. بۆیه‌ ئه‌م باروودۆخه‌ نوییه‌ی که‌ هاتۆته‌ ناراه، وا ده‌خوازی ژیرانه‌ و بوترانه‌ و وره‌په‌شانه‌ مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ به‌که‌ین تاوه‌کو له‌ کاروانی نازادی و دیموکراسی و شوێشی گه‌یاندن به‌جێ نه‌مێنین.

هه‌روه‌کو ده‌زانین، نازادی پێشه‌کییه‌ بۆ دیموکراسییهت و نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریش په‌کیکه‌ له‌و نازادییانه‌، به‌لکو به‌هه‌ت‌ترینیشیانه‌، جا بۆ نه‌وه‌ی بنوانین بچینه‌ ناو کرۆکی ئه‌م پێشکه‌وته‌، ده‌بێ یاسا‌گانی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریی خوێمان به‌گوو‌نجین له‌گه‌ڵ ئه‌م سیسته‌م نوێیه‌ی جیهانییه‌ و ئه‌م شوێشه‌ی زانیاری و گه‌یاندنه‌دا. له‌به‌ر ئه‌م هه‌به‌سته‌شه‌ من ئه‌م بابه‌ته‌م هه‌ڵبژارد.

٤-١ پلانی تۆزینه‌وه‌که

دوا‌ی پێشه‌کی، به‌شی دووهم، به‌شینکی ڕێگا خۆشکه‌ره‌، دا‌به‌شمان کردووه‌ بۆ پێنج بره‌گه‌، له‌ بره‌گه‌ی یه‌که‌مه‌دا یاسمان له‌ چه‌مکی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری کردووه‌، بره‌گه‌ی دووهمیشمان ته‌رخان کردووه‌ بۆ شینواز و جۆره‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری و په‌یوه‌ندی به‌غه‌یری خۆسه‌وه‌، بره‌گه‌ی سێهه‌میشمان بۆ مێژووی سه‌ره‌هلدان و پێشکه‌وته‌ی رۆژنامه‌گه‌ری عێراقی ته‌رخان کردووه‌، هه‌روه‌ها بره‌گه‌ی چواره‌میشمان ته‌رخان کردووه‌ بۆ مێژووی سه‌ره‌هلدان و پێشکه‌وته‌ی رۆژنامه‌گه‌ری کردی. بره‌گه‌ی پێنجه‌میشمان بۆ تیزریه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری ته‌رخان کردووه‌.

هه‌روه‌ها له‌ به‌شی سێهه‌مه‌دا، یاسمان له‌ ڕێگه‌خستنی یاسایی ده‌رکردن و بلا‌ت‌کردنه‌وه‌ی رۆژنامه‌ کردووه‌، ئه‌م به‌شه‌مان دا‌به‌شکردووه‌ بۆ سه‌وت بره‌گه‌، له‌ بره‌گه‌ی یه‌که‌مه‌دا یاسمان له‌ سیستی ناگاکاری کردووه‌ و، له‌ بره‌گه‌ی دووهمیشدا یاسمان له‌ سیستی مۆلته‌ و

مهرجه‌گانی ده‌کردن و بلا‌کردنوهی رۆژنامه‌کردووه و له برگی سینه‌میشدا، باسی سیتی بارمتهی داراییان کردووه و له برگی چواره‌میشدا باسی ناگاکاری و راگرتن و هه‌لوه‌شانده‌وه‌مان کردووه و له برگی پینجه‌میشدا باسی گلدانه‌وه و ده‌ستیمه‌راگرتمان کردووه و له برگی شه‌میشدا باسی سانسۆزهان کردووه و برگی حه‌رته‌میشان بۆ پوخته‌ی نهم به‌شه‌ تهرخان کردووه.

به‌شی چواره‌میشان تهرخان کردووه بۆ سیستم و پرنسیپه‌گانی رۆژنامه‌گه‌ری و زامنکردنی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری و دابه‌شمان کردووه بۆ سن برکه. له برگی یه‌که‌مدا باسی سیتهمه‌گانی رۆژنامه‌گه‌ریمان کردووه و له برگی دووه‌میشدا باسی پرنسیپه‌گانی رۆژنامه‌گه‌ریمان کردووه و له برگی سینه‌میشدا باسی زامنکردنی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریمان کردووه.

هه‌روه‌ها له به‌شی پینجه‌مدا، باسی صاف و نه‌رکه‌گانی رۆژنامه‌نووس و تاوانه‌گانی رۆژنامه‌گه‌ری و نه‌و به‌رپرسیاریتییه‌ تاوانکارییه‌ی لینی ده‌که‌وێته‌وه‌مان له میان‌ی دوو برکه‌دا کردووه. برگی یه‌که‌مان تهرخان کردووه بۆ صاف و نه‌رکه‌گانی رۆژنامه‌نووس و برگی دووه‌مان تهرخان کردووه بۆ تاوانه‌گانی رۆژنامه‌گه‌ری و نه‌و به‌رپرسیاریتییه‌ تاوانکارییه‌ی لینی ده‌که‌وێته‌وه.

دوای نه‌وه به‌شی شه‌ه‌مان تهرخان کردووه بۆ کۆتایی و دابه‌شمان کردووه بۆ دوو برکه. برگی یه‌که‌مان بۆ ده‌رنه‌نجام و برگی دووه‌میش بۆ راسپارده‌ تهرخان کردووه.

٢- دهه‌پیتنگ (تهدید)

١-٢ جه مکی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری

له‌به‌رنه‌وه‌ی رۆژنامه هۆکارێکه له هۆکاره‌کانی گوزارشتکردن له بیرورا و له‌به‌رنه‌وه‌ش نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری لقیکه له لقه‌کانی نازادییه کشتیه‌کان و له‌و جودا بۆته‌وه. بۆیه نهم برگه‌یه دابه‌ش ده‌که‌ین بۆ سێ خال.

له‌خالی یه‌که‌میاندا باس له رۆژنامه و تاییه‌قه‌ندییه‌کانی ده‌که‌ین و له خالی دووهمیشدا باس له‌نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری ده‌که‌ین و دواییش له‌خالی سێههمدا باس له گرنگی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری ده‌که‌ین.

یه‌که‌م: رۆژنامه و تاییه‌قه‌ندییه‌کانی

رۆژنامه^(١) دیارده‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی و ناپوورییه و فاکتهرتیکی سه‌ره‌کیشه بۆ دروستکردنی رای گشتی^(٢) و به‌ته‌نها ناسرازیکی نییه له ناسرازه‌کانی په‌رژهاگانده‌ی کۆمه‌لایه‌تی یان وروژاندنی کۆمه‌لایه‌تی به‌قه‌د نه‌وه‌ی ناسرازیکه بۆ ڕیکخه‌ستی کۆمه‌لایه‌تی^(٣). بێن گومان، رۆژنامه تیختیکی دوو دهمه، پته‌وه‌ی نازادییخوازی ده‌گرتیه‌به‌ر و گوزارشت له ماف و رای گشتیی کۆمه‌ل ده‌کات و ڕه‌نگاخۆشکه‌ریشه بۆ وشیاڕیه‌کی زیاتر و پششکه‌وتن، ته‌گه‌ر بیه‌شته ناسرازیکی به‌ده‌ست خه‌ڵکانتیکی دلسۆز و پاره‌ته

١- به‌کاری دروستکردن و ده‌ره‌سانی رۆژنامه ده‌گورێن رۆژنامه‌گه‌ری. هه‌روه‌ها برتییه له کۆمه‌لێک کانه‌زی چاپکراو، هه‌وال و بیرورا و راسپاری و شتی به‌سۆر ده‌گشت جه‌وه‌کانییه‌وه له هه‌ندی کانی دیاریکراودا بلازده‌سته‌وه و له وڵاته پششکه‌وتنه‌وه‌کانیشدا، که له زووی شارستانیه‌وه له پششوه‌ن و له‌وه‌ندا پزنتی حوکمه‌راستی پشت به‌گه‌ل ده‌سه‌ننت و گه‌ل سه‌رجاوه‌ی په‌وه‌په‌تیه‌گه‌یه‌تی. رۆژنامه هۆکارێکه له هۆکاره‌کانی گوزارشتکردن له بیرورا و گۆزیه‌وه‌ی بیرورا له نهنان تا‌که‌کانی کۆمه‌لدا. بۆ زانیاری زیاتر برۆ له (رفانیل عیسی، صحافه‌ العراڤ، اعماد سامی رفانیل بظی، ج ١، به‌غداد، ١٩٨٥، ص ٢٩).

٢- جون. آر. بئسرا: مقدمه‌ فی الاتصاف الجساهیری، ترجه‌ مرکز الکتب الأردنی، عمان، ١٩٩٠، ص ٣٣.

٣- سعد الدین خنفر: الرأی العام وقوي التحریک، ط ١، مطبعة‌ الجمهوریه، المرصل، ١٩٦٨، ص ٩٩.

دیوگراسیخواز و سهر به خۆ و دهزگا دەستور یه کانه، ههروهها لهوانهیه جلهو کینشی نیشتمان و کۆمهال بکات بۆ نهفامی و نهزانیستیکی زیاتر و ون بوون و چهواشه بوون، نهگه ناهرازیک بیهت به دهستی دمه لاداره داپلۆسته ره کانه و^{۱۱}.

سهبارهت به رۆژی رۆژنامه ناپلۆین دهلی: «نهوندهی له سن رۆژنامه دهترسم تهونده له سعد هزار سهر بازی شه پرگه ناترسم»^{۱۲}.

رۆژنامه راسته قینه بهیهی بۆچوونی نوێ نهم تابهته تادیانهی خواروهی ههیه:

۱- دهین به شیوهیهکی دهوری بلاو بکریتهوه و هاوهکهی له ههفتهیهک زیاتر نهیهت.

شایهنی ناماوه بۆ کردنه، له کوردستاندا ههندی رۆژنامه ههروهه پانزه رۆژ جارێک یان دوورتر دهدهچن و پشیمان دهگوترێ رۆژنامه وهک رۆژنامهی دهنگی میللت و رۆژنامهی میدیا و چهندانێ تر.

۲- دهین به پرتگایهکی میکانیکی بیهت به رههم.

له کوردستانی عیراقدا له سالانی (۱۹۶۴- ۱۹۷۰) شۆرشێ کورد چه نیدن رۆژنامهی نهینیی چاپیکراو به نامیری چاپکردنی دهستی و به دهست نووسراوی له شاخ هه بووه، لهوانه رۆژنامهی (خهبات)، رۆژنامهی (صوت کردستان)، رۆژنامهی (ههقین)^{۱۳}.

ههروهها تا سالێ ۱۹۹۱ و پێش راپهرین له شاخ رۆژنامه و گۆفاری نهینیی دیکه زۆر دههجووه وهک گۆفاری (نوسهری کوردستان)^{۱۴} و (بانگ)^{۱۵} و (گهزنگ)^{۱۶} و (رۆژنامهی بههری کوردستانی)^{۱۷}.

۳- دهین ژمارهیهی له بازاردا زۆر بێ و نرخهشی گونجاو بیهت.

۴- جعفر الشیرازی: الصحافه الحرة بين المشروع واللامشروع.

<http://www.annabau.org/nba47/sahala.htm23/2001>

۵- بهرانه محمده لهریق محسن: دمه لانی چوارم، ج ۹، چاپخانهی وێزارهتی رۆژنهبیری، ههولێر، ۱۹۹۸. ل ۹.

۶- بهرانه نهوزاد عهلی تهحمهد: راپهری رۆژنامه گهری نهینیی کوردی، سلطهانی ۲۰۰۱. ل ۱۱ بهدواره.

۷- نهوزاد عهلی تهحمهد: راپهری رۆژنامه گهری نهینیی کوردی- سهرجاوهی پێشوو، ل ۲.

۸- نهوزاد عهلی تهحمهد: راپهری رۆژنامه گهری نهینیی کوردی- سهرجاوهی پێشوو، ل ۱۱۵.

۹- نهوزاد عهلی تهحمهد: راپهری رۆژنامه گهری نهینیی کوردی- سهرجاوهی پێشوو، ل ۶۸.

۱۰- نهوزاد عهلی تهحمهد: راپهری رۆژنامه گهری نهینیی کوردی، سهرجاوهی پێشوو، ل ۱۰۸.

۴- دین نادرزکده‌کی همه‌رنگ بیت و هم‌رو بابه‌تیکي تینداهیت که سایه‌ی بایخ پیدانی رای گشتی بیت تک کروویتیکي بچروکی هه‌لیراره.

۵- دین به‌برده‌واسی له‌کاتی دیاریکراوی خۆیدا دره‌چیت^(۱۱).

به‌مجۆزه، رۆژنامه‌ی چاپکرا^(۱۲) له‌جیهاندا تا دوا‌ی داهینانی نامستری چاپمه‌نی به‌دوره‌نکه‌وت، که له‌لایه‌ن زانی‌ن له‌مانی گۆتبه‌رگ له‌سالی ۱۴۳۶ داهیترا.

نوه‌بوو، دوا‌ه‌دوا‌ی نهم داهینانه‌ مه‌زنه، به‌کهم رۆژنامه‌ی چاپکرا له‌نهلمانیا له‌سالی (۲۰۱۵) به‌ناوی Neu Zeytung دره‌چوو^(۱۳). هه‌روه‌ها به‌کهمین رۆژنامه له‌رۆژه‌لاتی ناوه‌راست له‌شاری قاهیره به‌ناوی (التنبیه) به‌زمانی عه‌ره‌یی دره‌چوو^(۱۴). له‌سالی ۱۸۹۸یش به‌کهمین رۆژنامه‌ی کوودی به‌ناوی (کوردستان) له‌لایه‌ن (مقداد به‌درخان)ه‌وه له‌قاهیره دره‌چوو.

به‌مجۆزه، رۆژنامه‌گه‌ری تا‌کو نهم‌رۆ له‌گه‌شه‌نلن و پیشکه‌وتن دایه، به‌تایه‌تی له‌وته‌ی کۆمپۆته‌ره و مانگی ده‌سکرد و سه‌ته‌لا‌یت و نینه‌هرنیت داهیتراوه و نۆستا‌که له‌سایه‌ی نهم پیشکه‌وتنه ته‌کنۆلۆژیا‌به‌دا کاری ده‌رکردن و بلا‌وکرده‌وه‌ی رۆژنامه‌ زۆر ناسان بووه و جۆز و شیوا‌زه‌کاتیشی له‌جاران زیاتر بوونه.

هوه‌م: نازایی رۆژنامه‌گه‌ری

به‌دزیایی مینژوو هه‌میشه نازادی داخوا‌زیسه‌کی مرۆفایه‌تی بووه و گشت خه‌پاته مرۆفایه‌تییه‌کاتیش له‌ژیر دروشمی شه‌ودا ده‌کران^(۱۵).

۱۱- جون. ار. بیتنر: مفدعة الاتصال الجماهيري، سرچاوه‌ی پینشو ل ۳۳.

۱۲- به‌کهم گۆزار له‌ به‌رسانیا به‌ناوی «ده‌قییل له‌لایه‌ن دانسیل دیفر له‌سالی ۱۷۰۴ دره‌چوو، بره‌انه: جون. ار. بیتنر: مفدعة الاتصال الجماهيري، سرچاوه‌ی پینشو . ۸۳.

۱۳- محمد عبدالعزیز منصور: صحافة بني اسرائيل... صحافة بني اساعيل، ۱، منشورات مکتبه مدبولی القاهرة، بلا‌سه نشر، ص ۱۴. وریا جاف: کاروانشی رۆژنامه‌گه‌ری کوودی، چاپی به‌کهم، بلا‌وکرده‌کاتی ده‌زگای گۆلان، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی پۆشنییری، هه‌ولنیر، ۱۹۹۸، ل ۶-۷.

۱۴- وریا جاف: کاروانی رۆژنامه‌گه‌ری کوودی، چاپی به‌کهم، بلا‌وکرده‌کاتی ده‌زگای گۆلان، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی پۆشنییری، هه‌ولنیر، ۱۹۸۸، ل ۶-۷.

۱۵- عزیز السید حاسم: مبادی الصحافة في عالم المنغیرات، ۱، منشورات دار افان عه‌ریه، بغداد، ۱۹۸۵، ص ۵۹.

شایه‌نی باسه، هه‌ولدانی مروّف بز نازادیه‌کانی له سه‌ده‌کاتی گۆزن و ناوه‌راست و نوێدا، بز دمه‌به‌رکردنی مافه‌کانی به‌دهسکه‌وتنی زانیاری دهستی په‌نگردوه نینجا دواي نه‌وه بیرکردنه‌وه‌ی به‌نازادی دیت و دواتریش داواکردنی مافی به‌نازادی گوزارش‌تکردن له‌په‌یخۆی دیت^(۱۶).

هه‌روه‌کو ده‌زانین، نازادی پوژنامه‌گه‌ری مانایه‌که له مانای نازادیه گه‌شیه‌کان جودا بۆتوه و خه‌لک چه‌ند باوه‌ری به‌مانای نازادیه گه‌شیه‌کان هه‌بیت هه‌نده‌ش باوه‌ری به‌لقه‌کاتی نهم مانایه ده‌بیت^(۱۷).

هه‌روه‌ها گه‌شت ده‌ستور و به‌لگه‌نامه نیشتمانی و جیهانییه‌کان نازادییان له پێشه‌وه‌ی ده‌یه‌رین و ناپه‌یوێتوێواوه داناه و مافی راده‌یه‌په‌شیمان به‌مافه‌تکی به‌هه‌ر ته‌ له مافه‌کانی مروّف داناه^(۱۸). نهم به‌لگه‌نامه‌نه له سه‌ره‌تاوه له چوارچۆیه‌یه‌کی نیشتمانی‌دا و به‌ویست

۱۶- سفیر محمود شکری: نافذة فکر اعمدة المراتب الخس وحرية الصحافة.

<http://www.ahram.org/4/110/2001>

۱۷- محمد عبدالعزیز منصور: صحافة بني اسرائيل... صحافة بني اسماعيل. سه‌رجاوه‌ی پێشور. ۱۴ل.

۱۸- شایه‌نی باسه، و تووێتکی زۆر له‌نیوان هه‌رمه‌ندان و سه‌سه‌قه‌داران و روژنامه‌نووسان له سه‌رتاپای جیهاندا گه‌راوه بز به‌هه‌رکردنی جه‌زوی نازادی روژنامه‌گه‌ری. نایا نازادیه‌یه‌کی که‌سه‌یه‌تیه‌یه‌ یان رامباری! په‌لام به‌ده‌هه‌رچۆنی چاپیسه گه‌ه‌دووه‌نی مافی مروّف له ۱۹۴۸/۱۲/۱۰ و ده‌قه‌نووسکردنی مافی نازادی به‌هه‌رچۆنی ده‌یه‌رین له ماده‌ (۱۹)دا و جه‌ختکردنی په‌مانی نێرده‌بوته‌تی ۱۹۶۶/۱۲/۶ بز صافه شارستانی و رامباریه‌کان له‌سه‌ر دانانی نهم مافه به‌مافه‌تکی رامباری. هه‌روه‌که‌ر له ده‌قی به‌رگه‌ی دووه‌می ماده‌ (۱۹)ی نهم په‌ماننامه‌به‌دا هاتوه، نهم و تووێزه به‌کلاگرایه‌وه، که نه‌سه‌ی خوارده‌ش ده‌قه‌که‌به‌تی ۴- هه‌موو گه‌سی مافی نازادی ده‌یه‌رینی هه‌یه و نهم مافه نازادی تووێنه‌وه له زانیاری و هه‌زی هه‌ر یه‌هه‌ تێگه‌ه‌ت و وه‌رگرتن و گه‌راسته‌وه‌ی یه‌ن گه‌رته‌نه سنوور و نه‌ویش به‌زاریته‌تی یان به‌نووسین یان به‌چاپکردن، له قالیته‌کی هه‌نه‌ری دا‌ین یان به‌هه‌ر شه‌یوازیکی تر که خۆی په‌سندی به‌گاته.

شایه‌نی ناساوه بۆکردنه، مافه‌مه‌ده‌نی و رامباریه‌کان که نهم په‌ماننامه‌به‌ له‌خۆی گه‌رتوه‌ له ۱۶/ ۱۹۶۶/۱۲ پێشه‌کشی نه‌نه‌مانی رێتکه‌خه‌راوی نه‌توه به‌که‌گر تووه‌کان گه‌را بز په‌سندکردنی. و دله‌دواي نه‌واوه‌بوونی په‌ژۆی باسای له ۱۹۷۶/۳/۲۳ به‌رگه‌ر بوو. خه‌تران به‌په‌تی باسای ژمه‌اره (۱۹۹۳)ی سالی ۱۹۷۰ په‌سندی گه‌ردوه، نهم باسایه له روژنامه‌ی (الوقائع العراقية) ژمه‌اره (۱۹۲۷)ی ۱۹۷۰/۱۰/۱۷ به‌لاوکه‌راوه‌توه و له‌و ساره به‌هه‌شیک له باسای نێرده‌بوته‌تی =

و ناره زویکی نیشتمانیانہی تہو لووہہ دہرچوون و شوہ شہگان گوزارشتیان لیتی کردو
دواتر لہ تہو دہستوردا نووسران^(۱۱۹).

رون و ناشکرایہ، نازادی بیسرگردنہوہ و گوزارشتکردن ناوہرؤکتک و اتاہ کی
سروششی نازادیہ، چونکہ مرؤث بہیتی سروشی پتیکہاتہ کی ہونہوہریتکہ ہیردہکاتہوہ
و مافی نازادی گوزارشتکردنیش رووی حمقی بیسرگردنہوہ^(۱۲۰).

مافی نازادی رؤژنامہ گہری واتہ پدیداکردنی زانیاری لہ ہر سہرچاویہک و
گواستنہوہی و نالوگؤز کردنی و مافی بلاوگردنہوہی بیرورا و نالوگؤز کردنی بہین گؤت و
مافی دہرکردنی رؤژنامہ و دانہنانی ہیچ سانسؤزتیکی پتیشینہ لہسہ و ئو بہرہممانہی
رؤژنامہ بلاویان دہکاتہوہ، مہگر لہ سنوریتیکی زؤر تمک نہ بیت^(۱۲۱).

نہمہو لہ ہیچ پارچہ کی گؤزی زہوی نازادیہ کی ہن سنور نیہ، سہرہرای نم ہہصوو
نیدبہاگردنہی کہ لہ ناراداہ^(۱۲۲)، بڑ نمونہ لہ ولاتانی و ہگو سوسرا و فہرہنسا و

مولضرت و هنزی باسی ہہہ و ہرزترہ لہ بنجینہکانی باسی ناوختو ناپیت لہ کلمی ناکوک ہن.
ہر ہتہ دہستوری گنت ولاتانی جیہان دہقنوسی مافی نازادی رادہرہین و رؤژنامہ گہوی
کردوہ و وک مافیکی رامباری و ہنہرتی لہ مالہکانی مرؤث دانہی بیاداناہ.

ہرہ: حقوق الانسان ۱- ميثاق و اعلان و تعهدان دوليان و ہروتوکول- مجلة المحققي- السنة
الاولى العدد ۱ كانون الاول. ۲۰۰۰ ص ۹۳-۱۱۷، و حرة الصحافة تزدهر في المواثيق و تترابع
في التطبيق: <http://www.arabia.com23/9/2001>، و رودي. أ. سموللا: حرية التعبير في
مجتمع مفتوح. ترجمة كمال عبدالرزاق، ط ۱، منشورات الجمعية المصرية لشر المعرفة و الثقافة
العالمية، القاهرة، ۱۹۹۵. ج ۵۰۷ پک.

19- Mise en oeuvre du Droit international Humanitaire et du Droit international
des Droits de l'Homme. Une comparaison par Marco Sassoli Annuaire suisse
de droit international 1987 p 26.

۲۰- عزیز السید حاسہ: مادی الصحافہ فی عالم المتفہرات، ص ۵۹.

۲۱- اسامہ الکاشف: نشرعات الصحافہ العربیہ، <http://www.arabia.com14/10/2001>

۲۲- شایہنی باسہ: ہرہومہی رتکحرای پیروہرہ و رڈشیرری و زانیاری تہوہولتی (ہؤنسکؤ)
سہر بہنہوہ پکگرتوہگان کوشیرو ماتسورا لمبارہموہ گوتہوتی: دہتکگی دانہ، کہ نمؤرکہ
سہر ولات تاگو تئسنا رادہرہینیان نندا نیہہ، ہرہوہا لہ دزیزہی کسکہ ہدا گوتہوتی: نازادی
رؤژنامہ گہری لہ دہ سالہی دہایدا لہ زؤر نارچہی جیہاتدا خراب نہہوہ.

<http://www.aljazra23/9/2001>، <http://www.almashreq>، <http://www.derasat/new/issue/derasat/sub/1.htm2/12/2001>

بهریتانیا و نهمریکا نهمپهري نازادبي پوژنامهگهري ههيه و سانسور لهسەر بلاوکردنوه نيبه، بهلام بهرپرسيارتي ههيه نهگه نهو نازاديبه پيشيل کرا. ههروهه نازادي له بهنهدا بهستراوتهوه بهبهريستي، بويه هيچ نازاديبهک بهين بهرپرستي نيه^{۱۲۳}.

کهوانه سهرهپاي نهوي که نازادبي پوژنامهگهري له دهستوردا زامن کراوه، هيچ پوژنامهيهک نازاد نيبه له بلاوکردنوهي زانباري چهواشهکاري يان نازاربهخش يان زيانبهخش بهناو و ناوبانگ و ناپروي ههه کهسيک يان کومدليک يان دهزگايهگ، جا ج بهمنهقهست بيت يان له نهجمي کهمتهرخمي يان بهريکهوت بيت^{۱۲۴}. چونکه نازادبي پوژنامهنوس بهشیکه له نازادبي کهسيکي ناساي و نابن تهجاوزي بهکات مهگه بهيني ياسايهکي تايهت نهبيت^{۱۲۵}.

له راستدا، دوو سيستي چاودتري و سانسور ههيه، بهکيان خپارترهيه: Preventif نهوه سانسوري پيش دهچووني پوژنامهيه. نهوي تريان، سانسوري دواي بلاوکردنوه: که برهتيه له بهرپرسيارتي پوژنامهگهري، نهويش نهگه بهچهواشه و خرايه نازاديبهکه بهکار هيترا.

له کو تاييدا دهلين، چهمکي نازادبي پوژنامهگهري چهمکيکي پروون و ناشکرا نيبه و کهليک کهليني له لايهني نايديزوتوژيا و رامباري و ياسايي بگه له لايهني زمانهوانيشهوه تيندايه، نهمهش وايکردوه که ياسازانان لهسەر پيتاسهيهکي وردی دياربکراو يهک را نهين.

شايهني ناماژوبوکردنه، چهمکي (نازادي) خوي لهخويدا له تيوزيکهوه بو تيوزيکي تر دهگزي. نازادي له تيروانيني سهرمایهداريدا جياوازه له تيروانيني سوئالجهزدا، ههروهه نازادي له ناييني نيسلامدا سروشتيکي تايهتي ههيه جياوازه له ههردوو تيروانيني سهروهه. تم تيروانينه جياوازهش کاردانوهي دهبيت بهسەر نازادبي پوژنامهگهريدا، بهتايهتي نهو پرينسيپانهي له جيهاندا ههه سهبارته بههستهوهي

۲۲- محمد ناجي عمارة: حربة الصحافة رؤية الواقع

<http://www.alwatan.comgraphics/2001/may/1816/heads/ot6.htm6/10/2001>

۲۴- ف. قريزير. بوند: مدخل الى الصحافة، ترجمة راجي صهيون، ط ۶، منشورات مؤسسة فرانکلين للطباعة والنشر، بيروت، مطابع مؤسسة أ. بدران وشركانه، بيروت، لبنان، ۱۹۶۶، ص ۱۰.

۲۵- حسن الفكاهاني وعبدالمع حسن: الموسوعة الذهبية للقواعد القانونية التي فرتنها محكمة النقض المصرية، ط ۱، ج ۶، منشورات الدار العربية للموسوعات، القاهرة، ۱۹۸۷، ج ۶، ص ۶۸۳.

نازادی بعهه ندیک کۆت و بهندی دیاریکراو لیک جیاواژن^(۲۶).

له راستیدا ناکۆکیهکی قول و به پهرتی ههیه له نێوان چه مکی نازادیی رۆژنامه گهری له ولاته سه رمایه داره کان و له نێوان لۆجیک و چه مکی رۆژنامه گهری له یه کینیی سۆقتی، بزیه جیاوازی رۆلی رۆژنامه گهری له ههردوو سیستما گه وره ترین به لگه یه بۆ قوولی جیاوازی تێروانیی ههردوو کۆمه لگه دا بۆ رۆل و فه رمانی رۆژنامه گهری له ناو کۆمه لدا. بێ گومان نه مه ش ناکامی جیاوازی چه مکی نازادی و سه رلکدارتی و رۆلی ناکه له ناو کۆمه لدا له هه ر یه کتیک له سیستمی سه رمایه داری و سیستمی سۆسپالیزمدا^(۲۷) هه رچه نده نه مرۆ نه و چه مکه سۆقتیه به سه ر چه و، چونکی له پراکتیزه کردندا سه رکه وتوو نه بو، نازادیه که ش ته نها به تاو بو، به لام بێ ناوه رۆک بو.

سینیم: گرنکی نازادیی رۆژنامه گهری

نازادیی رۆژنامه گهری یه کتیکه له و با به ته گرنگانه ی که هه میشه لای رای گشتی و کۆمه لگه ی دیوکراسیه وه جیتگای بایه خ بووه، چونکه نازادیی وشه سه ره تای دیوکراسیه ته^(۲۸) هۆی بایه خدان به نازادیی رۆژنامه گهری له م سه ده یه دا ده گه ریته وه بۆ سیستمی نوێ جیهانی و بلا بوونه و دی سستی دیوکراسی به شتیه به مکی به رفراوان له جیهاندا، نه و سیستمی که به سه ر وشت له سه ر پرنسیپی «حوکمرانیتیی گه ل له ریتگای گه له وه دامه زراوه و هه ر له پێشه وه گریمانه ی نازادیی هه لپێژاردنی لێ ده گری و نه م نازادیی هه لپێژاردنه ش بێ گومان گریمانه ی نه و ی لێ ده گری که گه ل به نازادی گوزارشت له بیرو رای خۆی به کات، جا له به ر نه و ی رۆژنامه گهری گرنگه ترین هۆکاری نوێیه بۆ گوزارشت کردنی بیرو را، بۆیه بیا ده کردنی نه م نازادیه له لایه ن گه له وه له دیارده هه ر دیاره کانی سیستمی دیوکراسیه^(۲۹).

له سیستمی دیوکراسیدا، دوای نه جمانه ی پرۆسه ی هه لپێژاردنی نوێ ته راتی گه ل بۆ

۲۶- حرية الصحافة نذر في المآل ونتراج في التطبيق: <http://www.arabia.com23/9/2001>

۲۷- د. سلوى ابو سعده، الصحافة في الاتحاد السوفيتي، ط. ۱، منشورات دار الموقف العربي للصحافة والنشر والتوزيع، مطبعة الفجر، القاهرة، بلا سنة نشر، ص ۲۵.

۲۸- حرية الصحافة: الفن الكامل لمناقشات مجلس الشعب المصري حول حرية الصحافة، ملحق مجاني مع العدد الأول من مجلة الشباب (۵) ديسمبر ۱۹۷۲، ل. ۱۶۶.

۲۹- د. عبدالله اساعيل السناني: حرية الصحافة، ط. ۱، القاهرة، ۱۹۵۰، ص. ۱.

نەنجۆرمەنی یاسادانان و نەو نەنجۆرمەنانەى كە سەرۆك و نەندانەكانى لە ڕێگای هەلبژاردنەوە دەستیشان دەكەن و كە تەنجۆرمەنى هەلسەراندنى خۆجێتى (مجالس الادارات المحلية) و تەنجۆرمەنى شارەوانى و كەم لە ڕێگەى ڕۆژنامە و كەنالهكانى تری راگەياندەنەوە دەبێتە چاودێر بەسەر كاروبارەكانیانەوه و لەو ڕێگایەوه گوزارشت لە بیرورای خۆى دەكات. نەهه و سەرەرای كوتایى هاتنى پرۆسەى هەلبژاردن نەو پەيوەندییه هەر دەهێتێ كە پێشتر بەنامانجى خۆ پالۆتن و پرۆياگانە لە نێوان كەل و نەو نۆتەراندەدا دروست بووبوو، بۆیه هەر يەكێك لە تاكەكانى كەل لە ڕێگای نەم كەنالهدا موحاسبەى نەو كەسانە دەكات كە پێشتر متمانەى پێدايوون. هەر بۆیه لە دەستوورى زۆر ولاتاندا ڕۆژنامهگەرى ناوى لێنراوه دەسلاتی جەماوەرى^{۱۳۰}. تەنانەت هەندى كەس بەدەسلاتی چوارم ناوى دەبن^{۱۳۱} لەبەر نەو ڕۆلەى كە هەيتى لە ناراستەكردنى راي گشتى و بەسەرکردنەوى كاروبارى حكومەت و بەدەرخستى راستییهكان، هەرچەندە هەندى كەشى هەن نەم رايە رەت دەكەنەوه و دەلێن ناكەن ڕۆژنامهگەرى بەدەسلاتی چوارم ناوژەد بگەين، چونكە لە ڤروى ياساييهوه تاكو نێستا لە دەستوورى هيج ولاتێكدا بەدەسلاتی چوارم ناوى نەبراه. هەرودها لەڤروى نرخدانانیشەوه، دانانى بەدەسلاتی گشتى لە ڤله و پایەكەى كەم دەكاتەوه، هیتلەرىش بەقوتابخانەى جەماوەر و سڤى كەردووه و دەلێن: «ڕۆژنامهگەرى قوتابخانەيەكە جەماوەر زانیاری ڕۆژانەى لى وە وەرەگەرن»^{۱۳۲}.

۳۰- بڕوانه هەاده (۲۰۶) لە دەستوورى ميسرى سالى ۱۹۷۰ كە نيبدا هاتووه: «ڕۆژنامهگەرى دەسلاتیكى جەماوهرییه و كار بۆ پەيامى خۆى دەكات بەو شێوەی كە لە دەستور و ياسادا دياربكرهوه. هەرودها لە ياسای ڕێكخستنى ڕۆژنامهگەرى ميسرى ژماره (۹۶) ای سالى ۱۹۹۶ دروياتی كەردنەوه و لە هەاده (۱۱) دا هاتووه: «ڕۆژنامهگەرى دەسلاتیكى جەماوهرییه كار بۆ پەيامى خۆى بەبەرسرايێتییهوه دەكات و لە خزمەتى كۆمەلدا گوزارشت لە ڤوتە جياحياكانى راي گشتى دەكات و بەشداری لە دروستكردن و ناراستەكردنى دەكات لە ڕێگای ناژادى رادهبرين و پرۆسەى رەخنەگرتن و پلازكردنەوى هەوالدا...»

۳۱- ادیب مروه: الصحافة العربية نشأتها وتطورها، ط ۱، منشورات دار مكتبة الحياة، بيروت، لبنان، ۱۹۶۱، ص ۹۹. وحامد محمد علي: حول الاعلام والاعلام الاسلامي، ط ۱، منشورات مكتب الاعلام لاحماد الاسلامي في كوردستان، مطبعة الثقافة، اربيل، ۱۹۹۸، ص ۷-۹. وكمال سعدي: السلطة الرابعة، ط ۱، مطبعة الثقافة، اربيل، ۲۰۰۱، ص ۳.

۳۲- ادیب مروه: الصحافة العربية نشأتها وتطورها، سەجاردی پینشو، ۱۹۹۷.

به‌رای نیشه، نوکاته رژۆنامه‌گه‌ری ده‌بیتت قورتابخانه و گه‌ل زانباری لڤ و‌رده‌گه‌ریت، کاتیک نازادیتت. نه‌ک نامرازیک بیتت به‌ده‌ست دیکتاتور و فاشته‌کان بز پهبازگانه‌ده و چه‌واشه‌کردن.

نیجا بز نه‌وی رژۆنامه نه‌و پدیامه‌ی که هه‌لیگرتوه به‌ته‌راوه‌تی جینه‌جینی به‌کات، ده‌بیتت به‌رله هه‌موو شتی نا‌ه‌روی خۆی به‌بارتیزت، نه‌و رژۆنامه‌به‌ی نا‌ه‌روی خۆی نه‌پارتیزتی نا‌گرێ جه‌ماوه‌ر پتزل به‌بیروراکانی ب‌بیتت هه‌رچه‌نده بشیخوینتته‌وه^(۳۳).

رۆلی رژۆنامه‌گه‌ری به‌بیتی کۆمه‌ل و پزتیسی سیاسی ده‌گۆپتی، بۆیه له ولاته دیوکرتانه‌کاندا، رژۆنامه‌گه‌ری به‌هه‌موو شیواز و جزیره‌کانه‌وه ناوتیه‌ی کۆمه‌له و کۆمه‌ل‌کاری تی ده‌کات و نه‌ویش کاردانه‌وی بۆسه‌ر کۆمه‌ل‌ده‌بیتت و حاله‌تی کۆمه‌ل‌مان بز و‌رده‌خات^(۳۴).

به‌لاه له‌و ولاتانه‌ی که دیوکرتانی راسته‌قینه‌ی تیندا نییه و ده‌سه‌لاتی گشتی هه‌لقه‌لوی جه‌ماوه‌ر نییه، رژۆنامه‌گه‌ری نه‌و پزۆله‌ی نییه و ناشییتت.

بز نمونه، له عیراقدا، به‌بیتی ماده‌ (۲۶) ی ده‌ستوری سالی هه‌فتا نازادیی راده‌برپین و بلا‌و‌کردنه‌وه که‌له‌لت کراوه، که‌چی له واقیعدا حکومه‌ت پنگا به‌نازادیی راده‌برپین و نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری نادات و به‌کرده‌وه نه‌مه‌ی هه‌له‌شاندۆته‌وه و حکومه‌ت و حزبی به‌عس ده‌ستی به‌سه‌ر گشت که‌ناله‌کانی راگه‌یانندی چاپکراو و بیستراو و بینرا و داگرتوه و بز پهبازگانه‌ی خۆیان به‌کاریان ده‌هینان و ده‌رفه‌تی بیه‌ر و بۆچوونی جیا‌واز ناددن. به‌بیتی راپۆرتیکێ (Freedom House) له عیراقدا ده‌ست به‌سه‌ر ۹۸٪ نازادیی رژۆنامه‌گه‌ریدا گیراوه^(۳۵).

هه‌روه‌ها رژۆنامه‌گه‌ری پزۆلیکی گرنگی هه‌یه له په‌وه‌بیتدانی کۆمه‌لایه‌تی و پاسباری و پزۆشیری و نا‌ه‌روی و وروژاندنی هه‌ستی نه‌ته‌وايه‌تی و به‌ره‌و پینشه‌وه بردنی کۆمه‌ل^(۳۶).

۳۳- د. فیسی الباسری و د. سۆده الفه‌ادری و بونس الشکرچی: الفنون الصحفیه، دار الحکمه للطباعة والنشر، بغداد، ۱۹۹۱، ص ۲۰.

۳۴- ادیب مروه: الصحافه العربیه نشأتها و تطورها، سه‌رچاره‌ی پیتشور، ۹۹ ل، هه‌روه‌ها arabia.com/life/articlearabic1/11/2001.

۳۵- State Spel Rprt on Human rights in Iraq راپۆرتی سالانه‌ی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وی نهمه‌ریکا <http://www.ajeel.com> ۲۰۰۱/۲/۲۶ تابه‌ت به‌مافه‌گانی مروف، تۆری ئیشه‌رنیتت، ۲۰۰۱/۲/۲۶

لەسەر ناستی جیهانیشدا، دەتوانین بڵێین، گۆتایی هاتی جەنگی جیهانی دووهم (١٩٣٩-١٩٤٥) و دامەزرانی نەتەوە یەکگرتوو دکان لە سالی ١٩٤٥ دەرفەتییکی زۆرین بوو بۆ بەدەرخستی نازادیی رۆژنامەگەری لەسەر ناستی جیهاندا لە ڕیگای دەرکردنی جاری گەردوونی مافی مرۆڤ لە ١٠/١٢/١٩٤٨دا کە نازادیی رۆژنامەگەری زامان کردوو و لە ماددە (١٩) دا دەقنوسی کردوو کە دەلێ: «هەموو کەسێک مافی نازادیی بیرورا و رادەربینی هەیە، نەم مافەش هەلگرتنی بیرورا بەین خۆ تێکەڵکردنی کەسێکی دیکە و ڕوگرگرتنی هەوآل و بیروباوەر و بلاکردنەویان بەهەر شیوەک و بێ خۆنەستەو بەسنووری جوگرافی دەگرتەووە». جا لە پیشکەوتنێکی تردا، نەر پرنسپالەکی کە لە دووێ نەم جەپارنامە بەدا هاتسوون کران بەهەندیک بپاری وردتر لەبارەی نازادیی رۆژنامەگەرییەوه، ڕەکو جەختکردنی نەتەوە یەکگرتوو دکان لەسەر نازادیی رۆژنامەگەری وەک مافێک لە مافەکانی مرۆڤ یان وەک بەیمانی نێو دەولهتی بۆ مافە شارستانی و پامپاریهەکان کە کۆمەڵەی گشتیی نەتەوە یەکگرتوو دکان بەبیتی بپاری ژمارە ٢٢٠٠ تەلف (٢١-و) ی ١٦ کانوونی یەکمەسی ١٩٦٦، متمانی بپارێ و نەم پەیماننامە یە بەبیتی یاسا سیفەتی سەپاریتی هەیه بۆ نەر و لاتانەکی کە پەسندیان کردوو و جەختیش لەسەر نازادیی رادەربەین کراوه وەک مافێک لە مافە پامپاریهەکانی مرۆڤ^{٣٦}.

هەر وەها نەر پیشکەوتنەکی کە سیستی جیهانی لە سەرەتای نەو دەتەکانی سەدەکی رابردوو بەخۆیەوه بپنی کاربەگەریهەکی زۆری بۆ سەر بایهەدان بە نازادیی رۆژنامەگەریهەوه هەبوو. هەر وەها ڕوخانی سیستی سەرتاپاگەری (سولێ) لە رۆژھەلاتی ئەوروپا یواری بۆ پیشکەوتنی ڕاگەیانندن و بەخشینی حەساتە یەکی زیاتر بۆ رۆژنامەنووسان ڕەخساند بۆ جیەجیەکردنی کارەکانیان، نەموو، شوێشی زانیاری و گەیانندن و نینتەریت ناسۆیەکی نوێ لە بەر دەم نازادیی بەخش و بلاکردنەوه کردوو.

٣٦- سعید السلي: برنامج أكثر من رأي، بمناسبة يوم الصحافة العالمي، تقديمه جميل عازر:

<http://www.aljazera.net/23/9/2001>، ومناز حيدري: دور الصحافة الكوردية في السنة

القومية وتوعيتها، والحركة التحررية الكوردية مجلة (صوتنا) العدد (٦٥) حزيران ١٩٩٧ ص١٠٣، و كەنالی «الجزيرة» بەرنامەکی (اکتر من رأي): کۆلاری رۆژنامەفانی ژمارە (٦-٧) پایز - زستان ٢٠٠٢-٢٠٠٣ ل٧٤.

٣٧- حرمة الصحافة تزدهر في المواقف وتراجع في التطبيق: <http://www.arabia.com/23/9/2001>

و پێتەوی نێو دەولهتی بۆ مافەکانی مرۆڤ، ل٥٢.

۲-۲ شینواز و جۆزنامەگەری و پەيوەندى بەجەمكى تىرەۋە

لەۋەتى رۇژنامەگەرى لە جىھاندا ۋەك ھۆكارتىك لە ھۆكارەكانى پەيوەندى جەماوەرى سەرى ھەلداۋە و تاكو نەمىرە، لە نەنجامى نەو پىشكەوتنە يەك لە دوايەكانەى كە كۆمەلگاي مەژۇنەى بەخۆتەۋە بىنبەۋ، گەلىك قۇناخى جىجايى پەيوە، لە ناكامدا، چەندىن شىنواز بۇ پتەۋگەردى نەم پەيوەندىيە جەماوەرىيە دۆزراۋەتەۋە، ھەردەھا شان بەشانى نەمە، جۆزەكانى رۇژنامەگەرىيىش روو لە زىادى و ھەمەرەنگىدا بوۋە. نەمەو و تىراى نەۋدى رۇژنامەگەرى ۋەك نامرازىك لە نامرازەكانى گوزارشتكردن لە بىروراي، ھەمىشە پەيوەندى پتەۋى بەكۆمەللىك چەمكەۋە ھەبوۋە. لە خواروۋە، لە دوو خالدا پاس لەمانە دەكەين. لە خالى يەكەمدا، پاس لە شىنواز و جۆزەكانى رۇژنامەگەرى دەكەين و لە خالى دوۋەمىشدا، پاس لە پەيوەندىيى رۇژنامەگەرى بەئەبىرى خۆتەۋە دەكەين:

۲-۲-۱ شىنواز و جۆزنامەگەرى رۇژنامەگەرى

بەكمە: شىنوازەكمى رۇژنامەگەرى

۱- رۇژنامەگەرىيى چاپكراۋ

دوۋەدراى داھىتائى چاپخانە لەلايەن زاناي نەلمائى گۆتسىبەرگەۋە، نەم جۆزە رۇژنامەگەرىيە سەرى ھەلدا. رۇژنامەگەرىيى چاپكراۋ، بىرتىيە لە چاپكردى ھەۋال و بابەتەكانى تىرى رۇژنامەگەرى لەسەر كاغەز لە رنگاي بەكارھىتائى نامىرى چاپكردن. لە سەرەنادا، پىتەكان بەدەست دادەندران و چاپكردىش بەدەست دەكرا، بەلام لەدوايىدا دانائى پىتەكان لە دەستەۋە گۆزا بۆ لاينۆتايپ و چاپكردىش لە دەستەۋە بوو بەچاپكردى ھەلسى. نەمەركەش پىتچىن لە رنگاي كۆمپىوتەرەۋەبە و چاپكردىش بەنامىرى نۆفىتە.

۲- رۇژنامەگەرىيى بىستراۋ

لە سەدەى بىمىستەۋ، رادىۋو ۋەك نامرازىك لە نامرازەكانى پەيوەندى جەماوەرى دۆزرايەۋە^{۱۴۸} و رۇژنامەگەرىيىش لە سايبەى نەم دۆزىنەرە نۆبەدا چۆرە قۇشاخىكى تىرەۋە و مەژۇل لە سايبەيدا دەنوائى لەكانى كاركردىشدا كۆن لە ھەۋالەكان سكرىت^{۱۴۹}.

۱۴۸- حون ار بىسترا: مەدەتە الاتصال الجماهيرى، سەرچاۋەى پىشۋو ل ۱۴۳.

۱۴۹- حون ار بىسترا: مەدەتە الاتصال الجماهيرى، سەرچاۋەى پىشۋو ل ۱۴۳-۱۴۴.

رؤژنامه‌گه‌ری بیستراو که له یتگی رادیۆه په‌خش ده‌کریت، چاره‌پرسی دواړوژتیکی پوونانگی لڼ ده‌کریت، چونکه نو نامیتره‌ی که له یتگی‌پوه په‌خش ده‌کریت (رادیۆ) نامیتریکي سووک و هرزه‌انه و له توانای هم‌وو مروفتیک دایه په‌نرخنیکي کم ده‌سته‌بری بگات، وپرای نه‌وی په‌خش‌گه‌ی ده‌گاته ژماره‌په‌کی زۆری خه‌لکان و کۆمپانیا بازارگانسیه‌گانیش ده‌توانن په‌نرخنیکي زۆرکم پېرژیاگانده پوک‌لویهل و خزمه‌نگوزاریه‌گانیان له یتگی‌پوه بگن.

هره‌وه‌ها یه‌گتیک له تایبه‌تمندییه هره دپاره‌کانی نه‌ویه که له لایه‌ن ژماره‌په‌کی که‌می کارمندانوه و به‌دواړیسه‌کی که‌صوه به‌رتیوه ده‌چیت و نهمه‌ش ختی له ختیدا کاری رؤژنامه‌گه‌ری بیستراو ناسان ده‌گات^(۱۰) نهمه‌ش وایکروده سه‌ره‌پرای به‌ده‌رکه‌وتی تله‌فزیۆن وهک نامرازنیکي په‌یوه‌ندی جه‌ماوهری ناسنامه‌ی ختی وهک هوکارتیکي په‌یوه‌ندیکردن بپارتیزیت و پزلی ختی له‌ده‌ست نهدات^(۱۱).

۳- رؤژنامه‌گه‌ری بیستراو

له‌سالی ۱۹۴۸ داو دوايه‌دوای دۆزینه‌وه‌ی نامیتری تله‌فزیۆن^(۱۲) و به‌کاره‌ینانی په‌شینوه‌په‌کی گرتگ، رؤژنامه‌گه‌ری چوه قوناختیکي تروه و توانرا له یتگی‌په‌خشی ویتنه‌پیه‌وه هه‌واله‌کان بگه‌ی‌ندرتنه جه‌ماوهر و به‌م شینویه شینواژنیکي تری رؤژنامه‌گه‌ری سه‌ری هه‌لدا که شینواژی رؤژنامه‌گه‌ری بیستراوه.

به‌پشی راپه‌رتنیکي نووسینگه‌ی پېرژیاگانده و ناگاداری تله‌فزیۆنی (Televitions Bureau of Advertising) تله‌فزیۆن ده‌سه‌لاتی به‌سر (۳۸٪) ی کاته‌کانی گرتوه به‌ه‌راوردکردن له‌گه‌ل (۳۲٪) ی رادیۆ و (۱۳٪) ی رؤژنامه‌ی چاپکراو و (۷٪) ی گۆفاری چاپکراو^(۱۳). هرچه‌نده، نیستاکه دواي بلاووه‌وه‌ی سه‌ته‌لايت و نیسته‌رنیت، نه‌م پزخانه گۆرتانان به‌سه‌ردا هاتوه و وهک ختیان نه‌ماوته‌توه.

۴۰- جون. ار. بېنتر: مقده‌ الاتصال الجماهيري، سه‌رچاره‌ی پېشور ل ۱۷۲.

۴۱- جون. ار. بېنتر: مقده‌ الاتصال الجماهيري، سه‌رچاره‌ی پېشور ل ۱۷۳.

۴۲- خه‌لک بز به‌کمه‌جار سالی ۱۹۳۹ تله‌فزیۆنی له پېشانگاپه‌کی جه‌پاندا بېن. به‌روانه: جون. ار.

بېنتر: مقده‌ في الاتصال الجماهيري، سه‌رچاره‌ی پېشور ل ۲۰۳.

۴۳- جون. ار. بېنتر: مقده‌ الاتصال الجماهيري، سه‌رچاره‌ی پېشور ل ۲۰۰.

4- رۆژنامه‌گه‌ری تیلیتیکست

تیلیتیکست سیستمیکه له ڕیگایه‌وه نامبیری کۆمپیوتەر به‌نامبیری ته‌له‌فزیۆن ده‌به‌سترتیه‌وه و وا ده‌کات زانیاری و هه‌واله‌کان به‌گاته نامبیری پیشوازی (اجه‌زه‌ الاستقبال) له ماله‌وه و له هه‌ر شوێنیکه‌ی تر.

بینه‌ر بۆی هه‌یه، له‌م‌اله‌وه به‌رنامه‌ی ته‌له‌فزیۆن یان په‌خشه‌گانی تیلیتیکست هه‌لبێژێن یان هه‌ردووکیان پێکه‌وه هه‌لبێژێن^(٤٤١). به‌م‌ه‌ش رۆژنامه به‌شیوه‌یه‌کی فراوان له‌نێو زۆریه‌ی هه‌لاندا و له‌نێو که‌ساندا به‌لاوه‌ده‌بێته‌وه.

5- رۆژنامه‌گه‌ری فیدیوتیکست

له‌کاتیکدا که تیلیتیکست به‌کارده‌یت بۆ هه‌ناردنی زانیاری و هه‌واله‌کان له ڕیگای په‌خشیه‌وه، که‌چی سیستی فیدیوتیکست له ڕیگای به‌کارهێنانی هه‌ندێ سلک یان کێبل به‌کار ده‌هێندرت که بریتییه له به‌ستانه‌وه‌ی کۆمپیوته‌ری نێوه‌ندی (مه‌رکزی) به‌نامبیری پیشوازی ماله‌وه.

به‌م شتیه‌وه، په‌یوه‌ندییه‌کی دوو قۆلی له‌ نێوان به‌کارهێنه‌ر و نامبیری په‌خشکردنه‌که دروست ده‌بێت و ئه‌وه که‌سه‌ی فیدیوتیکست به‌کارده‌هێنت بۆی هه‌یه ده‌م‌وه‌ده‌ست له‌کاتی داواکردنیدا، زانیاری له‌ بانگی زانیاریه‌کان وه‌ده‌ست به‌یتنی^(٤٤٢).

6- رۆژنامه‌گه‌ری نێنه‌رنیت

به‌ر له هه‌م‌وه‌شتن، نێنه‌رنیت، بریتییه له تۆزیک که پێکهاتوه له کۆمه‌لیک نامبیری کۆمپیوته‌ر و هه‌م‌وه‌ریان به‌یه‌که‌وه به‌سه‌راوه‌تیه‌وه و، نهم په‌یوه‌ندییه‌ی نێوان نهم کۆمپیوته‌رانه له ڕیگای تۆزیکه‌وه ده‌بێت پێی ده‌وترێن نێنه‌رنیت^(٤٤٣)، واته (تۆزه‌گانی په‌یوه‌ندی جیهانی به‌کۆمپیوته‌ر).

هه‌م‌یشه‌ که‌یاندنی هه‌واله‌کان به‌خه‌یرایی و له‌ کاتی گونجباردا سه‌رچاره‌ی هه‌یز بووه بۆ رۆژنامه‌گه‌ری، نهم‌زۆکه‌ش نێنه‌رنیت ئه‌وه‌ی سه‌لماندوه که به‌خه‌یرایی و له‌ کاتی گونجباردا هه‌واله‌کان ده‌گه‌یه‌نێته‌ جه‌ما‌وه‌ر.

٤٤- جون. ار. بېنتر: مقدمة الاتصال الجماهيري، سرچاره‌ی پێشوو ل ٤٥٢.

٤٥- جون. ار. بېنتر: مقدمة الاتصال الجماهيري، سرچاره‌ی پێشوو ل ٤٥٢.

٤٦- طلال ابو غزالة: التجارة الالكترونية والملكية الفكرية:

بهم شیوهیه نینتەرنیٲ بۆاری بۆ خاوەن رۆژنامەکان رەخساندووە کە لە رێگای ئەم تۆرە و لە رێگای دەرکردنی رۆژنامە ئێلێکترۆنییە وەوآل و زانباریەکان بەختیاری و لە کاتی گۆجباردا لە گشت شوٲتی کدا بگەینە ئەمەموو کەسێک^{١٤٧١}.

سەرەرای ئەمە، نینتەرنیٲ بەلووتکە ی گۆزارشتکردن لە بیرورا دادەندریٲ، تا یادهیەک دوورە لە سانسۆر و یاساگانی چاپ و بلاوکردنەو و پیتیست بەمۆلەتی حکوومەت ناکات بۆ چاپ و بلاوکردنەو و بەخشکردنی. نینتەرنیٲ ئەم سنوورانی ئەمەموو بریو و دەچیتە ئەمەموو گۆشەبەکی جیهان^{١٤٨}. رۆژنامەگەری نینتەرنیٲ هەندیک خزمەتگۆزاری لەتەک هەوآلەکان پێشکەش دەکات کە رۆژنامەگەری چاپکراو ناتوانی پێشکەشی بکات. بۆ نمونە، رۆژنامە ی انیٲۆرگ تاینزای ئەنتەرنیٲی هەندیک خزمەتگۆزاری لەسەر تۆری نینتەرنیٲ پێشکەش دەکات کە رۆژنامە ی چاپکراو لەسەر کالغەز ناتوانی پێشکەشی بکات، وەک دیارکردنی باری ناو و هەوا و نرخی هۆتیل و فرۆکە و دراوێکان و بازارگە ی ئەلێکترۆنی بۆ کۆپین و فرۆشتن و بەراوردکردن نرخی کەلێدەلەکان لەگەڵ بەکتری و کردنەوی بۆستی ئەلێکترۆنی و دەیان خزمەتگۆزاری تر^{١٤٩}.

٧ - هاوبەستی رۆژنامەگەری ناسایی بەرۆژنامەگەری ئەلێکترۆنییەو

ئەم شێوازه بریتییه لە دانانی رۆژنامە ی چاپکراو لەسەر تۆری نینتەرنیٲ، بەمەش رۆژنامە بەختیاری و لە ئەمەموو شوٲتیکی گۆی زوی دەگاتە دەست بێنەر و خوٲنەر. بۆ نمونە گۆمپانیای تریٲۆن کە رۆژنامە ی (شیکاگۆ تریٲۆن) ی چاپکراو دەرەدەکات و لە هەمان گاتیشتدا تەلەفزیۆن و رادیۆ و شوٲتی ئەلێکترۆنی لەسەر تۆری نینتەرنیٲ هەبە و جاریکی تر ئەم رۆژنامە یە لەسەر تۆری نینتەرنیٲ بەخش دەکات^{١٥٠}.

٤٧- بوب غایلز: الصحافة في عصر شبكة الانترنت، مجلة «وسائل الاعلام والاخلاق» الالکترونية تصدرها وزارة الخارجية الاميركية، له تۆری نینتەرنیٲ لەم شوٲتی خواروو وەرگێراو: <http://www.usinfo.state.gov/journals/ijgic10401/ijga0401.htm> 1/10/2001

٤٨- اسامة محمود: ثورة الانترنت ومستقبل الصحف المطبوعة الالکترونية في العالم العربي، <http://www.alshargalawsat.arabia24/11/2001>

٤٩- اسامة محمود: ثورة الانترنت ومستقبل الصحف المطبوعة الالکترونية في العالم العربي، <http://www.alshargalawsat.arabia24/11/2001>

٥٠- اسامة محمود: ثورة الانترنت ومستقبل الصحف المطبوعة الالکترونية في العالم العربي، <http://www.alshargalawsat.arabia24/11/2001>

ههروهه زۆریه‌ی رۆژنامه‌ی چاپکراوه‌کانی ولاته عمه‌یه‌یه‌کان به‌چاپکراوی چۆنی ناوه‌ها جارتیکی تر ده‌خه‌رنه‌ سه‌ر تۆری نینه‌رنه‌ته‌وه. وه‌ک رۆژنامه‌ی (الاهرام) میسری و (الزمان) و (الشرق الاوسط) که له‌له‌نه‌دن ده‌رده‌چن و (العراق) و (الثورة)ی عیتراتی. هه‌روهه‌ها هه‌ندیک له‌و رۆژنامه‌یه‌ی که له‌هه‌رنه‌ی کوردستانی عیتراتی‌شدا ده‌رده‌چن ده‌خه‌رنه‌سه‌ر تۆری نینه‌رنه‌ته‌وه. وه‌ک رۆژنامه‌ی (خه‌یات) و (برایه‌تی) و (کوردستانی نوێ) و (الاتحاد) و (په‌نگای کوردستان) و (طریق الشعب) و هی دیکه‌ش.

ئه‌مه‌ر، رۆژنامه‌گه‌ری نه‌لیکتۆزی، تا راده‌یه‌ک جینگای رۆژنامه‌گه‌ری چاپکراوی گه‌رتۆته‌وه و ته‌نانه‌ت ژماره‌ی نه‌و که‌سه‌نه‌ی رۆژنامه‌ نه‌لیکتۆزییه‌کان له‌سه‌ر تۆری نینه‌رنه‌ت ده‌خه‌رنه‌وه. بۆ هه‌ندێ رۆژنامه، خۆی له‌سه‌دان هه‌زار خه‌رتنه‌ر ده‌دات، نه‌مه‌ش خۆی له‌خۆیدا بۆته‌ سایه‌ی که‌م بوونه‌وه‌ی داخه‌رازی بۆ که‌ری ژماره‌ چاپکراوه‌کانی نه‌و رۆژنامه‌نه‌و که‌م بوونه‌وه‌ی داها‌تیان، جا بۆ زالیه‌ون به‌سه‌ر نه‌م که‌تسه‌دا و بۆ نه‌وه‌ی رۆژنامه‌ی چاپکراوه‌ کاره‌گه‌رتر به‌ت، له‌کاتی‌که‌دا که‌ کاره‌گه‌رنه‌یه‌یه‌که‌ی به‌رامبه‌ر که‌نا‌له‌ ناسانه‌یه‌کان و تۆری نینه‌رنه‌ت لا‌وا‌ز بووه، بۆیه‌ نه‌م رۆژنامه‌ چاپکراوه‌یه‌ی که‌ ده‌یانه‌وت له‌به‌رده‌م نه‌م په‌شکه‌رتنه‌ زانسته‌یه‌ هاوچه‌رخه‌دا چۆک دانه‌دن، ده‌یه‌ن به‌دوای داها‌تیانی نوێ شتاره‌کانی به‌خه‌شکردن و خه‌سته‌پووی زانیاری و هه‌وا‌له‌کاندا بگه‌ه‌رن که‌ هاو‌یه‌سته‌ی رۆژنامه‌گه‌ری ناسایی به‌رۆژنامه‌گه‌ری نه‌لیکتۆزییه‌وه به‌ره‌مه‌می نه‌م به‌دوا‌گه‌رانه‌یه‌ (٥١).

له‌کو‌تاییدا، ده‌توانی سه‌نینه‌ بایه‌خی نینه‌رنه‌ت ده‌گه‌رتنه‌وه‌ بۆ ناسانی بلا‌که‌ده‌نه‌وه‌ی زانیاریه‌یه‌کان له‌سه‌ر نه‌م. نۆزه‌دا، هه‌روه‌ها ناسانه‌ی وه‌گه‌رتنی زانیاری لێی هه‌روه‌ها له‌به‌رنه‌وه‌ی بواری نه‌وه‌ سه‌ر کاره‌تیه‌نه‌ر ده‌ره‌خه‌تی که‌ به‌تا‌زادی لاهه‌رکان هه‌له‌دانه‌وه‌ و نه‌و زانیاریه‌یه‌ ده‌سه‌رتی هه‌له‌بێتێرت و به‌یروپای خۆشی له‌باره‌یانه‌وه‌ له‌ رینگای نه‌و بۆسته‌ نه‌لیکتۆزییه‌وه‌: ده‌ریه‌ت که‌ رۆژنامه‌گه‌ خۆی بۆی ده‌سته‌به‌ر کرده‌وه، هه‌روه‌ها بۆی هه‌یه‌ له‌ پینگای نه‌م نۆزه‌وه‌ نه‌له‌فۆن بکات و گو‌تیش له‌ مۆسیقا بگه‌رت.

نه‌مه‌و که‌لێک لایه‌نی چاکی تر، وایان کرده‌وه‌ نه‌مه‌رۆکه‌ رۆژنامه‌گه‌ری نینه‌رنه‌ت با‌نا‌تییه‌یه‌کی وۆر له‌ جیهانی رۆژنامه‌گه‌ریدا بگه‌رتنه‌وه‌.

---

٥١ - مجدي رباح: مآذن الصحافة العربية في زمن العولمة.

دووم: هورنگلی رۆژنامهگری

- ۱- رۆژنامه‌ی حکوومی و کسانێ گشتیی معنەوی:
نەو رۆژنامەنەن کە دامۆدەزگاکانی حکوومەت یان پارتە سیاسییەکان دەریان دەکەن.
- ۲- رۆژنامه‌ی کەسانی تاییەتی معنەوی:
نەو رۆژنامەنەن کە کۆمپانیا تاییەتیەکان یان کۆمەڵە و رێنکخراو و دەستە و دامۆدەزگا تاییەتیەکان یان تاکەکەسان بەیتی حوکمەکانی یاسای چاپەمەنی دەریان دەکەن.
- ۳- رۆژنامه‌گری ساخکردنەوی (الصحافة الاستقصائية):
نەم رۆژنامەییە بەو لە رۆژنامەکانی تر جیادەکەیتەو کە نەو زانیاریانە بلاودەکاتەو کە پەڕووەندیان بەکاروباری گشتییەو هەیە، هەرودەها لێپرسینەو لەگەڵ حکوومەت دەکات و سەرپێچی و گەندەلییەکانی لێپرسراوانی حکوومەت بۆ خەلکی ناشرکرا دەکات.
بۆیە راپۆرتی بەدەرگشتی راستییەکان بەگرنگترین بەشدارکردن دادەندەرت لە بەشدارییەکانی رۆژنامە‌ی الاستقصائی بۆ چەسپاندنی دیموکراسیەت^(۱۹۲).
- ۴- رۆژنامه‌ی روو زەرد (صحافة الصفراء)
بەو رۆژنامەییە دەگوترێ «رۆژنامه‌ی روو زەرد» کە ناو و ناویانگی نەزۆیت و بۆخۆیان رەواج بۆ درۆ و دەلەسە و قەسە و قەسەلۆک دەکەن بەمەبەستی رووژاندنی خەلک تاکو رۆژنامەکانیان رەواج پەیدا بکات و زۆرتەین ژمارەیی بفرۆشێت و زۆرتەین بری قازانج و دەست بەپێن^(۱۹۳).
- رۆژنامە‌ی (النبا‌ی) میسری و (SUN) ی نیشکلیزی ئۆنەیی رۆژنامە‌ی روو زەردن لەم سەردەمەدا^(۱۹۴).

52- <http://www.iraq2000.com/press.com> 1/10/2001

۵۳- د. حسین عبدالقادر: الرأی العام والعلاقات، بلا سنە نشر، ل ۳۶، والرقابة لبت المنهم الوجد... بعض الصحف مسؤولة ايضاً: <http://www.albayan.co.ae/cge23/9/2001>

۵۴- شاپەتی باسە، دوابەدوای پلاوکردنەوی رێسۆرتاژیک بەوتەیی رۆتەو لە پارەیی کردلاری قەشەبەکی قیبتیی میسری دژ بەنەخلاق، لە رۆژنامە‌ی (النبا‌ی) میسری، سەرنۆسەرەکی درایە داگا و گشت پلاوکارووەکانی نەو دەزگایەش پەڕپاری داگا لە پلاوکردنەو و مستا. بۆ زانیاری زیاتر پەڕوانە: http://www.almashreq.org/new_issue/derasat/sub/1.htm2/12/2001، ومحمود المرأغی: صحافة محترمة كيف؟ <http://www.ahram.org.eg/arab/ahram23/9/2001>، واحمد جودة: برلېس و صحافة... <http://www.208.185.82.137/julyof/aqwas11-2htm23/9/2001>

۵- رۆژنامه‌ی تاراوگه (الصحافة المهاجرة)^(۱۵۵)

بهو رۆژنامه‌یه ده‌گوتوبی (رۆژنامه‌ی تاراوگه) که له ده‌وه‌ی سنووری و لاتمه‌کی خۆی ده‌ره‌جیتت. نهمش له‌به‌ر چه‌ند هه‌یه‌ک ده‌یه‌ت، له‌وانه نه‌بوونی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری و بوونی سانسۆری قورس له‌سه‌ر چاپمه‌نی و بلاوکراوه‌کان یان به‌مه‌یه‌ستی سوود وەرگرتن له‌ تهنه‌لێزای نمو ولاتانه‌ی که کۆچیان بۆ ده‌کن. هه‌روه‌ها به‌مه‌یه‌ستی بلاوبوونه‌وه‌ی رۆژنامه‌که به‌شێوه‌یه‌کی فراوانتر له‌به‌ر بوونی هه‌کاره‌کانی گواسته‌وه‌ی پێشکه‌وتوو له‌و ولاتانه‌ی که کۆچیان بۆ ده‌کن^(۱۵۶).

۲-۲- پیدووندیی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری به‌چمکی تهره‌ه

یه‌گه‌م: پیدووندی نێوان نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری و دیوکرسیه‌ت

دیوکرسیه‌ت و نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری دوو چه‌مکی لێک جیا نه‌کراوه‌ن و هه‌ریه‌که‌یان ئه‌وی تریان ته‌واو ده‌کات^(۱۵۷).

خۆ نه‌گه‌ر ناوێکیش له‌ رابردوو به‌دینه‌وه‌ ده‌بینین هه‌ندێک ده‌زگا و پێشه‌ی وا هه‌بوته که شان به‌شانی یه‌کتر له‌ میانێ مێژوودا دروست بوونه و هه‌رنه‌مه‌ش هه‌یه له‌ نێوان

۵۵- رۆژنامه‌ی (گوردستان) یه‌گه‌م رۆژنامه‌ی کوردیی تاراوگه‌یه که له‌ سالی ۱۸۹۸ له‌ ده‌وه‌ی کوردستان له‌ شاری قاهیره له‌لاین مقدااد به‌درخانوه‌ ده‌ره‌جوه. هه‌روه‌ها رۆژنامه‌ی (هریجس باریس) یه‌گه‌م رۆژنامه‌ی عه‌ره‌یی تاراوگه‌یه که له‌ سالی ۱۸۵۸ له‌ فهره‌نساوه‌ ده‌ره‌جوه. رۆژنامه‌ی (اير نظارة)ش یه‌گه‌م رۆژنامه‌ی مسیهری تاراوگه‌یه که له‌ سالی ۱۸۷۸ له‌لاین یه‌قوب صنوع له‌ فهره‌نسا ده‌ره‌جوه. هه‌روه‌ها گۆفاری (الطلیحة العربیة) رۆژنامه‌یه‌کی عه‌راقیی تاراوگه‌یه که له‌ سالی ۱۹۸۳ له‌ لاین ناصیف عواد له‌ پاریس ده‌ره‌جوه. به‌روانه: د. کاظم المقداوی: البحث عن حریة التعبیر، ۱، منشورات العالم العربی باریس بالتعاون مع مؤسسه رقیب الأحوال فی بیروت، ۱۹۸۴، ۳۳، ود. فاروق ابو‌زید: الصحافة العربیة المهاجرة، ۱، منشورات مکتبه‌ مده‌بولی، القاهرة، ۱۹۸۵، ص ۷۱ و ۲۲۵.

۵۶- عبه‌ الطه‌ی: برنامج أكثر من رأي، یمناسیه یوم الصحافة العالمی، تقدیه جمیل عازر:

<http://www.aljazera.net23/9/2001>

۵۷- مه‌لا به‌خشیار: نازادیی عه‌قل و... کۆمه‌لی مه‌دنی، چاپی یه‌گه‌م، بلاوکراوه‌کانی گۆفاری مه‌دنیه‌ت، چاپخانه‌ی ناز، ۲۰۰۱، ل ۱۳۷، و مه‌م بووه‌ان قانع: نازادیی رۆژنامه‌نووسی له‌ یاسای چاپمه‌نی هه‌ریس کوردستاندا، چاپی یه‌گه‌م، بلاوکراوه‌کانی وه‌زاره‌تی رۆشنبه‌ری، چاپخانه‌ی راز، سلیمان، ۲۰۰۱، ل ۴۲.

دیوکراسی و رژیم‌نامه‌گریدا، چونکه رژیم‌نامه و هر ده‌گایه‌کی نازاد له سینه‌ری نازادیدا نه‌بیت گمشه ناکات و پوره ناسیتین و هرچه‌ندی نازادی به‌رتسک بپتوهه سینه‌ره‌کمش هینده به‌رتسک ده‌بیتسه‌ره. بویه ده‌بن رژیم‌نامه‌گری به‌پرده‌وامی له خزمه‌تی دیوکراسیه‌تدا بچینه‌توهه و به‌رگری لن بکات (۵۸).

دیوکراسیه‌ت باشتین سیتمه بۆ پتزرگرتن له مافه‌کانی مرۆڤ که نازادی رژیم‌نامه‌گه‌وی یه‌کتکه له‌و مافانه، هه‌روه‌ها نازادی رژیم‌نامه‌گه‌ریش به‌گیانی دیوکراسیه‌ت ده‌ژمیره‌دیت و باشتین پالیشته‌ بۆی و هۆکارێکی سه‌ره‌کیشه بۆ به‌رده‌وام بونی په‌یوه‌ندی تێوان گه‌ل و حوکم به‌ده‌ستان، نه‌ک ته‌نیا له‌کانی هه‌لبژاردنی گشتیدا، به‌لگه‌ هه‌م‌وه‌ر گاتینگ، چونکه به‌هۆیه‌ره گه‌ل گوزارشت له‌ خواست و ویستی خۆی ده‌کات (۵۹) و له‌سایه‌ی دیوکراسیه‌تیشدا رژیم‌نامه‌نووسان ده‌توانن به‌نازادی رژۆلی خۆیان وه‌ک چاودیر بیانی بۆ لیکۆلیه‌وه و خسته‌رووی گه‌مرگه‌ری و گه‌نده‌لیه‌کانی حکومه‌ت، پشکه‌شکردنی زانیاری پتوریت بۆ هاوولاتیسیان و بیرخسته‌وه‌بیان که ده‌سه‌لاتی لیسرسینه‌وه‌ی حکومه‌ت‌بیان هه‌یه، که نه‌مه‌ش خۆی له‌ خۆیدا خزمه‌تێکی زۆری دیوکراسیه‌ت ده‌کات که پتورستی پتیه‌تی، هه‌روه‌ها له‌ چه‌سپاندنیشیدا به‌شداری ده‌کات (۶۰).

۵۸- جعفر شیری: رژیم‌نامه‌گری نازاد له‌نیوان ره‌وایی و ناره‌واییدا، وه‌رگرتنی: ژاله‌ که‌مال، گۆفاری رژیم‌نامه‌فانی، ژماره (۶-۷) سالی دووم پایز - زستان ۲۰۰۱ ژ ۲۰۰۲ ل ۲۰۲ و ۲۰۲ و <http://annaban.org/nba47/saha/fa.htm23/9/2001>

۵۹- که‌مال سعیدی: ده‌سه‌لاتی جوارم، چاپخانه‌ی رژۆشیری، چاپی به‌گه‌م، هه‌ولتیر، ۱۹۹۸، ل ۱۴ و ۷۴.

۶۰- سیلفه‌ وایزه‌ره: لماذا تحتاج الديمقراطية الى صحافة استقصائية، مجلة «وسائل الاعلام والاخلاق» الالكترونية، تصدرها وزارة الخارجية الاميركية، له‌ نژی نښته‌زیت له‌ شونډی خواره‌وه‌ وه‌رگه‌راوه‌:

<http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/401/ijga0401.htm1/10/2001>

- الدكتورة فيرجينيا وايتهاوس: فهم حراس مراقبة وسائل الاعلام، مجلة «وسائل الاعلام والاخلاق» الالكترونية، تصدرها وزارة الخارجية الاميركية، له‌ نژی نښته‌زیت له‌ شونډی خواره‌وه‌ وه‌رگه‌راوه‌:

<http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/401/ijga0401.htm1/10/2001>

۵۵۵۵: په یوښوونځی نړیوال نازادیی پروژانامه گهړی و رای گشتی

به رله ووی باسی له په یوښوونځی نړیوال نازادیی پروژانامه گهړی و رای گشتی بکه یین. په پښوونځی ده زانین پښناسه ی رای گشتی بکه یین. هر چه نده پښناسه کړدنې رای گشتی پښناسه یه کی کوزگه و پښ نه ددر (جامع و مانع) په ننگه کارنکی ناسان نه بهیت. هر بویه هر زمه تندان له باره یه وده په ک نین.

لیونارد ویلیام پښاسه ی ده کات و دلن: «پرای گشتی گوزارشت له بوجوونی جه ماوهر بهرام بهر کښه یه کی دیاریکراو ده کات کاتیک نه نندام یین له همان کوزمه لدا»^{۱۶۱}. هر وده نارتره کوزنه زو دلن: «پرای گشتی دهر پری هست و بوجوونی جه ماوهره له کات و ساتنکی دیاریکراو له هر کښه یه ک که جتگی بایه خدانیانه»^{۱۶۲} (نممه و نه لفرید دی گرازیا بهم شپویه پښاسه ی ده کات: «پرای گشتی بریتیه له بوجوونی جه ماوهر بهر انبهر کښه یه کی کوزمه لایه تی»^{۱۶۳}).

دوا به دوی پښاسه کړدنې زار او وی رای گشتی. بومان دهر دده کوئی، که ده بی گه ل په نا بیاته بهر هوکاره گانی په یوښوونځی جه ماوهری (وسائل الاتصال الجماهيرية) بوجوونو کړدن له بوجوونی خوئی که پروژانامه باشتین هوکارانه و له مانی پروژانامه

61- Leonard William, Public Opinion and Propaganda New York : Holt, Rinehart and Winston, 1948, P.35.

۶۲- د شیرزاد نه جار: له دروست کړدنې رای گشتیدا ده زکگانی را گه یاندن پوئی سه ره کی ده یین. پروژانامه ی برایتی ژماره ۳۵۱۰ پروئی پښ شمه ۱۱/۱۰/۲۰۰۷ ل ۷. د شهنیق قه زاز: رای گشتی هدمشه له دروست بوون و نوجوونوه و گوزاندایه. پروژانامه ی برایتی ژماره (۲۶۹۹) شمه ۲۹/۱۹/۲۰۰۶ ل ۶، و د. عدنان ابو قحز: الصحافة السورية بين النظرية والتطبيق، ط ۱. منشورات دار الکتاب العربی، دمشق، ۱۹۸۵ ل ۶۶-۶۵، د. بسبونی ابراهیم حصاد: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي - مرکز دراسات الوحدة العربیة، لبنان، بیروت ط ۱ سنه ۱۹۹۳ ص ۱۰۶، د ز احمد سلیم العسری - مجال الرأي العام والاعلام - الهيئة المصرية العامة للكتاب، ۱۹۷۵، ص ۷. وجان ستونزل والان جسرار - استطلاع الرأي العام - ترجمة عيسى عصفور - منشورات عويدات، منشورات لبنان - بیروت - ۱۹۷۵، ص ۷ وما بعدھا. د حسین عبدالقادر - الرأي العام والعلاقات، بدون سنة نشر، ل ۱۳ بکه.

۶۳- د شیرزاد نه جار: له دروست کړدنې رای گشتیدا ده زکگانی را گه یاندن پوئی سه ره کی ده یین. پروژانامه ی برایتی ژماره ۳۵۱۰ پروئی پښ شمه ۱۱/۱۰/۲۰۰۷ ل ۷. د سرچاروی پښو، ل ۷.

نازاددا رای گشتی دروست دهبیت و گوزارشت له خوی دکات و رهنه له حوکمرانان (حکام) دهگرت. هروهه ریگیان لئ دهگرت ههتا دهسلانه کانیان بهخاری بهکار نههین و بزکاری چاکیش ناراستهیان دهگات (۱۹۴).

لهبر نم بزلهی که رژنامهی نازاد له دروستکردن و کارتیکردنی رای گشتی دهیبینی، وای له حوکمرانه دیکتاتورگان گردوه که هموو یان ززریه کی ناله کانی پراگه یاندن بهخه نه ژیر رکیفی خویانوه و ده رکردنی بلا و گراوه دهوریه کانی به رژنامه شهوه به مارجی مزلت و دهگرتن و سانسوری پیشینه (الرقابة المسبقة) بهستهوه (۱۹۵).

کهوانه چون نازادی وه کو نوکجین وایه بز رژنامه گه ری و ناتوانی بی نو بریتت، نهو هاش به بی بوونی رژنامهی نازاد و نازادیی رژنامه گه ری رای گشتی بوونی نییه. بزیه هر کومه (نیک) (۱۹۶) له پیتاوی نازادییه که یدا خه بات نه کات، تیاپدا رای گشتی سه ره هل نادات (۱۹۷).

نتیجه: په بوهندی نتوان نازادیی رژنامه گه ری و سیاست

رژنامه گه ری و سیاست دوو چه مکی لیک جیا نه کراومن و له هموو ولایتیکدا رژنامه به بهشتیک له ژبانی سیاسی نو و لاته داده ندی و لئی جیا نا کرته وه (۱۹۸).

۶۴- نهاد ابر العثم: حرية الصحافة، <http://www.al.mashreq.org/new.issue/>, derasat/sub1.htm24/9/2001، ودور الاعلام في التنمية، ص ۷۴-۷۵. ود. صبحي الحمصاني:

ارکان حقوق الانسان، ط ۱، دارالعلم للملایین، بیروت - لبنان، ۱۹۷۹، ل ۱۴۵.

۶۵- د. عبدالله اسماعیل البستاني: حرية الصحافة، سرچاوی پیتسور، ل ۴۳.

۶۶- له باری رای گشتی له گوردستانی عبرتدا، د. شترزاد نهجار ده لن: وه له کوردستان کوش بز و دوگرتنی رای گشتی نه کراوه بزیه بزلی رای گشتی له بزوسی د ارشینی سیاستدا لاوازه هروهه ماموسنای نا وراو هوی دروست نه بوونی رای گشتی ده گه پیتسوره بز چند هژکاریک، لهوانه نه بوونی دهزگی رژنامه گه ری سه ره خز و مانوهی نو دهزگیان به دهزگیایه حزبی و پترنیان به پترنیستیکی حزبی له لایه ن حزبه کانیانوه، د. شترزاد نهجار: له دروستکردنی رای گشتی دهزگیانی پراگه یاندن بزلی سه ره کی ده بین، رژنامهی برایتی شماره ۳۵۱۰ دژزی پیتسورمه ۱۱/۱۹۰/۲۰۰۷ سرچاوی پیتسور، ل ۷.

۶۷- عزیز السید جاسم: مبادئ الصحافة في عالم للتغيرات، سرچاوی پیتسور، ل ۵۹. و سعیدالدین خضر - الرأي العام وقوي التحريك - مطبعة الجمهورية - الموصل، ط ۱، ۱۹۹۸-۱۹۹۹.

۶۸- محمد حنین هیکل: بین الصحافة والسياسة، شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بیروت- لبنان، ط ۱، ۱۹۸۴، ل ۲۳۵.

هروهوگو چۆن مافه سیاسیه‌کان یک پارچه‌ن و بۆ ههموو کەستیک دانیان پیاوازه بهو سیفته‌ی که نه‌نامه له کۆمه‌لگایه‌کی سیاسی بۆ نه‌وه‌ی له پرتگای نه‌و مافانه‌وه له به‌پرتوه‌بردنی کاروباری ولاته‌که‌ی به‌شداری به‌کات (۱۹۹۱).

مارتن لینسکی Martin Linsky له‌م باره‌یه‌وه ده‌لن: «هه‌مما ره‌سه‌کردنی حوکمه‌رانیته‌ی به‌شێوه‌یه‌کی کاربگر و ده‌خوایز له‌و کەسانه‌ی که نه‌خشی سیاسی ده‌کێشن، تن به‌گه‌ن چۆن که‌ناله‌گانی راگه‌یاندن کار ده‌که‌ن، بۆ نه‌وه‌ی به‌توانن سوود له‌ ده‌سه‌لاته‌که‌ی وه‌ریگرن بۆ کارکردنی ئاماژه‌ گشتیه‌گانی سیاسه‌ت.

جا نه‌گه‌ر هاتو نه‌یان‌توانی سوود له‌و لایه‌نانه‌ی راگه‌یاندن وه‌ریگرن که به‌په‌وه‌ندی هه‌یه به‌سیاسه‌ته‌وه، یا به‌خرایی به‌کاریان هینا، نه‌گه‌ره‌گانی سه‌رنه‌که‌وتنی سیاسه‌ت زیاتر ده‌بیت» (۱۷۰).

نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری و رۆژنامه‌ی نازاد له‌ کەش و هه‌وای دیوکراسیدا نه‌شونما (گه‌شه‌) ده‌کات و سیستی سیاسی یان کەش و هه‌وایه‌کی به‌ن گه‌رد بۆ رۆژنامه‌گه‌ری ده‌ره‌خستین به‌چه‌شتیک که‌ بۆنی نازادیی له‌ بێت یان پالی پێوه‌ ده‌نن بۆ کەش و هه‌وایه‌کی خنکێته‌ر (خاتق) به‌چه‌شتیک که‌ ژانی نه‌ستم بیت. یان باریکی مام ناوه‌ندی له‌ نێوان نه‌و دوو باره‌دا ده‌ره‌خستین (۱۷۱).

نه‌مه‌و رۆژنامه‌گه‌ری ناتوانن په‌یامه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌ی به‌گه‌یه‌نیته‌ جن و گه‌شه‌ به‌کات له‌ ولاته‌ دیوکراته‌کاندا نه‌بیت، چونکه‌ له‌ویندا تاگه‌کان (الأفراد) و کۆمه‌له‌که‌سان هه‌مما ره‌سه‌ی ماف و نازادییه‌ سیاسیه‌گانیان ده‌که‌ن. له‌وانه‌ش نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری به‌لام له‌ ولاته‌ دیکتاتۆره‌کاندا که‌ تیا یاندا تاگه‌کان و کۆمه‌له‌که‌سان نه‌م مافانه‌یان له‌ زه‌وت ده‌کری، چاوه‌ڕێی هه‌یج پێشکه‌وتن و سوودێک له‌ رۆژنامه‌گه‌ری ناگری (۱۷۲). چونکه‌ له‌ ولاتانی دیوکراسیدا ده‌رفه‌ت به‌فره‌ه‌ حزبی ده‌دری و حه‌زه‌کانیش له‌ پرتگای رۆژنامه‌گه‌رییه‌وه

۶۹- «لێزه‌ی مافه‌گانی مرۆڤه‌ی سه‌ر به‌پرتکه‌خراوی نه‌ته‌وه‌ به‌کگرتوه‌که‌ن مافی نازادیی ده‌سه‌پنی به‌به‌شتیک له‌ مافه‌ مه‌دنی و سیاسیه‌کان داناوه‌ و له‌ ماده‌ (۱۹) ی به‌یانی نێوده‌وله‌تی تایبه‌تی مافه‌ مه‌دنی و سیاسیه‌گانی سالی ۱۹۶۶ ده‌قووسی کردوه‌.

۷۰- دوریس ایه‌ حه‌ره‌ Dorisa Graber: سلطه‌ و سانس‌ الاعلام فی السیاسه‌، ط ۱، منشورات دار البشر، عمّان، الاردن، ۱۹۹۹، ل ۴۸.

۷۱- د. حسین عبدالقادر - الرأی العام والعلاقات، سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل ۲۹۶.

۷۲- د. حسین عبدالقادر - الرأی العام والعلاقات - سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل ۲۹۶.

گزارشت له بیروای خوځیان ده‌گمن^{۱۷۳} بویه شتیکی ناساییه که دامه‌زانی پارتی سیاسیه‌کان دامه‌زانی رۆژنامه‌یان له ده‌که‌وینه‌وه، نه‌مش خۆی له خۆیدا وا ده‌خوژای که رۆژنامه‌گیری و سیاست دوو جه‌مسه‌ری به‌رامبه‌ر یه‌ک بن و له‌م هاوکیشه‌په‌شدا رۆژنامه‌گیره‌س نازاد چاودنیری ده‌سه‌لاتی سیاسی ده‌کات و له‌کاتی سنور به‌زاندنی حوکمراناندا ده‌توانی هه‌ول پدا ده‌سه‌لاتی سیاسی رابگری نه‌گه‌ر له به‌رزه‌و‌دندی گشتی لایدا و که‌وته خزمه‌تی که‌ستیکی یان گرووینکی تایبه‌ت^{۱۷۴}، بویه پیوسته رۆژنامه‌گیری و سیاست له‌سه‌ر پاراستی به‌رزه‌و‌دندی گشتی رتیکی بکه‌ون. هه‌روه‌ها ده‌بن نه‌وانی ده‌سه‌لاتدارن به له‌خۆ بایبوسنه‌وه نه‌روانته رۆژنامه‌گیری و ده‌بن رۆژنامه‌گیریش به‌چاویکی دوو‌م‌نکارانه نه‌روانیتته نه‌وان^{۱۷۵}.

له‌مش زیاتر، زۆرجاران، رۆژنامه‌گیری رۆلی دیپلوماتکاری ده‌بینت و رۆژنامه‌نووسان وه‌ک دیپلوماتکاریکی هه‌لسوکه‌وت ده‌گه‌ن بۆ به‌ده‌یه‌تانی به‌رزه‌و‌دندییه‌کی بالای کۆمه‌ل به‌تایبه‌تی له‌وکاته‌دا که سیاست‌ده‌اره‌کان ته‌توانن نه‌و رۆله‌ ببینن. بۆ نه‌ونه له‌ کیشه‌ی پارتی نه‌مه‌ریکاییه‌کان له‌ ئێران، کاتیکی وه‌زاره‌تی ده‌روه‌ی نه‌مه‌ریکا نه‌یتوانی په‌یوه‌ندی به‌لیتیرسراوه‌ ئێرانییه‌کانه‌وه بکات بۆ به‌سه‌رکردنه‌وه‌یان، هه‌ندیک په‌یامینیری که‌ناله ته‌له‌فزیۆنیه‌گانی نه‌مه‌ریکا توانییان نه‌م رۆله‌ ببینن و چاوپێکه‌وتن له‌گه‌ل به‌رپه‌سه‌ تیرانییه‌کان بکه‌ن^{۱۷۶}.

-
- ۷۳- له بره‌گی په‌که‌می ماده‌ (۲) یاسای حزه‌گانی هه‌رێمی کوردستانی عێراق و‌م‌اره ۱۷ ی سالی ۱۹۹۳ هاتروه: هه‌ر هاوولتیه‌ک له‌ هاوولتیه‌سانی هه‌رێمی کوردستانی عێراق و‌تاییدا نه‌شته‌جێی و مه‌رجه‌گانی تێدا هه‌بن مافی به‌شداریکردنی دامه‌زاندنی حزبی هه‌به‌ه. هه‌روه‌ها له بره‌گی په‌که‌می ماده‌ (۱۳) ی هه‌مان یاسادا هاتروه: «حزب نه‌م مافانه‌ی ده‌بن: ۱- هۆکاره‌گانی راگه‌باندنی هه‌بن که بۆ به‌ده‌یه‌تانی ناما‌جیه‌گانی به‌ینی یاسا په‌چاوه‌کراره‌کان به‌کاریان ده‌ینه‌ه.
- ۷۴- د. حسین عبدالقادر - الرأی العام والعلاقات - سه‌رچاوه‌ی پێشرو ل ۲۹۱، و حمه‌که‌ریم عارف: راگه‌یاندن له په‌رلویزی ده‌سه‌لاتدا، له بلاوکه‌راوه‌گانی ده‌زگای سوکرانی. چاپی په‌که‌م، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی په‌روه‌ده، هه‌ولتیر، ۲۰۰۱، ل ۶۵-۹۷.
- ۷۵- حمه‌که‌ریم عارف: راگه‌یاندن له په‌راویزی ده‌سه‌لاتدا، سه‌رچاوه‌ی پێشرو، ل ۱۸، ل ۲۰.
- ۷۶- جون. ار. بیتر - مقدمة فی الاتصال الجماهيري - ترجمة مرکز الکتب الادرني، سه‌رچاوه‌ی پێشرو - ۱۹۶۷-۱۹۶۸.

چوارم: په یوډنې نیوان نازادیی رژژنامه‌گیری و دسه‌لات

په یوډنې نیوان نازادیی رژژنامه‌گیری و دسه‌لات له سیستمیکه بڼه سیستمیکې تر ده‌کړنې، له سیستمی دیموکراسیدا په یوډنډیبه‌کی کاریکر له نیوان سیاسه‌تی دسه‌لات و نازادیی رژژنامه‌گیریدا هه‌یه. رژژنامه‌گیری رژلی زمانحالی گه‌ل ده‌بیتت و نوینه‌رایه‌تی دسه‌لاتی چوارم ده‌کات و کاریکررتیشی له‌سر رای گشتی ده‌بیتت^(۷۷) هرڼه‌مش وای کردوه که رژنجه دیکتاتورگان لئی بتوقن و به‌ه‌ره‌شعی دابنن له‌سر ناسایشی نه‌توهری^(۷۸)، له‌پر نو رژله‌ی که نازادیی رژژنامه‌گیری ده‌بیتت له‌ره‌خاندنې هوار بڼه تاکه‌گانی گزومل، بڼه‌ره‌لستی (معارضه) حکومت و ناراستی حکومتیش ده‌کن بڼه‌چاکازی و چاودتیریکردنیشی بڼه‌ریگاگرتن له‌خراب به‌کاره‌تانی دسه‌لات و گنده‌لی، بڼه‌یه له‌چوارچیه‌ی نازادیه‌کاتی نویوسون (حزبات المعارضة) دانراوه^(۷۹).

بهم چه‌شته رژژنامه‌گیری به‌هوکارتیکی دستوری داده‌ندرت بڼه‌هولی راگرتنی دسه‌لاتی سیاسی له‌کاتی لادانیدا له‌به‌رژوه‌ندی گشتیدا، نه‌مش مانای نوه‌ نیبه رژژنامه‌گیری خولیا‌یکه‌بیت بڼه‌دزایه‌تیکردنی دسه‌لات، به‌لکو پتیسوته رژلی ره‌خه‌گرتن و به‌ده‌رختنی کپروگرفته‌کان بیینتی. نه‌مش خوئی له‌خویدا واده‌کات که رژژنامه‌گیری هوکارتیکی کاریکر بیت بڼه‌گړوسی ره‌وته‌کان (الانجهاات) و دروستکردنی بریاری سیاسی و دپارشتی سیاسه‌ته‌کانی حکومت له‌ریگای ده‌رختنی راستیه‌کاندا.

۷۷- له‌وانه‌یه رژژنامه‌نوس یه‌کینک بیت له‌کارمندانی حکومت یان کارمندی نو نه‌بیتت، به‌لام ج به‌شیک بیت له‌وه‌سه‌لاته یان له‌درووی نو دسه‌لاته بیت، له‌مملاتیبه‌کی به‌ردوام دایه له‌پتاری به‌ده‌بیتانی په‌یامه‌کمی. پروانه کامل الشرقي: حول مفهوم حرية الصحافة، بغداد، ۱۹۷۳، ج۳.

۷۸- د جبهان المکاري: حرية الفرد وحرية الصحافة، الهيئة المصرية للكتاب، ۱۹۸۱ ل ۶۲، و د عبدالله اساعیل البستاني: حرية الصحافة، سرچاوه‌ی پتیشور، ل ۶۸-۶۹.

۷۹- جان شایفر: دور وسائل الاعلام في بنا والمجتمع، گزقاری ووسائل الاعلام والاخلاق‌ای نلیکرتوسی که وژاره‌تی ددرووی نه‌مه‌ریکا دوی ده‌کات له‌تڼی لښته‌زیت، له‌م شرتنی خواروه ودرگیراوه:

<http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/401/ijza/htm.2001/10/1>، و جیلر حسین

المجید: الصحافة بين الأعباء الذاتية و الضغوطات الخارجية.

<http://www.anaaba.org/naba46/sahafa.htm 29/9/2001>

له‌بەر نەم پۆڵەي که پۆژنامەگەری له کۆمەڵگای دیوکراسییدا دەپینن، زۆر جار بەدەسلاتی چوارەم ناوی دەبردرێ (۱۸۰). کێشه نابەر بەره‌کەي، «وۆترگیت» (۱۸۱) باشترین نمونەیه بۆ نەم پۆڵەي که پۆژنامە له‌ناو کۆمەڵدا وەک دەسلاتی چوارەم دەپینن (۱۸۲). هەلبەتە نەم پۆڵەي نامینن نەگەر بیت و بخزیتە ژێر چاودێری حکومەتەوه (۱۸۳).

شایەنی باسە، هەندێ پۆژنامەي میسری و مەغریبی و نوێدنی پۆژانە نەم پۆڵە دەپینن و پەخنە له حکومەت دەگرن، بەلام باجی نەم ئازادییە بەچەند شتێرەیک دەدەنەوه، له‌وانە تەنگ یە هەلچینی حکومەت بۆ پۆژنامە سەر بەخۆکسان و تەگەرە خستە ناو کارەکانیانەوه و تەنانهت داخستیان. هەرودها حکومەت ئەو شتە خراپانە دەشاریتەوه که جینگای باهێخ پێدانێ پۆژنامەگەرییەوه وێکا نادات پۆژنامەنوسان بە‌هوایدا بچن و بەسەری یەکەنەوه. نەمەو وێرای ئەوهی بە‌پرسیانی حکومی وەلامی پرسیاری پۆژنامەنوسان بۆ زۆوهی کێشه‌کان ناده‌تەوه (۱۸۴).

۸۰- د. بیونی ابراهیم حماد: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت، ط ۱، ۱۹۹۳ ل ۱۴۱-۱۴۲، و سعدالدين خضرم: الرأي العام وقوي التحريك، سەرچاوهی پێشوو، ل ۱۱۹-۱۲۰ و حممه كويم عارف: راكهياندين له پەرلویزی دەسلاندا، وتاری د. شیرزاد نەجار، ل ۱۹، و حامد محمد علی: حول الاعلام والاعلام الاسلامي، سەرچاوهی پێشوو، ل ۷.

۸۱- نەم کێشه‌یه دوو پۆژنامەنووسی نەمەریکی له پۆژنامەي «واشتۆن پۆست» وروژاندیبیان و ناشکرایان کرد و بڕوه هزی دەست له‌کارکێشانەوهی سەرۆکی پێشوی نەمەریکی نەکسێن و دەچوونی له‌کۆشکی سێ بەرله‌وهی ماوهی سەرۆکایه‌تییه‌کەي تەواو بیت.

۸۲- د. بیونی ابراهیم حماد: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، سەرچاوهی پێشوو، ل ۱۴۲، و کەمال سعدي: دەسلاتی چوارەم، سەرچاوهی پێشوو، ل ۳۰.

۸۳- حرية الصحافة: ملحق مجلة الشباب العدد (۱)، ۵ ديسمبر، ۱۹۷۲ النص الكامل لمناشة مجلس الشعب المصري حول حرية الصحافة، سەرچاوهی پێشوو، ل ۱۶.

۸۴- سعيد السلي: برنامج أكثر من رأي، بمناسبة يوم الصحافة العالمي، تقديم جميل عازر، تۆزی نینتەرنیت:

<http://www.aljazeera.net/23/9/2001>

هەرودها (المشرق الاعلامي)، تۆزی نینتەرنیت:

<http://www.aljazeera.net/2/12/2001>.

بەپنچەهوانەیی ئەمە، لە زۆربەیی ولاتە دیموکراتەکاندا رۆژنامهگەری چاودێر بەسەر حکومەتەوە و ڕەخنەیی لێ دەکەیت و لێپرسیستەوی لەگەڵ دەکات و دەبێتە سەرچاوەی بێزارکردنی، گەجی سەرەڕای ئەمەش حکومەت لە پێناری نازایدا باجەگەیی دەدات، چونکە بەپەلە سەرەکی، رۆژنامه بەرامبەر خۆتەرەکانی بەرپر سيارە (۸۵).

۲- ۳ رۆژنامهگەری عێراقی... سەرھەلدان و پێشکەوتن

لەو رۆژەوی یەکەم رۆژنامه لە سالی ۱۸۱۶ لە بەغدا بەناوی «جورنال العراق» دەرجوو و تاكو نەمرۆ رۆژنامهگەری عێراقی لەئێر کاریکەرتیی بارودۆخی راسباری و کۆمەڵایەتی و ژۆرنالی و پێشسازی و شۆرش تەکنۆلۆژیایە برۆ، زۆر هەنگاوی بەرەو پێشەو ناو و گەلینگ قۆناخی جیای برۆ. قۆناخی یەکەم؛ لە سەرھەلدانی چاپخانەیی بەردین (المطبعة المحجرية) دەست پێ دەکات تاكو هاتنی چاپخانەیی نالی بۆ ویلائیەیی بەغدا لە سەردەمی حوکمرانییەتی مەدحت پاشا لە (۱۸۶۹-۱۸۷۴) تاكو ۱۹۲۱ و قۆناخی دووھەمیش لە دروستبوونی دەولەتی عێراق لە سالی ۱۹۴۱ دەست پێ دەکات تاكو شۆرش چارەدەیی تەمسوزی ۱۹۵۸ و قۆناخی سێھەمیش دەوی ئەو دەست پێ دەکات و بەردەوام دەبێت تاكو ئێستا، هەرچەندە لە دەوی سالی (۱۹۹۰) ئەو بەھزی کۆتایی هاتنی جەنگی سارد و روخانی دیواری بەرلین و هەرس هێنایی بلۆکی سۆسیالیزم و سەرھەلدانی سیستمیکی نۆی جیھانی لەسەر بنەمای دیموکراسیەت و مافی مەرۆف، براری رۆژنامهگەری لە جیھاندا بەگشتی پێشکەوتنێکی پێوانەیی بەخۆوە بینی، بەلام لەبەر ئەوەی بەشی عێراق لەم پێشکەوتنەدا وەکو پێوست نەبوو، بۆیە ناتوانین ئەم ماوەیە لە عێراقدا بەقۆناختیکی جیاواز دابنێن.

ئەمە، لەبەر ئەوەی نێمە تۆزینەو دەگەمان، تۆزینەو یەکی یاسایی و ناھانەوی بەو قۆلیە بچینە ناو ئەو بابەتە، کە زیاتر بابەتێکی مێژووییە، بۆیە لەجیاتی باسکردنی ئەو قۆناخانە، ئەوەندە پێوستە بۆ ناساندنی رۆژنامهگەری عێراقی و پێشکەوتنی، بەر لەوەی بچینە سەر رێکخستنی یاسایی نازادیی رۆژنامهگەری لە عێراقدا، بەپێوستەمان زانی لە خواروە لە دوو خالدا، بەکورتی باس لە سەرھەلدانی رۆژنامهگەری عێراقی و پێشکەوتنی بکەین.

۸۵- روبرت. ایچ. ایستابرون: «الخفوق والواجبات»، ترجمة عبدالرزاق عبدالله، مجلة گولان العربي: العدد (۶۴) ايلول ۲۰۰۱، ۲۹.

۲-۳-۱- سره‌لانی رۆژنامه‌گیری عێراقی

رۆژنامه‌گیری عێراقی بده‌رچوونی رۆژنامه‌ی (جورنال العراق) له‌ سالی ۱۸۱۶ که له لایهن داود پاشا الکرچی له شاری به‌غدا دهرچوو سه‌ربه‌لانی (۸۶). نهم رۆژنامه‌یه له چاپخانه‌یه‌کی به‌ردین به‌زمانی عه‌رده‌یی و توێکی دهرده‌چوو (۸۷).

دوای دهرچوونی (جورنال العراق) به‌به‌نجسا و سن سال، رۆژنامه‌ی «زوراء» له ۱۸۶۹/۶/۱۵ له لایهن مه‌ده‌ت پاشای والی به‌غدا دهرچوو.

شایه‌نی باسه، نهم والیه به‌رله‌وه‌ی بیته به‌غدا، له فه‌ره‌ناوه چاپخانه‌یه‌کی نالی له‌گه‌ل خۆی هیتا و ناری لیتا (مطبعة الولاية) و له شاری به‌غدا ی دانا و ستافیتیکی تووسینیسی له ناستانه‌وه‌ی هیتا (۸۸) و له پێگای نهم چاپخانه‌یه‌وه ده‌ستی کرد به‌چاپکردنی رۆژنامه‌ی (زوراء) و تاكو داگیرکردنی به‌غدا له لایهن هیزه‌کاتی به‌ریتانیا له سالی ۱۹۱۷ به‌رده‌وام بوو له دهرچوون و دوایه‌دوای نهمه‌ راوه‌ستا (۸۹).

۸۶- له نێزان نه‌وشانه‌ی که له‌بهری شونه‌وار (الانار والراثای عێراقی له گه‌رده‌گانی عه‌قه‌ر قوف دۆزینه‌وه، رۆژنامه‌یه‌کی له خشت دروستکرای سووکراوه‌یه، که ناشووبه‌گه‌ن له سه‌رده‌سی ناشر بانییال پتیش زابین ده‌ریان کرده‌وه بۆ به‌رێناگه‌نده و بلازکرده‌وه‌ی هه‌والی سه‌رکه‌وته‌کانیان، نمونه‌ی نهم رۆژنامه‌یه له موزه‌خانه‌ی به‌غدا و له‌نهدن هه‌یه، بۆ زانیاری زیاتر به‌روانه:

<http://www.Iraq2000.com/presscom1/10/2001>

۸۷- هادی طه‌مه‌ العباسی: الاحتلال الیه‌طانی و الصحافه‌ العراقيه - رساله‌ قه‌مت الی جامعه‌ بغداد عام ۱۹۸۰ له‌یل شهاده‌ الماجستیر فی الصحافه‌ والنشر ص ۵۷ هامش رقم ۱. و - فائق به‌طی: الصحافه‌ العراقيه‌ مبلاده‌ و تطورها، ط ۱، به‌غدا، ۱۹۶۱، ص ۱۳، و منیر به‌کر التکریتی: الصحافه‌ العراقيه‌، ط ۱، مطبعة‌ الارشاد - به‌غدا، ۱۹۶۹، ص ۵۳، و رفانیل به‌طی: صحافه‌ العراق، ط ۱، ج ۱، شركة‌ مطبعة‌ الأديب البغداديه‌ المحدوده، به‌غدا، ۱۹۸۵، ص ۳.

۸۸- هادی طه‌مه‌ العباسی: الاحتلال الیه‌طانی و الصحافه‌ العراقيه - رساله‌ قه‌مت الی جامعه‌ بغداد عام ۱۹۸۰ له‌یل شهاده‌ الماجستیر فی الصحافه‌ والنشر ص ۵۷. و نشأه‌ الصحافه‌ العراقيه‌ و تطورها ص ۹، و فائق به‌طی: الصحافه‌ العراقيه‌ مبلاده‌ و تطورها، سه‌رچاوه‌ی پتیشو، ص ۱۳- ۱۵. و - منیر به‌کر التکریتی: الصحافه‌ العراقيه‌، سه‌رچاوه‌ی پتیشو، ص ۵۴، و سجاد العازمی: مراحل تطویر الصحافه‌ العراقيه‌، المزیسه‌ العامه‌ للصحافه‌ و الطباعة، به‌غدا، ۱۹۶۸، ص ۵. و - عبدالله البستانی: حریه‌ الصحافه‌، سه‌رچاوه‌ی پتیشو، ل ۱۹۶، و - رفانیل به‌طی: صحافه‌ العراق، سه‌رچاوه‌ی پتیشو، ل ۳۰.

۸۹- فائق به‌طی: الصحافه‌ العراقيه‌ مبلاده‌ و تطورها، سه‌رچاوه‌ی پتیشو، ل ۱۳- ۱۵.

دوابه دواى رژژنامهى (زوراء) به شازده سال له ۱۸۸۵/۶/۲۵ رژژنامهى (موصول) له ويلايه تى موسل له لايمن حكومه تى عوسمانى به زمانى عه ره بى و توژكى ده رجو (۹۰). دواى نه ويى له ويلايه تى به سره، له سالى ۱۸۹۵ رژژنامهى (بصره) ده رجو (۹۱). بهم شيويه، هر سى رژژنامه به رد دوام بوون له ده رجوون به شيويه كى ريكيه تىك تا كو تايى هاتنى حوكمران تى عوسمانى له هر ويلايه تىك له ويلايه تانه تى كه رژژنامه كانى تيا ده ده رجو. بويه رژژنامهى (بصره) له ۲۲ تى تشرى دودمى ۱۹۱۴ دواى داگير كردنى ويلايه تى به سره له ده رجوون وهستا، رژژنامهى (زوراء) يش له ۱۱ نازارى ۱۹۱۷ دواى داگير كردنى ويلايه تى به غدا له ده رجوون وهستا و رژژنامهى (موصول) يش له كو تايى مانگى تشرى يه كهمى سالى ۱۹۱۸ دواى داگير كردنى موسل له لايمن هيزه كانى نيگليز له ده رجوون وهستا (۹۲).

۲-۳-۲ پيشه دوتنى رژژنامه گهرى هيرانى

به شيويه كى گشنى، ده توانين بلى تىن، دوابه دواى ده رجوونى رژژنامهى (زوراء)، به ده رجوونى دستورى عوسمانى كه ناسراوه به ياساى به نه رتى (القانون الاساسى) له سالى ۱۹۰۸ و دوابه دواى بهر كار بوونى نم ده ستوره، بو ارتىكى زياتر بز مومار سه كردنى صاف و نازادى به گشتى به كان ره خسا و رژژنامه ش هو كار تىك بوو بز گوزارش تىكردن له و نازادى به، بويه ده بيشه ژماره به كى زورى رژژنامه دوابه دواى نه و ساله ده رجوون، گه ژماره بيان له ماوهى چوار سالى نيوان (۱۹۰۸ - ۱۹۱۱) خوئى له به نجا و پيشه رژژنامه ده ده (۹۳).

- ۹۰- سير صبحى: كشكول الصحافة، ط ۱، منشورات الهيئة العامة للكتاب - القاهرة، ۱۹۹۲.
- ۱۹۵-۱۹۶، وفاتى بظى: الصحافة العراقية ميلادها ونظورها، سرچاوى پيشو، ل ۱۳-۱۵.
- ۹۱- سير صبحى: كشكول الصحافة، ل ۱۹۵-۱۹۶، وعبدان عبد المنعم ابو السعد: تطور الخبر و اساليب تحريره في الصحافة العراقية، ط ۱، منشورات دائرة الشؤون الثقافية والنشر، دار الحرية للطباعة، بغداد، ۱۹۸۳، ل ۹.
- ۹۲- عبدان عبد المنعم ابو السعد: تطور الخبر و اساليب تحريره في الصحافة العراقية، سرچاوى پيشو، ل ۱۰.
- ۹۳- هادي طمعة العباسي: الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية، سرچاوى پيشو، ل ۶۰، وعبدان عبد المنعم ابو السعد: تطور الخبر و اساليب تحريره في الصحافة العراقية، سرچاوى پيشو، ل ۱۵.

دوای داگیرکردنی ویلایه‌تی به‌سره له لایهن هینزه‌کانی به‌رتانیاهه له ۱ی کانوونی یه‌گه‌می ۱۹۱۴، نینگلیزه‌کانان بلاقراوه‌یه‌کیان دهرکرد په‌ناوی (بصره تا‌ییس) به‌زمانی عه‌ره‌بی و تورکی بۆ بلاقراوه‌یه‌ هه‌واله‌کانی جه‌نگ و سه‌رکه‌وتنه‌کانی هاوپه‌یمانان. نم بلاقراوه‌یه‌ تا‌کو‌تایی نا‌بی سالی ۱۹۱۷ به‌وجه‌شته‌ مایه‌وه. دواتر بووه‌ رژۆنامه‌یه‌کی سه‌ریه‌خۆ به‌ناوی (الاقوات البصریة) به‌زمانی عه‌ره‌بی و تورکی و فارسی و نینگلیزی دهرده‌چوو^(۹۴).

دوای داگیرکردنی ویلایه‌تی به‌غدا، نینگلیزه‌کانان، رژۆنامه‌یه‌کیان به‌ناوی (العرب) له ۱ی ته‌موزی ۱۹۱۷ دهرکرد و تا ۳۱ی مایسی ۱۹۲۰ به‌رده‌وام بووه‌ دواتر دور رژۆنامه‌ی تر دهرچوون، یه‌کیان به‌ناوی (العراق) که له ۱ی حوزیرانی ۱۹۲۰ دهرچوو و ئه‌وه‌ی تریشیان به‌ناوی (الشرق) له ۳۰ی نا‌بی ۱۹۲۰ دهرچوو^(۹۵).

له‌ماوه‌ی شو‌رشێ (۱۹۲۰) یشدا رژۆنامه‌ی (الاستقلال)ی به‌غدا‌دی و رژۆنامه‌ی (الاستقلال)ی نه‌جه‌نی و رژۆنامه‌ی (الفرات) دهرچوون. یه‌که‌میان له ۲۸ی ئه‌یلولی ۱۹۲۰ دهرچوو، دووه‌میان له ۳ی تشرینی یه‌گه‌می ۱۹۲۰ و سینه‌میشیان له ۱۵ی ئه‌یلولی ۱۹۲۰ دهرچوو^(۹۶).

گشت ئه‌و رژۆنامه‌نه‌ی له‌ ماوه‌ی داگیرکردنی عیتراق له‌ لایهن هینزه‌کانی نینگلیز دهرده‌چوون، ه‌ی حکومه‌ت و له‌ ژێرده‌سه‌لانی ئه‌ودا به‌وون و به‌مه‌رامی کارکردن له‌ رای گشتی ده‌ستی به‌سه‌ردا گرتبوون^(۹۷) و له‌ ماوه‌ی نینتیدایی به‌رتانییش کۆمه‌لتیک رژۆنامه‌ دهرچوون، له‌وانه‌ رژۆنامه‌ی (الفلاح) و (لسان العرب) و (دجلة) و (الرافدان) و (العاصمه) و (بغداد تا‌ییس)^(۹۸).

له‌ دوای دهرچوونی (القانون الاساسي) یش کۆمه‌لتیک رژۆنامه‌ی تر دهرچوون، له‌وانه، رژۆنامه‌ی (العهد) له ۲۰ی کانوونی دووه‌می ۱۹۲۵ و (فتی العراق) و (ندا والشعب)

۹۴- فائق بطی: الصحافة العراقية ميلادها ... ونظورها، ۱۹۶۱، ل ۶۹- ۲۰.

۹۵- رفانبل بطی: صحافة العراق، سه‌رچاوه‌ی پیتشرو، ل ۶۲- ۶۳.

۹۶- رفانبل بطی: صحافة العراق، سه‌رچاوه‌ی پیتشرو، ل ۶۵- ۷۰.

۹۷- گرنگترین رژۆنامه‌کانی ئه‌و سه‌رده‌مه، رژۆنامه‌ی (بصره تا‌ییس) - ۱۹۱۴/۱۷/۲۴ و الاوقات البصریة - ۱۹۱۸/۶/۱۳ و جریده‌ العرب ۱۹۱۷/۹/۱ بووه‌ بۆ زیاتر زانیاری به‌روانه: هادی طه‌سه‌ العیاسی: الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية، سه‌رچاوه‌ی پیتشرو، ل ۷۳- ۷۴.

۹۸- رفانبل بطی: صحافة العراق، سه‌رچاوه‌ی پیتشرو، ل ۷۳ به‌دواوه.

له ۲۰ی کانوونی دووهمی ۱۹۲۶ و (اللواء) له ۲۰ی نابی ۱۹۲۸ و (التقدم) له ۱۶ی تشرینی یه‌کمی ۱۹۲۸ و (الوحدة) له ۱۴ی کانوونی دووهمی ۱۹۳۵^(۱۱).

به‌لام له ماوه‌ی نینوان (۱۹۵۰-۱۹۵۴) بۆ یه‌که‌مجار رژۆنامه‌گه‌ری عێراقی چاپکردنی نالی له‌ ڕێگای پێشچینی نالی به‌خۆیه‌وه‌ به‌ینی و به‌کاره‌یتانی نامیره‌گانی لایه‌ن‌تایپ و نه‌ته‌رتایپ به‌مه‌ش کۆتایی به‌سه‌رده‌می پێشچینی ده‌ستی هات.

له‌ ماوه‌ی نینوان (۱۹۵۴-۱۹۵۸) رژۆنامه‌گه‌ری عێراقی پێی نایه‌ قۆناخی بایه‌خدان به‌هه‌وال و وێنه‌ و مانشیت و په‌نگه‌کان و به‌شداری کرد له‌ وه‌کاله‌ته‌ نێوده‌وله‌تیه‌گانی ده‌نگ و باس بۆ وه‌رگرتنی هه‌وال.

له‌ سالی ۱۹۵۹ به‌دواوه‌ به‌داهه‌زرانی سه‌ندیکای رژۆنامه‌نووسانی عێراقی، رژۆنامه‌گه‌ری عێراقی پێی نایه‌ قۆناختیکی تره‌وه‌ و ته‌کانیکی تری دا بۆ پێشه‌وه‌ و دواتریش به‌ده‌رجوونی سه‌ندووقی خانه‌نشکرده‌ی رژۆنامه‌نووسان له‌ سالی ۱۹۶۵ و زامه‌ن بوونی دوا‌پۆژی خۆیان و خه‌یزانیان له‌ دوا‌ی مه‌ردنیان، زیاتر رژۆنامه‌گه‌ری پیشکه‌وت^(۱۲). نه‌مه‌و له‌م سالا‌ته‌ی دوا‌ییدا و دوا‌به‌دوا‌ی سه‌ره‌له‌دانی ته‌کنۆلۆژیای نوی و هه‌له‌دانی مانگی ده‌سکرد بۆ ناسمان و په‌یدا‌بوونی نه‌وه‌ی نوی کۆمپیوته‌ر و سه‌ته‌لا‌یت و دواتریش به‌مه‌سه‌ندنی زیاتری شو‌ڕشی زانیاریه‌یه‌کان و به‌سه‌تانه‌وه‌ی جیهان به‌تۆزی نینه‌رنیته‌وه‌، نه‌مانه‌ گه‌شتیان کاردانه‌وه‌یان له‌سه‌ر بزانی رژۆنامه‌گه‌ری عێراقیدا هه‌بووه‌ و نیه‌تیه‌که‌ ژماره‌ی رژۆنامه‌گان له‌ زیاده‌بون دا‌یه‌ و له‌ رووی ته‌کنیکیه‌شه‌وه‌ پیشکه‌وتنی به‌خۆیه‌وه‌ بێهه‌وه‌ و له‌ رژۆنامه‌یه‌کی ناوخۆیی یان سه‌نۆردار بۆته‌ رژۆنامه‌یه‌کی به‌رفراوان و چۆته‌ سه‌ر تۆزی نینه‌رنیته‌وه‌.

هه‌رچه‌نده‌، نه‌گه‌ر رژۆنامه‌گه‌ری عێراقی له‌گه‌ڵ رژۆنامه‌گه‌ری له‌ ولاتانی تر دا و ته‌نانه‌ت له‌گه‌ڵ رژۆنامه‌گه‌ری کوردستانیشدا به‌راوره‌ بکه‌ین. ده‌یه‌ین پیشکه‌وتنیکی نه‌وتۆی به‌خۆیه‌وه‌ نه‌هه‌یبه‌وه‌ که‌ شایه‌نی باسکردن بێت. په‌نگه‌ هه‌ی نه‌مه‌ش بکه‌رته‌وه‌ بۆ سیاه‌تی دیکتاتۆزی و ترسان له‌ نازادی بیرو‌روا‌ر په‌خه‌، که‌ رژۆنامه‌گه‌ری نازاد به‌رجه‌سته‌یان ده‌کات و نه‌مه‌ بۆته‌ هه‌ی گوشه‌گیریی رژۆنی عێراقی و دا‌هرا‌نی له‌ کۆمه‌له‌گی نێوده‌وله‌تی و سیستی نوی جیهانی که‌ له‌سه‌ر بنه‌های مافی مرۆف و دیموکراسیه‌ت بنیات نه‌راوه‌.

۹۹- رفانیل بظی: صحافة العراق، سه‌رچاوه‌ی پێشوو ل ۹۰ به‌دواوه‌.

۱۰۰- سجاد العازي: مراحل تطور الصحافة العراقية، سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل ۷-۱۲.

٢-٤ - رۆژنامهگهری کوردی... سرهه‌لدانی و پشکوتن

رۆژنامهگهری کوردی لهو رۆژوهی یه‌که‌م رۆژنامه‌ی کوردی چایکراو^{١١} له ١٨٩٨/٤/٢٢ له قاهره به‌ناوی (کردستان) له دایک بووه و تاکو نه‌مه‌رۆ له‌ژێر کاریه‌رتیی بارو‌دۆخی رامساری و جسر‌جۆلی بلاروبونه‌وه و بۆزانه‌وه‌ی هه‌ستی نه‌ته‌وايه‌تی و بلاروبونه‌وه‌ی زانیاری و خۆتنده‌واری و وشیاریدا به‌زۆر قوتناخی جیا‌جیادا تێپه‌ریوه، بۆیه‌ نهم بایه‌ته‌ خۆی له‌ خۆیدا زۆر هه‌لده‌گرێ له‌سه‌ری بنوس‌ری و ره‌نگه‌ ناسان نه‌بن لی‌رده‌ له‌ خالێکی واپه‌چووکدا تیشک به‌خه‌ینه‌ سه‌ر گشت لایه‌نه‌کانی، له‌کاتێکدا نێسه‌ مه‌هه‌ستان ته‌نها ناساندنی رۆژنامه‌گهری کوردی و پشکوتنه‌تی. بۆیه له‌خواره‌وه، له‌ دوو خالدا باسی سه‌ره‌ه‌لدانی رۆژنامه‌گهری کوردی و پشکوتنه‌تی ده‌که‌ین.

٢-٤-١ - سه‌ره‌ه‌لدانی رۆژنامه‌گهری کوردی

له ٣٠ ذی القعدة ١٣١٥ی به‌رامبه‌ر به ١٨٩٨/٤/٢٢^{١٢} یه‌که‌م ژماره‌ی رۆژنامه‌ی «کردستان»^{١٣} به‌زمانی کوردی له‌گه‌ل پاشکویه‌کی یه‌ک لایه‌ره‌یی به‌زمانی

١- (نه‌وشیروان مسته‌فا) له‌باره‌ی سه‌ره‌ه‌لدانی رۆژنامه‌ و راگه‌باندنی بیستراو بۆ یه‌که‌مه‌جار به‌زمانی کوردی ده‌لن: «تا سالی ١٩٣٩ راگه‌باندن به‌زمانی کوردی هه‌ر خۆتندراو (به‌نوسین و خۆتندنه‌وه) بوو، نیشتر له‌وه‌ به‌دواوه‌ له‌ پال راگه‌باندنی خۆتندراودا بیستراو (کوژن و بیختن)یش په‌یدا‌بووه. بۆ زانیاری زیاتر له‌مباره‌یه‌وه، به‌رانه: (نه‌وشیروان مسته‌فا): راگه‌باندنی بیستراو به‌گوردی، گۆلفازی (رۆژنامه‌نوسان، وه‌رزه‌ گۆلفازیکی ئۆژینه‌وه‌یه‌ یه‌گه‌تی رۆژنامه‌نوسانی کوردستان ده‌رده‌کات، ژماره (٢) سالی یه‌که‌م، ه‌اوی ٢٠٠٢، ل ٣ له‌ به‌دواود.

١٠٢- سالی ده‌رچونه‌که‌ی (١٣١٥)ی هه‌جره‌یه... رۆژه‌لاتناسی سۆله‌تی و په‌چۆر له‌ مه‌ژووی کوردیدا (دکتۆر فیله‌جیفسکی) و (میتۆسکی) رۆژه‌لاتناسی مه‌ژووی ده‌رچوونان به (١٨٩٨) سنوورداو کردووه به‌رانه: محسود زامدار: (کوردستانی دایک) له‌ به‌لازکراوه‌کانی وه‌زاره‌تی رۆژنیشی حکومه‌تی هه‌رمی کوردستان، چاپخانه‌ی رۆشینی، هه‌ولێر، ١٩٩٨، ل ٢١٧.

١٠٣- نهم رۆژنامه‌یه (٣١) ژماره‌ی چوار لایه‌ره‌یی به‌زاراوه‌ی کرمانجی ژوور و له‌ ماره‌ی پینچ سال (١٨٩٨-١٩٠٢) له‌ چه‌ند جێگا‌یه‌کی جیا‌جیای جیهان لێ ده‌رچوو.

پینچ ژماره‌ی یه‌که‌می له‌ قاهره‌ لێ ده‌رچوو و ژماره‌ شش تا ژماره‌ نۆزده‌ش له‌ جنیف ده‌رچوو و ه‌وای جارجیکی تر گه‌راوه‌ته‌وه‌ قاهره‌ و ژماره‌ بیست و یه‌ک تا بیست و سێ لێ ده‌رچوو و به‌لام-

فهرستی له لایەن مقدار مەدحەت بەدەرخان لە قاهیرە دەرچوو^(١٠٤).

شایەنی ناواژە بۆکردنە، لە دایک یوونی رۆژنامه گەری کوردی لە غەریبی، خۆی لە خۆیدا تاییەقمەندییەک بەم رۆژنامه گەرییە دەبەخستن کە تاکە و بێ وێنە و لە هیچ ولاتیکی تردا تەبیسستراوە مەگەر لەم سەردەمە نەبێت بەنێبەت رۆژنامه و TV غەریبی. رۆژنامەی (کردستان) رۆژنامه یەکی رامیاری بوو، گەلیک بابەتی نەتەواوەتی تاییبەت بەکێشە کوردی لە نامێز گرتبوو، نەمەش بەلگە ی تەووبە کە خاوەن پێناسە یەکی نەتەواوەتی بوو^(١٠٥).

شایەنی ناواژە بۆکردنە، دەرچوونی رۆژنامەی کوردستان لە قاهیرە بەخالی وەرچەرخان دادەنێت لە مێژووی خەباتی گەلی کورد، چوونکە یەکم جارە لە مێژووی بۆالی نەتەواوەتی کورد بەم رێگا شارستانییه، لە پێناوی نازادی و سەریەخۆیی کوردستان خەبات پکات^(١٠٦).

لەم بارە یەو، رۆژنامه نووسی ئەمریکی ساکی زانگر^(١٠٧) دەلی: «هەر لە دەرچوونی یەکم رۆژنامەی کوردی لە قاهیرە لە سالی ١٩٩٨، رۆژنامه گەری کوردی رۆلیکی سەرەکی هەبوو لە خەباتی گەلی کورد لە پێناوی نازادیدا و دامەزرێنەرەکی بەر لە سەدە یەک رۆژنامه گەری خستۆتە کار بۆ داواکردنی سەریەخۆیی».

سەبارەت بە بارووخەمی کە رۆژنامەی کوردستانی تیا لە دایک بوو، دەتوانین بڵێین، لە قوتابخێکی مێژوویی پر لە پەڕین و وردە شەر کە زۆریە ناوچەکانی جیهانی گرتبوو

---

٥ ژمارە بیست و چواری لە لەندن دەرچوو و ژمارە بیست و پێنج ناژمارە بیست و نۆی لە نینگلتەرا دەرچوو و دوای ژمارە سی و سێ و یەکی چارێکی تر لە جنێف دەرچوو.

١٠٤- مەجموعە زامەن: کوردستانی دایک، لە بۆلاوکراوەکانی رەزارداتی رۆشنیری، هەولێر ١٩٩٨ ل ٥.

١٠٥- مەنار حیدری: دور الصحافة الكوردية في التنشئة القومية وتوعيتها، والحركة التحررية الكوردية مجلة (مەنار) العدد (٦٥) حەزەران ١٩٩٧ ل ١٠٢.

١٠٦- احمد شیخ محمود: (کوردستان) اولی المجلد الكوردية، مجلة گولان العربی العدد (٢٤) اپر ١٩٩٨ ل ١١٦.

١٠٧- ساکی زانگر مامۆستای رۆژنامه گەرییە لە زانکۆی ئەمریکی لە قاهیرە، هەرودەها بارە دەوری پێشروی سەرنوسەری رۆژنامەنی (Middle East Report)، و رێکخەری پێشروی بۆلاوکردنەووبە لە مەسڵەندی نۆزینەووی غەریبی هاوچەرخی لە زانکۆی تاون لە واشتینگتن، بێوانە: رۆژنامە ی «خەبات» ژمارە ١٠٥٣ هەینی ١/١٩/٢٣ ل ٢٠٠٣.

قه‌شنگ و بایه‌تی هه‌مه‌ره‌نگ له سه‌رتا‌پای کوردستان چاپ و بلا‌وده‌کریته‌وه، نه‌نانه‌ت هه‌ندیکی‌شیان ده‌خزته سه‌ر تۆری نینه‌رنیت و سه‌روشتیکی جیهانی وه‌رده‌گرن.

نهمو زیاتره له که‌نالێکی ته‌له‌فزیۆنیی ناسمانی و ده‌یان که‌نالی ناوخۆیی و نیسته‌گه‌ رژۆانه به‌رنامه‌کانیان بۆ ناوه‌وه و ده‌روه‌ی هه‌ریسه‌ی کوردستانی عیتراق به‌خش ده‌کن و رژۆنامه‌ی بیستراو و بیئراو به‌شتیکی زۆری پانتایی نه‌و به‌رنامه‌نه‌ داگیر ده‌کن له‌وانه‌ که‌نالی ته‌له‌فزیۆنی ناسمانی (گوردسات) و (گوردستان TV) که‌نالی ته‌له‌فزیۆنی ناوخۆ (PUK) و (KTV) و (نازادی) و (یه‌گرتوو) و چه‌تدینی تر.

رژۆنامه‌نووسی نه‌میریکی ساکی زانگر ده‌لن: ه‌نیستا هه‌ریسه‌ی کوردستان چاوه‌ریی بارو‌دوختیکی گولجاو ده‌کات بۆ دامه‌زراندنی رژۆنامه‌ی سه‌ریه‌خۆ و نازاده (١١٤).

نهم خسته‌یه‌ی خواوه‌وه (١١٤) که‌ پیژهی ده‌رکردنی رژۆنامه و گۆلاری کوردی له‌ شاره‌کانی کوردستانی عیتراق له‌ نیوان (١٩٩١-١٩٩٧) ده‌رده‌خات، نه‌گه‌ر به‌راوردی به‌کین له‌گه‌ڵ پیژهی ده‌رچوونی به‌ر له‌ پاره‌په‌ین، بۆمان ده‌رده‌که‌وێ که‌ رژۆنامه‌گه‌ریی کوردی له‌م سالانه‌ی دو‌اییدا له‌ په‌نشه‌گه‌وتنێکی خه‌تیرادا بووه‌ چ له‌ پرووی چه‌ندایه‌تی و چ له‌ پرووی چۆنایه‌تیه‌وه:

سال	ژماره‌ی نه‌رگن و گۆلار و رژۆنامه‌کان	هه‌ولیه‌ر	سه‌لمانی	ده‌هۆک	که‌ره‌کووک
١٩٩١	٧١	٣٤	٢٣	١١	٣
١٩٩٢	٧٧	٣٨	٣٥	١٢	١
١٩٩٥	٦١	٣٤	٣١	٤	٢
١٩٩٦	٧٨	٤٢	٢٦	٧	٣
١٩٩٧	٨٩	٥٨	٢٨	٢	١

١١٣- رژۆنامه‌ی (خه‌بات) ژماره (١٠٥٣) هه‌ینی ٢٣/١١/٢٠٠١ ل ٢٠٠٣ و ساکی زانگر: له‌ کلاسیکه‌نۆفهره‌ بۆ کیه‌بۆرد: رژۆنامه‌گه‌ریی کوردی له‌ عیتراق، له‌ جیاوه‌ داده‌به‌زی، به‌لام به‌ره‌و کوێ ده‌هێت! گۆلاری (رژۆنامه‌گانی) ژماره (٦-٧) سالی دوهم (پاییز - زستان) سالی ٢٠٠٩-٢٠٠٢ ل ٢٠٠٢.

١١٤- غازي حه‌سەن: په‌نشه‌گه‌وتن و وابه‌سته‌یی رژۆنامه‌گه‌ریی کوردی که‌ ده‌سه‌لاتێکی به‌ ده‌سته‌لانه‌، گۆلاری (پارمان) ژماره (٥) ی مایسی ٢٠٠١ ل ٨٥.

۳-۵ تیۆرگانی رۆژنامهگەری

کاری رۆژنامهگەری هەر کۆمەڵگایەک بەپێی جۆری پێکھاتەی سیاسی نوو کۆمەڵگایە لەیەکتر جیا دەکرێتەوە، چونکە نازادیی رۆژنامهگەری بەشێکە لە نازادییە گشتییەکانی تری کۆمەڵ و ھۆکارە سیاسی و ئابووری و پۆشنییری و کۆمەڵایەتیییەکان کاری تۆ دەکەن^{۱۱۱}. بۆیە رۆژنامهگەری لە هەر ولاتیکیدا بەو پەرتەدا تێدەپەڕێت کە حوکمرانانی نوو ولاتە بۆرلاتەکی خۆیان هەلی دەپۆرن. نەمەش وادەکات رۆژنامهگەری لە هەر کات و شوێنیکدا مەزگیتیکی تاییەتی خۆی هەبیت و پەنگدانەوی بیروپۆچوونی حوکمرانانی نوو سەردەمە بیت. بەواتایەکی تر رۆژنامهگەری هەر نەتەوێک لە نەتەوێکان پەنگدانەوی نوو شیۆر حوکمرانتییەن کە نوو نەتەوێکە هەلکەچینە^{۱۱۲}.

حوکمران لە هەموو شوێنیک و سەردەمیک بەگیتکە لەم دووانە:

یان حوکمرانتیکە تەنھا باوەری بە دەسەلات هەبە و لە خۆی بەلاوێ ناکەپێت هیچ ھێزێکی تر بەشداری لەگەڵ بکات و لەم حالەتەدا هیچ کەسێک بونی «ھێزی گەل» ناهێنیتە پێش چاوی خۆی. حوکمران لەم حالەتەدا دیکتاتۆرە و پەشت بەھێزی ماددی دەبەستی بۆ مانەوی لەسەر حوکم.

یان حوکمرانتیکە باوەری بەرادەییکی دیاریکراو لە دیوکراسیەت هەبە و پێگا دەدات ھێزێکی تر بەشداری لەگەڵدا بکات، بۆیە دەست لە ھەندێ دەسەلاتی خۆی ھەلدەگرن بۆیان. نەمەش نوو دەگەپەنن کە نوو حوکمرانە باوەری بەھێزی گەل هەبە^{۱۱۳}.

لێرەدا سیستمی حوکمرانتییی لە کۆن و نێستادا لێک جیاواز بوونە بەجیاوازی نوو بارودۆخی کە نەتەوێکیا ئیاداً ژیاو. مەبەستمان بارودۆخی سیاسی و ئابووری و پۆشنییری و کۆمەڵایەتیییە ھەر وەکو پێشتر باسمان کرد.

۱۱۵- د. جیھان المکاوی: حرمة الفرد وحرمة الصحافة، ۱، منشورات الهيئة المصرية للكتاب، ۱۹۸۱، ل ۹، و جون. اربینتر: مقدمة في الانصال الجماهيري، سەرچاوی پێشوو ل ۵۸۶-۵۸۷.

۱۱۶- د. عبداللطيف حمزة: الاعلام له تأريخه و مفاصله، دار الفكر العربي، بلا سنة الطبع، ل ۸۵-۸۷.

۱۱۷- نەمەش نوو دەگەپەنن کە کاروباری رۆژنامهگەری لە جیھاندا یان نازلە وەیان ملکەچی دەسەلات و زۆردارییە بەپێی جۆری رۆژی سیاسی نوو ولاتە کە سوماوسە دەکات، ئایا رۆژیکی دیوکراسیە یان دیکتاتۆری. پەوانە: د. حسین عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، سەرچاوی پێشوو ل ۳۰۰.

هر بویه، ده‌بینین له دیر زه‌مانه‌وه، نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری ملک‌چی دوو تیژیی بووه، تیژیی سه‌ره‌ستی و تیژیی ده‌سلات.

دوو تیژیی نووش لهم دوو تیژییه له دایک بوون که (تیژیی به‌ریستییی کۆمه‌لا‌یه‌تی) و (تیژیی سۆله‌تی) یه.

هه‌روه‌ها نیس‌لام و‌ک ناییننکی سام ناوه‌ندی له نێوان هه‌ردوو بۆچوونی لیبرالی و سۆسیالیزم‌ه‌یدا تیروانیننکی تایبه‌تی بۆ نازادییه‌کان به‌گشتی و به‌نازادیی رۆژنامه‌گه‌رییه‌وه هه‌یه. بۆیه نێمه پێمان باش بوو که نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له نیس‌لام به‌خه‌ینه پال چوار تیژییه‌که‌ی سه‌ره‌وه و له خواره‌وه له پینچ خالدا به‌کورتی باسیان بلاوه بکه‌ین:

٢-١- تیژیی سه‌ره‌ستی (نظریة الحریة) Freedom Theory

تیژیی سه‌ره‌ستی (نازادی)، له ناکامی چه‌ندان پێشکه‌وتن بوو که له نه‌ورویا سه‌ری هه‌لدا و ڕینگای خۆش کرد بۆ سه‌ره‌لدانی دیموکراسیی سیاسی، هه‌روه‌ها ڕینگای خۆش کرد بۆ سه‌ره‌لدانی چه‌ندین نازادیی تر و‌ک نازادیی نایین و نازادیی ئابووری و نازادیی راده‌ریین^(١١٨). به‌په‌ینی نهم تیژره، تاک بوونه‌وه‌ریکی سه‌ره‌خۆیه و به‌شیک نییه له کۆمه‌ل و به‌رزتریشه له ده‌ولهت و کۆمه‌لێک صافی هه‌یه به‌رله‌وه‌ی بێته ناو کۆمه‌ل، نهم صافانه صافی سه‌روشتین و له‌گه‌ل سه‌روشته مرۆفایه‌تییه‌که‌ی ده‌گۆنجین و سه‌رچاوه‌که‌ی سه‌روشته نه‌ک ده‌ولهت، بۆیه ده‌ولهت ته‌نها نێوانکاریتیکه له ڕینگایه‌وه مرۆف هوماره‌سی چالاکییه‌کانی خۆی ده‌کات و حکومهت بۆی نییه دژی بوه‌ستنت^(١١٩). نهم تیژره له سه‌ده‌ی شازده‌هه‌مدا له سه‌رخۆ پێشکه‌وت و له سه‌ده‌ی هه‌ژده‌هه‌مدا سه‌قامگیر بوو کاتیک په‌رئیسپه‌کانی نازادی به‌وه‌ ده‌ستوری ولاتان ڕینگایان گه‌ته‌به‌ر^(١٢٠).

شایه‌نی باسه، په‌یدا‌بوونی چینی ناوه‌ندی گه‌رنه‌گه‌رن هۆکار بوو بۆ سه‌ره‌لدانی نهم تیژره چونکه به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی نهم چینه ناگۆک بوو له‌گه‌ل به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی چینی

١١٨- د. عبده‌لطیف حمزة: الاعلام له تارىخه و مذاهبه، دار الفكر العربي، ط١، منشورات دار الفكر العربي، سه‌رچاوه‌ی، پيشوول ٩٠.

١١٩- د. محمود متولي و لطفي عبدالقادر: الاعلام وحرية المجتمع، مكتبة نهضة الشرق، جامعة القاهرة، ط١، ١٩٨٧، ل ٩٦.

١٢٠- جون. ار. بينتر: مقدمة في الاتصال الجماهيري، سه‌رچاوه‌ی پيشوول ٥٨٩.

دوره‌بگ، بویه به‌رژدوندی چینی ناوهدی وایده‌خواست که مروث نازاد بیت له دسه‌لاتی زۆردار و هه‌لێژاردنی کاره‌کیدا.

گوهمانی تیدانییه که پرینسیپه‌کانی شۆژی نهمریگی دژی دسه‌لاتی نینگلیز، هه‌روه‌ها شۆژی فه‌ره‌نسی پۆلنکی کاریگه‌ریان له پتوه‌گردنی نهم تیۆرییه هه‌به‌وه و لێره‌دا کۆمه‌لیتیک قه‌بله‌سوف ده‌رگه‌وتن و داوای نازادی تاکه‌گانیان کرد و داوایان کرد که تاک نازاد به‌کرت له گشت کۆت و به‌ندیک بۆ نه‌وهی له داھتتان دانه‌پریت^(۱۲۱).

لایه‌نگرانی نهم تیۆره‌ پتیان وایه خه‌لک توانای جیاگه‌ردنه‌وهی راست و چه‌وت و خراپه‌و چاکه‌یان له‌یه‌کتری هه‌یه، له‌به‌ر نه‌مه‌و بۆ ده‌رگه‌ردنی بریاری راست ده‌بن خه‌لک توانای زانیی بیروروای خه‌لکانی تری هه‌بیت. بویه نه‌و خه‌لکانه‌ی که ده‌یانه‌وی پرونکی به‌نه‌وانی تر بیه‌خشن ده‌بن توانای دواندنی رای گشتی گه‌لیان بۆ نه‌و شتانه‌ی که به‌راستی ده‌زانن بۆ ده‌سته‌به‌ر به‌کرت.

که‌واته ده‌بن خه‌لک مافی بیگرگه‌ردنه‌وه و ره‌فتارگه‌ردنی هه‌بن به‌مه‌رجیک نازادی نه‌وانی تر پیشیل نه‌کات، جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی پۆژنامه‌گه‌ری هۆکاریکه بۆ ناگاده‌رگه‌ردنه‌وه‌ی خه‌لک، بویه ده‌بن نازاد بیت له دسه‌لاتی ده‌ولت^(۱۲۲). به‌م شیویه، پرینسیپه‌کانی لیبرالی کاریگه‌رییه‌کی زۆری به‌سه‌ر نازادی پۆژنامه‌گه‌رییه‌وه هه‌به‌وه. کارل بیکر له‌به‌ر پۆژشایی نهم گه‌رمانه‌ی خواره‌وه نازادی پۆژنامه‌گه‌ری ده‌ستیشان ده‌کات و ده‌لن: «مروث ناره‌زوی زانیی راستیه‌کانی هه‌یه، تاکه شتوازیش بۆ گه‌یشتن به‌راستیه‌گان پتیشگریی (منافسه) نازادانه‌یه له نیه‌وان بیروراکان له بازارتکی والئی پر له بیرورا. له‌م بازارده‌ا باشرین بیرورا خۆی ده‌سه‌بنتیت و له‌لایه‌ن زۆرینه‌ی گه‌لیشه‌وه به‌سند ده‌کرت^(۱۲۳)».

که‌واته نازادی پۆژنامه‌گه‌ری، نابێ بخه‌ریته ژێر دسه‌لاتی حکومه‌ت، تاگو به‌توانی زانیاری و به‌لگه‌ی پتیه‌سکه‌شی خه‌لک به‌کات بۆ نه‌وه‌ی بریاری پتیه‌سکه‌سه‌بارته به‌هه‌له‌نگاندنی سیاسه‌تی حکومه‌ت وه‌ریگر^(۱۲۴).

-
- ۱۲۱- د. محمود متولی و لطفی عبدالقادر: الأعلام وحرية المجتمع، سرچاوه‌ی پتیه‌سکه‌ ل ۹۷.
- ۱۲۲- جون. ار. به‌تتر: مقدمة في الاتصال الجماهيري، سرچاوه‌ی پتیه‌سکه ل ۵۸۹- ۵۹۰.
- ۱۲۳- د. بیه‌رنی ابراهمه‌ حساده: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، سرچاوه‌ی پتیه‌سکه ل ۱۶۰.
- ۱۲۴- د. بیه‌رنی ابراهمه‌ حساده: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، سرچاوه‌ی پتیه‌سکه ل ۱۶۶.

۲-۵-۲ تیوری دسهلات (نظریه السلطة) Authoritarian Theory

نم تیوره به کونترین تیور داده ندری که له گهل دره کورتی رژۆنامه گهریدا دوا به دوا ی دا هینانی چاهه مهنی له لایهن «گۆتنبه رگ» دوه له سه ده کانی شازده و حه فده دا په یدا بووه و به نه رو ریادا بلا بو ته وه (۱۱۲۵).

نم تیوره له بارو دۆخی نه و کۆمه لگایانه دا له دایک بووه که تیایدا کاری بین ده کرا، له و کۆمه لگایانه دا پاشا یان حوکمران خۆی به خودا وهند داده ناو گه لیش خۆی به کۆیله ی حوکمران ده زانی، بۆیه هه موو شتی به ده ستی ده سه لات دارانه وه بووه و له خزمه تی نه واندا بووه (۱۱۲۶).

به پیتی نم تیوره، حکومهت بۆی هه یه به ته وا وه تی ته حه کوم به رژۆنامه گهری و وه یقه کانی رژۆنامه گهری و موماره سه ی رژۆنامه گهری بکات، له چوار چۆیه ی نه و فه لسه فه سیاسی و کۆمه لایه تییه ی له کۆمه لگا ده سه لات زاله کانه دا هه یه به بیانیوی نه وه ی که تاک به ین پشته ستی به ده وه لت ناتوانی هه یج مه رامینکی خۆی وه دی به ییتی، هه رو ده ا گه شه ی تاک له سه ر گه شه ی ده وه لت ده وه ستی و رژۆنامه ش نامرانی که بۆ بلا و کۆرد نه وه ی هه لوئستی ده وه لت به وام به ر جه ماوهر و را گه یان دنی راستی و چه وتی بیانی به پیتی بۆ چۆنی ده وه لت به رام به ر به مه سه له کان (۱۱۲۷).

له وێر سته به ری نم جۆره حوکمرانی ته ییه دا، که تیایدا وه ک خودا وه ند سه یری حوکمران ده کرا، گه لیش کۆیله ی نه وان بووه، نه ده چۆوه نه قسه وه خه لک له تاکه شینوه یه کی حوکمرانی ته ی به ولا وه بزانی که نه ویش حوکمرانی ته ی سه مکاری به، هه رو هه له تیوری ته کی را گه یان دن به ولا وه که (تیوری ده سه لات داری ته ی) به هه یجی تریان ته ده زانی (۱۱۲۸).

۱۲۵- د. بیهیونی ابراهیم حماده: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، سرچاوه ی پێشوو، ل. ۱۹۹، جون. آر. بیهیتر: مقدمة في الاتصال الجماهيري، سرچاوه ی پێشوو ل. ۵۸۷.

۱۲۶- د. محمود متولي و لظفي عبدالقادر: الأعلام وحرية المجتمع، سرچاوه ی پێشوو ل. ۹۱-۹۳، ۱۲۷- د. بیهیونی ابراهیم حماده: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، سرچاوه ی پێشوو، ل. ۱۹۹ و جون. آر. بیهیتر: «تیوره کانی رژۆنامه وانی»، وه رگه ترانی هه مده دا حوسین، کۆفاری راسان ژماره (۵۹) ی (۵) ی مایس ۱-۲۰-۱۱ ل. ۱۱۰.

۱۲۸- د. عبداللطيف حمزة: الأعلام له تاريخه و مذاهبه، سرچاوه ی پێشوو ل. ۹۳.

بهم چشمنه، رۆژنامه‌گه‌ری، مولکداریتیه‌که‌ی ج گشتی و جیش تاییه‌تی، دهبویه‌ له‌ژیر سه‌ره‌رشتی و چارده‌تیری حکومت بیت (۱۹۹۸).

شایه‌نی یاسه، له‌م سه‌رده‌مه‌شدا، له‌گه‌لیک ولاتانی جیهان، نو وولاتانه‌ی رۆژی حوگمرانتیه‌جان دیکتاتۆرییه‌ له‌گه‌ل زۆریه‌ی ولاته‌ عه‌ره‌بیه‌کانیش تا‌کو‌نیستا نازادی رۆژنامه‌گه‌ری تیا‌پاندا هه‌ر قه‌یه‌و کرداری له‌گه‌لدا نییه‌.

۲-۵-۳ تیۆری به‌ره‌رسینیی کۆمه‌ڵایه‌تی (نظریة المسؤیة الاجتیمایة)

Social Responsibility Theory

نهم تیزره‌ له‌سه‌رده‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌مدا به‌هۆی نووسینه‌کانی ولیه‌م کنج و جۆن ملتنز و نه‌ندامانی نری لیتۆنه‌ی نازادی رۆژنامه‌گه‌ری بۆ ناره‌زایی ده‌ره‌ین دژی نیستفال‌کردنی رۆژنامه‌گه‌ری بۆ دست درێژی کرده‌ سه‌ر مافی خه‌لك له‌ نهمه‌ریکا سه‌ری هه‌لدا (۱۹۳۰) و له‌سه‌ر بنه‌مای (نازادی ماف و نه‌رك و به‌ره‌رساریتیه‌ له‌یه‌ك كاتدا) دامه‌زرا به‌واتای نه‌وه‌ كه‌ نازادی مافیته‌كه‌ نه‌ركیتکی له‌گه‌لدا‌یه، ده‌ین نه‌وه‌ كه‌سه‌ی موه‌اردسه‌ی ده‌كات هه‌ستی یه‌كات (۱۹۳۱).

كه‌واته‌ به‌په‌ی نهم تیزره‌، رۆژنامه‌گه‌ری مافی نه‌وه‌ی هه‌یه‌ رده‌خه‌ له‌ حكوومه‌ت و داوه‌ده‌زگا‌كان بگرت، به‌لام چه‌ن‌ده‌ین به‌ره‌رساریتی بنه‌جینه‌یی دیاری‌كاروشی له‌سه‌ر شانه‌ بۆ سه‌قامگیریی كۆمه‌له‌ ده‌ین ر‌ه‌چاویان ب‌كات (۱۹۳۲). جا له‌ ناكامی نهم تیزره‌دا كه‌ ر‌ه‌واجیتکی باشی لای حكوومه‌ته‌ سه‌رمایه‌داره‌كانه‌وه‌ هه‌بوو، له‌ نینگه‌ته‌راو نهمه‌ریكا و

۱۲۹- د. جیهان المكاوي: حرية الفرد و حرية الصحافة، سمرجاده‌ی پیتشور ل ۱۳.

۱۳۰- د. عبداللطيف حمزة: الاعلام له تاريخه و مذهب، سمرجاده‌ی پیتشور ل ۱۳۹، د. جیهان المكاوي: حرية الفرد و حرية الصحافة، سمرجاده‌ی پیتشور ل ۱۴، د. محمود متولي و لطفي عبدالقادر: الاعلام و حرية المجتمع، سمرجاده‌ی پیتشور ل ۱۰۵، د. صالح ابو اصح: الاتصال والاعلام في المجتمعات المعاصرة، ط ۳، منشورات دار ارام للدراسات والنشر والتوزيع، شركة مطابع الخط، عمان، الاردن، ۱۹۹۹، ل ۲۵۷.

۱۳۱- د. عبداللطيف حمزة: الاعلام له تاريخه و مذهب، دار الفكر العربي، سمرجاده‌ی پیتشور ل ۱۳۸، د. محمود متولي و لطفي عبدالقادر: الاعلام و حرية المجتمع، سمرجاده‌ی پیتشور ل ۱۰۴، ۱۳۲- جۆن. ار. به‌سته‌ر: «تیزره‌كانی رۆژنامه‌ولانی» به‌ره‌گه‌رانی هه‌سدا، حوسین، گۆفاری رامان ژماره (۵۹) ی (۵) مایس ۲۰۰۱، ل ۱۱۲، و جۆن. ار. بینه‌تر: مقده‌ة في الاتصال الجماهيري، سمرجاده‌ی پیتشور ل ۵۹.

هندی ولاتی تر. نهنجیوه منی بالای رژۆنامه گهری دامه زرا بۆ دانانی نادایی پێشهی رژۆنامه گهری و سه ره رشتی کردنی (۱۳۳۱).

۶-۱- ۱- تیۆری سۆلیهتی (النظریة السولیهة) The Soviet Theory

تیۆری سۆلیهتی هشتی به نایدیۆلۆژیای هارکسی ده به ست. بۆیه یه کیتی سۆلیهتی یه کیک بو له ولاتانهی که کاری به م تیۆره ده کرد (۱۳۳۱).

به پیتی نه م تیۆره، رژۆنامه گهری به شیکه له ده زگاگانی ده ولته تی شیوعی و لیجان هیا ناکرێته وه، هه یج که شیکش بۆی نیسه له ده ولت به ولاره هه یین. له م حاله ته شدا حزبی شیوعی به تیۆری ده بات و سه ره رشتی ده کات. وه زیفه ی سه ره کی رژۆنامه گهریش بریتیه له پته وکردنی یه کیتی فیکری له نیوان نه ندادانی کۆمه له و فیکرکردنی پرئسیپه کانی هارکسی و شیکردنه وه و لیکنده وه ی رووداو دکان له بهر رۆشنایی نه و پرئسیپانه، هه ره ها

۱۳۳- د. محمود متولی ولظنی عبدالقادر: الأعلام وحرية المجتمع. سرچاروی پێشور ل ۰۹-۰۵. د. عبداللطیف حمزة: الأعلام له تاریخه و مذهبه، سرچاروی پێشور. ل ۱۳۹. و هه ره ها به پیتی یاسای پێکهنستی رژۆنامه گهری، قانون تنظیم الصحافه ی میری ژماره ۹۶ ی سالی ۱۹۹۶ له هه سر نهنجیوه منی بالای رژۆنامه گهری دامه زرا وه بۆ نه م سه بهسته له ماده (۶۷) دا هاتوه: وهنجیوه منی بالای رژۆنامه گهری دهسته یه کی سه بهخته هشت به خێری ده به ست. باره گه یه که له قاهریده و که سایه تی سه عته وی هه به و کاری رژۆنامه گهری نه لجام ده دات به چمشیک نازادی و سه ره خه یبه که ی وه دیبه تین و مرمار سه ی ده سه لاته کانی خه شی بکات له چوارچێهری به سا به نه رتیه کانی کۆمه له... نه م یسه به به وانه رژۆنامه ی الوقائع المصریه ژماره ۲۵ دووباره کرای رێکه وتی. ۲۰ یونیز ۱۹۹۶ بلاکرا وه ته وه. نه مه له ۱۹۹۸/۳/۲۶ نهنجیوه منی بالای رژۆنامه گهری به لگه نامه ی شه ره فبسی رژۆنامه گهری ده کرد و ئیسا یدا جه خشی له سه ر سا ف و نه رکه گانی رژۆنامه نو سان کرد وه. هه ره ها یاسا دانهری لوبانی له یاسای چاپه منی ۱۶ ی نه یلولی ۱۹۶۲ ماده (۹۵-۱۰۵) له به شی چوارم له ژمیر ناروونیشانی نهنجیوه منی بالای رژۆنامه گهری، بۆ نه م سه بهسته نه رخان کرد وه. نه م یاسا به له رژۆنامه ی رسم ی ژماره ۳۸ ی سالی ۱۹۶۲ بلاکرا وه ته وه به وانه: المحامي عادل بطرس: قانون الأعلام. مطابع الغفصاني، بروت، لبنان. ۱۹۹۵ ل ۱۵۱

هه ره ها به پیتی ماده (۵) ی یاسای رژۆنامه گهری سو دانی سالی ۱۹۹۹ نهنجیوه منیگ به ناوی نهنجیوه منی نه ته وه یسی رژۆنامه گهری دامه زرا وه که سایه نیبه کسی سه عته ویشی هه به. به رانه: <http://www.sudanow.net/arabic/political/law/apresslaw.htm27/9/2001>.

۱۳۴- د. محمود متولی ولظنی عبدالقادر: الأعلام وحرية المجتمع، سرچاروی پێشور ل ۰۶-۰۷.

دهبن سەرنجی جەسارە بۆ بەرنامە جیاجیاگانی دەولەت راپهێشتن و پشتگیرییان و دەدەست بهێتن (١٣٤).

گەوانە رۆژنامەگەری دەبن دەزگایەکی نامادەگار بێت بۆ دەزگا جیاجیاگانی تری حزبی. بۆیە دەبن دەزگاکانی چاپ و بلاوکردنەوە و کتێبخانەش بە دەوری خۆیان حزبی بن (١٣٦).

بۆ نینگە یەشتی تیۆری سۆلیەتی کۆمۆنیستی بۆ رۆژنامەگەری. نابێ هەر تەنیا پەدوای چەمکی سیاسی سۆلیەتی، کە لە تیۆری ماركسییەتەوه سەرچاوەی گرتووه، بکۆڵێنەوه، بەلکو دەبن لەو هەوش بکۆڵێنەوه ناخۆ. شیکردنەوی سۆلیەتی بۆ رەشی «نازادی» چیه؟ نازادی لە تیروانی سۆلیەتی بریتیە لە نازادبوونی کۆمەڵەکانی فرەچین و توێژی وەکو چینهکانی باهلاو ناوەرەست و خوارەوه لە چەوسانەوه (١٣٧).

لێن بێرۆکە (نازادی رەها) کە لە کۆمەڵگای سەرمایەداریدا هەیه رەتکردووه و جەختی لەسەر ئەوه کرد کە پێویستە ئەدەبیتکی نازاد و سەرەخۆ و دوور لە دەسلاتی سەرمایەداران بھۆلێن. ئەدەبیتک پەییوەندییەکی درون و پشەوی بەکرتکارانەوه هەبێت و ئەم ئەدەبەش دەبن ئەدەبیتکی حزبیی بێت. کەواتە دەبن رۆژنامەگەریش حزبیی بێت، چونکە لە بەنەرەتدا گوزارشت لە نایدیۆلۆژیای حزب و بەرژەوندییەکانی چینی پرۆلیتاریا دەکات. لەبەر ئەوە رۆژنامەگەری لە یەکتێبی سۆلیەتی هەمیشە کەنالیێک بووه لە کەنالیەکانی هۆشیاری باوەرو هۆشیاری نابووری (١٣٨).

ئەم تیۆرە لە پراکتیکدا سەرکەوتوو نەبوو، چونکە هیچ نرخێکی بۆ نازادی تاکە کەس دانەنابوو، بۆیە لەسەرەتای ئەم سەدەیه دواي هەلوەشانەوی یەکتێبی سۆلیەتی هەرەسی هێنار وەک جارێان باوی ئەما.

١٣٥- د. جیهان احمد رشدي: نظم الاتصال، الاعلام في الدول النامية، ط ١، دار الفكر العربي، القاهرة، بلائنة طبع، ل ٩٣٠. و د. عبداللطيف حمزة: الاعلام له تاريخه و مفاهيمه، سەرچاوەی پێشوو ل ١٦٨. د. جيهان المكاوي: حرية الفرد وحرية الصحافة، سەرچاوەی پێشوو ل ١٤١.

١٣٦- د. علوي ابر سعده: الصحافة في الاتحاد السوفيتي، سەرچاوەی پێشوو، ل ٢٦٦.

١٣٧- جين. آر. بينتر: مقدمة في الاتصال الجماهيري، سەرچاوەی پێشوو ل ٥٩٢-٥٩٣، و جين. آر. بينتر: «تيۆرەکانی رۆژنامەوانی» وەرگێرتنی هێماد حوسن، گۆڤاری رمان ژماره (٥٩) ی (٥) ی مایس ٢٠٠٦ ل ١١٣.

١٣٨- د. علوي ابر سعده: الصحافة في الاتحاد السوفيتي، سەرچاوەی پێشوو، ل ٢٦٦-٢٧٠.

۲-۵- نظارایی پژوهشنامه‌گویی له دیدی نیسلامدا

نازادایی پژوهشنامه‌گویی له نیسلامدا به‌شیکه له نازادایی هزر و ویرژدان و براده‌برین و لئی جیبا ناگرتته‌وه. نیسلام دانی به‌مانی بیرکردنه‌وهی مرۆف ناوه له کاروباری ژبانی و نه‌وشتانه‌ی هه‌ستیان پین ده‌کات، هه‌روه‌ها رینگای به‌هه‌موو ریتکاکانی گوزاوشکردن دا، گوزارشتی لئ بکات له‌وانه‌ش پژوهشنامه‌گویی.

نه‌و که‌سانه‌ی پیتیان وایه شه‌ریعه‌تی نیسلام ده‌ست به‌سه‌ر نازادیدا ده‌گرتت به‌هه‌له‌داچوونه، چونکه نیسلام نیراده‌ی مرۆفایه‌تی له کۆیلایه‌تی چا‌ولاکه‌ری و نه‌فسانه‌ر زکار کردووه، به‌هه‌ش مرۆفی له بیرکردنه‌وهو نیراده‌یدا نازاد کردووه^(۱۳۳).

که‌لێک به‌لکه هه‌ن، نازادایی پژوهشنامه‌گویی له نیسلامدا ده‌سه‌لێت^(۱۳۴) له‌وانه (قه‌ره‌مان کردن به‌چاکه و نه‌هیکردن له خرایه) که نه‌مانه‌ش دوو لفن له لقه‌کانی نابین و نه‌رکن له‌و نه‌رکانه‌ی که کردنیان له لایه‌ن زۆریه‌ی موسلمانانه‌وه به‌سه، واته مه‌رج نیسه هه‌موو موسلمانێک نه‌نجیامی بدات، پژوهشنامه‌ی نازاد لادان و سه‌رپیتیجه‌یه‌کان نا‌شکرا ده‌کات و رینگه له ده‌سه‌لات ده‌گرتی بۆ نه‌نجام دانیان، له‌م بره‌وه‌وه خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووی:

« وَلَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ » واته‌ ده‌بین له نینوانسانا تا‌قسیتک هه‌بێن که خه‌لک بۆ چاکه‌کردن بانگ به‌کن و

139- <http://www.al.asfoor.net/books/drasat/bohoush2001/9/29>

۱۴- شایه‌نی ناماوه‌، بۆ‌کردنه، وشه‌ی پژوهشنامه و پژوهشنامه‌گویی له زۆر نابه‌تی قورتانی پیرزادا هاتووه، نه‌هه‌ش نیشانه‌ی نه‌وه‌یه که نابینی نیسلام زارا‌یه‌ی پر به‌پینستی خزی بۆ نه‌م لایه‌نه گرتگی ژبانی کۆمه‌لایه‌تی دا‌ه‌شروه. له‌وانه خوای گه‌وره له سه‌ره‌تی (الشکیر) نابه‌تی (۱۰) ده‌فه‌رمووی: (وَأَذَّا الصُّحُفَ نَشْرَتًا)، هه‌روه‌ها له سه‌ره‌تی (الاعلی) نابه‌تی (۶۸) و (۱۹) ده‌فه‌رمووی: (إِنَّ هَذَا نَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى. صُحُفٌ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى). هه‌روه‌ها له سه‌ره‌تی (المدثر) نابه‌تی (۵۲) ده‌فه‌رمووی: (بَلْ يَرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتِي صُحُفًا مُنَشَّرًا). هه‌روه‌ها له سه‌ره‌تی (البش) نابه‌تی (۲) ده‌فه‌رمووی: (رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُطَهَّرَةً). هه‌روه‌ها پیتسه‌به‌ر (د.خ) له چهندین سه‌ره‌موده‌ی پیرزادا زارا‌وه‌ی پژوهشنامه و پژوهشنامه‌گویی به‌کاره‌نباره. له‌وانه، له سه‌ره‌موده‌یه‌کی‌دا هاتووه: (وعليه سيف فيه صحيفة معلقة). هه‌روه‌ها ده‌فه‌رمووی: (وطوس لمن وجد في صحيفته استغفارًا كثيرًا، بۆ زانیاری زیاتر له‌م باره‌یه‌وه به‌وانه به‌ونس الشیخ ابراهیم السامرائی: تألیخ الصحافة الإسلامية، مطبعة الامة، بغداد، ۱۹۸۵، ۸۷-۹).

فرمان به‌جاگه بکن، و نه‌هی له کرده‌وی خراب بکن، هر نه‌مانه‌ش سرکه‌وتون^(۱۴۱).

له نیلامدا، گهل مافی لیپرسینه‌وی حوکرانانی هه‌یه، ناشکرایه فرمان به‌جاگه‌کردن و نه‌هیکردن له خرابه و نامۆزگاری، ته‌نیا لیپرسینه‌وه‌یه‌کی سه‌رزاردکی نییه، بدلکو لیپرسینه‌وه‌یه‌که سرۆف به‌رامبه‌ر خودا و به‌رامبه‌ر گهل و به‌رامبه‌ر نه‌وکان لیتی ده‌پرسرتنه‌وه. کاتیک عومهری کوری خه‌تاب (زه‌زای خوای لی بیت) خه‌لافه‌تی گرت‌ده‌ست و نه‌رکی به‌ریتوه‌بردنی ده‌وله‌تی نیلامی که‌وته نه‌ستۆ، له وتاریکیه‌دا، به‌خه‌لکی گوت: «نه‌گه‌ر به‌کیکتان خواری له من به‌دی کرد باراستم بکاته‌وه» به‌کیکت لهو که‌سانه‌ی نیتو خه‌لکه‌که هه‌ستایه سه‌زین و پیتی وت: «به‌خوا نه‌گه‌ر بیت و خواریمان پیتنه‌وه دیت، به‌شیره‌کافان راست ده‌که‌ینه‌وه عومهری کوری خه‌تاب له وه‌لامدا وتی: «ستایش بۆ خوا، که وای کرده‌وه له‌نیو موسلماناندا که‌ستیک هه‌به‌ن خواری عومهر راست بکاته‌وه». تم گفتوگۆیه له نیتوان که‌ستیکی ناسایی نیتو خه‌لک و خه‌لیفه‌ی موسلمانان بوو که سه‌رۆکی ده‌وله‌تی نیلام بوو، نه‌ه‌ش باشتین نمونه‌یه بۆ باوهری نیلام به‌دیوگراسییه‌ت^(۱۴۲).

شه‌ریه‌تی نیلام نازادیی برادهرینی به‌نه‌رکتیک داناوه له‌سه‌ر شانی هه‌موو که‌ستیک که توانای نه‌نجامدانی هه‌بیت به‌پیتی فه‌رموده‌ی خوای که‌وره [وَأَشْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ يُرْسِرُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ]^(۱۴۳) هه‌روه‌ها فه‌رموده‌ی: [يَا أَيُّهَا أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ]^(۱۴۴) هه‌روه‌ها فه‌رموده‌ی [وَلَا تَلْبَسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ

۱۴۱- سوهرتی (ال عمران). نایه‌تی ۱۰۴. هه‌روه‌ها خوای که‌وره له چه‌ندین نایه‌تدا تم حوسه‌ی دوویات کردۆته‌وه له‌وانه: نایه‌تی ۱۱۲ سوهرتی (التوبة) و نایه‌تی ۴۱ سوهرتی (الحج) و نایه‌تی ۱۰۴ و ۱۱۰ و ۱۱۴ سوهرتی (ال عمران) و نایه‌تی ۱۷ سوهرتی (المنان) و نایه‌تی ۱۵۷ سوهرتی (الاعراف) و نایه‌تی ۶۷ سوهرتی (التوبة) و نایه‌تی ۷۶ سوهرتی (التوبة) و نایه‌تی ۹۰ سوهرتی (النحل) و نایه‌تی ۳۸ سوهرتی (التوریت) و نایه‌تی ۱۵۹ سوهرتی (ال عمران) و نایه‌تی ۴۲ سوهرتی (ال فرة) و نایه‌تی ۷۱ سوهرتی (ال عمران) و نایه‌تی ۸ سوهرتی (الانفال).

۱۴۲- د. مصطفى ابراهيم الزلي واخرون: حقوق الانسان في الشريعة الاسلامية والقانون الفولى، منشورات بيت الحكمة، مطبعة الاديب البغدادية، العراق، بغداد، ۱۹۹۸، ص ۲۵.

۱۴۳- سوهرتی (ال عمران) و نایه‌تی ۱۱۴.

۱۴۴- سوهرتی (المنان) و نایه‌تی ۱۷.

تَعْلَمُونَ»^(۱۴۵) هرودها فرموده‌ی [یا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبَسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْفُرُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ] ^(۱۴۶) هرودها خورای گه‌وره له چه‌ندین نایه‌تی تردا نهم حوکسه‌ی دوویات کردوژت‌وه، هرودها فرموده‌ی پیغهمبه‌ر (د.خ): «من رأی منکم منکرا فلیغیره بیده فان لم یستطع فیلسانه فان لم یستطع فبقلبه وذلک اضعف الایمان»^(۱۴۷). هرودها فرموده‌ی پیغهمبه‌ر (د.خ): «افضل الجهاد کلمة حق عند سلطان جائره»^(۱۴۸). نهمو سه‌ره‌رای چه‌ندین به‌لگه‌ی تریش که نیشانه‌ی پایه‌ندببون به‌فرمان کردن به‌چاکه و نه‌ی کردن له خرایهن، وهک بنجینه‌ی (ناگادارکردنه‌وی مرؤفی ژیر نهرکه) و (پئی پشاندانی مرؤفی نمران نهرکه)^(۱۴۹).

نازادی به‌گشتی، به‌نازادی رۆژنامه‌گه‌رشمه‌وه، له نیلامدا له نهرک جیاناگریته‌وه و له به‌رپرسیاریتیش بده‌ر نیبه، به‌لکو هیچ نازادیبه‌ک به‌ین به‌رپرسیاریتی نیبه و هیچ به‌رپرسیاریتیه‌کیش به‌ین نازادی نیبه. بزیه (نازادی) و «به‌رپرسیاریتی» به‌بۆجرونی نایینی نیلام دوو چه‌مکی له‌به‌ک جیانه‌کراوه‌ن^(۱۵۰) که‌وانه مرؤف له نازادیبه‌کی به‌رپرسیاره و نازادیش حاله‌تیک نیبه له حاله‌تکاتی نا به‌رپرسیاریتی^(۱۵۱).

سه‌بارت بهم پر نیبه خورای گه‌وره ده‌ه‌فرمودی: [وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ] واته: نه‌وانه رابگره‌ن. به‌راستی نه‌وانه به‌رپرسیارن^(۱۵۲) له‌به‌رنه‌وی نازادی رۆژنامه‌گه‌ری، نازادیبه‌که

۱۴۵- سوره‌تی به‌قه‌ره نایه‌تی ۴۲.

۱۴۶- سوره‌تی (ال عمران) و تا به‌تی، ۷۱.

۱۴۷- د. ضاری خلیل محمود: الاجتهاد و حقوق الانسان في الاسلام، الموسوعة الصغیرة، دار الشؤون الثقافية العامة، العراق، بغداد، ۱۹۹۶، ص ۵۵-۵۶.

۱۴۸- د. ضاری خلیل محمود: الاجتهاد و حقوق الانسان في الاسلام، سه‌رچاره‌ی پشهو، ل ۵۵-۵۶.

۱۴۹- جمعه‌فر شه‌رازی، «رۆژنامه‌گه‌ری نازاد له نیتوان وه‌واییه‌نا به‌واییه‌نا، وه‌رگرتانی ژاله‌ کعمال، گۆلاری «رۆژنامه‌فانی» ژماره (۶-۷) سالی دووم، (پایز - زستان) ی سالی ۲۰۰۱-۲۰۰۲ ل ۱۰۳-۱۰۴.

هرودها <http://www.annaban.org/nbs47/sahfa.htm23/9/2001>

۱۵۰- حول مفهومی الحرية:

<http://www.balagh.com/mtboat/arbc/dro/index.2001/9/22>

151- <http://www.al.asfoor.net/books/drasat/bohoush29/9/2001>

۱۵۲- سوره‌تی الصافات نایه‌تی: ۲۴

له نازادبیبیه سیاسیبیه‌کان، بۆیه شهرعه‌تی نیسلام رینگای داوه مرۆف پیاده‌ی نازادی
خۆی به‌گۆتیره‌ی نوو سیاسه‌ته بکات که تایبه‌ته به‌سه‌ره‌رشته‌یی مرۆفایه‌تی و رابه‌ریشه‌یی
ناده‌میزاد له رینگای ناشتی و چاکه‌دا و نیکانه هۆکارنیک بۆ چه‌وسانه‌وه و ده‌ست‌ریژی
کردنه سه‌ر نازادی که‌سانی تر.

بۆ نه‌وه‌ی هه‌ر تاکتیک له تاکه‌کانی کۆمه‌له‌ به‌شه نازادی خۆی دوور له ده‌ست‌درژی
نه‌وانی تر بپارێژێ، ده‌بێ ده‌ست له هه‌ندتیک هه‌لگه‌رت و نهم ده‌ست هه‌لگه‌رتنه‌ش له‌سه‌ر
ناستی کۆمه‌له‌یه‌تییدا له‌و یاسایانه‌دا ره‌نگ ده‌داته‌وه که بۆ رنجه‌ستی کۆمه‌له‌ و
گۆتروڵکردنی ره‌فاری تاکه‌کانی داده‌نریت. به‌م چه‌شنه نازادی ره‌ها له نیسلامدا نییه.
چونکه شهرعه‌تی نیسلام نازادی و کۆت و به‌نده‌کانی به‌په‌که‌وه کۆکردۆته‌وه و بنه‌جینه‌ی
بنه‌ره‌تی له نیسلامدا بره‌تیبه له نازادی قه‌کردن. به‌لام دانانی کۆت و به‌ند له‌سه‌ر نهم
نازادبیبیه له‌و حاله‌ده‌دا ده‌بێ که دژی ره‌فاری گشتی و نیرامی گشتی بێت^{١١٥٣}.

له کۆتاییدا، ده‌ترانین بۆتین، نازادی رۆژنامه‌گه‌ری له نیسلامدا، زۆر نزیکه له تبه‌زوی
به‌رپرستییه‌ی کۆمه‌له‌یه‌تی، چونکه له هه‌ردووکیاندا له‌پاڵ نه‌و نازادبیبیه‌ی که بۆ
رۆژنامه‌گه‌ری دانی بپارێزه‌وه. کۆمه‌لنیک نه‌رک هه‌ن ده‌بێ ره‌چاو بکرتن و سه‌رپه‌چیکردنی
نهم نه‌رکانه‌ش ده‌بێته هه‌یه‌ی دروست بوونی به‌رپرستی.

هه‌رچه‌نده جۆر و سه‌روشتی نه‌و نه‌رکانه له کۆمه‌لگای نیسلامیه‌وه بۆ کۆمه‌لگایه‌کیتر
جیایه، به‌لام نهمه نه‌وه ناگه‌یه‌نیت که بۆچوونی نیسلام بۆ نازادی رۆژنامه‌گه‌ری له تبه‌زوی
به‌رپرستییه‌ی کۆمه‌له‌یه‌تی زۆر دوور بێت، چونکه هه‌روه‌گو له پهنشه‌وه ناماژه‌مان پین کرد،
له هه‌ردووکیاندا رۆژنامه‌گه‌ری وه‌ک بنه‌جینه نازاده، به‌لام نهم نازادبیبیه بۆ به‌رژه‌وه‌ندی
گشتی و پاراستنی نیرامی گشتی به‌سه‌راره‌ته‌وه به‌هه‌ندتیک نه‌رکه‌وه. سه‌رپه‌چیکردنی نهم
نه‌رکانه به‌رپرستییه‌ی که دروست ده‌کات نه‌ک ده‌ره‌ینی رابه‌که.

به‌گه‌وتی، خاله هه‌و به‌شه‌کانی نتوانیان بره‌تین له‌م دووانه‌ی خواره‌وه:

- ١- له هه‌ردووکیاندا، رۆژنامه‌گه‌ری نازاده و نهم نازادبیبیه‌ش بنه‌ره‌ته و دانانی کۆتو به‌ند
پزیه‌ره له‌سه‌ر نهم بنه‌ره‌ته و نابێ فراوان بکرت.
- ٢- له هه‌ردووکیاندا، نازادی رۆژنامه‌گه‌ری به‌رپرستی له‌گه‌لدايه.

١٥٣- د. محمد شریف احمد: البصيرة الإسلامية، دار البشير، اردن، عمان، ل ١٣٧٧، و که‌مال
سه‌عدی: چه‌مکی ماف، چاپخانه‌ی کریستال، هه‌ولێر، ١٩٩٨ ل ١٧٧.

خاله جیوازه کانی نئونیشیمان، نهمانهی خوارهوون:

لغښلامدا، ددین رږژنامه گهری پابهندی پرنسپ و بنچینه کانی شهرهتې نسلام
بیت له گهل نه و نرکانه ی که رهوشی پشه که ددیه پښتیت.

بهلام به پښی تیوری بهرپرستی کومه لایه تی، رږژنامه گهری تنها پابهندی نه و نرکانه
دبیت که رهوشی پشه که به سراندا ددیه پښتیت.

نمه له رووی تیوریوه، بهلام له رووی پراکتیکوه، نازادی رږژنامه گهری له همصو
کومه لگایک و ولایتکی نیلامیدا و کویک پیاده ناکریت، به لکو به پښی فلهفه ی
حوکمی نه و ولاته دهگوزیت.

بؤ نمونه، له نهفغانستای ژیر دهسلاتی بزوتنهوی تالیاندا، نم نازادیه نه بوو.
تنانهت هیچ نرخیکیشان بؤ رای گشتی داننا بوو، که له میانی کناله کانی په یو بندی
جه ماوردیه وه دروست دبیت که رږژنامه گهری به کتیک له و کنالانه و گرنګرښانه.
نهمه به بدردهوامی دستدریژی دهگرایه سر رږژنامه و رږژنامه نووسان.

بزوتنهوی تالیان، له درژوی شالاه کانیدا بؤ سر رږژنامه و رږژنامه نووسان و
نازادی رږژنامه گهری، ددیان رږژنامه نووسی نهفغانی و بیانی له لایه ن نه وانه وه گپراون و
دورکراون و کوزراون. له وانه گرتنی خاتوو رږژنامه نووسی بهرستانی (نیفون ریدلی) که له
رږژنامه ی (سه تدا ی نیکسپریس) ی له ندهنی کاری ده کرد^{۱۱۵۴} هر ودها گرتنی
رږژنامه نووسی فه رنسی میشیل بیرنارد (Miche Peyrard) په یامنتیری رږژنامه ی
(باری ماش) ی فه رنسی و تومه تبارکردنی به سپخور^{۱۱۵۵}. ته تانته، یانزه
رږژنامه نووسی نهفغانی و بیانی به ده ست چه کداره کانی نهفغانی کوزراون^{۱۱۵۶}. هر ودها

۱۱۵۴ - شایه نی باسه . بزوتنهوی تالیان (نیفون ریدلی) یان له رېکمونې ۲۸ سپتیمبر ۲۰۰۱ له

گوندی (بابا الصارم) له سر سنوری پاکستان گرنیو . بؤ زیاتر زانیاری هروانه :

AFGANISTAN, Taliban release British journalist.

- شونې له نښتورنیت : [Http://www.C.P.J.ORG.News.2001/10/10](http://www.C.P.J.ORG.News.2001/10/10)

۱۱۵۵ - رږژنامه نووسی فه رنسی (میسیل بیرنارد) سر له په یانی ۹ نوکتوبر ۲۰۰۱ له لایه
هنزه کانی بزوتنهوی تالیان له (جوشنا) له رږژه لاتی جهلال ناها کپراو تزه منی سپخوری درایه

پان. بؤ زیاتر زانیاری هروانه . : [Taliban Arrest French Journalist](http://www.C.P.J.ORG.News.2001/10/10)

- شونې له نښتورنیت : [Http://www.C.P.J.ORG.News.2001/10/10](http://www.C.P.J.ORG.News.2001/10/10)

۱۱۵۶ - ادنګی نه مریکا: بهنی عربی، شوی هبی، کانمیر ۱۱.۳۰ رېکمونې ۲۸/۱۱/۲۰۰۱

حکومه‌تی نه‌فغانی لینه‌گه‌راه، نو دوازه رۆژنامه‌نوسه بیانیانه‌ی که پؤ ناماده‌پورنی دادگای نو هه‌شت بیانیانه ناماده‌پن که به‌تۆمه‌تی بلاوکرده‌نوی نیینی مه‌سیحی تۆمه‌تار کرابورن (۱۹۷۱).

سه‌باره‌ت به‌به‌کاره‌تانی تۆری نیسته‌رنیتشه‌وه، پۆلیسی نیینی له‌نه‌فغانستانی تالیبان به‌بیانامه‌یه‌کی ده‌رکرد و تیایدا به‌کاره‌تانی تۆری نیسته‌رنیتی یاساغ کرد. له‌به‌بیانامه‌که‌دا هاتۆوه: «هیچ یتکخراوێکی حکومی و ناهکومی، نه‌فغانی و غه‌یره نه‌فغانی و هیچ که‌سیک له‌خاکی نیهاره‌تی نه‌فغانستانی نیسلامی بۆی نییه‌ نیسته‌رنیت به‌کار به‌یتت» (۱۹۸۱).

لیرده‌ا بۆمان ده‌رده‌که‌وی، نه‌م رۆژمه‌ هه‌ر به‌ناو نیسلامی بووه. ده‌نا هیچ ره‌فتاریکی له‌سه‌ر به‌مای نیسلام نه‌بووه. ته‌نا نه‌ت نیینی نیسلامیشیان شتواندۆوه. ته‌گینا نیسلام هیچ کاتیک دۆی یتشکه‌وتن نه‌بووه. سه‌باره‌ت به‌مه‌ خۆای که‌وو له‌ سه‌ره‌تی (الزمر - نایه‌تی ۱۹) ده‌نه‌ سه‌رۆی: «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَظَاهِرُونَ وَالَّذِينَ لَا يَظَاهِرُونَ» واته‌ نایا نه‌وانه‌ی ده‌زانن و نه‌وانه‌ی نازانن ده‌بنه‌ به‌ک، هه‌روه‌ها پیتفه‌سه‌ر (د.خ) له‌ فه‌رمووده‌یه‌کی‌دا ده‌لن: «اطلب العلم من المهد الى اللحد» واته‌ داوای زانست به‌که‌ له‌ لانه‌وه‌ بۆگۆپ.

کتۆماری نیسلامی نیرانیش، به‌کینکه‌ له‌ و لاتانه‌ی که‌ تیایدا نازادی رۆژنامه‌گه‌ری به‌به‌رده‌وامی پیتشیل ده‌کریت و ده‌سه‌رنیتش ده‌کریته‌ سه‌ر رۆژنامه‌ و رۆژنامه‌نوسان، یتکخرای (مه‌رسله‌ن بلا حدود) له‌ زاپۆرتیکی سالانه‌ی خۆیدا، نیرانی به‌پله‌ی ده‌یه‌م داناره‌ له‌نیتو نه‌ و ده‌له‌ سه‌ر که‌ ده‌سه‌رنیتو ده‌که‌نه‌ سه‌ر نازادی رۆژنامه‌گه‌ری و رۆژنامه‌نوسان. هه‌روه‌ها بینه‌ی پاراستی رۆژنامه‌نوسان (لجنة حماية الصحفيين) له‌ یتکه‌وتی ۲۰۰۱/۶/۱۹ به‌بۆنه‌ی رۆژی رۆژنامه‌گه‌ری جیه‌هانیه‌وه، ناوی ده‌ دۆه‌نی رۆژنامه‌گه‌ری یز سالی ۲۰۰۱، ته‌گه‌یانده‌، تیایدا ناوی رابه‌ری شوێشی نیسلامی نیرانی سه‌رلیسته‌یه‌ به‌وه‌ی که‌ شالاوێکی فراوانی کردۆته‌ سه‌ر رۆژنامه‌ و رۆژنامه‌نوسه‌ چاکسازیه‌خوازه‌کان که‌ ژماره‌یان خۆی له‌ سه‌ر و دوو رۆژنامه‌ و ده‌یان رۆژنامه‌نوس ده‌دات. نه‌مه‌و، یتکخرای (مه‌رسله‌ن بلا حدود) له‌ به‌بیانامه‌به‌کی‌دا، نیرانی به‌گه‌وره‌ترین

157- <http://www.almashrek.org.2001/12/2>

158- <http://www.almashrek.org.2001/9/4>

به‌ندیخانه‌ی رۆژنامه‌نووسان داناوه و ده‌لێ ژماره‌ی نوو رۆژنامه‌نووسانه‌ی که گیارون، خۆی له بیست و هه‌وت رۆژنامه‌نووس ده‌دات و تا‌کو نیتسا دو‌انزهبیان شوێن بزرن.

شایه‌نی نامه‌ژ به‌زکردنه، دادگای نێرانی له‌ ساوه‌ی پانزه‌ مانگدا، زیاتر له‌ هه‌ژده‌ رۆژنامه‌ی چاکسازبخوازی وه‌ستانه‌ و رۆژنامه‌نووسی چاکسازبخواز (نه‌که‌ر غانجی) یه‌شی به‌تۆمه‌تی به‌شداریکردن له‌ کۆزیکێ رۆژنامه‌وانه‌یدا له‌ به‌رلین، به‌ندیشتین کرد^(١٥٩).

هه‌مله‌که‌تی عه‌ره‌بێ سه‌ودیش که‌ کار به‌ شه‌ریعه‌تی نیسلا‌م ده‌کات، تارا‌ده‌یه‌ک له‌ چاو رۆژمی نیسلا‌میی نێرانی و یزوتنه‌وه‌ی تالی‌بان کراوه‌ت‌ره. به‌لام سه‌ره‌رای نه‌مه‌ش به‌ته‌واوتی و وه‌کو پینوسیت نه‌یتوانیوه‌ ریز له‌ نازادی رۆژنامه‌گه‌ری بگرتیت، به‌لکه‌وو، وێرای رێگا‌دان به‌ به‌کارهێنانی تۆری نیتته‌رنیت و کردنه‌وه‌ی ده‌یان نووسینگه‌ بۆ نه‌م هه‌به‌سته، که‌چی به‌میلیونه‌ها دۆلاری نه‌مه‌ریکی ته‌رخانه‌کرده‌وه‌ بۆ داخستنی چهن‌دین شوێن له‌سه‌ر تۆری نیتته‌رنیت که‌ به‌هه‌ره‌شه‌ی داده‌نیت له‌سه‌ر رۆژمه‌که‌ی^(١٦٠). هه‌روه‌ها، ده‌زگایه‌کی چاودێری داناوه‌ بۆ چاودێریکردنی نه‌و که‌سانه‌ی که‌ سه‌یری شوێنه‌کانی نیتته‌رنیت ده‌کهن، به‌مه‌به‌ستی رێگا‌گرتنیان له‌ چروته‌ ناو نه‌و شوێنه‌ی که‌ به‌هه‌ره‌شه‌ی داده‌نی له‌سه‌ر دوا‌روژی رۆژمه‌که‌ی^(١٦١).

له‌ کۆتاییدا، بۆمان ده‌رده‌که‌وتی که‌ نه‌ه‌رونی نازادی رۆژنامه‌گه‌ری له‌ هه‌ندیک ده‌ولت که‌ کار به‌شه‌ریعه‌تی نیسلا‌می ده‌کهن، خه‌تا‌که‌ی له‌ نایینی پیرۆزی نیسلا‌مدا نیه، به‌لکه‌وو له‌ خودی سیسته‌ سیاسیه‌کاندا به.

نه‌م خه‌سته‌به‌ی خواره‌وه‌ کانی سه‌ره‌ل‌دان و سه‌رچاوه‌ و مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی هه‌ر چوار تێسۆزیسه‌که‌ی رۆژنامه‌گه‌ری و نه‌و که‌سه‌ی مافی ده‌رکردنی هه‌یه‌ له‌گه‌ڵ چۆنیتی سه‌ره‌رشتیکردنی و نه‌و باهه‌تانه‌ی که‌ نایه‌ تیا‌یدا بلا‌بکێته‌وه. هه‌روه‌ها سه‌رله‌کداریتی و چیا‌وازی سه‌ره‌کیه‌کانی نێوانیان ده‌رده‌خات^(١٦٢).

159- [Http://www.almashrek.org.2201/7/16](http://www.almashrek.org.2201/7/16)

160- [Http://www.almashrek.org.2001/11/22](http://www.almashrek.org.2001/11/22)

161- [Http://www.almashrek.org.2001/11/6](http://www.almashrek.org.2001/11/6)

١٦٢- له‌ Fred S.Siebert, Theodore Peterson, Wilbur schramm. four Theories Of The... 7 p. Press.

وه‌رگه‌راوه، به‌روانه‌ د. صالح ابو‌اصح: الاتصال والاعلام فی المجتمعات المعاصرة، سه‌رچاوه‌ی پێشور، ٢٥٨-٢٥٩، و ٥٠. حسین عبدالقادر: الرأی العام والعلاقات، بلا‌سه‌ نشر، ل ٣٠١.

تیزوی سؤلیه تیبی کۆمۆنستى	بدر بر سىنىسى کۆمه لايه تى	تیزوی سهر به ستى	تیزوی دهسه لاندارتى	
له به کىتى سۆقتى پىتىرو ههر چه نده هه ندىگ له ناکارگانى له نه لمانى تازى و نىنالى فاشى هه بهرو	له ولانه به گگر نووه گا نى نه مریکا له سه دهى به سته م	دواى سالى له ۱۶۸۸ نىنگلته را و نه مریکا سه رى هه لدا هه روه ها له دوله تانى نرىشه دا هه به	له مه دهى شازدهو چه لده له نىنگلته را و زۆر به فراوانى بلاز به زۆر و تاگو نىنستاش له زۆر دوله تدا موماره سه ده گوى	کدى سه رى هه لدا
هزرى مارکسى و لینىنى و ستالىنى له گىل هزرى هیکل و هزرى رودسى له سه دهى نۆزده دا	توسینه گانى هوکىج و لیرنه دى نازادى رۆژنامه گه رى له به رستانبار ياساگانى چا به مهنى	نوسینه گانى ملىتۆن و لۆگ و میل و فلسفه دى مافه سروشچیه گان	فلسفه دى دهسه لانى ره هاى باشا يا حکومه ته که دى يا هه رودو گيان به به که روه تیزویيه گانى نه فلانۆن. نه رستۆ. مىکا فیللى، هزرى، هیکله	سه رچا وه که دى
درتۆر پىندان و پىشوگر دى سىستى مۆصیالیزمى و به شیره به کى تابه تى دیکتاتوریه تى هزرى کۆمۆنىست	راگه پاندى و وده مسته پىنانى قازانچ. به لام مه به ستى سه رگى برىتچیه له گۆرپى مىللاتن بز دايه لۆگ	راگه پاندى و وده مسته پىنانى قازانچ به لام مه به ستى سه رگى برىتچیه له به ده رخستى هه لىقه ت و چاودى گرىگردنى کاروبارى حکومه ت	پارلىست و به رجه سته گردنى سیاستى نه و حکومه تانه دى که دهسه لاتیان به ده سته . هه روه ها خزه ته تگر دى دوله ت	مه به سته سه رگه کچه که دى

به کارهفتانی ههیه	ههه کمستیک بترانی روزهه نندی پادشاهی تی یان روزهه نندی ههیه کی تری لهو بابته وده دست بیتی	ههه گمستیک توانای دارایی ههه بیت بز دامه ززانندی دهزگای راگه باندن	ههه هرزلیک بیهوی شتیک بلین	نه ندامانی لایه نگره توندوم زگانی حزب
سهره رستهه کردنی	له ریگای حکومه تهوه . یه کتیه به کان . به خشی مزلت . هه نندیک چارش سه پانندی سانسوری کارگتیری	راسته کردنه ری له خوره یان له ریگای دادگاهوه	رای کز مهمل . رای به کاره بهر هگان له گمگن نادایی په شه که	سهره رشتی حکومه ته
شهوی نابین پلاو بیتسه وه	روه خه گرتن له دهزگای سیاسی و فه رهانی هه گشیه کانی سهر به حکومت	ناورماندن . ندهیی پروت . شه به تانه زبان په شه خلاق دهه گه یه تین . هاندان بز باخسویون له کانی جهنگدا	دهست تیوروان له مافی تابه تیبی گمسان و به ره وه نندی هه بالا کانی کز مهمل	روه خه گرتن له تامانیه کانی حزبی کوزمونیست
مولکدار کتیه به کی	تابیه تی . یان گمشتی	تابیه تی به شتیره کی تابیه تی	تابیه تی نه گه ریشت و حکومت نیحتیا تاتی خوی وره نه گرتن بز لیک کز لینه وه له ووی که روزنامه گه ری به ره بوندنی گمشتی رچاوا	گمشتی
جیاوا زیسه سهره گیبه کانی نترانی و نیتوان تسزویه کانی تر	نامرازیکه بز کارگردنی سیاسه تی حکومه ته هه ره چنده مه رج نیبه که دهولت هه بیهن	هه کارزیکه بز چاود تیریکردنی کارگکانی حکومه ته و بز پروه به رو بو نه ووی پینداویستیه کانی تری کز مهمل	دههین تهه که نالانه گرمانه تی نه وه به گه ن . که به ره بسیار تیبی کز مهمل به تیبیان له سهره	مولکی دهوله ته و له مزتر چاود تیریه کی تونده وه به . نهه چاود تیریه و دک چه کتیک له چه گه کانی دهوله ته هه به .

بهم پیوسته، ناین یاسادانه ر لکاتی ر یتکخستنی یاسایی نازادیی ر ژژنامه گهریدا، له نامانجی دهستور، که نازادیی بهگشتی کهفالهت کردووه، لاهدات یان دور بهکویتهووه. بژیته نو یاسایهی دایدنن، نهگهر لهگهللی ناگۆگ بروو، یان له برهگهی گهم کردووه، به یاسایهکی ناتهوا و (قانون مهیب) دادهندرنی.

نینجا له بهرنهوهی ر ژژنامه گهری چاپکراو گرنگترین دیاردهی نازادیی ر ژژنامه گهریه، بز گوزارشتکردنی تاکهگانی گۆمه ل له بیروراو هزر و ویزدانی خویمان، بژیته بۆته مایهی بایه خیتدانی یاسادانه ران.

دهرگردنی ر ژژنامه پشویستی به جزوه ر یتکخستنیگ ههیه، ئهم ر یتکخستنهش له دهوله تیکهوه بز دهوله تیکه تر به پشی گۆرانی سیستی سیاسی و کۆمه لایه تی، چه مکی نازادی لهو دهوله ته دا ده گۆزین. دوو شیوازی سه رهکی بز ر یتکخستنی ر ژژنامه ههن، شیوازی (ناگاکاری) و شیوازی (هزلهت)، بژیته یاساکانی ر ژژنامه گهری و چاپه هه نی بهگۆیره ی پابه نده برونیان به یه کتیک لهو دوو شیوازانه ده گۆزین. بهم پییهش مهرجه گانی ده رکردن و به لاکردنه وهی ر ژژنامه له یاسایه کهوه بز یاسایه کی تر ده گۆزین.

له خواروه له ههوت خالدا باسی نهم بابه ته ده کهین له یاسای چاپه هه نیی هه ریمی کوردستاندا و به بهر اوورد له گهل چهند یاسایه کی دهوله تان:

۳- ۱ ناگاکاری (الهزار)

ناگاکاری بریتیه له ناگاداری کردنه وه یه کی به نروسین که که مینک پشکه شی نوو لایه نه په یوه نیدارهی دهکات که یاسا ده ستیشانی کردووه و تیایدا ناگاداری دهکاته وه که نارزه ووی ده رکردن و به لاکردنه وهی ر ژژنامه ی ههیه (۱۹۶۵). دوو جزو ناگاکاری ههن، جزو تیکان ناگاکاری ره هابه و جزوی دووه میشان ناگاکاری ناره هابه.

له خواروه له بهر ر ژژنایی یاسای هه ریمی کوردستان و یاسای میسری و لوبانی و هه رنسی و غیرا قیدا باسی نوو مهرج و زانیاریانه ده کهین که ده بن له ناگاکاری به که دا هه بن:

۱۶۶- د. عبدالله اساعیل البستانی، حرمة الصحافة، سه جاره ی پیتور، ل ۱۹۶.

۳-۱-۱- مبسوطی ناگاکاری له یاسای چیهههینی و یاسای دهسهلاتی رۆژنامهگهیری میسرده!

یاسادانهیری میسری دهرکردن و بلاوکردنهوی رۆژنامهگهیری بهیاسای چیهههینی ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۳۶^{۱۶۶} ی همرازکراو بهیاسای ژماره ۳۷۵ ی سالی ۱۹۵۶ و یاسای ژماره ۱۹۹ ی سالی ۱۹۸۳ و یاسای دهسهلاتی رۆژنامهگهیری ژماره ۹۶ ی سالی ۱۹۹۶^{۱۶۷} یتیکهستوه. یاسای چیهههینی میسری له یتیکهستنی دهرکردن و بلاوکردنهوی رۆژنامهگهیردا پیش یاسای ۹۶ ی سالی ۱۹۹۶، کاری بهیستی ناگاکاری رها کردوه ههروهکو له دهقی ماده (۱۳) ی یاسای ناوبراودا تهوهمان بز دهردهگهوی که یتایدا هاتوه: «نهوهی بهیوی رۆژنامه دهریکات دهین ناگاکارییهکی نووسراو سهبارت بهمه پیشکشی نهو پارتیزگایه یان بهرتیوهرتیبه بکات که شوتنی دهرکردنی رۆژنامهکه سهه بهتهوه. دهین ناگاکارییهکه نم زانیارییهانی خوارهوی یتاییت: یهکه: ناو و نازناو و رهگهزنامه و شوتنی دانشتی خاوهن رۆژنامه و نووسههکهی یان نووسهه بهیرسهکان و بلاوکهروهه نهگهه ههیت.

دووم: ناری رۆژنامهکه و نهو زهانهی یتنی بلاودهکرتیهوه و چۆنیتی دهرکردنی و ناوونیشانهکی.

سێههه: نهگهه رۆژنامهکه چاپخانهیهکی تاییهتی ههبوو نهگههنا ناوونیشانی نهو چاپخانهیه دیابریکری که رۆژنامهکهی پین چاپ دهکرتی. یتیسته خاوهنی رۆژنامه و سهنووسهه یان نووسهه بهیرسهکان و نهگهه بلاوکهروهی ههبوو ناگاکارییهکه نیمزا بکهه^{۱۶۸}.

۱۶۶- نهو یاسایه له رۆژنامهی «الوقائع المصرية» ژماره (۲۳) ی ۲ مارس ۱۹۳۶ بلاوکهروهه.

۱۶۷- نهو یاسایه له رۆژنامهی «الوقائع المصرية» ژماره (۲۵ سکر - ۱) له ۲۰ یونیو ۱۹۹۶ بلاوکهروهه.

۱۶۸- نهههش دههکهههتی: «یجب علی کل من اراد ان یصدر جریده ان یقدم اخطارا کتایباً بذلك الى المحافظة او المديرية التي یتبعها محل الاصدار:

اولاً: اسم ولقب وجنسية ومحل اقامة صاحب الجریده والمحرر او المحررين المسؤولين والناشر ان وحد. ثانياً: اسم الجریده واللغة التي تنشر بها وطريقة اصداها وعنوانها.

ثالثاً: اذا كان للجریده مطبعة خاصة والا فیهین اسم وعنوان المطبعة التي تطبع فیها الجریده.

ویجب ان یوقع علی الاخطار من صاحب الجریده ومن رئیس التحریر او المحررين المسؤولين ومن الناشر ان وحد.

بەلام بەدەرکردنی ياسای پتەكخستنی دەسلاتی رژۇنامەگەری ژمارە (٩٦)ی سالی ١٩٩٦ ياسادانەری میسری بەشپۆدەگی زمنی ئەو حوكمەى سەرودەى ھەلومشاندۆتەرە و لە جیاتی ناگاکاری رەھا ناگاکاری مەرجدارى دانائو و بۆ ئەم مەبەستە كۆمەلتەك مەرج و زانیاریس لە پشكەشكەرى ناگاکارییەكە داوا كەردوو ھەرودەكو لە دەقی ماددە (٤٦)دا ئەمەمان بۆ دەردەكەوئ كە تیایدا ھاتوو: «نەر كەسەى دەپوئ رژۇنامەپەك دەربكات دەپ ناگاکارییەكى نووسراو لەلایەن توتنەرى ياسایس رژۇنامەكە نیمزا كرابێ پشكەشى نەنجومەنى بالای رژۇنامەگەرى بكات، ناو و نازناو و رەگەزنامە و شوئنی دانیشتی خاوەن رژۇنامەكە و ناوی رژۇنامەكە و خوڵەكەى و ئەو زمانەى كە پیتی بلاو دەكرێتەرە و جزوی چالاكیەكەى و كلیشەى نیدارى و دەستەى نووسەران و یودجە و سەرچاودكانى داھاتەكەى و ناو و ناوونیشانى سەرنوسەرەكەى و ناوونیشانى ئەو چاپخانەپەى كە لىس چاپ دەكرئ لەخو بگرئ».

ئەمەو ئەو كەسەى نازەزووی دەركردنی رژۇنامە بكات بەپیتی ھوكمى ماددە (٤٧)ی ياسای دەسلەلاتی رژۇنامەگەرىس ناوبرار، ناگاکارییەكى نووسراو كە گشت ئەو زانیارییانەى تیا بیت كە لە ماددە (٤٦)ی ياسای ناوبراودا ھاتوو پشكەشى نەنجومەنى بالای رژۇنامەگەرى دەكات. داوی ئەو نەنجومەنى بالای رژۇنامەگەرى، سەبارەت بەو ناگاکارییەى بۆ دەركردنی رژۇنامە پشكەشى كراو، لە ماوەپەك كە لە چل رژۇ رەت نەكات لە رژۇ پشكەشكردنی یاداشتنامەكە بپاری خۆى دەردەكات لە ھالەتى رەتكردنەرەدا دەپ ھۆ و پاساوەكانى رەفكردنەكە دەستیشان بكرت، و لە ھەمان كاتدا وھلام نەدانەرەى لەلایەن نەنجومەنى بالای رژۇنامەگەرى لەو ماوەپەدا نیشانەى لاری نەپوونییەتى لە دەركردنیدا^(١١٦٩).

ئینجا لە ھالەتى دەرچوونى بپاری نەنجومەنى بالای رژۇنامەگەرى بەرەتكردنەودى داواى دەركردنی رژۇنامەكە، پەپوونیداران بۆیان ھەپە لەبەردەم دادگا لە ماوەى سى رژۇ لە رژۇ ناگاداركردنەرە بەرەفكردن تاتەى لئ بەدەن^(١١٧٠).

١٦٩- اسامة الكاشف: تشریحات الصحافة العربية، له نینتەرنیت لەم شوئەى خوارەو وەرگیراو: <http://www.arabia.com.2001/10/6>.

١٧٠- نەمش دەلى ماددە (٤٧)ی ياسای دەسلەلاتی رژۇنامەگەرىس ناوبراو: «نەنجومەنى بالای رژۇنامەگەرى سەبارەت بەو ناگاکارییەى كە بۆ دەركردنی رژۇنامە پشكەشى كراو بپاری خۆئ دەردەكات لە ماوەپەك كە لە چل رژۇ رەت نەكات لە رژۇ پشكەشكردنی ناگاکارییەكە كە دەپ =

له دهقی نهم مادده‌یه‌دا نه‌وه‌مان بۆ دهرده‌گه‌وئێ که یاسای ڕێکخستنی ده‌سه‌لاتی ڕۆژنامه‌گه‌ری کاری به‌یستی ناگاکاری ناره‌ها ده‌کات، چونکه مه‌رجی چل ڕۆژی چاره‌روانی دا‌تاره‌ له‌و ساوه‌یه‌دا نه‌نجومه‌نی بالای ڕۆژنامه‌گه‌ری به‌پاریک سه‌باره‌ت به‌ناگاکارییه‌که دهرده‌کات، به‌لام نه‌نجومه‌نی بالا سه‌باره‌ت به‌مه ده‌سه‌لاتییکی ره‌های نییه، به‌لکو ده‌سه‌لاته‌که‌ی ته‌نها تاییه‌ته به‌تانه‌گرتن له‌و ناگاکارییه نه‌گه‌ر هاتوو نه‌و زانیاریانه‌ی تیا‌نه‌یوو که له‌ ماده‌ه چل و شه‌شی یاسادا هاتوو.

هه‌روه‌ها به‌په‌نی ماده‌دی (٥١) له یاسای ڕێکخستنی ده‌سه‌لاتی ڕۆژنامه‌گه‌ری نه‌گه‌ر هاتوو دوا‌ی دهرچوونی مۆله‌ته‌که گۆزانکاری به‌سه‌ر نه‌و زانیاریانه‌دا هات که له ناگاکارییه‌که‌دا هاتوون ده‌بن به‌لای که‌مه‌وه پانزه ڕۆژ به‌ر له‌ ڕوودانیان به‌نوسراو ناگاداری نه‌نجومه‌نی بالا بکریته‌وه نه‌گه‌ر هاتوو گۆزانکارییه‌که پێشینی کراو بێ وه‌ک گۆزینی ناوی ڕۆژنامه‌که بیان گۆزینی ساوه‌ی دهرچوونی و به‌په‌شچه‌وانه‌شوه نه‌گه‌ر پێشینی نه‌گه‌راییت وه‌ک مردنی خاوه‌نی ڕۆژنامه‌که بیان سه‌رنوسه‌وه‌گه‌ی ده‌بن له‌ ساوه‌یه‌که‌دا که له هه‌شت ڕۆژی تینه‌هه‌رێ له‌ ڕۆژی ڕوودانییه‌وه ناگادار بکریته‌وه.

نهمه‌و له‌ کاتی سه‌رپه‌شچیکردن له‌ حوکمی ماده‌دی ناوبراو، نوته‌ری یاسایی ڕۆژنامه‌که به‌بەندینشین بۆ ساوه‌یه‌ک له‌ شه‌ش مانگ زیاتر نه‌بیت له‌گه‌ڵ غه‌رامه‌یه‌گ له‌ پینچ سه‌د جوته‌یه‌ی که‌مه‌تر نه‌بن و له‌ هه‌زاریش زیاتر نه‌بن، بیان به‌یه‌کیک له‌ دوو سزایه، سزا ددرێ.

نهمه‌ش ده‌قی ماده‌دی (٥١) له یاسای ڕێکخستنی ده‌سه‌لاتی ڕۆژنامه‌گه‌ری ناوبراو: «له‌ حاله‌تی ڕوودانی گۆزانکاری له‌و زانیاریانه‌ی که له ناگاکاریدا هاتوون دوا‌ی دهرچوونی مۆله‌ت به‌سه‌ریدا ده‌یت ده‌بن به‌نوسراو ناگاداری نه‌نجومه‌نی بالای ڕۆژنامه‌گه‌ری له‌و گۆزانکارییه پینش ڕوودانیان به‌پانزه ڕۆژ به‌لای که‌مه‌وه بکریته‌وه مه‌گه‌ر نه‌و گۆزانکارییه به‌شێوه‌یه‌کی چاوه‌روان نه‌کراو ڕووبدای، له‌م حاله‌ته‌شدا ده‌بن له‌ ساوه‌ی نه‌وه‌ری هه‌شت ڕۆژ له‌ ڕۆژی ڕوودانییه‌وه ڕابگه‌یه‌ندوت.

= گه‌شت نه‌و زانیاریانه‌ی نیساییت که له‌ ماده‌دی پینشوردا هاتوون، ده‌بن به‌پاری نه‌نجومه‌ن به‌ره‌نگردنه‌وه‌ی مۆله‌ت‌دان به‌دەرکردنی ڕۆژنامه هه‌یه‌کانی دیاریت و تینه‌ه‌بروونی ساوه‌ی چل ڕۆژی تاماژده بۆکراو به‌ین دهرچوونی به‌پار له‌لاین نه‌نجومه‌نه‌وه نیشانه‌ی لاری ته‌بوونه له‌سه‌ر دهرکردن. له حاله‌تی دهرچوونی به‌پار به‌ره‌نگردنه‌وه‌ی دهرکردنی ڕۆژنامه لایه‌نی په‌یره‌نده‌دار بۆی هه‌به‌ له‌ ساوه‌ی سن ڕۆژ له‌ ڕۆژی ناگادار کردنه‌وه به‌ره‌قز، له‌به‌رده‌م داگادا تانه‌ی لێ به‌دات»

نەگەر هاتوو نۆتەنەری یاسایی رۆژنامە سەرپنجی حوکمی نەم مەدەدەیی کرد بەبەندکردن بۆ ماوەیەک لە شەش مانگ زیاتر نەبێت لەگەڵ ئەرامەپەک لە پێتج سەد جۆنەیی مێری گەمتر نەبێت و لە هەزاریش زیاتر نەبێت یان بەیەکێک لە دوو سزایانە سزا دەدرێت.^{۱۷۱} بەپێی مەدەدی چل و هەشت لە یاسای رێکخستنی دەسلاتی رۆژنامەگەری مۆلتی دەرکردنی رۆژنامە لە دوو خالەتدا بەحوکمی یاسا لەخۆیەو هەلدەرەشتەو:
 خالەتی یەکەم: نەگەر هاتوو رۆژنامەگە لە ماوەی سێ مانگی دواي مۆلتەتەگە دەرئەچوو.
 خالەتی دووهم: نەگەر هاتوو رۆژنامەگە لە ماوەی شەش مانگی دواي مۆلتەتەگە بەرپێکی دەرئەچوو.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، یاسادانەری مێسری دوو گریمانە یاسایی (قەریئە قانونیە) داناوو بۆ نارتیکی دەرچوونی رۆژنامە کە ئەمانەیی خوارەوون:
 یەکەم: دەرچوونی رۆژنامە بەنارتیک دادەندریت نەگەر هاتوو نیوێی یان گەمتر لەو ژمارانە دەرچوو کە لە ماوەی شەش مانگدا چارەروان دەکرا دەرچین.
 دووهم: نەگەر هاتوو لە ماوەی شەش مانگدا، ماوەی دەرئەچوونی رۆژنامەگە زیاتر بێت لە ماوەی دەرچوونی^(۱۷۲).

ئەمەو بریارێ ئەنجۆمەنی بالای رۆژنامەگەری نارتیکیبەتی دەرچوونی رۆژنامە دەسلەتینی و ناگاداری لایەنی پەيوەندیداریشی بێت دەکرێتەو.

۲-۱-۲ سیستمی ئاگاداری لە یاسای چاپەمەنیی لوبنانیدا

یاسادانەری لوبنانی دەرکردن و بلاوکردنەوی رۆژنامەگەری بەیاسای چاپەمەنیی ۱۴ نیلول ۱۹۶۲^(۱۷۳)ی هەمرازکرار بەمەرسومی یاسایی ژمارە (۱۰۶)ی سالی ۱۹۷۷^(۱۷۴) و یاسای ژمارە (۸۹)ی سالی ۱۹۹۱^(۱۷۵) و یاسای ژمارە (۳۰۰)ی

۱۷۱- ئەمەش دەقەگەبەتی: «إذا لم تصدر الصحيفة خلال الشهر الثلاثة التالية للترخيص أو إذا لم تصدر بانتظام خلال سنة اشهر. اعتبر الترخيص كأن لم يكن، وبعد صدور الصحيفة غير منتظم إذا تحقق بغير عذر مقبول عدم اصدار نصف العدة المفروض صدوره خلال مدة الأشهر الستة. أو إن تكون مدة الاحتجاج خلال هذه المدة أطول من مدة تولي الصدور. ويكون انبات عدم انتفاء صدور الجريدة بقرار من المجلس الأعلى للصحافة. ويعلن القرار الي صاحب الشأن...»

۱۷۲- ئەم یاسایە لە رۆژنامەیی رەسمی ژمارە (۳۸)ی سالی ۱۹۶۲ بۆکرێوەتەو.

۱۷۳- ئەم یاسایە لە رۆژنامەیی رەسمی ژمارە (۲۰)ی سالی ۱۹۷۷ بۆکرێوەتەو.

۱۷۴- ئەم یاسایە لە رۆژنامەیی رەسمی ژمارە (۷/۳۷)ی سالی ۱۹۹۱ بۆکرێوەتەو.

سالی ۱۹۹۴ (۱۷۵) و یاسای ژماره (۳۳۰) ی سالی ۱۹۹۴ (۱۷۶) ږټکڅتوره.

له دهغه کانی نم یاسایه بزمان ددرده کهوئ که یاسادانه ری لوینانی له جیاتی ناگاکاری کاری به سیستمی مؤلته پیښه کی کردوه، هر وړه کو له دهقی ماده (۲۷) ی یاسای ناوبراودا نه وه مان بز ددرده کهوئ که تیایدا هاتوه: «ددرکردنی هر چاپکراویکی رڼژنامه گری بهر له وهرگرتی مؤلته پیښینه له وهزیری راگه یانندن دواي راوړتګردنی سندیکای رڼژنامه گری به هم مو شتو به یک قدهغه به».

نوهی بیهوئ رڼژنامه دهر بکات دهبت داخوازیهک پیښکڅش وهزیری راگه یانندن بکات هر وړه کو له دهقی ماده (۲۸) ی یاسای چاپمه نیی ناوبراودا هاتوه که نمهش دهغه که به تی: «نوهی ناره زووی دهرکردنی چاپکراویکی رڼژنامه گری ههبت دهبت داخوازیه کی نیمزاکراو به نیمزای خوئی پیښکڅشی وهزاره تی راگه یانندن بکات...».

له دهقی نم دوو ماده بیه دا بزمان ددرده کهوئ که یاسادانه ری لوینانی نک هر باوډری به سیستمی ناگاکاری نییه، به لکو زور به راشکاوی و به توندی ږټگی له هاوولا تیبیان گرتوه بز دهرکردنی رڼژنامه گری بهر له وهرگرتی مؤلته پیښه کی له وهزاره تی راگه یانندن، بز به له مادهی بیست و حوتدا دهرکردنی رڼژنامه ی بهر له وهرگرتی مؤلته تی وهزاره تی راگه یانندن بهر هایی قدهغه کردوه.

۳-۱-۳ سیستمی ناگاکاری له یاسای رڼژنامه گری بهر نه یی؟ (۱۷۷)

یاسادانه ری فهرنسی نازادیی رڼژنامه گری وهک پرینسیپتیکی گشتی رها کردوه. هر وړه کو له مادهی یکه مندا بزمان ددرده کهوئ که دهقنوسی کردوه: «چاپمه نیی و بازگانیکردن به کتیب نازاده» (۱۷۸). نمه و زور به راشکاوی و بهروونی له مادهی پیښه مندا سیستمی ناگاکاری په مند کردوه و جارتیکی تر دورپاتی کردوته که دهرکرتی رڼژنامه یان هر چاپکراویکی دوری بهبت مؤلته پیښه کی بلاوېکرتتوره نمهش

۱۷۵ - نم یاسای له رڼژنامه ی رمسی ژماره (۹۱) ی سالی ۱۹۹۴ بلاوکراره توه.

۱۷۶ - نم یاسای له رڼژنامه ی رمسی ژماره (۲۱) ی سالی ۱۹۹۴ بلاوکراره توه.

۱۷۷ - یاسادانه ری فهرنسی چاپ و بلاوکرده نوی رڼژنامه گری به یاسای رڼژنامه گری ۱۷/۲۹
۱۸۸۹ هموارکراو ږټکڅتوره. نو دهقی نم یاسای بهرانه باشکوی ژماره (۱۱) له کتباتی نم تیره دا.

۱۷۸ - نمهش دهغه که به تی به یاننی فهرنسی: «L'imprimerie et la librairie sont libres».

دهقه که به تی: هه مسور رژژنامه یهک یان چاپکراوتیکی دهوری ده کسرتت دواى نهو ناگادار کردته وه بهی که له ماددهی جهوته مدا هاتوو بهین مزله تی پشهکی و بهین دانانی بارمتهی کاش (تأمین نقدي) بیلابکریتته وه^{۱۷۹}.

له ماددهی جهوته مدا دواى کردوو ههر که سینگ بههوتی رژژنامه یهک یان چاپکراوتیکی دهوری ده سگات دهین بهر له ده رکردنی ناگاکاریبهک به نووسین و به نیمزای به پرتوه به ره که ی پشهکی بریکاری داواکاری گشتی سگات و نهم زانیاریانهی خواره وهی تیابیتت^{۱۸۰}:

۱- ناوونیشانی رژژنامه که یان چاپکراوه دهوریبه که و چۆنیتتی ده رکردنی.

۲- ناوی به پرتوه بهری چاپه مه نیبه که و شۆنی دانیشتی.

۳- نهو چاپخانه بهی که رژژنامه که یان چاپکراوه دهوریبه که یی چاپ ده کۆن.

جا نه که هاتوو ههر گۆرانکاریبهک به سهر نهو زانیاریانهی سه ره وه دا هات، دهین له ساوهی نهو بهری پینچ رژژ له رژژی روودانی گۆرانکاریبه که ناگاداری داواکاری گشتی بکریتته وه، نه کینا سه پینچیکه به به غه راهه سزا ده درتی و ده سین رژژنامه که یان چاپکراوه خوله کیبه که له ده رجوون بووه ستی^{۱۸۱}.

شایه نی ناهه ژه بۆ کردنه، یاسا دانهری فه ونسی، جیسا وازی له نیشوان رژژنامه که ری نیشتمانی و رژژنامه که ری بیتگانه دا کردوو، بۆیه ده بینن نهو نازادی و ناسانکاریانهی

۱۷۹- نه مهش ده که به تی به زمانی فه ونسی:

Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7.

۱۸۰- نه مهش ده که به تی به زمانی فه ونسی:

Modifié par Loi 86-897 1er Aout 1986 art 14 JORF 2 août 1986.

Avant la publication de tout journal ou écrit périodique, il sera fait au parquet du procureur de la République, une déclaration contenant :

- 1- Le titre du journal ou écrit périodique et son mode de publication ;
- 2- Le nom et la demeure du directeur de la publication et, dans le cas prévu au troisième alinéa de l'article 6, du codirecteur de la publication ;
- 3- L'indication de l'imprimerie où il doit être imprimé.

Toute mutation dans les conditions ci-dessus énumérées sera déclarée dans les cinq jours qui suivront

۱۸۱- ماددهی (۹) له یاسای فه ونسی.

که به‌خشیویه‌تی به‌رژنامه‌گه‌ری نیشتمانی نه‌ی به‌خشیویه به‌رژنامه‌گه‌ری بیانی. بۆیه له مادده‌ی چوارده‌مدا معرجی وەرگرتنی مۆلته‌تی پیشه‌کی داتاوه بۆ دەرکردن و بلازکردنه‌وی رۆژنامه‌ی بیانی که به‌زمانی بیانی له فهرنسا دهرده‌چن.

ناشکرایه هۆی نهم جیاوازیه‌ش ده‌گه‌رتیه‌وه بۆ بایه‌خدانی یاسادانه‌ری فهرنسی به‌سیستی گشتی و ناسایشی ولاتی فهرنسا و پاراستنی له‌نگه‌ری هه‌په‌شه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری بیانییه‌وه.

نوه‌ی تێبینی ده‌گرتت، یاسادانه‌ری فهرنسی ئه‌رکی وەرگرتن و ته‌ماشاکردنی ناگاکاری خستۆته ئه‌ستۆی بڕیگاری داواکاری گشتی که به‌شیکه له ده‌سلاتی دادگه‌ری بۆ نوه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری له فشار و ده‌سلاتی حکومه‌ت به‌بارتێزێ و نوه‌په‌ری نازادی بۆ ده‌سته‌به‌ر بکات. به‌مه‌ش رۆژنامه‌گه‌ری پاراستوه له‌نگه‌ری ئه‌و گرقتانه‌ی که نیداره بۆی ده‌نسته‌وه له‌کاتی په‌سندکردنی یان به‌ناحه‌ق په‌سه‌تدنه‌کردنی ناگاکارییه‌که. نهمه‌و داواکاریی گشتی خۆی ده‌سلاتی تایبه‌تمه‌نده به‌سه‌رکردنی داوا (دعوی) ته‌گه‌ر هاتوو ناگاکارییه‌که تادروست به‌و یان ئه‌و زانیاریانه‌ی که یاسا داوای کردوون له‌خۆی نه‌گرتن.

گه‌واته، لێزیدا دهرده‌کوئێ که یاسادانه‌ری فهرنسی په‌په‌وی سیستی ناگاکاری په‌های کردووه به‌مه‌به‌ستی به‌رجه‌سته‌کردن و دا‌بێتکردنی نازادییه‌کی ته‌واوی رۆژنامه‌گه‌ری. بێجگه له‌حاله‌تی بلازکردنه‌وی بیانی.

٣-٤-٤ سیستی ناگاکاری له یاسای چاپه‌مه‌نی فیرالییدا

چاپ و بلازکردنه‌وی رۆژنامه‌گه‌ری له عه‌تراقدا به‌یاسای چاپه‌مه‌نی ژماره (٦-٢)ی سالی ١٩٦٨^{١٨٢}ی هه‌م‌وارکراو به‌یاسای ژماره (١٩٩)ی سالی ١٩٧٠^{١٨٣} و یاسای ژماره (١١٣)ی سالی ١٩٧١^{١٨٤} و یاسای ژماره (١٦٤)ی سالی ١٩٧٧ رێکخه‌ستراوه.

له ده‌قی مادده (٤) بڕگه‌ی (٦)ی یاسای چاپه‌مه‌نی ژماره (٢٠٦)ی سالی ١٩٦٨دا هاتوه: «داواکاری هۆلته‌ت به‌م زانیاریانه‌ی خواره‌وه پیشه‌کش به‌وه‌زاره‌ت ده‌گرتت...»

١٨٢- نهم یاسایه له رۆژنامه‌ی «الوفانج العراقیه» ژماره (١٩٧٧)ی ١٩٦٩/١/١٥ بلازکراوه‌ته‌وه.

١٨٣- نهم یاسایه له رۆژنامه‌ی «الوفانج العراقیه» ژماره (١٩٣٣)ی سالی ١٩٧٠ بلازکراوه‌ته‌وه.

١٨٤- نهم یاسایه له رۆژنامه‌ی «الوفانج العراقیه» ژماره (٢٠٢٥)ی سالی ١٩٧١ بلازکراوه‌ته‌وه.

همروه‌ها له ماده ۷ ده‌قنوسی کردوو: ۱۰- وه‌زیر بۆی هه‌یه له ساوه‌ی یه‌ک مانگ له رۆژی تو‌مارگردنییه وه‌ مۆله‌تی چا‌پراوه‌که ب‌دات یان داواکارییه‌که ر‌هت ب‌کاته‌وه .

له‌به‌ر رۆشنایی ن‌ه‌م ده‌قه یاساییانه‌ی سه‌روه به‌زمان ده‌رده‌گه‌وتی که یاسادانه‌ری عیتراتی له جیاتی سیتسی ناگاکاری کاری به‌سیتسی مۆله‌تی پیتسه‌کی کردوو و ده‌سه‌لاتیسی داوته وه‌زیری راگه‌یاندن بۆ ر‌ه‌ت‌کردنه‌وه‌ی ه‌هر داوایه‌ک ن‌گه‌ر مه‌رجه‌کانی ن‌ه‌م یاسایی تیندا نه‌بوو.

ه‌هرجه‌نده، له‌ به‌رگه‌ی (ج)ی ماده‌ی (۷) دا‌رتگی داوه به‌ر گه‌سه‌ی که داوایه‌کی له‌لایهن وه‌زیری راگه‌یانده‌وه ر‌هت ده‌گرتسه‌وه. له‌ ساوه‌ی پانزه رۆژ له‌ رۆژی ناگادارکردنه‌وه‌یدا، له‌به‌رده‌م نه‌لجیومه‌نی وه‌زیران، تانه له‌ به‌یری وه‌زیر ب‌دات (۱۸۸۴). به‌لام، ن‌ه‌م حوکمه‌ ن‌ه‌وه ناگه‌به‌نتی که یاسادانه‌ر، نازادی رۆژنامه‌گه‌ری بۆ هاوولاتیسیان زامن کردبیت، چونکه له‌لایه‌که‌وه به‌یری نه‌لجیومه‌نی وه‌زیرانی به‌بهر داتاو و له‌لایه‌کی تریسه‌وه، له‌ به‌رگه‌ی (ب)ی ماده‌ی (۳۰) دا‌رتگی له‌ دادگا گرتوه بۆ ته‌ماشاکردنی ن‌ه‌و داواکارییه‌نی که تابه‌تن به‌و نیجرائات و سزا تیدارییه‌نی به‌پنی یاسای چا‌ه‌مه‌نی و‌رده‌گه‌رتن دژی وه‌زاره‌ت و داموده‌ژگا‌کانی، بۆ دادگا به‌رز ده‌گرتسه‌وه (۱۸۸۶).

حوکمه‌کانی یاسای عیتراتی، له‌م باره‌یه‌وه، له‌گه‌ل پ‌رینسپه‌کانی مافی مرۆژ و دیموکراسیه‌ت زۆرگونجا‌ر نییه. چونکه مافی نازادی له‌ پیتسه‌وه‌ی مافه‌کانه و نازادی بیرو‌را‌ده‌ن پ‌رینسپه‌یکه‌که له‌و نازادییه‌نه که نازادی رۆژنامه‌گه‌ری دیاره‌یه‌که له‌ دیاره‌کانی و دانانی مه‌رج له‌به‌رده‌هیدا ده‌ست به‌سه‌راگرتنه‌تی له‌ به‌رته‌دا (۱۸۸۷)، ن‌ه‌مه‌ش پیچه‌وانه‌ی پ‌رینسپه‌کانی جاری گه‌ردوونی مافی مرۆژ و به‌لیننامه‌ی نیتوده‌وله‌تیه‌ بۆ مافه‌ شارستانی و راه‌یاریه‌کان که به‌شیکن له‌ یاسای نیتوده‌وله‌تی مرۆفانه و سیفه‌تی سه‌پاوه‌یان هه‌یه و ده‌بین یاسای ناوخۆی ولاتان له‌گه‌لیان نا‌کۆک نه‌بن.

۱۸۵- ن‌ه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «به‌حق لمن رفض طلبه وفق الفقرة (أ) من هذه المادة الاعتراض علی قرار الوزير لدى مجلس الوزراء خلال خمسة عشر يوما من تاریخ تبليغه وبكون قرار المجلس نهائيا .»
۱۸۶- ن‌ه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «لا‌تسع الدعاوي امام المحاكم بخصوص الاجراءات والصفويات الادارية المتخذة وفقا لاحكام هذا القانون.»

۱۸۷- که‌مال سه‌عدی: یاسای چا‌ه‌مه‌نیی کوردستان و چه‌ند سه‌ر‌نجیک، گۆفاری «پارێزهر» ژماره (۲)ی سالی به‌که‌م ۲۰۰۱ی زاینی ل ۶۱-۶۲، و که‌مال سه‌عدی: رۆژنامه‌گه‌ری و یاسا، گۆفاری «رۆژنامه‌فانی» ژماره (۷-۶)ی سالی دووم (پا‌یز-زستان)ی سالی ۲۰۰۱-۲۰۰۲ی زاینی ل ۸.

ياسازانه كان، نهمچه كۆكن له سر سه پاویتی پرنسیپه گانی جاری گهردوونی مافی مؤژف له سر ناستی جیهانی و نیشتمانیدا درای نهوی نهر پرنسیپه پانه یان به به شیک له یاسای گشتیی نیوده وله تی دانا^(۱۸۸۱). ههروهها به لیتنامی نیوده وله تی بز مافه شارستانی و رامیاریه کان له ۲۳ی ناداری ۱۹۷۶ بهرکاربووه ههروه کر له ماده (۴۹)ی نهم به لیتنامیه دا هاتوووه عتیراقیش به پیتی یاسای ژماره (۱۹۳)ی سالی ۱۹۷۰ که له رژۆنامی (الوقائع العراقية) ژماره (۱۹۲۷) له ۷/ ۱۰/ ۱۹۷۰ بهلاژکراوه ته وه و په سندی کردوو. بهم پیتی، بنچینه گانی نهم به لیتنامیه بالاترن له بنچینه یاساییه گانی ناوخوو ناین له گه لی ناکۆک بن.

ناشکرایه، عتیراق به کتیکه له وه وله تانه ی که نازادی رژۆنامه گه ری تیدا نییه و که ناله گانی په خشی نیستگه یی و ته له فریوژی حکومین و رژۆنامه و چاپکراوه دوریه گانی یان حکومین یان سر به حزبی دهسه لائن. ته نانه ت دهسه لانه گشتیه گانی ش به ته واوه تی لیک جیهانه کراونه ته وه و هه س دهسه لات - یاسادانان، جیهه جیکردن، دادوهری - به شتیه دیک له شتیه کان له ژتیر هه ژمورن (هه منة)ی نه نجومه نی سرگر دایه تی شۆپش دانه که سه رۆگی عتیراتی خۆی سه رۆکایه تی ده گات. بزیه رهوت (انجیه)ی یاسادانه ری عتیراتی له م رووه وه سه یر نییه.

۳-۱-۵- پرۆژهی یاسای نازادیی رژۆنامه گه ری به کتییی رژۆنامه نووسانی سه ری و سیتی ناگاکاری

به پیتی سادده ی پینجه می پرۆژه ی یاسای نازادیی رژۆنامه گه ری به کتییی رژۆنامه نووسانی سه ری هه که سیک به سه وی رژۆنامه به یک ده ریکات، ده بی به ناگاکارییه کی نووسراو ناگاداری نیداره بکاته وه نیدارهش له ماوه ی سی رۆژ له رۆژی وه رگر تیدا ده بی ره زامه ندی خۆی له سر نهم ناگاکارییه بنویتی یان تانه ی لیبیدات و ده بی له کاتی تانه لیداندا به نووسین ناگاداری خاوه نی ناگاکارییه که به کرتیه وه له ره حاله ته شدا خاوه نی ناگاکارییه تانه لیدراوه که به ی هه یه له ماوه ی سی رۆژ له رۆژی ناگادار کردنه وه یدا له به رده م دادگای تایبه تمه ند تانه له وه به یاره ی نیداره بدات. ته مه وه له ناگامی تانه لیدان و به رکردنه وه داوا (دعوی) بز دادگا، رژۆنامه که له ده ره چون ناوه ستن مه گه ره به یاریکی

۱۸۸- بز زانیاری زیاتر له م باره به وه به روانه:

The status of the Universal Declaration of Human Rights in national and Inter-VOL 25, 1996 p 289. 1. COMP. & national law Hurst Hamun GA, JINT.

به کلاگه روهی دادگای پتیده رچوبیت. نهمش دهقه که بیته: «نهوهی ناره زووی دهرکردنی رۆژنامه بیک بکات دهبن ناگاداری لایه نی کارگرتی به ناگاکاریه کی نووسراو بکاتهوه و دهبن لایه نی کارگرتی وهلامی ناگاکاریه که به رۆژنامه ندی بوون یان تانه لیتدان له ماره ی سی رۆژ له میتزووی وهرگرتیهوه به داتهوه نهگه رنا به رۆژنامه ندی داده ندرئ و له حالته نی لاری (اعتراض) لایه نی کارگرتی دهبن به نووسین ناگاداری خاوهن ناگاکاریه که لهوه بکرتیهوه ههروه ها داوا بیک بۆ پشتگیریکردنی لاری بوونه که له سه ر ده رچوونی رۆژنامه که بۆ دادگای تاییه قه مند له ماره بیک، که سی رۆژ دوت نه کات له رۆژی ناگادارکردنه وه ی خاوهن ناگاکاریه که وه، بهرز بکرتیهوه.

لاریبوونه که یان بهرزکردنه وه ی داوا بیکه نایه تته هژی رگرتنی ده رچواندنی رۆژنامه که تاگو بریارتیکی دادگایی به کلاگه روه ی یه دهر نه چن.
به لایحه به کی جتبه جتیکردنی نهم یاسایه مه رج و باره گانی ناگاکاریه که دیاره کردیته^(۱۸۹).

۱-۲- سیستم ناگاکاری له به لای جله مهنی هه ریمی کوره مهنی میناها:

یاسادانه ی کوردستانی، دهرکردن و بلاوکردنه وه ی رۆژنامه گه ری به یاسای چاپه مه نی ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳ ریکه خستوه^(۱۹۰).

له دهقه گانی نهم یاسایه بۆمان دهرده که وئ که یاسادانه ی کوردستانی کاری به سیستم ناگاکاری نه کردوه، به لکو له جیاتی نه وه کاری به سیستمی مۆله تی پتیه کی (الترخیص سابقه) کردوه. نهمشمان له دهقی ماده (۵) برگی (۱) بۆ دهرده که وئ که تیایدا هاتوه: «هه ر هاره ولاتییه کی عیراقی نیشه جینی هه ریم که به وئ چاپه کراوتیکی ده وری دهریکا ده بن داخوازیه ک پتیه که ش به وه زری رۆژنیهیری بکا...»

نهمو، نه و داخوازیه ی که به یی حوکی نهم ماده یه، پتیه که ش و وزارتنی رۆژنیهیری ده کردی به ناگاکاری داناندن، چونکه مه به ستی خاوه نه که ی ناگادارکردنه وه ی نیداره نییه به دهرکردن و بلاوکردنه وه ی رۆژنامه، به لکو مه به ستی وهرگرتنی مۆله ته بۆ دهرکردن و

189- <http://www.ahram.org.eg/faj/act/10c.htm> top http23/9/2001

1۹۰- نهم یاسای له رۆژنامه ی به رله مان ژماره (۱۱) رۆژی ۱۹۹۳/۵/۲۹ بلاوکه روه توه و به یاسای ژماره (۸) ی سالی ۲۰۰۲ هه موارکروه و له رۆژنامه ی وه قایی کوردستان ژماره (۳۰) ی ۲۵/۲۸/۲۰۰۲ بلاوکه روه توه.

بلازکردنه‌وهی، که‌چی‌خاوه‌ن‌ناگاکاری‌له‌پیشکه‌شکردنی‌ناگاکاری‌یه‌که‌دا‌بۆ‌نیداره‌مه‌به‌ستی‌وه‌رگرتی‌مۆلت‌نییه،‌به‌لکو‌مه‌به‌ستی‌ناگادارکردنه‌وه‌یه‌تی‌به‌ده‌رکردن‌و‌بلازکردنه‌وه‌ی‌پۆژنامه‌به‌په‌شی‌ئو‌ماقه‌ی‌که‌یاسا‌پۆی‌دسته‌به‌ر‌کردوه.

مادده‌ی‌ناوبراو‌له‌گه‌ل‌ناوه‌رۆکی‌به‌یاننامه‌ی‌راگه‌یانندی‌یه‌کیتیی‌فیدرالی‌^(١٩١)‌و‌هۆیه‌کانی‌ده‌رچوانندی‌یاسای‌نه‌نجومه‌نی‌نیشمانیی‌کوردستانی‌عێراق‌ژماره‌‌ای‌سالی‌١٩٩٢‌و‌هیریاری‌سه‌رکردایه‌تی‌سیاسی‌به‌ره‌ی‌کوردستانی‌که‌له‌١/٨/١٩٩٢‌ده‌ریک‌دوه‌و‌بۆته‌به‌شیک‌له‌هۆیه‌کانی‌ده‌رچوانندی‌ئو‌یاسایه،‌زۆر‌گو‌نجیار‌نییه‌^(١٩٢).

بۆیه‌په‌شنیار‌ده‌که‌ین،‌ئهم‌ده‌قه‌هه‌موار‌بکری‌و‌له‌جیاتی‌مۆلتی‌په‌شه‌کی‌بۆ‌ده‌رکردن‌و‌بلازکردنه‌وه‌ی‌پۆژنامه‌ی‌نیشمانی‌کار‌به‌سه‌ستی‌ناگاکاری‌رده‌ا‌بکریت،‌به‌لام‌سه‌باره‌ت‌به‌پۆژنامه‌ی‌بیانی‌کار‌به‌په‌رنسیپی‌مامه‌له‌ی‌هاو‌چه‌شن‌(المعاملة‌بالمثل)‌بکریت‌له‌گه‌ل‌بوونی‌ئو‌مه‌رجانه‌ی‌که‌به‌په‌شی‌یاسای‌ولاته‌که‌ی‌پتۆستن.

١٩١-‌ پروانه‌‌ده‌قی‌به‌یاننامه‌ی‌راگه‌یانندی‌یه‌کیتیی‌فیدرالی‌که‌له‌لایه‌ن‌دسته‌ی‌سه‌رۆکایه‌تی‌نه‌نجومه‌نی‌نیشمانیی‌کوردستانی‌عێراق‌ه‌وه‌له‌رۆژی‌١/٨/١٩٩٢‌په‌شکه‌ش‌کراوه‌و‌بۆته‌پاله‌شتیکی‌یاسایی‌بۆ‌هیریاری‌نه‌نجومه‌نی‌نیشمانیی‌کوردستان‌ژماره‌‌(٢٢)‌له‌١/٨/١٩٩٢‌سه‌باره‌ت‌به‌ده‌نیشانه‌کردنی‌په‌یوه‌ندی‌یاسایی‌له‌گه‌ل‌ده‌سه‌لاتی‌ناومندی‌له‌سه‌ر‌به‌تجه‌یه‌ی‌یه‌کیتیی‌فیدرالی‌ئه‌‌چوارچۆیه‌ی‌عێراق‌یکی‌ده‌وکراتیی‌په‌رله‌مانی‌فره‌ه‌بیدا.

١٩٢-‌ ئهم‌شه‌‌ده‌قه‌که‌یه‌تی:‌‌به‌ره‌ی‌کوردستانی‌هه‌و‌ناوه‌ی‌که‌‌ده‌سه‌لاتی‌ئهم‌ری‌واقیعه،‌‌هه‌پاریتدا‌که‌له‌رووی‌ئهم‌تاقیبه‌کردنه‌وه‌سه‌لت‌و‌گرانه‌ده‌‌په‌وستن‌که‌‌ه‌کومه‌تی‌عێراق‌خه‌ستویه‌ته‌په‌ش‌ن‌و‌هه‌پاریشه‌یدا‌که‌‌به‌گه‌یانیکی‌سه‌رده‌سه‌یی‌نوێ‌و‌هه‌روه‌ها‌به‌گۆزی‌ئهم‌کاروبارانه‌‌بۆ‌ئهم‌واقیعه‌ی‌که‌‌کوردستان‌نێیدا‌دۆیت.‌‌په‌ها‌رتیشتی‌په‌که‌م‌هه‌نگاو‌له‌‌کاروانی‌که‌‌په‌شتی‌ئهم‌میله‌ته‌‌به‌کاروباری‌جیهانی‌شاره‌تانی‌په‌شکه‌وتنه‌و‌بۆ‌داهه‌زرا‌ندی‌بیانی‌کۆمه‌لگای‌کوردستانی‌له‌سه‌ر‌به‌تجه‌یه‌ی‌ده‌وکراتیبه‌ت‌و‌پۆزگرتن‌له‌‌ساف‌و‌نازادی‌سه‌روێ‌به‌په‌شی‌ئو‌په‌یان‌و‌داب‌و‌ده‌ستورانه‌ی‌که‌‌دوله‌تان‌هه‌پاریسان‌له‌سه‌ر‌داوه.‌‌ناکو‌بۆ‌هه‌موو‌جیهانی‌به‌سه‌لتن‌که‌‌گه‌لی‌کوردستانی‌عێراق‌له‌‌توانای‌دا‌هه‌به‌په‌شی‌ئو‌به‌نجانه‌ی‌که‌‌ئهم‌رۆکه‌‌دنیا‌دانی‌په‌دا‌ناوه،‌‌به‌پتۆیه‌‌باته‌‌پروانه‌‌کۆی‌یاسا‌و‌هه‌پاره‌کاتی‌نه‌نجومه‌نی‌نیشمانیی‌کوردستانی‌عێراق‌له‌‌١/٨/١٩٩٢‌تا‌١/٢/١٩٩٢.

به‌رگی‌په‌که‌م،‌‌چایی‌په‌که‌م،‌‌١٩٩٧،‌‌چاپخانه‌ی‌وه‌زاردتی‌رو‌شنبه‌ری‌-‌هه‌ولێر،‌‌١٣٩٧.

۳-۱-۷ هلمهنگه‌ندی سیستمی ناگکاری:

له لیکۆلینه‌وه‌ی سیستمی ناگکاریدا بزمان به‌دیار ده‌که‌وه‌ی که مه‌به‌ست له پێشکه‌شکردنی ناگکاری، سنووردارکردنی نازادیی ڕۆژنامه‌گه‌ری نییه به‌لکو دیارکردن و ده‌ستپێشانکردنی نه‌و که‌سه‌یه که به‌رپرستی یاسایی ده‌که‌وێته نه‌ستۆ له‌کاتی ڕودانی سه‌رپێچیه‌کانی یان ناوانه‌کانی بلاوکرده‌وه که له ڕێگای ڕۆژنامه و چاپه‌مه‌نییه‌که‌ی ڕوودده‌ن.

هه‌رحه‌نده، یاسای ده‌وله‌تان لهم ڕووه‌وه یه‌ک ناست نین، هه‌ندێکیان له هه‌ندێکیان زیاتر له مه‌به‌سته سه‌ره‌که‌یه‌که‌ی نه‌م سیستمه لاینداره و له ناوه‌ڕۆک و گیانه‌که‌ی دایان ماله‌وه و کرده‌یانه‌ته هۆکارێک بۆ چه‌واشه‌کردن و دانانی کۆت و به‌ند له‌به‌رده‌م نازادیی ڕۆژنامه‌گه‌ریدا له ڕێگای دانانی کۆمه‌ڵێک سه‌رحی قورسه‌ره ته‌گه‌ره ده‌خه‌نه پێشه‌ی ڕۆژنامه‌گه‌ری و نازادیی ڕۆژنامه‌گه‌ری سنووردار ده‌که‌ن. هه‌روه‌کو له یاسا‌کانی سه‌روه‌ه بێ له یاسای فه‌ره‌نسی نه‌مه‌مان بۆ ده‌رکه‌وت.

له گۆتاییدا، ده‌ترانین بلتین، نه‌م سیستمه له سیستمی مۆله‌ت و ده‌رگرتی پێشه‌کی باشته‌وه له‌گه‌ڵ گیانی سه‌رده‌م و نه‌و پێشکه‌وته یه‌ک له دوا‌یه‌کانه‌ی جیهان که له هه‌زاره‌ی سێهه‌مدا له گشت بواره جیا‌جیا‌کانی ژبان به‌خۆیه‌وه بێهوه، به‌تایه‌به‌ت له بواره‌کانی گواستنه‌وه و گه‌یاندنی زانیاریه‌کان و به‌جیهانیکردنی ڕاگه‌یاندن له میانی تۆری نێشته‌زینت و پرێسه‌کانی مافی مۆف و دیموکراسیه‌ت ده‌گه‌یخێن. بۆیه پێشیار ده‌که‌ین، یاسادانه‌ری کوردستانی سوود له نه‌زموونی فه‌ره‌نسی و نه‌مه‌ریکی وه‌ریگرت و کار به‌م سیستمه بکات بۆ ڕزگارکردنی ڕۆژنامه‌گه‌ری له فشار و ده‌سه‌لاتی حکومه‌ت. به‌لام بۆ نه‌وه‌ی ڕۆژنامه‌گه‌ری بیه‌ته ده‌سه‌لاتێکی نازاد و سه‌ره‌خۆ له هه‌ره‌نسی کوردستاندا، هه‌ر نه‌وه‌نده به‌س نییه، به‌لکو پێویسته نه‌هه‌م‌هه‌مه‌نیکی بالای ڕۆژنامه‌گه‌ری له ڕێگای هه‌لبێژاردنیکی پاک و نازاد له ڕۆژنامه‌نووسان هه‌تکه بیت بۆ سه‌ره‌رشته‌میکردنی کاروباره‌کانی ڕۆژنامه‌گه‌ری و نه‌و نه‌هه‌م‌هه‌مه‌نه تابه‌قه‌ند بیت به‌وه‌رگرتن و ته‌ماشاکردنی نه‌و ناگاکارییه نه‌وه‌ک نیداره، هه‌روه‌کو له یاسا‌کانی میسری و لوینانیدا هاتوه، یان داواکاری گشتی هه‌روه‌کو له یاسای فه‌ره‌نسیدا هاتوه، به‌مه‌ش ڕۆژنامه‌گه‌ری ده‌بیه‌ته ده‌سه‌لاتێکی جه‌ما‌وه‌ری و گوزارشت له ویست و ناره‌زوویان ده‌کات و له‌ته‌ک سه‌ن ده‌سه‌لاته‌که‌ی تر - یاسادانان، جێبه‌جێکردن، دادگه‌ری - به‌مشاری له ده‌سه‌لاتی ولات ده‌کات و ده‌بیه‌ته ده‌سه‌لاتی چواره‌م.

۳- ۲ مؤلّف و مەرجەگانى

سىستەمى مۆلەت بىر تىپىيە لە رىنگادانى ئىدارە بەكەسىنگ يان چەند كەساتىنگى ديارىكرائ بۇ دەركردن و بلاوكردەنودى رۆژنامە و چاپەمەنىي دەورى نەگەو مەرجە ياسايبەگانى تىدا بوو يان رەفزكردى بەگوتىرەي بەرژەندى خۇي^(۱۹۳).

نەمەش نەو دەگەينىن كە مۆلەت بەشىكى بەنەرتىيە لە سىستىمى غزىمارىزى (النظام الوقائى) كە دەولەت بۇ رىنگاكرتن لەو زياتانەي نەگەرى روودانىيان لىن دەكرىن كە لە رىنگاى رۆژنامەگەرىيەو لە كۆمەل دەكەون پەناي دەباتەبەر. بەم پىنە نەو كەسى ناردەزوى دەركردنى رۆژنامە يان چاپكرارى دەورى هەبە دەين چەند كرادرىك نەنجام بدات و رەچاوى نەو مەرج و زانىيارىيەنە بكات كە ئىدارە لە ياساى چاپەمەنى و رۆژنامەگەرىدا خستوبەتىيە نەستوى. نەمەش نەو دەگەينەنيت كە مۆلەتنى پىشەكى لە رووى نەو مەبەستى كە ئىدارە بۇي تىدەكۆشى بەچاودىرى پىشەكى (الرقابة السابقة) دەچن، هەرچەندە سانسۆر و مۆلەت دوو شتى لىك جىاوازن. لە بەخشىنى مۆلەتدا، نەو كەسى كە دەپوئى رۆژنامە يان چاپكرارى دەورى دەرىكات جىنگاى مەبەستە، كەچى لە خستە زۆر سانسۆر رۆژنامەكە يان چاپكراره دەورىيەكە جىنى مەبەستە.

كەوابو لە حالەتى يەكەمدا، سانسۆرەكە لەسەر خاودنى رۆژنامەكەيە، بەلام لە حالەتى دوودەمدا، سانسۆرەكە لەسەر رۆژنامەكە و نەو باهەتانەيە كە تىايدا بلاو دەكرتەنودە. نەمەش خىزى لە خىزىدا نەو دەگەينەنن كە مۆلەت بۇ دەركردن و بلاوكردەنودى رۆژنامە و چاپەمەنىي دەورى يەكجار دەبەخشىرت و پىنوستە بۇ بوونى، بەلام چاودىرى بەشئەيدەكى بەردەوام دەخىرتە سەر رۆژنامە و نەو باهەتانەي كە تىايدا بلاو دەكرتەنودە، بۇيە بۇ گشت ژمارە و باهەتەگانى رۆژنامە و چاپەمەنىيە دەورىيەكە پىنوستە^(۱۹۴).

لە خوارەو بەدرىزى لە مەرج و زانىيارىيەگانى مۆلەت و نەو ناكامانەي لىنى دەكەوتتەو دەكۆلئىنەو لە ميانى بەراوردكردىن حوكمەگانى نەو سىستەمە لە ياساى چاپەمەنىي هەرتىمى كوردستان و ياساگانى چاپەمەنى و رۆژنامەگەرىس مىسرى و لوبنانى و لەرەنسىدا، بەم شىئەيدە خوارەو:

۱۹۳- د. عبدالله اسماعيل البستاني: حرية الصحافة، سرچاوى پىشور، ۱۹۶۹، ومبىم حنظل

شريف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق، سرچاوى پىشور، ۵۸۸.

۱۹۴- د. عبدالله اسماعيل البستاني: حرية الصحافة، سرچاوى پىشور، ۱۹۶۹.

۲-۱-۲ سیستمی مؤلفه‌ها له یاسای چاپه‌مه‌نیهی ههرتیمی کوردستان

یاسای چاپه‌مه‌نیهی ههرتیمی کوردستان ژماره (۱۰۶) ی سالی ۱۹۹۳ کاری به‌سیستمی مؤلفه‌تی پئشیننه کردووو بۆ ده‌رکردن و بلازکردنه‌وهی رۆژنامه و چاپکراوی ده‌وری هه‌روه‌کو له مادده‌ی پینجه‌میدا هاتوو:

«هه‌ر هاوولاتییه‌کی عه‌ترافی نیشه‌جینی هه‌رتیم که بیه‌وینی چاپکراوینکی ده‌وری ده‌ریکا ده‌ین داخوازییه‌ک پیتشکه‌ش به‌وه‌زیری رۆشنییری بکات...»

هه‌روه‌ها بۆ جیاکردنه‌وهی چاپکراوی ده‌وری له چاپکراوی ناده‌وریدا، له بره‌گی چواره‌می مادده‌ی یه‌که‌مدا پیناسه‌ی چاپکراوی ده‌وری کردووو و ده‌لنی: «چاپکراوی ده‌وری هه‌ر چاپکراوینکه که به‌رده‌وام به‌ژماره‌ی زنجیره‌یی و له کاتینکی دیاریکراویدا ده‌ریچن رۆک، رۆژنامه و گۆنار و بلازکراوه‌ و هه‌رچییه‌کی لهم بابته‌هه‌ بێ».

ئه‌گه‌ر سه‌رئنجی ده‌قی نهم دوو مادده‌یه‌ بده‌ین، ده‌بینن، له ده‌قی دووه‌میدا یاسادانه‌ری کوردستان، له پیناسه‌کردنی چاپکراوی ده‌وریدا سه‌رکه‌وتوو نه‌بووه، چونکه‌ نمو ماوه‌یه‌ی دیارنه‌کردووو که ده‌ین چاپکراوی ده‌وری تیایدا ده‌ریچیت تاکو به‌چاپکراوی ده‌وری ناوزه‌د بکرت، به‌لکو له جیاتی ئه‌وه نیکتیا‌ی به‌ده‌سته‌واژه‌ی (به‌رده‌وام به‌ژماره‌ی زنجیره‌یی و له کاتینکی دیاریکراویدا ده‌ریچیت) کردووو، له‌کاتینکه‌دا هه‌تدینک چاپکراوه‌ن که‌سانینک به‌به‌رده‌وامی و به‌ژماره‌ی زنجیره‌یی ده‌ری ده‌که‌ن بێ ئه‌وه‌ی پیتی به‌گوترین چاپکراوی ده‌وری وه‌کو نه‌و کتیبانه‌ی که به‌زنجیره‌ ده‌رده‌چن، یا نه‌و بلازکراوه‌ هونه‌ری و ته‌کنه‌لۆژی و پشه‌بیانه‌ی که‌وا کۆمه‌له‌ و ریکه‌خراوه‌ پشه‌به‌که‌ن ده‌ریان ده‌که‌ن. بۆیه‌ پینشیا‌ر ده‌که‌ین، یاسادانه‌ری کوردستان چاوینکی تر به‌م پیناسه‌یه‌دا به‌خشینتته‌وه‌و به‌م شتیه‌یه‌ی خواروه‌ دووباره‌ دایه‌ریژیتته‌وه‌: «چاپکراوی ده‌وری به‌پیتی نهم یاسایه‌، هه‌مسوو رۆژنامه‌یه‌ک یان گۆنارینک یان بلازکراوه‌یه‌کی هه‌وال ده‌گرتته‌وه‌ که به‌ریکوتینکی و به‌ژماره‌ی زنجیره‌یی و به‌ری یه‌ک ژماره‌ له هه‌ر سن مانگ جاریک به‌لاننی که‌مییه‌وه‌ ده‌ریچیت ده‌گرتته‌وه‌، به‌مه‌رجینک نابین ئه‌و چاپکراوه‌یه‌ خه‌سه‌له‌تینکی زانستی یان هونه‌ری یان ته‌کنه‌لۆژی یان پیشه‌یی ئه‌کادیمی هه‌بیت». هه‌روه‌ها ده‌قی مادده‌ی پینجه‌م، وێترای ئه‌وه‌ی که‌ کۆتبه‌ له‌به‌رده‌م نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری، له هه‌مان کاتدا له‌گه‌ل جوگه‌می مادده‌ (۱۳) (۱۹۹۵)

۱۹۵- نهمه‌ش ده‌قی مادده‌ (۱۳) ی یاسای چاپه‌مه‌نیهی کوردستانه‌: «هیچ کتیبینک له‌سه‌ر هاتنی

چاپکراو بۆ ناو هه‌رتیم و بره‌نی بۆ ده‌روه‌ی تیه‌...»

ناگرمچین که دنانی کۆتی لسه هیتان و بردنی چاپمهنی بۆ ناود و دهرهوی ههریمی کوردستان قهدهغه کردوه. چونکه بهیتی حوکمی نهم مادهیه، ههر که سیک نهگر له دهرهوی ههریمی کوردستان بهیتی یاسای نو و لاتهی تپایهتی رۆژنامه دهریکات، نازاده له هیتانی نو و رۆژنامهیه بۆ ناو ههریمی کوردستان.

نهمش سانای نهویه، نو که سهی که ناتوانن له بهر ههر هۆیک بهیت، مۆلهتی دهرکردنی رۆژنامه له ههریمی کوردستان وهریگریت. دهترانن له و لاتانهی که له جیاتی مۆلهتی پشهکی کار بهیستی ناگاکاری دهکن. رۆژنامه دهریکات و ئینجا بهیینهیهوه ههریمی کوردستان، یاخود دووباره له کوردستان چاپی بکاتهوه. لهو حالتهشدا یاسادانهوی کوردستان نو نامانجه ناپتکن که له ماده (5) دا بۆ تیکۆشاهه (۱۹۹۱).

۲-۳-۲- بیستی مۆلهت له یاسای رۆژنامهگهری فهرسیدا

یاسادانهوی فهرنسی له یاسای رۆژنامهگهری سالی ۱۸۸۱ ی ههوارکرویدا جباوازی له نیوان هاوولاتیان و بیانیان کردوه بۆ دهرکردن و بلاوکردنهوی رۆژنامه. بهیتی حوکمی مادهی پنتجه (۱۹۷) و شهمی (۱۹۸۱) یاسای ناوبراودا، دهکرتن هاوولاتیان ههر

---

۱۹۶ - له بهر قهرسی نو مەرجهانی که له یاسای دمهلاتی رۆژنامهگهری میسریدا هاتوه و له بهر ناسانی مەرجهکانی دههیتانی رۆژنامه له یاسای قهرسیدا، زۆر له هاوولاتیانی میسری پرویان کردۆته قهرسی و بهیتی یاسای نو و لاته رۆژنامهکانیان دهرهگهن. نو رۆژنامهشان به رۆژنامهی قهرسی ناویان دهرکردوه، تمنامت ههتدیکیشیان له بهر ههروانی کرتن و بیتاوستیجهکانی چاپمهنی له میسر دووباره چاپ دهکرتنهوه دمهلاتداری میسریش ناتوانن بیانخهنه بهر لپهرینهوی یاساییهوه، چونکه تهلن یاسای ولاتهکی عۆیان پشیل نه کردوه. به لکر سوودیان لهو که لینه وهرگرتوه، که له ههردو یاسای میسری و قهرسیدا ههیه پروانه: (النبا) تکشف عن ظاهرة الصحف القریصة، <http://www.al-mashrek.org>، ۲۰۰۷/۲۲.

۱۹۷ - نهمش دههکه بهیتی بهزمانی فهرنسی:

“ Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7.”

واته: «دهگرتن، بهیتی نو مەرجهانی که له مادهی (۷) دا هاتون، ههر رۆژنامه بهک یان چاپکرویکی دهری بهین وهرگرتنی مۆلهتی پشهکی دهریگریت.»

۱۹۸ - بۆ دهقی تهم مادهیه، پروانه برگی (۲-۲-۵) بهتاوونیشانی سهیستهکانی بهربرسارقتی تاوانکاری له تاوانهکانی رۆژنامهگهریاده. پهراویزی (۶۵۱) لهم تیزهه.

پژوهانه‌هایک یان چاپه‌مه‌نیسه‌کی ده‌وری به‌ین مژله‌ت ده‌ریگه‌ن. به‌لام بژ ده‌رکردن و بلا‌و‌کردنه‌وی پژوهانه‌ی بیانی که به‌زمانی بیانی له‌ فهره‌ناسادا ده‌ودچن، به‌پیتی خوکی ماده‌ی چواره‌ه‌می یاسای ناوبراو ده‌ین مژله‌تی پیشه‌کی وه‌ریگریت.

بن گومان مه‌به‌ستی یاسادانه‌ری فهره‌نسی، له‌م جیاوازیه‌دا، په‌رژوشیه بژ پاراستی نزامی گشتی و ناسایشی ولات هه‌روه‌کو له‌ خالی پیتشوردا ناماژده‌مان پیتی کرد.

که‌چی یاسادانه‌ری کوردستانی، به‌پتچه‌وانه‌ی یاسادانه‌ری فهره‌نسی، نه‌ک هه‌ر جیاوازی نه‌کردوه بژ ده‌رکردن و بلا‌و‌کردنه‌وی پژوهانه‌ی چاپه‌مه‌نی ده‌وری، له‌ نیران هاوولاتیسیان و بیانیسیان، به‌لکو ته‌وه‌ری ناسانکاری بژ هینان و بردنی پژوهانه‌ی چاپه‌مه‌نی بژ ناوه‌ی ده‌روه‌ی هه‌ریم کردوه و نازادی پژوهانه‌گرشی بژ بیانیسیان دا‌بین کردوه و ملکه‌چی سیستی مژله‌تی پیشه‌کی و ناگاکاری نه‌کردونه، هه‌روه‌کو له‌ ده‌قی هه‌ردو ماده‌ی سیانزه‌ه‌م و چواره‌ه‌می یاسای چاپه‌مه‌نی ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳ نه‌وه‌مان بژ ده‌رده‌کوه‌ی.

له‌ ده‌قی ماده‌ی سیانزه‌ه‌مدا هاتوه: «هیچ کورتیک له‌سر هاتنی چاپکراو بژ ناو هه‌ریم و بردنی بژ ده‌روه‌ی نییه».

هه‌رچنده‌نم ده‌قه تایبه‌ته به‌هینان و بردنی پژوهانه‌ی چاپه‌مه‌نی بژ ناوه‌ی ده‌روه‌ی هه‌رقمی کوردستان، نه‌ک ده‌رکردن و بلا‌و‌کردنه‌وی پژوهانه‌ی چاپه‌مه‌نی بژ ناوه‌ی ده‌روه‌ی ده‌گره‌وه، چونکه ته‌وه‌ی بیه‌وی خو‌ی له‌و هه‌رجانه‌ی بدزیته‌وه که له‌ یاسای چاپه‌مه‌نی هه‌رقمی کوردستاندا هاتون، له‌ هه‌مان کاتیشدا، سوود له‌و ناسانکاریسیانه وه‌ریگریت که له‌ یاسای ولاتانی تردا هاتون، ده‌توانی فیتل له‌م ده‌قه بکات و له‌ ده‌روه‌ی کوردستان پژوهانه‌ی ده‌ریکات و نیجا به‌سوود وه‌رگریتن له‌م ده‌قه، به‌چاپکراوییه‌وه بژ کوردستانی به‌هینتیت، هه‌روه‌کو له‌ خالی پیتشور ناماژده‌مان پیتی کرد.

به‌رای نیتسه، نه‌م ده‌قه له‌گه‌ل پرنسیپی سه‌روه‌ری ولات و ناسایشی نه‌ته‌وه‌یی و به‌رژه‌نده‌یی بالاکانی کۆمه‌ل ناگوجین، چونکه که‌نه‌ل‌ه‌کانی راگه‌یاندن تیغی دوو دهمین و کاری چاک و خراپیان پین ده‌کرتن و دوژمان بژ به‌دیبه‌نیانی مه‌رامه‌کانیان به‌کاری ده‌هینان و سوودی لئ ده‌بین(۱۹۹۶).

۱۹۹ - که‌مال سه‌عدی: یاسای چاپه‌مه‌نی کوردستان و چهند سه‌رلیجیک، گۆفاری «پارتیزور»، ژماره (۲۱) سالی به‌که‌م ۲۰۰۱، ل. ۶۴.

۲-۶-۱ سیستم مؤلفه له بیانی چاپمه‌نی لوبنیدا

یاسادانه‌ری لوبنانی له یاسای چاپمه‌نی سالی ۱۹۶۲ هه‌موارکراودا، کاری به‌سیستمی مؤلفه‌تی پیشه‌کی کردوو، یاسادانه‌ری کوردستانی هه‌مان یتگای یاسادانه‌ری لوبنانی گرتۆته‌به‌ر هه‌روه‌کو له سادده‌ی بیست و سه‌وته‌مدا هاتوو: «ددرکردنی هه‌ر چاپکراوتیکی رۆژنامه‌گه‌ری به‌ر له وه‌رگرتنی مؤلفه‌تی پیشه‌کی له وه‌زیری راکه‌باندن دوا‌ی رایتۆکردنی سه‌ندیگای رۆژنامه‌گه‌ری به‌هه‌موو شیوه‌یه‌ک قه‌ده‌عه‌یه»، به‌لام به‌پیتجه‌وانه‌ی نه‌و له‌جیاتی ئاسانکاری نه‌وپه‌ری توندیی نواندوو به‌ هیتانی رۆژنامه و چاپمه‌نیی بیانی بۆ ناوه‌وی لوبان و بلاۆکردنه‌وی سه‌گه‌ر مؤلفه‌تی پیشه‌کی بۆ دهرکردنی به‌پیتی حوکمه‌کانی یاسای چاپمه‌نی لوبنانی ناوبراو وه‌رگرتییت. هه‌روه‌کو له ده‌قی ماده‌ په‌نجادا هاتوو: «هیتانی هه‌ر چاپمه‌نییه‌کی بیانی بۆ ناو لوبنان به‌به‌ریاریک له وه‌زیری راکه‌باندن قه‌ده‌غه‌ ده‌کرت و ده‌ست به‌سه‌ر ژماره‌کانیدا ده‌گرتیت نه‌گه‌ر به‌دیاریکوت چاپمه‌نییه‌که ده‌بیته هۆی شیواندنی ناسایش، یان دژی هه‌ستی نه‌ته‌واپه‌تی بیت یان دژی په‌فتاری گشتی بیت یان نه‌عه‌دی تانیفی موروژیتن. هه‌روه‌ها هه‌ر که‌ستیک له‌سه‌ر خاکی لوباندا چاپمه‌نییه‌ک چاپ بکات یان بلاوی بکاته‌وه که هیتانی قه‌ده‌غه‌کراپیت یان ده‌ست به‌سه‌ر ژماره‌کانیدا گیراپیت سزا ده‌درن یه‌به‌ندکردنی بۆ ساوه‌یه‌ک له هه‌شت رۆژ تا‌کو سن مانگ له‌گه‌ل غه‌رامه‌یه‌ک به‌ه‌ری یه‌ک ملیۆن لیره‌ی لوبنانی یان به‌یه‌کتیک له‌و دوو سزایه.

هه‌روه‌ها هه‌ر که‌ستیک ده‌قتیکی قه‌ده‌غه‌کراو چاپ بکات یان بلاوی بکاته‌وه سزا ده‌درن به‌غه‌رامه‌یه‌ک به‌ه‌ری یه‌ک ملیۆن تا دوو ملیۆن لیره‌ی لوبنانی هه‌روه‌ها ئه‌م حوکمه‌نه‌ بوخته‌کان (المخلفات) ده‌کرتیه‌وه که به‌نیازخراپی بلاو ده‌کرتیه‌وه نه‌گه‌ر هاتوو بووه هۆی روودانی نه‌ر ناگادارکردنه‌وانه (المحاذیر)ی له پیتاویدا ده‌قه‌که قه‌ده‌غه‌ کراوه.

هه‌ر رۆژنامه‌یه‌ک له‌ده‌وه‌وی لوبنان ده‌رکرتیت یان چاپ بکرتیت نابین دهرکردنی به‌گه‌رازرتیه‌وه بۆ لوبنان چ به‌چاپتیک سهره‌بخۆ یان پاشکۆ وه‌یان به‌هه‌ر شیوه‌یه‌کی تر تا‌کو په‌زامه‌ندی بۆ دهرکردنی له لوبنان به‌پیتی حوکمه‌کانی ئه‌م یاسایه‌و هه‌م‌وسمی یاسایی ژماره (۷۴)ی نیسانی سالی ۱۹۵۳ وه‌رنه‌گرتیت.»

۳-۲-۵ سیستم مؤلفه له یاسای چاپه مهنی میراندا

یاسادانوری عیراقی له یاسای چاپه مهنی ژماره (۲۰۶) ی سالی ۱۹۶۸ هموارکراودا په ورتیکی جیاواژ له په ورتی یاسادانوری لونیانی و کوردستانی گرتوته بهر.

له رووی کارکردن به سیستم مؤلفه تی پتشی نه وه یاسای عیراقی ناوبراو له هردوو یاسای هرتیمی کوردستان و لونیان دهچیت هرو وکړ له ماددهی سینه م و چواره صدا دهرده که وئ. له ماددهی سینه مدا کومه لیک معرجی ریزکردوه که ده بی خاودنی چاپکراوی دوری تیای بیت. هرو وها له ماددهی چواره صدا کومه لیک زانیاری دستیشان کردوه که ده بی له تاو نه و داخوازیه دابیت که بز ودرگرتی مؤلفه تی دهرکردن و بلا وکړدنه وهی پوژنامه یان چاپکراوی خوله کی پتشی کهش و زارته تی پوژنیری و راگه یانندن دهرتیت. بهلام سه باروت به و حوکمانه کی تاییه تن به یانیان بز دهرکردن و بلا وکړدنه وهی پوژنامه یان هتانه ناروهی پوژنامه بز ناروهی ولات و نه نجامدانی کاری پوژنامه گری له لایه ن نه وانه وه له وان جیاوازه.

یاسای عیراقی نه و ناسانکاریه ی بز یانیان نه نواندوه هرو وکړ یاسای کوردستانی نواندیده تی. به لکو هسان توندی نواندوه که یاسای لونیانی بهرام بهر پوژنامه و پوژنامه نوسانی بیانی نواندیده تی. بهلام شیوازیکی تاییه تی بز مامه له کردن له گه له نم حالته دا گرتوته بهر که برتییبه له مامه له کردنی هاوچیشن (المعاملة بالمثل) هرو وکړ له ماددهی هشتمه صدا بزمان دهرده که وئ که تیایدا هاتوه: «ده کوئ خله کی ناعیراقی له ناو عیراقدا چاپکراوی دوری دهریکه ن. به پتی حوکمه کانی نم یاسایه و به ره زامه ندی و زارته دهرده. به پتی معرجی مامه لهی هاوچیشن و پتگییری نوتیهری سیاسی یان بالیوزی دوله تکه کی و بوونی نه و معراجنه کی به پتی یاسای دوله تکه کی پتویسته.»

هرو وها یاسادانوری عیراقی به پتچه وانه ی یاسادانوری کوردستانی (۲۰۱) کاری راگه یانندی بز په یامینیر و نوتیهرانی داموده زگاگانی راگه یانندی بیانی له عیراقدا نازاد نه کردوه. به لکو معرجی ودرگرتی مؤلفه تی پتشی که له و زارته تی پوژنیری و راگه یانندن بز داناون هرو وکړ له ده کی برگی (۱) ی ماددهی یانزه ه صدا هاتوه: «۱ - ناییت په یاهینیری پوژنامه کان یان گوفارده کان یان نازانسه کانی بیانی پرۆسه ی کاری خوتیان له

۲۰۱ - پروانه ده کی ماددهی (۱۶) له یاسای چاپه مهنی هرتیمی کوردستان. پتشر ناما زه مان پتی

عتر اقدای بکن مگر بهر زمانه ندی و وزارت نه بیت».

به پای نیمه، همه بیرو بچوونتیکی توتیالیناریه، له بیرو نازاددا نم جزوه بچوونته
جنگای نابیتوه. رژیمیک له میلیله تی خوی نه ترسیت و له گهل میلیله تدا ته باین یاکمی نییه.
هرچه نده هندی کسه پتیمان رایه، هندی لهو روظنامانه زانیاریه کانی ناوختی
تاییهت به سه ریخوی و سه رودی و ناسایشی نیشتمانی و نه ته ویس ده به نه دهره وه
به نه تقهست و به نیاز خرای دیخه نه بهر دستتی نهو لایه نه بیانیانه می مه به ستیانه نم
زانیاریه بقرزونه بۆ نه مجامدانی پرۆزه سیاسییه کانسان و پتیکانی
مه به ست کانسان^{۱۲۰۲۱}. به لام نمه نهوه ناگه به منی که کاری په یامنیری روظنامه و گوشار و
ناؤسه کانی بیانی یاساغ بکرت پانیش کووت و به ندیان له بهر دم دابرتت، به لکو ده کرت
مهرج و بنچینه کانی کارگردیان به پتیمانیهک دیار بکرتت، هره وه کو یاسادانه زنی هرنمی
کوردستان له مادهی (۱۶) دا تم ریگایه می کرتوته بهر^(۱۲۰۳).

هر له روانگه به یوه، له ناوه راستی سالی ۲۰۰۱ (پشتشارد شیلی ای نه ندای
نه نجرومنی پسران له کوونگریسی نه مریکی، پتیشاریکی سه پارهت به توند کردنی
سزاکانی بردنه دهره وی زانیاریه کان له ریگای روظنامه واتیه یوه پتیشکesh به کوونگریس
کرد و خرایه بهر دست لیژنه می هوالگری (لجنة الاستخبارات) بۆ لیکولینه وه و داپشتی
پرۆزه یکی یاسایس بۆ بهرجه ست کردنی^(۱۲۰۴). نم پرۆزه یه، له جیاتی نه وه کی کووت و به ند
له بهر دم روظنامه نویسانی بیانی له سوماره سه کردنی پیشه که بیان دابرت، نهو لیچرسه
نه مریکیه به بهر پرس دادنه کی که زانیاری نه منی بۆ بیانیان ده درگیتن.

که واته، له جیاتی دانانی نم کووت و به نده، که له گهل پرنسیپه کانی مافی مروف و
دنای هاوچرخ و مافی روظنامه نویس له وهرگرتنی زانیاری و به سه رکردنه وهی هواله کان

۲۰۲ - منصور بوسف علی: مراسلون صحفیبون ... ام... جواسیس، جريدة «الاتجاه الاخره السنة
الثالثة العدد (۵۳) الاحد ۲/۲/۱۷ ۲۰۰۲ ل ۱۱.

۲۰۳ - پروانه دهلی نم ماده به له برگی (۳-۲-۲) له تیزه دا.

۲۰۴ - به بیی نه پرۆزه پتیشهارکراوه، ههر که سنیک زانیاری نه منی بداته به کتیک لهو که سانه می که
ریگایان پتینه دراهو چاو بهو زانیاریه تدها به شینن، سزا ده دریت بۆ ماوه بهک ره نگه بگاته سن سال.
جینی وه بهر هینانه وه یه، ناوبراو، سالی زاوردو، پتیشاریکی لهم بابه ته می پتیشکesh کرد، کوونگریس
به هر دوو باله کانیه وه به ندیان کرد، به لام سه زکی نه مریکی پتیشو بیل کلتنن ره می کرده وه.
[Http://www.almashrek.org.2002/12/2](http://www.almashrek.org.2002/12/2).

زور شیاو نییه ، باشتروابوو . یاسادانه‌ری عیراقی ته‌تها نو کهمانه‌ی به‌ریس کردبا که نو نازادییه بۆ پیکانی هه‌ندی مه‌رامی سیخوری و هه‌والگری زیانه‌بخش ده‌قۆژنه‌وه . نه‌ک دانانی نهم مه‌رجه قورسه له‌به‌رده‌م گشت رۆژنامه‌نووسانی بیانیدا .

دوای نه‌وه‌ی پیناسی سیستی مۆلته‌ی پشه‌کیمان کرد له‌گه‌ل ده‌رخستی هه‌لوئسی یاسادانه‌ری کوردستانی له‌باره‌یه‌وه . هه‌روه‌ها به‌راوردکردنی حوکمه‌کانی یاسای چاپمه‌نی هه‌رتسی کوردستان ژماره (١٠) ی سالی ١٩٩٣ له‌باره‌ی مۆلته‌ی پشه‌کی له‌گه‌ل یاساکانی چاپمه‌نی و رۆژنامه‌گه‌ری میسری و لوبانی و فه‌رنسی و عیتراقیدا ، ئیستاس له‌خواره‌وه‌ی یاسی نه‌وه‌ی مه‌رجانه ده‌که‌ین که ده‌بن له‌خاره‌نی یان سه‌رنوسه‌ری رۆژنامه یان چاپکراوی ده‌وریدا هه‌بیت ، له‌گه‌ل نه‌وه‌ی زانیارویه‌یانه‌ی که ده‌بن داواکاری مۆلته‌ی ته‌یادا هه‌بیت :

٢-٦-٢ نه‌وه‌ی مه‌رجانه‌ی که ده‌بن له‌خاره‌نی یان سه‌رنوسه‌ری رۆژنامه یان چاپکراوی ده‌وریدا هه‌بن

٢-٦-٢-١ یاسای چاپمه‌نی هه‌رتسی کوردستان :

به‌پیتی یاسای چاپمه‌نی هه‌رتسی کوردستان ژماره (١٠) ی سالی ١٩٩٣ نه‌وه‌ی که‌سه‌ی بیه‌وی رۆژنامه‌یه‌ک ده‌ریکات ، ده‌بن داخوازیه‌ک پشه‌کشی وه‌زیری رۆژنیه‌ری بکات و ته‌یادا ناوی خۆی و ناوی سه‌رنوسه‌ر و ناوی رۆژنامه‌که‌وه‌ی زه‌مانه‌که‌ی دیاری بکات . هه‌روه‌ها ده‌بن خاره‌نی ئیستاس یان سه‌رنوسه‌ری رۆژنامه یاخود چاپکراوی ده‌وری نهم مه‌رجانه‌ی خواره‌وه‌ی ته‌یادیه‌ت^(٢٠٥) :

١- ده‌بن هاوولانه‌یه‌کی عیتراقی هه‌بیت :

به‌پیتی یاسای ره‌گه‌زنامه‌ی عیتراقی ژماره (٤٣) ی سالی ١٩٦٣ ی هه‌موارکراو هه‌ر که‌سێک ره‌گه‌زنامه‌ی عیتراقی هه‌بیت به‌عیتراقی داده‌ندرت^(٢٠٦) . وه‌ له‌به‌رنه‌وه‌ی یاسای ناویراو به‌شیکه‌ له‌ سیستی یاسایی هه‌رتسی کوردستان ، بۆیه بۆ دیارکردنی هه‌به‌ستی یاسادانه‌ری کوردستان سه‌باره‌ت به‌هاوولانه‌ی عیتراقی و جیاکردنه‌وه‌ی له‌ بیانی ده‌گه‌رتنه‌وه‌ بۆ حوکمه‌کانی نهم یاسایه .

٢٠٥- ماده‌ی سێهه‌م له‌ یاسای ناویراو .

٢٠٦- به‌روانه‌ ده‌قی به‌رکه‌ی یه‌ک له‌ ماده‌ی (١) ی یاسای ره‌گه‌زنامه‌ی عیتراقی ژماره (٤٣) ی سالی ١٩٦٣ ی هه‌موارکراو که ته‌یادا هاتوه‌ : نه‌وه‌ که‌سه عیتراقیه‌ که ره‌گه‌زنامه‌ی عیتراقی هه‌به‌ ، نهم یاسایه له‌ رۆژنامه‌ی «الوقائع العراقية» ژماره (٨١٨) له ١٩٦٣/٦/١٩ به‌لاکراوه‌ته‌وه .

۲- دهبی لیتهانی یاسایی ته‌واوی هه‌بیت:

به‌پیتی بره‌گی (۱) ی مادده‌ی (۴۶) ی یاسای شارستانی عیراتی ژماره (۴۰) ی سالی ۱۹۵۱ هه‌سوارگراو هه‌ر که‌سیک به‌گاته ته‌مه‌نی پتکه‌یشتن و هۆش و قاسمی ته‌واوی هه‌بیت و کرداری یاسایی لئ یاساغ نه‌کراپن لیتهانی یاسایی ته‌واوی ده‌بیت بۆ به‌کاره‌یتانی مافه‌ مه‌ده‌نی و مافه‌ رامیاریه‌کانی له‌وانه‌ش مافی نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری که‌ ماقینکی رامیاریه‌. نهمو یاسادانه‌ری عیراتی له‌ مادده (۱۰۶) ی هه‌مان یاسادا ته‌مه‌نی پتکه‌یشتنی به‌مه‌ژده‌سالی ته‌واو داناهه‌. به‌م پتیه‌، هه‌به‌ست له‌ لیتهانی یاسایی لیتهانی پاپه‌پاندنه (اهلیه‌ الادا)، ته‌مه‌یش به‌رتسیه‌ له‌ توانای به‌کاره‌یتانی نه‌و مافانه‌ی بۆی ره‌خواه‌ له‌ وانه‌ش مافی نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری. نه‌مجۆزه لیتهانه‌ش نه‌لقه‌به‌ندی هۆش و قامه‌. به‌بوون و به‌نه‌بوون و ته‌واوی و ناته‌واوییه‌وه‌. به‌م پتیه‌ هه‌ر که‌سیک شیت و ویت نه‌پن و کرداری یاسایی لئ یاساغ نه‌کراپن له‌به‌ر ده‌به‌نگی (الغفلة) و سه‌فاهه‌ت (السفة) لیتهانی یاسایی ته‌واوی ده‌بیت (۲۰۷). نهمو ته‌مه‌نی پتکه‌یشتن له‌ عیراقداه‌ مه‌ژده‌ سالی زایینی ته‌واوه‌ هه‌روه‌که‌ له‌ سه‌روه‌ ناسازهمان پیتی کرد.

۳- دهبی خوتنده‌وه‌ و نووسین به‌زمانی رژۆنامه‌ یان چاپکراوه‌که‌ بزانیته‌.

۴- نابن حوکم درابیت له‌سه‌ر تاوانتیکی گه‌وره‌ که‌تن (جناپه‌) یان که‌تتیک (جنحة) ی نا‌سیسی ئاپه‌روه‌به‌ر.

۵- دهبی نیشه‌جتیی هه‌رتیمی کوردستانی عیراتی بیت.

دوای ره‌چاوکردنی نه‌و مه‌رجانه‌ی سه‌روه‌ و دوای پتیشه‌که‌شکردنی داوایده‌که‌ بۆ وه‌زیری رژۆنشیری، دهبی وه‌زیر له‌ ماوه‌ی سی رژۆدا له‌ رژۆی تۆهارکردنی داوایده‌که‌ به‌ریاری خۆی له‌باره‌یه‌وه‌ بدات، نه‌گینا به‌تپه‌به‌پوونی نه‌و ماوه‌یه‌، رژۆنامه‌که‌ به‌رتیگاپتدراو داده‌ندرت. به‌لام نه‌گه‌ر هاتوو وه‌زیر داوایده‌که‌ی روت کرده‌وه‌، له‌و حاله‌ته‌دا، خاوه‌نی داوا ردتکراوه‌که‌ بۆی هه‌یه‌ له‌ ماوه‌ی ده‌ رژۆدا له‌و رژۆه‌ی پتیی راده‌گه‌یه‌ندرتی له‌لای دادگای پیاچوونه‌وه‌ی هه‌رتیم تانه‌ له‌ به‌ریاری وه‌زیر بدات و به‌ریاری دادگاش بته‌ر دهبی (۲۰۸).

۲۰۷- سۆزانیاری زیاتسر به‌روانه‌ ده‌. سه‌عدی به‌رزنجی: تۆزۆ گشیی ماف، به‌لاوکراوه‌کانی نه‌میدارتیی گشیی رژۆنشیری و لاران - ناوچه‌ی کوردستان، چاپی به‌که‌م، چاپخانه‌ی رژۆنشیری، هه‌ولته‌ر، ۱۹۸۹، ل. ۸۹-۹۱.

۲۰۸- به‌روانه‌ مادده‌ی (۵) له‌ یاسای چاپمه‌نی کوردستان ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳ هه‌سوارگراو.

۳-۲-۶-۲-۲ یاسای میسری:

یاسادانه‌ری میسری له یاسای چاپه‌مه‌نیی ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۳۶ هه‌موارکردا له ماده‌ی دوانزه‌دا نه‌و مەرجانه‌ی دیارکردوه که ده‌بێ له خاوه‌ن و سه‌رنوسه‌ری رۆژنامه و چاپکراوی دهوریدا هه‌بێ نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «ده‌بێ سه‌رنوسه‌ر و نوسه‌ره به‌رسه‌کان نه‌م سه‌قه‌تانه‌ی خواره‌ودیان تهادا بیت: یه‌که‌م: ده‌بێ هاوولاتی میسری بن نه‌که‌ر رۆژنامه‌که هه‌سوو یان هه‌ندیکه‌ی به‌زمانی عه‌ره‌یی بلاوبکریته‌وه.

دووم: نابێ ته‌مه‌نیان له بیست و پینج سالی زایینی که‌مه‌تر بیت.

سه‌یبه‌م: ده‌بێ لته‌هاتنی ته‌واویان هه‌بیت و ناوبانگیان باش بیت (حسني السمعة).

چواره‌م: حوکم نه‌درابن به‌تاوانتیک له تاوانه ناسایه‌کان یان دزین یان شارده‌وه‌ی شتی دزیاری یان قولبیری یان نانه‌مانه‌تی یان غه‌درکردن یان به‌رتیل یان خوێنی‌فلاسکردنی به‌فسروفیتیل یان ته‌زویرکردن یان به‌کاره‌ینانی به‌لگه‌نامه‌ی ته‌زویرکراو یان شایه‌تیدانی به‌درو یان له خسته‌بردنی شایه‌ت‌کان یان له‌که‌دارکردن یان له‌خسته‌بردنی ناکامان بۆ له‌فسروفشی یان ده‌ستدریژی‌کردنه‌سه‌ر حوره‌ته‌ی په‌وشت یان پاکیی نه‌خلاق یان راکردن له خزه‌ته‌ی سه‌ویازی یان ده‌سه‌پتکردنی یه‌کینک له‌و تاوانانه‌ی که ناماژه‌یان پتیکراوه نه‌وکاته‌ی که ده‌سه‌پتکردنه‌که (الشروع) له یاسادا ده‌قتوس کراییت» (۲۰۹).

۲۰۹- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی عه‌ره‌یی: «بجب ان يكون رؤسا. التحرير أو المحررون المسؤلون

حازین للصفات التالية:

اولا: أن يكونوا مصريين إذا كانت المراجعة تنشر كلها أو بعضها باللغة العربية.

ثانيا: ألا تقل سنهم عن خمس و عشرين سنة ميلادية.

ثالثا: أن يكونوا كاملی الاهلية و حسني السمعة.

رابعا: ألا يكون قد حكم عليهم لجنابة من الجنابات العادة أو السرقة أو اخفاء اشياء مسروقة أو نصب أو خيانة امانة أو غدر أو رشوة أو نفاقس بالتدليس أو التزوير أو استهسال اوراق مزورة أو شهادة زور أو اغراء شهود أو هتك عرج أو اغراء فصر على البغاة أو انتهاك حرمة الاداب أو حسن الاخلاق أو نشر لجنحة ارتكبت للفرار من الخدمة العسكرية أو لشروع في ارتكاب جريمة مما ذكر متى كان الشروع منصوحا عليه في القانون.»

له ناکامی بهراوردکردنی حوکمه‌گانی یاسای چایه‌مه‌نبی ههرنمی کوردستان ناماژده‌بۆکراو له‌سه‌ره‌هه له‌گه‌ل نه‌ه حوکمه‌های یاسای چایه‌مه‌نبی میسری سه‌بارته بهر مه‌رجانه‌ی که ده‌بن له‌خاوه‌ن و سه‌رتووسه‌ری رۆژنامه‌یان چاپکراوی خوله‌گیدا هه‌بن. بۆمان به‌دیار ده‌که‌وئ. هه‌ردوو یاسا وه‌کو به‌کن له‌دانانی مه‌رجی هه‌لگرتنی رۆگه‌زنامه‌ی ولاتی چاپکراوه‌که، له‌یاسای کوردستاندا رۆگه‌زنامه‌ی عیشراقییه و له‌یاسای میسریشدا رۆگه‌زنامه‌ی میسریه. به‌لام به‌نبه‌ت مه‌رجه‌گانی تر هه‌ردوو یاسا لیک جیاوازن، وه‌ک دیارکردنی لێهاتی یاسایی به‌هه‌ژده‌سالی ته‌واو له‌یاسای کوردستاندا و، بیست و پینج سالی ته‌واو له‌یاسای میسریدا. هه‌روه‌ها له‌یاسای کوردستاندا مه‌رجی نیشه‌جی‌بوونی ههرنمی کوردستانی داناوه، که‌چی له‌یاسای میسریدا مه‌رجیکی وه‌ها نییه. هه‌روه‌ها له‌یاسای کوردستاندا مه‌رجی خوتنه‌نوه و نووسینی به‌زمانی چاپکراوه‌که داناوه، که‌چی یاسای میسری لیتی بێده‌نگ بووه. دواتر یاسای کوردستان مه‌رجی حوکم نه‌درانی له‌سه‌ر گه‌وره‌که‌تتیک یان که‌تتیک ناسیاسی ناپه‌روه‌به‌ر داناوه، که‌چی یاسای میسری هه‌رچه‌نده هه‌مان حوکمی داوه، به‌لام کۆمه‌لێک تاوانی ناسیاسی له‌دوو تویی ده‌قه‌که‌دا به‌غۆرته هیناوه‌ته‌وه.

دوای نه‌م به‌راوردکردنه، ده‌توانین بڵێین یاسادانه‌ری کوردستان له‌دانانی مه‌رجی نیشه‌جی‌بوون سه‌رکه‌وتووتر بووه له‌یاسادانه‌ری میسری، چونکه‌بوونی نه‌م مه‌رجه‌په‌ریسته تاوه‌کو ته‌وه‌نرکانه‌ی که‌له‌ناکامی نه‌نجامدانی تاوانێک له‌تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری ده‌که‌ویته‌ته‌ستۆی نه‌وه‌که‌سه‌ی که‌رۆژنامه‌ده‌رده‌کات، بسانه‌ری به‌سه‌ریدا بچه‌سه‌پت. هه‌روه‌ها له‌رووی دانانی مه‌رجی (نا‌بن حوکم درابیت له‌سه‌ر تاوانیکی ناسیاسی ناپه‌روه‌به‌ر) یاسای کوردستان سزاکه‌ی له‌سزای یاسای میسری سووکتره، چونکه‌یاسای کوردستان ته‌نها مه‌رجی حوکم نه‌دانی به‌تاوانیکی ناسیاسی ناپه‌روه‌به‌ر داناوه، له‌کاتێکدا یاسای میسری مه‌رجی حوکمه‌دانی به‌هه‌موو تاوانیکی ناسیاسی داناوه.

٢-٦-٣ یاسای لوانانی:

یاسادانه‌ری لوانانی، له‌یاسای چایه‌مه‌نبی ١٩٦٢/٩/١٤ هه‌مرا‌زکرا‌ودا کاری به‌یستی مۆله‌تی پێشه‌کی کردووه و ده‌رکردنی رۆژنامه‌ی به‌ر له‌وه‌رگرتنی مۆله‌تی پێشه‌کی قه‌ده‌غه‌ کردووه، هه‌روه‌کو له‌ماده‌ی (٢٧)دا هاتووه ده‌رکردنی رۆژنامه، به‌ر له

دوهرگرتنی مژلتی پینشه کی له وهزیری پراگه یاندن دوا ی پراویژی سه ندیکای رۆژنامه گهری. به تهاوه تی قه دهغه به (۲۱۰).

ههروهها کۆمه لئیک مه جی ده ستیشان کردوو، که ده بی پهاوهرکرتن بۆ وه رگرتنی مژلت، ههروه کهر له ماده (۳۰) دا ده قنوس کراوه، نه مه شی ده قه که به تی: «ده بین نهو که سهی داوا ی مژلت ده کات نه م مه رجانه ی خوا ره وه ی تیابیت:

ده بین لوانی بیت، له لوان نیشه جیبیت یان شونیک ی نیشه جیبوونی خۆی تیایدا ده ستیشان کرد بیت، مافه مه ده نی و پامیارییه گانی هه بیت، حوکم نه درابن به گه وره که تنیک یان که تنیک له که تنه گانی یاسای هه لپه ژاردن، ههروهها نابیت خزمه تی ولاتی بیانی کرد بیت».

ههروهها له هوی دیار کردنی لتهاتی یاسایییه وه یاسای چاپه مه نی لوانی له ماده (۲۲) په رگی (۱) دا لتهاتی یاسایی به بیست و یهک سالی تهواو ده ستیشان کردوو که نه مه شی ده قه که به تی: «ده بین لوانی بیت و بیست و یهک سالی له ته مه ندا تهواو کرد بین».

نه مه و، به پینی ماده ی (۲۸) ی یاسای ناوبراو، نه گه هاتوو، داوا ی مژله ته که، هه سوو مه رجه یاسایییه گانی تته دابوو، ده بی وهزیری پراگه یاندن له ماوه ی مانگی تکدا له رۆژی پینشه که شکردنی نهو داوا یه وه، مژله ته که ی بین بیه خشیت، نه گنا تته په پوونی نهو ماوه به به ره تکرده وه که ی زمانی داده تدریت، له م حاله ته شدا، خاوه نی داوا یه که بۆ هه به له به رده م دا دا گای کارگتیره وه تانه لهو به یارده به دات (۲۹۱).

نه وه ی له م دوو ده قه دا تته بیینی ده کسری نه وه یه، یاسا دانهری لوانی به پته چه وان ی

۲۱۰- نه مه شی ده قه که به تی: «به حظه راطلاقا اصدا رابه مطبوعه صحفیه قبل الحصول مسبقا علی رخصه من وزیر الاعلام بعد استشارة نقابة الصحافة».

۲۱۱- نه مه شی ده قه که به تی: «اذا تحقق وزير الاعلام من ان طلب الرخصة مستنول جميع الشروط القانونية فعليه ان يمنح الرخصة في خلال شهر علی الاكثر من تاريخ تقديم الطلب. واذا انقضت هذه المهلة عد السكرت رفضا ضمنا».

اما الرض الصريح، فوجب ان يصدر بقرار معلل. بحق للمتضرر ان يطعن امام المحكمة الناطرة بالقضابا الادارية بقرار الرض سواء كان هذا القرار صريحا أو ضمنا لعله تجاوز حدود السلطة ضمن المهلة القانونية. بشر قرار وزير الاعلام في الجريدة الرسمية».

یاسادانەری میسری مەرجی نیشته‌جیبوونی لەناو لوبنان داناو. لێره‌شدا یاسای لوبنانی لە یاسای کوردستانی دەجێت لەگەڵ جیاوازییەکی کەم نەویش نەویە، یاسادانەری لوبنانی مەرجی نیشته‌جیبوونی حەقی دانەناو. بەلکەر ڕێگای داو بەنیشته‌جیبوون لە دەره‌وی لوبناندا بەمەرجێک شۆنتیک بۆ نیشته‌جیبوون لە ناو‌ه‌وی لوبنان دەستیشان بکەیت، واتە دەگرتن نەو کەسە‌ی گە داوای مۆلەت دەکات لە دەره‌وی لوبنان نیشته‌جیبییت. بەمەرجێک شۆنتیکیشی بۆ نیشته‌جیبوونی گاتیی لە لوبناندا هەبێت.

هەر‌ه‌ها لە رووی ڕێگادان بەو کەسە‌ی داوایکە‌ی رەت کراو‌ه‌تەر، لەبەردەم دادگا تانە لە بڕیاری وەزیر بەدات، بەیەک دەچن.

بەلام، سە‌بەرەت بەحوکمی تێپەر‌بوونی نەو مارە‌یە‌ی کە لە ماددە‌ی (٢٨) دا دیارکراو، نەم یاسایە جیاوازی هە‌یە لەگە‌ڵ یاسای کوردستاندا، چونکە لە یاسای کوردستاندا، بە تێپەر‌بوونی نەو مارە‌یە، نەگەر وەزیر بڕیاری خۆ‌ی لە بارە‌ی داوایکە‌و نەدا، ڕۆژنامە‌کە لە رووی یاسایی‌ه‌و بە‌ڕێگای تێدراو دادەندرت.

هەر‌ه‌ها لە رووی دیارکردنی لێهاتنی یاسایی‌ه‌و، یاسای لوبنانی جیاوازه لە هەردو یاسای کوردستانی و میسری.

٣-٢-٦-٤ یاسای عێراقی:

یاسادانەری عێراقی، لە یاسای چا‌پە‌مە‌نی ژمارە (٢٠٦) ی سالی ١٩٦٨ ی هە‌موارکراو‌دا کاری بە‌سیستی مۆلە‌تی پێشە‌کی کردو‌و بۆ دە‌کردن و ب‌لا‌کردنە‌و‌ی ڕۆژنامە و چاپ‌کراوی دە‌وری. بۆ نەم مە‌بە‌ستە‌ش جیاوازی کردو‌و لە نیوان نەو ڕۆژنامە و گۆ‌قارە سیاسی‌یانە‌ی کە ڕۆژانە یان زیاتر لە جارێک لە هە‌فته‌یە‌ک‌دا دە‌ردە‌چن، لەگە‌ڵ نەوانی تر. بۆ‌یە لە ب‌رگە‌ی (١) ی ماددە (٧) دا دە‌سلاتی داو بە‌و‌ه‌زیری ڕۆژنە‌سیری و ڕاگە‌باتن تە‌ماشای داوا‌کاریی مۆلە‌تی دە‌کردن و ب‌لا‌کردنە‌و‌ی ڕۆژنامە و چاپ‌کراوی دە‌وری ب‌کات و لە مارە‌ی مانگینک لە ڕۆژی تۆ‌مارکردنە‌و‌ه‌ پە‌سە‌ندی ب‌کات یان رە‌تی ب‌کاتەر. نە‌مەر لە ب‌رگە (ب) ی هە‌مان ماددە‌دا نەو ڕۆژنامە و گۆ‌قارە سیاسی‌یانە‌ی کە ڕۆژانە یان زیاتر لە جارێک لە هە‌فته‌یە‌ک‌دا دە‌ردە‌چن لە حوکمی ب‌رگە‌ی پێشوری و دە‌رتا‌و‌و دە‌سلاتی ب‌ه‌راردانی بە‌نە‌نجوومە‌نی وەزیران بە‌خ‌شێو‌ه‌، بەو مە‌رجە، ب‌ه‌یارە‌کە لە‌لابە‌ن نە‌نجوومە‌نی سەر‌کردا‌بە‌تی شۆشە‌و‌ه‌ پە‌سە‌ند ب‌کەیت. لە‌کاتێک‌دا نەم نە‌نجوومە‌نە، دە‌سلاتی یاسادانان و جێ‌بە‌جێکردنی لە یە‌ک کات‌دا هە‌یە. یاسادانەری عێراقی هەر

بهمه‌نده نووستاوه، تمنات ه صافی تانه‌گرتنی له‌به‌ردهم دادگا، له کسه سه‌ندۆتوه که داوا‌یه‌کی پوت ده‌کرتیه‌ده، هه‌روه‌کو له‌پرگه (ح)ی نهم ماده‌یه‌دا بۆمان دهره‌که‌وئ. نهمش ده‌قه‌که‌یه‌تی:

۱- وه‌زیر بۆی هه‌یه مۆلته‌تی چاپکراوه‌که ه‌دات یان داوا‌کار‌یه‌که ره‌ت بکاته‌وه له‌ ماوه‌ی یه‌ک مانگ دا له‌ پۆژی تۆمار‌کردنیدا گه‌ر هۆکار‌نکی تیندابیینی که‌ به‌رۆه‌ه‌ندی گشتی یان ریک‌خستنی پۆژنامه‌گه‌ری بی‌خوازی، گه‌ر نهم ماوه‌یه‌ش تیبهری و وه‌زیر داوا‌که‌ی یه‌کلا نه‌کرده‌وه نوا چاپکراوه‌که به‌ریکا‌پتدراو داده‌ندرت.

۲- نه‌و چاپکراوه‌ سیاسیانه‌ی که‌ پۆژانه‌ یان زیاتر له‌ جارتیک له‌ هه‌فته‌یه‌کدا دهره‌چن له‌ حوکمی پرگه (ا)ی نهم ماده‌یه‌ ده‌ره‌چیت، نیستیازی نهم چاپکراو‌یه، به‌راسپاردی وه‌زیر و به‌ریاری نه‌نجی‌ه‌وه‌نی وه‌زیران و درای به‌سه‌ندکردنی له‌لایه‌ن نه‌نجی‌ه‌وه‌نی سه‌رکردایه‌تی شۆرشه‌وه‌ ده‌به‌خشریت.

۳- نه‌و که‌سه‌ی به‌ینی پرگه (ب)ی نهم ماده‌یه‌ داوا‌یه‌کی ره‌ت کراوه‌ته‌وه، بۆی هه‌یه له‌ ماوه‌ی پانزه‌ پۆژ له‌ پۆژی ناگادار‌کردنه‌وه‌یه‌وه، له‌به‌ردهم نه‌نجی‌ه‌وه‌نی وه‌زیرانه‌وه تانه‌ له‌ به‌ریاری وه‌زیر ه‌دات، به‌ریاری نه‌نجی‌ه‌وه‌ن به‌ره‌ده‌بیت.

هه‌روه‌ها له‌ ماده‌ (۳)دا کۆمه‌لیک مه‌رجی ده‌ستیشان کردوه که‌ ده‌بێ له‌ خاوه‌ن و سه‌رنه‌وه‌سه‌ری پۆژنامه‌ و چاپکراوی ده‌وری سیاسیدا هه‌ین بۆ نه‌وه‌ی صافی وه‌رگرتنی مۆلته‌تی ده‌رکردن و بلا‌کردنه‌وه‌ی پۆژنامه‌ و چاپکراوی ده‌وری هه‌بیت. نه‌مه‌ی خواره‌وه ده‌قه‌که‌یه‌تی: ۱- مه‌رجه خاوه‌نی چاپکراوی ده‌وری سیاسی:

۱- له‌ دایکبۆن عیراقی بیت و ته‌مه‌نی بیست و پینج سالی ته‌واو بیت.

۲- حوکم نه‌درابیت به‌تارانکی ناسیاسی یان که‌تینکی نابهره‌ر.

۳- له‌ شۆینی در‌چۆونی چاپکراوه‌که‌دا نه‌شته‌جێ بیت.

۴- فه‌رمانبه‌ر نه‌بیت یان ده‌ست به‌کار نه‌بیت له‌ فه‌رمانگه‌یه‌کی ره‌سمی یان نیسچه‌ ره‌سمیدا.

۵- خاوه‌نی به‌روانامه‌ی لێنا‌توویی بیت له‌ سه‌ندیکای پۆژنامه‌نووسانی عیراق و له‌ لایه‌ن وه‌زاره‌ته‌وه‌ په‌سه‌ند کرابیت به‌وه‌ی که‌ خاوه‌ن به‌هره‌یه و توانای پۆژنامه‌نووسی هه‌یه. نهم مه‌رجه نوانه‌ ناگرتیه‌وه که‌ خاوه‌ن به‌روانامه‌ی زانکۆی باوه‌پشکراون له‌ بواری راگه‌یاندن و پۆژنامه‌گه‌ریدا.

۳-۲-۷ هلمه نغاندنسی سیستمی مؤلمت:

دانانی مهرجی قورس و له توانا به ددر بز وهرگرتنی مؤلمتی دهره نغان و بلاوگر دنمودی رۆژنامه و چاپکراوی دهوری له گوشه‌ی نهو مه‌مه‌ستی که نیداره بزئی تیده‌کوشن کۆت و به‌نده له‌به‌ردهم نازادی رۆژنامه‌گه‌ریدا و به‌سانسۆری پیشینه ده‌چیت.

نهم سیستمه، لهو ولاتانه‌ی که‌وا بره‌ایان به‌صافی مرۆف و دیوگراسییه‌ت نیسه، چه‌کیتیکی سیاسی ده‌خاته ژێرد‌دستی حکوومه‌ت بز به‌رگر بکردن دژ به‌نه‌یاره‌کانی و به‌هزی نه‌وده‌ ته‌گه‌ره ده‌خاته به‌رده‌می نهو که‌سانه‌ی که ده‌یان‌ه‌وی رۆژنامه و چاپکراوی دهوری ده‌ریکن و شت بلازیکه‌نه‌وه که له بیرو بزچوون و بره‌ادا جیاوازن له‌گه‌ل نهو یان گومانی نه‌وه‌یان لی ده‌کات.

به‌لام لهو ولاتانه‌دا که که‌فاله‌تی صاف و نازادیه گشتیه‌کانی تیا‌دا کراوه و له رتگای داد‌گایه‌کی پاک و سه‌ره‌خۆ‌دا به‌کرده‌وه صافی نازادی رۆژنامه‌گه‌ری بز رۆژنامه‌نووسان زامن کراوه. ده‌توانین بلیین، نهم سیستمه ته‌نه‌ها کۆسپه‌نکه‌و به‌س، به‌لام ده‌توانی له رتگای په‌نا‌برده‌ به‌ر داد‌ه‌ری لیبی ده‌ریاز بیت.

که‌واته، ناکامه‌کانی نهم سیستمه له یاسایه‌که‌وه بز یاسایه‌کی تر ده‌گۆزیت به‌پیبی رتگادان و رتگانه‌دانیان بز هانا‌برده‌به‌ر داد‌ه‌ری.

له کۆتاییدا پهنشیار ده‌که‌ین، یاسادانه‌ری کوردستانی واز له سیستمی مؤلمت به‌پینیت و کار به‌سیستی ناگاکاری ره‌ها بکات. بز نهم مه‌مه‌ستش تا زوهه یاسای چاپه‌مه‌نپی ژماره (۱۰)ی سالی ۱۹۹۳ جارتیکی تر هه‌ه‌وار بکرتسه‌وه، به‌چه‌شئیک له‌گه‌ل جیهانگیری و شۆرشی زانیاریه‌که‌کان و نینته‌رنیت و پهنشکه‌وته‌کانی نهم سه‌رده‌مه بگرنجیت که سنووری ولاتانیان له‌به‌رده‌م شاپلازی هزریدا تیک شکاندوه و تابه‌ته‌ندبته‌یه‌کانی دابه‌رنه‌رت و نادابی گشتی کۆمه‌لگاکانی‌شان گۆزیوه.

۳-۲ بارمته‌ی دارایی (تمثیلی نه‌دی)

سمیز (وادینا) پیناسه‌ی بارمته‌ی دارایی دهکات و ده‌لن: «بارمته‌ی دارایی بریتیه له هه‌لسانی خساره‌نی رۆژنامه‌ی یان چاپ‌کراوی دهوری یان بلا‌وکه‌ره‌ودی نهم چاپ‌کراوانه به‌دانانی بریتک پاره یان ژماره‌یه‌ک له قه‌واله (سندات) لای نیداره، به‌مه‌به‌ستی دانه‌ودی نه‌و غه‌رامه‌و قه‌ره‌بوانه‌ی حوکمی لسه‌ر ده‌ری»^(۲۱۲).

هه‌روه‌ها سمیز (هور) پیناسه‌ی کردوه و ده‌لن: «بارمته‌ی دارایی بریتیه له دانانی بریتک پاره له‌لایهن خاوه‌ن رۆژنامه‌وه بۆ زامنکردنی جینه‌جینکردنی نه‌و حوکمه داراییانه‌ی که له‌وانه‌یه دژی رۆژنامه‌که ده‌ریچن»^(۲۱۳).

له‌م دوو پیناسه‌یه‌دا نه‌وه‌سان بۆ به‌دیار ده‌که‌وئێ که مه‌به‌ست له بارمته‌ی دارایی زامنکردنی جینه‌جینکردنی نه‌و حوکسه‌نامه‌یه که دژی رۆژنامه‌ی یان چاپ‌کراوی دهوری بۆ بژاردنی غه‌رامه یان قه‌ره‌بوو ده‌رده‌کرتن. هه‌رچه‌نده نه‌گه‌ری نه‌وه‌شی لێ ده‌کرتی که وه‌ک هۆکارێک به‌کار به‌ئیندرت بۆ وینگاگرتن له‌به‌رده‌م تازادیی رۆژنامه‌گه‌ریدا نه‌گه‌ر بیت و ه‌ری نه‌و بارمته‌یه هینده زۆر بیت که هه‌ندێ کس نه‌توانیت دابینیت.

له‌ خواره‌وه له‌ پینچ خالدا باسی هه‌لوێستی یاسای چاپه‌مه‌نی کوردستان و یاساکانی چاپه‌مه‌نی و رۆژنامه‌گه‌ری میسری و لوبانی و فه‌ره‌نسی و حکومه‌تی ناوه‌ندی عێراقی له‌ بارمته‌ی دارایی ده‌که‌ین:

۳-۳-۱ یاسای میسری

له‌ خواره‌وه له‌ سن خالدا باسی هه‌لوێستی یاسادانه‌ری میسری له‌باره‌ی سیستمی سۆگه‌رکردنی داراییه‌وه ده‌که‌ین:

یه‌که‌م - یاسای چاپه‌مه‌نی ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۳۶

یاسادانه‌ری میسری له‌ یاسای چاپه‌مه‌نی ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۳۶ دا‌کاری به‌یستی بارمته‌ی دارایی کردوه و له‌ ماده‌ده (۱۵) دا‌وا‌ی له‌ که‌سه‌ که‌ده‌وه که نیازی ده‌هینانی رۆژنامه‌ یان چاپ‌کراوی هه‌یه بارمته‌یه‌کی دارایی به‌ه‌ری (۳۰۰) جوبیه

۲۱۲- د. عبدالله اسماعیل البسانی: حرية الصحافة، سرچاوه‌ی پیشور، ل ۱۴۶.

۲۱۳- د. عبدالله اسماعیل البسانی: حرية الصحافة، سرچاوه‌ی پیشور، ل ۱۴۶.

دانشیت بڑھہر ریژننامہ بیک ہفتہ سی جار یان زیاتر دہریجیت ہر وہا (۱۵۰) جونہی میسری لہ حالہ تہ کانی تردا یان کہ فیلیک پیشکش بکات پارترگار (المحافظ) یان بہر پتو بہر (المدير) پتی رازی بیت۔

نہصہی خسارہوہ دہقی ساددہی ناوبراہ: ہ بڑ زامنکردنی دانہوہی شو غمرامہ و خہرجیانہی کہ رڈنگہ ڈی سہر نووسہر یان نووسہر بہریرسہکان یان خاوندی ریژننامہ یان پلاڑکہرہوہ (ناشر) یان چاہکہر بہ پتی ہوکسہکانی نمہ یاسایہ یان بہ پتی ہابی چوارم لہ کتیبی دووم یان ہابی ہوتہم لہ کتیبی سیہم لہ یاسای سزادانی نہہلی ہوکمی پتدراوہ دہین نہو کہساتہی نہر یاداشتنامہ ہی کہ لہ دہقی ماددہ (۱۱) دا ہاترہ نیمزایان کردوہ لہ ماوہی سن ریژدا لہ ریژی یاداشتنامہ کہوہ ہارستہ یگی دارایی بہری ۳۰۰ سن سد جونہی بڑھہر ریژننامہ بیک ہفتہ سی جار یان زیاتر دہر دہچن ہر وہا (۱۵۰) جونہی لہ حالہ تہ کانی تردا یان کہ فیلیک پیشکش بکن کہ پارترگار یان بہر پتو بہر پتی رازی بیتہ (۱۹۱۱)۔

ہر وہا بہ پتی ہوکمی ساددہی شانزہم نگہر ہاترہ ہری ہارستہ کہ کہ مٹر بڑوہ لہو ہری کہ لہ ماددہی ناوبرا و دیاریکراوہ، دہین لہ ماوہی پتتج ریژ دوا ی ناگادار کردنہوہی لہ لایم نیدارہوہ نہواو بکرت۔

۱۹۹۸: یاسای دہسلاتی ریژننامہ گہری ژمارہ (۱۶۸) ی سالی (۱۹۹۸)۔

یاسادانہری میسری لہ یاسای دہسلاتی ریژننامہ گہری ژمارہ (۱۶۸) ی سالی ۱۹۹۸ دا کاری بہسیستمی ہارستہی دارایی کردوہ و لہ ماددہی نوژدہہمدادہقنوسوی کردوہ۔ بہلام بڑ نمہ بہہستہ جیاوازی کردوہ لہ نیتوان شو ریژننامہ و چاہکراوہ دہریبانہی کہ

---

۲۱۴ - نەمش دەقە کە بەتێ بەزمانی عەرەبی: وەزمان و قە. الفرامات و المصاريف التي قد بحکم بها علي رئيس التحرير او المحررين المسؤولين او صاحب الجريدة او الناشر و الطابع تطبيقاً لاحكام هذا القانون و تطبيقاً لاحكام الباب الرابع عشر من الكتاب الثاني و الباب السابع من كتاب الثالث من قانون العقوبات الاهلي يجب علي المرفعين علي الاخطار المنصوص عليه في المادة (۱۱) اما ان يودعوا في ميعاد ثلاثة ايام من تاريخ الاخطار تأمينا نقديا مقداره ۳۰۰ جنيه عن كل جريدة تصدر ثلاث مرات او اكثر في الاسبوع و ۱۵۰ جنيها في الاحوال الاخرى واما ان يقدموا كمثيلا برضيه المحافظ او المدير.

۲۱۵ - ثم ياسايه لہ ریژننامہی (الوقائع المصرية) ژمارہ (۲۸) مکرر (۷) ی ریژی ۱۴ پریلہر ۱۹۸۰ پلاڑکراوہتہوہ۔

پارته راهبازییه‌کان و سندییکاکان و یه‌کتیبیه‌کان ده‌ری ده‌کن و له نیوان نوانه‌ی که کهسه معنه‌وییه تاییه‌تییه‌کانی تر ددریان ده‌کن.

سه‌بارت به‌جزری یه‌که‌میان هه‌رجی دانانی سه‌رمایه‌یه‌ک به‌بری دو‌سه‌دو به‌لجها هه‌زار جون‌ه‌ی بۆ رۆژنامه‌ی رۆژانه و سه‌د هه‌زار جون‌ه‌ی بۆ رۆژنامه‌ی حه‌فتانه له یه‌کتیک له بانقه میسریه‌کان به‌رله دهرکردنی رۆژنامه‌که بیان چاپ‌کراوه ده‌وریه‌که داناوه. نهمه‌ی خواره‌وه ده‌قه‌که‌یه‌تی: هه‌مافی مولکداریتی رۆژنامه‌که‌ری تاییه‌ت به‌پارته سیاسییه‌کان و کهسه معنه‌وییه‌ گشتی و تاییه‌تییه‌کان بۆیان پاورتراوه.

هه‌رجه‌ نه‌و رۆژنامه‌نه‌ی که کهسه‌یه‌تییه‌ معنه‌وییه‌ تاییه‌تییه‌کان بینه‌جگه له پارته سیاسییه‌کان و سندییکاکان و یه‌کتیبیه‌کان ده‌ری ده‌کن، شیوه‌ی هه‌روه‌دزیه‌کان بیان کۆمپانیایانی پشکداری (شرکات مساهمة) وه‌ریگرن، به‌مه‌رجن ده‌بن گشت پشکه‌کان (الاسهم) له هه‌ردوو حاله‌تدا پشکی به‌ناو بیته‌ت (اسهم اسمیه) و به‌ته‌نهما مولکی میسریه‌کان بیته‌ت وه‌نابن سه‌رمایه‌ی کۆمپانیایه‌که له دوو سه‌د و په‌لجها هه‌زار جون‌ه‌ی بۆ رۆژنامه‌ی رۆژانه و سه‌د هه‌زار جون‌ه‌ی بۆ رۆژنامه‌ی حه‌فتانه که‌متر بیته‌ت که ده‌بن به‌ر له دهرکردنی رۆژنامه‌که به‌ته‌واوای له یه‌کتیک له بانقه میسریه‌کان دا‌به‌نیت...^(١٦٦).

له‌م ده‌قه‌دا تیپینی نه‌وه ده‌که‌ین که تاکه‌که‌س بۆی نییه رۆژنامه‌ بیان چاپ‌کراوی ده‌وری دهریکات، بۆیه ده‌بن چمن‌د که‌سانیک پتک به‌که‌ون و شیوه‌یه‌ک له‌و شیوانه وه‌ریگرن که یاسادانه‌ری میسری له‌م ده‌قه‌دا ده‌ستیشانی کردوه.

١٦٦٦ - یاسای رتیکه‌ستی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره (٩٦)ی سالی ١٩٩٦

یاسادانه‌ری میسری له یاسای رتیکه‌ستی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره (٩٦)ی سالی ١٩٩٦ له ماده‌ده‌ی په‌لجها‌دو‌ودا حوکم‌نکی وه‌کو حوکمی ماده‌ده‌ی نۆزه‌ده‌می یاسای ده‌سه‌لانی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره (١٤٨)ی سالی ١٩٨٠ی داوه سه‌بارت به‌و که‌سانه‌ی که مافی مولکداریتی رۆژنامه‌گه‌رییان هه‌یه له‌گه‌ل نه‌و شیوانه‌ی که ده‌بن به‌کار‌یه‌یتن که بریتیه‌ی له شیوه‌ی هه‌روه‌دزی و کۆمپانیای پشکداری (شرکات مساهمة) هه‌روه‌ها سه‌بارت به‌مولکداریتی پشکه‌کان.

به‌لام له دیاریکردنی به‌ری نه‌و سه‌رمایه‌یه‌ی که ده‌بن وه‌ک بارمه‌شی داریی به‌ر له

٢١٦ - نهمه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «ملکة الاحزاب السبابة والاشخاص الاعتبارية العامة والخاصة للصحف مكرولة طبقا للقانون».

دەرکردنی رۆژنامه‌که له بانق دابندرئ لینگ جیاوازن. یاسای میسری ژماره (٩٦)ی سالی ١٩٩٦ بۆ دیارکردنی بری نوو بارمه‌یه جیاوازی له نیوان نوو رۆژنامه‌مانی و رۆژنامه‌یه هه‌فتانه و مانگانه‌دا کردووه. بۆ جۆزی یه‌که‌م مەرجی دانانی بری سه‌رمایه‌یه‌ک ملیۆن جونه‌ی و بۆ جۆزی دووه‌هه‌میش دوو سه‌د و په‌نجها هه‌زار جونه‌ی و بۆ جۆزی سه‌یه‌هه‌میش سه‌د هه‌زار جونه‌ی داناوه. نه‌سه‌ی خواروودش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «مولکداریتی هه‌ریه‌ک له پارتیه‌ سیاسیه‌کان و که‌سه مه‌عنه‌ویه‌ گه‌شتی و تابه‌تیه‌یه‌کان بۆ رۆژنامه‌کانیان به‌په‌تی یاسا که‌فاله‌ت کراوه.

مه‌رجه نوو رۆژنامه‌مانی که‌ که‌سه‌یه‌یه‌یه مه‌عنه‌ویه‌ تابه‌تیه‌یه‌کان بیه‌جگه‌ له پارتیه‌ سیاسیه‌کان و سه‌ندیکاکان و یه‌که‌تیه‌یه‌کان ده‌ری ده‌که‌ن شینوه‌ی هه‌روه‌یه‌یه‌یه‌کان یان کۆمپانیای پشکداری و دهرگرن به‌مه‌رجی ده‌بن گه‌ت پشکه‌کان له هه‌ردوو حاله‌تدا پشکی به‌ناوین و به‌ته‌نیا مولکی میسریه‌کان بۆ و نابیت سه‌رمایه‌یه‌ کۆمپانیاکه‌ له یه‌ک ملیۆن جونه‌ی که‌مه‌تر بیه‌ت نه‌گه‌ر هاتوو رۆژانه‌ بیه‌ت هه‌روه‌ها دوو سه‌د و په‌نجها هه‌زار جونه‌ی نه‌گه‌ر هاتوو هه‌فتانه‌ بوو هه‌روه‌ها سه‌ده‌هه‌زار جونه‌ی نه‌گه‌ر هاتوو مانگانه‌ بوو. به‌ر له دەرکردنی رۆژنامه‌که‌ به‌ته‌واوی له یه‌که‌تیک له بانقه‌ میسریه‌کان دا‌ده‌ندرئ. (٢١٧).

٢-٢-٢ پهلای لوبنسی

یاسادانه‌ری لوبانی له یاسای چاپه‌مه‌نی ژماره (٢٠)ی سالی ١٩٦٢ی هه‌مرازکراودا کاری به‌سیستی بارمه‌تی دارایی کردووه و رێچه‌یه‌کی جیاوازی له رێچه‌کی یاسای میسری گرتۆته‌ به‌ر و جیاوازی کردووه له نیوان کۆمپانیا رۆژنامه‌وانیه‌یه‌کان و که‌سه‌ سه‌روشه‌یه‌ خاوه‌ن رۆژنامه‌یه‌کان بۆ بری نوو بارمه‌یه‌یه‌ که‌ ده‌بن به‌ر له دەرکردن و بلا‌کردنه‌وه‌ی رۆژنامه‌ و چاپکراوی ده‌وری دابندرئ. له ماده‌ (٣٣)دا مه‌رجی بوونی بارمه‌یه‌یه‌که‌ که‌ نابێت که‌مه‌تر بێ له پهنج سه‌د هه‌زار لیره‌ی لوبانی، داناوه بۆ کۆمپانیا

٢١٧- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «ملکبة الصحف السياسية والاشخاص الاعتبارية الخاصة والحاصه للصحف مكنولة طبقا للقانون.

وشرط في الصحف التي تصدرها الاشخاص الاعتبارية الخاصة لئما عدا الاحزاب السياسية والنقابات والائتمادات ان تتخذ شكل تعاونيات أو شركات مساهمة علي ان تكون الاسهم جميعها في الحالتين اسمية وملوكة للمصريين وحدهم وان لايقبل رأسمال الشركة المدفوع عن مليون جنيه اذا كانت برمية ومائتين وخمسين الف جنيه اذا كانت اسبوعية و مائة الف جنيه اذا كانت شهرية. وبتدع رأس المال بالكامل قبل اصدار الصحيفة في احد البنوك المصرية... ه.

رؤننامه وانیه کان و پیشکه شکردنی بارتمه یه کی دارایی یان قهواله یه کی بانکی (سند مسرفی ای کردوره به پیتکی دیاریکراو که وه زیری راکه باندن دواي راورتکردن له گه له سه ندیکای رؤننامه نروسانی لوبنانی دیاری دهکات. تمه می خواروه وش دهقه که به تی: «به خشی می هزلت بهم مهرجانه می خواروه ده به سترتته وه: ۱-.....

ب- مهرجه کومپانیا رؤننامه وانیه کان سه رمایه یان له پینج سه دهزار لیردی لوبنانی که متر نه بیت.

ج- خاوه می چاپکراو پتیه سه بارتمه یه کی نه قدیمی یان بارتمه یه کی بانقی می پیشکه ش بکات بز زامنکردنی قهره بو می هم سو چه شه زیانیتک که ده که ویتته نه سترت رؤننامه که» (۲۱۸).

۲-۲-۲ یسای فهرنسی

دانانی مهرجه بارتمه می دارایی بز ده کردنی رؤننامه و چاپکراوی دوری له نه سندا بیروکه یه کی فهرنسیه و بز یه که صجار یاسادانه می فهرنسی له یسای رؤننامه گهری سالی ۱۸۱۶ له ماده (۳۱) دا هینا یه کایه که تیایدا داواي له هم سو که سیتک کردوره که ده یه وین رؤننامه یه کی یان چاپکراویکی دوری ده ریکات. هم سو یان هه ندیک می ترخان بکات بز هه واله کان یان کیشه سیاسی کان. بارتمه یه کی دارایی دیاریکراو دابتن نه که هاتو رؤننامه که یان چاپکراوه دوریه که مانگی زیاتر له جاریتک ده ریچت.

هه روه ها رونی کردوتته وه که سه به ست له دانانی تمه بارتمه داراییه زامنکردنی چیه جیتکردنی نه و حوکه داراییانه می که له وانیه دوی رؤننامه که یان چاپکراوه دوریه که دوریچن (۲۱۹).

۲۱۸- نه هه دهقه که به تی: «بقيد منح الرخص بالشروط التالية:

۱-.....

- ب- بشرط في الشركات الصحفية الا يقل رأسالها عن مبلغ خمسمائة الف ليرة لبنانية.
  - ج- علي صاحب المطبعة ان يقدم ضمانة نقدية أو مصرفية تضمن ما قد يترتب عليه من تعريضات مختلفة. تفقر وزارة الاعلام قيمة هذه الضمانة بعد استشارة نقابة الصحافة.
- 219- Andre Tou Lemon et M. Grelard code de lapresse, 2 edition, paris; librairie sirey . 1964 . p 60.

یاسادانتری فہرہنسی کاری یہ سیمتی بارمستی دارایی کرد ہؤ دہرکردن و بلاوکردنہوہی رۆژنامہ و چاپکراوی دہوری تا دہرچوونی یاسای رۆژنامہ گہری ۹۸۸۱/۷/۲۹ نوکات بہیہ کجارجکی نم سیمتی ہلہوشاندہوہ. لہ ماددہی پینجیمی یاسای ناوبراودا ہاترہ: «ہہر رۆژنامہ ہیک یان چاپکراویکی دہوری ہؤی ہہیہ بہین مزلہتی پتہشکی و بہین دانانی بارمستی دارایی دوی جتہہ جتکردنی نہو ناگاکاریہی کہ لہ ماددہ (۷) دا ہاترہ دہرچن...» (۲۲۰).

بہم شتہویہ دوی دہرچوونی یاسای رۆژنامہ گہری ناوبراو، رۆژنامہ گہری فہرہنسی رزگاری ہوو لہ مرجی دانانی بارمستی دارایی.

۳-۲-۱ یاسای ہنزالی

ہؤ بہکہ مین جار رۆژنامہ گہری لہ غیراقداد بہینی یاسای چاپہ مہنہی عوسمانی ۲ی شعبان ۱۲۸۱ ہجری بہرامبہر ۱۹ی کانونی بہکہ ۱۸۸۶ی زایینی رتکخراوہ. نم یاسایہ مرجی بارمستی دارایی ہؤ دہرکردن و بلاوکردنہوہی رۆژنامہ دانناوہ (۲۲۱). بہلام دوی ہلہوشاندہوہی نم یاسایہ بہیاسای چاپہ مہنہی ۱۱ی رجب ۱۲۳۵ی ہجری بہرامبہر ۱۶ی تموز ۱۹۰۹ی زایینی یاسادانتری عوسمانی کاری بہ سیمتی بارمستی دارایی کرد. بہینی ماددہ (۲) ہرگہ (۳) ی یاسای ۱۹۰۹ دہین خارہنی نیمتیازی رۆژنامہ و چاپکراوی دہوری بہر لہ دہرکردنی رۆژنامہ و چاپکراوہ دہوریہکہ بارمستی دارایی دابنتی وک مرجیک لہ مرجہکانی و دہرگرتی مزلت (۲۲۲).

۲۲۰- نمہی خوارہوش دہقہکہ بہینی بہزمانی فہرہنسی:

Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7

۲۲۱- لہ ماددہی (۳) ی یاسای رۆژنامہ گہری عوسمانی ناوبراودا ہاترہ: «نہو کسہی دہیہ بیت رۆژنامہ دہرکات، نگہر ہارولاتی دہولہتی عوسمانی بیت، پتہیستہ تہ مہنی لہ سی سال کہ مہتر نہ بیت و ہچ تاراتیک و کاریکی تاپاسایی تہنجام تہدابنت و خارہنی مانی کسایہنی خوی بیت و بتواننت سہرہخو کارہکانی تہنجام ہدات، بہو شتہویہ دہتواننت مزلت و دہرگرتہ، لہ کوزقاری رۆژنامہدانیہ ژمارہ (۳) ی سالی بہکہم کوزتایی کانونی بہکہمی سالی ۲۰۰۰ ل ۱۶۳ و دہرگراوہ عمبدوللا نجمہدین تہا لہ (گزیدہ استاد سیاسی ایران و عثمانی) ج ۱ دفتر مطالعات سیاسی و دہرگرتوہ.

۲۲۲- د. عبداللہ اسماعیل البستانی: حرہ الصفا، سہرچاوہی پشوو، ل ۹۹.

ههروه‌ها یاسای چاه‌مه‌نێی عێراقی ژماره (٥٧) ی سالی ١٩٣٣ که جینی یاسای پێشوری گرتوه هه‌مان سیستمی په‌یره کرد.

به‌لام به‌ده‌رجوونی یاسای چاه‌مه‌نێی ژماره (٢٠٦) ی سالی ١٩٦٨ ی هه‌موارکراو پوژنامه‌گه‌ری عێراقی له‌م مه‌رحه نازادکراو خاومنی پوژنامه یان چاپکراوی ده‌وری ده‌توانن به‌ین دانانی مسۆگه‌رکردنی دارایی پوژنامه یان چاپکراوی ده‌وری ده‌ریکات. هه‌روه‌کو له‌ ده‌قی ماده‌دی سێیه‌م و پێنجه‌می یاسای ناوبراو به‌زمان ده‌رده‌که‌وی^(١٢٢٢).

٣-٥- یاسای هه‌ریسی کوردستانێی عێراق

یاسادانه‌ری هه‌ریسی کوردستانێی عێراق له‌ یاسای چاه‌مه‌نێی ژماره (١٠) ی سالی ١٩٩٣ دا مه‌رجی دانانی بارمه‌ته‌ی دارایی بۆ ده‌رکردنی پوژنامه و چاپکراوی ده‌وری دانه‌ناوه. نهمه‌ش هه‌نگاوێکی باشه بۆ نازادکردنی پوژنامه‌گه‌ری له‌م کوته. به‌لام سه‌ره‌رای نهمه‌میرانه‌ی داناوه (رسوم) ی ده‌رهێتان و نوێکردنه‌وی پوژنامه و چاپکراوی ده‌وری و ده‌رگرتنی نهمه‌میرانه‌یه‌ش به‌داهاتنکی کۆتایی داناوه هه‌روه‌کو له‌ نووسراوی وه‌زاره‌تی دارایی و ناووری هه‌ریسی کوردستان ژماره (٦٧٩٥) ی ١٠/٨/١٩٩٨ که ناراسته‌ی وه‌زاره‌تی رۆشنیبری گه‌راوه هاتوه: «پێستان راده‌گه‌یه‌نێن له‌کاتی تاوتۆکردنی بو‌ده‌جی وه‌زاره‌تستان بۆ سالی ١٩٩٩ وادبارکمه‌وت پسونی ده‌رهێتان و نوێکردنه‌وی گۆفار و پوژنامه‌کان ناگۆنێن له‌گه‌ڵ نرخه‌کانی نیستا و هه‌رده‌وولامان به‌یه‌ک گه‌یه‌شتین له‌سه‌ر گۆڕینی نمو پسوناتانه به‌گۆڕه‌ی خشته‌ی خواره‌وه به‌مه‌رجن له‌ ١/١٠/١٩٩٨ جینه‌جین بکری و پارهی داهات به‌گۆڕه‌ی په‌سوله‌ی پاره‌ وه‌رگرتنی ژماره (٦/٣٧) وه‌ریگه‌ی و له‌ بانق دابهری وه‌کو داهاتنکی کۆتایی.. له‌گه‌ڵ پێژماندا.

مۆله‌تی ده‌رهێتانی گۆفار و پوژنامه ٥٠٠٠ پێنج هه‌زار دینار

نوێکردنه‌وی گۆفار و پوژنامه ٣٠٠٠ سێ هه‌زار دینار سالانه^(١٢٢٣).

جینی سه‌رحه، ته‌گه‌ر مه‌به‌ست له‌ دانانی بارمه‌ته‌ی دارایی زامنکردنی بۆارکردنی نمو غه‌رامه‌یه‌ یان قه‌رده‌بووه بیت که دادگا دژی پوژنامه یان چاپکراوه ده‌وریه‌که دریده‌کات.

٢٢٢ - سه‌ری ده‌قی ماده‌دی (٥٣) به‌که له‌ به‌رگی (٣-١-٦) و (٣-٢-٦-٤) له‌ تێژه‌دا.

٢٢٤ - به‌نووسراوی وه‌زاره‌تی رۆشنیبری هه‌ریسی کوردستان - به‌په‌یبه‌راره‌تی گه‌ستی راگه‌بێتن ژماره ١٢٣٥/٤/١٧٢٤ له ١٩٩٨/١٠/٢٤ نهمه‌میراوه.

له پېښه وې نه و میرانه په له دانانی کۆسپ له پېر دم کهسانی کم دهرامت بۆ دهرگردنی
پوژنامه و چاپمه نښی دوری بهولاوه هیچ مه بهستیکی تر بهدی ناکه یڼ.

له ههرتی کوردستانی عیتراق، جارنی پوژنامه گهری نه بۆته پېشماسزی، تاکو پابه ندی
باج و میرانه بکړیت، به پېنچه وانهی ولاته پېشکه وتووه کان، که له ویدا دمیتکه بۆته
پېشماسزی و سهرمایه داران سهرمایه کانیان له م بواره دا ده خه نه گه روه به مه بهستی
وه بهر هیتانی سهرمایه کانیان، کهچی سهره رای نهمش، هیشتان له هه ندیک له وولاتانه دا
میرانه بۆ به خشی مۆلت و نو تکر دنه ووی له خاوه پوژنامه کان وهر ناگیریت. ده یانه وین
هانی پوژنامه نووسان بدن بۆ نه ووی له یتگی پوژنامه کانیان نه وه بشداری بکن له
ده ستی شانگردنی په و ته کانی رای گشتی کۆمهل، تا له بهر پوژتانی نهمه دا بریاری
گوپچار بۆ کیشه کۆمه لایه تیبیه کان وهر بگیریت.

نهمه له لایه ک، له لایه کی تریشه وه نه مړۆ، پوژنامه نووسان زیاتر له هه صو کاتیک
دهره تیان به دهسته وه به بۆ گوزار شکردن له بیرو را کانیان، جا نهم فشاره داراییه،
له وانیه و له هه ندیکیان بکات پرو له تۆری نیسته ریت بکن و بۆ خزان شو نیتیک
له سر نه و تۆره بکنه وه که ناسانتر و نازادانه تر و بهر بلا و تریشه له پوژنامه گهری
چاپکرا و بهر ختیکی زۆر که مترش مده سر ده بیت (۲۲۵).

هه روه ها نهم نو سراوه له گهل گیانی یاسای ناوبراو و حوکمی ماددی دوه میدا ناگوین
که ده قنوسی کوروه: «هه ها وولاتیبه ک سهرمه ته له دهرگردنی هه چاپمه نیبه کدا
به پتی حوکمه گانی نهم یاسایه».

شایه نی تاماره بۆ کردنه، بهر له دهرچوونی پینمای و وزارتنی دارایی، کار به پینمای
و وزارتنی پوژنسی هه زنی کوردستان ژماره (۳) ی سالی ۱۹۹۵ سه بهارت
به ناسانگردنی جیهه جیکردنی یاسای چاپمه نښی کوردستان ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳.

۲۲۵ - پوژنامه ی له لیکه دی که ناسراوه به نونلای (Online) یان پوژنامه ی نیسته رنت، تیچونه گدی
زۆر که متره له تیچوونی پوژنامه ی چاپکرا، چونکه نهمها بیته جیسی کۆمپیوهری دوری و پینوست
ناکات و هکر پوژنامه ی چاپکرا و ښه ی نو سیه کان حازیکن تر بگیریته وه و بهرته سهر هلم یان
تریس و دواپش بهرته سهر پلینت و نیجا بهرته سهر کاغه ز. هه لسه ته هه قونالغیتیک له
قونالغانه ی پوژنامه ی چاپکرا و هه جیهه کی زۆری دوری، چونکه بی له م پیدارستیانه ی باسان
گردن، پوژنامه ی چاپکرا و پینوسی به مه ره که ب و دلقه بهر و نیسترلوتیش هبه، نهمه و تیرای نه ووی
په به کیش له چاپکرا و که هه له کاتی چاپکردندا خسار ده بیت.

دهکرا، به پیتی برگه‌ی چواره‌می نو و ریتن‌ساییه، میرانه‌ی مژله‌نی دهره‌نیانی رۆژنامه و گۆنار (۱۵۰۰) دینار و میرانه‌ی نویتکردنه‌وی رۆژنامه‌ی رۆژانه‌ش (۱۰۰۰) دینار سالانه و، نویتکردنه‌وی نو رۆژنامه و گۆناران‌هی که هه‌فتانه یان چهند هه‌فته جارێک یان مانگانه یان په‌وره‌زی یان سالانه دهرده‌چن (۵۰۰) دینار بوو.

هه‌لبه‌ته، به‌های درای عیتراتی چاپی سویرسی، نهمرۆ له‌چاو نوو ساله‌دا، له‌ چار دۆلاری نهمریکی گه‌لیک زیاتره. بۆیه، به‌رای نیشه، زیاده‌کردنی نهم میرانه‌یه. له‌ هه‌ل و مه‌رحه‌ی نهمرۆکه‌دا هیچ پاساوێکی بۆ نیه.

بۆیه پیشنیار ده‌که‌ین، هیچ جزوه میرانه‌یه‌ک له‌سه‌ر دهرکردن و نویتکردنه‌وی رۆژنامه و چاپکراوی دهوریدا نهمینت و دهرچوونی به‌رده‌وام بێت تا نه‌وگاته‌ی مه‌رحه‌کانی بوونی له‌ دست ده‌دات. نهمه‌ش ده‌بێته هانده‌رتیک بۆ بیلابوو نه‌وه و پیشه‌چوونی رۆژنامه‌ی نه‌هلی و سه‌ره‌خه‌که‌ هیرا و ناواتی نهم گه‌له‌یه.

۳-۲-۶ هه‌له‌سه‌نگاندنی سه‌ستی بارمه‌تی دارایی:

نه‌گه‌ر سه‌ره‌نجی ده‌قی نوو یاسایانه‌ی که مه‌رحی بارمه‌تی داراییان بۆ دهرکردن و بیلاوکردنه‌وی رۆژنامه و چاپکراوی دهوری داناوو، به‌دین دهروانین که به‌وه پاساوایان هیناوه‌توه گواپا بۆ زانه‌کردنی جێبه‌جێکردنی نوو حوکه‌ داراییانه‌یه که دژی رۆژنامه یان چاپکراوه دهوریه‌کان دهرده‌چن. واته بۆ دا‌بین‌کردنی نوو قهره‌به‌وه یان شه‌رامه‌یه، که له‌ تا‌کامی سه‌ره‌بجێکردنی یاساکان، دادگا به‌سه‌ر رۆژنامه یان چاپکراوه دهرسه‌که‌دا ده‌سه‌بێتن.

به‌لام له‌ حه‌قه‌به‌تدا، ره‌نگه‌ مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی له‌ دانانی مه‌رحی بارمه‌تی دارایی کۆسپ بێت له‌به‌رده‌م نوو دست‌کورتانه‌ی پیشان ناگرێ بۆ دهره‌ینی به‌روپای خۆیان رۆژنامه و چاپکراوی دهوری دهرکه‌ن، پسه‌ر له‌وه‌ی بۆ قهره‌به‌وه بێت، به‌له‌که‌ به‌ش نه‌وه‌یه له‌ هه‌مه‌و دهره‌تیکدا یاسای تابه‌ت هه‌یه بۆ جێبه‌جێکردنی حوکه‌کانی دادگا، جا نه‌و حوکه‌مانه‌ ج داراییین یان نادارایی. نوو یاسایه‌ کۆسه‌لیک هۆکاری دهمه‌به‌ر کردووه بۆ که‌فاله‌تکردنی جێبه‌جێکردنی حوکه‌کانی دادگا. (۲۲۹)

۲۲۹- بروه‌نه‌ یاسای جێبه‌جێکردنی عیتراتی ژماره (۴۵)ی سالی ۱۹۸۰ که یاسایه‌کی تابه‌ته به‌جێبه‌جێکردنی حوکه‌ و به‌یاره‌کانی دادگای عیتراتی. له‌ رۆژنامه‌ی «الوقائع العربیة» ژماره (۲۷۶۲)ی ۱۷ / ۳ / ۱۹۸ بیلاوکراوه‌توه.

به‌رای نیمه، نم بیرزگه‌یه په‌یونده‌یی هه‌یه به‌نا‌ی‌دی‌و‌ل‌و‌ژ‌ی‌ای ب‌و‌ژ‌و‌ا‌ز‌ی‌به‌کان و مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی له‌ دا‌نا‌ن‌ی‌دا بریتی بووه له‌ سو‌ت‌ن‌و‌ل‌ک‌رد‌نی ر‌و‌ژ‌نا‌مه و چاپ‌ک‌را‌وی ده‌وری له‌لای‌ن چینی ب‌و‌ژ‌و‌ا‌ز‌ی‌به‌وه و ب‌ی‌ه‌ش‌ک‌رد‌نی چینی هه‌ژ‌ا‌ر‌انه لئی. هه‌روه‌ها نم سه‌سته له‌گه‌ل پ‌ر‌ن‌س‌ی‌به‌ک‌انی مافی مر‌و‌ژ و دی‌و‌ک‌را‌سی‌به‌ت که‌مه‌تر گ‌و‌ن‌ج‌ا‌وه و ر‌ه‌نگه گ‌ر‌ن‌گ‌ت‌ر‌ین پ‌ر‌ن‌س‌ی‌به‌ت له‌ پ‌ر‌ن‌س‌ی‌به‌ک‌انی مافی مر‌و‌ژ ب‌ر‌و‌خ‌ت‌ن که پ‌ر‌ن‌س‌ی‌به‌ی یه‌ک‌انی مر‌و‌ژه له‌ ز‌و‌ر رو‌وه‌ (۱۲۲۷).

۳- ۴ ناگاکاری و راگرتن و هه‌لو‌ه‌شان‌د‌نه‌وه

ناگاکاری (ناگادارکردنه‌وه) برتسیه له‌ سه‌رنج راکیشانی خاوه‌نی نیم‌ت‌یاز یان سه‌رنو‌سه‌ری ر‌و‌ژ‌نا‌مه له‌لای‌ن ن‌ی‌دا‌روه. نه‌گه‌ر هات‌و سه‌ر‌ی‌نج‌ی حوکمه‌ک‌انی یاسای چاپ‌مه‌ ن‌ی‌یان کرد. یان هه‌ر‌ی‌ابه‌ت‌یک‌ی د‌ژ به‌به‌ر‌و‌ه‌ندی گ‌ت‌سی‌یان ب‌لا‌و‌ک‌ر‌ده‌وه له‌ یاسای چاپ‌مه‌نی هه‌ندئ ول‌اند‌ا.

به‌لام راگرتن و هه‌لو‌ه‌شان‌د‌نه‌وه، برتسیه له‌ یاسا‌گ‌ر‌دن‌ی ر‌و‌ژ‌نا‌مه ب‌و‌ ما‌وه‌یه‌کی کاتی‌ی یان هه‌م‌ی‌شه‌ی، نه‌گه‌ر هات‌و سه‌ر‌ی‌نج‌ی حوکمه‌ک‌انی یاسای چاپ‌مه‌نی کرد یان هه‌ر به‌به‌ت‌یک‌ی د‌ژ به‌به‌ر‌و‌ه‌ندی گ‌شت‌ی ب‌لا‌و‌ک‌ر‌ده‌وه له‌ یاسای چاپ‌مه‌نی هه‌ندئ ول‌اند‌ا. له‌ ر‌ت‌ک‌ای دا‌نو‌سه‌وه ن‌ی‌دا‌ره ناگادارکردنه‌وه که ناراسته‌ی لای‌نی په‌یوه‌ند‌ی‌دا‌ر ده‌کات. به‌لام راگرتن و هه‌لو‌ه‌شان‌د‌نه‌وی ر‌و‌ژ‌نا‌مه. له‌وانه‌یه به‌پ‌ر‌ی‌اری‌کی کارگ‌ت‌ر‌ی به‌ت. نه‌وکاته پ‌تی ده‌وتر‌یت راگرتن و هه‌لو‌ه‌شان‌د‌نه‌وی کارگ‌ت‌ر‌ی. له‌وانه‌شه به‌پ‌ر‌ی‌اری‌کی دا‌د‌گ‌ایی به‌ت. نه‌وکاته پ‌تی ده‌گ‌وت‌ر‌یت راگرتن و هه‌لو‌ه‌شان‌د‌نه‌وی دا‌وه‌ری.

سه‌به‌اره‌ت به‌ناگاکاری هه‌چ لاری‌مان ن‌ی‌به له‌سه‌ر نه‌وه که ن‌ی‌دا‌ره پ‌تی هه‌لد‌ه‌س‌یت، چونکه نم کاره هه‌ر له‌ به‌ره‌ته‌وه. کاری ن‌ی‌دا‌ره‌یه نه‌ک دا‌گا. به‌لام راگرتن و هه‌لو‌ه‌شان‌د‌نه‌وه که دوو سزای قورسترن له‌ سزای ناگاکاری، ده‌شت‌ن کاری کارگ‌ت‌ر‌ی یان دا‌وه‌ری بن به‌پ‌تی سیستی جیاجیا، به‌لام وه‌کو پ‌ر‌ن‌س‌ی‌به‌ت دا‌گا تایی‌قه‌نده به‌سه‌پ‌اند‌ن‌ی‌یان، ب‌زیه هه‌لسانی ن‌ی‌دا‌ره به‌م کاره خ‌و‌ی له‌ خ‌و‌یدا هه‌ر‌شه‌به له‌ نازاد‌ی ر‌و‌ژ‌نا‌مه‌گه‌ری، چونکه به‌ه‌و‌یه‌وه.

۲۷۷- سه‌ره‌لدانی نم به‌ر‌زگه‌به ب‌ز به‌که‌م‌ین جار ده‌گه‌ر‌ن‌شه‌وه ب‌ز نه‌و پ‌ش‌ن‌اره‌ی که شانز برسان له‌ ک‌ن‌ی‌به‌کی La Monarchie selon la chartre chapitre، کردی که له‌ سالی ۱۸۱۶ له‌ پاریس ب‌لا‌و‌یک‌روه‌وه و دواتر پاسادانه‌ری فه‌رت‌سی له‌ یاسای ر‌و‌ژ‌نا‌مه‌گه‌ری سالی ۱۸۱۹د ب‌ز به‌که‌م‌ین جار کاری پ‌ن کرد. به‌ره‌انه: عب‌الله اسماعیل الب‌تانی: حر‌یه‌ الص‌ح‌افه، سه‌ره‌ج‌ا‌وی پ‌ش‌ت‌و‌ ۱۴۶.

همسودهم نیداره ده توانی رۆژنامه و چاپکراوه دوریه‌کان بخانه مه‌ترسی راگرتن و هلروه‌شاندنوه‌ی کاتیی و هم‌میشه‌بیه‌وه. هه‌ستانی نیداره به‌م کاره، دور له دادگایه‌کی دادپه‌روه‌رانه. نیشانه‌ی ده‌ست په‌سه‌راگرتنی مافی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریه (۲۲۸). له خواره‌وه له پینج خالدا باسی نهم بابه‌ته له یاسای چاپمه‌نیی هه‌رتمی کوردستان و یاسای به‌راورددا ده‌که‌ین:

۳-۱-۴ ناکگاری و راگرتن و هه‌لوه‌شاندنوه له یاسای میسری

۱- یاسای چاپمه‌نیی ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۳۶ هه‌موازرکراو یاسادانه‌ری میسری، له یاسای چاپمه‌نیی ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۳۶ ی هه‌موازرکراودا، هه‌رچه‌نده مه‌رجی وه‌رگرتنی مۆله‌تی پیشه‌کی بۆ ده‌رکردن و به‌لاگرده‌وه‌ی رۆژنامه و چاپکراوی ده‌ری دانناوه، به‌لکو له جیانی شه‌وه، له ماده‌ی (۱۳) دا، گازی به‌یستی ناگاکاری ره‌ها گه‌روه‌وه، هه‌روه‌گو پیشتر ئاماژه‌مان پینی گه‌رد (۲۲۹)، به‌لام سه‌ره‌رای نهم‌ش، له هه‌ندۆی حالته‌ی دیاریکراودا رینگای به‌شیداره داوه. ناگاداری خارهنی ئیستیاز و سه‌رنه‌وه‌یه‌ری یان رۆژنامه‌که به‌کاته‌وه، نه‌گه‌ر هاتوو سه‌رینجی حوکه‌کانی یاسایان کرد. هه‌روه‌ها رۆژنامه‌که بۆ ماوه‌یه‌کی کاتیی یان هه‌میشه‌ی راگرتی یان هه‌لی بووه‌شیتته‌وه.

به‌پیتی ماده‌ (۱۶) له یاسای میسری ناوبراو، نه‌گه‌ر هاتوو به‌ری شه‌وه بارمه‌یه‌که‌م بۆوه، که به‌پیتی حوکه‌ی ماده‌ (۱۵) له هه‌مان یاسادا بۆ ده‌رکردنی رۆژنامه یان چاپکراوه دوریه‌که له‌لایهن پیشه‌که‌هرانی ناگاداریه‌که داندرا بو (۲۳۰)، ده‌ین له ماوه‌ی پینج رۆژ له‌دوای ناگادارکردنوه‌یان له‌لایهن نیداره‌وه ته‌واوی به‌کن. نهم‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: وه‌نه‌گه‌ر هاتوو به‌ری سه‌زگه‌ریه‌که که‌مه‌تر بۆوه له‌وه به‌ری که له ماده‌ی پینجوه‌دا دیازکراوه، له ماوه‌ی پینج رۆژ دوا‌ی ناگادارکردنوه‌ی له‌لایهن نیداره‌وه ده‌ین ته‌واو به‌کرتت...

وه به‌پیتی حوکه‌ی ماده‌ (۱۸) ی یاسای ناوبراو، نه‌گه‌ر هاتوو رۆژنامه‌که یان چاپکراوه خوله‌که‌میه‌که، له ماوه‌ی سیمانگ دوا‌ی شه‌وه ناگادارکردنوه‌یه‌ی که له‌لایهن (صاحب

228- <http://www.ahramorg.eg/faj/act22.htm29/9/2001>.

۲۲۹- بۆ ده‌قی نهم ماده‌یه، به‌روانه به‌رگی (۳-۱-۱) سیتی ناگاکاری له یاسای چاپمه‌نیی و یاسای ده‌سه‌لاتی رۆژنامه‌گه‌ریی هیسریدا.

۲۳۰- بۆ ده‌قی نهم ماده‌یه، به‌روانه به‌رگی (۳-۳-۱) یاسای میسری په‌راوتزی (۲۱۴) له‌م ته‌زه‌دا.

الشان) هره بۆ نهداره بهرز دهكرتتهوه بۆ دهكردنێ روژنامه یان چاپكراوی دهووری، دهزنهچوو، یان له ماوهی شش مانگی دوای نوو ناگادارییهدا بهرتیكوتیكی دهزنهچوو، نووا، لهحالهتی یهكهمدا، ناگادارییهكه پشت گوێ دهخریت و بهنهبوو دادهندریت و نایب لهسهر نمو نهماسه روژنامهكه یان چاپكراوه دهوورییهكه دهركریت و له حالهتی دووهمیشدا، وهزیری ناوخته سهبارته بهدهرچوونی روژنامهكه یان چاپكراوه دهوورییهكه بهناپتیكی ناگاداریی خاوهن مهبهست (صاحب الشان) دهكاتوه. نهمهش دهقهكهیهتی: «نگهه هاتوو روژنامهكه له ماوهی سێمانگ له روژی ناگادارکردنهوهكه دهزنهچوو، یان له ماوهی شش مانگ بهرتیكوتیكی دهزنهچوو، ناگادارییهكه بهنهبوو دادهندریت و سهلماندنێ ناپتیكوتیكی دهرچوونی روژنامهكه كه له حالهتی دووهمدا ئاماژهی پێ كراوه بهبهریاریكی وهزیری ناوخته دهپیت كه ناگاداریی خاوهن مهبهستی پێ دهكاتوه».

یاسادانهری میسری له ماده (۲۲)دا زۆر بهراشكاوییهوه نوو روژنامانهی كه له میسر بهزمانی بیانی دهردهچن و سهزنووسهههگانیان یان نووسههه بهریرهگانیان ناچه ژیریاری دادگای نههلی، لهژوئر دهسهلاتی دادگسا دهرهتتاوه و پتیگای داوه بهنهداره دوای ناگادارکردنهوهی لهلاهن وهزیری ناوختهو یاخوده بهپێ ناگادارکردنهوهی بهبهریاریكی نهنجوومهنی وهزیران بهمهبهستی یاراستی سێتمی گشتی ابهگرتت بۆ ماوهی پانزه روژ نكهه هاتوو روژنامهكه سێجار یان زیاتر له ههفتهیهكدا دهرچن، بۆ ماوهی یهك مانگ نكهه هاتوو ههفتهانه بوو، بۆ ماوهی سێمانگ له حالهتهگانی تردا (۳۳۱).

ههروهها، له ماده (۳۴)دا زۆر بهراشكاوی، جهخسێكردوه، ئهو حوكمانهی كه دادگا دهریان دهكات یان نوو بهیاریانهی كه نهداره دهوی دهكات پتیگایدانه لاریسوونی خاوهنی روژنامه یان چاپخانه یان ههه كهسێكی تری خاوهن مهبهست جیبهچن دهكرت (۳۳۲).

ئوهی لهم دهقه یاساییانهدا تیبینی دهكرتت، ئوهیه. یاسادانهری میسری كهوتوته

۲۳۱- نهمهش دهقهكهیهتی: «الجراند التي تصدر في مصر بلفه اجنبیه ومكون رئيس تحريرها او محررها المسنولون غير خاضعين للسلحاكم الاهليه بجزو محافظة على النظام العام تعطيلها بقرار خاص من مجلس الوزراء. بعد انفاو بوجهه اليها وزير الداخليه او بمون انفاو سابق وذلك لمدة خمسة عشر يوما اذا كانت الجريدة تصدر ثلاث مرات او اكثر في الاسبوع او لمدة شهر اذا كانت تصدر اسبوعيا او لمدة ثلاثة شهور في الاحوال الاخرى».

۲۳۲- نهمهش دهقهكهیهتی: «ينفذ مايصدر من الاحكام او ماياهر به من التدابير الاداريه بقتضى هذا القانون بمون نظر الي معارضة صاحب الجريدة او المطبعة او أي شخص اخر ذي شان».

دژواریهوه. له لایمک له ړنگای دانپیانانی بهیستی یاداشنامی رهاوه. هرلیداو د ژژنامه لویتر دسه لاتی حکومت دهریختیت و نازادی بؤ دسته بهر بکات، کهچی له لایمکی تریشه وه، نهک هر خستویه تیبه ژیر کونترولی حکومتوه. به لکو ړنگاشی نه داوه نیداره کوئ له لاریسونی خاوهنی ژژنامه یان خاوهن چاپخانه یاخود هر کسینیکه بگریت له پیاده کردنی دسه لاتنه که پیدا.

به مانایه کی تر. به ناشکرا دسه لات په نیداره دراوه. بؤ ناگادار کورنده وه و پراگرتن و هر لره شانده وه ی ژژنامه بهین په نابردنه بهر دادگا بؤ وهرگرتنی حکومتیکی لم باه به.

نهمش نهوه دهگه به نن، که نازادی ژژنامه گه ری به پیتی تم یاسایه. ده بو لویتر هر شوه و فشاری حکومت دابرایه و له چوارچتووی سیاسه سی گشتی نه و لاینه دایه.

۲- یاسای دسه لاتی ژژنامه گه ری ژماره (۱۴۸) ی سالی ۱۹۸۰

له ماده (۱) ی یاسای دسه لاتی ژژنامه گه ری ژماره (۱۴۸) ی سالی ۱۹۸۰ دا هاتوه: «پوژژنامه گه ری دسه لاتینکی جه ماوهری سه ریخویه به نازادی په یامی خوی له خزمتی کومل پیاده دکات، گوزارشت له روته کانی رای گشتی دکات و به شداری دکات له پیکهاتن و ناراسته کردنیدا به هه موو جوړه شتواونکی گوزارشتکردن له چوارچتووی بنچینه بنه رته تیبه کانی کومل و پاراستنی مان و نازادی و نه رکه گشتیه کانی و پزگرتن له ژیانی تایه تیسی هاوولاتیان».

نم دهقه کزکه له گمل دهقی ماده (۲۰۶ و ۲۰۷) ی دستوری میسری سالی ۱۹۷۱ سه باره ت به دانانی ژژنامه گه ری به دسه لاتینکی جه ماوهری سه ریخوی. له ماده (۲۰۶) ی دستوردا هاتوه: «پوژژنامه گه ری دسه لاتینکی جه ماوهری سه ریخویه په یامی خوی به ویشویه پیاده دکات که له دستور و یاسادا دیارکراوه». هه روه له ماده (۲۰۷) دا هاتوه: «پوژژنامه گه ری به نازادی و سه ریخوی په یامی خوی له خزمتی کومل به هه موو جوړه شتواونکی گوزارشتکردن پیاده دکات بؤ تعبیرکردن له روته کانی رای گشتی و به شداریکردن له پیکهاتنه کانی و ناراسته کردنیدا له چوارچتووی بنچینه بنه رته تیبه کانی کومل و پاراستنی مان و نازادی و نه رکه گشتیه کانی و پزگرتن له ژیانی تایه تیسی هاوولاتیان».

بم پییه. پوژژنامه گه ری له دسه لاتی حکومت نازاد کراوه بو وکو دسه لاتینکی سه ریخوی و نازاد مامه له ی له گمل کرابوو. نهمش نهوه دهگه به نن که به پیتی دستوری

سالی ۱۹۷۱ و یاسای دسه‌لاتی رۆژنامه‌گیری ناوبراو، رۆژنامه‌گیری به‌ده‌سه‌لاتیتی کشتیی دانراپو له پال هه‌رسن دسه‌لاته گشتیبه‌که‌ی ولاتدا، هه‌روه‌کو له و یاداشتا‌مه‌ی‌دا هاتیبو که له‌لایه‌ن وه‌زیری ده‌وله‌تی میسری بۆ کاروباری رۆشیری و راکه‌یاندن له‌گه‌ل پرۆژه‌ی یاسای ناوبرا‌دا بۆ نه‌نجوومه‌نی یاسادانانی میسری (نه‌نجوومه‌نی گه‌ل) به‌رز کراوه‌توه و تیا‌یدا هاتوه: «بهم پێیه رۆژنامه‌گیری له ولاتدا بۆته دسه‌لاتی چواره‌م له پال سن دسه‌لاته ناساییبه‌که» (۱۲۳۳).

بۆیه، له پێگای دادگاوه نه‌بیته، نێداره بۆی نه‌بوو، راسته‌وخۆ ناگاداری رۆژنامه‌بکاته‌وه یان راییگرت، یان هه‌ل‌بیبوه‌شتینته‌وه. له‌سه‌ر نهم نهماسه، ده‌ستوری میسری به‌ناشکرا له ماده‌ (۴۸) دا ناگادار کردنه‌وه و راگرتن و هه‌ل‌به‌شاندنه‌وی رۆژنامه‌ی به‌پێگای کارگێری قه‌ده‌غه‌ کردوه نهم‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «نازادیی رۆژنامه‌گیری و چاپ و به‌لا‌کردنه‌وه که‌فاله‌ت کراوه، و دانانی سانسۆر له‌سه‌ر رۆژنامه‌گیری یاساخ کراوه، هه‌روه‌ها ناگادار کردنه‌وی یان راگرتنی یان هه‌ل‌به‌شاندنه‌وی به‌پێگای کارگێری یاساخ کراوه...».

له‌یه‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌وی، نه‌رکی سه‌پاندنی نهم سزا یاساییانه، سه‌پێردراوه به‌ده‌سه‌لاتی دادوهری له پێگای نه‌و ده‌قه یاساییانه‌ی که له یاسای چاپه‌مه‌نی و یاسای دسه‌لاتی رۆژنامه‌گیری و یاسای سزاداندا هاتوه (۱۲۳۴).

۳- یاسای رێکخستنی رۆژنامه‌گیری ژماره ۹۶ی سالی ۱۹۹۶

یاسادانه‌ری میسری له یاسای رێکخستنی رۆژنامه‌گیری ژماره ۹۶ی سالی ۱۹۹۶ دا هه‌مان رێکه‌کی یاسای دسه‌لاتی رۆژنامه‌گیری ژماره ۴۸ی سالی ۱۹۸۰ی گرتۆته‌به‌ر سه‌باره‌ت به‌دانانی رۆژنامه‌گیری به‌ده‌سه‌لاتیتی جه‌ما‌وه‌ری سه‌به‌خۆ، هه‌روه‌کو له ماده‌ (۱) دا ده‌ق‌توس‌ی کردووه: «رۆژنامه‌گیری دسه‌لاتیتی جه‌ما‌وه‌رییه‌ په‌یامی خۆی به‌نازادییه‌کی به‌رپرسانه (حریة مسؤلة) له خۆه‌تی کۆمه‌ل‌دا مومارسه‌ ده‌کات...».

۲۳۳- د. عبدالحمید الشوابی: جران‌ه الصحافه والنشر، سه‌چاره‌ی پێشۆ، ل. ۱۸۶.

۲۳۴- یاسای دسه‌لاتی رۆژنامه‌گیری ژماره (۱۴۸)ی سالی ۱۹۸۰ حاله‌ته‌کانی هه‌ل‌به‌شاندنه‌وی مزله‌تی ده‌کردنی رۆژنامه‌ی له ماده‌ی (۱۶، ۱۷) دا پێک‌ه‌ستوه، و حاله‌ته‌کانی راگرتنی له ماده‌ی (۱۴، ۲۱) دا رێک‌ه‌ستوه. هه‌روه‌ها یاسای چاپه‌مه‌نی ژماره (۲۰)ی سالی ۱۹۳۶ له ماده‌ (۲۷، ۲۹) دا هه‌ندێن حاله‌تی تری راگرتنی ده‌نیشان کردووه، له‌گانه‌ت‌ک‌دا یاسای سزادانی میسری ژماره (۵۷)ی سالی ۱۹۳۸ حاله‌ته‌کانی هه‌ل‌به‌شاندنه‌وی له ماده‌ (۱۹۸) دا دی‌کار کردووه و حاله‌ته‌کانی راگرتنی له ماده‌ (۱۹۹، ۲۰۰) ده‌نیشان کردووه.

نم‌گهر سرنجی نم دهقه بدین، بۆمان دهرده‌که‌وئ یاسادانه‌ری میسری لیترده
به‌پنجه‌وانه‌ی یاسای پیتسور، نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری په‌لیترسینه‌وه‌ه به‌مستۆته‌وه. بزه
زاراوه‌ی (به‌ربرسانه‌ی) بۆ نازادیه‌که زیاد کردووه. دپاره لیترده یاسادانه‌ر ویستویه‌تی
نه‌وه دووپات بکاته‌وه که سه‌ره‌رای ده‌سته‌به‌رکردنی نم هه‌سو گرنتیه‌ ده‌سنووی و
یاساییانه بۆ نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری. به‌لام نم نازادیه به‌ن لیترسینه‌وه نیه.

بزه ده‌بینین. دوا‌ی نه‌وه‌ی نم مه‌سه‌له‌یه‌ی په‌کلا کردۆته‌وه، زۆر به‌ناشکراو به‌ن پینج و
په‌نا له ماده‌ (5) دا جه‌ختی له‌سه‌ر نه‌وه کردووه که ده‌ست به‌سه‌راگرتن و راگرتنی رۆژنامه
و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی مۆله‌ته‌که‌ی به‌رتگی‌ی کارگتیرس یاساغه. نم‌ه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «ده‌ست
به‌سه‌راگرتنی رۆژنامه یان راگرتنی یان هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی مۆله‌ته‌که‌ی به‌رتگی‌ی کارگتیرس
یاساغه».

نم حوکمه‌ش گۆکه له‌گه‌ل ماده‌ (48) ی ده‌سنووی میسری سالی 1971 که
ناگادارکردنه‌وه و راگرتنی رۆژنامه و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی مۆله‌ته‌که‌ی یاساغه کردووه (1975).

نه‌وه‌ی تییینی ده‌گرت له‌م ده‌قه‌دا نه‌وه‌یه، یاسادانه‌ر به‌پنجه‌وانه‌ی یاسای ژماره‌ 148 ی
سالی 1980 نم‌ه‌جاریمان باسی ناگادارکردنه‌وه‌ی نه‌کردووه. به‌لام نم‌ه‌ نه‌وه ناگه‌یه‌تی که
نیداره بۆی هه‌ب پسته‌وه‌خۆ ناگاداریه‌گ ناراسته‌ی خاوه‌نی نیشتیاز و سه‌رنووسه‌ری
رۆژنامه یان رۆژنامه‌که بکات، که ده‌سنوور نه‌مه‌ی به‌ناشکرا یاساغه کردووه. چونکه
ده‌قه‌کانی ده‌سنوور بالاترین له‌ ده‌قه‌کانی یاسا نابئ یاسا له‌گه‌لیا تاگۆک بئ.

که‌واته، نیداره بۆ ناگادارکردنه‌وه‌ی خاوه‌نی نیشتیاز و سه‌رنووسه‌ری رۆژنامه له
سه‌رتیجیه یاساییه‌کانیاندا، هه‌روه‌ها بۆ راگرتنی رۆژنامه و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی مۆله‌تی
دورکردنی ده‌ب په‌نا به‌اته به‌ر دادکا بۆ په‌کلاکردنه‌وه‌ی به‌یتی حوکمه‌کانی یاسا.

3-2- ناکگاری و راگرتن و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه له یاسای لوبنانه‌ی

یاسادانه‌ری لوبنانه له ده‌سنووی سالی 1926 ی به‌رکاردا (السنور النافذ)
هه‌رچه‌نده که‌فاله‌تی نازادیی به‌روپا ده‌ره‌ینی کردووه (1936)، به‌لام وه‌کو یاسادانه‌ری

235- هه‌روانه ده‌قی ماده‌ی ناوبراو له خالی پیتسور که نامۆمان پین کردووه.

236- هه‌روانه ماده‌ (14) که نم‌ه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «نازادیی براده‌ره‌ین به‌گه‌ه به‌نوسین و نازادیی
چا به‌مه‌نی و نازادیی گه‌ن‌بوونه و نازادیی پتکه‌هتانی گۆمه‌له. هه‌سروان له چواریچیره‌ی یاسادا
که‌فاله‌ت گه‌رون».

میسری به دهسه لاتینکی جه ماوه‌ری سه‌ریه‌خوی دانه‌ناوه و ناگادارکردنوه و راگرتنی رژژنامه و هله‌وشاندنوه‌ی مژله‌ته‌کمی به‌ریگی کارگرتی یاساغ نکرده‌ود. بزیه‌ته‌گه‌ر بیت و سه‌ریگی یاسای چاپه‌مه‌نی لوانانی سالی ۱۹۶۲ی هه‌سوارکراو بدین، ده‌بین دهسه‌لاتینکی رژژ فراوانی به‌وزیری راگه‌یاندن داوه بز ناگادارکردنوه و راگرتنی رژژنامه و هله‌وشاندنوه‌ی مژله‌ته‌کمی به‌شیره‌کی راسته‌وخز و به‌بن په‌نابردنه به‌ر دادگا. له هندن حالتیشدا، یاسادانه‌ر نه‌رکی سه‌پاندنی نم سزایانه‌ی به‌دهسه‌لاتی دادوه‌ری سپارده‌ود.

سه‌بارت به‌حالتی به‌کهم، به‌پتی حوکمی ماده (۲۹) و (۴۲)ی یاسای چاپه‌مه‌نی لوانانی ۱۹۶۲/۹/۱۶ و وزیری راگه‌یاندن بزیه‌له‌چند حالتینکی دیاریکراودا ناگاداری رژژنامه بکاته‌وه به‌ناکامی سه‌ریچیه یاساییه‌کانی بز نوه‌ی یاری خوی راست بکاته‌وه به‌ر له راگرتنی بز ماوه‌یه‌کی کاتیی یان هه‌میشه‌یی یان هله‌وشاندنوه‌ی مژله‌ته‌کمی. له ماده (۲۹) دا هاتوه: «ده‌بن و وزیری راگه‌یاندن مژله‌تی ده‌کردنی رژژنامه و ره‌ریگرتنه‌وه دوا ناگادارکردنوه‌ی به‌دوو هه‌فته له به‌کینگ له حالتانه‌ی خواره‌وه:

به‌کهم: ته‌گه‌ر له ماوه‌ی شش مانگی ته‌اودا، له رژژی به‌خشینی مژله‌ته‌وه یان له رژژی به‌جت هیشتنی له هه‌سرو یان به‌شینگ بز غه‌یری خوی یان له رژژی گه‌رانه‌وه‌ی مانی ده‌کردنی به‌پتی حوکمی دادگا یان بریاری کارگرتیی، ددرنه‌چوو.

دووهم: ته‌گه‌ر له دوا ده‌رچوونیه‌وه به‌به‌رده‌وامی راوستا به‌دزئای سیمانگی له دوا یه‌ک، به‌لام و وزیری راگه‌یاندن بزیه‌له‌چند ماده‌یه‌وه دویژ بکاته‌وه دوا راویژکردنی سه‌ندیگای رژژنامه‌نوسان به‌بریارینکی پاساودار.

سینهم: ته‌گه‌ر هاتوو سنووری مژله‌ته‌کمی خوی به‌زاند به‌پنجه‌وانه‌ی نو پیناسه‌یه‌ی که له ماده (۵) و (۶) و (۷) له یاسایه‌دا دیارکراوه.

چوارهم: ته‌گه‌ر هاتوو به‌دیارگه‌وت که خاوه‌نه‌کمی نه‌وه هه‌رجانه‌ی تیندا نه‌ماوه که به‌پتی ماده (۳۰) و (۳۳) و (۳۴)ی نم یاسایه به‌سه‌میردا سه‌پاوه.

نه‌وه‌ی خاوه‌ن چاپیکراوه‌ی به‌پتی حوکمی نم ماده‌یه‌ی مژله‌ته‌کمی لئ و ده‌رگراوه‌ته‌وه، به‌ر له ته‌واوکردنی سالینکی ته‌وار دوا و ده‌رگرتنه‌وه‌ی مژله‌ته‌کمی، مژله‌تی نوینی نادریتتی».

شایه‌نی ناماژبه‌ژکردنه، ماده (۵)ی یاسای ناوبراو تاییه‌ته به‌پیناسه‌ی چاپیکراوی

دهوری و تسییدا هاتووه: «چاپکراوی دهوری هه مسوو چاپکراویک یان بلاژکراوه یهک دهگریتهوه که بهشپهوه یهکی بهردهوام لهژیر ناوونیشانتیکی دیاریکراو و چهند زنجیره یهکی یهک له دوا یهک دههچیت و نامادهبیت بژ دابهشکردنی بهسهر جهماوه ردا».

ره له مآدهه (٦) دا پهناسه ی ههفته نامه ی کردووه که نمو چاپکراوه یه یه که له ههفته یه کدا له یهکجار زیاتر ده رناچیت.

بهلام له مآدهه (٧) دا چاپکراوی رۆژنامه گهری پۆلین کردووه بژ دوو جۆز، رۆژنامه گهری سیاسی و ناسیاسی. نمو رۆژنامه گهری ناسیاسی به ههفته نامه داناوه بژ گۆزینی رۆژنامه گهری ناسیاسی بژ سیاسی، مهورجی ره چاوکردنی حوکمه کانی مه رسموی یاسای ژماره (٧٤) ی (١٣/٤/١٩٥٣) ی داناوه. لیره دا بۆمان ده رده کموی، هه رکاتیک رۆژنامه گهری سیفه تیگ لهو سیفه تانه ی که له مآدهه (٧٠٠٥) ی یاسای ناوبراو ده ستیشان گراوه، یان مه رجیتک لهو مه رجانه ی که له مآدهه (٣٠٠) (٢٣٧)، (٣٣) (٢٣٨)، (٣٤) (٢٣٩) دا دیارگراوه له دستدا، رووبه رووی راگرتن یان له هوشاندنه وه ی مۆلته

٢٣٧- بژ دهقی نمو مآدهه یه، برونه برهکی (٣-٢-٦-٣) له م تیزیدا.

٢٣٨- نمو مش دهقه که بهتی: «بهتید منح الرخص بالشروط التالية:

١- الصحفنی حر فی اصدار المطبوعة الصحفنیه برسائله، ولا یقید الا فی ما یشعلق بالوکالة الاخباریة والوکالة النقلیة والنشره الاختصاصیة وفقا للشروط المعینة فی المادة التي نلی من هذا القانون.

٢- یشترط فی الشراکات الصحفنیة الا یقل رأسالها عن مبلغ خمسانة الف لیره لبنانیة.

ج- علی صاحب المطبوعة ان یقدم ضمانة نقدیة او مصرفیة تضمن ما قد یشترط علیه من تعویضات مختلفة. تقدر وزارة الاعلام قیمة هذه الضمانة بعد استشارة نقابة الصحافة».

٢٣٩- نمو مش دهقه که بهتی: «یشترط فی صاحب الوکالة الاخباریة المحلیة ان تتوافر قیمة الشروط المفروضة علی صاحب الصحیفنة وان یكون حاملا توكیلا لدى الکاتب العدل من عشر صحف یومیة سیاسیة تصدر بصورة فعلیة ودائمة بتکلیفه جمع الاخبار لصحفها لفا. اجور معینة. تعین فی النظام الداخلي لنقابة الصحافة الشروط الواجب توفرها فی صاحب الوکالة النقلیة وصاحب النشره الاختصاصیة.

علی الوکالات الاخباریة المحلیة القانمة حالیا ان تنفذ بجمیع الشروط الواردة فی هذا القانون والمتعلقة بههذه الوکالات فی غضون ثلاثة اشهر من نشر هذا القانون والا عطلت فوراً بقرار من وزیر الاعلام.

تخضع الوکالات الاخباریة الاجنبیة الصادرة فی لبنان لنظام خاص یحدد بمراسیه لاحقة».

دبیتوه، دواى ناگادارکردنوهی له لایهن وهزیری راگه‌یاندن به‌دوو ههفته بهر له دهرکردنی به‌یاری راگرتن یان هه‌لبوه‌شاندنوهی مۆله‌ته‌که‌ی.

نهمه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌تی، که نه‌وه ناگادارکردنوه‌یه‌ی که له ماده‌ده (٢٩) دا ده‌قتروس کراره، کارتیکی ختپاراستنه و مه‌به‌ست له‌مه‌دا پراکتیشانی سه‌رنجی نووسه‌ره تاگو باری خزی و رۆژنامه‌که‌ی به‌گه‌رتیه‌ی حوسکه‌کانی یاسای چاپه‌مهنی چاک بکات بۆ نه‌وه‌ی روه‌به‌رووی سزایه‌کی توندتر نه‌بیته‌وه، نه‌وش راگرتنی رۆژنامه‌که‌یه، یان هه‌لبوه‌شاندنوه‌ی مۆله‌ته‌که‌یه‌تی.

بهن له‌وه‌ چوار حاله‌ته‌ی که‌له ماده‌ده (٢٩) دا ده‌ستیشان کراره له هه‌ندێن حاله‌تی ترشدا نیده‌اره بۆی هه‌یه ناگاداری رۆژنامه بکاته‌وه له‌سه‌رینجیه‌کانی یان به‌به‌یاریکی کارگه‌رتی راپه‌گه‌رت و هه‌یان مۆله‌ته‌که‌ی هه‌لبوه‌شیتیه‌وه به‌م شتیه‌یه‌ی خواره‌وه:

١- نه‌گه‌ر هاتوو خاوه‌نی رۆژنامه‌که له ماوه‌ی یه‌ک مانگ له روودانی هه‌ر گه‌تپانکاریه‌ک له ناوه‌رۆکی مۆله‌ته‌که‌ی ناگاداری وه‌زاره‌تی راگه‌یاندنی نه‌کرده‌وه، به‌رهمی ناگادار ده‌کریته‌وه و مۆله‌تی دوو هه‌فته‌ی بهن ده‌درێن بۆ چاکردنی باری خزی. نه‌گه‌ر جیه‌جیه‌ی نه‌کرد، تا په‌شکه‌شکردنی نه‌وه زانیاریانه به‌به‌یاری وه‌زیر رۆژنامه‌که راده‌گه‌رت^(٢٤٠).

٢- هه‌ر رۆژنامه‌یه‌ک به‌ر له وه‌رگرتنی مۆله‌ت و دانانی باره‌مه‌ی دارایی ده‌ریچیت، به‌به‌یاری وه‌زیری راگه‌یاندن راده‌گه‌رت^(٢٤١).

٣- هه‌ر رۆژنامه‌یه‌ک ناوی رۆژنامه‌یه‌کی تر هه‌لبه‌گه‌رت به‌ر له راوه‌ستانی نه‌وه رۆژنامه‌یه بۆ ماوه‌ی دوو سال یان ده‌رنه‌چوونی سه‌ره‌رای نه‌وه مۆله‌ته‌ی که پهی دراوه، به‌به‌یاری وه‌زیر راده‌گه‌رت^(٢٤٢).

٤- هه‌رخاوه‌ن رۆژنامه‌یه‌ک، نه‌گه‌ر وازی له هه‌موو یان به‌شیکێ رۆژنامه‌که‌ی بۆ یه‌کیکی تر هیتا، ده‌بن له‌ماوه‌ی یه‌ک مانگ له رۆژی وازلێهێتانه‌که ناگاداری وه‌زیری راگه‌یاندن بکاته‌وه و ناهین خاوه‌نه‌ نویسه‌که به‌ر له وه‌رگرتنی رده‌زاسه‌ندی وه‌زیری راگه‌یاندن رۆژنامه‌که ده‌ربکات، نه‌گه‌نا وه‌زیر به‌به‌یاریگ رۆژنامه‌که راده‌گه‌رت تا نه‌وه کاته‌ی باری خزی چاک ده‌کاته‌وه^(٢٤٣).

٢٤٠- ماده‌ده (٤٢).

٢٤١- ماده‌ده (٤٣).

٢٤٢- ماده‌ده (٤٧).

٢٤٣- ماده‌ده (٤٨).

له مهبانی ښایسکړدنې حالت ته کانی ناگادار کړدنه وه. ډاکټرنی ږوژنامه و هلوه شانندنه وهی موله ته که ی په ښکلی کار کټیپه وه بزمان دهرده که وی. یاسادانه ری لوپنانی سهه رای نه وهی که له دستوری سالی ۱۹۲۶ دا جه ختی له سهه نه وه کړدوه که «لوپنان کومارتیکی دیوکر اسی په لره مانیه، له سهه بنه مای ږوژرنی نازادیه کشتیه کان دامه زراوه له سهه یانه وه نازادی بیرو او باوه...»^(۲۴۴) که چی هر له بنه ره ته وه دستی به سهه نازادی ږوژنامه گریدا گرتوه و به ته واوه تی خستوه تیبه ژیر کونترول و دهسه لاتی حکومت وه. گومانی تیدا نیسه که به خشی نی دهسه لاتی ناگادار کړدنه وه و ډاکټرنی ږوژنامه و هلوه شانندنه وهی موله ته که ی به نیساره، خو ی له خزیدا سانای ږتکادانه به نیساره که به ناره زووی خو ی نازادی ږوژنامه گری پیشتیل بکات. چ له ناکامی بلاو کړدنه وهی نو باه تانه ی که به دلی شو نین، یان بلاونه کړدنه وه یان له ترسی نو نه وه ک پازی نه بیته و ږوژنامه که رابگریت یان موله ته که ی هلوه شنیته وه. به سهه نیساره تر نامانجه دینیته دی که سانسور بوی ده هیته دی هه روه کو پاش توژیکی تر باسی ده که یین.

تنانته لهو حاله تانه شدا که دهسه لاتی به دادگا داوه بو ناگادار کړدنه وه و ډاکټرنی ږوژنامه و هلوه شانندنه وهی موله ته که ی، دهسه لاتیکی خه ساتلندی فراوانی به دادوه نه به خیره لهم رووه وه، به لکو له نیو دهه کانی یاسادا به شیره کی بنه نه م خو که ی داوه و هیچ مه جالیکی بو دادود نه هیست ته وه بو پرینه وهی خو کبکی که متر له خو کمی راگرتن و هلوه شانندنه وه، هه روه کو له خواره وه له ښایسکړدنې حاله ته کانی ناگادار کړدنه وه و ډاکټرنی ږوژنامه و هلوه شانندنه وهی موله ته که ی به پریاری دادگا بزمان دهرده که ویته:

- ۱- هه ږوژنامه بهک هه والیکی به درو بلاو بکاته وه به چه شتیکی بیته مایه ی شیوانندی ناسایگی گشتی، نو که سهی به ریرسه سزا ددریت، به لام نه که ر هاتوو بهر له تیبه بیونی ماوهی پینچ سال به سهه کوتایی سزاکه پیدا هه مان تاوانی دووباره کړده وه، نه مجاره یان توندتر سزا ددریت و ږوژنامه کهش بو ماوهی سینانک راهه گریته^(۲۴۵).
- ۲- هه ږوژنامه بهک پریاری دادگا سهه بارت به بلاو کړدنه وهی راستکه دهره ی زانیازی یان به دروخته وهی جیبه چی نه کات، سزاکه ی توندتر دبیته له که ل ډاکټرنی ږوژنامه که بزمانی دور مانگ^(۲۴۶).

۲۴۴- برگی (ج) له پشه کی دستوری لوپنانی سالی ۱۹۲۶

۲۴۵- ماده (۳) له معرسمی یاسایی ژماره ۴- ۱۰ سالی ۱۹۹۷.

۲۴۶- ماده (۱۶) له معرسمی یاسایی ژماره ۶- ۱۰ سالی ۱۹۷۷.

۳-۴-۳ ناگاداری و راگرتن و هملو هشتینتهوه نه یاسای فدره نسیه

یاسادانه‌ری فدره‌نسی به‌پیتی مه‌پرسی یاسایی ۱۸۵۸/۲/۱۷ له ماده‌ده (۳۲) ی یاسای رۆژنامه‌گه‌ری ۱۸۸۱/۷/۲۹ رتگای به‌حکومه‌ت داوه له هه‌ندێ حاله‌تی دیاری‌کراودا رۆژنامه ناگادار بکاته‌وه له سه‌رینچیه‌کانی یان بز ماوه‌یه‌کی کاتی یان هه‌میشه‌ی رابهرگرتن یان مۆله‌تی ده‌رکردنی هه‌لبوو هشتینته‌وه، به‌م شیویه‌ی خواردو: یه‌که‌م: حکومه‌ت بۆ هه‌یه ناگاداری رۆژنامه بکاته‌وه نه‌گه‌ر هاتو باه‌تتیکه‌ی به‌دلی نه‌و بلاونه‌کرده‌وه.

دووهم: له دوو حاله‌تدا حکومه‌ت بۆ هه‌یه بز ماوه‌یه‌کی کاتی یان هه‌میشه‌ی رۆژنامه رابهرگرت:

۱- نه‌گه‌ر هاتو به‌رپوه‌یه‌ری به‌رپرسی رۆژنامه‌که به‌هزی مه‌رینچیتکه‌وه یان تاوانیکه‌وه حوکم درا، له‌م حاله‌تدا حکومه‌ت بۆ هه‌یه له ماوه‌ی دوو مانگ له‌ ده‌رچوونی حرکه‌که‌وه، به‌پاریتیک بز ماوه‌یه‌کی کاتی یان هه‌میشه‌ی رۆژنامه‌که رابهرگرت.

۲- نه‌گه‌ر هاتو دوو جاران ناگاداری رۆژنامه‌که کرابسته‌وه له‌گه‌ل ده‌ستیشانکردنی هه‌یه‌کانی ناگادارکردنه‌وه، ده‌کرتی له‌م حاله‌تدا به‌فهرمانیکه‌ی وه‌زاری رۆژنامه‌که بز ماوه‌یه‌ک که له دوو مانگ روت نه‌کات رابهرگرت.

سه‌یه‌م: حکومه‌ت بۆ هه‌یه له‌م دوو حاله‌تانه‌ی خواردو دا مۆله‌تی ده‌رکردنی رۆژنامه هه‌لبوو هشتینته‌وه:

۱- نه‌گه‌ر هاتو پینشتر رۆژنامه‌که به‌پاریتیکه‌ی کارگرتی یان داوه‌ری رابهرگرت.

۲- نه‌گه‌ر هاتو ناسایشی گشتی و ابخوازیت، له‌م حاله‌تدا ده‌بین هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی مۆله‌تی ده‌رکردنی رۆژنامه‌که به‌مه‌رسومیکه‌ی تابه‌تی بینه‌که سه‌رۆکی ولات ده‌ریکردیت و له رۆژنامه‌ی ره‌سپیش بلاوه‌بهرگرتنه‌وه.

به‌م پینیه، حکومه‌ت ده‌سه‌لاتی ناگادارکردنه‌وه و راگرتن و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی نیداری هه‌بوو تا ده‌رچوونی مه‌پرسی یاسایی ۱۸۶۸/۵/۱۱ و به‌ده‌رچوونی نه‌و مه‌پرسه‌ نه‌م ده‌سه‌لاته‌ درایه‌ دادگا و چیت نیداره‌ بۆ نه‌بو به‌م کاره‌ هه‌ستن^(۱۲۵).

۲۵۶- بروه‌ته: د. عبدالله اسماعیل: حرمة الصحافة، سرچاره‌ی پیتشو، ل. ۱۳۰-۱۳۱. هه‌روه‌ها:

Royer Collard De la Liberte De lapresse, paris: Librairie De Medicis, 1949 pp 93-96.

شاپهینی نامازبه بۆکرده، یاسادانهری فهرتهسی بهینی مه رسمومی یاسایی ژماره ۹۱۶/۱۹/۲۰۰۰ (۲۵۲) جارتیکی تر نهم مادهده بی هموار کردوه و نه مجارهبان نه له نزیک و نه له دوروهه باسی له دهسهلاتی دادگا بۆ راگرتن و ههلوهشاندنهوی رۆژنامه نهکردوه. به لکو تمنیا به سه پاندنی محرامه و به ندرکنیش یان تمنها په کتیک له و دوو سزایه وازیهتتاوه و کاریکردوه.

تهنانهت له نهنو دهقی مادهده گانی ترشدا، هیچ حوکمیتیکی وامان بهرچاو ناکهوی که نشانهی بهخشینی نهم دهسهلاته بیت به دادگا. نهمهش خزی له خزیدا، نهوه دهگه بهینی که یاسادانهری فهرتهسی نایهوی ناکاسی نهو سزایه ی که به سر سه ریتچیکه یان که سی به ریرس له رۆژنامه دههین، خودی رۆژنامه که بگرتیهوه. نهمهش گهرتهنجه کی باشه بۆ دهسته بهرکردن و بهردهوامیی رۆژنامه که.

۳-۱-۱- ننگکاری و راگرتن و ههلوهشاندنهوه له یاسای چاپهههینی لیرا قیدا

بهینی مادهده (۲۲) بهرگه (۱) له یاسای چاپهههینی عیتراتی ژماره ۶-۲ ی سالی ۱۹۶۸ ی هموارکراو، وهزیری رۆشنیسیری و راگه یاندن بۆ هیهه ناگاداری (انذارای سه رنوسه ر بگاتهوه نه گهر هاتوو سه ریتچیی حوکمه گانی یاسای چاپهههینی کرد، دهین

۲۵۲- نهم مه رسمومه له ۲۰۰۰/۹/۲۲ له رۆژنامه ی رسمیی فهرتهسیدا بهلاو بۆتهوه و له ۲۰۰۲/۱/۱ بهرکار برود. نهمهش دهگه که بهتی به زمانی فهرتهسی:

Article 32

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La diffamation commise envers les particuliers par l'un des moyens énoncés en l'article 23 sera punie d'une amende de 12000 euros.

La diffamation commise par les mêmes moyens envers une personne ou un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée sera punie d'un in d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende ou de l'une de ces deux peines seulement.

En cas de condamnation pour l'un des faits prévus par l'alinéa précédent, le tribunal pourra en outre ordonner :

11- L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

ناگاداریه که ش دواى گه یشتنى له یه که مین ژماره ی رژژنامه که بلاوه بکانه وه. نهمش دهقه که به تی: «ووه زير بۆى هه به ناگادارى سه رنوسه ر بکانه وه نه گه ر هاتوو له چاپکراوى ده وریدا بابه تى تى کى بلاوه کرده وه پتسه وانهى حوسکه کسانى نهم یاسایه بى ت و. ده بى سه رنوسه ر ده قى تاگاداریه که له یه که مین ژماره که له دواى ناگادارى سو نه وه ی ده ره ده چى بلاوه بکانه وه».

نهمش نه وه ده که به تی، که یاسادانه رى عىراقى نهم کاره ی به کارى تى خۆ لى دوورخستنه وه داناهو لیره دا مه به ستى سه رنج راکى شانى سه رنوسه ر به بى مه ترى نه وه سه رى پتیه یه یاساییه که له وانیه رژژنامه که دووه پرورى راکرتن یان هه لوه شان وه بکانه وه نه گه ر دووهاره ی بکانه وه به تابه تی نه گه ر هاتوو چاپکراوه ده وریه که ناسیاسى بوو. هه ر بۆیه له ماده (۳) پرگه (۱) دا جه ختى له سه ر نهمه کردۆته وه که نهمش ده که به تی: «هه لوه شان وه ی مۆلته ی چاپکراوى ده ورى ناسیاسى نه گه ر هاتوو سه ريارى ناگادار کردنه وه له سه ورى مۆلته که ی خۆى ده رچوو».

نه وه ی جى سه رنجه له ده که دا، نه وه یه، یاسادانه رى عىراقى ده رفه تی ته وارى نه دا وه به سه رنوسه ر به هه له نه گاندى قه واره ی مه ترى سه رى پتیه یه که ی تاگو خۆى لى لا بدات، به لکو به ته نها یه که جار ناگادار کردنه وه کارى کرده وه واز به شناوه دواى نه وه یه که سه ر حوسى دا وه به هه لوه شان ده وه ی مۆلته ی چاپکراوه ده وریه ناسیاسیه که. نهمش سه زایه کى گه ر ده تره له سه رى پتیه یه که، بۆیه باشتر واهو جار تى تى ناگادارى سه رنوسه ر بکرا به وه. به رله وه ی به ريارى راکرتن یان هه لوه شان ده وه ی چاپکراوه که ده رچیت، هه ره گو یاسادانه رى قه ره نسى له یاساى رژژنامه گه ریدا نهمه ی پیاده کردوه (۲۰۳).

به لام سه یارته به راکرتن رژژنامه و چاپکراوى ده ورى یاسادانه رى عىراقى له ماده (۲۳) دا ده سه لاتی به وه زيرى رژژنسى رى و راکه یاندى دا وه، نه گه ر هاتوو رژژنامه یان چاپکراوى ده ورى بابه تى تى پتسه وانهى حوسى ماده (۱۶) و ۱۷ بلاوه کرده وه راکرتن بۆ ساوه به ک که له سى رژژ رته نه کات. نهمش ده که به تی: «ووه زير بۆى هه به چاپکراوى ده ورى راکرتن بۆ ساوه به ک له (۳۰) رژژ رته نه کات، نه گه ر هاتوو بابه تى تى

۲۵۳- به روانه ده قى ماده (۳۲) ی یاساى رژژنامه گه رى له رهنس ی سالى ۱۸۸۱ که له خالى پشرو ناساوه مان به تى کرده وه.

- تیا بلاؤکرایوه سریتچی حوکمه‌گانی ماده ۱۶ و ۱۷ی نم یاسای کربوبوه .
- له گه‌رانه‌ومان بۆ حوکمی ماده (۱۶) ای یاسای چاپه‌منی ناوبراو ، بزمان دهرده‌که‌وی که یاسادانه‌ری عیتراتی بلاؤگردنه‌وی هه‌ندیک بابه‌تی یاساغ کردوه و خۆ له قهره‌دانیشیان ده‌بیته‌ مایه‌ی راگرتنی رژژنامه و چاپکراوه دوریه‌که .
- نهمه‌ش ده‌قه‌گه‌به‌تی : هه‌نا‌بیت نه‌مانه‌ی خواره‌وه له چاپکرای دیوریدا بلاؤبکرتیه‌وه :
- ۱- نه‌وی خۆی له قهری سه‌ره‌ک کۆمار یان نه‌ندانانی نه‌نجیومه‌نی سه‌رکردایه‌نی شوپش یان سه‌رۆک وه‌زیران یان نه‌وانه‌ی به‌کاری نه‌وان هه‌لدوستن هه‌دا .
  - ۲- نه‌وی زیان به‌به‌یوه‌ندی نیوان عیتراق و ولاته‌ عهره‌بی و دۆسته‌گانی ده‌گه‌به‌نیت .
  - ۳- نه‌وی ناوی شوپش و چه‌مه‌که‌گانی و کۆماری و دامه‌زراوه‌گانی ده‌زپتنی و ده‌بیته‌ پیا‌هه‌لدانی بیری نیمسیرالیزمی یان جیا‌خواری و کۆنه‌په‌رستی و هه‌رت‌مجیتی و زایۆنیزمی و په‌گه‌زه‌رستی و هه‌ر چه‌مه‌ک بیه‌ته‌ هۆی تته‌کدانی ناسایشی ناوخۆ و دهره‌وه .
  - ۴- هه‌ر چه‌مه‌ک هانی تاوان یان گو‌ترایه‌ل نه‌بونی یاسا یان سه‌روکایه‌تی کردن به‌هه‌به‌به‌تی ده‌وله‌ت به‌دات .
  - ۵- هه‌ر چه‌مه‌ک قهن یان دووبه‌ره‌کی یان بلاؤگردنه‌وی دووبه‌ره‌کی له نیوان نه‌ندانانی گه‌ل یان نه‌ه‌وه‌گان یان تیره‌ نایینه‌ جۆرا‌جۆره‌گان به‌دات یان بیه‌ته‌ هۆی درز‌تته‌کردنی په‌کیتسی ناوخۆ .
  - ۶- نه‌وی تانه‌ به‌ت بۆ نه‌و نایینه‌نی له‌لایه‌ن کۆماری عیتراقه‌وه‌ دانیان پیا‌ تراوه .
  - ۷- نه‌وی پیش‌لکردن بیت بۆ په‌رۆزی په‌فتار و به‌ها په‌وشته‌ گشتیه‌گان .
  - ۸- نه‌وی کاریگه‌ری له‌ سه‌ر به‌ریاری دادوه‌ران هه‌بیت نه‌و داوایانه‌ی که تهما‌شایان ده‌که‌ن .
  - ۹- رای جیا‌وازی نه‌ندانانی داد‌گایه‌ک که له ده‌سته‌ پته‌که‌تیه‌ت .
  - ۱۰- نه‌وی کار له داواکاری گشتی یان پارێزه‌ران یان شایه‌ته‌کان یان رای گشتی بگات له داوایه‌ک که به‌رز بۆنه‌وه بۆ به‌رده‌م دادگا .
  - ۱۱- توخن که‌ورتی که‌سانی تر که خۆی له خۆیدا به‌ناو‌زرا‌ندن یان جینه‌سودان بۆ که‌سایه‌تیه‌یان دا‌بترئ .
  - ۱۲- نه‌و هه‌والانه‌ی ده‌به‌ هۆی روخانی پاره‌ی نیشتمانی یان قه‌واله‌گانی قه‌رزی حکومی یان لاوا‌کردنی متمانه‌ پێیان له ناوه و له دهره‌وه‌دا .

له کاتیکدا، له ماده (۱۷) دا بلاوکردنه‌وهی هه‌ندیکه بابه‌تی تری یاساغ کردووه هه‌گور به‌رزه‌مانه‌ندی لایه‌نی تایه‌قهنه‌ند نه‌بیت که نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌به‌تی: «نابیت له چاپکراوه‌کاندا به‌ی مۆله‌نی شوینی رسمیی تایه‌قهنه‌ند نه‌مانه‌ی خواره‌وه بلاو‌به‌کرته‌وه:

۱- هیچ به‌یانناسه یان و ته‌به‌ک به‌ناوی سه‌ره‌ک کۆمار یان نه‌ندا‌هانی نه‌نجیرومه‌نی سه‌رکردایه‌تی شوژش یان سه‌رۆک وه‌زیران یان هه‌ر که‌سینکی دی که به‌کاری نه‌وان هه‌لده‌ستن.

۲- کۆنوسی گۆبوونه‌وه نه‌هتیه‌کانی دادگا یان نه‌نجیرومه‌نی سه‌رکردایه‌تی شوژش یان نه‌نجیرومه‌نی وه‌زیران یان نووسراوه رسمیه نه‌هتیه‌کان.

۳- تاوتیگاریه‌کانی نه‌نجیرومه‌نی وه‌زیران یان به‌یاره‌کانی هه‌روه‌ها به‌یاره رسمیه‌کانی تر.

۴- نه‌و رتیگه‌رتنامه یان په‌یمانمانه‌ی حکومه‌تی عیراق ده‌یانبه‌ستن، هه‌روه‌ها یاساو رتسا و رتنامه‌یه‌کان به‌ر له بلاو‌بوونه‌وه‌یان له رۆژنامه‌ی ره‌میدا.

۵- رتیجکی لیکۆلینه‌وه له تاوانه‌کان.

۶- فه‌رمانه‌کانی جوسۆلی هتیه‌ چه‌کاده‌گان و پۆلیس یان هه‌ر هتینکی تری نیشمانی یان هه‌ر شتیج که په‌یوه‌ندیدار بیت به‌یتکه‌هاته‌کانی یان رتیخسته‌کانی یان چه‌که‌کانی یان خه‌لک ناماده‌کردن بۆی.

۷- به‌یاره په‌یوه‌ندیداره‌کان به‌نرخاندن یان هاوردن یان تارینه‌ی گوسرگی یان ئالۆتری دراوه.

له هه‌ردوو ماده‌ی (۱۶ و ۱۷) دا بۆمان ده‌رده‌که‌وێ که یاسادانه‌ری عیراقی ده‌سه‌لاتیکه‌ی ژۆر فراوانی داوه به‌وه‌زیری رۆشنییری و راگه‌یاندن بۆ راگرتنی چاپکراوی ده‌وری، به‌چه‌شتیک که رۆژنامه نه‌توانن رۆژی خۆی وه‌کو پنیوست بیه‌نی بۆ که‌یاندن زانیاریه‌کان به‌جه‌ماوه‌ر و دروستکردنی رای گشتی له‌سه‌ر گیشه‌وه بابه‌ته گشتیه‌کان.

سه‌باره‌ته به‌هه‌له‌ره‌مانده‌وه‌ی مۆله‌تنامه‌ی ده‌رکردنی چاپکراوی ده‌وری، یاسای چاپه‌مه‌نی عیراقی جیاوازی کردووه له‌نیوان نه‌و چاپکراوه‌خوله‌گیبانه‌ی که له‌لایه‌ن هاوولاتی عیراقیه‌وه له‌ناوه‌وه‌ی عیراقدا ده‌رده‌چن و له‌نیوان نه‌وانه‌ی له‌لایه‌ن بیانییه‌نه‌وه له‌ناوه‌وه‌ی عیراق یاخود له‌ده‌ره‌وه‌ی عیراقدا ده‌رده‌چن.

بۆ جۆزی به‌که‌م، له ماده (۲۷) دا ده‌ستنیسانی نه‌و حاله‌تانه‌ی کردووه که تیایدا

مؤلّه تنامه‌ی دهرگردنی رۆژنامه هه‌لده‌وه‌شیتته‌وه نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: ۱- مؤلّه تنامه‌ی چاپکراوی خوله‌کی له‌م حاله‌تانه‌ی خواره‌وه‌دا هه‌لده‌وه‌شیتته‌وه:

۱- ته‌گه‌ر خاوه‌نه‌که‌ی داوای هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ی به‌کات.

۲- ته‌گه‌ر خاوه‌نه‌که‌ی که‌سایه‌تیبه‌کی مه‌عه‌وه‌ی به‌وه، ته‌م که‌سایه‌تیبه‌ی له‌ده‌ستا.

۳- ته‌گه‌ر هاتوو چاپکراوی ده‌وره‌ی ناسیاسی، سه‌ریاری ناگادارکردنه‌وه‌ی شی سنووری مؤلّه‌ته‌که‌ی خۆی به‌زانده.

۴- ته‌گه‌ر هاتوو له‌ چاپکراوی ده‌وریدا بابه‌تینک بلا‌ژکرایه‌وه به‌په‌ته‌ه‌یه‌ی مه‌ترسی له‌سه‌ر شۆرش و ناسیاسی ناوخۆیان ده‌ره‌وه‌ی ده‌وله‌ت.

۵- ته‌گه‌ر خاوه‌نه‌ی چاپکراوه‌ ده‌وره‌یه‌که‌ پاش مؤلّه‌ت پێدانی، له‌ ده‌وکردنی چاپکراوه‌که‌ی به‌یه‌ن پاساوی ره‌وا که‌ وه‌زاره‌ت دیاریده‌کات دو‌اکه‌رت به‌ ماوه‌ی:

۱- سی رۆژ به‌و چاپکراوی رۆژانه‌ یان نه‌وه‌ی زیاتر له‌جاریک له‌ هه‌فته‌یه‌که‌دا ده‌رده‌چیت.

ب- شه‌سپت رۆژ به‌و چاپکراوی هه‌فته‌انه.

ج- نه‌وه‌د رۆژ به‌و چاپکراوی نیو‌ه‌مانگی.

د- سه‌د و به‌سپت رۆژ به‌و چاپکراوی مانگانه.

ه- شه‌ش مانگ به‌و چاپکراوی وه‌رزگی.

و- دوو سال به‌و چاپکراوی سالانه.

۶- ته‌گه‌ر هاتوو چاپکراوی ده‌وری، هۆگاریکی گه‌رت‌به‌ر به‌و خه‌له‌تاندن و ده‌ست به‌سه‌راگرتنی ناشیاو:

۱- هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ی مؤلّه‌تی چاپکراوی ده‌وره‌ی سیاسی رۆژانه، یان نه‌وه‌ی زیاتر له‌ جاریک له‌ هه‌فته‌یه‌که‌دا ده‌رده‌چیت، به‌په‌ش‌نیازی وه‌زیر و به‌ریاریک له‌ نه‌نجیومه‌نی وه‌زیرانه‌وه‌ که‌ نه‌نجیومه‌نی سه‌رگه‌ردایه‌تی شۆرش په‌سندی به‌کات هه‌لده‌وه‌شیتته‌وه، به‌لام هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ی چاپکراوه‌ ده‌وره‌یه‌کائی تر ته‌نها به‌به‌ریاری وه‌زیر ده‌بیت.

ب- خاوه‌نه‌ی چاپکراوی ده‌وری مسافری تانه‌ لێسدانی هه‌یه‌ له‌ به‌ریاری وه‌زیر له‌لای نه‌نجیومه‌نی وه‌زیرانه‌وه‌ له‌ ماوه‌ی پانزه‌ رۆژ له‌ رۆژی ناگادارکردنه‌وه‌ی به‌به‌ریاره‌که‌ و به‌ریاری نه‌نجیومه‌نی به‌کلاگه‌ره‌وه‌ ده‌بیت.

به‌لام به‌و جزوی دو‌وه‌م، له‌ ماده‌ (۱۰) دا رینگای به‌وه‌زیری رۆژشیری و ڕاگه‌باندن داوه‌

دوای پرس و پراویژکردن به‌هزیری دهرده مؤله‌نامه‌ی چاپکراوه دهریه‌که‌ی نه‌و بیانییه هلوه‌شینتته‌وه که سه‌رینچی حوکه‌گانی ماده (۹)‌ی یاسای چاپمه‌نی ده‌کات.

نهمش ددقه‌که‌یه‌نی: «نه‌گه‌ر هاتوو که‌سینگی بیانی سه‌رینچی حوکه‌گانی ماده (۹)‌ی کرد وه‌زیر بۆی هه‌یه دوای پرس‌پراکردن به‌هزیری دهرده مؤله‌تی چاپکراوه دهریه‌که‌ی هلوه‌شینتته‌وه».

له‌که‌پانه‌وه‌ماندا بۆ ده‌قی ماده (۹)‌ی یاسای ناوبرار، بۆمان دهرده‌که‌وتی که له‌ دوو حاله‌تا نیداره بۆی هه‌یه مؤله‌تی چاپکراوی دهری له‌ بیانییه‌که هلوه‌شینتته‌وه، هم‌ شیره‌یه‌ی خواره‌وه: «هیچ‌ناعتراقییه‌ک بۆی نییه چاپکراویکی دهری چاپ‌بکات یان بیه‌تیت که‌ ناماده‌که‌رابتت بۆ دابه‌شکردن له‌ناو عیترادا نه‌گه‌ر هاتوو:

ا- ده‌ست تیره‌ردانیتکی تیندایوو بۆ کاروباری ناوخۆی عیراق.

ب- توخنی سیاه‌تی دهرده‌ی عیراق بکه‌ویت، یان له‌گه‌لی ناگزک بپت».

له‌کۆتاییدا، دهرتوانین بپتین، زۆری نهم‌کۆت و به‌ندانه، که‌ یاسای عیتراتی له‌به‌رده‌م نازادیی پۆژنامه‌که‌ریدا دایان، هه‌روه‌ها نه‌و دسه‌لاته‌ په‌هایه‌ی که‌ به‌نیداره‌ی حکومه‌تی داوه، سه‌ره‌رای نه‌بوونی گه‌ره‌نتی دادوه‌یی له‌به‌رده‌م خاوه‌ن پۆژنامه و بلاوه و سه‌رکردنی دسه‌لاتی ته‌م‌شاکردنی تانوت له‌ به‌ریاری نیداره به‌ته‌نجومه‌نی وه‌زیران و نه‌نجومه‌نی سه‌رکردایه‌تی شۆرش که‌ هه‌ردووکیان دسه‌لاتی راپه‌راندن، به‌جۆرتکه‌ ته‌نها پۆژنامه و بلاوه‌ی حکومه‌ت و رژیم نه‌بیت بۆی نییه‌ ده‌رچیت.

که‌واته، به‌خشینی دسه‌لاتی ناگادارکردنه‌وه و راگرتن و هلوه‌شانده‌وه‌ی پۆژنامه به‌و به‌رفراوانییه‌ی سه‌ره‌وه به‌نیداره، ده‌رفه‌تی بۆ نیداره په‌خساندوه‌ که‌ به‌ناوه‌زوی خۆی، به‌ناوی لادان له‌ حوکه‌گانی نهم‌یاسایه‌ به‌گشتی و بیانوی په‌هاه‌لدانی بیری جیاخوازی و هه‌ریمچیتی که‌ له‌ به‌رگه‌ی (۳) له‌ ماده‌ی (۱۶)‌دا هاتوه، نازادیی پۆژنامه‌که‌ری تۆه‌زیسۆن له‌ناو به‌ریت، که‌ دژ به‌گه‌لی کوود و نه‌ته‌وه‌گانی تری شه‌یره‌ عه‌ریبه و مه‌به‌ستی راسته‌قینه‌ی نهم‌ رژیمه‌ شۆلتنییه‌یه.

۳-۱-۵- ناکۆتاری و راگرتن و هلوه‌شانده‌وه‌ له‌ یاسای چاپمه‌نی هه‌رێمی کوردستانی عیراقدا

به‌پیتی حوکه‌گانی یاسای چاپمه‌نی هه‌رێمی کوردستانی عیراق ژماره - ۱۰‌ی سالی ۱۹۹۳ نیداره نه‌ک دسه‌لاتی ناگادارکردنه‌وه و راگرتن و هلوه‌شانده‌وه‌ی پۆژنامه و چاپکراوی دهری نییه، به‌لکو دادگاش نهم‌ دسه‌لاتی نییه.

یاسادانه‌ری کوردستانی له ماده (٦٦) برگه (١) دا جه ختی له‌سەر نه‌وه کردووه که چاپکرای دوری له‌کاتی دهرچوونی یه‌کهم ژماره‌یه‌وه ده‌بیتته خاوه‌نی بوونی یاسایی خۆی و نه‌و بوونه‌ی به‌رده‌وام ده‌بن مه‌گەر خاوه‌نه‌که‌ی خۆی نه‌و بوونه‌ی نه‌هیتلن، نه‌ه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «چاپکرای دوری له‌کاتی دهرچوونی یه‌کهم ژماره‌یه‌وه ده‌بیتته خاوه‌نی بوونی یاسایی خۆی و نه‌گەر خاوه‌نه‌که‌ی ویستی نه‌و بوونه‌ی نه‌هیتلن ده‌بن به‌نوسین وه‌زاره‌تی لێ ناگادار بکا و نه‌وسا له‌ رۆژی تۆمارکردنی ناگادارکردنه‌وه له‌لای وه‌زاره‌ت بوونه یاساییه‌که‌ی نامتین».

لێره‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌وی که نێداره‌ بۆی نیسه‌ مۆله‌تنامه‌ی دهرکردنی رۆژنامه‌که‌ هه‌لبوره‌شیتته‌وه، مه‌گەر به‌ره‌زانه‌ندی خاوه‌نی نێمتیاز و سه‌رنوسه‌ره‌که‌ی نه‌بیت.

هه‌روه‌ها له‌ ماده (١٢٢) برگه (١) دا زۆر به‌راشکاوه‌یه‌یه‌وه حوکمی داوه که حوکمی دادگا به‌گوناهبارکردنی خاوه‌نی نێمتیاز و سه‌رنوسه‌ر خودی چاپکراوه‌ دهریه‌یه‌که‌ ناگرتنه‌وه و بوونی به‌رده‌وام ده‌بن، نه‌ه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «حوکمی دادوهری به‌گوناهبارکردنی خاوه‌نی نێمتیاز و سه‌رژگی نووسین به‌پێی حوکمه‌کانی نهم یاسایه له چاپکرای خوله‌گیدا خودی چاپکراوه‌که ناگرتنه‌وه و بوونی به‌رده‌وام ده‌بن مه‌گەر خاوه‌نی نێمتیاز خۆی ئاره‌زووی دهرکردنی نه‌صابن که نه‌وسا حوکمی ماده‌دی شه‌شمی نهم یاسایی به‌سه‌ردا جێبه‌جێ ده‌کری».

که‌واته به‌پێی یاسای چاپه‌مه‌نیی هه‌رتمی کوردستانی عێراق، نه‌ئیداره و نه‌ دادگا بۆیان نیسه که ناگاداری رۆژنامه‌ به‌که‌نه‌وه یان رایبگرن وه‌یان مۆله‌تی دهرکردنه‌که‌ی هه‌لبوره‌شیتته‌وه، مه‌گەر خاوه‌نه‌که‌ی خۆی و ئاره‌زوو بکا. له‌ حاله‌ته‌شدا ده‌بن خاوه‌نه‌که‌ی به‌نوسین وه‌زاره‌تی رۆشنبیری له‌مه ناگادار بکاته‌وه نه‌گ به‌قه‌.

شاهه‌نی ناهه‌زه‌بۆکردنه، ولاته‌ عه‌ره‌یه‌یه‌کان زیاتر له‌ هه‌موو شوقن پێاده‌ی سیستی راگرتن و هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ی رۆژنامه‌ ده‌که‌ن. له‌ کۆتایی سالی ٢٠٠١ دا وه‌زاره‌تی ناوخۆی مه‌غریبه‌ به‌هه‌ریازیکی نێداری هه‌رسن هه‌فته‌نامه‌ی (لوجورنال) و (دومان) و (الصحفه‌ الجدیة)ی راگرت به‌پێی ماده‌ (٧٧)ی یاسای رۆژنامه‌گه‌ری مه‌غریبه‌ی سالی ١٩٥٨ که‌ پێکا به‌هه‌زیری ناوخۆ ده‌وات رۆژنامه‌ رایگرت نه‌گەر دێستی له‌ به‌رودێخی سیاسی ولات وه‌ردا (٢٥٤).

٢٥٤ - بۆ زانیاری زیاتر به‌روانه:

<http://www.ahramorg.eg/faj/Act22htm29/9/2001>

هرروه‌ها، به‌پایانگی دادگای نیداری میسری هرردو و رژژنامه‌ی (النبا) و (اخر النبا) له‌سر داوای نه‌نجیروه‌منی بالای رژژنامه‌گه‌ری دوا به‌دوای بلاوکردنه‌وی وینه‌ی‌کی ناپروهری قه‌شیه‌ی‌کی قبی که بووه مایه‌ی رق و قبی قبتیه‌کان به‌شیره‌ی‌کی هم‌میشه‌ی (اخر) (۲۰۰۱).

له ناگامی نم زنجیره دست درنژانه‌ی که له‌لایه‌ن نیداره‌وه گراوته سهر رژژنامه و نازادی رژژنامه‌گه‌ریه‌وه، بویه به‌کیتی رژژنامه‌نووسانی عه‌رب له کونگره‌ی نویه‌میدا که له عه‌مانی پایته‌ختی نوردن له ۲۵-۲۷ی تشرینی یه‌کمه‌ی ۲۰۰۰ سازی دا ده‌وه‌تنامه‌ی‌کی ناراستی حکومته عه‌ربه‌ی‌کان کرد تیایدا داوای لن کردن رتگا بدن به‌ده‌رکردنه‌وی نمو رژژنامه‌ی که به‌فرمانی نیداری پرایان گرتون یاخوه هه‌لیان وه‌شاندونه‌وه (۲۰۰۱).

۳-۴-۶ بوضه:

دوای دیرسه‌کردنی سیستمی ناگادارکردنه‌وه و راگرتن و هه‌لوه‌شاندنه‌وه له یاسای چاپه‌منی هریمی کوردستان و به‌راورددا، ده‌بین سیستمی ناگادارکردنه‌وه و راگرتن و هه‌لوه‌شاندنه‌وی رژژنامه یه‌کیتکه له توندترین سیستم‌گانی دژ به‌نازادی رژژنامه‌گه‌ری و زیاتر له سیستمی سانسوری پتینه فشار ده‌خاته سهر نازادی رژژنامه‌گه‌ری له رتگای راگرتی سهرجهم چالاکیه‌کانی رژژنامه‌گه‌ری بزماده‌ی‌کی گاتی یان هم‌میشه‌ی، که نه‌مش خزی له خزی‌دا ده‌پتسه مایه‌ی دست له‌کارکشانه‌وی رژژنامه‌نووسان و کارمندان ده‌زگا رژژنامه‌وانیپه‌کان له‌و هاویده‌دا، هرروه‌ها کاردانه‌وی‌کی خرابی ده‌بن به‌سر کتیبخانه و بازارې چاپه‌منی و داها‌تی نه‌ته‌وه‌ی‌یه‌وه، چونکه نه‌مرزکه رژژنامه‌گه‌ری بوته پیشماری و له‌پال پرژه پیشه‌سازیه‌کانی تری ولات، به‌شداری ده‌کات له په‌رپیدان (التنمية) له گشت براره جیاجاگاندا.

هرروه‌ها نم سیستمه ناکزکه له‌گه‌ل سیستمی دیوکراسیدا، چونکه رژژنامه‌نووس ده‌به‌ستیه‌وه و ده‌رفتی نادا رذلی خزی وه‌کو چاودیرتیک به‌سر کاروباره‌کانی حکومت بینن و بیرواری جیاواز سهاره‌ت به‌کیشه‌گشتیه‌کانی کومهل بخاته پرو . بویه نیجه ده‌سخوشی له یاسادانه‌وی کوردستان ده‌که‌بن که ده‌سه‌لانی راگرتن و

255- <http://www.almashrek2/12/2001>

256- <http://www.arabia.com/10/2001>.

هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی رۆژنامه‌ی به‌نێداره‌ نه‌داوه‌ و جه‌ختی‌شی له‌سه‌ر نه‌وه‌ کردووه‌ که‌ حوکمی دادگا به‌گوناها‌رکردنی‌ خاوه‌نی‌ نێم‌تیا‌ز و سه‌رنه‌سه‌ر خودی‌ رۆژنامه‌که‌ نا‌گرتی‌ته‌وه‌. نه‌مه‌ش نێشانه‌ی‌ بایه‌خپێدانه‌ به‌به‌رزکردنه‌وه‌ی‌ ناستی‌ رۆژنامه‌ و رۆژنامه‌نووسان‌ و پشمو‌کردنی‌ نازادی‌ رۆژنامه‌گه‌ری‌ و دیه‌وکراسی‌هه‌ت‌ له‌ هه‌ری‌ک‌ کوردستاندا^(٢٥٧).

شایه‌نی‌ ناسا‌ژه‌بو‌کردنه‌. راپه‌ڕینی‌ گه‌لی‌ کورد له‌ به‌هاری‌ سالی‌ ١٩٩١ به‌غالی‌ وه‌رچه‌رخانی‌ میژوویی‌ داده‌ندری‌ت‌ بۆ‌ پێشکه‌وتن‌ و په‌رسه‌ندن‌ی‌ رۆژنامه‌گه‌ری‌ کوردی‌. دوا‌به‌دوای‌ هه‌لبژاردنی‌ په‌رله‌مان‌ و دامه‌زراندنی‌ حکومه‌تی‌ هه‌ری‌ک‌ کوردستان‌ و ده‌رکردنی‌ یاسای‌ چاپه‌مه‌نی‌ ژماره‌ (١٠)ی‌ سالی‌ ١٩٩٣ و یاسای‌ حه‌زه‌کانی‌ هه‌ری‌ک‌ کوردستانی‌ عێراق‌ ژماره‌ (١٧)ی‌ سالی‌ ١٩٩٣ و یاسای‌ کۆمه‌له‌ و پێک‌خراوه‌کانی‌ هه‌ری‌ک‌ کوردستانی‌ عێراق‌ و یاسای‌ سه‌ندیکای‌ رۆژنامه‌نووسانی‌ کوردستانی‌ عێراق‌ ژماره‌ (٤)ی‌ سالی‌ ١٩٩٨ و یاسای‌ سه‌ندوقی‌ خانه‌نشینی‌ رۆژنامه‌نووسانی‌ کوردستانی‌ عێراق‌ ژماره‌ (١١)ی‌ سالی‌ ٢٠٠١ کۆمه‌لێک‌ پارته‌ی‌ سیاسی‌ و کۆمه‌له‌ و پێک‌خراوی‌ کۆمه‌لایه‌تی‌ و پێشبه‌ی‌ و سه‌رۆ‌قایه‌تی‌ له‌ هه‌ری‌ک‌ کوردستاندا‌ دامه‌زراون‌ و. زۆری‌ه‌یان‌ له‌وانه‌ به‌لانی‌ گه‌مه‌وه‌ رۆژنامه‌یه‌کی‌ زمان‌حاله‌ و گۆ‌فاری‌تیک‌ و بلا‌گه‌راوه‌یه‌کی‌ وه‌رزی‌ ده‌رده‌کات‌، نه‌مه‌و‌ وێ‌رای‌ ده‌رکردنی‌ هه‌ندیک‌ رۆژنامه‌ و گۆ‌فاری‌ نێچه‌ سه‌ره‌ه‌ه‌ه‌وه‌ و ته‌قه‌لا‌ و دارایی‌ گه‌سان‌. زیاتر له‌مه‌. نه‌مه‌رۆکه‌ له‌سایه‌ی‌ نه‌م‌ نازادی‌ و دیه‌وکراسی‌هه‌ی‌ له‌ کوردستان‌ له‌ ئارا‌دایه‌. ژماره‌یه‌کی‌ زۆری‌ رۆژنامه‌ و گۆ‌فاری‌ وه‌رزی‌ به‌چاپه‌تکی‌ هونه‌ری‌ و قه‌شه‌نگ‌ و باه‌ته‌ی‌ هه‌مه‌رنگ‌ له‌ سه‌رتا‌پای‌ کوردستان‌ چاپ‌ و بلا‌وده‌کریته‌وه‌. ته‌نا‌هه‌ت‌ هه‌ندیک‌شیا‌ن‌ ده‌خه‌رتنه‌ سه‌ر‌ نۆ‌زی‌ ئێشه‌رتی‌ت‌ و سه‌روشتی‌کی‌ جیهانی‌ وه‌رده‌گرن‌.

نه‌مه‌و‌ زیاتر له‌ گه‌نالتی‌ک‌ی‌ ته‌له‌فزی‌ونی‌ ناسمانی‌ و ده‌یان‌ گه‌نالتی‌ ناوخۆیی‌ و نێتگه‌. رۆژانه‌ به‌رنامه‌کانیا‌ن‌ بۆ‌ نا‌ه‌وه‌ و ده‌ره‌وه‌ی‌ هه‌ری‌ک‌ کوردستانی‌ عێراق‌ به‌خش‌ ده‌ک‌ن‌ و رۆژنامه‌ی‌ بێ‌سه‌را‌ و بێ‌سه‌را‌و‌ به‌شی‌کی‌ زۆری‌ پاشایی‌ شه‌و‌ به‌رنامه‌نه‌ داگیر ده‌ک‌ن‌.

بۆ‌ دوو‌پا‌ت‌کرده‌وه‌ی‌ نه‌م‌ پاستی‌هه‌. رۆژنامه‌نووسی‌ ته‌مه‌ری‌کی‌ ما‌کی‌ زا‌نگه‌ر ده‌لتی‌: «نێستا

٢٥٧- پێگادان‌ به‌نێداره‌ بۆ‌ راگرتن‌ و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی‌ رۆژنامه‌ به‌قه‌رمسانی‌ نێداری‌. وا‌ ده‌کات‌ که‌ رۆژنامه‌ نه‌توانن‌ به‌رۆ‌لی‌ خۆی‌ هه‌ستن‌ و ده‌کر ده‌سه‌لاتی‌کی‌ جه‌سا‌وه‌ری‌ و چا‌وه‌تێر به‌سه‌ر حکومه‌ته‌وه‌ نه‌وه‌که‌ر و پوه‌به‌وه‌ی‌ نه‌ه‌ سزا‌ قورسه‌ بێ‌ته‌وه‌. بۆ‌ نه‌وتنه‌. له‌ نا‌وه‌په‌رسی‌ سالی‌ ٢٠٠١دا‌. حکومه‌تی‌ ئێران‌ به‌قه‌رمانی‌ک‌ی‌ ئێداری‌ گۆ‌لاری‌ اشیشبه‌ ارده‌بیل‌ای‌ جا‌ک‌سازیه‌خوازی‌ بۆ‌ مه‌اره‌ی‌ جوا‌ر مانگ‌ راگرت‌. پ‌ه‌وانه‌: <http://www.usinfo.state.gov/arabic/iran/807.fpir.htm27/9/2001>

له خواروه له پنتج خالدا باسی نهم بابه ته له یاسای میسری و لویشانی و فهره نسی و عیراقی و کوردستانی عیراق دهکین:

۲-۱- گلدانهوه و ددعت بهمه راگرتن له یاسای میسریدا

۱- یاسای چاپه مهنسی ژماره ۲۰ ی سالی ۱۹۳۶

یهکهم: گلدانهوه

یاسادانه ری میسری له یاسای چاپه مهنسی ژماره ۲۰ ی سالی ۱۹۳۶ دا کازی بهمیستی گلدانهوه ی نیداری کردوه و ماده (۳۰ و ۳۱) ی بز نهم مههسته ترخان کردوه. بهیستی حوکمه کانی ههردوو ماده ی ناوبراو، نیداره بزنی ههیه ههرا چاپکراویک یان ژماره کانی رژژنامه یهک گل بداتهوه نهگه هاتوو سه ریچی حوکمه کانی ماده (۴، ۷، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۷، ۱۹، ۲۱، ۲۲) ی یاسای چاپه مهنسی ناوبراو بهکات.

له ماده (۳۰) دا هاتوو ههله حالتی سه ریچی کردنی حوکمه کانی ماده (۹، ۱۰، ۲۱، ۲۲) چاپکراوه کان یان ژماره کانی رژژنامه بهسیفه تیکی نیداری گل بهدرینه وهه. ههروهه له ماده (۳۱) دا هاتوو: ههله حالتی سه ریچی کردنی حوکمه کانی ماده (۴، ۷، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۷، ۱۹) دهکری چاپکراوه کان یان ژماره کانی رژژنامه بهسیفه تیکی نیداری گل بهدرینه وهه.

لهم دوو دهقه دا بزمان بهرده کهوئ، که یاسادانه ری میسری جیاوازی کردوه له نینوان دوو حالتدا، حالت ته کانی گلدانهوه ی ناچاری (وجوبی) و حالت ته کانی گلدانهوه ی شیاوهی (جوازی). بویه له ماده (۳۰) دا نوو حالت تانه ی دهستیشان کردوه که دهین نیداره چاپکراوه کان یان ژماره کانی رژژنامه ی تیا گل بداتهوه نهگه هاتوو سه ریچی حوکمه کانی ماده (۹، ۱۰، ۲۱، ۲۲) ی یاسای چاپه مهنسی کرد.

نهمهش نهوه دهگه یهینج، لهم حالت ته دا نیداره بزنی نییه چاپکراوه کان یاخود ژماره کانی رژژنامه کان گل نه داتهوه نهگه هاتوو سه ریچی نهو حوکسه نای کردین یان دوی بهرزه نه ندی گشتی بوو بیت.

له ماده (۳۱) ییدا نوو حالت تانه ی دیار کردوه که دهکری چاپکراوه کان یان ژماره کانی رژژنامه گل بهدرینه وهه نهگه هاتوو سه ریچی حوکمه کانی ماده (۴، ۷، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۷، ۱۹) ی یاسای چاپه مهنسی کرد.

لەم حالەتەشدا، یاسادانەر خۆی مەبەستییهتی که ئیدارە دەسلاتی خەمڵاندنی هەبیت بۆ گلدانەوه یاخورد گل نەدانەوهی نوو چاپکراوانە یان ژمارەکانی نوو رۆژنامانە که سەرپیتیچی نوو حوکمانە دەکن یان دژی بەرزەوهندی گشتی بوو. رەنگە هۆی نەمش نوو بێ که سەرپیتیچکردنی نەم دەقانە نابیتە هۆی گەیانندی زیانئیکی گەوره بەنیزامی گشتی بەپیتجەوانە ی حالەتی پیتشو.

لە گەپانەوهساندا بۆ دەقی ماددە (٩، ١٠، ٢١، ٢٢) که لە ماددە (٣٠) دا ناماژە ی پین کراوه. بۆمان دەردەکهوئێ که ماددە (١٠) تاییبەتە بە یاساگکردنی دەستاودەستکردنی نوو چاپەمەنی و رۆژنامانە ی که رووبەرۆی تاییبەت دەبنەوه بەچەشتیک ناسایشی ولات دەخەنە مەترسیهوه یان غەریزەکانی هرۆف دەورۆژین.

بەلام ماددەکانی (٩، ٢١، ٢٢) تاییبەتە بە دەستاودەستکردنی رۆژنامە و چاپکراوی بیانی و پتگادان بەئیدارە بۆ گلدانەوه یان مەبەستی پاراستی سیتی گشتی.

هەررەها نەگەر ناو پتیک لە دەقهکانی ماددە (٤، ٧، ١١، ١٣، ١٤، ١٧، ١٩) بەدەینهوه، بۆمان دەردەکهوئێ که ماددە (٤) تاییبەتە بە دیارکردنی تاو و ناوینشانی چاپخانە و بلاوکه روه و رۆژی چاپکردنی چاپکراوه که، ماددە (٧) تاییبەتە بە مۆلەت وەرگرتنی فرۆشتن و دابەشکردنی چاپکراوه کان لە پتگا گشتییهکاندا و ماددە (١١) تاییبەتە بە ناساندنی ناوی سەرنووسەر، ماددە (١٣ و ١٧) تاییبەتە بە ناگاری و سەرجهکانی دەرکردنی رۆژنامە، ماددە (١٩) تاییبەتە بە دەستنیشانکردنی هەندیک زانیاری پتووست لە بەگەمێن لاپەرە ی رۆژنامە که.

دووهم: دەست بە سەرگرتن

بەپیتی حوکمەکانی هەردوو ماددە (٣٠ و ٣١) ی یاسای چاپەمەنی، دادگا بۆی هەیه بریار بەدات بە دەست بە سەرگرتنی هەر چاپکراویک یان ژمارەکانی رۆژنامە یەک نەگەر هاتوو سەرپیتیچی حوکمەکانی ماددە (٤، ٧، ٩، ١٠، ١١، ١٢، ١٣، ١٤، ١٧، ١٩، ٢١، ٢٢) ی کرد که پیتتر ناماژە مان پتیمان کردوو.

لە ماددە (٣٠) دا هاتوو: «حوکمی سزادانە که دەست بە سەرگرتنی چاپکراوه کان یان ژمارەکانی رۆژنامە که دەگرتنەوه».

هەررەها لە ماددە (٣١) دا هاتوو: «دەکرێ حوکمی سزادانە که دەست بە سەرگرتنی نوو چاپکراوانە یان ژمارەکانی نوو رۆژنامانە بگرتنەوه».

لیره‌دا بزمان دهرده‌کوی، نو سزایه‌ی که دادوه به‌پنی حوکمی ماده (۳۰) دهری ددکات، به‌شپوه‌یه‌کی نۆزمتایکی دست به‌سراگرتنی چاپکراوه‌که بیان ژماره‌کانی رۆژنامه‌که دگرته‌وه، چونکه حوکمه‌که لیره‌دا به‌شپوه‌یه‌کی وجبری هاتوه. به‌لام له ماده (۳۱) دادوه‌ی سه‌ریشک کردوه و دسه‌لاتی خه‌ملاندنی دست به‌سراگرتن و نه‌گرتنی ده‌گه‌رته‌وه بۆ نو دادوه‌ی که سزایه‌که دهرده‌کات.

۲- یاسای دسه‌لاتی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره ۱۴۸ ی سالی ۱۹۸۰

له گه‌رانه‌وه‌ماندا بۆ ده‌قه‌کانی یاسای دسه‌لاتی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره ۱۴۸ ی سالی ۱۹۸۰ بزمان دهرده‌کوی که یاسادانه‌ری میسری دور و له نزیکه‌وه باسی گلدانه‌وه و دست به‌سراگرتنی رۆژنامه‌ی نه‌کردوه. نه‌مه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌ن که یاسادانه‌ری میسری له‌سه‌ر هه‌مان حوکمی ماده (۳۰ و ۳۱) ی یاسای چاپه‌مه‌نیی ژماره ۲۰ ی سالی ۱۹۳۶ ماوه‌ته‌وه.

۳- یاسای ریکه‌ختنی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره ۹۶ ی سالی ۱۹۹۶

یاسادانه‌ری میسری له یاسای ریکه‌ختنی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره ۹۶ ی سالی ۱۹۹۶ دا هه‌نگاوێک په‌رو پیشه‌وه چوه، په‌وه‌ی که له ماده (۵) دا به‌راشکاره‌یه‌وه دست به‌سراگرتنی رۆژنامه‌ی به‌ریتگای نیداری یاساغ کردوه. به‌لام سه‌بارت به‌گلدانه‌وه‌ی رۆژنامه، هه‌مان شپوازی یاسای دسه‌لاتی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره ۱۴۸ ی سالی ۱۹۸۰ ی گرتۆته‌به‌ر و له ناستیدا بپه‌نگه‌ بووه، هه‌روه‌کو چۆن له‌م یاسایه‌ی دواییشدا له ناست گلدانه‌وه و دست به‌سراگرتنی دادوه‌ری بپه‌نگه‌ بووه، نه‌مه‌ش مانای نه‌وه‌یه بۆ گلدانه‌وه‌ی رۆژنامه به‌هه‌ردوو شپوه‌کانییه و (گلدانه‌وه‌ی نیداری و دادوه‌ری) هه‌روه‌ها دست به‌سراگرتنی دادوه‌ری، ده‌ین به‌گه‌رته‌وه بۆ حوکمه‌کانی ماده (۳۰ و ۳۱) ی یاسای چاپه‌مه‌نیی ناوبراو که پشتر ناماژه‌مان پتییان کرد.

به‌مانایه‌کی تر، ده‌تراین بلتین، یاسادانه‌ری میسری حاله‌تی دست به‌سراگرتنی نیداری لێ دهرجیت، له‌سه‌ر هه‌مان حوکمه‌کانی پیشه‌و ماوه‌ته‌وه سه‌بارت به‌گلدانه‌وه و دست به‌سراگرتنی رۆژنامه. نه‌گینا له ماده (۵) دا ته‌نها دست به‌سراگرتنی نیداری یاساغ نه‌ده‌کرد.

۳-۲- گلدانه‌وه و دست به‌سراگرتنی له یاسای لوپنانه‌یا

له دهقه‌کانی یاسای چاپه‌مه‌ئیی لوپنانه‌یی ۱۹۶۲/۹/۱۴ ده‌ده‌گه‌وئێ که یاسادانه‌ری لوپنانه‌یی کارێ به‌سیستی گلدانه‌وه نه‌کردوه، که‌چی له هه‌ندیکه‌ حاله‌تی دیاریکراودا کارێ به‌سیستی دست به‌سراگرتنی کردوه. بۆ نه‌م مه‌به‌سته‌ ڕێگای به‌نێداره‌ داوه به‌پیری و ه‌زیری راگه‌یاندن له‌ چوار حاله‌تدا دست به‌سەر ژماره‌کانی رۆژنامه‌دا بگرت، هه‌روه‌ها له‌ دوو حاله‌تیشدا ڕێگای به‌داواکاری گشتیی تێهه‌لچوونه‌وه (الناب‌ العام‌ الاستئنافی) داوه که دست به‌سەر ژماره‌کانی رۆژنامه‌دا بگرت و بینه‌رتیت بۆ دادگای تایه‌مه‌ند^(۱۲۶۱).

له‌خواره‌وه له‌ دوو خالدا باسی نه‌و حاله‌تانه‌ ده‌که‌ین. خالی یه‌که‌م ته‌رخان ده‌که‌ین بۆ دیارکردنی حاله‌ته‌کانی دست به‌سراگرتنی رۆژنامه له‌لایه‌ن نێداره‌وه. و خالی دووهمیش ته‌رخان ده‌که‌ین بۆ حاله‌ته‌کانی دست به‌سراگرتنی رۆژنامه له‌لایه‌ن داواکاری گشتیی تێهه‌لچوونه‌وه:

یه‌که‌م: حاله‌ته‌کانی دست به‌سراگرتنی رۆژنامه له‌لایه‌ن نێداره‌وه

له‌م حاله‌تانه‌ی خواره‌وه‌دا نێداره‌ بۆی هه‌یه به‌پیری و ه‌زیری راگه‌یاندن دست به‌سەر ژماره‌کانی رۆژنامه‌دا بگرت:

۱- نه‌و رۆژنامه‌نه‌ی به‌ر له‌ وه‌رگرتنی مۆله‌تی ده‌رکردن ده‌رده‌چن^(۱۲۶۲).

۲- نه‌و رۆژنامه‌یه‌ی خاوه‌نه‌که‌ی مردوه‌ و ه‌ییرانگه‌کانی ناگاداری و ه‌زاره‌تی راگه‌یاندن یان لێی نه‌کردۆته‌وه و به‌رده‌وام بوونه له‌ ده‌رکردنیدا به‌ی ره‌چاوکردنی حوکمه‌کانی یاسای چاپه‌مه‌نی به‌گشتی و فه‌سلی یه‌که‌می بابی سته‌هم به‌تایه‌تی^(۱۲۶۳).

۳- نه‌و رۆژنامه‌ بیانیانه‌ی که بۆ ناو لوپنان ده‌هیندرتین و ڕه‌نگه‌ ناسایشی ولات به‌خه‌نه مه‌ترسیه‌وه یان هه‌ستی نه‌ته‌واپه‌تیی خه‌لک بشلمه‌رتین یان له‌گه‌ڵ نادابیی گشتی نه‌گه‌یجین یان نه‌عه‌ری تایه‌گه‌ری بوورۆرتین^(۱۲۶۴).

۲۶۹- به‌یتی حوکمی ماده‌ (۳۱) ی یاسای چاپه‌مه‌نی لوپنانه‌یی دوا‌ی هه‌مرازکردنی به‌یاسای ژماره‌ ۳۳، سالی ۱۹۹۴ گه‌شه‌کانی تایه‌ت به‌چاپه‌مه‌نی بۆ دادگای چاپه‌مه‌نیه‌کان به‌رز ده‌کرته‌وه.

۲۶۲- ماده‌ (۴۳) ی یاسای چاپه‌مه‌نی لوپنانه‌یی.

۲۶۳- ماده‌ (۴۹) ی یاسای چاپه‌مه‌نی لوپنانه‌یی.

۲۶۴- ماده‌ (۵۰) ی یاسای چاپه‌مه‌نی لوپنانه‌یی.

۴- نمر رژژنامه‌ی بی که سه‌رهای راگیرانی یان هله‌روشانه‌وی مژله‌ته‌کمی به‌فرمانی نیداری یان حوکمی دادکا، لغتیر ناوتیکی تردا یان به‌ههر شینویه‌کی تر له شینوکان دهرده‌چن و خرتنهر له خوتندنه‌وه‌یدا و اهست بکا که هه‌مان رژژنامه‌ی پینشوو دهرخنتنهره (۱۹۴۱).

دووم: حالته‌گانی دست به‌سراگرتنی رژژنامه له‌لاین بریکاری گشتی تینه‌لچوونه‌وه
۱- نمر رژژنامه‌ی بی ناو و ناوهانگی سه‌رژکی ولات دهرزینتی یان باه‌تیک بلاو بکانه‌وه بیتته مایه‌ی بوخشان و جوین و رقکاری دهره‌ق به‌سه‌رژکی ولات یان دهره‌ق به‌سه‌رژکی ولاتیکی بیانی (۱۹۹۱).

۲- نه‌گه‌ر هاتوو باه‌تیکمی بلاو‌کرده‌وه بووه مایه‌ی قتیزه‌ره‌نکردنی یه‌کتیک له نایینه باوه‌ریکتراوه‌گانی ولات یان نه‌عهری تایفه‌گه‌ری یان رده‌گه‌زه‌رستی بورژینتی یان ناسایشی گشتی بشتینتی یان سه‌لامه‌تی و سه‌روه‌ری و یه‌کبارچه‌یی و سنور و به‌یوه‌ندیبه دهره‌گیه‌گانی لوینان بخاته مه‌ترسیه‌وه (۱۹۷۱).

۳-۵-۳ گلدانه‌وه و دست به‌سراگرتنی له یسای فرهنسدا

فرهنسا له‌سه‌رده‌می ناپلیزونی یه‌که‌مه‌وه له‌سالنی ۱۸۰۰ بز یه‌که‌مین جار کاری به‌سیستمی گلدانه‌وه و دست به‌سراگرتنی نیداری کرد. نه‌وکاته وزیر ی ناوخو دسه‌لاتی گلدانه‌وه و دست به‌سراگرتنی رژژنامه‌ی هه‌بوو نه‌گه‌ر هاتوو باه‌تیکمی بلاو بگردابه‌ته‌وه به‌دلی حوکمران نه‌بایه. نه‌م سیستمه ناوه ناوه ون دهبوو و جاریکتر سه‌ری هلدده‌دابه‌وه به‌پیتی وه‌تی رامیاری فرهنسا (۱۹۶۸).

به‌شیره‌یه جاریکی تر گلدانه‌وه‌ی نیداری به‌روخانی تیمپراتوریه‌تی یه‌که‌م نه‌ما، به‌لام

۲۶۵- ماده (۲۷) ی یسای چاپه‌منی لوینانی دواي هموارکردنی به‌یاسای ژماره ۳۳۰ ی سالنی ۱۹۹۴.

۲۶۶- ماده (۲۳) ی یسای چاپه‌منی لوینانی دواي هموارکردنی به‌یاسای ژماره ۳۳۰ ی سالنی ۱۹۹۴.

۲۶۷- ماده (۲۵) ی یسای چاپه‌منی لوینانی دواي هموارکردنی به‌یاسای ژماره ۳۳۰ ی سالنی ۱۹۹۴.

268- Royer COLLARD. De la liberte de l'apresse. Paris: Librairie de Medicis.

1949 pp 11-13.

دواتر له سردهمی ناپلیژنی سیټیم جارتیکی تر بدشپښه یه کی نار هوا (غیر مشرور) ټپن پښت بستان به هېچ دهقنکی یاسایی گډر ایدوه، تنها یهک حالت نه ټپن که مه رسومی یاسایی ۱۷/۲/۱۸۵۲ له ماده (۱۰) دا ریځکای به نیداره داپو که نوو رڼوژنامه نه گلدانه وه که سر پیچیی حوکمه کانی تاییدت به باجی پوول (ضربیه الطایع) دهکن. که چی سره برای نوو مش حکومت له زور حاله تی تردا فرهسانی به گلدانه وهی رڼوژنامه دهکرد به پټی لیکدانه وهی خوی بز ماده دی ناورا (۱۹۹۱).

نو وده زعه به م شیره یه مایه وه تا به دهر چوونی یاسای رڼوژنامه گوری ۲۹/۷/۱۸۸۱ که گلدانه وه و دست به سر اگرتنی نیداری به یه کجاری هله وشایه وه. تنه انهت یاسای ناورا تر تنها به دهلوشانه وهی گلدانه وه و دست به سر اگرتنی نیداری وازی نه هنتا. به لکرو دمه لټنی دادگاشی له م باره یه وه دیار کرد.

له گدل نه وشدا، له ماوهی جهنگی جیهانیسی یه که صدا، فره نسا بدشپښه یه کی فراوان کاری یه سیسته کرد، بز نمونه، به فره صرمانیکی نیداری هردوو رڼوژنامه سی «L Hommelibre» «L Homme enchaîne» گلدانه وه (۱۹۷۰).

هروه ها جیتی نامازیه، دادگای کټشه کاری (التنازع) ی فره نسی له حوکمینی به ناو بانگیدله له ۸/۴/۱۹۳۵ له کټشه ی «Sibour M. Bonnefoy» دا، دانی به مانی نیداره دانا بز گلدانه وهی هر رڼوژنامه یهک له هندنئ شوتنی دیار کراودا نه گهر هاتوو نم گلدانه وهی پټیست پو بز پاراستنی ناسایشی گشتی (۱۹۷۱).

شایه نی نامازیه بز کردنه، یاسازانی فره نسی فالین یاسی له حوکمی ناورا کردووه و ده لن: «گلدانه وهی چاپه مه نیپه کان له فره نسا دا به ریځکای نیداری، ناگرتی به روه دا بترتی مه گهر نوو چوار مهرانه ی تیا ټپن که ده ټپن له جټیه جټیکردنی راسته وخق (التنفیذ المباشر) دا ه ټپن که نیداره مورارمه ی دکات» (۱۹۷۲).

۲۶۹- د. عبدالله اسماعیل البستاني: حرية الصحافة، سرچاوهی پټیرو، ل ۱۳۹۱-۱۴۰.

270- Claude Albert COLLARD, libertes publiques, cinqeme edition, Paris, Dalloz, 1975, P 459

۲۷۱- د. عبدالله اسماعیل البستاني: حرية الصحافة، سرچاوهی پټیرو، ل ۱۴۱، هروه ها:

Pierres Souty. Recueil De Jurisprudence en matire constitutionnelle, De libertes publiques, Paris; Montchrestien, 1950, P101

۲۷۲- د. عبدالله اسماعیل البستاني: حرية الصحافة، سرچاوهی پټیرو، ل ۱۴۱.

نو و مرجانهش نه‌مانه‌ی خواروون:

- ۱- دهبن نيداره له گلدانه‌وه‌ی رۆژنامه‌دا پشت به‌ده‌قتیکی یاسایی پروون و ناشکرا به‌ستن که نهم دسه‌لاته‌ی به‌نیداره دا‌بیت بۆ پارامنتی سیستم له‌هموو کاتیکدا.
- ۲- نه‌گهر هاتوو رۆژنامه‌ه و تاریتیکی بلاوکرده‌وه و تیایدا دارای له‌خه‌لک کرد بۆ بهره‌لستی‌کردنی یاسا و دسه‌لاتی گشتی.
- ۳- نه‌گهر هاتوو یاسا سزای بۆ نوو کرده‌وه‌یه دیارنه‌کردبوو که جینه‌جیتکردنی راسته‌وخۆ ده‌خوازێ، یاخود سزایه‌که‌ی دیارکردبوو به‌لام کاریگهر نه‌بوو.
- ۴- نه‌گهر هاتوو فرۆشتنی رۆژنامه مه‌ترسیه‌که‌ی گه‌وره بیت بۆ نیرامی گشتی و ناسایشی گشتی. (۲۷۳)

نهمه‌ش مانای نه‌وه‌یه. هه‌ستانی نیداره به‌گلدانه‌وه‌ی رۆژنامه بێ کۆتوونه‌وه‌ی نهم چوار هه‌رجانه‌ی سه‌روهه که پهنوسن بۆ جینه‌جیتکردنی راسته‌وخۆ، گلدانه‌وه‌که‌ی ناروا ده‌بیت. به‌واتایه‌که‌ی تر، له‌ فه‌ره‌نسا‌دا تیس‌تا تنه‌ها له‌و حاله‌تانه‌دا نیداره بۆی هه‌یه به‌ریت‌گایه‌که‌ی نیداری رۆژنامه گلدانه‌وه نه‌گهر هاتوو نوو هه‌رجانه‌ی تیاوو که دهبن بۆ جینه‌جیتکردنی راسته‌وخۆ هه‌بن. هه‌رچه‌نده، یاسا‌دانه‌ری فه‌ره‌نسی، له‌ دوایین هه‌مواریدا له‌ ۱۹ی ئه‌یلول (۲۰۰۰) (دا به‌مه‌رسومی یاسایی ژه‌اره ۹۱۶ی سالی ۲۰۰۰ که له‌ ۱۹ی ئه‌یلول ۲۰۰۰ دا ده‌رچوو^(۲۷۴)، ماده‌ه (۱۴)ی هه‌موار کردووه و تیایدا ریت‌گای داوه به‌نیداره به‌فه‌رمانی وه‌زیری ناوخۆ ده‌ستاووه‌ستپیتکردن (تداول) و دا‌ه‌ش‌کردن و فرۆشتنی نوو چاپ‌کراوه خوله‌که‌ی و تاخوله‌که‌یانه‌ی که به‌زمانیکی بیانی ده‌رده‌چن له‌ناو فه‌ره‌نسا یاساغ بکات. هه‌روه‌ها نهم قه‌ده‌غه‌کردنه ده‌تواترێ قه‌رمانی بێ بکرتت دۆ به‌رۆژنامه و نووسراوه‌کان که له‌ هه‌رتیمه بیانییه‌کان به‌زمانی قه‌ره‌نسی نووسراون و له‌ ده‌ره‌وه‌ی یان له‌ ناوه‌وه‌ی فه‌ره‌نسا چاپ‌کراون به‌مه‌به‌ستی فرۆشتن و بلاوکرده‌وه و دووباره چاپ‌کرنه‌وه‌ی چاپ ده‌کرتن. نوو که‌س‌انه‌ی لێی به‌ریرسن سزا ده‌درێن به‌یه‌ک سال زندانی و ۴۵۰۰ یۆرز غه‌رامه.

هه‌روه‌ها سه‌رله‌نوێ ده‌رک‌ردنه‌وه‌ی رۆژنامه‌یه‌ک یان نووسراویکی قه‌ده‌غه‌کراو له‌ژێر ناویکی جیاوازا قه‌ده‌غه‌یه و غه‌رامه‌که‌ی ده‌گاته ۹۰۰۰ یۆرز ده‌گه‌ریته‌وه بۆ خه‌ملاندنی

۲۷۳- د. عبدالله اسماعیل البتانی: حرة الصحافة، سه‌جاره‌ی پیتشو، ل ۱۴۱-۱۴۲.

۲۷۴- نهم مه‌رسومه باسییه له ۱ کانوونی دووه‌می ۲۰۰۲ کاری پیتده‌کرتن هه‌روه‌کو له مه‌رسومه‌که‌دا هاتوو.

نیداره، بپاردهان دهرباردی ژماره‌کافی کنه‌بیه‌کافی رۆژنامه و نوسراوه قهده‌غه‌کراوه‌کان و نووانمی دست ده‌کنه‌وه به‌لاو‌کردنه‌وه‌پان له‌ژیر نارونیشانکی جیاوژدا^(٢٧٥).

به‌لام سه‌بارت به‌گلدانه‌وه و ده‌سه‌راگرتنی دادوه‌ریی (الحجز والمصادرة القضائية) یاسادانه‌ری فهرنسی له‌ ماده‌ (٦١)ی یاسای رۆژنامه‌که‌ریدا دانی یی‌ساده‌اناره و حاله‌تکه‌نیشی دیار‌کردوه و ده‌لی: و‌تکه‌ر به‌پیتی ماده‌کافی ٢٦ (برگه ٣١) ٢٥، ٣٦، ٣٧، حوکم دره، دادگا بزێ هه‌یه له‌گه‌ل حوکمه‌که‌دا فهرمانی ده‌سه‌راگرتنی له‌ چاپ‌دراوه‌کان و نوسراوه‌هه‌لو‌اسراوه‌کان، و له‌ هه‌موو حاله‌تیکدا بزێ هه‌یه فهرمان بدات به‌گلدانه‌وه یان له‌ناو‌بردن و نه‌هیشتنی هه‌موو ژماره‌کافی دانراو بزێ فرۆشتن یان په‌شانه‌دراوه‌کان یان نایه‌شکراوه‌کان بزێ دیتنی جه‌ماوهر. به‌هه‌رحاله‌ دهنی له‌ناو‌دان و نه‌هیشتن ته‌نها به‌شیک له‌ ژماره‌ گلدراوه‌کان بگرته‌وه^(٢٧٦).

٢٧٥ - نهمشه ده‌قه‌که‌به‌تی به‌زمانی فهرنسی:

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La circulation, la distribution ou la mise en vente en France des journaux ou écrits, périodiques ou non, rédigés en langue étrangère, peut être interdite par décision du ministre de l'intérieur.

Cette interdiction peut également être prononcée à l'encontre des journaux et écrits de provenance étrangère rédigés en langue française, imprimés à l'étranger ou en France.

Lorsqu'elles sont faites sciemment, la mise en vente, la distribution ou la reproduction des journaux et écrits interdits sont punies d'un an d'emprisonnement et de 4500 euros d'amende.

Il en est de même de la reprise de la publication d'un journal ou d'un écrit interdit, sous un titre différent. Toutefois, en ce cas, l'amende est portée à 9000 euros.

Il est procédé à la saisie administrative des exemplaires et des reproductions de journaux et écrits interdits et de ceux qui en reprennent la publication sous un titre différent.

٢٧٦ - نهمشه ده‌قه‌که‌به‌تی به‌زمانی فهرنسی:

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

S'il y a condamnation, l'arrêt pourra, dans les cas prévus aux articles 24 (par 1er et 3), 25, 36 et 37, prononcer la confiscation des écrits ou imprimés, placards ou affiches saisis et, dans tous les cas, ordonner la saisie et la suppression ou la destruction de tous les exemplaires qui seraient mis en vente, distribués ou exposés aux regards du public. Toutefois, la suppression ou la destruction pourra ne s'appliquer qu'à certaines parties des exemplaires saisis.

۲-۵-۱ گلدانه‌وه و دست به‌سهر اگرتنی له یاسای عیتراقیدا

له دو توتینی ده‌قه‌گانی یاسای چاپه‌مه‌نیی عیتراقی ژماره (۲۰۶) ی سالی ۱۹۶۸ ی هموار کراودا بزمان دهرده‌که‌وئ که یاسادانه‌ری عیتراقی دانی به‌گلدانه‌وه‌ی تیداری داناوه له‌کاتیتکدا کاری به‌سیستی ده‌سبه‌سهر اگرتنی تیداری کردوه.

به‌پینی ماده (۲۰) برکه‌ی (ب) به‌بهریاریکی وه‌زیری رۆشنییری و راگه‌یاندن دست به‌سهر گشت ژماره‌گانی نمو رۆژنامه‌ی‌ده‌ده‌گسرت که باه‌تیتیکی له‌و باه‌ته یاساغ کراوانه‌ی ماده (۱۹) به‌لاو‌کردۆته‌وه. هه‌روه‌ها بۆی هه‌یه به‌یاننامه‌یه‌ک لهم باره‌یه‌وه له رۆژنامه‌ی ره‌سمی و ناوخۆیه‌ی‌گاندایا به‌لاو‌بکاته‌وه. نه‌ه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «نه‌گهر نمو چاپیگراوه یه‌گتیک له‌و باه‌ته یاساغ کراوانه‌ی که له ماده (۱۹) دا هاتون له‌خۆ گرتیوو، دابه‌شکردنی له‌ ناو عیتراقدا قه‌ده‌غه ده‌کرت و به‌بهریاریکی وه‌زیر دست به‌سهر هه‌موو نمو ژمارانه‌یدا ده‌گسرت که لیتی هه‌تراره و سه‌رجه‌م ده‌ژگا تایبه‌ت‌ه‌ده‌کانشی لێ ناگادار ده‌کرتی‌وه و بۆشی هه‌یه به‌یاننامه‌یه‌ک له‌و باره‌یه‌وه له رۆژنامه‌ی ره‌سمی و ناوخۆیه‌ی‌گاندایا به‌لاو‌بکاته‌وه».

له‌گه‌رانه‌وه‌ماندا بۆ ده‌قی ماده (۱۹) بزمان دهرده‌که‌وئ که دابه‌شکردنی نمو چاپه‌مه‌نییانه‌ی یاساغ کردوه که له دهرده‌دا ده‌هه‌ترینه عیتراق نه‌گهر هاتوو باه‌تیتیکی لهم باه‌تانه‌ی خواره‌وه‌ی له‌خۆ گرتیوو:

- ۱- نمو باه‌ته‌ی که له‌گه‌ل سیاسی کۆماری عیتراقدا ناگوتی.
- ۲- پرۆیاگاندانه‌کردن بۆ بیری نیسیریا لیزم به‌هه‌ردوو شیوه‌ی کۆن و نوێیه‌وه و شیواندنی بزوتنه‌وه پرژگار یخوازه‌گانی جیهان.
- ۳- پرۆیاگاندانه‌کردن بۆ بزوتنه‌وه ره‌گه‌زه‌سه‌گانی وه‌ک زایوئیزم و نه‌وانی تری له‌و چه‌شه.
- ۴- شیواندنی نا‌هه‌رو (سمعه‌ی هیزی چه‌گداری و جووله و به‌لاو‌کردنه‌وه‌ی نه‌پینه‌گانی.
- ۵- رورۆژاندنی قه‌ی و دووبه‌ره‌کی له‌تیوان نه‌ندامانی گۆمه‌ل‌دا، یان نه‌ته‌وه‌کان و تیره‌ی نا‌پینه‌ی‌گاندایا.
- ۶- نمو باه‌ته‌ی که له‌گه‌ل ناداب و به‌دوشتی گشتیدا ناگوتی.
- ۷- به‌لاردان له‌ ولاته‌ عه‌ره‌بی و دۆسه‌گان به‌نیازیکی خراپه‌وه.
- ۸- هه‌ر باه‌تیتیکی تر که به‌پینی هوکه‌گانی نمو یاسایه به‌لاو‌کردنه‌ویان قه‌ده‌غه کرابیت.

لەم دەقەدا بۆمان دەر دەگەوئ، ئەو حالەتە بە دەستەواژە بەکی تەمومژاوی داوێژاوه، بۆیه زیاتر لە سانایەک هەلەدەگرن، نەمەش وایکردوه ئەو پۆژنامانەی کە لە دەرەوی عێراقدا چاپ دەکەین و دەهێرتە ناوه، رووبەرووی سانسۆزیکێ پیشینە یەگجەر قورس بێهوه کە لەلایەن دەزگای سانسۆزێ چاپەمەنییەکان بەرلە دا بەشکردنیان لەناو عێراقدا پیاده دەکەن.

بۆ ئەم مەبەستە یاسادانەری عێراقی لە سادده (١٨) بەرگە (١) دا مەرجی کردوه بەپێشکەشکردنی دوو دانە لەو پۆژنامانەی کە لە دەرەوی عێراقدا چاپ دەکەین بۆ وەرگرتنی پەرزمانەندی بەر لە فرۆشتن یان دا بەشکردنیان لەناو عێراقدا (٢٧٧).

نەمەر نەگەر بەم پەرزمانەندی لایەنی پەيوەندیدار، پۆژنامە کە لەناو عێراقدا فرۆشرا یان دا بەشکرا، لەو حالەتەدا یەبەرپاریکی وەزیری رۆژنەبەری و پراگەیانندن دەست بەسەر ژمارەکانی ئەو پۆژنامەیدا دەگیریت و ئەو کەسە شتیش لە دەرەو دێنێ (مستورد) بۆی نێیه داوا ی قەرەبوو کردنەوی زیانەکانی بکات (٢٧٨). بەلام دەتوانی لەجیاتی ئەو، بەنوسراویەک داوا لە وەزیری رۆژنەبەری و پراگەیانندن بکات بۆ پەرزمانەندی کردن لەسەر گێترانەوی چاپەمەنییە کە بۆ دەرەوی عێراق، نەگەر هاتوو ئەم کارە زیانەخش نەبوو. لەم حالەتەشدا، وەزارەت بۆی هەیه هەندێ ژمارە ی چاپەمەنییە کە گێلدا ئەوه (٢٧٩).

ئەوی جێی سەرئێجە، یاسادانەری عێراقی هە بەمەندە نەوێستاره، بەلکۆر پتەگاشی لەهەردەم خاوەن پۆژنامە یان ئەو کەسە کە شت لە دەرەو دێنێ گرتوو بۆ بەرزکردنەوی داوا دۆی ئیدارە بۆ تانە لێدانی ئەو کار و سزا ئیدارییانە ی دەرەق بە پۆژنامە کە کراوه.

٢٧٧- نەمەش دەقە کە بەتی: ئەواتە ی چاپکراو لە دەرەوی عێراق دەهێن. دەین بەم کارانە ی خواربەرە هەست:

١- پێشکەشکردنی دوو دانە بۆ وەزارەت بەر لە فرۆشتن یان دا بەشکردنی لەناو عێراقدا بۆ ئەوی پتەگاشی ئەمەیان پێن بەریت.

٢٧٨- پەروانە سادده (٢٠) بەرگە (د) کە نەمەش دەقە کە بەتی: ئەنگەر بێرپار درا بە یاسا ئێگرەدی چاپکراو و دەسبەسەر اگرتنی ئەو ژمارانە ی کە لێی هاوردراون، هاوردەگە ی بۆی نێیه داوا ی قەرەبوو کردنەوی زیانەکانی بکات.

٢٧٩- پەروانە سادده (٢٠) بەرگە (ج) کە نەمەش دەقە کە بەتی ئەنگەر هاتوو ئە گەرانەوی چاپکراوه کە بۆ دەرەوی عێراق زیانێک نەبوو، وەزیر بۆی هەیه لەسەر داوا و نوسراوی تازاوه پتەگاشی بەمە بەت بەت و لەم حالەتەشدا دەکەن هەندێک ژمارە ی گۆججاری چاپکراوه کە لە وەزارەت هەلگیریت.

نعمش خوی له خویدا، دست تیسره دانیکی زوقه له دسه لانی دادگا و دزی پرنسپه کانی مافی مرۆف^(۲۸۰) و په یانناحه نیرده وله تیه کانه.

حوکمی ماده (۲۰) پرگهی (د) وای له هاوردهی چاهمه نییه کانی دهره وی ولات کردوره له ترسی دهبسه راگرتن و گلدانه وی چاهمه نییه کانیان، زۆر جازان، یه که میجار نهها دوو دانهی ئن بهینن بۆ پیشکشکردنی بۆ دهزگای سانسۆری چاهمه نییه کانی بهمه بهستی وه رگرتن پره زامه ندی له سر هیتانیان و دواتر چاوه پیتی ته لجام دهین^(۲۸۱).

نوهی شایه نی باسه، حوکمه کانی ماده (۱۸ و ۲۰) سه بهارت یه و چاپکراوانه ی که له دهره وی ولاته ره دهه هیتینه ناوه ره له گه له سیستی نوی جیهانی و جیهانگیری و شۆرش گیاندن (اتصالات) ناگه یجی.

نهرۆکه جیهان له سایه ی نیشه رنیت و سه ته لایته ا بچووک بۆ ته وه و گشت پارچه کانی وه که ته ونی جالجالۆکه به یه که وه به ستراوه ته وه و زحمه ته و ا به ناسانی به ره له ستی شابلادی هز بکری بۆ ناوه ره، مه گه ره به خه رجکردنی داراییه کی زۆر نه بن که بۆ دانانی سیستیکی چاوه دیری نه لیکتر زنی زۆر پیشکشه و ته وه ته رخان ده کړیت. سه ره رای نعمش تاکو نیستا نه ته و ناوه ره کۆنترۆلی گشت سایتی زانیاریه کانی له سر ته زری نه یته رنیت بکری ته نهها هه ندیکه دۆسیه ی دپاریکراو نه بیت^(۲۸۲).

بۆیه باشتروا بوو، یا سادانه ی عیراقی چاوتیکی به م حوکمه ته دا به خساندایه ته وه، به چه شتی که له گه له تم گۆرانکاریه ی نه مرۆ بگوه یجیه.

۲۸۰- برهانه ماده (۱۸) ی جاری گه رده ونی مافی مرۆف که تیا به ا هاتوه: «هه مرۆ که سیک بۆ داوهرکردن و پاراستی مسافه به ره تیه کانی که باسا و ده ستور پیتی داوه. له دست درۆشکردنه سر، مافی په نا برده به ره دادگا نیشتانیه کانی هه به.»

۲۸۱- برهانه دهقی ماده (۱۸) پرگهی (ا) که پیشتر ناماژهان پیتی کردوره سه بهارت به با به نده ونی ته و کسانه ی که له دهره وی عیراق چاپکراو ده هیتن، به پیشکشکردنی دوو دانه له چاپکراوه که بۆ وه زاره ت به ره له فرۆشتی یان دا به شکردنی له ناو عیراقدا.

۲۸۲- مامله که ته عه ره ی سعودی و تری پشنگدان به به کاره یانی نۆری نیسته رنیت و کردنه وی ده یان ته و سینگه بۆ تم مه به منه، که چی ده یان ملیۆن دۆلاری نه مه ریکی ته رخان کردوره بۆ داخستی چهنده ی شوین له سر نۆری نیسته رنیت که به مه ره شه ی داد نه یته له سر پۆشه که ی. هه ره وه، ده زگایه کی چاوه دیری و ناوه بۆ چاوه دیری کردنی ته و کسانه ی که سه بری شونه کانی نیسته رنیت ده کهن، به مه به منی پشنگارتیان له چوونه ناو نه و شوقانه ی که به مه ره شه ی دادنه له سر داوهرۆی پۆشه که ی. برهانه: <http://www.almashrek.org.2001/11/6>

3-5-5 گلدانهوه و دەستی بەسەرراگرتن له یاسای چاپەمەنیی هەریسی کوردستاندا

یاسای چاپەمەنیی هەریسی کوردستان ژماره (10) ی سالی 1993 له دوتری دەقەکانیدا هیچ ناماژەبەکی بەستنی دەسبەسەرراگرتن و گلدانهوهی نمو پوژنامانەی که بەیتی حوکمەکانی یاسای چاپەمەنی دەردەچن بەراشکاوایی نەکردوه.

بەلام له ماده (13) برگە (1) دا بریاری داوه که حوکمی دادوهری بەگونەها برکردنی خواوەنی نێمتیاز و سەرنوسەر له چاپکراوی دەوریدا خردی چاپکراوه که ناگرتەوه و بوونی بەردەوام دەیت.

بەیتی نەم دەقه، پوژنامه نەگ تەنها بەبریاری ئیداری بەلکوو بەبریاری دادگاش راناگیریت، و لەبەرئەوهی حوکمی گلدانهوه و دەسبەسەرراگرتنی پوژنامه سووکتره له راگرتن و هەلەوشانەوه، کەواته حوکمی دادگا گلدانهوه و دەسبەسەرراگرتنی پوژنامەش ناگرتەوه. لەبەرئەوهی دەسەلاتی ئیداره بۆ گلدانهوه و دەسبەسەرراگرتنی پوژنامه دەسەلاتیکی لاوهکییە و دەسەلاتی دادگا لەم بارەبەر دەسەلاتیکی بنچینهیە، و لەبەرئەوهی یاسای چاپەمەنی له ماده (13) برگە (1) دا نەم دەسەلاتی له دادگا سەندۆتەوه، کەواته ئیدارەش بۆی نییه پوژنامه گلبانەوه و دەستی بەسەردا بگریت.

لەم گفتوگۆیانەدا بۆمان دەردەکەوتی که یاسادانەری کوردستان هەر له سەرئاوه بەمەبەستی رەخساندنی دەرفەتی زیاتر بۆ نازادی پوژنامەگەری، نیازی نەبوو پێگای پدات بەگلدانهوه و دەسبەسەرراگرتنی پوژنامه. نەمەشمان زۆر بەناشکرا له گفتوگۆی ئەو پەرلەمانتارانە بۆ دەردەکەوتی (283).

283- له گەرانهوهماندا بۆ پوژنۆولی دانێشتنەکانی پەرلەمان لەهاری گفتوگۆکانی نەم مادهبە، دەبینین ئەندامیکی پەرلەمان له سێهەمین دانێشتنی پەرلەماندا که بۆ تاروتیکردنی یاسای چاپەمەنی، تەرخان کراوه، لەهاری حوکمی ماده (12) دەرسن: «ئایا چاپەمەنی دەوری، بان پوژنامەبەک نەگەر شتیکی نوسی و لەبەرئەوه نەدی سبڵەتدا نەبوو. بان پێچەوانی بەرژەوندی گشتی و داوونەریت بوو. بان تیکدانی تێدا بوو، ئایا ئەو پلاوکراوهیە لەبازار دەگێشێنەوه بان نا؟». ئەندامیکی لێژنەی یاسا له پەرلەمانی کوردستان، له ولامی ئەو پرسباردا دەلێ: «نێمه ناتوانین زەلامێک بشیرنە مەکتەبەکان پێشان رابگەینین و پلێتێن بۆ پوژنامەکان هەسروی کۆتیکۆه نۆه راس تێبه چاپکراوی خۆلەکی تەنها خاوەن نێمتیاز و سەرنوسەر تێژنەوهی دلاکاییان له کۆل دەکریته، هەر له بارەبەر ئەندامیکی پەرلەمان دەرسن: «نەگەر چاپەمەنی دەوری هەلەی کرد و زیانی بەخەلک گەیانە بۆی دادگا داپنەخت و دەستی بەسەردا نەگرتی». هەمان ئەندامی =

چاپه مه نپیا نه نییه که له عیراقه وه دینه کوردستان، کیشه نو چاپه مه نییا نه به که له دهره وهی کوردستان بلار ده کرتیه.ه. نیمه خومان ده زانین زور درو منمان همه به زوره شیان خه لکی زور دلرمن که له نوروپا دانیشتون ژهر بز کوردستان دهرتژن لهه نو ه من به باشی ده زانم سانسۆرتیک دهنری بز نم باه ته چونکه، چاپه مه نی توان له به زه وه ندیی کوردستان نییه به پیچه وان وه ژهر بز کوردستان دهرتژن» (٢٨٥).

سه رۆکی فراکسیونی کته ی زهر دیش له درتژی نم به دوا داچونه دا ده لئ: «من له گهل نه وه کم نه و شتانه ی له دهره وه دهنوسرت بئین بز کوردستان هیچ نه بین بز نه وه ی بزانی چیمان بین ده لئین چون جئیسومان پئیده دن، من پئم وایه هیچ سانسۆریان له سه ر نه بین ههرچی ده بیت و ده یان با به یته» (٢٨٦).

دوای گفتوگۆیه کی تیرو ته سمل تم مادده به به تئیکرای دنگ وه گو خۆی پسند کرا، نه مش نه وه ده گه به نئ که یاسا دانهری کوردستان، نازا کردنی نو رۆژنامه نه ی به لاوه باشر بووه له کۆتیه ند کردیان.

هه له به ته نه مه شی له سۆنگه ی باوه به یون به نازادی بیرو را ده به رین و رای جیا وازه به یه .

له کۆتاییدا، له میان دیرا سه کردنی گلدانه وه و ده سه به سه را کرتنی رۆژنامه به رتگای نیداری، بۆمان دهره گه وئ که نم رتگایه کۆتیه نه ده له به رده م نازادی رۆژنامه گه ری و چه کئیک به هتیشه به ده ستی ئه داره وه بز سه بانندی ده سه لاتی خۆی به سه ر رۆژنامه گه ری دا.

هه روه ها گلدانه وه و ده سه به سه را کرتنی رۆژنامه گه ری به رتگای داگا هه مان نامانج ده پئیکتیه ته گه ر هاتو نو داگا به خا وین و بئیلایه ن نه بوو له دهر کردنی به ریا ره که ی دا.

بۆیه به رای نیمه، هه لوتستی یاسا دانهری کوردستان له م پرووه زور نیجابه یه و هایه ی دلخۆشیه به، هه رچه نه ده باشر و ابو له جیاتی تم پئیده نگیه هه مان رتچکه ی ماده (١٢) به رکه (١) ی به گرتایه ته به ر» (٢٨٧).

٢٨٥- پروزۆکۆله کانی نه جیرو مه نی نیشتمانی کوردستانی عیراق: به رگی (٧)، سه رچا وه ی پئیشور، ٢٨٨ ل.

٢٨٦- پروزۆکۆله کانی به رله مانی کوردستان: سه رچا وه ی پئیشور ل ٢٨٩.

٢٨٧- له ماده (١٢) به رگی (١) دا هاتوو: «هوکمی داوه ری به گونا بهار کردنی خا وه نی نیشتاز و سه رنو سه ره به نی هوکمه کانی تم یاسا به له چاپه کراوی دهر ی دا خردی چاپه کرا وه که نا گرتشه وه و بروی به ر دوام ده ی...» بز را قه ی تم مادده به سه بری خالی (٣- ٢) چا وه م به که.

گشتی یان و وزارتتی ناوختق و لایه نه په یوه نندیداره کان بنخیرت (۲۹۰). داواکاری گشتیش به ددووری خوی روظانه چارویان پیدا ده خشتیت و به پتی نوره دهسه لاتی که پتی دراره نو باه تانه دستنیشان دهکات که دوی په روظانه دینی کومه لن و له بهر روظانی نیمه داواایه کی گشتی دوی سر پیچیکر بژ دادکا به رز دهکاته وه (۲۹۱).

۲۹۰- پروانه دهقی ماده دې (۱۰) ی یاسای روظانه گمری لمره نسبی سالی ۱۸۸۱ که ده قنوسی کردوه: له کاتی پلاوکر دوه ی هر روظانه و چاپکراویکی دهوردا دین دو دانه بملوژو کراوییه وه له لایه نه په روظانه بیری نویسنه کی بژ نویسنه کی داواکاری گشتی یان په روظانه رابه نیی شاره وانی لهو شارانوی که تپه لچورونه و دیان تپدا نیبه روانه بکرت. هه روه ها ده دانه به هه مان شیره بژ وراره وانی روظانبیری و نارجه (مقاطعة ای الاستین) او ناوچه کانی تر دهوریت به پارتزگا یان قهرا یان بژ شاره وانی لهو شارانوی که نه پایته غشی مسافته عن و نه پایته غشی بازنگه نیدلریه کانس. هر سر پیچیه کی نم حوکه سزا دهوریت بهو سزایه ی بژ سر پیچیه کانی پله چواره داتراون که به سر په روظانه بیری پلاوکر وه که دهسه بنخیرت. نیمه ش ده که به پتی به زمانی لمره نسبی:

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

Au moment de la publication de chaque feuille ou livraison du journal ou écrit périodique, il sera remis au parquet du procureur de la République, ou à la mairie dans les villes où il n'y a pas de tribunal de grande instance, deux exemplaires signés du directeur de la publication.

Dix exemplaires devront, dans les mêmes conditions, être déposés au ministère de l'information pour Paris et le département de la Seine et pour les autres départements à la préfecture, à la sous-préfecture ou à la mairie, dans les villes qui ne sont ni chefs-lieux de département ni chefs-lieux d'arrondissement.

Chacun de ces dépôts sera effectué sous peine de l'amende prévue pour les contraventions de la 4e classe contre le directeur de la publication.

هه روه ها پروانه دهقی ماده دې (۲۰) ی یاسای چاپه نسبی مهسری ژماره (۲۰) سالی ۱۹۳۶ که نیمه ش ده که به پتی: «دوای پلاوکر دوه ی هر روظانه بیک یان باشکوکه ی دین شمش دانه ی بملوژو کراوییه وه بملوژی سر نویسنه کی یان یکتیک له ننداسانی دسته ی نویسنه رانی بژ و وزارتتی ناوختق روانه بکرت نه گمر بیت و روظانه که له قاهره دهرچیت یان بژ پارتزگا یان په روظانه بیری روانه بکرت نه گمر بیت و له شاره کانی تر دا دهرچیت».

۲۹۱- لهم پرووه یاسای چاپه نسبی هر قی گورنستانی غیر اق که موکوری تپدايه، چونکه مووه دای نوره ی که له ماده دې (۱۱) دا دهسه لاتی به رزکردنوه ی دارا گشتیه کانی داووته داواکاری گشتی به لام لمانستی نیمه دا بیدنگ بهو نم نمرکه ی نه خستوته نمستی خاوه نی روظانه یان =

له فەرهەنسا (٢٩٢) و میسر هەروەها له هەرێمی کوردستاندا (٢٩٣) پەپەرەوی ئەم سیستەم دەکەیت. بەلام ئەو وڵاتانی که پەپەرەوی سیستەمی خود سانسۆرسی دەگەن، هەسەلهی سنوور بەزاندنەگە بۆ خودی رژێنامە نووسەگە جێدەهێلن و دەبێن رژێنامە نووس پابەندی وێژدانی خۆی و بنەماکانی ئەخلاقیی بێشەگەیی خۆی بێت و له هەموو کەسێکیش زیاتر بەرامبەر بەگۆمە ئەگەیی و نیشتمانەگەیی هەست بەلێهریستەوه بکات (٢٩٤).

وڵاتە یەکنەگرتووەکانی ئەمەریکا باشترین نمونەی ئەو وڵاتانەیە که پەپەرەوی ئەم سیستەم دەگەن و لەوێدا رژێنامە نووس ئازادە و له وێژدانی خۆی و بنەماکانی ئەخلاقیی بێشەگەیی بەوڵاوێ پابەندی هیچ بنەمایەکی تر نابێت.

سەپەرێو بەرەگەیی. لەکاتیگدا ئەمریکە دیان رژێنامە و چاپکراوی دەوری له هەرێمی کوردستانی عێراقدا دەر دەچێن و رەنگ بێت تاگاداروونیان ناسان نەبێت. بۆنە بەباشی دەزانین یاسادانەری کوردستان ئەم کەسێکێ بێهە بەیاسایەک چارەسەر بکات یان وەزارتی رۆژنێسیری له رێگای دەرکردنی پێنصاییبەوه ئەمە بکات.

٢٩٢- بڕوانە دوقی ماددی (٤٧)ی یاسای رژێنامەگەری لەفرەنسی که ئەمەش دەقەگەبەتی:

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

La poursuite des délits et contraventions de police commis par la voie de la presse ou par tout autre moyen de publication aura lieu d'office et à la requête du ministère public sous les modifications ci-après.

واتە مۆلاخەتەگەردنی ئەو جۆنە و ئەرامانی که له رێگای رژێنامەگەری یان هەر رێگایەکی تری پلاوکردنەرەوه روو دەدەن. دەسەلاتی نووسینگەییە و لەسەر داخوازی داواکاری گشتی و بەپێی ئەم هەمراانەی خوارووه دەبێت.

٢٩٣- بڕوانە دوقی ماددی (١١)ی یاسای چاپەمەنیی هەرێمی کوردستان که ئەمەش دەقەگەبەتی: ئەو داوا گشتیانەی له سەرپێچیکردنی حوکمەکانی ئەم یاسایە دەوێشتەوه، لەلایەن داواکاری گشتی و بەپەسەنگردن لەلایەن وەزیری دادووه دەکەین...

٢٩٤- ئەم بارەبەرە (رۆژبەرت جێسن) که پڕۆفیسۆرە له رژێنامەگەریدا له زانکۆی تەکساس. نۆسقا، ئەم بارەبەرە دەقێ: «نیشتمان پەرودەری یان هەستی نیشتمانی له خراپترین حالەتدا و امان لێ دەکات که پشگیری چەند یاسایەکی خراپ و درێژانە بکەین. بەلام له باشترین حالەتدا و امان لێ دەکات که هەست بکەین هیچ گەلێک نمونەی سەرگەوتوویی گەلی نیشە نییە. گەواتە لەسەر رژێنامە نووس پێویستە له هەموو کاتیگدا بنەما و بەها پەسەنگەری رژێنامەگەری بیانیزێت و گرنگ نییە لەکاتی کارەگەماندا پەنە له فلان رژێم یان فلان بەرپرس بکەین». وێبەرت جێسن: رژێنامەگەری لەئێوان کار و بەرپرسیاریەتی نیشتمانییدا، رژێنامەیی پراپەتی ژماره (٣٧٠٧) یەکشەمه ٢٦/٩/٢٠٠٠.

دوای نه‌وهی پاسی سانسۆری دوایینه و خود سانسۆرییمان کرد نیتاش له خواره‌وه به‌دریژی پاسی سانسۆری پیشینه ده‌کەین:

۳-۶-۲ سانسۆری پیشینه

سانسۆری پیشینه بریتیه له پێداچوونه‌وه و پشکنینی بابه‌ته‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری به‌ر له بلازکردنه‌وه‌یان. هه‌ندێک کەس به‌م کاره هه‌لده‌ستن که ئیداره بز نهم مه‌به‌سته دایان ده‌سه‌زێتی و پێیان ده‌گوتری «چاودێره» و ده‌سه‌لاتی رینگاگرتیان له بلازکردنه‌وه‌ی نه‌و بابه‌تانه‌ی که دژی به‌ره‌وه‌ندی گشتینه هه‌یه.

نهم سانسۆزه‌ش گشت ژماره‌کانی رۆژنامه و چاپه‌کراوه ده‌وریه‌کان و گشت نه‌و بابه‌تانه ده‌گریته‌وه که تیاياندا بلازده‌کرته‌وه، بزیه سه‌رنوسه‌ر بزێ ئیسه هه‌یج بابه‌تیک به‌ینی ره‌زانه‌ندی چاودێر بلازیکاته‌وه. چاودێرش ده‌سه‌لاتیکی خه‌ملاستی زۆر فراوانی بز به‌خشیی نهم ره‌زانه‌ندییه‌یان روت کردنه‌وه‌ی هه‌یه (۱۹۹۵).

تۆماس نیسۆس له‌مباره‌یه‌وه ده‌لی: «چایه‌مه‌نیه‌کان له زۆری و لاتاندا له لایه‌ن ده‌زگا به‌رپه‌سه‌کانه‌وه سانسۆری توندیان له‌سه‌ره. که نهمه کارتیک نیسه تهنیا له رابردودا گه‌ڕوده‌ی رۆژنامه‌نوسان بوویته‌وه، به‌لکه‌و تا‌کو نیتا به‌دمت پشکرتنی سه‌ده‌ی بیست و یه‌که‌م هه‌روا هاره‌ته‌وه» (۱۹۹۱).

جیتی سه‌رنجه، سیستی سانسۆر توانیوه‌تی به‌وه‌یه‌ری تواناوه، شانه‌شانی شۆرشێ گه‌یاندن به‌روات و له‌گه‌ڵ سه‌ره‌له‌دانی شینوازه‌کانی نوتی گه‌یاندن وه‌کو نیتته‌رنیت و سه‌ته‌لایت خۆی نۆی بکاته‌وه و خۆی له‌گه‌ڵ نهم دا‌هینانه‌ نوتیا‌نه‌دا رابه‌یتیت.

دوا‌به‌دوای سه‌ره‌له‌دانی رۆژنامه‌ی نیلکترۆنی تۆن لاین «Online» له‌سه‌ره‌ تۆری نیتته‌رنیت، شینوازه‌کانی سانسۆرش گه‌زانیان به‌سه‌ردا هاتوه و له‌ رینگای پرۆگرامی تاییه‌تییه‌وه که بز نهم مه‌به‌سته کۆمپانیاکانی کۆمپوته‌ر ناماده‌یان ده‌که‌ن چاودێری فایله‌کانی تۆری نیتته‌رنیت و په‌وستی نیلکترۆنی ده‌کرت و له‌ رینگای فه‌رماتیکی تاییه‌تییه‌وه نه‌و فایله‌نه‌ی مه‌به‌ستن ده‌ستیشان ده‌کرت و رینگایان پشادری بنیترین یان به‌خویندرتیه‌وه.

۲۹۵- د. عبدالله اساعیل البستانی: حرمة الصحافة، سه‌رجاوه‌ی پیشو ل ۱۲۲.

۲۹۶- تۆماس نیسۆس: سه‌رکوت کردنی رۆژنامه‌نوسان له‌ جیهاندا، وم‌گه‌راتی لوقمان حه‌مه‌ثمین.

رۆژنامه‌ی بریاتی ژماره (۳۵۱۹) دووشه‌مه ۲۲/۱۰/۲۰۰۹ ل ۹.

له گڼل كنهاله كاني راگه ياندن ده كمن سه بهارت به ناشكر اگردني نمو هو الانهي كه تابه تن به جمر جزلي سه ربازي و بهره كاني جهنگوه^(۳۰۲). بز تنكيد كردنه وي نمه، جوزج ده ليو بزوش سه روژكي نه مريكي له و تارتكيدا به بزونهي نمو رووداوانه له ۱۳/۹/۲۰۰۱د ۱۵ گوتي: «نمو كارمه نده حكوميانهي كه زانياريه نه نتيهه كان ده به نه دهره وه، رووبه رووي سزا دهنه وه، هره وه راوژنامه نو سانش بزبان نييه شرتن و جوزج و ته جهيزاتي هيزه كاني سه ربازي ناشكرا بكنه^(۳۰۳). هره وها دونالد رامسفيلدي وه زيري بهرگريي نه مريكيي ناكاداري كارمندانتي حكومه تي كرده وه كه رووبه رووي سزايه كي توند ده بنه وه نه گهر بيت و نمو زانياريانه ناشكرا بكنه كه گياني هاوولاتيبيان ده خه نه مه ترسيه وه^(۳۰۴).

شاپه ني ناهازده بو كرده، دوو ههفته دواي رووداوه كاني يانزه ي نيلول، نه فسه ري پزليي و كارمندانتي ناسايي له شاري نيژبوژك و شاري بنسلفانيا هه نديك روژنامه نو سايان گرت و ده سته شيان گرت به سه ر كاميرا كاني شيانه وه^(۳۰۵). هره وه راوژكاري ناسايي نه ته وديي (كوندو ليزاريس) رايگه ياند كه بلاو كرده وه. كاسي ته كاني بين لادن و ياره ره كاني نه مريكيهه كان دهرستين و وري لايه نگراني بين لادن به روز ده كاته وه و له وانه شه بانگي شه بز نه نجامداني كاري تيروژستانه له داهانوودا پكات^(۳۰۶).

له راستيدا، هه نديك له كنهاله كاني راگه ياندن له گڼل نم بزچوونانه ي بزوش و پنتاگون و كوشكي سه بي بوون، بزبه هه ره له خويانه وه و وه كو نه رگيكي تي شتماني و نه خلاقي پلاو كرده وه و په خش كردني نمو زانياري و هو الانه يان قه ده غه كرد كه ده به مايه ي زبان گه ياندن به هاوولاتيبيان يان كاري تيروژستان ناسان ده كات^(۳۰۷).

به راي ني شه، هه روچنده داناني سانسوري پيشنه له سه روژنامه و چاپكراوي دهرويدا خزي له خزيده دوي نازادبي روژنامه گه ريه، به لام له گڼل نه وه يشدا داناني نم سانسوره له باروودخه ناساييه كاندا له وانه به كاريكي پتيوست بين بز پاراستي ناسايي ولات.

302- <http://www.RCTP.org/new13/10/2001>

303- <http://www.RCTP.org/new14/10/2001>

304- <http://www.RCTP.org/new15/10/2001>

305- <http://www.RCTP.org/new20/10/2001>

306- <http://www.RCTP.org/new13/10/2001>

۳۰۷- بز نمونه، بهرپرستي (C.N.N) له راگه يانديني كياندا، نامازبهان به ره كرد كه به پي سياه تي كنهاله گه يان هيج به به نيك به خش ناكريت نه گهر بيت و كاري تيروژستان ناسان پكات. به وانه:

<http://www.RCTP.org/new13/10/2001>

سانسوزی پیشینه‌ش نهم دوو شیوه‌یهی خواروهی هه‌یه:

۱- سانسوزی راسته‌وخز

به‌و حاله‌ته ده‌گوتری سانسوزی راسته‌وخز، کاتیک چاودتیریک یان زیاتر له چاودتیریک له ده‌زگا رۆژنامه‌وانیسه‌که‌دا کار بکات و یه‌که یه‌که‌ی بابه‌ته‌کان به‌ر له بلا‌بوونه‌ویان به‌خوشتیموه و پرای خۆی له‌سهر بدات(۱۴۰۸).

۲- سانسوزی ناراسته‌وخز

به‌و حاله‌ته ده‌گوتری سانسوزی ناراسته‌وخز، کاتیک رهنمایی و راسپارده‌ بۆ رۆژنامه‌ یان چاپکراوه‌ ده‌ورپه‌سه‌که‌ له‌باری هه‌ندێ له‌ر بابه‌تانه‌ی که‌ نا‌هێن بلا‌و بکرنه‌وه‌ راده‌گه‌یندیرین(۱۴۰۹).

له‌ خواروه‌ له‌ تنج خالدا له‌ چوارچێوه‌ی لێکۆلتینه‌وه‌یه‌کی به‌وارده‌کاریدا باسی نهم بابه‌ته‌ ده‌که‌ین:

۳-۶-۴-۱ سانسوزی پیشینه له یاسای میریدا

ده‌ستووری عیسری ساڵی ۱۹۷۱ زۆر به‌باشکاو له‌ ماده‌دی (۴۸)دا دانانی سانسوزی له‌سهر رۆژنامه‌ و چاپکراوی ده‌وریدا یاساغ کردوه‌ هه‌گه‌ر له‌ بارووخ‌ی نا‌ناسییدا نه‌هێن به‌مه‌رجه‌نگ له‌ هه‌ندێ کاروباری دیاریکراوی تابه‌ست به‌نا‌ساییشی نه‌توه‌یه‌ی تینه‌به‌ری(۳۱۰).

نهمه‌و له‌ نه‌لجامی نه‌ر رهناندۆمه‌ی که‌ له‌ ۲۲ی مایۆی ساڵی ۱۹۸۰ بۆ هه‌موارکردنی ده‌ستووری عیسری گرا. سنجکی نوی له‌ژێر ناوونیشانی (هه‌رگه‌ نه‌یه‌گه‌ن) که‌ له‌ دوو فەسل پێک دێت، فەسل یه‌که‌م به‌تاوونیشانی (ئه‌نجه‌رومه‌نی شرا) و فەسلی دووهمیش

308- <http://www.Ahram.org/14/10/2001>

309- <http://www.Ahram.org/14/10/2001>

۳۱۰- نهمشی ده‌که‌به‌نی: «نازادیه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری و جابه‌مه‌نی و بلا‌وکردنه‌وه‌ و نامرازه‌کانی راگه‌یاندن که‌فاله‌ت کراوه‌ و دانانی سانسوزیش له‌سهر رۆژنامه‌دا یاساغ کراوه‌. هه‌روه‌ها ناگه‌دا‌رکردنه‌وه‌ و راگرتن و هه‌لو‌شانده‌وه‌ی به‌پێگای نیداری یاساغ کراوه‌، و ده‌کرتن له‌ حاله‌تی راگه‌یاندن حاله‌تی نا‌ناسییدا یان له‌ کاتی شه‌رده‌ا سانسوزیکی دیاریکراو له‌و کاروبارانه‌ی که‌ په‌یوه‌ندیان به‌سه‌لامه‌تی گه‌شتی یان نا‌ساییشی نه‌توه‌یه‌وه‌ هه‌به‌ به‌سهر رۆژنامه‌ و چاپکراو و نامرازه‌کانی راگه‌یانده‌ا به‌پێی یاسا به‌یتدیرته‌.»

به‌ناوونیشانی (دهسه‌لاتی رژژنامه‌گیری) خرایه‌سر ده‌ستوره‌که و جاریگی تر له ماده‌دی ۲۰۸/ی نم‌فصله‌نوئییه‌دا جه‌ختی له‌سر یاساغ‌کردنی دانانی سانسۆری پیشینه‌له‌سر رژژنامه و چاپ‌کراوی دبوریدا کردۆتوه و ته‌نانه‌ت نه‌مجاره‌یان به‌شیره‌یه‌کی ره‌ها یاساگی کردوه (۳۱۱).

بم‌چشنه‌هیچ سانسۆرتیکی پیشینه‌له‌سر رژژنامه و چاپ‌کراوی دبوریدا نییه، مه‌گه‌ر سانسۆری خودیی نه‌بیت که سه‌رنوس‌سر یان به‌رپرسی لایه‌ره‌کان یان رژژنامه‌نوس یان نوسه‌ری یابه‌ته‌کان پیی هه‌لده‌ستا.

له‌به‌راورد‌کردنی ده‌قی هه‌ردو ماده‌دی (۴۸) و ماده‌دی (۲۰۸) ی ده‌ستوری می‌ریدا بۆمان ده‌رده‌که‌وئ که ماده‌دی (۲۰۸) حوکمی ماده‌دی (۴۸) ی به‌شیره‌یه‌کی زم‌نی هه‌لو‌ه‌شان‌دۆتوه، چونکه حوکمه‌که‌ی سه‌باره‌ت به‌یاساغ‌کردنی سانسۆر حوکم‌یکی ره‌هایه، له‌کاتیگدا حوکمی ماده‌دی پیتشرو حوکم‌یکی نام‌هایه و حوکمی ره‌هاش به‌ره‌هایی کاری پتده‌کری مه‌گه‌ر به‌ده‌قیگی یاسایی سنوردار کرابیت.

بۆیه له‌بروی دارشتی هونه‌ریسه‌وه باشتر واپوو ده‌قی ماده‌دی (۴۸) لایه‌ردرت، چونکه هیچ پاساوئیک بز مانه‌ری نییه.

۳-۶-۲- سانسۆری پیشینه له یاسای لوپانیدا

دوا‌به‌دوای رووداره‌کانی سالانی ۱۹۷۵-۱۹۷۶ یاسادانه‌ری لوپانی به‌پیی مه‌رسومی یاسایی ژماره (۱) ی ۱/۱/۱۹۷۷ گشت چاپ‌کراوئیکی خسته‌ژیر سانسۆری پیشینه‌ی به‌رتوه‌به‌رتیی ئاسایی گتییه‌وه.

نم مه‌رسومه یاساییه به‌پیی ماده‌دی (۳۸) تاكو ماده‌دی (۴۰) سیستم‌یکی تایه‌تی بز سانسۆری پیشینه له‌سر چاپ‌مه‌نی و که‌ناله‌کانی تری راگه‌یاندن انا.

له‌ماده‌دی (۳۸) دا به‌ریاری دانانی سانسۆری پیشینه‌ی له‌سر چاپ‌مه‌نی و که‌ناله‌کانی راگه‌یاندن اناوه و ده‌قی‌نوس کردوه: «چاپ‌مه‌نی و که‌ناله‌کانی راگه‌یاندن به‌پیی نم حوکمانه‌ی خواره‌وه سانسۆریان ده‌خه‌رتته سه‌ر».

۳۱۱- نم‌مش ده‌قه‌که‌به‌تی: «نازادی رژژنامه‌گیری که‌فاله‌ت کراوه و دانانی سانسۆریش له‌سر رژژنامه هه‌روه‌ها ناگا‌دار‌کردنه‌وه و راگرتن و هه‌لو‌ه‌شان‌دۆنه‌وی به‌رتگی ئیداری هه‌ر هه‌مووی به‌پیی ده‌ستور و یاسا یاساغ‌کراوه».

له گه پانومه ساندا بۆ دهقی ماددە (۳۹) بۆمان دەر دەر کەوی که یاسادانەری لوبنانی بوزنی هەندیک هەلومەرجی داناوە بۆ سەپاندنی سانسۆری پێشینه لەسەر چاوەمەنی و کەناله کانی راگە یاندندا. لەوانە بوونی حالەتی ناتاسایی و کۆتەپیری وەک ڕووبە ڕوو بوونەوی ولات یان بەشیک بۆ مەترسییەک لە نەتجایمی شەرتکی دەر کیدا یان شۆزنی چە کداریدا یان ناسە قامگییدا یان نەر بارو دۆخانە ی که هەمیشە کار لە نێزام و ناسایی کشتی دەکەن یان لە حالەتی ڕوودانی کارەساتی سروشتی.

لەم حالەتەشدا سەرۆکی حکوومەت لەسەر داوای وەزیری راگە یاندن بریاری سەپاندنی سانسۆر بەسەر گشت چاوەمەنی و کەناله کانی راگە یاندنی ولات دەدات (۲۰۱۲).

بەم شتێرە ڕۆژنامە گەری لوبنانی لەژێر ماسۆری پێشینه بوو تاو دەر کۆ بەیە کجارەکی بەینی مەرسومی یاسایی ژمارە (۸۴/۱۶) ی ۱۹۸۶/۲/۲۵ هەلومەشیوە (۲۰۱۳).

بەلام کەناله کانی تری راگە یاندن هەر لەژێر سانسۆر ماوتەنەوی. چونکە یاسادانەری لوبنانی لەم مەرسومییدا تەنها ناساوی بە هەلومەشانەوی سانسۆری سەر چاوەمەنییەکان کردوو لەکاتی کدا لە ماددە (۳۸) ی مەرسومی یاسایی سالی ۱۹۷۷ دا ناساوی بە هەردوو جۆریان کراو (۲۰۱۴).

۳-۶-۳- سانسۆری پێشینه لە یاسای فەرەسیدا

ڕۆژنامە گەری فەرەنسی لە سەرەتای سەر هەلدانییەو لەژێر سانسۆرتکی پێشینه دا بوو، دواتر یاسادانەری فەرەنسی دوای شۆزنی فەرەنسا جارتیکی تر لە پتگای دەر کردنی

۳۱۲- نەمش دەقە کە پەتی: وە حالەتی ناتاسایی وەک ڕووبە ڕوو بوونەوی ولات یان بەشیک بۆ مەترسییەک لە ناکامی شەرتکی دەرەکی یان شۆزنی چە کدار یان ناچیتگی یان بارو دۆخیک که هەر شە لە نێزام یان ناسایی یان سەلامەتی کشتی بکات یان لە کانی ڕوودانی ڕووداوتیک که سروشتیکی کارەساتی هەبێت، حکوومەت بۆی هەبە بە مەرسومییک که لە لاین نەتجۆمەنی وەزیرانەو و لەسەر پێششاری وەزیری راگە یاندن گشت چاپکراو و کەناله کانی راگە یاندن بخاتە ژێر سانسۆری پێشینه و...»

۳۱۳- نەمش دەقە کە پەتی: «مەرسومی یاسایی ژمارە (۱) ی ۱۹۷۷/۱/۱ که نایبەتە بە سەپاندنی سانسۆر لەسەر چاوەمەنیدا هەلدەو شتێرە».

۳۱۴- نەمش دەقە کە پەتی: «دانانی سانسۆر لەسەر چاوەمەنی و کەناله کانی راگە یاندن پانەندی نەم حوکومەتێ حەرارەویە، بێ گومان دەستەوازی «کەناله کانی راگە یاندن راویز و تەلەفزیۆن و نێتەرنێت دەگرتەو».

هندیک یاسادا کاری پنکردهوه، تا بز دواچار بهیاسای ۱۸۲۸/۷/۱۸
هلوشایهوه^(۳۹۵).

یاسای رۆژنامهگه‌وری ۱۸۸۱/۷/۲۹ که نیستاکه له فهره‌ناسادا کاری پینده‌کرتت، دوو
پرینسیپی سه‌ره‌کی له‌خز گرتوهوه، به‌کینکیان پرینسیپی اددرکردنی رۆژنامه و چاپکراوی
دوریه به‌بن وهرگرتنی ره‌زانه‌ندی پیشینه^(۳۹۶) واته نمو هارولاتییه‌ی که لینهاتووی
یاسایی و لینهاتووی شارستانی هه‌بیت و به‌تاوانیکی نام‌و‌به‌رانه (مخلة بالشرف)
هه‌حکوم نه‌کراوین بۆی هه‌به به‌بن مۆله‌تی پیشینه رۆژنامه ده‌ریکات. نووی تریشیان
پرینسیپی (نازادی چاپخانه و کتیبخانه)^(۳۹۷) به، نه‌مه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی نه‌گه‌ر
بلازکراوه‌یک سه‌ره‌تیجیه‌یک بکات واته شتیکی نایاسایی به‌لویکانه‌وه، لیه‌رسنه‌وه
له‌گه‌ل نه‌و که‌سه له‌سه‌ر نه‌و به‌ته‌ی که به‌لوی کردۆته‌وه ده‌کرتت نه‌ک دانانی سانسۆر
له‌سه‌ر نه‌و به‌ته‌ی که ده‌نیوسیت.

به‌لام دواي پروردانی جه‌نگی جیهانیی یه‌که‌م. یاسادانه‌ری فهره‌نسی به‌یاسای
۱۹۹۶/۸/۵ ناشرکردنی نه‌تییه‌کانی کاروباری سه‌ربازی و دیپلوماسی له‌رتگی
رۆژنامه‌گه‌ریه‌وه یاساغ کرد و سزای توندیشی به‌سه‌ر سه‌ره‌تیجیه‌کراندا سه‌پاندا^(۳۹۸).
هه‌روه‌ها دواي پروردانی جه‌نگی جیهانیی دووم رۆژنامه‌گه‌ریی فهره‌نسی جارتکیتر
ستی سانسۆری به‌خۆیه‌وه بینه‌وه.

به‌پیتی سه‌رسومی یاسایی ۱۹۳۹/۷/۳۰ لیژنه‌یه‌کی راگه‌یانندن دامه‌زرا و نه‌رکی
چاودێرکردنی چاپه‌مه‌نییه‌کانی پین سه‌پتدررا و ده‌سه‌لاتی گه‌له‌وه‌ی نه‌و چاپه‌مه‌نییه‌ی

۳۹۵- د. عبدالله اسماعیل البستانی: حرمة الصحافة، سه‌رچاره‌ی پینشو ل ۱۲۲.

۳۹۶- نه‌مه‌ش ده‌قی مادده‌ی (۵) یاسای رۆژنامه‌گه‌ریی فهره‌نسیه‌ که نه‌م پرینسیپی له‌خز گرتوه‌وه:

Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et
sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7.))

واته، هه‌موو رۆژنامه‌یه‌یک و به‌لویکراوه‌یه‌یک ده‌وری ده‌توانی به‌لویکرتنه‌وه. پین ره‌زانه‌ندی پیشه‌کی
و پین دانانی باره‌تی دارایی. به‌لام یاش ناگاکاریه‌کی نووسراو به‌پیش ماده‌ (۷)

۳۹۷- نه‌مه‌ش ده‌قی مادده‌ی (۱) یاسای رۆژنامه‌گه‌ریی فهره‌نسیه‌ که نه‌م پرینسیپی له‌خز گرتوه‌وه:

„L'imprimerie et la librairie sont libres.

318- Claude. Albert COLLIARD. libertes publiques, cinquieme edition pans;

Dloz,1974 pp 470-471

پندرا که سه‌ینجی سیستی چاودیریان ده‌کرد به‌ین گه‌رانوه بۆ دادگا. نهمش بروه هۆی نه‌وهی که حکومهت رۆژنامه‌گه‌ری بخاته ژیر ده‌سه‌لانی خوقه‌وه و نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری نهمینن. نهم مه‌پسومه یاسایه کاری پتکرا تا‌کو به‌یه‌کجاری به‌پیی مه‌پسومی یاسایی ۱۹۴۴/۵/۶ هه‌له‌وشایه‌وه (۳۱۹).

۳-۶-۴- سانسۆزی پیشینه له یاسای عیتراقدا

یاسای چاهمه‌نبی عیتراتی ژماره ۲۰۶ ی سالی ۱۹۶۸ ی هه‌موارکراو هیج ناماژده‌کی به‌بوونی سانسۆزی پیشینه له‌سه‌ر رۆژنامه و چاپکراوی ده‌وریدا نه‌کردوه، به‌لام سه‌وه‌پرای نهمش رۆژنامه‌گه‌ری له عیتراقدا به‌پیی ماده‌دی (۵) ی یاسای (السلامة الوطنية) ی ژماره (۴) ی سالی ۱۹۶۵ ملکه‌چی نهم سانسۆزیه.

به‌پیی ماده‌دی (۵) ی یاسای سه‌لامه‌تیی نیشته‌نایی ناوبراو سه‌رۆکی نه‌نجیوه‌نبی وه‌زیران دوا‌ی وه‌رگرتی ره‌زامه‌ندی نه‌نجیوه‌نتی وه‌زیران بۆی هه‌یه ده‌سه‌لات به‌دانه‌ی شه‌بری خۆی که له‌جیانی نو هه‌موو بیان هه‌ندیک له‌وه‌سه‌لاتانه‌ی که له‌ ماده‌دی (۴) دا هاتوه له سه‌رتاپای عیتراقدا یان له ناوچه‌یه‌ک یان چهند ناوچه‌یه‌کی دیاریکراوی عیتراقدا له رۆژی ب‌لابوو نه‌وه‌ی به‌پیری نه‌نجیوه‌نتی وه‌زیران له رۆژنامه‌ی ره‌مسیدا به‌کاری به‌پیی (۳۲۰).

نو ده‌سه‌لاتانه‌ی که به‌پیی حوکمی نهم ماده‌دی ده‌راوه به‌سه‌رۆکی نه‌نجیوه‌نبی وه‌زیران زۆر فراوانه، به‌لام نه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی به‌نیمه‌وه هه‌یه ته‌نها نو ده‌سه‌لاته‌یه که به‌پیی پرگه‌ی (ی) پتی ده‌راوه که تا‌یبه‌ته به‌سه‌پاندنی سانسۆزی پیشینه له‌سه‌ر رۆژنامه و چاپکراوی ده‌وریدا که نهمش ده‌که‌یه‌تی: «رۆژنامه و گۆنهار و کشتیب و ب‌لاوکراوه و گشت نووسراوتیک و ره‌سم و کاسیت پتیش ب‌لابوو نه‌وه‌ی یان په‌خشکردنی سانسۆزی له‌سه‌ر ده‌سه‌پن...»

یه‌م شتیه‌یه له عیتراقدا په‌په‌وه‌ی سیستی سانسۆزی پیشینه ده‌گرتن و بۆ نهم مه‌به‌سته له ده‌زگا رۆژنامه‌وانیه‌کاندا پتیش به‌هه‌ندی چاودیر ده‌به‌ستن که چاوسا‌غی حکومه‌تن و

319- Clauden Albert COLLIARD, op. cit. p471

۳۲۰- نهمش ده‌قی ماده‌دی (۴) ی یاسای ناوبراوه: «سه‌رۆکی نه‌نجیوه‌نتی وه‌زیران له‌ ناوچه‌یه یان له‌ ناراجانه‌ی که حاله‌تی نا‌ناسایی ده‌بگرتنه‌وه بۆی هه‌یه بین خۆیه‌سته‌وه به‌حوکمه‌کاتی یاسای داده‌پیی سزایی نهم ده‌سه‌لاتانه‌ی خواره‌وه به‌کار به‌پیی».

بایه ته‌گانی رژۆنامه بهر له بلاوکردنه‌وه‌یان به‌وردی ده‌خوێشنه‌وه‌و رای خۆتانی له‌باره‌وه ده‌ده‌ن.

شایه‌نی ناهاژبه‌بوکردنه، د. ئیبراهیم الداقری سه‌باره‌ت به‌سانسۆری پیشینه له‌ عێراقدا ده‌ڵی: «تا کو‌تاییه‌گانی سالی ۱۹۷۴ له‌ عێراقدا به‌په‌ره‌وی سیستی سانسۆری پیشینه بۆ سنووردارکردنی نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری گراوه، به‌لام له‌وه‌ به‌دواوه‌ سانسۆری پیشینه له‌سه‌ر چاپکراوی ده‌وریدا هه‌لگیراوه و سانسۆری خودی جیگای گرتۆته‌وه» (۳۲۱).

به‌لام داقری هیچ به‌لگه‌یه‌کی بۆ قسه‌که‌ی نه‌هێشاره‌ته‌وه، له‌کاتیگدا یاسای سه‌لامه‌تی نیشتمانیی ناوبراو تاکو نێستاش له‌ عێراقدا هه‌ر به‌رگاره، بۆیه ئێمه پێمان وایه یاسادانه‌ری عێراقی خۆی نه‌بویستوه‌و سانسۆری پیشینه له‌سه‌ر چاپکراوی ده‌وری هه‌لگیریت، نه‌گینا له‌ ده‌ستوردا یان له‌ یاسای چاپه‌مه‌نیدا سانسۆری یاساغ ده‌کرد.

شایه‌نی ناهاژبه‌بوکردنه، ده‌ستووری عێراقی سالی ۱۹۷۰ به‌پێچه‌وانه‌ی ده‌ستووری میسری نه‌ له‌ دوور و نه‌ له‌ نزیکه‌وه‌ یاسای سانسۆری نه‌کردوه، به‌لام پرۆژه‌ی ده‌ستووری عێراقیی سالی ۱۹۹۰ (۳۲۲) له‌ ماده‌ی (۵۴) دا دانانی سانسۆری له‌سه‌ر رژۆنامه و به‌رهمه‌ هه‌ریه‌کان (المصنفات) یاساغ کردوه هه‌گه‌ر به‌پیتی یاسا نه‌بیت (۳۲۳).

هه‌لبه‌ته له‌ عێراقدا کار به‌یاسای (الرقابة على المصنفات والاقلام السبائية)ی ژماره (۶۴)ی سالی ۱۹۷۳ (۳۲۴) ده‌کریت. بۆیه نه‌م پرۆژه‌به‌ش هیچ جی‌اوازیه‌کی به‌ره‌تیی له‌گه‌ل ده‌ستووری عێراقیدا نییه‌ ماده‌م دانانی سانسۆری به‌یه‌ک‌جاری یاساغ نه‌کردوه. چونکه‌ ده‌سته‌واژه‌ی (هه‌گه‌ر به‌پیتی یاسا نه‌بیت) ده‌سته‌واژه‌یه‌کی چه‌واشه‌کاره‌ و ده‌رگای بۆ به‌ونی سانسۆر خستۆته‌ سه‌ر‌ب‌شت، ته‌نها نه‌وه‌یه‌ سانسۆر ده‌بێ به‌پیتی یاسا

۳۲۱- د. ابراهیم الداقری: قانون الاعلام، سه‌رچاوه‌ی پێشوو ل. ۱۴.

۳۲۲- نه‌م پرۆژه‌یه‌ له‌ سالی ۱۹۹۰ داندره‌ و تاکو نێستاکه‌ نه‌بۆته‌ ده‌ستور، واش پێده‌چیت وازیان لقی هێنابیت، چونکه‌ له‌م رژۆناه، جیگری سه‌رزکی نه‌نجومه‌نی سه‌رکردایه‌تی شۆرش له‌گه‌ل شانده‌نکی نێمژسه‌ننی عێراقی (التحالف الوطني) له‌ به‌غدا کۆنۆزه‌ و رایگه‌یاند که له‌لایه‌ن سه‌رزکی عێراقیه‌وه‌ نه‌رکی دانانی پرۆژه‌ی ده‌سنوونکی نوێ بۆ عێراق یه‌ سه‌پێرداوه.

۳۲۳- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری و چاپه‌مه‌نی و بلاوکردنه‌وه‌ زامه‌ و یاسا چۆنیشی به‌کارهێناتی نه‌م مافه‌ پێکه‌هات و سانسۆر له‌سه‌ر رژۆنامه و به‌رهمه‌کان دانانه‌ری هه‌گه‌ر به‌پیتی جوکه‌گانی یاسا نه‌بیت».

۳۲۴- موسوعة القوانين العراقية، المجلد ۹، ل. ۶۱۵۳.

بیت، یاسایه‌گیش له‌کۆنه‌وه هه‌یه و به‌رکاره و هه‌میشه پۆتسه سه‌رکوت کاره‌کان بۆ پیشلکردنی مافه دستورییه‌کان به‌کاربان هه‌تانه. نیتسه که چۆن له عه‌ترادا نه‌ئه‌جوه‌نی سه‌رکردایه‌تی شۆرش هه‌یه که سه‌رۆکی عه‌ترافی سه‌رۆکایه‌تی ده‌کات و به‌پیتی بره‌گی (١) ماده‌ی (٤٢)ی ده‌ستور ده‌سه‌لاتی ده‌رکردنی یاسا و نه‌و به‌یارانه‌ی هه‌یه که هه‌تزی یاساییان هه‌یه (٢٢٥) و ده‌توان هه‌سه‌ر کاتیک نازادیی پۆژنامه‌گه‌ری سه‌رۆردار بکات و سه‌نسۆری له‌سه‌ر دابنیت. نه‌وه‌اش به‌پیتی ماده‌ی (٦٩)ی پۆژۆی ده‌ستۆری سالی ١٩٩٠ نه‌و فه‌رمان و به‌یارانه ده‌ربکات که هه‌تزی یاساییان هه‌یه. بۆیه هه‌چ له مه‌سه‌له‌که نه‌گۆزوه، به‌لکۆ خراب تریش بوه، چونکه به‌پیتی ده‌ستۆری سالی ١٩٧٠ سه‌رۆک کۆمار نه‌م ده‌سه‌لاتی نه‌بو که‌چی به‌پیتی نه‌م پۆژۆیه نه‌م ده‌سه‌لاتی هه‌یه (٣٢٦).

٣-٦-٥- سه‌نسۆری پێشینه له یاسای چاه‌مه‌نیی هه‌رتیمی کوردستاندا یاسای چاه‌مه‌نیی هه‌رتیمی کوردستانی عه‌تراق ژماره (١٠)ی سالی ١٩٩٣ی هه‌سوارکراو پرنسیپیه‌کی گرنه‌گ و به‌ره‌تی له نامێز گرتوه نه‌ویش پرنسیپی «له هه‌رتیما سه‌نسۆر ناخه‌رتیه سه‌ر چاه‌مه‌نی» (٣٢٧).

نه‌مه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌نێ که له هه‌رتیمی کوردستاندا هه‌چ سه‌نسۆرتیک له‌به‌رده‌م کاری پۆژنامه‌گه‌ریدا نییه، به‌لکۆ ته‌نیا به‌لته‌په‌چانه‌وه‌ی نه‌و که‌سه له‌سه‌ر نه‌و باه‌ته‌ی که به‌لاوی ده‌کاته‌وه نه‌ک چاودێرکه‌ردنی نه‌و باه‌ته‌ی که ده‌ینوسیت.

به‌ن گومان جیا‌وازییه‌کی زۆریش هه‌یه له نێوان لێپه‌چانه‌وه‌ی دوایینه و سه‌نسۆری پێشینه‌دا. له‌ حاله‌تی یه‌که‌مه‌دا پۆژنامه‌نوس نازاده له‌ را‌ده‌ه‌ریندا و به‌ره‌رس‌تییه‌که‌شی

٢٢٥- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: ده‌ئه‌جوه‌نی سه‌رکردایه‌تی شۆرش نه‌م ده‌سه‌لاته‌ی خواره‌وه‌ی هه‌یه:

١- ده‌رکردنی یاسا و نه‌و به‌یارانه‌ی که هه‌تزی یاساییان هه‌یه...».

٢٢٦- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «یه‌که‌م: نه‌گه‌ر هه‌ترسیه‌ک هه‌ر شه‌ له ناساییی ولات بکات. بان هه‌ر شه‌ له سه‌روره‌یه‌که‌ی بکات یان هه‌ر شه‌ له سه‌لامه‌تیه‌که‌ی بکات یان هه‌ر شه‌ له یه‌که‌تیی پێزگانی بکات. سه‌رۆک کۆمار بۆی هه‌یه. له‌ سه‌رویه‌گ که شه‌ش مانگ په‌ت نه‌کات له‌ زۆری سه‌ره‌لدانی هه‌ترسیه‌که، هه‌ندیک فه‌رمان یان به‌یار ده‌ربکات که هه‌تزی یاساییان هه‌یه بۆ دوورخسته‌وه‌ی نه‌و هه‌ترسیه‌...».

٢٢٧- به‌رانه ده‌قی ماده‌ی (٢١) که نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «سه‌نسۆر له هه‌رتیما ناخه‌رتیه سه‌ر چاه‌مه‌نی و هه‌ر ها‌وولاییه‌ک سه‌ر سه‌نه له ده‌رکردنی هه‌ر چاه‌مه‌نیه‌گدا به‌پیتی هوکه‌گانی نه‌م باسه‌».

ددرگرتنه نهمستۆ. بۆیه تهنهها لهمسر سهوینچیهه یاساییهکانیدا لئیسرینهوهی لهگهڵ دهکۆن و نیداره بۆی نییه ڕینگای رادهڕپینی لئ بگرتت. نهگهر هاتوو له پڕۆسهکردنی کاره پۆژنامه وانیهکهیدا سهوینچیهه یاسای کرد. لهو حالهتهدا نیدارهش بۆی ههیه وهکو ههر کهستیکی ناسایی روو بکاته دادگا و داوای له دژ بهرز بکاتهوه و بهپاری دادگاش یهگلاکهوهوه دههین.

لهم حالهتهدا، نیداره ههچ جیساوازیسهکی لهگهڵ کهسی ناسایی نابیت و ناتوانی دهسدزێژی بکاته سهر نازادی پۆژنامهگهری و رای گشتیش چهواشه بکات و بانگهوازی نهوه بکات که نهو باهتهی له پۆژنامهدا بلاوهوتهوه دژی بهرزوهندی گشتی و ناسایی نهتهوهیسهه یان بوخشان پیکردن و ناوژماندن لئسرسراوانی تیايه. چونکه دواي بلاوهونهوهی باهتهکان گهڵ سهشک دهپیت و چهواشهکردنیشی ناسان نابیت. له ههمان کاتهدا، دهسهلاتی دادوهریش بۆ پاراستنی ناوی خۆی ناچاردهپیت بهپاریکی شیار دهبرکات.

بهلام له حالهتی دووههدا، نیداره ههر له بهههتدا لئناگهڕێ نهو باهتهانهی که دژی بهرزوهندی نهون یان لهگهڵ راووبوچوونی نهو ناگولجیتین بلاوهکرتنهوه. لهم حالهتهدا نیداره پهنا دهباته بهر چهکهگانی «ناساییشی گشتی» و «بهرزوهندی گشتی» بۆ چهواشهکردنی رای گشتی و گرنگترین زامنی که «زامنیشی دادگهری» یه بۆ پاراستن و داگۆکیکردن له مافی نازادی پۆژنامهگهری لهدهست دهچیت و دادگا ناتوانی پۆلی خۆی وهکو پتۆست بهین.

بۆیه رهوتی یاسادانهری گوردستان لهم رووهوه رهوتیکی زۆر سهرکهوتوو و بهرهوتی یاسادانهری میسری دهچیت و پتچوهانهی رهوتی یاسادانهری عیراقی و لوبنانیهه.

بهرای نهمه، نهم هوکمهه یاسادانهری گوردستانی ههنتیک کهموگۆری تیدايه، چونکه له حالهتی جهنگ و تهنگهزگانداندا بوونی سانسۆر خۆی دهسهپیتت و ناگرتی دهسهبرداری بهین. ههروهکو چۆن ولاته یهکگرتتودهکانی ئهمههریکا له دواي روودارهکانی نهیلوولی سالی ۲۰۰۱ نهمهی گرتهبهر و بلاوهکرتنهوهی ههنتی زانیاری ستراتژیی یاساغ کرد (۳۲۸).

بۆیه پشینهادهگهه، یاسادانهری گوردستان جاریکی تر چاو بهم هوکمهدا بهخشیتتهوه و بهم شتیهیهی خوارهوه داپرتتتهوه: «له هههتهدا سانسۆر ناخریتته سهر چاهمهنی تهنهها له

۳۲۸- بهروانه بهرگهی (۳-۶-۲) لهم تیزههدا.

حالتی ناسایی و کاتی شهر و تنگزه‌ها نه‌بِن که په‌رله‌مانی کوردستان په‌یاسایه‌ک دیاری ده‌کات. دکری سانسۆرتیکی دیاریکراو په‌یاسایه‌کی تایه‌ت. بۆ په‌رۆه‌نده‌یی گشتی بخه‌رته‌ سه‌ر چاه‌مه‌نی و نامرازه‌کانی تری راگه‌یاندن».

دوای لیکۆلینه‌وه‌ ئه‌ سېستمی سانسۆر له‌ یاسای میسری و لوبانی و فه‌ره‌نسی و عیراقی و یاسای چاه‌مه‌نیی هه‌رمی کوردستاندا، بۆمان ده‌رکه‌وت که یاسادانه‌ری کوردستان^{۱۳۲۹} و یاسادانه‌ری میسری^{۱۳۳۰} به‌شێوه‌یه‌کی رها دانانی سانسۆریان له‌سه‌ر رۆژنامه‌گه‌ریدا یاساغ کردووه‌ و رۆژنامه‌نووس له‌ کاره‌که‌یدا ملکه‌چی سانسۆرتیکی خودییه‌ی که خۆی له‌ چوارچێوه‌ی نه‌خلاقى ییشه‌دا ده‌یخاته‌ سه‌رخۆی تاکو نه‌و هتله‌ گشتیانه‌ی بۆی دانراون نه‌یان به‌زیتن.

به‌لام یاسادانه‌ری لوبانی و فه‌ره‌نسی دانانی سانسۆریان له‌ حالتی ناساییدا یاساغ کردووه‌ و له‌ حالتی ناساییدا له‌ سنۆرتیکی دیاریکراو له‌ چوارچێوه‌ی یاسادا پنگایان پێداوه‌.

به‌لام یاسادانه‌ری عیراقی جیاواز له‌ هه‌مویان هه‌رچه‌نده‌ له‌ یاسای چاه‌مه‌نی ژماره‌ ۲۰۶ی سالی ۱۹۶۸ی هه‌موارکراویدا نامازه‌ی به‌دانانی سانسۆر نه‌کردووه‌، به‌لام به‌پێی به‌رگه‌ (ی)ی ماده‌دی (۴)ی یاسای (السلامة الوطنية) ژماره‌ (۴)ی سالی ۱۹۶۵ که‌ پێشتر نامازه‌مان پێی کردووه‌ کار به‌سېستمی سانسۆری پێشینه‌ ده‌کات و بۆ نه‌م هه‌به‌سته‌ پشت به‌و چاودێرانه‌ ده‌به‌ستن که له‌ دامه‌دزگا رۆژنامه‌هوانییه‌کانیدا داچه‌زراندوون و چاواساغی نه‌ون.

۳۲۹- به‌وانه‌ ده‌قی ماده‌دی دووه‌می یاسای چاه‌مه‌نیی هه‌رمی کوردستان له‌ په‌راویزی (۳۲۷) نه‌م تێزه‌وا.

۳۳۰- به‌وانه‌ ده‌قی ماده‌دی (۲۰۸)ی ده‌ستوری میسری سالی ۱۹۷۱ له‌ په‌راویزی (۳۱۱) نه‌م تێزه‌وا.

۷-۳ پوښته

له لیکوالینو هې بابه تکامنی نهم به شدا بۆمان دهرده که وئ که سیستمی سلپنیکر (النظام الرديعي) له سیستمه گانی تری رۆژنامه گه ری بز ههرتیمی کوردستان گونجاوتره له بهر نه وهی له گه ل نازادی رۆژنامه گه ری و دیوکراسیه تدا ده گونجی و نه و به ری نازادی بز کاری رۆژنامه گه ری ده سته بهر ده گات.

ههروه ها بۆمان دهرده که وئ که یاسا و پتساکانی چاپه مهنی و رۆژنامه گه ری له میسر و لوبان به گشتی و عیراق به تایی به تی، به پتیچه وانه ی ههرتیمی کوردستان، کۆک نین له گه ل جاری گه ردوونیی صافی سرۆف و به لگه نامه نیتروده وله تییه کانی تر دا، ههروه ها جیاوازییه کی زۆر هه یه له تیران لایه نی تیۆزی و پراکتیکی نازادی رۆژنامه گه ری له و شوتانه دا!

ههروه ها بۆمان دهرده که وئ، له ناگامی زۆری و بهر تی نعو یاسایانه ی که کاری رۆژنامه گه ری له هه ندئ ولاتدا رتیک ده خهن، گرفتیکی گه و ره روو به پروی رۆژنامه نویس و نه و که سانه ده پتسه وه که کاری رۆژنامه نویسی ده گهن و واده کا که ناگاداری سنووری نازادی بیرو پادهر پنه که یان نه بن و نه زانن هه تا کو تیه (۳۳۱).

ههروه ها له لیکوالینو هې یاسای چاپه مهنی ههرتیمی کوردستاندا بۆمان دهرده که وئ که نهم یاسایه چاره مری په خشی ته له فزیۆنی و ئیستگه یی و ئینته رنیتی نه کهدووه که ته مانیش سق جۆرن له جۆره کانی رۆژنامه گه ری و نه مرۆکه له ههرتیمی کوردستاندا حزه کوردستانییه کان خاوه نی که نالی ته له فزیۆنی ناوخزی و ئیستگه یین و هه ندیکیشیان

۳۳۱- له واته یاسای چاپه مهنی ههرتیمی کوردستان ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳ و یاسای هه موارگردنی یاسای چاپه مهنی ژماره (۸) ی سالی ۲۰۰۲ و یاسای سه ندیکای رۆژنامه نویسی کوردستان ژماره (۴) ی سالی ۱۹۹۸ و یاسای حزه کانی کوردستان ژماره (۱۷) ی سالی ۱۹۹۳ و یاسای هه موارگردنی یاسای حزه کانی کوردستان ژماره (۷) ی سالی ۲۰۰۲ و یاسای چاپه مهنی عیراقی ژماره (۲۰۶) سالی ۱۹۶۸ و یاسای پاراستنی صافی دانه ر ژماره (۳) ی سالی ۱۹۷۱ و یاسای سزاگان ژماره (۱۱۹) ی سالی ۱۹۶۸ و یاسای دادبه نی سزایی (قانون اصول الحاکمات الجزائیه) ی ژماره (۲۳) ی سالی ۱۹۷۱ و یاسای شارستانی عیراقی ژماره (۴۰) ی سالی ۱۹۵۱ و یاسای چاپه مهنی کان ژماره (۱۸۹) ی سالی ۱۹۶۸ و یاسای السلامه الروضیه ی ژماره (۴) ی سالی ۱۹۶۵ و چه ندین باسا و به لگه نامه ی نیتروده وله تی تر.

سه‌تلایت و سابتی نینتته‌نیتیشیان هه‌یه وێرای (مراکز الاتصالات الاهلیة) و قاره‌خانه‌کانی کۆمپییوتەر که نه‌مانیش به‌شدارن له تۆره‌کانی نینتته‌نیتیت و سابتی تاییه‌نیشیان هه‌یه، نه‌مانه له عیتراقدا به‌پیتی یاسای عیتراقی له لایهن حکومه‌ته‌وه مۆنۆپۆل کراون و له کوردستانیشدا سه‌رده‌رای نه‌وه‌ی حزب و که‌رتی تاییه‌تی به‌کاریان دیتن که‌چی تا‌کو نیتسا به‌یاسا رینگ نه‌خستراون^(٢٢٢) له کاتیکدا نه‌مه زۆر پتۆسته بۆ نه‌وه‌ی شه‌پۆله‌کان دژی یه‌ک نه‌بن و کار له پەخشی یه‌کتری نه‌گه‌ن^(٢٢٣).

له‌به‌ر رۆشنایی نه‌م نه‌جاسانه‌دا، نه‌م راسپاردانه‌ی خواره‌وه ده‌خه‌ینه به‌رچاری یاسادانه‌ری کوردستان و هیوادارم سوودیان هه‌بیت:

٦- له‌م دیواره‌یه بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که یاسای چاپه‌مه‌نیه‌ی هه‌رتیمی کوردستان تا راده‌یه‌کی زۆر کۆک و گونجباره له‌گه‌هل پرانسیپه‌که‌انی مافی مرۆڤ و نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری و پرنسیپه‌که‌انی دیموکراسییه‌ت، ته‌نها نه‌وه نه‌بن که باشتر و ابهر له‌بری سیستی مۆلته‌ی پیتشه‌کی به‌سیستی ناگاکاری کاری یه‌کرده‌یه، بۆیه پیتش باشتره نه‌م گۆڕانه‌ی تیندا بکریت تا به‌ته‌واوته‌ی له‌گه‌هل نه‌و پرنسیپانه‌دا کۆک بپت.

٢- هه‌روه‌ها بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که ته‌و نازادییه‌ی که له‌ به‌راری پەخشی نیتشه‌گه‌یه‌ی و ته‌له‌فزیۆنی و نینتته‌نیتیت له‌ هه‌رتیمی کوردستاندا هه‌یه له‌ هیچ ولاتیکدا به‌م جۆره‌ به‌دی

٢٢٢- شایه‌نی ناماژ به‌زۆر کرد. له‌سه‌ر به‌ریازی وه‌زاره‌تی رۆشنیبری حکومه‌تی هه‌رتیمی کوردستان، به‌پیتی له‌زمانی و‌ساره (١/٦٢٧/٢٠٠٠) له‌ ٣٠٠٠ لیترته‌یه‌ک که تیتشه‌ش تیاپدا نه‌ندام بڕوین بۆ دانانی به‌رۆزه‌ی یاسای (رادیه‌ی ته‌له‌فزیۆنی له‌ هه‌رتیمی کوردستان) پینکهات. دوا‌ی ته‌وه‌ی لیژنه‌ی ناو‌به‌راو به‌رۆزه‌ی یاساکه‌ی گه‌لته‌ کرد. له‌لایهن وه‌زاره‌ته‌وه بۆ به‌رته‌وه‌ره‌تی دهرشتی یاسایی له‌ وه‌زاره‌تی داد به‌رز کراوه‌وه له‌ وتشه‌وه بۆ نه‌هجومه‌نی وه‌زیران، به‌لام تا‌کو نیتسا هیچ ده‌نگی نییه.

٢٢٣- له‌ ولاته‌به‌گه‌رته‌وه‌کانی نه‌مه‌ریکا گه‌ناله‌گه‌کانی راهه‌یانندی چاپه‌کراو بیستراو به‌تراو وه‌کو یه‌ک سوود له‌و نازادییه‌ی رۆژنامه‌گه‌رییه‌ وه‌رده‌که‌رن که ده‌ستووری نه‌مه‌ریکا له‌ یه‌که‌مین هه‌م‌واره‌دا سوکهری کړه‌وه، به‌لام سه‌رده‌رای نه‌هه‌ش نه‌وه‌که‌سه‌ی به‌دوێن به‌رنامه‌کانی له‌ رینگای نیتشه‌گه‌ و ته‌له‌فزیۆنه‌وه پەخش بکات ده‌بێن ملکه‌چی یاسای (به‌خه‌شکردنی لاسه‌کی ای سالی ١٩٢٧ بپت بۆ نه‌وه‌ی شه‌پۆله‌که‌نیشان به‌گه‌ز به‌که‌بدا ته‌جین. بۆ زانیاری زیاتر به‌وه‌له نیکۆلاس جۆنسۆن: ده‌ستیا‌نکردنی سنووری ده‌سه‌لاتی جواره‌وه. گۆڤاری ته‌لیکۆنۆنی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی نه‌مه‌ریکا، ٢٥/١٥-٢٠٠٠ له‌ سه‌پته‌ی حواره‌وه وهرگه‌راوه.

<http://usinfo.state.gov/journals/itgic/401/7jga/7jga0401.htm2001/10/1>

ناکسرن، تمانانت له ولانتیکي وهکو نه سربیکا که له رووی به خشیني نازادېي رۆژنامه گهريدا له همسرو ولانتیکي تر پيشکه وتورتړه به وې که له دستوره که ياندا پتيگای له کونگرېس گرتووه بۆ دهرگردني هر ياسايهک که بيته مايه ي کۆتويه ندرکردني نم نازاديبېه. که چي دهيني، سهره راي نمه، ياسايهکي تايه تي بۆ په خشه گاني نيستگه يي و تله فزيوني داناره به مه بهستي رتيکخستي شه بوله کان. بۆيه پيم باشه پهرله ماني گوردستاتيش ياسايهک بۆ رتيکخستي په خشي نيستگه يي و تله فزيوني له هرتمي گوردستان دهرېکات (۱۳۴۴).

۳- ناچارگردني خاوهني چاپخانه به هه ناردي چوند دانه يهک له و رۆژنامه و چاپکاره دوريبانه ي که چاپي دهکات بۆ داواکاري گشتي و وهزارتي رۆشنييري و وهزارتي ناوخت و سهنديگاي رۆژنامه نووسان و کتبخانه ي نيستمانتي بۆ هه لگرتن و به دوو اداچوونيان.

۴- دامه زانديني نه لېسو مه نيکي بالاي رۆژنامه گهري سهره غتو و نازاد بۆ سهره رشيگردني رۆژنامه و رۆژنامه نووسان دور له دمه لات و چاوديري حکومت تاگو رۆژنامه گهري وهک دمه لاتنيکي چاره م رۆلي خوي له تير کومه لدا بېنيق و نم رووداوش له ياساي چاپه مه نيديا نامازي پي بگرت.

۵- هه روه ها پيشنبارده کم که به رتوبه رتي گشتي راگه ياندين له وهزارتي رۆشنييري هه لېسو وشيته وه و ته نها به کاروباري رۆشنييري وه خهريک بيت و چير رۆژنامه ي هه وال دهرنه کات و گه نالي په خشي تله فزيوني و نيستگه پيش بۆ که رتي تايه ت دست لته لېگرت.

۳۳۴- شايه ني نامازبه بگرده، به پيني تووسراوي وهزارتي رۆشنييري هرتمي گوردستان زماره (۱۷۱/۱۹۳) ي ۲۰/۱/۲۰. لېونه يک به ننداميتي نيتمه و نم به ريزانه (محمد ولي، شاکر محمدامين، مسعود مصطفي، فکرت عزت) بۆ دانايي پرۆزي ياساي (راديو و تله فزيوني) پتکها ت. لېونه ي ناربرو پرۆژه که ي دانا و به نووسراوتک يۆ به رتوبه رايه تي دارشتي باساي له وهزارتي داد به رز کرده، به لام تاگر نيست له لاپن پهرله مانه وه دهرنه چوه.

۱- سیستم و برانسیب‌گفتنی رۆژنامه‌گه‌ری و ژانر دهنه‌گفتنی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری

۴-۱ سیستم‌گفتنی رۆژنامه‌گه‌ری

نهر سیستمه باسیاییانه‌ی که رۆژنامه‌گه‌ری له جیهاندا پابه‌ندیان ده‌بیت، چوار سیستمی یاسایی سه‌ره‌کین، له خواره‌وه له جوار خالدا نامازویه‌یان پتده‌کین و تیشکیان ده‌خه‌ینه سه‌ر:

یه‌گه‌م: سیستمی دانانی رۆژنامه‌گه‌ری به‌ده‌زگایه‌کی گشتی *la presse service - public* به‌پیتی نهم سیستمه ده‌ولت خۆی خاوه‌نی ده‌زگاکانی رۆژنامه‌گه‌ری ده‌بیت له ولاتاندا و رۆژنامه‌گه‌ریش وه‌ک ده‌زگایه‌کی گشتی له خزمه‌تی سیاسه‌تی ده‌ولت ده‌بیت و پابه‌ندی مۆلته وهرگرتن و چاودیری و راگرتن و هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ی کارگه‌تری ده‌بیت^(۳۳۵).

شایه‌نی نامازویه‌یۆکرده، نهمرۆ، به‌شیره‌یه‌کی گشتی له دنیاادا، نهم سیستمه باری نهماره سه‌گه‌ر له بواری رۆژنامه‌گه‌ری بیستراو و بیه‌راوا نه‌بیت، که له هه‌ندێن ولاتاندا حکومه‌ت نهم که‌تاله رۆژنامه‌گه‌رییانه ده‌خاته ژیر ده‌سه‌لاتی خۆیه‌وه. به‌تایبه‌تی له ولاته سه‌ره‌بیه‌کان، که تاگو نهمرۆ به‌شیکێ زۆریان نهم سیاسه‌ته په‌روه ده‌کهن^(۳۳۶).

به‌په‌نچه‌وانه‌ی نهم ده‌ولته‌تانه‌ش، له ولاته یه‌که‌گرتوه‌گه‌سانی نهمریکا، حکومه‌ت رۆژنامه‌گه‌ری بیستراو و بیه‌راوی نه‌خستۆته ژیر ده‌سه‌لاتی خۆیه‌وه و نه‌یکردوونه‌ته ده‌زگایه‌کی گشتی، به‌لکوو ریتگای داوه به‌گه‌رتی تایبه‌ت نهم ده‌زگایانه داچه‌زۆرنیت، به‌لام دوا‌ی وهرگرتنی مۆلته له لایه‌نی په‌یوه‌ندیدار. نهمه‌ش ته‌نها به‌مه‌به‌ستی ریتکخستی شه‌پۆله‌گانی په‌خشکردنه نه‌ک ریتگاگرتن له نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری^(۳۳۷).

۳۳۵- د. عبدالله الساعید البستانی: حرمة الصحافة، سه‌رچاوه‌ی پیتشو، ل ۱۷.

۳۳۶- الصحافة في الجزائر الحرة مقابله الموت: راهبۆرتنیکه له لایه‌ن ریتکخراوی الیه‌دیوالیه‌ی المولیه‌ی للصخبین، بنکمی جەزائیر ناماده‌گراوه. له تۆزی تینته‌رنیت له‌م شوئهی خواره‌وه وهرگراوه:

<http://www.arabia.com.2001/11/11>

۳۳۷- نیکولاس حونسون: تحدید نطاق السلطة الرابعة، گۆفاری (وسائل الاعلام والاخلاق) نیلیکترۆنیکه وهره‌رتی دهره‌وه‌ی نهمریکا دهره‌ده‌گات له تۆزی تینته‌رنیت، له‌م شوئهی خواره‌وه وهرگراوه: <http://www.usinfo.state.gov/journals/itjic/401/ijja/hum.2001/10/1>

دووم: سیستمی خۆپارێزی (النظام الوقائي) le regime preventif

بەپێتی ئەم سیستمە ئەو کەسانەی نازادیی ڕۆژنامه‌گەری پێشوا دەکەن دەبێت بەر لە مومارەسەکردن و بلاکردنەوەی، هەندێک کاری پێشوت ئەنجام بدەن هەرودەهاش پرەجاری ئەو مەرجانە بکەن کە حکوومەت بۆ پێشواکردنی نازادیی ڕۆژنامه‌گەری دایناوە بەمەبەستی نەهێشتنی یا سوککردنی ئەو زەرەر و زیانانەی کە لە پێشواکردنی ئەم مافە یان لە خراب بەکارهێنانیدا پێشبینی دەکەن^(١٣٣٨).

ڕادەي تەنگ پێشەلچینی ئەم سیستمە بەنازادیی ڕۆژنامه‌گەرییە بەپێتی سروشت و بەرێ ئەو کارە خۆپارێزانە (الاجراءات الوقائية) دەکۆنێ کە لەخۆی گرتوونە^(١٣٣٩). ئەم کارە خۆپاراستنەکان دوو جۆرن، جۆرتکیان بەرەستەن وەک چاودێری و مۆلەت و ناگادارکردنەوە و ڕاگرتن و هەلوەشانەندە، جۆرتکی تریشیان پێکخەون (انتظامي) وەک یاداشتنامە و دابینکردنی دارایی (التأمين النقدي).

عێراق و میسر و لوبنان پەڕەوی جۆری یەکەم دەکەن و فەرەنشاس پەڕەوی جۆری دووم دەکات، هەرودەوێ دواتر لە بانی پێکخستی یاسایی دەرکردن و بلاکردنەوەی ڕۆژنامه‌دا بۆمان دەردەگەوێ.

سێهەم: سیستمی سەپتەر (النظام الردعي) le regime repressif

بەپێتی ئەم سیستمە هەموو کەسێک بۆی هەیه بەپەڕی نازادی کاری ڕۆژنامه‌گەری بکات بەر لە بلابوونەوە یان دواي بلابوونەوە و بێ دەستبەردانی کارگێری.

واتە پێگای بەهەموو کەسێک دەدرێت، کوزارشت لە بێر و هزر و وێژدانی خۆی بکات، پێشەوێ هەندێ کاری پێشوستی بەسەردا بەپێندرت، بەر لە بلابوونەوە یان لە کاتی پێشواکردنی نازادییە کەیدا، بەلام ئەمە ئەو ناگەینیت کە ئەو کەسە لێپرسینەوێ لەگەڵ تاگرت، بەلکۆر دەکەوێت بەر لێپرسینەوێ تارانکاری و مەدەنی و نەدەبییەو، نەگەر بێت و کردارتیک لەو کردارانە ئەنجام بەدات کە یاسا یان بەلگەنامەي شەرفی پێشە سزای بۆ داناوە^(١٣٤٠).

١٣٣٨- د. عبدالله اسماعيل الممتاني، حرية الصحافة، سەرچارەي پێشور، ل ١١٩.

١٣٣٩- د. عبدالله اسماعيل البستاني، حرية الصحافة، سەرچارەي پێشور، ل ١٨.

١٣٤٠- د. عبدالله اسماعيل البستاني، حرية الصحافة، سەرچارەي پێشور، ل ١٢١.

نعم سیستمه له باوردی رژۆنامه گهری و دیوکراسیه وه له سیستمه گانی دیکه گونجاوتره، بۆیه دهوله ته دیوکراسیه کان پهیرهوی دهکن له گهل سه بانذنی هه ندئ کارى خۆپارێزانه و پێشکه شکردنی ناگاکارى، واته تێکه لکردنی هه ندئ ره گه زى سیستمى پاراستن له گهل سیستمى به ریه ست.

بۆیه نعم سیستمه بۆ بارودۆخى هه رتمى کوردستان له سیستمه گانی دیکه گونجاوتره.

چوارهم: سیستمى سلیتیکه ره له گهل زمانکردنی نازادى یاسایى و نابوورى بۆ رژۆنامه گهرى (النظام الردعي مع چمان الحرية القانونية والاقتصادية للصحافة)

نعم سیستمه برتیه به سیستمى سلیتیکه ره (النظام الردعي) له گهل پێکخه ستى ده زگای رژۆنامه گهرى به چه شتی که نازادییه یاسایى و نابوورییه گه ی به یه گه وه به ریزرتی. فه ره نسا نیتا پهیرهوی نعم سیستمى دواى ده کات (١٩٤١).

٤-٢ پرئسیپه گانی رژۆنامه گهری

هه ندیکه پرئسیپه گه شتى هه ن گه له زۆره ی و لاتاندا له یاسای رژۆنامه گهریدا ره چا و کراون پێویسته یاسادانه ره له یاسای چا په مه نى و رژۆنامه گهریدا ره چا و یان به کات به مه به ستى دا یینکردنی هاوسه نگییه ک له نیتوان نازادى پێویست بۆ رژۆنامه و رژۆنامه نووسان و مافى پێویست بۆ تاکه گانی کۆمه له و کۆمه له به گه شتى.

له کۆمه له گه ی مه ده نیدا ده زگای چاپ و بلا و کردنه وه نازادن و هه یچ کۆسپ و ته گه ره ده گیان له به رده م داناندرئ به پێنى یاسا نه بیت. به لام بۆ نه وه ی هاوسه نگییه ک دروست بیت له نیتوان نه و نازادییه ی به ره رژۆنامه و رژۆنامه نووسان دراره له گهل نه و مافى که هه ر تاکینگ له تاکه گانی کۆمه له و کۆمه له به گه شتى هه یه تى، ده یه ن چوارچێوه یه ک بۆ سواره گه کردنی دیار به کرت له به ره رژۆشایى هه ندیکه پرئسیپه گه شتى به مه به ستى پێزگرتن له مافى که سان و به ره ژه و نه دیى گه شتى و سیستمى گه شتى (١٩٤٢).

٣٤١- د. عبدالله اسماعیل البستانی، حرية الصحافة، سه رچا وه ی پێشو، ١٩٨١.

٣٤٢- Http://www.Alkabar.alkalaej.com11/11/2001، و که مه ال سه عدی: نازادى رژۆنامه گهرى به رژۆنامه نووس و رژۆنامه ی نازاد، گۆفارى هه رنهم ژماره (٢٦٩) ١٥/٤/٢٠٠١، ٤٨٧.

نهم پرنسپه گشتییانهش بریتین له مانه‌ی خواره‌وه:

یهگم: پاراستنی ددولت و سیستمی گشتی

هیچ گومانی تیندا نیسه که رژژنامه‌گه‌ری تیغیتکی دوو دهمه، بۆگاری چاک و خراب ددهش و به‌گاره ده‌هیندریت. بۆیه ههر ددوله‌تیتک به‌یاسابه‌گی تاییه‌تی ریتکی ددهخت بۆ نه‌وه‌ی خۆی له شه‌ری رژژنامه‌گه‌ری به‌اریزیت، چونکه نهم چالاگییه وه‌کو ههر چالاگییه‌کی تری گۆمه‌لایه‌تی له خواروخینچی به‌ده‌ر نیسه و زۆرجاران هه‌ندێ رژژنامه و رژژنامه‌نووسان به‌مه‌یه‌ستی وه‌ده‌سته‌تانی پاره و پوول سووکایه‌تی به‌په‌رزویه‌کانی گه‌ل و نیشتمان ده‌گه‌ن و ده‌ست درێژی ده‌گه‌نه سه‌ر مافی سه‌رۆف و مافی کۆمه‌ل و په‌چاویان ناگه‌ن^(٣٤٣).

هه‌روه‌ها له‌به‌ر نه‌وه‌ی رژژنامه‌گه‌ری ناوینه‌ی کۆمه‌له و سه‌ره‌رای نمو رژله‌ی که هه‌یه‌تی له وشیارکردنه‌وه و ئاره‌سته‌کردنی کۆمه‌ل، بۆیه ناگه‌ری ره‌ها به‌کۆی په‌چه‌شینک نه‌و نایدیۆلۆژمانه بلاویکاته‌وه که به‌سه‌روشت په‌نچه‌وه‌انی به‌ها گشتیه‌ها وه‌به‌شه‌کانی نه‌و کۆمه‌لگه‌یه‌ن که تیایدا گاره‌کانی خۆی نه‌نجام دده‌ات، چونکه هه‌ستانی به‌کارێکی وه‌ها ده‌یه‌ته مایه‌ی روخاندنی نایدیۆلۆژیای کۆمه‌ل نه‌ک به‌هه‌سته‌کردن و په‌توکردنی^(٣٤٤).

پروفسۆر جیدیۆن ستجوریگ^(٣٤٥) له‌م باره‌یه‌وه ده‌لێ: «په‌وه‌ستی سه‌رده‌کی زۆره‌ی خه‌لک له‌م سه‌رده‌مه‌دا بریتیه‌ له‌ په‌زگرتن له‌ نێزام و پاراستنی»^(٣٤٦).

هه‌روه‌ها فریزر بۆند ده‌لێ: «رژژنامه گه‌وره‌کان په‌توسته‌ بۆ به‌دییه‌نانی ئامانجه گه‌وره‌کان بۆ به‌رزه‌وه‌ندیی کۆمه‌ل تیبیکۆشن له‌جیاتی نه‌وه‌ی ئامانجی سه‌ره‌کیان ته‌نها وه‌ده‌سته‌تانی پاره‌وه‌ پوول بیت»^(٣٤٧).

شایه‌نی ئاماره‌بۆگه‌ردنه، هه‌روه‌کو په‌شته‌رش ئاماره‌مان پین کرد، هیچ ئازادییه‌ک به‌پین

٣٤٣- د. حه‌ین عبه‌لقادر: الرأی العام والعلاقات، سه‌رچاره‌ی په‌نشور، ٢٠٨٧.

٣٤٤- جیدو حه‌ین الحمد: الصحافه بین الاعیاء - الفانیه و الضغوطات الخارجیه، نۆزی نینه‌رینت: [Http://www.anaabaa.org.nba-46/sahafa.htm](http://www.anaabaa.org.nba-46/sahafa.htm). 2001/9/29.

٣٤٥- پروفسۆر جیدیۆن ستجوریگ زاتای کۆمه‌لناسیه‌ له زانکۆی ته‌کساس له ولاته‌ به‌که‌رتروه‌کانی نه‌هریکا.

٣٤٦- بره‌انه جون. ار. په‌نتر: مقدمه‌ فی الاتصال الجماهيري، سه‌رچاره‌ی په‌نشور، ل ٦٦٣.

٣٤٧- ف. فریزر بوند: مدخل الى الصحافه، سه‌رچاره‌ی په‌نشور، ل ١٨٧.

بهرسیاریتی نیسه، بۆیه نازادیی یه گیتیک نایب بیسته سایهیی کمه گردنه وهی نازادیی کهسانی تر یان نازادیی کۆمهله یان زیان که یاندن به بهرزه و هندیهه گانیان و بهرزه و هندیهه بالاگانی کۆمهله. له بهر نه وه دولت نمو یاسایانه داده من که له لایه که فالفه تی نازادیی رژۆنامه گهری بز رژۆنامه و رژۆنامه نووسان دهکات، له لایه کی تر شه وه که فالفه تی پاراستی دولت و مافی کهسانی تر و سیستمی گشتی دهکات (۱۳۴۸).

۱۹۹۵: چه واشه نه کردنی رای گشتی

یه گیتیک له نه که کهسانی رژۆنامه نووسان یابه ند به و نه بهر پاراستگزیی له گواسته وهی هه واله کان بز خوتنه مران (۱۳۹۹). هه رچه نده زۆرجاران رژۆنامه به نه نه قهست یان به نانه قهست رووبه رووی بلاو کردنه وهی زانیاری و هه والی درۆ ده بیسته وه که نه ممش زانیکی زۆر به کۆمهله و رای گشتی ده که یه نیت. چونکه هه ندیک له خوتنه مران به سروشت باوهر به و زانیاری و هه والانه ده کهن که له رژۆنامه ده یان خوتنه وه، بۆیه یاسای چاهه مهنی و رژۆنامه گهری هه میسه بایه خ بهم لایه نه ده دات و که فالفه تی پاراستی رای گشتی دهکات

۳۴۸- د. حسین عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات. سرجاوهی پیشور، ۳۰۹.

۳۴۹- هه روانه دهی مادده یی که می به لکه نامه ی شهرفی رژۆنامه گهری نیو ده ولته تی که له لایه ن لیزنه ی نازادیی را که یاندن سهر بهر تیکه خراوی بۆسکۆ دانراوه و له خولی چواره هه مهنی نم ریکه خراوه له سالی ۱۹۵۳ دانی بیاده انراوه و حرکه کهانی به ممشیک له یاسای گشتی نیو ده ولته تی داده ندرین و ده یی رژۆنامه نووسان و خاوه ن رژۆنامه کان یابه ندی بن. نهمش ده قه که به تی: «ده یی کارمه ندانی رژۆنامه گهری و را که یاندن نه وهی له توانایان دایه بیخه نه گهر بز به ممشینی هه والی راست و دروست بز جمعا وه و له گه ل روو داوه کان ره کور یه ک بیت. هه روه ها ده یی له راستی نه و زانیاریانه ی که ده ستیانه ده که مو ی بکۆشه وه و نایب هیچ روو داویکی گرنگ له بیهر که من یان روو داوه کان به نه قهست به شتیخه بز زانیاریی زیا تر هه روانه: ابراهیم العاقول: قانون الاعلام، منشورات جامعه بغداد. مطبعه وزارة الاوقاف والشؤون الدينية، ۱۹۸۶، ج. ۱۶۰-۱۶۲. هه رچه نده سه ندیکای رژۆنامه نووسانی کوردستانی عیتراق به لکه نامه ی شهرفی رژۆنامه گهری به شتیخه به کی سه ره به خز ده رنه کردوه، به لام نهمه نه وه نا که یه نیت که برینسپ و بنجینه کهانی ره دشتی بیسه ی رژۆنامه گهری بز رژۆنامه نووسان دیار نه کرد بیت. به لکو له نیشر یاسای سه ندیکای رژۆنامه نووسانی کوردستانی عیتراق ژماره (۴) ی سالی ۱۹۹۸ له مادده یی به شته دا له ژنیر ناو نیشانی یابه ند یه کان له ده خالدا تو ماری کردوه و له خالی هه شتممه دا جه خشی له سه ر نه وه کردوه که نایب رژۆنامه نووس به زانیاری نادره ست جمعا وه به هه له به ات. که نهمش ده قه که به تی «به هه له بردنی جمعا وه به زانیاری نادره ست و لیکه اند نه وهی روو داوه کان. به جزیک دورین له راستگزیی یان بلاو کردنه وهی نادلیایی لایان».

سایه‌ی وروژاندنی غم‌ریزه‌ی سینکسی له‌لای لاوه‌کافان و هانیان ددهات بز
نه‌نجامدانیان^{۳۵۱}.

چوارم: پاراستی مافی مرۆڤ

سادام مرۆڤ بوونه‌وه‌رتکی گۆمه‌لایه‌تییه و له‌گه‌ل کهسانی تر له‌ناو کۆمه‌لدا ده‌ژی بۆیه
ده‌بێ ده‌ستبه‌رداری نه‌و مافانه‌ی بێت که ناکۆکن له‌گه‌ل مافی کهسانی تر. بیره‌که‌ی بوونی
ده‌ستور و یاسا و پێساگان له‌وه‌وه‌ هه‌له‌قولاوه و بۆته شتیکی پێوست بز پێکخستی
مافه‌کانی مرۆڤ به‌مافی بیروپاده‌رپه‌نوه و نه‌هه‌شتی ناکۆکی له‌ نێوانیاندا^{۳۵۲}.

ئه‌گه‌ر بێت و نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری ده‌ها بکرت و پۆژنامه نازاد بێت له‌وه‌ی که هه‌ر
پێگایه‌کی بیه‌وێ بگه‌رتبه‌ به‌ر بته‌وه‌ی هیچ گۆتیه‌تدتیکی له‌به‌رده‌م دا به‌دێت. بێن گومان
زۆر که‌س دووچارێ زیان لێکه‌وتن دێن له‌ ناکامی هه‌لاکه‌وتنه‌وه‌ی نه‌و هه‌وال و
راپۆرت هه‌والانه‌ی که ناو و ناوبانگیان ده‌زێنن و که‌سایه‌تیان له‌که‌دار ده‌کات^{۳۵۳}.
بۆیه له‌ هه‌موو ولاته‌که‌دا یاسا دانه‌ر با به‌خ به‌م لایه‌نه‌ ده‌دات و تا که‌گانی کۆمه‌ل له‌ ناو و
ناوبانگ زانن و بوختانیی کردن، که له‌ پێگای رژۆنامه‌وه‌ پروده‌ده‌ن، ده‌پارتیز و مافی
هه‌لام دانه‌وه و راستکردنه‌وه‌ی نه‌و زانیاریانه‌شیان بێن ده‌به‌خشیت.

شایه‌نی ناماژبه‌ژکردنه، له‌ جاری که‌ دوونی مافی مرۆڤی سالی ۱۹۴۸ و به‌دێتنامه‌ی
نێوده‌وله‌تی به‌ مافه‌ مه‌ده‌نی و رامیاریه‌کانی سالی ۱۹۹۶ و پێکه‌وتنه‌نامه‌ی تاییه‌ت
به‌وه‌لام دانه‌وه و راستکردنه‌وه‌ی سالی ۱۹۵۲ که‌ لێنگ پرنسیپی نه‌ره‌ه‌تیمان له‌م یاره‌یه‌وه
به‌رچاو ده‌که‌وێت.

= له‌وانه‌ لاوان بفرما بکات و چاوی لێ بکهن. بۆیه نابێن له‌ داها ترودا با به‌تی ده‌ها بپلا بکه‌نه‌وه‌.
هه‌روه‌ها به‌رته‌به‌رینشی گه‌شتی ناوهره‌و به‌نووسراوی ژماره (۷۱۸) که له ۱۹۹۶/۷/۱۳ ده‌رچوو
رژۆنامه‌ی المصور العربی به‌یه‌که‌جاری و مستاند، چونکه وینه‌به‌کی دژ به‌نه‌خلاقی گه‌شتی
هه‌لاکه‌ده‌بۆه. بز زانهاری زیاتر به‌وانه: د. لطیفه‌ حمید محمد: جرائم النشر فی الشرع العراقي،
رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد کجزء من متطلبات نيل شهادة الدكتوراه فی القانون
الجنائي لعام ۱۹۹۹ ل. ۲۰۷-۲۰۹.

۳۵۴- د. حسین عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، سه‌رچاوه‌ی پێشور ل ۳۱۲.
355- <http://www.arabia.com.2001/9/24>.

۳۵۶- د. حسین عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، سه‌رچاوه‌ی پێشور ل ۳۱۲.

له جاري گهردونښي مافي مرؤفدا هاتوره هانابت ژيانی تاپه تی و خیزان و ضدال و نامه کاری هیچ که سیک بهده په مکه کی توشی دستیره ودان بیتت و نابرو و ناو و ناوبانگیشی وه بهر په لاسار بکه ویت، همورو که شیش مافي پاراستنی یاسای لهو جزوه دستیره ودان و په لاساردانه هه په (۳۵۷).

هرودها جارتکی تر بهلیننامه ی تیره وله تی بز مافه مه دهنی و رامیاریه کانی سالی ۱۹۶۶ نهمی دووبات کردوته وهو دهلی: هانابت به زور یان به شیره به کی ناپاسای دست وهریدرته تاپه قه مندیه کانی کهس یان خیزان و سان و نامه کاری. هرووک نابین به شیره به کی ناپاسای هتیش بکرته سر ناو و ناوبانگی، (۳۵۸).

به لام سه بارت به مافي وه لامدانه وه و راستکردنه وهی زانباری و هواله کان. کزومه لی گشتی نه توره په کگرتوره کان له رتیکه ورتنامه ی سالی ۱۹۶۲ تا ۱۹۶۳: احماتی لسه ر نهمه کردوه که نهو زانباریانه ی که به درؤ یان به شتواری رؤژنامه بلاوی کزونه توره. دهنی به ههمان شیوه و له ههمان شوتندا به درؤ به خرتنه وه یان راست بکرته توره. نهمه و جارتکی تر دوپاتی کردوته وه که به ریرسیارته یی پیشه یی په یامتیر و ناواتسه کانی دنگوباس له نهمه ستوانه، پروداوه کان بن جیوازی و بن ریزه پر له راسته پتیکدا بگواننهمه. که له دوایشدا رتیزگرتنی مافي مرؤف و نازادیه بنه رتیه کانیان له لسه دمه لیتنی، (۳۶۱).

هرودها له هتدیک دهوله تدا له دستورودا جهخت لسه ر پاراستن و که فاله تکردنی مافي مرؤف کراوه و وک پر نیسیپتکی بنه رته تی دانی پیا تراوه.

۳۵۷- پروانه دهقی ماده ی (۱۶) که نهمش دهه که په تی به زمانی نینگلیری:

"No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks".

۳۵۸- پروانه دهقی ماده ی (۱۷) که نهمش دهه که په تی به زمانی نینگلیری:

"No one shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to unlawful attacks on his honour and reputation"

۳۵۹- نهم رتیکه ورتنامه به بهمپاری ژماره ۶۳۰ (د-۷) که له (۱۹۶۱) ای کانونی به کهس ۱۹۶۲ بز نیسزاکردن خراوته روو و له رتیکونی ۲۴ نهمی ۱۹۹۲ به یینی حوکمی ماده ی هه شتمی رتیکه ورتنامه که بهرکار بووه.

۳۶۰- پروانه همزاری عنیز سورمن: له بهرهوری یقینلی زترینی جارنامه ی مافي مرؤف، بلاو کراوه کانی کزوفاری سنه ری برابته ی، جایی به که م، چاپخانه ی و وزارتی پرووره وه، هولو لیر، ۱۹۹۸، ۶۸.

دستوری لهرنسی سالی ۱۹۵۸ له پيشه کيپه گه پيدا جهختی لهرسر پایه نديبونی گهلی
فهرنسی به مافه گانی مرؤف که له جاری فهرنسی سالی ۱۷۸۹ دا هاتوه کردۆتوه و
تيابدا دهلی: «گهلی فهرنسی به شيوه يه کی رسمى پایه نديبونی خۆی به مافه گانی مرؤف
و پرنسيپه گانی سهروهی نيشمانی بهو شيوه يه کی که جاری ۱۷۸۹ دهشتانی کردوه و
و که پيشه کی دستوری ۱۹۴۶ يش دو بیاتی کردۆتوه و تهواوی کردوه و
راپده گه به نتي»^(۳۶۱).

ههروه ها دستوری میسری سالی ۱۹۷۱ له مادهی (۲۰۷) دا له چوارچيويه ماف و
نازاديه گشتيه گان و پزگرتن له ژبانی تا بيه تیی هاوولاتیيان دانی به نازاديه
رؤژنامه گه ريدا ناوه^(۳۶۲).

ياسادانه ری لوبانی له پيشه کی دستوری سالی ۱۹۲۶ ی هه موارگراودا له برگی
(ج) دانی به يه کسانیی هاوولاتیيان له ماف و نازاديه گاندا ناوه که نهمش نهوه
ده گه به نتي که نازاديه رؤژنامه نووس هيجی له نازاديه هاوولاتیيه کی تری لوبانی زیاتر
نیه تا له پزگای رؤژنامه گه يه وه دستدریزی به کاتمه سر، نهمش خۆی له خۆیدا نهوه
ده گه به نتي که ياسادانه ری لوبانی وه کو ياسادانه ری میسری و فهرنسی وه که پرنسيپ
دانی به پاراستن و گه فاله تکردنی مافی مرؤف داناوه^(۳۶۳).

۳۶۱- نهمش ده گه به نتي به زمانی لهرنسی:

"Le peuple francais proclame solennellement son attachement aux Droits de l'Homme et aux principes de la souverainete nationale tels qu'ils ont ete definis par la Declaration de 1789, confirmee et completee par le preambule de la Constitution de 1946".

۳۶۲- نهمش ده گه به نتي: «رؤژنامه گه ری سه ره خۆ نازادانه له خزمتهی کۆمه لدا موارمه ی په یامی
خۆی به هه موار شينوازیکی گوزارشنکردن ده گات بۆ گوزارشنکردن له ناراسته گانی پای گشتی و
به شداریکردن له پتکه بنیادا و ناراسته کردنی له چوارچيويه بجهینه به ره تيه گانی کۆمه ل و
پاراستنی نازادی و ماف و نه رکه گشتيه گان و پزگرتنی ژبانی تا بيه تیی هاوولاتیيان به نتي
دستور و ياسا».

۳۶۳- نهمش ده گه به نتي: «لوبان کۆماریکی دیکرانی به ره له عانیبه و لهرسر بنمعی پزگرتن له
نازاديه گشتيه گان لهروی هه مویانه وه نازاديه پادیه یه ی و به یرواوه و دادی کۆمه لایه تی و
به کسانیی له ماف و نازاديه گان له نتيوان گشت هاوولاتیياندا به جبارازی و لهرزکردنی هه نديک
به سه ره ی دیکه دامه زراوه».

دهستوری غیراقتی به پیچیده‌وانه‌ی هردوو دستوری میسری و فدره‌نسی هیچ ده‌قتیکی وه‌های تیندا نییه. به‌لام نهمه نهمه ناگه‌یه‌نیتت که یاسادانه‌ری غیراقتی دانی بهم پرنسپه نه‌نابیتت، به‌لکوره بز یاسای ناسایی جیتی هیتشترود.

یاسادانه‌ری غیراقتی هرچه‌نده له یاسای چاپه‌مه‌نیدا له‌مه بینه‌نگ بوده. به‌لام له یاسای سه‌ندی‌کای رۆژنامه‌نووسان ژماره (۱۷۸)ی سالی ۱۹۶۹ی هم‌وارکراودا تم که‌لینه‌ی پرکردۆته‌وه و ده‌ستدریژیکردنه سه‌ر نازادیه‌یه گشتی و تابه‌تیه‌کانی یاساغ کردوره (۳۶۴).

هه‌روه‌ها یاسادانه‌ری کوردستانی سه‌ره‌رای بینه‌نگیونی له یاسای چاپه‌مه‌نیدا. به‌لام له یاسای سه‌ندی‌کای رۆژنامه‌نووسان ژماره (۴)ی سالی ۱۹۹۸ هاتۆته وه‌لام له ماده‌ی (۲۰) برگی (۵)دا هه‌ره‌شه‌کردنی له هاورۆلاتیان یاساغ کردوره که نهمه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌نق که نابج رۆژنامه‌نوس له پیا‌ده‌کردنی نازادیه‌یه‌که‌یدا رۆژنامه بکاته هۆکارینک بز ده‌ستدریژیکردنه سه‌ر مافی هاورۆلاتیسیان و هه‌ره‌شه‌کردن لیتیان. نه‌واتایه‌کی تر ده‌یین رۆژنامه‌نوس له کاتی سوماره‌سه‌کردنی نازادیه‌یه‌که‌یدا ریز له مافی مرۆف بگرت و ده‌ستدریژی نه‌کاته سه‌ر.

پینهم: نازادی سه‌رچاوه‌یه

هیچ گوهانی تیندانییه که نازادی سه‌رچاوه‌یه (۳۶۵) بز نه‌نجاه‌دانی گشت چالاکیه‌کی مرۆفایه‌تی ته‌نها نه‌وانه نه‌بیتت که به‌هوکمی یاسا و ریتساگان ریزه‌ر کراون.

۳۶۴ - پروانه ده‌قی برگی (۱۲) له ماده‌ی (۲۵)ی یاسای ناربراره که نهمه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: وه‌این هیچ نه‌ندامتی‌ک له ریتگی رۆژنامه‌گه‌ریسه‌وه ده‌ستدریژی بکاته سه‌ر نه‌ نازادیه‌یه گشتی و تابه‌تیانه‌ی که یاسا ده‌قنوسی گردونه

۳۶۵ - شایه‌نی تامازمه‌یکردنه، عومهری کوری خه‌تاب له گۆته‌یه‌که‌یدا که نارلته‌ی والی میسر (عمرو بن العاص)ی کردوره، چونکه کوره‌کی له ده‌ناتیکی قیستی ده‌جو، ده‌لقن: وه‌نی عه‌مرو، وات لینه‌ات خه‌لک کۆزله بکه‌یت که به‌نازادی له دایک به‌ونه «پروانه ده». صبحی المحمصانی: ارکان حقوق الانسان، سه‌رچاره‌ی پینشو ل ۹۹.

هه‌روه‌ها له گۆته‌یه‌کی تریدا ده‌لقن: «خه‌لکی هه‌مرو نازادن - الناس کلهم احراره». عه‌لی کوری نه‌بر تالییش له گۆته‌یه‌که‌یدا ده‌لقن: «که خوا نازادی کردوویت مه‌به کۆزله‌ی هیچ که‌ستیگه، پروانه ده». عبدالحمین شعبان: الاسلام و حقوق الانسان، ط ۲، منشورات مؤسسه‌ المکرانی للطباعة والنشر، مطبعة وزارة التربية، اربیل، ۲۰۰۱، ل ۹۵.

نعمش نهوه دهگه به تنی که هر چه ننده نازادی له ژبانی مروژفایه تیدا بنه چه یه کمی به رفراوان و په سینه، به لام سه ره رای نعمش به یاسا و رتسا و حوکمه شه رعیه کان سنورودار گراوه و هرکاتیک پرو به پرووی نهو شتانه بژوه که یاساغ کراوان نهو نازادیه نامیتن، خو به پیی حوکمی نهقلیش نازادی له وکاته دا نامیتن که نازادیه کهسانی تر دست پتده گات (۳۶۶).

کهواته پروژنامه نووس نازاده له خودی خوژی و ماف و کاروباره تابه تیه گانیدا، له واته دوو کاروبار په بزه به ده کرتن:

۱- هر کاروباریک به پسته هژی تهنگ پتبه لچنیش نازادیه کهسانی تر، چون پروژنامه نووس نازاده و هیچ که سیک مافی نهوهی نیبه دست به سه مافیدا بگرتت هر وه هاش پروژنامه نووس مافی نهوهی نیبه دست به سه مافی کهسانی تر دا بگرتت و ده سلاتیبیان له سه خودی خوژیان قه دهغه بکات، نازادیه مروژ له شتا دیار گراوه بهوهی که نابن دستریژی بکاته سه ماف و نازادیه کهسانی تر.

۲- نهو کاروبارانمی یاساغ کراوان، له راستیدا پروژنامه نووس نازاده له چوارچینهوی یاسا و نهقلدا، بزه مافی نهوهی نیبه بیان به زتن، چونکه نهو یاسایانه بز پاراستی کۆمهل و به روه نه دینه کمی گرنکتر دانراوان، بزه له واته به بگوتن، سه ریچیکردنی پروژنامه نووس بز نهو بنچینه نامی که یاسا یان نابن یان نهقل دایان نابیت به نازادی داناندن، به لکوه له راستیدا نهوه دهروونه له نازادی و به زانده نیبه تی (۳۶۷).

نهوهی شایه نی باسه، جاری جیهانیی مافه کانی مروژ که له سالی ۱۹۴۸ دهرووه له مادی یه که میدا نم پر نیجهی دهقنوس کردهوه و دهلن: «هرؤف همصو به نازادی له دایک دهبن و یه کسانیش له شکۆمهندی و مافدا، نهقل و ریزدانیان بین به خشراوه و دهبن به گیانیکتی برایانه په رفتار و هه لسوکوت له گهل یه کدیدا بکه نه (۳۶۸).

۳۶۶- جعفر شیرازی: الصحافة الحرة بين المشروع واللامشروع:

<http://www.annaban.org/nba47/sahfa.htm23/9/2001>

۳۶۷- جمعفر شیرازی، «پروژنامه گه ری نازاد له نهران ره وای و نام ره ابده و برکتزانی ژاله که مال، سه رچاوهی پشور ل ۱۰۰-۱۰۱.

۳۶۸- نعمش دهقه که به تی به زمانی نینگلیزی:

"All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood".

له‌ی استییدا، به‌ره‌وی نهم پرنسیپه له جاری جیهانیی مافه‌کانی مرۆڤدا ده‌قنوس بکری، به‌چاواده سه‌ده به‌ره‌وه نهم بیروکده‌یه له هزری نیسانی عه‌لی کورێ نه‌بو تالب و خه‌لیقه عومهری کورێ خه‌تابدا ره‌نگی دا‌به‌وه که به‌یشتەر ناما‌زه‌مان بێن کرد.

هه‌روه‌ها جاری شۆرشێ فه‌ره‌نسیش به‌ر له جاری جیهانیی مافه‌کانی مرۆڤ نهم پرنسیپه‌ی ده‌قنوس کردوه (١٩٤٩).

هه‌هه‌هه: نازادی به‌رپرستی له‌گه‌لدا‌یه

هه‌رچه‌نده نازادی سه‌رچاوه‌یه، به‌لام سه‌ره‌رای نهم‌ش به‌ها نیسه به‌لکوه نهرگ و به‌رپرستی کۆمه‌لایه‌تی له‌گه‌لدا‌یه، ده‌بێ نه‌و که‌سه‌ی مومارسه‌ی ده‌کات هه‌ستی بێن به‌کات. که‌واته بۆ نه‌وی نهم نازادییه له‌لایه‌ن رۆژنامه‌نووسانه‌وه به‌خرایی به‌کار نه‌هیندریت و نه‌کریته هۆکارێک بۆ ده‌ستدریژکردنه سه‌ر هه‌افی خه‌لکی، بۆ‌یه ده‌بێ یاسادانه‌ر له پێک‌خه‌ستی نازادی رۆژنامه‌گه‌ریدا نهم پرنسیپه له‌به‌رچاوه بگرت و به‌رپرستی رۆژنامه‌نووس له‌چوارچێوه‌ی نهم بۆ‌چوونه‌دا به‌رپرستییه‌کی گریانه‌کراوه‌یه‌ت (١٩٧٠).

به‌م پێیه له‌ ده‌وله‌تیکی وه‌کو ولاته‌یه‌که‌گرتوه‌وه‌کانی نه‌مریکا که له‌ ده‌ستوره‌که‌یدا سنووردارکردنی نازادی رۆژنامه‌گه‌ری یاساغ کراوه (١٩٧١)، رۆژنامه‌نووس نازاده له‌وه‌ی چی بێن و چی بنووسیت و چی بلاوبکاته‌وه به‌پێته‌وه‌ی ره‌زانه‌ندی حکومه‌ت و به‌ریگری بۆ نه‌و قسه‌یه‌ی که ده‌یکات یان ده‌بنووسیت یان بلاوی ده‌کاته‌وه. به‌لام له‌ هه‌مان کاتدا نه‌ نازادییه نه‌و ناگه‌یه‌نی که لێ‌پرسینه‌وه‌ی له‌گه‌لدا ناکرێ. به‌لکوه ده‌بێ هه‌موو کاتێک نه‌وی له‌ خه‌یالدا بێت که به‌رپسه له‌ هه‌موو قسه‌یه‌کی که ده‌یکات یان ده‌بنووسیت یان به‌لای ده‌کاته‌وه و نهم به‌رپرستییه‌شی گریانه‌کراوه و ده‌بێ خۆی هه‌ستی بێن به‌کات و دهرنه‌نجامه‌که‌یه‌شی بگرتنه‌ نه‌ستا (١٩٧٢).

٢٦٩- جاری شۆرشێ فه‌ره‌نس که به‌ناری جاری مافه‌کانی مرۆڤ و هاو‌وڵاتی له‌ سالی ١٧٨٩ ده‌ریوه له‌ ماده‌ی یه‌که‌مه‌دا ده‌قنوسی کردوه: هه‌رۆڤ به‌گه‌شتی به‌نازادی له‌ وایک ده‌بن و به‌نازادی ده‌بێ و به‌کاشین له‌ مافدا... هه‌روانه: د. عه‌ده‌سه‌ن شه‌بان: الاسلام و حقوق الانسان، سه‌رچاوه‌ی پێشوو له‌ ١٦٩.

٢٧٠- د. عبداللطیف حمزه: الاعلام له‌ تارخه‌ و منه‌جه، سه‌رچاوه‌ی پێشوو له‌ ١٢٨.

٢٧١- هه‌روانه ده‌قی یه‌که‌مین هه‌مواری ده‌ستوری نه‌مریکی سالی ١٧٩١ له‌خالی (٣-٢-٢) له‌م نێزیدا.

٢٧٢- که‌مال سه‌عه‌دی: نازادی رۆژنامه‌گه‌ری و نه‌خلافی پێشه، گۆڤاری سه‌نهمری برایه‌تی ژماره (٢٧) ی به‌هاری سالی ٢٠٠٣، له‌ ٧٦.

که‌واته نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری رها نییه و حکومەت بۆی هه‌یه له هه‌ندێ حاله‌تدا به‌مه‌به‌ستی پاراستنی ناسایشی گۆمه‌ل له چوارچۆیه‌کی ته‌سکدا کۆتیه‌ندی له‌سه‌ر دا‌بن. له‌م حاله‌ت‌شه‌دا هه‌رچه‌نده رۆژنامه‌نووس رینگای قسه‌کردن و نووسین و بلا‌کردنه‌وه‌ی لێ ناگه‌ڕیت. به‌لام هه‌رکاتێک ئەم سنووره‌ی به‌زانده‌یه‌ر په‌ر په‌ر سيار ته‌شبهه‌که ده‌کوه‌یته‌ نه‌ستۆی خۆی و له‌ ناگامی ئەو قسه‌یه‌ی که‌ کردووه‌تی یان نووسیه‌تی یان بلا‌ی کردۆته‌وه‌، روه‌به‌رووی لێهرسه‌نه‌وه‌ و سزایه‌کی دوا‌ینه‌ ده‌بێته‌وه‌ (١٣٧٣).

٤-٣ ژانستری نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری

ئه‌مرۆ له‌بەل چارنامە‌ی جیهانیی مافه‌کانی مرۆڤ، ده‌یان رێککه‌وتنامه‌و به‌یاننامه‌ی نێوده‌ولته‌تی بۆ دا‌کو‌کێکردن له‌ مافه‌کانی مرۆڤ به‌گه‌شتی و مافی نازادی هه‌زو به‌رگرده‌وه‌و رۆژنامه‌گه‌ری په‌تایه‌تی له‌لاین رێکخه‌راوی نه‌توه‌یه‌که‌گرتوه‌وه‌که‌نه‌وه‌ ده‌رچوونه‌ و بونه‌ته‌ به‌شێک له‌ یاسای گه‌شتی نێوده‌ولته‌تی و هه‌ندێ جارێش به‌یاسای مرۆڤایه‌تی نێوده‌ولته‌تی نار ده‌بێت. توه‌ی له‌ به‌دواداچوونی ئەم هه‌سه‌له‌یه‌ تێبینی ده‌گه‌ڕیت. توه‌یه‌، نه‌وه‌نده‌ گه‌رنگی له‌ به‌ده‌ستووریکردن و به‌یاساییکردنی ئەم مافانه‌دا نییه‌، هه‌نده‌ی له‌ باوه‌ڕبوون به‌م مافانه‌ دایه‌. نه‌وانه‌ی دروشمی نازادی و یه‌کسانیان به‌رز کرده‌وه‌و شوێشی قه‌ره‌سایان هه‌لگه‌ڕساند، له‌ دا‌کو‌کێکردنی مافی مرۆڤ له‌ نازادی و یه‌کسانیدا، به‌قسه‌ هه‌چ درێغیان نه‌کرد، که‌چی هه‌موویان تا دوا‌یی ئەسه‌ر ئەم باوه‌ڕه‌ نه‌هانه‌وه‌.

لۆئێل دیمۆلان (٣٧٤)، و دانستۆن و دیلاکروا برونه‌ قۆچی قوربانی ئەم باوه‌ڕه‌ و رۆبێشیر و ناپلیۆنیش به‌کرده‌وه‌ لێی پاشگه‌ز بوونه‌وه‌.

٣٧٣- هارولد. ج. برمان: احادیث عن القانون الامریکی، ترجمه‌ نور محمد فتح الله الخطيب و‌الده‌کتور مصطفی احمد فه‌سی، ط١، منشورات مرکز کتبه‌ الشرق الاوسط، مؤسسه‌ فراهین للطباعة‌ والنشر، القا‌ره‌، ١٩٦٤، ٧٨-٧٩.

٣٧٤- لۆئێل دیمۆلان هه‌ر له‌به‌رته‌وه‌ی دژی زۆرداری و سته‌م بوو، بۆیه‌ له‌ رۆژنامه‌که‌یدا ناره‌زایی ده‌بریی چونکه‌ باوه‌ری به‌نازادی هه‌بوو، بۆیه‌ تا‌کو سه‌ریان له‌ لاشه‌که‌ی جه‌دا کرده‌وه‌ هه‌ر دا‌کو‌کێی له‌ به‌رووی خۆی کرد و پاشگه‌ز نه‌بووه‌ و دوا گۆته‌ی نه‌وه‌بوو: «ها بکو‌زیم و زۆرداریش له‌گه‌لم بپوه‌ن، به‌وانه‌: قه‌ری قه‌لجی: شه‌هر المحاکمات فی التاریخ، ط٤، منشورات شرکه‌ المطبوعات للتوزیع والنشر، به‌روت، لبنان، ١٩٩٦ ل ١١٧. رۆبێشیریش توه‌ شیره‌ی که‌ بۆ نه‌هه‌شتی سته‌م و به‌رگریکردن له‌ نازادی هه‌لگه‌ڕێبوو، نازادی یه‌ن له‌تایه‌وه‌، هه‌روه‌ها ناپلیۆنیش، دوا‌ی نازادکردنی قه‌ره‌سا، که‌وته‌ گه‌نی گه‌لانی نازادو تێکردنی نازادی.

له بهر پوژنایبی نهو دهقه دستوریسانه‌ی که تایبتهن به‌نازادیی پوژنامه‌گه‌ری له دستوری عیتراتی و به‌راورددا، له چوار خالدا له‌م باه‌ته ده‌کولینه‌وه به‌م شتیویه‌ی خواره‌وه:

۱- ده‌قه‌کانی دستوری میسری:

دستوری میسری سالی ۱۹۷۱ به‌پیتی ماده‌دی (۴۷-۴۸، ۲۰۶-۲۱۱) نازادیی پوژنامه‌گه‌ری یتک‌خستوه.

له ماده‌دی (۴۷) دا ده‌قنوسی کردوه که:

«نازادیی بیرو‌را‌ده‌ر‌پین دابین گراوه و هم‌وو مرژلیک بۆی هه‌یه به‌قه یان به‌نوسین یان به‌ویته یان به‌هم‌وو هۆکار‌تیکی تری گوزار‌ش‌کردن له چوار‌چیتیه‌ی یاسادا گوزار‌ش له بیرو‌رای خۆی بکات...».

دوای نه‌وی دستور له‌م ماده‌یه‌دا به‌شتیویه‌گی گشتی جه‌ختی له‌سەر نازادیی بیرو‌را‌ده‌ر‌پین به‌هم‌وو شتیوازه‌گانییه‌وه کردوه. جار‌تیکی تر له ماده‌دی (۴۸) دا به‌شتیویه‌گی تایبته‌ی جه‌ختی له‌سەر نازادیی پوژنامه‌گه‌ری کردۆته‌وه و ده‌قنوسی کردوه:

«نازادیی پوژنامه‌گه‌ری و چاپه‌مینی و بلا‌و‌کردنه‌وه و نامرازه‌کانی راگه‌یانندن که‌فالهت گراوه و دانانی سانسۆزیش له‌سەر پوژنامه‌دا یاساغ گراوه. هه‌روه‌ها ناگادار‌کردنه‌وه و راگرتن و هه‌له‌وشاندنه‌وی به‌رتیگای ئیداری یاساغ گراوه و ده‌گرتن له‌ حاله‌تی راگه‌یانندی حاله‌تی ناتاسا‌بییدا یان له‌ گاتی شه‌ردا سانسۆزیک‌ی دیاری‌کراو له‌و کاروبارانه‌ی که په‌یوه‌ندییان به‌سه‌لامه‌تی گشتی یان ناسایشی نه‌ته‌وه‌بییه‌وه هه‌یه به‌سەر پوژنامه و چاپ‌کراو و نامرازه‌کانی راگه‌یانندن‌دا به‌پیتی یاسا به‌پیتدریته.»

له‌م دوو ده‌قه‌دا تییینی نه‌وه ده‌گه‌ین، سه‌ره‌رای نه‌وی که دستوری میسری نازادیی بیرو‌را‌ده‌ر‌پینی به‌گشتی و نازادیی پوژنامه‌گه‌ری به‌تایبته‌ی که‌فالهت کردوه، که‌چی سوماره‌سه‌گردنی ئه‌م نازادییه‌ی له‌ چوار‌چیتیه‌ی یاسا و ره‌خته‌ی بنیاته‌ر (النقد البناء) و سه‌لامه‌تی نیشتمانییدا سنووردار کردوه.

به‌رای نیته. ئه‌م دسته‌وله‌ژانه له‌ مانایه‌ک زیاتر هه‌له‌ده‌گرن و یتگا به‌یاسادانه‌ر دده‌ن، به‌بیسانونی یتک‌خستنی نازادیی پوژنامه‌گه‌ری نه‌و یاسایانه‌ ده‌ر‌بکات که سوماره‌سه‌گردنه‌گی سنووردار ده‌کات له‌ گاتیک‌دا که هیچ ده‌قنیک‌ی نه‌وتۆ نییه یتگای

لیبگرت له دهرگردنی نه مجزوه یاسایانه دا^(۳۷۱). به پیچیه وانه ی نه مه دستوری نه مریکی زور به راشکاو بیهو په ښکای له کونگرېس گرتوه بز دهرگردنی هر یاسایک که تازیدی روظنامه گری سنوردار بکات^(۳۷۲).

نوه ی شایه نی باسه، دواي نو ریفراندمه ی که له ۲۲ ی مایزی سالی ۱۹۸۰ دا بز هموارگردنی دستوری میسری کرا، بابیکی نوږ لمریز ناوونیشانی (حوکمه نوږیه کان) که له دوو فصل پیک دښ، فصلی یه کم به ناوونیشانی (نه لمریومه نی شورا) و فصلی دوهمیش به ناوونیشانی (دهسلاتی روظنامه گری) خرایه سر ده ستوری سالی ۱۹۷۱ و چندين پرنسیپی له خو گرتوه که تایه تن به چوږنستی مومارمه گردنی تازیدی روظنامه گری و له هه مان کاتیدا جهخت له سر نو پرنسیپانه ده که نه وه که له ماده ی (۵۷) و (۵۸) ی نه م دستوره دا هاتوه.

به پتی نه م همواره روظنامه گری به ده سلاتیکی جه ماوهری داده ندریت^(۳۷۳). هر وهما له م همواره دا جهخت له سر هانی روظنامه گری کراو ته وه بز مومارمه گردنی په یامه که ی به سه ری هخوی و به نازادی له خرزه تی کومه لدا، هر وهما گوزار شکر دن له روه ته کانی رای گشتی و به شدار یکردن له پیکه یتانیدا و ناراسته گردنی له چوار چینو ی کوله که به روه ته کانی کومل و یاراستی ماف و نازادی به گشتیه کان و ریزگرتن له ژياتی تایه تی هاورولای بیان^(۳۷۴).

۳۷۶- نوه ی شایه نی باسه، یاسا دهری میسری له سالی ۱۹۹۵ یاسای ژماره (۹۳) ی دهرگرد. روظنامه نویسان نه م یاسایه یان به یاسای له ناوهرنی تازادی روظنامه گری ناو دهره، چونکه سزای ناوانه کانی بوختان پیکردن و ناوهراندنی زور توند گردیوه، بویه روظنامه نویسان له گمل سه ندیکاکه یان هورن و کوششیان کرده پیک و به نو نندی به رهنگاری نه م یاسایه به ونه تازووی نه خایه ند به یاسای ژماره (۹۵) ی سالی ۱۹۹۶ هلر دشتندرا به وه. پروانه اسامه سرا یا: برنامه ج اکثر من رای، قلمه حمیل عازر بناسیه یوم الصحافه العالمی، علی فناء الجزیره فی ۱/۵/۲۰۰۰، له ینترنیت له شرنه وهر گیروه: <http://www.aljazeera.net/23/9/2001> هروهما پروانه: صلاح عیسی: الرفاهة لیست المنهم الوحید... بعض الصحف مسؤولة ایضا، له شرنه ی خراوه له ینترنیت: <http://www.aljazeera.net/23/9/2001>

۳۷۷- پروانه ماده ی (۱) یه کمین همواری سالی ۱۷۹۱ ی دستوری نه مریکی که له پرکه ی (۳-۴) په اوایزی (۱۹۷) له تیزه دا ناماژمان پتی کردوه.

۳۷۸- پروانه ماده ی (۳۰۶) له دستوری میسری.

۳۷۹- پروانه ماده ی (۲۰۷) له دستوری میسری.

هروه‌ها جارینکی تر نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری گه‌فاله‌ت گه‌ردوه و دانانی سانسۆزیشی له‌سه‌ر رۆژنامه هه‌روه‌ها ناگادارگه‌ردنه‌وه و راگرتن و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی به‌رینگی‌ی نێداری یاساغ کردوه^(٢٨٠). هه‌ر له‌م هه‌مراوه‌دا جه‌خت له‌سه‌ر مافی پارتە سیاسییه‌کان و که‌سه مه‌عنه‌ویه گشتی و تابه‌تیه‌یه‌کان بۆ مولکدارتشی و ده‌رکردنی رۆژنامه کراوه‌توه^(٢٨١).

یه‌کینگ له‌و مافانه‌ی رۆژنامه‌نووس که له‌م هه‌مراوه‌دا جه‌ختی له‌سه‌ر کراوه، که‌فاله‌تکردنی مافی رۆژنامه‌نووسه بۆ وه‌رگرتنی زانیارییه‌کان و ده‌ست‌او‌ده‌ست پێکه‌ردنیه‌ن^(٢٨٢).

له‌ کۆتاییدا، نهم هه‌مراوه‌ باسی چۆنیتنی دامه‌زراندنی نه‌نجیومه‌نی بالای رۆژنامه‌گه‌ری گه‌ردوه بۆ سه‌هرشتیکردنی کاروباری رۆژنامه‌گه‌ری^(٢٨٣).

له‌م ده‌قانه‌ی سه‌ره‌وه‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌وئ:

١- ده‌ستووری میسری له‌ به‌واری رۆژنامه‌گه‌ریدا کاری به‌تیۆزی به‌رپرستیی گۆمه‌لاه‌یه‌تی کردوه. نهمه‌شمان له‌ ده‌قی مادده‌ی (٢٠٧) بۆ به‌دیار ده‌که‌وئ.

٢- به‌پیتی ده‌قی مادده‌ی (٢٠٩) ته‌نها پارتە سیاسییه‌کان و که‌سه مه‌عنه‌ویه گشتی و تابه‌تیه‌یه‌کان بۆمان هه‌یه رۆژنامه ده‌ریکه‌ن، واته‌ که‌سی سروشتی و که‌سی بیانی بۆمان نییه رۆژنامه ده‌ریکه‌ن.

٣- مادده‌ی (٢٠٨) له‌ ده‌ستووری میسری حوکمی مادده‌ی (٤٨)ی به‌شێوه‌یه‌کی زمنی هه‌له‌وه‌شاندۆتوه، چونکه حوکمی مادده‌ی (٢٠٨) سه‌ببه‌وت به‌یاساغکردنی سانسۆز و ناگادارگه‌ردنه‌وه و راگرتن و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی رۆژنامه به‌رینگی‌ی نێداری حوکمیتکی پوه‌هایه. له‌ کاتیکدا حوکمی مادده‌ی (٤٨) بۆ هه‌مان شت حوکمیتکی نا‌پوه‌هایه که‌ رینگی‌ی داوه به‌نێداره له‌ حاله‌تی راگه‌یاندنی بارودۆخی نانا‌ساییدا یان له‌ کاتی شه‌ردا سانسۆزیتکی دیاربگراو به‌خاته سه‌ر رۆژنامه و چاپگراو و که‌ناله‌گانی راگه‌یاندن له‌ بلاوگه‌ردنه‌وه‌ی نه‌و یابه‌تانه‌ی که‌ یه‌په‌وه‌ندیان به‌سه‌لامه‌تیی گشتی و ناسایشی ته‌ته‌ره‌یه‌یه‌وه هه‌یه.

٣٨٠- به‌روانه‌ مادده‌ی (٢٠٨) له‌ ده‌ستووری میسری.

٣٨١- به‌روانه‌ مادده‌ی (٢٠٩) له‌ ده‌ستووری میسری.

٣٨٢- به‌روانه‌ مادده‌ی (٢١٠) له‌ ده‌ستووری میسری.

٣٨٣- به‌روانه‌ مادده‌ی (٢١١) له‌ ده‌ستووری میسری.

بن گومان، حوکمی رها بهره‌هایی کاری پنده‌کری نگه‌برنده‌قینکی یاسایی سنوردار نه‌کراپیت. بویه باشر و اهور دهقی ماده‌ی (۴۸) لایبردیت و نیکتیفا به‌دهقی ماده‌ی (۲۰۸) بکرت.

۴- ماده‌ی (۲۱۰) له دستوری میسری که دانی به‌مانی رۆژنامه‌نوس ناوه بز وهرگرتنی زانیاریه‌کان و دستاوده‌ست پیکردنیان، به‌مه گرتنیکی تری خستوته پال گرتنییه‌کانی تری نازادی رۆژنامه‌گیری.

۵- سپاردنی ته‌رکی سه‌ره‌شتیکردنی رۆژنامه‌گیری به‌نه‌نچومه‌نی بالای رۆژنامه‌گیری به‌پتی ماده‌ی (۲۱۱)ی دستوری میسری، هه‌نگاو‌تیک تری گرتنه بز نازادکردنی رۆژنامه له ده‌لانی حکومت و کردنی به‌ده‌سه‌لاتیک جهماوره‌ی که له ماده‌ی (۲۰۹)دا رها و سه‌ف کراوه (۳۸۱).

۲- ده‌ق‌کانی دستوری لوبانی

دستوری لوبانی سالی ۱۹۲۶ی هه‌سوارکراو هیچ ده‌قینکی راشکاو له‌باردی نازادی رۆژنامه‌گیری تیدانییه و نازادی رۆژنامه‌گیری به‌شیره‌یکی تاییه‌تی و سه‌ره‌خۆ و به‌پتی یرنسیه‌ی تاییه‌تی رتکخستوه، به‌لکرو نازادی راده‌برینی به‌گشت شیوازه‌کانییه‌وه دبین کردوه - له‌وانه‌ش نازادی رۆژنامه‌گیری - له میانی ماده‌ی (۱۳)دا به‌شیره‌یکی ناشکرا و، له میانی ماده‌ی (۷)دا به‌شیره‌یکی زمنی کردود.

له ماده‌ی (۷)دا جه‌ختی له‌سه‌ر نه‌وه کردوته‌وه که «هه‌سرو لوبانییه‌ک وه‌کو به‌کین به‌رامه‌بر یاسا وه‌کو به‌ک سوود له مافه شارستانی و پامیاریه‌کان وه‌ده‌گرن». له کاتیکدا له ماده‌ی (۱۳)دا ده‌قنوسی کردوه که «نازادی راده‌برین به‌قسه و به‌نوسین و نازادی چاپه‌منه‌ی و نازادی کتوبونه‌وه و نازادی دامه‌زاندنی کۆسه‌له‌کان هه‌ره‌ه‌صوی له چوارچینه‌ی یاسادا که‌فاله‌ت کراوه».

له‌م دور ده‌قی سه‌روه‌دا نه‌م تیبینیانه‌ی خواره‌وه ده‌کین:

۱- ماده‌ی (۱۳) له میانی نازادی راده‌بریندا به‌و سیفه‌تی که نازادی رۆژنامه‌گیری شیوازتیکه له شیوازه‌کانی نازادی راده‌برین که‌فاله‌تی نازادی رۆژنامه‌گیری کردوه.

۲۸۴- شاه‌نی ناما‌ه‌پۆکرتنه، یاسای رتکخستی رۆژنامه‌گیری ژماره (۹۶)ی سالی ۱۹۹۶ له بابی چواره‌دا له دور فەسلدا چۆنیتی دامه‌زاندن و ده‌سه‌لاته‌کانی نه‌م نه‌نچومه‌نه‌ی دپارکردوه. له‌سلی به‌کمی پۆ چۆنیتی دامه‌زاندنی تهرخان کردوه و له‌سلی دوو‌هیشی بز ده‌سه‌لاته‌کانی تهرخان کردوه.

۴- دستور نو رکمی و یتکختنی نازادیی رادهرپرنی بهشتیوه یکی ره‌هاو بهین کوت و بهند به‌یاسادانهر سیاردوه، نهمش نووه دهگه‌یمنی که یاسادانهر دمه‌لاتینکی خه‌میلاندنی فراوانی له یتکختنی نازادیی رادهرپرن بههموو شتوازه‌کانیپه‌وه له‌وانهش نازادیی رۆژنامه‌گیری دهین، بۆیه باشتر و ابو هه‌ندیک زامنکردن له‌دستوردا بۆ نازادیی رۆژنامه‌گیری زامن بکرت، بۆ نووه‌ی له‌دستدریزی یاسادانهر و نیداره‌که‌فاله‌تی بکات. تمه‌ش به‌یاسا‌غکردنی سانسۆزکردن و ناگادارکردنوه و پراگرتن و هه‌لو‌شاندنوه‌ی نیدارییانه‌ی رۆژنامه‌گیری دهین، به‌مه‌ش پاراستینکی دستوروی کاریکه‌ر بۆ نازادیی رۆژنامه‌گیری ده‌سته‌ر ده‌کرت.

۳- ماده‌ی (۱۳) که‌فاله‌تی نازادیی رادهرپرنی بههموو شتوازه‌کانیپه‌وه - له‌وانه‌ش نازادیی رۆژنامه‌گیری - بۆ هه‌موو که‌سینک کردوه به‌ین نووه‌ی گوێ بداتن که‌ج ره‌گه‌زنامه‌یه‌کی هه‌یه. نهم دهرنه‌نجامه‌شمان له‌گشتیتی ده‌سته‌ولاده‌که بۆ دهرده‌که‌وینت، له‌کاتینکدا له‌ ماده‌ی (۷) دا جه‌ختی له‌سه‌ر نووه‌ی کردۆته‌وه که‌ هه‌موو هاوولاتیینکی لوینانی به‌رامبه‌ر به‌یاسا بۆ سوود وهرگرتن له‌ مافه‌ مه‌دنی و رامباریبه‌کان وه‌کو یه‌کن. به‌رای نهمه‌ و باشتر بوو دستوروی لوینانی که‌فاله‌تکردنی نازادیی رادهرپرنی له‌ ماده‌ی (۱۳) دا تایبه‌ت بکردبا به‌لوینانیبه‌کان بۆ نووه‌ی له‌گه‌ل ده‌قی ماده‌ی (۷) دا دژ به‌یه‌ک نه‌ین.

له‌ راستیدا، یاسادانه‌ری لوینانی له‌ یاسای چاپه‌مه‌نی سالی ۱۹۶۲ دا نهمه‌ی په‌پروه کردوه و له‌ ماده‌ی (۳۰) دا مه‌رجی کردوه که‌ ته‌و که‌سه‌ی ده‌یه‌وی رۆژنامه‌ ده‌ریکات ده‌ین لوینانی بیت.

۳- ده‌قەکانی دستوروی فەرەنسی

دستوروی فەرەنسی سالی ۱۹۵۸ ی هه‌مرازکراو (۳۸۵) به‌شپه‌یه‌کی تایبه‌تی و سه‌ره‌خۆ باسی نازادیی رۆژنامه‌گیری نه‌کردوه، به‌لکوه‌ له‌ میانی پتسه‌کیبه‌که‌یدا و‌کو مافینک له‌

۳۸۵- دستوروی فەرەنسی سالی ۱۹۵۸ چەند جارێک هه‌موار کراوه، بۆ یه‌که‌م جار له‌ ۶ نۆله‌مه‌ری ۱۹۶۲ هه‌مرازکراوه و دواتر له‌ ۳- دسه‌مه‌ری ۱۹۶۳، هه‌روه‌ها له‌ ۲۹ نوکتبه‌ری ۱۹۷۴، و ۱۸ جۆنی ۱۹۷۶ هه‌مرازکراوه پهرانه:

Maurice Duverger; Constitutions et Documents polinques. Imprim en France, Imprimerie des Presses Universitaires de France. Janvier 1986. P : 284

مافه بنه پته کانی مرۆف ناماژە پیکردوو و نیایدا هاتوو: «گەلی فەرەنسی بەشتیوەیەکێ پەسی پانەندەرونی خۆی بە مافە کانی مرۆف و پرنسپە کانی سەرۆکی نیشمانی پەو شتیوەیەکێ جاپانامە ١٧٨٩ دەستیشانی کردوون و پێشەکییە کە دەستوری ١٩٤٦ ئەوای کردوون و جەختی لەسەر کردوونە تەرەزە رادەگەینە» (٢٨٦).

تەمەش ئەو دەگەینیت کە دەستوری فەرەنسی دیارکردنی چوارچێتەری ماف و نازادییە کشتیە کانی بە نازادیی پۆژنامە گەڕێشەو بە جاپانامە فەرەنسی سالی ١٧٨٩ (٢٨٧) و پێشەکییە کە دەستوری سالی ١٩٤٦ وازلێتێتارە.

کەواتە، دەبێت یگەرتینەو بە جاپانامە فەرەنسی سالی ١٧٨٩ و پێشەکی دەستوری فەرەنسی سالی ١٩٤٦ بۆ دیارکردنی پرنسپ و زامکردنە دەستورییەکان لە دەستوری فەرەنسیدا.

لە گەرانیوەماندا بۆ جاپانامە فەرەنسی مافە کانی مرۆف و هاوولاتیانی سالی ١٧٨٩ (٢٨٨) کە لە حەڵدە ماددە پێکھاتوو، بۆمان دەرە کەوتی کە ماددە (١١) و ماددە (٢) و ماددە (٤) و ماددە (١١) بە پەلە یەکێ بنه پته ی پەیرەندیان بەم بایەتەرە هەبە، بۆیە لە خوازەرە دواي تاوتوتکردنی دەقی هەر چوار ماددە ناوبراو و پێشەکییە کە دەستوری سالی ١٩٤٦ لە بەهای یاسایی جاپانامە ناوبراو دەرکۆلینەو.

٢٨٦- تەمەش دەقە کە پته ی بە زمانی فەرەنسی:

"Le peuple francais proclame solennellement son attachement aux Droits de l'Homme et aux principes de la souverainete nationale tels qu'ils ont ete definis par la Declaration de 1789, confirmee et completee par le preambule de la Constitution de 1946".

٢٨٧- ئەم جاپانامە بە لە ١٧٨٩/٢٦ بە ناوی جاری مافە کانی مرۆف و هاوولاتی لە لایەن کۆمەڵە دەرەزێتەری فەرەنسی دەرچوو و لە حەڵدە ماددە پێکھاتوو و لە بەر بایە خدانی بە مرۆف و گەرو هاوولاتییەکی نیشدەو لە نە. بۆیە لە ستوری فەرەنسا چۆنە دەرەو و سەرۆشتیەکی جیھانیی وەرگرتوو. بڕوانە: ٥. غازي حسن صباريني: الوجيز في حقوق الانسان و حريات الاماسية، منشورات مكتبة دار الثقافة للنشر والتوزيع، ط٢، عمان، الاردن، ١٩٩٧، ص٢٩.

٢٨٨- دەقە کانی ئەم جاپانامە بەم بە زمانی نەلمانی لە مەرجارە پە ی خوازەرە وەرگرتوو:

Walter Grab [Hrsg.]: Die Französische Revolution Eine Dokumentation, Printed in West Germany, Mai 1989, PP47-50.

۱- تاوتوچکردنی دهقه‌کانی چارنامه‌ی شۆرشى فه‌رنسى:

له م‌اده‌ى (١)ى ئهم چارنامه‌يه‌دا هاتووه: «مرۆڤ به‌نازادى له‌دايىك ده‌بن و له م‌اقيشدا به‌كسانى...» (٢٨٩). له م‌اده‌ى (٢)دا هاتووه: «پاراستنى م‌افه سروشتيه‌كانى مرۆڤ نام‌انجى هه‌مسو كۆتوونه‌ره رامسپاربه‌كانه و نابهن ده‌ستدرتيزيان به‌كرتبه‌سه‌ر...» (٣٠٠). هه‌روه‌ها له م‌اده‌ى (٤)دا هاتووه: «مرۆڤ هه‌مسو نازاده و نه‌و نازاديه‌ش هه‌مسو كارتيك ده‌گرتيه‌وه كه زيان به‌كه‌س نه‌گه‌يه‌نى...» (٣١١). هه‌روه‌ها له م‌اده‌ى (١١)دا هاتووه: «گۆڤه‌ره‌ى به‌روڤا و بۆچوونه‌كان به‌كيتيكه له م‌افه به‌نه‌ره‌تبه‌يه‌كانى مرۆڤ. ئهمه‌ش واته هه‌مسو مرۆڤتيك م‌افى نه‌وه‌ى هه‌يه نه‌وه‌ى ده‌يه‌ى بيه‌لنى و بيه‌سوڤنى و به‌لاوى به‌كاتوه، مه‌گه‌ر له‌و حااله‌ته‌دا نه‌بين كه ده‌قى ياسايى پتگريه‌ت بۆى» (٣٢٢).

دواى خويئنده‌وه‌ى ئهم ده‌قانه بۆمان ده‌رده‌كه‌وى كه ئه‌لجوه‌مه‌نى دامه‌زوتنه‌ر له‌ دارشتنى ده‌قه‌كانى ئهم چارنامه‌يه‌دا جياوازيان نه‌كردوه له نيه‌وانى هارولاتييان و بيه‌نيه‌ياندا بۆ سووه‌ده‌رگرتن به‌ساف و نازاديه‌كان. نه‌مه‌شمان له ده‌قى م‌اده‌ى (٢) بۆ به‌ديار ده‌كه‌وى. له كاتيكدا ياسادانه‌رى فه‌رنسى له پيه‌اده‌کردنى نازادى رۆژنامه‌گه‌رى جياوازي كردوه له نيه‌وانى هارولاتييان و بيه‌نيه‌ياندا، هه‌روه‌كو له پاس‌کردنى ده‌رکردن و به‌لازكرده‌وه‌ى رۆژنامه و سانسۆرى پيشينه له ياساي فه‌رنسيدا ئه‌وه‌مان بۆ به‌ديار كه‌وت.

٣٨٩- ئهمه‌ش ده‌قه‌كه‌يه‌تى به‌زمانى ئه‌لمانى:

‘Dei Menschen sind und bleiben von Gburt frei und gleich in Rechten’

٣٩٠- ئهمه‌ش ده‌قه‌كه‌يه‌تى به‌زمانى ئه‌لمانى:

‘Das Ziel jeder politischen Vereinigung ist die Erhaltung der natuerlichen und un-
everauerlichen Menschenrechte. Diese Rechte sind Freiheit, Eigentum, Si-
cherheit und Widerstand gegen Unterdrueckung’

٣٩١- ئهمه‌ش ده‌قه‌كه‌يه‌تى به‌زمانى ئه‌لمانى:

‘Die Freiheit besteht darin , alles tun zu Konnen, Was einem anderen nicht
schadet So hat die Ausubung der natuerlichen Rechte eines jeden Menschen nur
die Grenzen, die den anderen Ghedern der Gesellschaft den GenuB der gleichen
Rechte sichern. Diese Grenzen Konnen allein durch Gesetz festgelegt werden’

٣٩٢- ئهمه‌ش ده‌قه‌كه‌يه‌تى به‌زمانى ئه‌لمانى:

‘Die freie Mitteilung der Gedanken und Meinungen ist eines der kostbarsten
Menschenrechte. Jeder Burger kann also frei schreiben , reden , drucken unter
Vorbehalt der Verantwortlichkeit fur den MiBbrauch dieser Freiheit in den durch
Gesetz bestimmten Fallen’

هروهه نه‌نجیومه‌نی دامه‌وزینه‌ر له‌م جار‌نامه‌یه‌دا مافه سروشتیه‌کانیان کردۆته نامالجبی سه‌ره‌کی خۆیان، له‌گاتینکدا هه‌موو مافیتی سروشتی قابیلی په‌یره‌وکردن نییه، هه‌ریزه له‌هه‌موو ولاتینکدا به‌شێکی نه‌و مافه سروشتیه‌انه په‌یتی قه‌سه‌فه‌و سیستی حوکمرانیتیه‌یه‌که‌یان بۆ ناو ده‌ستور و یاساکان گوتیزراونه‌توه. رێکخستنی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریش هه‌روهه سنووردارکردنی نه‌و نازادیه له‌ ماده‌ی (٤) و (١١)ی هه‌مان جار‌نامه‌دا باشت‌ترین به‌لگه‌یه بۆ سنووردارکردنی نه‌و نازادیه که له‌به‌رتدا نازادیه‌کی سروشتیه. دوا‌ی نه‌وی ناوه‌رۆکی هه‌ندێ له‌و ماده‌انه‌ی جار‌نامه‌ی فه‌ره‌نسی که تایبعت بوون به‌نازادیی به‌گشتی و نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری به‌تایه‌تی تاوتوێی کرد. نیتساکه له‌ خواره‌وه ده‌قی پێشه‌کییه‌که‌ی ده‌ستووری فه‌ره‌نسی ساڵی ١٩٤٦ له‌گه‌ڵ هه‌ندێ پراسه‌رنج تۆمار ده‌که‌ین.

٢- ده‌قی پێشه‌کییه‌که‌ی ده‌ستووری فه‌ره‌نسی ساڵی ١٩٤٦:

له‌ پێشه‌کی ده‌ستووری فه‌ره‌نسی ساڵی ١٩٤٦ دا هاتۆوه: «گه‌لی فه‌ره‌نسی به‌شێوه‌یه‌کی ناشکرا جه‌خت له‌سه‌ر ماف و نازادیه‌کانی مرۆڤ و هاوولاتی که له‌ جار‌نامه‌ی ساڵی ١٧٨٩ دا هاتۆوه، هه‌روه‌ها نه‌و پرنسپه‌ به‌ته‌تیه‌انه‌ی که له‌ یاساکانی کۆماریدا هاتۆون ده‌کات» (٣٩٣).

نه‌گه‌ر بیت و سه‌رنجی ته‌م پێشه‌کییه‌ به‌هین و له‌گه‌ڵ جار‌نامه‌ی فه‌ره‌نسی ساڵی ١٧٨٩ په‌راوردی بکه‌ین، بۆمان ده‌رده‌که‌وتی که‌ جار‌نامه‌ی فه‌ره‌نسی جه‌ختی له‌سه‌ر مافه‌کانی تاکه‌که‌س کردۆوه. که‌چی پێشه‌کییه‌که‌ی ده‌ستووری ساڵی ١٩٤٦ جه‌ختی له‌سه‌ر مافه‌کانی تاکه‌که‌س و مافه‌کانی کۆمه‌ڵ کردۆته‌وه، هه‌روه‌ها هشتی به‌پرنسپه‌ نابوو‌ری و

٣٩٣- نه‌مش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی فه‌ره‌نسی:

“Au lendemain de la victoire remportée par les peuples libérés sur les régimes qui ont tenté d’asservir et de dégrader la personne humaine, le peuple français proclame à nouveau que tout être humain, sans distinction de race, de religion ni de croyance, possède des droits inaliénables et sacrés. Il réaffirme solennellement les droits et les libertés de l’homme et du citoyen consacrés par la Déclaration des Droits de 1789 et les principes fondamentaux reconnus par les lois de la République”

٣٩٤- د. غازي حسن صبارني: الوجيز في حقوق الانسان وحرمانه الاساسية، سه‌رچاره‌ی پێشرو ٣٨-٣٩.

کژمه‌لایه‌تی و رامیاری و پژوهنیریه‌کانیش به‌ستووه لسه‌و نهو بنچینه‌یه‌ی که جیگیای پایه‌خی سرۆقه وه‌ک به‌ونه‌و‌رتیکی کژمه‌لایه‌تی و چۆن مافی هیه نه‌وه‌اش نرگی لسه‌ر شانه^(۳۹۱)، دواي نه‌وه‌ی نه‌و چهند تیبینیانی سهره‌وه‌مان له‌باره‌ی ناوه‌رۆکی جارنامه‌ی سالی ۱۷۸۹ و پێشه‌کییه‌که‌ی دستوری سالی ۱۹۴۶ تۆمار کرد، ئینجا بايزانین نه‌م جارنامه‌یه‌ به‌تایبه‌تی و پێشه‌کییه‌که‌ی دستوری سالی ۱۹۵۸ و پێشه‌کییه‌که‌ی دستوری سالی ۱۹۴۶ به‌گشتی چ به‌هایه‌کی یاساییان هیه.

۳- سروشتی یاسایی جارنامه‌ی فهرنسی سالی ۱۷۸۹ و پێشه‌کی ههر دوو دستوری سالی ۱۹۴۶ و ۱۹۵۸

بهربروای یاسازانان له‌باره‌ی سروشتی یاسایی جارنامه‌ی فهرنسی سالی ۱۷۸۹ و پێشه‌کی ههر دوو دستوری سالی ۱۹۴۶ و ۱۹۵۸ لیک جیاوازه، هه‌ندیک ده‌لێن، پێشه‌کی دستوری سالی ۱۹۵۸ تیکرا، به‌جارنامه‌ی ماله‌کانی مرۆژ و هاوولاتیانی سالی ۱۷۸۹ و پێشه‌کییه‌که‌ی دستوری سالی ۱۹۴۶ یه‌وه‌ هه‌مان هێزی یاسایی نه‌و بنچینه‌ی ده‌بیت که له‌ ناواخنی ده‌ستوره‌که‌دا هه‌ن^(۳۹۵).

هه‌ندیکه‌تر جیاوازی له‌ نیوان دوو جه‌زه‌ بنچینه‌ و حوکم ده‌که‌ن که له‌ پێشه‌کی ده‌ستوره‌که‌دا هاتوون. جه‌زی به‌که‌میان، نه‌و بنچینه‌ و حوکمانه‌ که دانه‌راون (القواعد الوضعية) و هه‌ندیک باری یاسایی دیاریکراو (مراکز قانونية معينة) دوو سه‌ ده‌که‌ن، بۆیه له‌ به‌ر نه‌وه‌ سه‌پاوتی و هه‌مان هێزی یاسایی ماده‌که‌نی ده‌ستوری ده‌بیت. به‌لآه جه‌زی دووهمیان، بریتین له‌و بنچینه‌ و حوکمه‌ ناراسته‌کراونه‌ی که گوزارشت له‌ هیوا و ناوات و به‌ها بالاگان (امال و عثل علیا) ده‌که‌ن و رواله‌ته‌کان (معالم)ی نه‌و سه‌سته‌م ده‌ده‌خه‌ن که ده‌بیت له‌ ده‌وله‌تدا سه‌روه‌ر به‌ت. به‌رای نه‌وان، نه‌مجه‌زه‌ بنچینه‌ی دوا‌ی سه‌فه‌نی سه‌پاوتی و هێزی یاساییان تابه‌ن چونکه‌ روون و ئاشکرا نین^(۳۹۶).

۳۹۵- اسریه‌ هره‌رو: القانون الدستوري والمؤسسات السياسية، ترجمة علی مقله‌ واخرون، منشورات دار الاهلیه‌ للنشر والتوزیع، ج. ۱، بیروت، لبنان، ۱۹۷۷ ل ۱۹۱۱-۱۹۲. هه‌روه‌ها د. غازي حسن صبارنی: الوجیز فی حقوق الانسان وحریاته الاساسية، سه‌رجاره‌ی پێشرو ل ۳۹۶.

۳۹۶- د. احسان حسید المرچی واخرون: النظرية العامة فی القانون الدستوري والنظام الدستوري فی العراق، دار الحکمه، بغداد، ۱۹۹۰ ل ۲۱۴. نقلا عن مبتم حفظ شریف: التنظيم الدستوري والقانونی لحرية الصحافة فی العراق، سه‌رجاره‌ی پێشرو ل ۲۹.

شایه‌نی ناماژه‌بوکردنه، نه‌نجوومه‌نی دوله‌تی فەرهنسی (مجلس الدولة الفرنسی) پشتگیری راو‌بو‌چوونی یه‌که‌می کرده و دهلن: «نم دادگا بالا‌یه پنی وانیه، ده‌سه‌لاتی جنبه‌جینکردن بوی هه‌بن رزگاری بئت له ریزگرتنی پیتسه‌کیه‌که‌ی ده‌ستور. ده‌سه‌لاتی جنبه‌جینکردن ده‌بن ریز لهو پرنسیپه یاساییه کشتییانه بگرت که زۆره‌یان له پیتسه‌کیه‌که و له ده‌ستوردا ده‌قنوس کراون» (۳۹۷).

له کۆتاییدا، دوا‌ی تاوتوینکردنی جارنامهی مافه‌کانی مرۆڤ و هاوولاتی سالی ۱۷۸۹ و پیتسه‌کیه‌که‌ی هه‌ردوو ده‌ستوری فەرهنسی سالی ۱۹۴۶ و ۱۹۵۸ بزمان ده‌رده‌که‌وی که جارنامهی ناوبرا به‌رله ده‌قنوسکردنی له پیتسه‌کی ده‌ستوری سالی ۱۹۴۶ و دوا‌ییش له پیتسه‌کی ده‌ستوری سالی ۱۹۵۸، ته‌نها جارتیکی رامیاری تایبه‌ت به‌ماف و نازادیه‌کانی مرۆڤ بو، به‌لام دوا‌یی، دوا‌ی ده‌قنوسکردنی له‌م دوو پیتسه‌کیه‌مانه‌دا، سروشتیکی یاسایی له ناستی ده‌ستوردا وەرگرت و نه‌و پرنسیپانه‌ش که له‌خۆی گرتبوون، بوونه به‌شیکی جیانه‌کراوه له‌و دوو ده‌ستوره.

۴- ده‌قه‌کانی ده‌ستوری عێراقی

ده‌ستوری عێراقی سالی ۱۹۷۰ی هه‌موارکراو به‌راشکاو‌یه‌وه ناماژه‌ی به‌نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری نه‌کردوه و له رینگای هیج پرنسیپیکی تایبه‌تی و سه‌ره‌خۆه ریتی نه‌خستوه. به‌لام له ماده‌ی (۲۶) دا راشکاوانه جه‌ختی له‌سه‌ر که‌فاله‌تکردنی نازادیی راده‌برین و بلا‌وکردنه‌وه به‌هه‌موو شیوازه‌کانیه‌وه - له‌وانه‌ش نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری - کردوه و تیا‌یدا هاتوه: «ده‌ستور که‌فاله‌تی نازادیی راده‌برین و بلا‌وکردنه‌وه و کۆبوونه‌وه و خۆی‌شان‌دان و دامه‌زاندنی پارته‌سیاسیه‌کان و سه‌ندیگاگان و کۆمه‌له‌گان به‌گه‌یره‌ی نامانجه‌کانی ده‌ستور و له چوارچێوه‌ی یاسادا کردوه و ده‌وله‌ت نه‌رکی ده‌سته‌به‌رکردنی پندا‌وستیه‌کانی مومارسه‌کردنی ئه‌م نازادییانه‌ که له‌گه‌ل په‌وتی شۆرش ته‌وه‌یی پیتسه‌کو‌وتنخواز ده‌گرتن له ئه‌ستۆی خۆی ده‌گرت» (۳۹۸).

۳۹۷- اندریه هوریو: القانون الدستوري والمؤسسات السياسية، سه‌رچاوه‌ی پیتشور ل ۱۹۲-۱۹۳.
 ۳۹۸- نه‌م ده‌قه و ده‌گو ده‌قی ماده‌ی (۱۲) ی یاسای به‌عه‌ده‌تی عێراقی سالی (۱۹۲۵)، که تیا‌یدا هاتوه: «هه‌موو عێراقیه‌که نازادیی راده‌برین و بلا‌وکردنه‌وه و کۆبوونه‌وه و دروستکردن و چوونه‌ریزه‌وه‌ی کۆمه‌له‌بان له چوارچێوه‌ی یاسادا هه‌یه هه‌روه‌ها و ده‌گو ده‌قی ماده‌ی (۱۰) ی ده‌ستوری سالی (۱۹۵۸)، که تیا‌یدا هاتوه: «نازادیی بیرو راده‌برین زانه و به‌یاسا ریتک =

لهم دهقدا نهم تئيشيانهى خوارهوه دهكەين:

۱- دستوری عتراقی له ینگای نازادیی رادهبرینهوه کهفالهتی نازادیی رژۆنامهگه‌ری کردووه و ئهرکی رتیکخستنی نهم نازادیه‌شی به‌یاسادانه‌ر سه‌پاردووه بۆ ته‌وه‌ی به‌یاسایه‌کی ناسایی رتیکبخت، بێشه‌وه‌ی نهم ده‌سه‌لاته‌ی که‌ پیتی داوه بۆ ئه‌نجامه‌دانی نهم کاره‌ به‌هه‌ندتیک مه‌رجی روون و ناشکراوه‌ بیه‌تیه‌وه بۆ پاراستنی نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری له‌ دستدریژی ده‌سه‌لاتی یاسادانان و ئیداره‌.

بن گومان لهم حاله‌ته‌شدا ده‌سه‌لاتی یاسادانه‌ر و ده‌سه‌لاتی ئیداره‌ زۆر فراوانه‌ و هه‌میشه‌ ده‌توانن له‌ ینگای سانسۆکردنی رژۆنامه‌گه‌ری و ناگادارگرده‌وه‌ و راگرتن و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی رژۆنامه‌ به‌ریتگای ئیداره‌ هه‌ر شه‌ له‌ نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری بکه‌ن و نهم ده‌قه‌ دستوریه‌ پووچهل بکه‌نه‌وه‌. بۆیه‌ باشتروابوو یاسادانه‌ری عتراقی وه‌که‌ر یاسادانه‌ری نه‌مه‌ریکی، ده‌رکردنی نهم یاسایانه‌ی یاساغ کردبا که‌ نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری سنووردار ده‌کات. یان وه‌که‌ر دستوری میسری و فه‌ره‌نسی دانانی سانسۆری پێشینه‌ی یاساغ کردبا، هه‌روه‌ها وه‌که‌ر دستوری میسری ینگای پتیه‌رکردنی سیستمی ناگاکاری و راگرتن و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی له‌ ئیداره‌ بگرتبا.

بن گومان، ده‌قنوسکردنی نهم پرئسپانه‌ له‌ دستوردا، ده‌سه‌لاتی یاسادانه‌ر سنووردار ده‌کات و یتگای لئ ده‌کرێ دستدریژی بکاته‌ سه‌ر نهم پرئسپه‌ به‌نه‌رتیه‌یه‌ی که‌ نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری پستی یان ده‌هستی.

۲- نهم مادده‌یه‌ نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری به‌دوو کۆتیه‌ند سنووردار کردووه. یه‌که‌میان، ده‌بن نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری به‌گوێره‌ی نا‌مانه‌جه‌کانی ده‌ستوره‌ موماره‌سه‌ بکری. دووه‌میان،

ده‌خه‌رت، هه‌روه‌ها له‌ مادده‌ی (۲۰) له‌ ده‌ستوری سالی ۱۹۶۴دا هاتوه‌: «نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری و چاپ و پلاکردنه‌وه‌ له‌ جواریچه‌ری یاسادا که‌فاله‌ت کراوه‌ به‌پێشی نهم ده‌قشم. ده‌ستوری سالی ۱۹۶۴ به‌که‌م ده‌ستوره‌ که‌ نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری جیاواز له‌ شتوازه‌کانی تری راده‌برین به‌شیره‌یه‌کی سه‌رمه‌خز رتیکبخت، هه‌روه‌ها ده‌ستوری سالی ۱۹۶۸ بۆ رتیکخستنی نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری هه‌مان یتگای ده‌ستوری سالی ۱۹۶۴ی گرتنه‌به‌ر و له‌ مادده‌ی (۳۱)دا ده‌قنوسی کردووه: «نازادیی راده‌برین و تزیینه‌وه‌ی زانستی که‌فاله‌تکراوه‌ و هه‌موو مرۆفیشک مانی ئه‌وه‌ هه‌یه‌ که‌ گوزارش له‌ پای خۆی بکات و بعه‌س یان به‌نوسین یان به‌هه‌ر یتگایه‌کی تر له‌ جواریچه‌ری یاسادا پلاوبکا ته‌وه‌ له‌ کاتیکدا له‌ مادده‌ی (۳۲)دا ده‌قنوسی کردووه: «نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری و چاپ و پلاکردنه‌وه‌ به‌گوێره‌ی به‌زه‌وه‌ندیی گه‌ل و له‌سه‌ر بنه‌مای نیشتمانی له‌ جواریچه‌ری یاسادا زمان و که‌فاله‌تکراوه‌».

دەین مومارەسەگردنی نازادیی رۆژنامەگەری لەگەڵ رەوتی «شۆشی نەتەودیی پیشکەوتنخواز» بگولجین.

بەن گومان، دەستنیشانکردنی نامانجەکانی دەستور و رەوتی شۆشی نەتەودیی پیشکەوتنخواز گاریکی ئاسان نییە (٢٩٩) چونکە نامانجەکانی دەستور زۆر و رەوتی شۆشیش روون و ناشکرا نییە. بەلام دەتوانین لەبەر پۆشایی رەوتی دەستوری عێراقی لە پاراستنی بەما کۆمەڵایەتیەکانی گەلی عێراق و نامانجەکانی کە دەسلانی سیاسی گوزارشیشان لێدەکات کە بریتین لە بەدیھیتانی دەولەتییکی عەرەبی یەکگرتوی سۆسیالیزم و سەرودری و یەکپارچەیی خاکی عێراق و زامکردنی مافە رەواکانی ئەو نەتەودە و کەمەنەتەواییانەی کە گەلی عێراقیان لێ پێکھاتوو، سنووری نازادیی رۆژنامەگەری و نازادییە گشتییەکانی تر بەپێی ماددە (٢٦)ی دەستور دەستنیشان بکەین کە تیایدا هاتوو:

«ھەموو چالاکییەک کە لەگەڵ نامانجەکانی گەل کە لەم دەستورەدا دەستنیشان کراوە ناکۆک بێت، لەگەڵ ھەموو کاریک یان کردوویەک ھەبەستی پارچەکردنی یەکتییی نیشتانیی جەھاوەر یان روژاندنی نەعرە یەرگەزەرستی یان تاقیەگەری یان ناوچەگەری بێت لە نیشوان ریزەکانی گەل یان ھەبەستی دەستەریژکردنە سەر دەسکەوتەکانی پیشکەوتنخواز بێت، یاساغ دەکەن».

٣- ماددە (٢٦) بەشێوەیەکی گشتی کە قالەتی نازادیی رادەرپرینی کردوو و تاییەتی نەکردوو بەھاوولاتیانی عێراقی، لەمەشدا وەکو دەستوری میسری و لوبنانی و فەرنسی یە. نەمەش نوو دەگەییەتی کە ئەو کەسە عێراقییە نەبێت بۆ ھەبە لە عێراقدا مومارەسە نازادیی رۆژنامەگەری بکات بە مەرجی مامەلەکردنی ھاوچەش و

٢٩٩- ھەرچەندە دەستور بەشێوەیەکی گشتی نامانجی رێکخستنی چۆنتی مومارەسەکردنی دەسلانی سیاسی و دەستاوردستکردنی ئەو دەسلانە و رێکخستنی پەپوێندی نیشوان دەسلانە گشتییەکان و دەستیانکردن و زامکردنی ماف و نازادییە گشتییەکانی تاکەکانی کۆمەڵە، بەلام سەرەرای ئەمە ھەندێک نامانجی تریشی ھەبە.

دەستوری عێراقی سالی ١٩٧٠ ھەررەکو لە دەقی ماددە (١)دا (دەقنوسوی کردوو و نامانجی سەرەکی بەدیھیتانی دەولەتییکی عەرەبی یەکگرتوو لەگەڵ پتەرکردنی سیستمی سۆسیالیزمی، ھەررەھا «پاراستنی سەرودری عێراق و یەک پارچەیی خاکیەکی» ھەررەکو لە ماددە (٣)دا هاتوو.

و در گرتی پزنامه‌ندی و وزارت‌نی دهره‌ه و پشتگیرکردنی قونسل‌ی ولاته‌کی و بوونی
تو و مرچانش تیایدا که له یاسای ولاته‌کی‌یدا هه‌یه^(۴۰۰).

۴- دستوری عیراکی بۆ ناسانکاری پتیره و کردنی نازادی پزژنامه‌گیری، نه‌رکی
ده‌سه‌به‌رکردنی پتیداویستییه‌کانی پزژنامه‌گیری خستوته نه‌ستوی ده‌ولت، هه‌روه‌کو
له ده‌سته‌ولزی ده‌ولت نه‌رکی ده‌سه‌به‌رکردنی پتیداویستییه‌کانی مومارسه‌کردنی
نم نازادیانه که له‌گه‌ل ده‌وتی شۆوشی نه‌ته‌ره‌یی پیشکه‌وتنخواز ده‌گو‌بجین له نه‌ستوی
خۆی ده‌گرتت، که له ده‌قی ماده‌ی (۲۶) دا هاتوه. بۆمان ده‌رده‌که‌وت.

نهمی شایه‌نی یاسه، یاسادانه‌ری عیراکی له سالی ۱۹۹۰ پزژده‌یه‌کی بۆ دستوری
هه‌میشه‌یی عیراکی گه‌لاله کرد و تیایدا نازادیی راده‌برین و نازادیی پزژنامه‌گیری له
ماده‌ی (۵۳) و (۵۴) دا پتیکه‌خستوه. له ماده‌ی (۵۳) دا نازادیی راده‌برینی
به‌شیره‌یه‌کی گشتی زامن کردوه و ده‌لتی: «نازادی هزر و راده‌برین به‌که‌ناله‌کانی
پزژشیری و راگه‌یانه‌نهمه زامنه و مومارسه‌کردنی نم نازادیانه یاسا پتکی ده‌خات».

له‌کاتینکه‌دا ماده‌ی (۵۴) نازادیی پزژنامه‌گیری به‌شیره‌یه‌کی تاییه‌تی و سه‌ره‌خز زامن
کردوه و ده‌لتی: «نازادیی پزژنامه‌گیری و چاپ و بلاوکردنه‌ه زامنه مومارسه‌کردنی نم
نازادییه یاسا پتکی ده‌خات و سانسۆریش له‌سه‌ر پزژنامه و دانراوه‌کان (مصنعات)
داناندی مه‌گه‌ر به‌پتیی حوکه‌کانی یاسا نه‌بیت»^(۴۰۱).

هه‌روه‌ها، په‌رله‌مانی کوردستان، پزژده‌یه‌کی بۆ دستوری کۆماری فیدرالی عیراکی و
دستوری هه‌رتیمی کوردستانی عیراکی داناه و له ماده‌ی (۱۸) ی پزژده‌ی دستوری
کۆماری فیدرالی عیراکی، نازادیی پزژنامه‌گیری له چوارچێوه‌ی یاسادا که‌فاله‌ت کردوه و
تیایدا هاتوه: «نازادیی راده‌برین و چاپ و بلاوکردنه‌ه و پزژنامه‌گیری و کۆبوونه‌ه و
خۆپیشاندان و مانگرتن و دامه‌زاندنی پارتی سیاسی و سه‌ندیکا و کۆمه‌له‌کان له
چوارچێوه‌ی یاسادا که‌فاله‌ت کراوه».

به‌همان شێوه، له ماده‌ی (۱۶) ی پزژده‌ی دستوری هه‌رتیمی کوردستانی عیراکی،

۴۰۰- هه‌روانه ده‌قی ماده‌ی (۸) له یاسای چاپه‌مه‌نی عیراکی ژماره (۲۰۶) ی سالی ۱۹۶۸ ی
هه‌رازکراب، له خالی ۳۱-۲-۵) له‌م تێزه‌دا.

۴۰۱- هه‌روانه: نهم مشروع دستور جمهوری العراق، منشورات دار الثورة للصحافة والنشر، بغداد،
۱۹۹۰.

کهفالتی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری کردوره و تیایدا هاتوو: «نازادیی راده‌رپین و چاپ و بلاژکردنوه و رۆژنامه‌گه‌ری و مافی کۆپه‌نوه و خۆپیشانان و مانگرتنی ناشتیپانه و دامه‌زاندنی پارت و کۆمه‌له و سه‌تدی‌کاکان کهفالت کراوه و به‌پینی یاسا پتک ده‌خرتنه» (١٤٠٢).

له کۆتاییدا، دواى لیکۆلیته‌وه‌ی ده‌قه‌کانی ده‌ستوری میسری و لهنانی و فه‌ره‌نسی و به‌راوردکردنیان له‌گه‌ل ده‌قه‌کانی ده‌ستوری عیراقیدا، بۆمان ده‌ده‌که‌وئ که ناکرئ نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له پتکای ده‌قه‌کانی ده‌ستوره‌وه به‌ته‌واوه‌تی زامن بکرئ، مه‌گه‌ر پرنسیپ و ره‌گه‌زه به‌ره‌تیبه‌کانی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری به‌پاشکارویه‌ره له نار ده‌ستوردا ده‌قنوس بکرئ. بۆیه بۆ یاسادانه‌ری عیراقی پتشیار ده‌که‌ین که به‌پاشکارویه‌وه نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری له ده‌ستوردا کهفالت بکات و نه‌و کردارانه‌ش یاساغ بکات که ده‌به‌نه کۆسپ له‌به‌رده‌میدا و سنوردارى ده‌که‌ن، بۆیه نه‌م ده‌سته‌واژه‌ی خوارده‌وه بۆ نه‌م مه‌به‌سته پتشیار ده‌که‌ین: «نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری کهفالت کراوه به‌ن سانسۆکردن و ناگادارکردنوه و راگرتن و هه‌له‌وه‌شاندنوه‌شی به‌پتکای نهداری یاساغه».

مه‌وه‌: پاراستنی دادگه‌وی

دادگا رۆژنکی گزنگی هه‌یه له پاراستن و داگۆکیکردن له ماف و نازادییه گشتیه‌کان - به‌نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریشه‌وه - نه‌گه‌ر بیت و سه‌ره‌خۆیه‌که‌ی بۆ زامن بکریت، بۆ نه‌وه‌ی بتوانن به‌بیتلایه‌نی و به‌باشترین شتوه چاودتیری ده‌ستوریتی یاساکان و ره‌وايه‌تییه نه‌و به‌پارانه بکات که نهداره ده‌ریان ده‌کات.

که‌واته، مرۆڤ له هه‌موو شتیک زیاتر پتویستی به‌دادگا‌یه‌کی نازاد و سه‌ره‌خۆ هه‌یه بۆ پاراستن و داگۆکیکردن له مافه‌کانی به‌مافی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریشه‌وه، بۆیه، نه‌و به‌پار و هوکسانه‌ی که دادگا ده‌ریان ده‌کات، دادپه‌روه‌ر نا‌ه‌ن، نه‌گه‌ر بیت و نه‌و دادگایانه‌ی که ده‌ریان ده‌که‌ن نازاد و سه‌ره‌خۆ نه‌ه‌ن. که‌واته، نه‌گه‌ر دادپه‌روه‌ریی بنچینه‌ی ملگداری بیت، نه‌وا سه‌ره‌خۆی دادگا بنچینه‌ی دادپه‌روه‌رییه (١٤٠٣).

٤٠٢- بۆ ده‌قی هه‌ردوو پرۆژمی ده‌ستوری کۆماری فیدرالی عیراقی و ده‌ستوری هه‌رمی کوردستانی

عیراقی به‌وانه: رۆژنامه‌ی وه‌قابه‌ی کوردستانه ژماره ٣٨ سالی سێمه ٢٠٠٢/١٢/٣٠.

٤٠٣- سردار بنسین حمادین: استقلال السلطة القضائية بين النظرية والتطبيق، رساله‌ ماسته‌ر،

كلية القانون والسياسة جامعة صلاح الدين - اربيل، ٢٠٠١، ٧١ ل.

که‌واته، سر به‌خیزی دادگا و چار دتری دادگه‌ری باشترین زامان بز نهو که‌سه‌ی که مرماره‌سه‌ی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ری ده‌کات، له زور به‌روو بوونه‌وه‌یدا له‌گه‌ل نیداره‌دا کاتیک که نیداره دستدریزی ده‌کاته‌ سه‌ر نهو نازادییه و سنووری فه‌رمانی خوئی و پرنسیپی په‌وایی (مه‌شروعیه‌ت) ده‌به‌زنیته.

بز لیک‌کۆلینه‌وه‌ی تمم باه‌مه‌ته، له‌ خوواره‌وه‌ له‌ دوو خالدا لینی ده‌کۆلینه‌وه‌. خالی یه‌که‌م تهرخان ده‌که‌ین بز باس‌کردنی سر به‌خیزی دادگا و خالی دووهمیش بز باس‌کردنی چاره‌دتری دادگه‌ری، به‌م شتیوه‌یه‌ی خوواره‌وه‌:

۱- سر به‌خیزی دادگه‌ری

مه‌به‌ستمان له‌مه‌ سه‌ر به‌خیزی ده‌سه‌لاتی دادگه‌ریه‌ به‌چه‌شتیک له‌ یاسا به‌ولاوه‌ هیچ ده‌سه‌لاتیک‌ی تری به‌سه‌روه‌ه‌ نه‌بیت. واته‌ ده‌ین دادوهران نازادین له‌ یه‌گه‌ل‌گه‌ره‌وه‌ی نهو کیشانه‌ی بزبان به‌روز ده‌کرتسه‌وه‌ بی‌ نه‌وه‌ی بکه‌ونه‌ ژیر کاربگه‌رتنسی هیچ‌کس و هیچ‌ لایه‌تیک، ناشکرایه، دادگا له‌و ولاتانه‌دا سه‌ر به‌خز ده‌ین که‌ تیناندا هه‌ر یه‌کیک له‌ سه‌ ده‌سه‌لاته‌ گشتیه‌یه‌که‌ (یاسادانان، راپه‌راتدن، دادوهری) لیک‌ جیاواژ و سه‌ر به‌خۆن. هه‌ر چه‌نده‌ لیک‌جیاگرده‌وه‌ی ده‌سه‌لاته‌کان پرنسیپیک‌ی گرتگه‌ بز پینگرتن له‌ سه‌مه‌کاری (استیاد)، به‌لام نه‌زمون و پیشکه‌رتنه‌ کۆمه‌لایه‌تی و راپه‌ارییه‌کان بزبان سه‌ماندروینه‌ که‌ سه‌حاله‌ به‌شتیوه‌یه‌کی رهاپی ده‌سه‌لاته‌کان له‌یه‌کتری جیا بکرتسه‌وه‌. بزیه‌ جزوه‌ چاره‌دتریه‌ک له‌ نینوان ده‌سه‌لاتی جتیه‌جیتکردن و ده‌سه‌لاتی یاسادانان دانی پیندازا، که‌چی هه‌مرو پۆتیه‌کان کۆکن له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که‌ ده‌ین ده‌سه‌لاتی دادوهری سه‌ر به‌خۆ بیت وه‌ک گره‌تیه‌یه‌ک بز بیلایه‌نی و خاوینی و سه‌ره‌رشتیکردنی مافی نهو که‌سانه‌ی له‌به‌رده‌مه‌یدا داوهری ده‌کرتن^(۴-۱).

گومانی تیندا نیسه، ژبانی مرۆڤ به‌نازادی له‌ناو کۆمه‌له‌دا له‌ هه‌مرو شتیک زیاتر پینرسی به‌سه‌ر به‌خیزی دادگه‌ری هه‌یه، چونکه‌ سه‌ر به‌خیزی دادوهری باشترین پالیشه‌ بز سه‌روه‌ری یاسا و زانه‌بوونی ماف و نازادییه‌ گشتیه‌یه‌کان به‌نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریشه‌وه‌، بۆیه‌ جاری جیهانیی مافه‌کانی مرۆڤ و پتیکه‌وتنامه‌ و په‌رتۆکۆله‌ نیندوله‌ تیه‌یه‌کان و ده‌ستووری ولاتانان بایه‌خیک‌ی زۆریان بیی داوه، هه‌روه‌ها بایه‌خیان به‌ده‌سته‌به‌ر کردنی نهو گرتنی و مه‌رجانه‌ داوه‌ که‌ که‌فاله‌تی به‌وونی دادگای سه‌ر به‌خۆ ده‌که‌ن.

۴-۱- د. جیهان مکاری: حریمه‌ الفرد و حریمه‌ الصحافه، سه‌رچاره‌ی پیشرو، ل ۳۳.

جاری جیهانیی مالہ کانی مرؤف له ماددهی (۱۰) دا جهختی لمر سره بخۆبی دادگا کردۆتۆوه و دهقنوسی کردوه: «همسو کس مافی تءواری ههیه که له بهردهم دادگایهکی سره بخۆ و بێن لایندا بهناشکرا و بهیه کسانێ گرتی لێ بگیریت بۆ دیارکردنی ماف و نهرکه گانی و بهرگره کردن له بخۆی دۆ بههر تۆمهتیک که درابته پالی»^(۱۰۵). هروهها بهلیننامهی نێودهولتهی تایبته به مافه ههدهنی و سیاسیه کانی سالی ۱۹۹۶ جارتیکی تر جهختی لمر ئهم پرنسیپه و سره بخۆبی دادگا کردۆتۆوه و له ماددهی (۱۶) برگه ی (۱) دا دهقنوسی کردوه: «همسو که سنک، له بهردهم یاسادا په کسانه و مافی نوهی ههیه له کاتی سهیرکردنی ههر تۆمهتیک گوناها بارکارانهی دۆ بهو یان به ماف و نهرکه گانی، له کیشهیهکی یاسایدا. بدرتته دادگایهکی تایبته مند و سره بخۆ و بێن لایه ن به پیتی یاسای دامه زراو، که بهناشکرا و دادپهروه رانه دادگایی بکات»^(۱۰۶).

دستوری زۆری ولاتانی دنیا، به شێوهیهک له شێوهکان، جهختیان لمر سره بخۆبی دادگا کردۆتۆوه. بۆ نمونه، دستوری ولاته عهره بیهکان همسو یان دهنوسن «دادوه ران تنها پابهندی یاسا دهین» و هیچ دهسهلاتیک بۆی تیبه دهست له کاروباری دادگا و دربدات. یان دهنوسن «دهسهلاتی دادوهری سره بخۆیه». نم دهقانه به دهسته و لایه یهکی گشتی دا پتروان. و ا خۆیان پیشان دهه ن گوا یا ناماژده به جار دانی پرنسیپیک دهه ن. که چی ههولی دهسته بهرکردن و داینگردنی گرهنتیهکی کاریگه ر ناده ن، چوئکه ههر همسو نه و دستوره رانه نهرکی رتیکه سن و جینه جتیکردنی نم پرنسیپانه به یاسا ده سپێرن^(۱۰۷).

۴-۵- نهمش دهقه که به تی به زمانی نینگلیزی:

“Everyone is entitled in full equality to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal, in the determination of his rights and obligations and of any criminal charge against him”

۴-۶- نهمش دهقه که به تی به زمانی نینگلیزی:

All persons shall be equal before the courts and tribunals. “In the determination of any criminal charge against him, or of his rights and obligations in a suit at law, everyone shall be entitled to a fair and public hearing by a competent, independent and impartial tribunal established by law”

۴-۷- فاتح سمیح عزام: الحقوق المدنية والسياسة في المسانير العربية. مجلة (المستقبل العربي) بمصرها (مركز دراسات الوحدة العربية). العدد (۲۷۷). السنة الرابعة والعشرون. آذار - مايس ۲۰۰۲.

هرچند نیمی ناتوانین له تۆئینه و به کی وادا تیشک بخرینه سهر گشت نه و دهقه دستوری بیانه. به لام، له خواره و دهقی همدنیک له و ماددانهی دستوری میسری و لوبانی و فهره نسی و غیره قیدا دهخرینه روو.

دستوری میسری سالی ۱۹۷۱ له باهی پینجه م که تایبه ته به (سیستمی حوکمراتی) فسلتی چواره می ترخان کردوه بو (دهسلاتی دادوهری) و له ماددهی (۱۶۵) دا دهقنوسی کردوه: «دهسلاتی دادوهری سه ره خۆیه، دادگا به گشت جزیر و پله کانیانه و پیتی هه لده ستا و حوکمه کانی به پیتی یاسا درده کات».

دستوری لوبانی سالی ۱۹۲۶ بایه خی به سه ره خۆیه دادگا داوه و له م رووه جه ختی له سهر بونی دادگایه کی سه ره خۆ بو راهه راندنی کاری دادوهری و زامنکردنی کردوه. بو نم مه به سه له ماددهی (۴۰) دا دهقنوسی کردوه: «دهسلاتی دادوهری، دادگاگان به گشت جزیر و پله و تایبه قه ندی تیه کانیان له چوارچیره ی سیتیک که یاسا دیاریده کات پیتی هه لده ستا و به پیتی نهو سیسته زامنکردنی پیوست بو دادوهران و لایه نه کانی داوا (اطراف العوری) پاریزراوه. به لام سه به اهرت به مه هرج و سنوره کانی زامنکردنی دادوهری، یاسا دیاریده کات. دادوهرانی سه ره خۆ له راهه راندنی کاره کانیاندا و به یار و حوکمه کانی له لایه ن دادگاگانه وه به ناوی گه ل درده چن و جیه چن ده کرتن» - دستوری فهره نسی سالی ۱۹۵۸ له م رووه هه نگاوینگی زیاتری بو پینشه وه ناوه و نه رکی زامنکردنی سه ره خۆیه دادگای به سه رۆکی ولات سپاردوه و بو نم مه به سه له ماددهی (۶۴) دا دهقنوسی کردوه:

سه رۆک کۆمار سه ره خۆیه ده سلاتی دادوهری زامن ده کات.

- نه نجو مه نی بالای دادوهری هاریکاری ده کن.

- به یا، ایه کی به رتی سیستی دادوهری ده ستیشان ده کرتن.

- دادوهران ده ستیان له کار تاکیش ته وه (۱۶۰۸).

به لام سه به اهرت به هه لوبانی یاسا دانه ری غیراتی له باری سه ره خۆیه دادگاوه، له

۴۰۸ - نه مه ش ده قه که به تی به زمانی فهره نسی:

Le President de la Republique est garant de l. independence de l. autorite judiciaire
Il est assiste par le Conseil superieur de la Magistrature. Une loi organique du
sieve sont inamovibles. Les magistrats du siege sont inamovibles

که روانه ماندند بز یاسای بنه‌رته‌یی عیراقی سالی ۱۹۲۵ و دستوری سالی ۱۹۵۸ و دستوری سالی ۱۹۶۳ و دستوری سالی ۱۹۶۴ و دستوری سالی ۱۹۶۸ و تا ده‌گاته دستوری سالی ۱۹۷۰، ده‌بینن، نو دستورانه گشتیان جه‌ختیان لسه‌ر سه‌ریه‌خۆیه دادگا و زانکردنی کردوه.

دستوری سالی ۱۹۷۰ له ماده‌ی (۶۳) له برگی (۱) دادگه‌قنوسی کردوه: «دادگا سه‌ریه‌خۆیه و له یاسا به‌ولاره هیچ ده‌سه‌لاتیکی تری به‌سه‌روه نییه» (۱۶۰۹).

به‌لام سه‌بارهت به‌هه‌لوئستی یاسادانه‌ری هه‌رتمی کوردستانی عیراق له باری سه‌ریه‌خۆیه دادگاوه، له ماده‌ی یه‌که‌می یاسای ده‌سه‌لاتی دادوهری ژماره (۱۴) ی سالی ۱۹۹۲ دا به‌یری سه‌ریه‌خۆیه دادگای داوه و تیایدا هاتوه: «دادگا سه‌ریه‌خۆیه و جگه له یاسا هیچ سه‌روه‌ریکی تری نییه و نابن هیچ ده‌سه‌لاتیکی یا که‌سیک دست له سه‌ریه‌خۆیه دادوهری و کاروباری دادگه‌ری وه‌بدات».

به‌م پێیه، له وولاتانه‌ی که تیا‌بندا، دادگا سه‌ریه‌خۆیه، دادوهران له کاره‌کانیا‌ندا نازان و له یاسا به‌ولاره ملکه‌چی هیچ ده‌سه‌لاتیکی تر نابن و نامانجی‌شیان ته‌نیا به‌دیبه‌تانی دادوهره‌ریه له نیتوان لایه‌ته‌کانی کتیشه، بێ گوته‌دانه نه‌وه‌ی، نو لایه‌نه حکومه‌ته یان تاکتیکه له تاکه‌کانی کۆمه‌ل و ج تاکتیکه؟ که‌واته، رۆژنامه‌نوس وه‌کو هه‌ر که‌سیکی ناسایی به‌شی له ماف و نازادیه‌ گشتیه‌کان هه‌یه و بۆ هه‌یه له چوارچێوه‌ی یاسا و به‌هره‌ی سه‌ریه‌خۆیه سه‌رماره‌سه‌یان بکات و به‌هه‌ر شه‌واژتکی گوزارشته‌کردن گوزارشته‌مان لێ بکات، بێ گوته‌دانه نه‌وه‌ی نایا حکومه‌ت رازیه‌ لسه‌ر نو راوی‌بوچونه‌ی یان نا؟ حکومه‌تیش هیچ نیه‌تیازی له تاکه‌کانی کۆمه‌ل زیاتر نییه و له حاله‌تی به‌کاره‌تانی نهم نازادیه‌ له لایه‌ن رۆژنامه و رۆژنامه‌نوسانه‌وه، به‌خرایی، بۆ هه‌یه په‌نا بپاته به‌ر دادگا و داوای بۆ به‌رز بکاته‌وه.

۴۰۹- پرۆژه‌ی دستوری عیراقی سالی ۱۹۹۰ له ماده‌ی (۶۹) دا دانی به‌سه‌ریه‌خۆیه دادگا داناوه و ده‌قنوسی کردوه: «له یاسا به‌ولاره هیچ ده‌سه‌لاتیک به‌سه‌ر دادگاوه نییه و دست‌نیوهرانه ناو کاروباره‌کانی دادوهری یاسا‌سه و دادوهران نازان له به‌پارنده‌ی بۆ نه‌وه‌ی نه‌رکی دادوهرانه‌یان به‌باشترین شه‌وه راپه‌ڕێنه».

هه‌روه‌ها له ماده‌ (۵۷) ی پرۆژه‌ی دستوری هه‌رتمی کوردستانی عیراق که پارتی ده‌وکراتی گوردستان له سالی ۲۰۰۴ داهاوه هاتوه: «دادگا سه‌ریه‌خۆیه و له یاسا به‌ولاره هیچ ده‌سه‌لاتیکی تری به‌سه‌روه نییه».

بئ گومان ده زگایه کی دادوهری خاوتنمان ناهیت نهمگر دادوهران له نیش وکاره گنایاندا سه ره خۆ و بئیلایه نهم له بهینی نهو کیشانه ی که له لایه ن هاوولاتییان یان حکوموه ته وه بزبان بهرز ده بهیته وه، چونکه سه ره خۆیی دادگا و بئیلایه نیی دادوهران واده کات که شوئیتکی دیاری هه بهیت له دل و دهروونی هاوولاتییان و کۆله گه گانی یاسا بجه بهیته و ههست کردنیش به داده پهره وری و دلنه وایی و سه قامگیریش بلاریه کانه وه (٤١٠).

له کۆتاییدا، ده توانین بهیته، سه ره خۆیی دادگه ری زه مانه تئکی گرنه گه بز نازادیی رۆژنامه گه ری نه گه ره دولت گه قاله تی به کات، به پیچه وانه شه وه ده قنوسکردنی له ناو یاسا و ده ستوردا هیچ بایه خی ناهیت نه گه ره بهیت و کاری به ن نه کرت و به کرده وه پیاده نه کرت.

بۆیه سه ره رای ده قنوسکردنی نه م دوو پرئسیپه له ناو ده ستور و یاسای ولاتانی رۆژه لاتی ناوه راست، هیشتا تییاندا ده سه لاتی دادوهری سه ره خۆ نیه، چونکه تا کو ئیستا حکومر اتانی زۆری ده ولته تانی نه م نارچه به به ته واره تی باه ریان به دیوگرگراسیبه ت و مافی مرۆف نیبه و له هیز به ولوه مانای هیچ شتیکی تر نازانن بز وه رگرتن و پاراستنی ده سه لات، بۆیه هیچ کاتیگ ناماده نین گوئ له رابوزجونی جیاواز به گرن.

٢- چاودیری دادگه ری

دادگا رۆلتیکی گرنکی هه به له پاراستنی نازادیی رۆژنامه گه ری و گرتتیبه کی گرنه گه له گرتتیبه کانی نه م نازادیبه، چونکه سوماره سه کردنی نه م نازادیبه په یوه ندیبه کی به هیزی به ده سه لاته گشتیبه گانه وه به گشتی و ده سه لاتی جینه جیتکردن به تاییه تی هه به له بهر نه و رۆله ی که رۆژنامه گه ری وه ک ده سه لاتیکی جه ساوه ری و وه ک چاودیرتیک له تا و کۆمه لدا هه به تی، بۆیه نه مه واده کات که نه م نازادیبه له دستدریزی ده سه لاتی جینه جیتکردن و ده سه لاتی یاسادانان به دوور نه بهت. ده سه لاتی به که میان له رتگای ده رکردنی هه ندیک به ریاری ناوه و ده سه لاتی دووه میشیان له رتگای ده رکردنی هه ندیک یاسا وه رتگه نه م نازادیبه سنووردار یکه ن یان له دستی به دن.

نه مهش نه وه ده گه به نیت که دانه پیدانان و ده قنوسکردنی نه م نازادیبه به ته نها له

٤١٠- د. سامی جمال الدین: الرقابة علی اعمال الادارة، منشورات منشأة المعارف بالاسکندریة، ط١، ١٩٨٢، ل٢٤٤.

دستور و یاسادا سوؤدیکی نورتوی ناییت نگر بیت و چاودتیری دادگری بز دستمهر نکریت بز داؤکیکردن و پاراستی لم دهستدریثیانهی دهسلاتی جیبه جیتکردن و یاساداناندا، هردهوگو «کؤلیساره» دهلن: «چاودتیری دادگری گیسانی نازادیی رۆژنامه گهریه، نو نازادییهی که تنها پیوستی به ده قیتک نیبه که دانی پیندا بیئت، به لکو پیوستی به دادگایه کی دادپهروهه بز به کلگردنه وهی نو کیشانهی که له ناکامی جیاوازی بیر و بۆجونه کانی له گهل دهسلاتندا روو ددهن، بۆبه بهین بروننی نم چاودتیرییه و سه پاندنی سزا که له ناکامی سر پیچیکردنی دهقه کانی دستور له لایمن دهسلاته گشیه کانی دهوله توره دیته کایه وه، پرنسیپی ره وایی هیچ پایه ختیکی ناییت»^(۴۱۱).

له حالتی ده رچوونی دهسلاتی یاسادانان له دهقه کانی دستور و دهرچوونی دهسلاتی جیبه جیتکردن له حوکمه کانی دستور و یاسادا، دادگا بهمه بهستی پاراستی نازادیی رۆژنامه گهری به دوو شیوه سوماره سهی نم چاودتیرییه دهکات، یه که میان، چاودتیری دستوریتی یاساکانه، و دووه میشان، چاودتیری شرعییه تی برپاره کانی نیداره به.

له خواروه له دوو خالدا باسی نم باهته دهگمین، خالی یه که م ترخان دهگمین بز لیکۆلنیه وه له چاودتیری دادگری له سر دستوریتی یاساکان و خالی دووه میس ترخان دهگمین بز چاودتیری دادگری له سر شرعییه تی برپاره کانی نیداره بهم شیوهی خواروه:

۱ - چاودتیری دادگری له سر دستوریتی یاساکان

نم چاودتیرییه برتیبیه له ههستانی دادگا به چاودتیریکردن له سر دستوریتی نو یاسایانهی که دهسلاتی یاسادانان بز ریکختی نازادیی رۆژنامه گهری دهریان دهکات بز نه وهی به دهی به خات که تاج راده یه ک کۆکه یان ناکۆکه له گهل پرنسیپ و حوکمه کانی دستور. نگر هاتوو یاسادانه له سنووری نو پرنسیپ و حوکمه دستورییانه چوووه دهره وه که بز ریکختی نازادیی رۆژنامه گهری داندراوه، له دهسلاتی یاساداناندا به لادهر دادندرت^(۴۱۲).

نم چاودتیرییه رۆلیکی گهره ی هه به له زامنکردنی نازادیی رۆژنامه گهریدا له رتگای

۴۱۱ - عبدالرحمن احمد حسین المختار: حرية الصحافة و تنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن، رسالة ماجستير كلية القانون جامعة بابل، ۲۰۰۲، ج ۳، ل ۳۴.

۴۱۲ - عبدالرحمن احمد حسین المختار: حرية الصحافة و تنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن، سرحاوهی پینشو ل ۳۵.

دسته‌به‌یکی تاییه نموده که دستور ده‌سالته چاودتیرکردنی له‌سه‌ر ده‌ستوریتسی یاساکان بین به‌خیشوه، چونکه نهرکی رتکخستنی تم نازادییه و دیارکردنی سزوره‌که‌ی به‌یاسادانه سپتردراوه و ده‌بین سه‌ریجی نه‌و پرنسیپ و حوکمه ده‌ستوریه‌یانه نه‌کات که که‌فاله‌تی نازادیی رۆژنامه‌که‌رییان کردوه، چونکه لادانی له‌و پرنسیپ و حوکمانه‌دا ده‌بیته مایه‌ی هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی نه‌و یاسایانه‌ی که نه‌م نازادییه‌یان رتکخستوه^(۴۱۳).

ولاتان هه‌سوه‌وه‌که‌یه‌ک نه‌ن له‌ په‌یره‌و‌کردنی شتوازتیکی دیاریکراو بز چاودتیرکردن له‌سه‌ر ده‌ستوریتسی یاساکاندا، به‌لکو لیک جیاوازن. به‌ینی ده‌ستوری هه‌ندتیکیان نه‌م نهرکه به‌دسته‌به‌یکی دادگهری تاییه‌ت سپتردراوه، به‌لام هه‌ندتیک تریان نه‌م نهرکه به‌به‌رزترین دادگای ولات ده‌سپترن.

له‌ نیوان نه‌و دوو شتوازه‌دا، شتوازتیکی تریش هه‌یه، که بریتیه له‌ سه‌پادتی نه‌م نهرکه به‌دادگاکانی ولات بین گوته‌دانه جززه‌که‌ی، نایا نه‌و دادگایه‌ دادگایه‌کی ناساییه یان نیدارییه یان دادگایه‌کی مه‌ده‌نییه یان سزاییه. تم دادگایانه هه‌ر هه‌موویان پتیکه‌وه نۆینه‌رایه‌تی ده‌سه‌لانی دادوه‌ری ده‌که‌ن و پتیکه‌وه به‌م نهرکه هه‌له‌سه‌ستن^(۴۱۴).

له‌به‌ر رۆشایی ته‌مه‌ی سه‌روه‌دا، له‌ جوار خالدا له‌ رۆلی چاودتیری دادگهری له‌سه‌ر ده‌ستوریتسی یاساکان له‌ یاسای عتراقی و یاساکانی به‌راورد‌دا ده‌کۆلیته‌وه به‌م شتویه‌ی خواره‌وه:

۱- چاودتیری دادگهری له‌سه‌ر ده‌ستوریتسی یاساکان له‌ ده‌ستوری میسریدا

ده‌ستوری میسری سالی ۱۹۷۱ نهرکی چاودتیرکردنی ده‌ستوریتسی یاساکانی به‌دادگای بالای ده‌ستوری سه‌پاردوه، هه‌روه‌کو له‌ ده‌قی مادده‌ی (۱۷۵) دا هاتوه‌وه: «ته‌نهما دادگای بالای ده‌ستوری، کاری چاودتیرکردن له‌سه‌ر ده‌ستوریتسی یاساکان و لیکدانه‌وه‌ی ده‌قه یاساییه‌کان به‌و شتویه‌ی که له‌ یاسادا دیار کراوه ده‌کات».

۴۱۳- مبنه‌ حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لمربة الصحافة في العراق، سه‌رچاوه‌ی پتشیو ل ۳۷.

۴۱۴- بز زانیاری زه‌نهر بره‌انه:

د. سامی حسال‌الدین: الرقابة على اعمال الادارة، سه‌رچاوه‌ی پتشیو، ل ۲۴۴، د. رمضان ابو‌السعود و د. همام محمد محمده: المدخل الى القانون، دار المطبوعات الجامعية، اسکندرية، ۱۹۹۷، ل ۲۶۵.

نینجا له ماددهی (۱۷۶) دا چۆنیتی دامه‌زران و موساره‌سه‌کردنی ده‌سه‌لانی نهم دادگایه‌ی به‌یاسا سپاردوو^(۱۴۵).

بهم پتیبه، به‌پتی نهم مادده‌یه‌ی سه‌روهه. یاسا‌دانهری میسری یاسای دادگای بالایی دستوری ژماره (۴۸) ی سالی ۱۹۷۹ ی ده‌رکرد و له مادده (۲۹) ی نهم یاسایه‌دا ده‌سه‌لانه‌کانی دادگای ناوبرای بۆ چاودیریکردنی دستوری یاساکان بهم شتویه‌ی خواروه دیارکردوه:

۱- دادگای بالایی دستوری چاودیریکردنی دستوری یاسا و رتساگان ده‌کات، نه‌گهر هاتوو به‌کتیک له دادگاکان یان نهم لیژنانه‌ی که ده‌سه‌لانی دادوریه‌یان هه‌یه. له‌کاتی به‌کلارده‌نوه‌ی داوا‌یه‌که‌دا به‌شیان ده‌قتیکی یاسا یان رتسا (الاحتم) ناده‌ستورین و پتیه‌ستان بۆ به‌کلارده‌نوه‌ی کیشه‌که، له‌و حاله‌ته‌دا ده‌بین داوا‌یه‌که رابگریت و فایلی کیشه‌که به‌بیت میرانه (بغیر رسوم) بۆ دادگای بالایی دستوری به‌رز بکاته‌وه بۆ به‌کلارده‌نوه‌ی هه‌سه‌له‌ی دستوری تیه‌یه‌کی.

۲- دادگای بالایی دستوری چاودیریکردنی دستوری یاسا و رتساگان ده‌کات، نه‌گهر هاتوو به‌کتیک له لایه‌نه‌کانی داوا (اطراف الدعوی) له‌کاتی ته‌ماشاکردنی داوا‌یه‌که‌ی له‌به‌رده به‌کتیک له دادگاکان یان نهم لیژنانه‌ی که ده‌سه‌لانی دادوریه‌یان هه‌یه ده‌قی به‌نادروستی ده‌قتیک له یاسا یان رتسا پیشکه‌ش کرد و دادگاکه یان لیژنه‌که نهم ده‌فه‌ی به‌په‌سه‌ند زانی، ده‌بین به‌کلارده‌نوه‌ی کیشه‌که داوا به‌خات و هه‌وه‌یه‌کیش که له سنی مانگ تینه‌به‌رتت بۆ نهم که‌سه دیار بکات که نهم ده‌فه‌ی پیشکه‌ش کردوو بۆ نهم داوا‌که‌ی له‌باره‌ی نادروستی نهم ده‌قه‌ی یاسا یان رتسایه له‌به‌رده دادگای بالایی دستوری به‌رز بکاته‌وه، به‌لام نه‌گهر هاتوو له‌م هه‌وه‌یه‌دا داوا‌که‌ی به‌رز نه‌کرده‌وه نهم ده‌فه‌که‌ی به‌نه‌به‌وه له قه‌لم ده‌هری^(۱۴۶).

نهمه‌و به‌پیار و حوکمه‌کانی دادگای بالایی دستوری سه‌باره‌ت به‌کتیشه‌کانی دستوری یاسا و رتساگان سه‌پاوه‌ن بۆ گشت ده‌سه‌لانه‌کانی ده‌وله‌ت و هه‌سه‌وه کیمیک و هه‌روه‌ها به‌کجاره‌کین و تانه‌یان لی نادریت (نه‌هائیه‌ و غیر قابل‌ه‌لطن)^(۱۴۷).

۴۱۵- نهمه‌ش ده‌قه‌که‌به‌تی: ه‌یاسا چۆنیتی دامه‌زراندنی دادگای بالایی دستوری پتیه‌ه‌خات و نهم هه‌رحانه‌ش دیار ده‌کات که ده‌بین له نه‌نده‌مانه‌کاتدا هه‌بین...ه.

۴۱۶- مادده‌ی (۲۹) ی یاسای دادگای بالایی دستوری.

۴۱۷- مادده‌ی (۴۸) ی یاسای دادگای بالایی دستوری.

هروه‌ها دهبن نهو حوکم و بریارانه له ماوهی پانزه رۆژ له دواى دهرچوونیاندا له رۆژناهى رهمى بلاوهکرتنهوه و له رۆژى دواى له دواى بلاوهیونهوهیاندا هیچى تر کار بهو دهقه یاسا و ریتا نادمستوریهیانه ناکریتت که دادگا بهنادهستوریهی داینابوون. هروه‌ها نهو حوکمانه سهبارت بهنادهستوریهی یاسا و ریتساگان بهشیهیهکی وا جیهجهن ناکریتت که ناکامهکی بز اپردوو بهگه‌پتتهوه، مه‌گه‌ر تاییهت بهن بهدهقیکی سزادان، لهو حالته‌شدا، حوکمه‌کانى نیدانه‌کردن که پشتیان بهو دهقه یاسایانه پهستروه، هه‌له‌دوه‌شینهوه و به‌به‌بو داده‌ندرتن^(٤١٨).

له‌م دهقه‌دا بۆمان هه‌رده‌که‌وئ که به‌ریاره‌کانى دادگای بالای دهستوریهی له رۆژى دواى بلاوهیونهوه‌یان له رۆژناهمى په‌سیدا به‌رکار دهبن و نیدی له‌وکاته به‌دواوه کار بهو دهقه یاسایانه یان ریتسایانه ناکریتت که به‌پیتی نهو حوکمه به‌نادهستوریهی له قه‌له‌م دراون. نه‌مه‌ش خۆى له خۆیدا نه‌وه ده‌گه‌یه‌نتن که به‌ریار و حوکمه‌کانى دادگای بالای دهستوریهی به‌شیهیهکی وا جیهجهن نه‌کرئ که ناکامه‌کی بز اپردوو به‌گه‌پتتهوه، ته‌نها نه‌وانه نه‌بیت که تاییه‌تن به‌نادهستوریهی دهقه‌کانى یاسای سزادان، هه‌روه‌کو له پاشه‌ندى نه‌م دهقه‌دا راکشاکاونه نه‌م حوکمه‌ی داوه.

له‌ راستیدا نه‌م حوکمه له‌گه‌ل په‌رنسیبهی «پیا‌ده‌کردنى نهو یاسایه‌ی باشتره بز تاوانبار کارى پتته‌که‌رئ» ده‌گه‌نجیتت که له‌ بواری چه‌سه‌باندنى یاسای سزادان له‌ پورى کاته‌وه وه‌ک پزیه‌پتتک له‌ په‌رنسیبهی «نه‌گه‌پانه‌وه‌ی حوکمه‌ی یاسا به‌سه‌ر اپردوو (عدم رجعه‌ القوانین)» کارى پتته‌که‌ریتت نه‌گه‌ر هاتوو سیفه‌تى تاوانى له‌سه‌ر نهو کرداره لا‌برد که له‌لایهن تاوانباره‌وه نه‌نجام درابوو یان سزاکه‌ی سووک کرد^(٤١٩).

به‌پرای نیتمه، یاسادانه‌رى میسرى، له‌ داره‌شتى ده‌قى ماده‌ى (٤٩) ى یاسای دادگای بالای دهستوریهی سه‌بارت به‌جیا‌کردنه‌وه‌ی نهو حوکمانه‌ی که تاییه‌تن به‌نادهستوریهی دهقه یاسا ناسزاییه‌کان له‌گه‌ل حوکمه‌کانى تر که تاییه‌تن به‌نادهستوریهی دهقه یاسا سزاییه‌کان له‌پورى دیا‌کردنى کاتى کاریتکه‌ردنیه‌نه‌وه سه‌رکه‌وتوو نه‌بووه. چونکه نه‌مه نه‌وه ده‌گه‌یه‌نتتت که نهو حوکم و به‌ریاره‌نه‌ی که له‌لایهن دادگاکانه‌وه سه‌بارت به‌چه‌سیاندنى دهقه

٤١٨- ماده‌ى (٤٩) ى یاسای دادگای بالای دهستوریهی.

٤١٩- بز زانبارى زیاتر به‌وانه: د. ابراهیم ابو‌اللبل ود. محمد الاکفی: المدخل الی نظریة القانون ونظرية الحق. منشورات جامعة الكويت، مطابع مقهوری، الکویت، ١٩٨٦، ل. ١٢٨.

حکومه‌گان و به‌پاره‌گانی دادگسای ناوبراو بکنن. هر بزیه بریاری داوه که حوکم و به‌پاره‌گانی دادگسای ناوبراو له ماوهی پانزه پوژ له پوژی دهرچوونیهیه له پوژنامه‌ی رسمی بلاوبکریتمهوه. هرچه‌نده نو حوکمه‌ی که دادگسای ناوبراو دریده‌کات، دهقی یاسا یان پینا ناده‌ستوریه‌یه که هه‌لناوه‌شئینتهوه، به‌لام به‌پار به‌ناده‌ستوریتیه‌یه که ده‌دات. نهمه‌ش خزی له‌خویدا، کاربئکردنی له داهاتودا راده‌گرت.

بژ به‌ده‌رختنی پوژی دادگسای بالای ده‌ستوریه‌ی میسری له پارساخن و زامنکردنی نازادیی پوژنامه‌گه‌ریدا چند حوکمکی دادگسای ناوبراو له خوارهوه دستیشان ده‌که‌ین:

دادگسای بالای ده‌ستوریه‌ی له حوکمیکیدا جه‌ختی له‌سهر نه‌وه کردوته‌وه که ده‌ین یاسادانه‌ر له دانانی یاساکاندا بژ رتیکختنی نازادیی پوژنامه‌گه‌ری پایه‌ندی نه‌وه کوتوبه‌نده باه‌تیه‌نه بیت که ده‌ستور ده‌قنوسی کردوون. نهمه‌ش به‌شیکه‌ی نه‌وه حوکمه‌یه «له به‌په‌رتدا ده‌سه‌لاتی یاسادانه‌ر له رتیکختنی مافه‌کاندا، ده‌سه‌لاتیکی خه‌ملینه‌ره (سلطه‌ی تقدیره‌ی) و چاودتیریکردن له‌سهر ده‌ستوریتیه‌ی یاساکان لایه‌نی دروستیه‌ی بژ دهره‌ینانی یاساکه ناگرتیه‌وه، به‌لام نهمه‌ نه‌وه ناگه‌ینه‌نی که ده‌سه‌لاتی یاسادانان له دانانی یاساکاندا رها بیت و پایه‌ندی نه‌وه کوتوبه‌نده نه‌بیت که ده‌ستور دایناون^{۱۲۰}.

نهمه‌وه دادگسای بالای ده‌ستوریه‌ی تنها به‌ونده نه‌وه‌ستاره جه‌خت له‌سهر رتیزگرتن و پایه‌ندیبون به‌وه ده‌قه ده‌ستوریه‌یه‌یه که ماف و نازادییه گشتیه‌کان ده‌پارزین بکات، به‌لگوو له حوکمیکیدا که له ۶ی فه‌برایه‌ری ۱۹۹۳دا دریکردووه، حوکمی به‌ناده‌ستوریتی برگه‌ی دووه‌می ساده‌ی (۱۲۳)ی یاسای دادبینه‌ی تاوانکاری (الاجراءات الجنائیه) داوه و تیبایدا هاتووه: «داواکاری مافی مه‌دنی داوایه‌گه‌ی بژ دادگسای «سیدی جابر» له نه‌سکه‌نده‌ریه دژی تاوانبار به‌رز کردوته‌وه تیبایدا لیدعا ده‌کا که تاوانبار له چاپکراوه‌گه‌یدا بوختانی یشکردووه که به‌پیتی ماده‌ی (۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۷)ی یاسای سزادان شایانی سزایه و داوای کردووه به‌ناچارکردنی داوا‌التکراو (المدعی علیه) به‌قهره‌بوکردنی نه‌وه زیانانیه‌ی له ناگامی نه‌م بوختانه‌دا له داواکار که‌وتووه به‌بری پینج سه‌ده‌هزار جونه‌یه‌ی میسری. هه‌روه‌ها داواکار ده‌فعلتکی سه‌بارت به‌سوتوانی مافی

۱۲۰- حوکمی دادگسای بالای ده‌ستوریه‌ی له ۲۱ بؤنیز ۱۹۸۶ له کیشه‌ی ژماره (۵۶)ی سالی شه‌شم- داوه‌ری (ده‌ستوریه‌ی) کزدی حوکمه‌گانی دادگسای بالای ده‌ستوریه‌ی، به‌شی سئیم، ل ۳۵۳: به‌روانه: د. محمد باهی ابو‌بوس: التمجید القانوني لحرية الصحافة (دراسة مقارنة)، منشورات دار الجامعة الجديدة للنشر، الاسكندرية، ۱۹۹۶، ل ۱۴-۱۵ ناسازی یشکراوه.

تاوانبار له هیتانهوهی بهلگه بز سهماندنی راستیی نو پرووداوانهی که داویه تیبیه پال داواکار پیشکەش دادگا کردووه. داواکار لهم دهغه پیدای پستی بهرگهی دووهمی مادهی (۱۳۲) ی یاسای (الاجرامات الجنائیه) بهستروه که نو تاوانبارهی که به تاوانی بوخشان پیکردن له یتگای چاهمه نیندا دراوته دادگا ناچار دهکات که له یهکه مین وه لامیدا (فی اول استجواب له) یان له ماوهی پینج رۆژی دوا ناگسار کردنوهی به تاواندهبون له بهردهم دادگادا نو بهلگانه پیشکەش بکات که راستیی نو پرووداوانه دهسه لیتن که خستویانته پال نو که سهی فرمانی کشتی بن سپێردراوه.

له بهراسهر نهمدا، تاوانبار له بهردهم دادگا تانهی له نادهستوریتیی بهرگهی دووهمی مادهی (۱۳۳) ی یاسای (الاجرامات الجنائیه) دا. دادگای تایه قهنده به کیشه کەش به ههندن هه لگرتی دهغه کهی نرخانده و یتگای پیدای که داوا یهکی دستوری بز نم مه بهسته بز دادگای بالای دستوری به روز بکاتهوه، نهویش بهرزی کردهوه و دادگای بالای دستوری به حوکمی به نادهستوریتیی بهرگهی ناوبراو دا که داواکار له دهغه کهی پستی بن بهستروه^(۱۳۳)، له شیکردنوهی نم حوکمه دا بومان درده که وچ که دادگای تاوبراو لهم حوکمه پیدای پستی به دور بهلگه بهستروه که نهمانهی خوارهون:

یه کهم: ناکوژی دهقی بهرگهی دووهمی ماده (۱۳۲) ی یاسای (الاجرامات الجنائیه) له گهله دهقی ماده (۶۷) ی دستوردا که کهفاله تی نازایی راده برین و هافی روهنه کرتیی کردووه^(۱۳۴).

دووم: ناکوژی دهقه که له گهله ماده (۶۷) (۱۳۳) و (۶۹) (۱۳۴) ی دستور که جهختیان له سهر هافی داکوژیکردن کردۆتهوه.

له بهر نهوهی بهلگهی یه کهم په یوه ندیبهکی راسته و خزی به یاسه کهی ئیمه وه هه یه. بۆیه له

۴۲۱- د. عبدالحمید الشاربی: جرائم الصحافة والنشر، منشأة المعارف بالاسکندریه، ط ۳، ۱۹۷۷.

۷۹ نقلًا عن عبدالرحمن احمد حسین المختار: حرية الصحافة وتنظيمها الدستوري والقانوني فی اليمن (دراسة مقارنة)، سعرجاوهی پینشو ل ۳۷.

۴۲۲- بروهانه دهقی مادهی ناوبراو که له بهرگهی (۴-۳) خالی یه کهم لقی (۱) لهم تیزه دا نامزیمان پیتی کردووه.

۴۲۳- نهمش دهغه که به تی: و تاوانبار به بن تاوان دادنه دین تا نو که گانهی تۆمه تیار کردنه کهی له دادگایهکی یاسایی دهسه لیتدین که تیبایدای زامن گانی له خۆه کوژیکردنی بز دلین ده کړن.

۴۲۴- نهمش دهغه که به تی: هافی داکوژیکردن بز که سه که بیه یان به وه کالهت، کهفالهت کراوه.

خواروهه رای دادگای بالای دستوری سه‌بارت بهو بدلگه‌یه ده‌مینه روو که ده‌لی: ده‌رخنه‌گرتن له‌وکه‌سانه‌ی که فەرمانی گشتیان بین سه‌پردراوه هه‌رچه‌نده تووندیش بیت له‌زیر نهو پاراسته یاساییه‌دا بچینه‌تسه‌وه که دستوری بۆ نازادیی راده‌پرینی که‌فاله‌ت کردوه به‌مه‌رجینک ناوه‌زۆکی نهو نازادیه‌ه تیکنه‌دات یان سنوری نهو مه‌به‌ستانه که مه‌به‌ست بووه له دانپیانانیدا نه‌به‌زین. بۆیه ره‌وا نیسه له هه‌موو رووداو‌تکدا که ده‌درته پال نهو که‌سانه‌ی نه‌رکی گشتیان بین سه‌پردراوه گریمانه‌ی نه‌وه بکرت که رووداو‌تکی درۆیه یان نیازخراپی له‌گه‌لدایه. به‌لکوو ده‌بین هه‌میشه ده‌رفه‌ت به‌هه‌موو هاوولاتییه‌ک به‌دریت بۆ نه‌وه‌ی گفتوگۆیان له‌گه‌ل بکات تا‌کو راستی به‌ده‌ر که‌وت. جا نه‌گه‌ر ده‌ستور له ماده‌ی (٤٧) دا به‌ده‌سه‌وه‌یه‌کی گشتی که‌فاله‌تی نازادیی راده‌پرینی کرد‌بیت که هه‌موو رایه‌کی سیاسی و نا‌ه‌وری و کۆمه‌لایه‌تی بگرتیه‌وه، به‌لام سه‌ره‌رای نهمه‌ش ده‌ستور مه‌به‌ستی له‌مه‌دا به‌ده‌رخستی ره‌خه‌ی بنه‌اته‌ره بۆ زامنکردنی کاری نه‌شتمانی نه‌ک ره‌خه‌ی رووخینه‌ر، چونکه به‌بۆچوونی یاسادانه‌ری ده‌ستوری، نازادیی ده‌رخنه‌گرتن - نه‌گه‌ر بنه‌اته‌ر بیت - په‌نویه‌ت و به‌بێ نه‌م ده‌رخنه‌گرتنه کاری نه‌شتمانی ناپه‌ته دی. که‌واته پاراستی نازادی راده‌پرین له رتیگای ده‌ستوره‌وه واده‌خوازیت که ده‌رفه‌ت به‌رخس بۆ ده‌رخنه‌گرتن له‌و که‌سانه‌ی که به‌کاری گشتی هه‌لدسه‌تن، بۆ نه‌وه‌ی هه‌موو که‌شیک ناگاداری نهو زانیاریه‌ه په‌نویه‌ت بیت که په‌یره‌ندییان به‌کاروباره گشتیه‌گانه‌وه هه‌یه، نه‌ک دانانی کۆسپ له‌به‌رده‌م گفتوگۆیه‌کی کراوه‌ی نازاددا (الحوار الحر المفتوح) تا‌کو یاسای سزادان کۆتویه‌ندی تووند به‌خاته سه‌ر نهو به‌لگانه‌ی که به‌ره‌رچی تۆمه‌تی نهو ناو‌زێاندنه ده‌ده‌نه‌وه که له رتیگای چاپه‌مه‌نیه‌گاندا رویانداهه به‌چه‌شیک بیه‌ته مایه‌ی به‌فیرۆدانی نهو هافه له په‌شکه‌شکردنی نهو به‌لگانه‌دا. نه‌م ده‌قه یاساییه‌ی که تانه‌ی لێ دراوه نه‌م رتیگایه‌ی گرتۆته‌به‌ر^(٤٢٥). له میانی نه‌م حوکمه‌ی سه‌روه‌دا نه‌م تییینیانه‌ی خواروهه ده‌که‌ین:

١- دادگای بالای دستوری زۆر به‌مه‌رۆشه‌ویه بۆ داکۆکیکردن له نازادیی راده‌پرین و مافی ده‌رخنه‌گرتن. نه‌مه‌شمان له‌و پاراسته یاساییه‌دا بۆ ده‌رده‌که‌وئ که بۆ نازادیی راده‌پرینی ده‌سه‌به‌ر کردوه له رتیگای کاراکردنی نهو برنسیبه ده‌سنورییانه‌ی که که‌فاله‌تی نه‌م نازادیه‌ه ده‌که‌ن که زامنکی زۆر گرنگن بۆ نازادیی روژنامه‌ه‌گری.

٤٢٥- د. شریف سید کامل: حواله الصحافیة فی القانون المصری، دار النهضة العربیة، ط١، القاهرة، ١٩٩٤ ل. ٢٢٠-٢٢١ نغلا عن مینة حنظل شریف: التنظیة الدستوری والقانونی لحریة الصحافیة فی

العراق، سه‌رچاوه‌ی په‌نسر ل ٤٤-٤٥

۲- دادگای بالای دستوری به هملوه‌شانده‌وی برگی‌ ماده (۱۳۲) ی یاسای الاجراءات الجنائیة جارتیکی تر نوره ده‌سلیتی که ده‌بن یاسادانه‌ر له‌کاتی دانانی یاساگانیدا ریز له‌و حوکم و پرنسیپانه بگریت که له‌ناو دستوردا ده‌قنوس کراون و لییان لانه‌دات نه‌گینا پروبه‌رووی هملوه‌شانده‌و ده‌بنه‌و.

۳- هروها به‌هملوه‌شانده‌وی برگی‌ ناوبرا دادگای بالای دستوری نو ترسه‌ی له‌ دبرونی هاوولاتیپیان دگرگرد که ناهب رهنه له‌و کسانه بگرن که به‌کاری گشتی هله‌دساق.

۴- له‌م حوکمی سه‌روه‌دا، رزلی چاودتری دادگاریان بژ دهرده‌کوی له‌ چاودتری‌کردنی دستوری‌تی یاساگان بژ پاراساق و زانکردنی نازادیی رۆژنامه‌گیری له‌ دستریژی یاسادانه‌ر له‌و کاتمی که کۆتوبه‌ندی نازادیی رۆژنامه‌گیری ده‌کات به‌بیانوی ریکخستی.

دادگای بالای دستوری له‌ حوکمیتی تردا، سه‌بارت به‌بینه‌شکردنی بیانیپیان به‌شیه‌وی‌کی ره‌ها له‌ دگرگردن بیان به‌شداریکردن له‌ دگرکردنی رۆژنامه‌دا، بریاری به‌نادیستوری‌تی برگی‌ ماده (۹۹) ی یاسای ده‌سلاتی رۆژنامه‌گیری ژماره (۱۴۸) ی سالی ۱۹۸۰ داوه، که تایبه‌ته به‌بینه‌شکردنی بیانیپیان له‌ خاوه‌نیشیی پشکه‌کانی نو رۆژنامه‌مانی که له‌لایهن کۆمه‌له‌ی هروه‌زی و کۆمپانیا هاوپشکه‌کان (شرکات مساهمة) دهره‌چن، نه‌می خواره‌و به‌شیکی نو حوکمی‌ه:

«... ده‌قی پشورو له‌کامل ده‌قی ماده (۴۷) ی دستور ناگۆکه، بزیه به‌نادیستوری داده‌ندریت، چونکه ده‌سه‌ولوی (له‌ سنوری یاسادا) نووه ناگه‌ی‌نی که یاسادانه‌ر نازاده له‌ ریکخستی نه‌م نازادیبه‌دا و بۆی هه‌یه نووی بیه‌وی لئی بیه‌ش یکات و نووی که نه‌شیه‌وی پشی بیه‌خشیته. هه‌رچه‌نده له‌م بارده‌وه ده‌سلاتیکی خه‌ملاندنی هه‌یه. به‌لام نه‌مه قمت نووه ناگه‌ی‌نیت که ده‌سلاته‌که‌ی ده‌سلاتیکی ره‌ها‌یه. به‌لکوه نووه ده‌سلاته‌ی له‌ سنوری ریکخستی نه‌م نازادیبه‌ راده‌وستی و ناگاته به‌فیرزدان و دست به‌ه‌راگرتی مان» (۱۹۶۱).

۴۲۶- حوکمی دادگای بالای دستوری له‌ ۱۹ مایز ۱۹۹۰ کتشی ژماره (۹/۳۵) داده‌وی (دستوری) کۆهی حوکمه‌کانی دادگای بالای دستوری به‌ش (۴) ل ۲۵۶ د. محمد باهی ابر برنس: التفیید القانونی لحرية الصحالة (دراسة مقارنة)، سرچاروی پیشور ل ۲۶۸ نازامی بین کردوه.

شایمینی ناماژه بۆکردنه (د. محممه د باهی نه بوو یونس) سهبارت به پری نو نازادییهی که بیانی به پینی حوکمی مادهی ناوراو بۆی همه له میسردا مومارسهی بکات ده لئ: «هر چه نده یاسادانه بۆی نییه نو که سانه - مه بهستی بیانییه گانه - به رهایی له و مافه بینهش بکات، بدلام نه مه نووه ناگه یه نئ که بۆیان هه بئ مومارسهی هه مان بری نو نازادییه بکه ن که هاوولاتییان مومارسهی ده که ن. چونکه مافی هاوولاتییه تی واده خوازی که نه وان له و ماف و نازادییه نهی که له سه ر خاکی ده ولتهی خۆیان مومارسهی ده که ن جیا بکرتنه وه به چه شتیک بیانییان له و ماف و نازادییه نه دا و ه کو نه وان نه بئ»^{۱۶۲۷}.

له میانی نه م حوکمانه ی سه ره ودا بزمان ده ره که ویت که دادگای بالای دستوریی توانویه تی نازادیی رۆژنامه گه ری له و کۆتوبه ندانه رزگار بکات که له لایه ن یاسادانه ره وه له رتگای ده رکردنی یاسای ناده ستورییه وه ده خرینه سه ری له رتگای حوکمدان به ناده ستوریتی نو یاسایانه یان له رتگای جه ختکرون له سه ر یئووستی رتگرتن له و ده قانه ی دستور که په یوه ندیسان به م نازادییه وه هه به و نابئ یاسادانه ر له گاتی رتکخستیدا سنوره که ی به زینته ت. نه مهش خۆی له خۆیدا نووه ده گه به نئ که چاودتری دادگه ری پالشتیکی به هتیزه و زامشکی کاربگه ره بز پاراستنی نازادیی رۆژنامه گه ری.

۲- چاودتری دادگه ری له سه ر دستوریتی یاساکان له دستوری لوانی و دستوری فه ره نسیدا

دستوری لوانی سالی ۱۹۲۶ی هه موارکراو هه ره وه دستوری فه ره نس سالی ۱۹۵۸ی هه موارکراو له جباتی چاودتری کردنی دادگه ری کاربان به چاودتری کردنی رامیاری کردوه بز چاودتری کردنی دستوریتی یاساکان هه ره و ه کو تۆزینکی تر له خالی شییه له گاتی باسکردنی پاراستنی نازادییه دا دادگه ریدا به درتزی یاسیان ده که بن.

۳- چاودتری دادگه ری له سه ر دستوریتی یاساکان له دستوری عیراقیدا

دستوری عیراقی سالی ۱۹۷۰ چاوپۆشی کردوه له ده ستیشانه کردنی نو و لایه نه ی که نه رکی چاودتری کردنی دستوریتی یاساکانی ده که ویتته نه ستو^(۱۶۲۸). بۆیه نه نه م چاودتری کردنی رتکخستوه، نه مومارسه کردنیشی له لایه ن دادگاکانه وه یاساغ کردوه.

۶۲۷- د. محمد باهی ابو یونس. التفیید القانونی لحرية الصحافة ادراسة مقارنة، سه رچاره ی پشور ل ۲۹۹.

۶۲۸- دستوری عیراقی سالی ۱۹۲۵ که ناسروه به یاسای به ره تی. پهنه وانه ی نه م دستوری نبتا له مادهی (۵۸)ی هه موارکراو دا چاودتری کردنی دستوریتی یاساکانی رتکخستوه و بز

لەم حالەتەدا، بۆ دەستیانکردنی نوو لایەنی کە نەرکی چاودێریکردنی دەستوریتیی یاساگانی دەگەوتە نەستۆ، دەبێ بگەڕێتەوە بۆ پەرۆتی یاسازانی (انجاء الفقه) و پەرۆتی دادگا (انجاء القضاء).

هەندیک پێشان وایە دوو لایەن بۆیان هەبە بەکاری چاودێریکردنی دەستوریتیی یاساگان هەستن. لایەنی یەکەم بریتییە لە نەنجووهنی سەرکردایەتی شۆرش بەو سیفەتە یەک لایەنی تایبەتەندە بەدانانی نوو یاسایانە^(١٤٢٩). لایەنی دوو هەمیش بریتییە لە دادگا بەو سیفەتە یەک وەک نەرکیکی سەرەکی یەکلادرنەوی کێشەکانی لە نەستۆیە. یەکتیک لەو کێشەکان، کێشە نادەستوریتی و ناگۆکی نێوان دەقەکانی یاسا و دەستور^(١٤٣٠).

نێخە لایەنی دوو هەمان پێن پەسەندە نوو وەک لایەنی یەکەم و پشگیری دەکەین، چونکە کۆمەڵە یەکەم بۆ پشگیری قسەگانێان پشتیان بەهیچ پالپشتیکی یاسایی و دەستوروی نەبەستوو، ئەمە لە لایەگ، لە لایەکی ترشەو هەرچەند، دەستور لە لایەن

■ ئەم مەبەستە نەرکی ئەم چاودێریکردنی بە دادگای بالای دەستوروی سیاردوو کە دوواتر بۆ ئەم مەبەستە داھەزا.

ھەر وھا دەستوروی سالی ١٩٦٨ لە ھادە ی (٨٧)دا نەرکی چاودێریکردنی دەستوریتیی یاساگانی بە دادگای بالای دەستوروی سیاردوو کە دوواتر بە پێنی یاسای زسارە (١٥٩) ی سالی ١٩٦٨ داھەزا، نەمەش دەقە کە بەتیی: «بە یاسایەک دادگای بالای دەستوروی داھەزرۆ، کاروبی لیکدانەوی دەقەکانی ئەم دەستور و یەکلادرنەوی دەستوریتیی یاساگان و لیکدانەوی یاسا کارگرتی و داراییەکان و یەکلادرنەوی سەرینچەکردنی یاساگانە بەو پێنایەنی کە بۆ ناسانکاری جێبەجێکردنیان دەر دەچن و بپارەکانی ئەم دادگایەش سەپارەبە».

٤٣٩- أزهار عبدالکریب عبدالوھاب: الحقون والحريات العامة في ظل المسامر العراقية، رسالة ماجستير، كلية القانون، جامعة بغداد، ١٩٨٣، ل ٢٤٧. ھەر وھا مەش حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سەرچاوی پێشوو ل ٤٨.

٤٣٠- پرواتە علی محمد محمود ابو عال: مدى سلطة القاضي في الرقابة على دستورية القوانين بطریق الدفع الفرعي (دراسة مقارنة)، رسالة ماجستير، كلية القانون، جامعة بغداد، ١٩٩٦ ل ٢٠٠. ھەر وھا عبدالرحمن احمد المختار: حرية الصحافة وتنظيمها الدستوري والقانوني في البین (دراسة مقارنة)، كلية القانون، جامعة بغداد، ٢٠٠٢ ل ٤٢. ھەر وھا ازھار عبدالکریب عبدالوھاب: الحقون والحريات العامة في ظل المسامر العراقية، سەرچاوی پێشوو ل ٢٤٧. ھەر وھا عبدالباقي البکری و زھیر البشیر: المدخل لدراسة القانون، منشورات بھت الحکمة، بغداد، ١٩٨٩ ل ١٠٦-١٠٧.

نه مجموعمه‌نی سه‌رکردایه‌تی شوژشوه‌ده‌رچووه‌به‌پیتی‌نوه‌ده‌سه‌لاته‌ی‌که‌به‌خوی‌داوه،‌ له‌همان‌کاتیشدا‌نوه‌ده‌سه‌لاته‌ی‌به‌خوی‌داوه‌که‌همواری‌بکات‌یان‌هه‌لییوره‌شیتته‌وه،‌ هه‌روه‌ها‌مافی‌ده‌رکردنی‌یاسای‌به‌خوی‌داوه،‌ به‌م‌پیتییه،‌ نه‌گه‌ر‌بۆی‌ده‌رکه‌وت‌ده‌قتیک‌له‌یاسایه‌کدا‌له‌گه‌ل‌ده‌ستور‌ناگوتجیت،‌ بۆی‌هه‌یه‌رۆلی‌چاودتیریکردنی‌هه‌لوه‌شانه‌وه‌(رقابه‌الافاء)‌بییئن‌و‌نوه‌یاسایه‌هه‌لوه‌شیتته‌وه‌یان‌هه‌مواری‌بکات.‌ به‌لام‌سه‌ره‌رای‌نهمه‌ش،‌ ئه‌و‌رۆله‌ی‌ناپیت‌که‌لایه‌نینگی‌تر‌ده‌بییت‌نه‌گه‌ر‌به‌م‌کاره‌هه‌لسیت،‌ به‌لام‌کۆمه‌له‌ی‌دووم،‌ هه‌رچه‌نده‌ئه‌وانیش‌پشتیان‌به‌هیچ‌ده‌قتیک‌نه‌به‌ستود،‌ به‌لام‌نهمه‌نوه‌ناکه‌به‌نیت‌که‌دادگا‌ده‌سه‌لاتی‌چاودتیریکردنی‌ده‌ستوریتیی‌یاساکانی‌نه‌بیته.‌ چونکه‌نه‌رکی‌سه‌ره‌کی‌دادگا‌بریتییه‌له‌چه‌سه‌اندنی‌یاسا،‌ هه‌ر‌به‌م‌بۆنه‌به‌شوه،‌ به‌پیتی‌پرنسیپی‌(التدرج‌بین‌الشریعات)‌نه‌رکی‌چاودتیریکردنی‌ده‌ستوریتیی‌یاساکانی‌له‌پان‌یه‌که‌لاگردنه‌وه‌ی‌نوه‌کیشانه‌ی‌که‌بۆی‌به‌رز‌ده‌گرتنه‌وه‌ده‌که‌وتنه‌ئسته‌و.‌ چونکه‌به‌پیتی‌نهم‌پرنسیپه،‌ نابین‌دادگا‌نوه‌یاسایه‌جینه‌جی‌بکات‌که‌له‌گه‌ل‌یاسایه‌کی‌له‌خوی‌به‌رزتر‌ناکوژکه.

نهمه‌ر،‌ به‌رای‌ئیمه،‌ ده‌کرئ‌بینه‌نگی‌ده‌ستوری‌عیراقي‌له‌ناست‌نهمه‌دا‌له‌کاتی‌پتوستیدا‌به‌نیشانه‌ی‌لارینه‌به‌رون‌دابیتین‌به‌پیتی‌نوه‌پرنسیپه‌ی‌که‌ده‌لئ:‌ «بینه‌نگی‌له‌کاتی‌پتوستیدا‌نیشانه‌یه»‌یان‌«بینه‌نگی‌نیشانه‌ی‌ره‌زامه‌تدییه».

که‌وانه‌بابزاین‌چاودتیریکردنی‌ده‌ستوریتیی‌یاساکان‌له‌واقیعه‌دا‌چۆنه‌وه‌هه‌لوتیی‌دادگای‌عیراقيش‌له‌م‌باریه‌وه‌چییه.

نوه‌ی‌شایه‌نی‌بسه،‌ له‌وه‌ته‌ی‌ده‌ستوری‌عیراقي‌سالی‌١٩٧٠‌ده‌رچووه،‌ دادگای‌عیراقي‌هیچ‌رۆلتیکی‌بۆ‌چاودتیریکردنی‌ده‌ستوریتیی‌یاساکان‌نه‌بینه‌وه،‌ هه‌له‌به‌ته‌نهمه‌ش‌خۆی‌له‌خۆیدا‌نوه‌ده‌که‌به‌نن‌که‌دادگای‌عیراقي‌ویستویه‌تی‌له‌م‌پووه‌وه‌دوو‌به‌ه‌ریز‌بووه‌ستیت،‌ هه‌رچه‌نده‌هیچ‌یاساوێک‌بۆ‌نهم‌دوو‌به‌ه‌ریزیه‌ی‌نییه.

بۆیه‌مادام‌دادگای‌بالای‌ده‌ستورس‌یان‌نه‌مجموعه‌نی‌ده‌ستورس‌له‌عیراقدانیه،‌ ده‌بایه‌دادگاکان‌له‌خۆیانوه‌وه‌ک‌ده‌سه‌لاتیکی‌تابیه‌تمه‌ند‌به‌یه‌که‌لاگردنه‌وه‌ی‌گشت‌کیشه‌کان‌-‌به‌ناکوژی‌نیشان‌ده‌هه‌کانی‌یاسا‌و‌ده‌ستوریشه‌وه‌-‌نهم‌رۆله‌یان‌بدیتبایه.‌ له‌کاتیکدا‌هیچ‌ده‌قتیکی‌ده‌ستورس‌یان‌یاسایی‌نهم‌مافه‌ی‌لن‌یاساغ‌نه‌گه‌ردوون.

ب - چاودیزی دادگهری له سه‌ر شه‌ریه‌تی به‌یاره‌کانی نیداره

چاودتیرکردنی دادگهری له‌سه‌ر شه‌ریه‌تی به‌یاره‌کانی نیداره که له‌سه‌ر بنجینه «مه‌شروعیه‌ت - په‌وایه‌تی»^(٤٣١) دامه‌زراوه له‌و ولاتانه‌ی که تیایدا ده‌سه‌لاتی دادوه‌ری پاک و سه‌ریه‌خۆبه‌یه‌که‌تیک له‌ زمانه‌ سه‌ره‌کییه‌کانی یاراستی نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری و سه‌روه‌ری یاسا داده‌ندرت^(٤٣٢) و له‌ سایه‌یدا تاکه‌کانی کۆمه‌ل به‌رامبه‌ر به‌و ده‌سترتزیه‌انه‌ی که نیداره له‌ ناکامی به‌زاندنی سه‌وری ده‌سه‌لاته‌که‌ی ده‌یکاته سه‌ر ساغه‌کانیان، هه‌ست به‌ناسووده‌یی و نارامیی ده‌کات، چونکه له‌ سایه‌ی پرتسیی «په‌وایه‌تی» دا چاودتیری په‌وایه‌تی به‌یاره‌کانی نیداره ده‌کات و ناچاری ده‌کات که رتیز له‌ بنجینه یاسایه‌کان بگرت و وه‌کو خۆی کاریان بپن بکات.

وه‌کو ده‌زاتین، یاسادانه‌ له‌ دانانی یاساگاندا جه‌خت له‌سه‌ر پرتسیپ و بنجینه گه‌شتیه‌کان ده‌کات و ناچیتته ناو قه‌ولاییه‌انه‌وه. بۆیه چاودتیری دادگهری به‌سه‌ر نه‌و به‌یاره‌انه‌ی که نیداره بۆ رتیکه‌ختی نازادیی رژۆنامه‌گه‌ری ده‌ریان ده‌کات رتۆلیکی به‌رجاریان هه‌یه، چونکه په‌یه‌وه‌ندییه‌کی به‌هتیز هه‌یه له‌ نیشان نه‌و به‌یاره‌انه‌ی که نیداره له‌ لایه‌ک بۆ پاراستی نیوامی گه‌شتی (النظام العام) ده‌ریان ده‌کات و له‌لایه‌کی تر شه‌وه بۆ رتیکه‌ختی رژۆنامه‌گه‌ری ده‌ریان ده‌کات^(٤٣٣).

له‌به‌ر شه‌مه، نیداره له‌ ده‌رکردنی به‌یاره‌کانیدا بۆ پاراستی نیوامی گه‌شتی، پوره‌په‌روی ناکۆکیه‌کی گه‌وره ده‌بیتته‌وه له‌ نیشان پاراستی نیوامی گه‌شتی و نازادیی رژۆنامه‌گه‌ریدا که ده‌ستور که‌فاله‌تی کردوه. لێ شه‌دا رتۆلی چاودتیری دادگه‌ریمان له‌ پاراستی مافی تاکه‌کانی کۆمه‌ل له‌ گه‌زاره‌تکردنی به‌سه‌روایان له‌ رتیکای رژۆنامه‌گه‌ریدا به‌رامبه‌ر به‌یاره‌کانی نیداره بۆ ده‌رده‌که‌وت.

نهم چاودتیریه‌ش له‌ ولاتیکه‌وه بۆ ولاتیکه‌ی تر به‌پیتی نه‌و سیسته‌مه دادگه‌ریه ده‌گۆژی

٤٣١- به‌پیتی شه‌مه پرتسیپه‌ ده‌ین کار و کرده‌وه‌کان (تصرفات)ی نیداره له‌گه‌ل بنجینه یاسایه‌کانی یاسا به‌کاره‌که‌ندا کۆک بپن.

٤٣٢- د. سامی جمال الدین: الرقابة على اعمال الإدارة، سه‌رچاره‌ی پیتشه‌و، ل ١٥، وسه‌ر خه‌ری توفیق: مه‌دا سیاده‌ القانون، دار الحرمة للطباعة، بغداد، ١٩٧٨ ل ٥٥.

٤٣٣- مه‌به‌هه‌ستمان نه‌و به‌یاره‌انه‌یه که په‌یه‌وه‌ندییان به‌لایه‌نی ته‌ولو و ورده‌کاریه‌کانی نازادیی رژۆنامه‌گه‌ریه‌وه هه‌یه، بۆ زانیاری زیاتر به‌روانه‌ مه‌شه‌ حه‌ظل شه‌ریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرمة الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سه‌رچاره‌ی پیتشه‌و، ل ٥.

که پتیرهوی دهکات، بویه، نهر ولاتانه‌ی که پتیرهوی سیستمی تاک دادگایی (القضاء الواحد) دهکمن، تیایاندا دادگای ناسایی مومارمسی نهم چاودتیریه دهکات، بهلام لهو ولاتانه‌ی که پتیرهوی سیستمی جوت دادگایی (القضاء المزدوج) دهکمن، تیایاندا دادگای نیداری مومارمسی نهم چاودتیریه دهکات.

لهبر نهر وژله‌ی که نه‌لجورومنی دوله‌تی میسری و نه‌لجورومنی دوله‌تی فهره‌نسی له چاودتیریکردنی شهرعیسه‌تی بریاره‌کسانی نیداره دیوانه، بویه له چوارچینروی لیکولیشه‌ویه‌کی بهراورددا تیشک ده‌خینه سر نهم چاودتیریه بهم شتویه‌ی خواره‌ود:

۱- چاودتیری دادگری له‌سر ره‌وایه‌تی بریاره‌کانی نیداره له یاسای میسری‌دا نه‌لجورومنی دوله‌تی میسری (مجلس الدولة المصري) ههر له دامه‌زانیه‌وه له سالی ۱۹۴۶ تا ۱۹۴۸ تاکو نهم‌رژ به‌کاری چاودتیریکردنی ره‌وایه‌تی بریاره‌کانی نیداره هه‌ستاوه و چاودتیری ره‌وایه‌تی نه‌و بریارانه‌ی نیداره‌ی کردوه که تایبته بوزنه به‌بنج و بنه‌وانه‌کانی نازادیی رژژنامه‌گریمه‌وه، هه‌روه‌کر له‌م حوکمانه‌ی خواره‌ودا بزمان دهره‌که‌وئ:

نه‌لجورومنی دوله‌تی میسری (دادگای کارگتیری) له حوکم‌تکیدا جه‌ختی له‌سر نه‌وه کردۆته‌وه که نابئ نیداره ناگاداری رژژنامه بکاته‌وه یان به‌رتکایدی‌کی نیداری برابگرت یان هه‌لی بوموشینته‌وه له‌کاتیکدا که هیچ یاسایه‌ک دهره‌چوه بز رتکخستی نه‌و حاله‌تانه‌ی که نه‌لجامدانی نهم کارانه‌ی تیا بپوسته بز پاراستنی نیزاهی گشتی. نه‌ه‌ش به‌شیکی نه‌و حوکمه‌ی: «... که نازادیی رژژنامه‌گری به‌کینکه له‌و نازادیه گشیانه‌ی که ده‌ستور که‌فاله‌تی کردوه، وه له‌بر نه‌وه‌ی ناکامه‌کانی نهم نازادیه ته‌نها نه‌و تاکه‌گه‌سه ناگرتیه‌وه که مومارمسی ده‌کات به‌لکوه ناکامه‌کانی تاکه‌کانی ترو خودی گۆمه‌لش

۴۳۴- تاکو سالی ۱۹۴۶ میسر پتیرهوی سیستمی تاک دادگایی ده‌کرد، بهلام دوا‌ی سالی ۱۹۴۶ به‌ده‌رجوتی یاسای ژماره (۱۱۲)‌ی سالی ۱۹۴۶ چوه بریزی نهر دوله‌تانه‌ی که پتیرهوی سیستمی جوت دادگایی دهکمن و به‌پیتی نهر یاسایه نه‌لجورومنی دوله‌تی میسری دامه‌زرا و تاکو نیستا چندین یاسا بز رتکخستن و په‌ره‌بیدانی دهرچوه که دواهمینیان یاسای ژماره (۴۷)‌ی سالی (۱۹۷۲) وه، که به‌پیتی حوکمی ماده (۱۷۲)‌ی دستوری سالی ۱۹۷۱ دهرچوه که بهم شتویه ده‌قنوسی کردوه: «نه‌لجورومنی دوله‌ت ده‌سته‌یه‌کی دادوه‌ری سه‌ره‌خۆیه و تایبته‌نده به‌یه‌کلاره‌ده‌وی گیشه نیداربه‌کان و دارا ته‌متیکه‌ره‌کان (الدعاری التأدیبه) و یاسا ده‌سه‌لانه‌کانی تری دیار ده‌کات، پروانه د. فاروق احمد الخماس: الرقابة على اعمال الادارة، سه‌رجاوه‌ی پشسور ۱۱۸هـ.

دویارتری هرچه‌نده له حالته‌ی پیوستیشدا بیټ وهک کانی شهر و حاله‌ته‌کانی ناناسی، چونکه نازادی رۆژنامه‌گه‌ری ناهانجی ره‌خاندنی کمش و هه‌واپه‌کی نازاده بز په‌ره‌بێدانی کۆمه‌ل...ه (١٣٧).

له‌م حوکمانه‌ی سه‌ره‌وه‌دا رۆلی دادگای کارگتیری میسرمان له‌ زامنکردنی نازادی رۆژنامه‌گه‌ری له‌ یتگای چاودتیریکردنی ره‌وایی به‌یاره‌کانی نیداره بز ده‌رده‌که‌وی که‌ چهن بزته‌ پالهبشتیک بز نازادی رۆژنامه‌گه‌ری و له‌ ده‌ستدیری نیداره‌ ده‌یاریزیت.

٢- چاودتیری دادگه‌ری له‌ سه‌ره‌وایی به‌یاره‌کانی نیداره له‌ یاسای لویناندا

سیستی دادوه‌ری له‌ لوینان له‌ سه‌ره‌وایی سیستی جوت دادگایی دامه‌زراوه. بێه دوو لایه‌نی دادوه‌ری له‌ لویناندا هه‌یه، هه‌ردووکیان لیکجیاواز و سه‌ره‌هۆن. لایه‌نیکیان تایبه‌ته‌ به‌یه‌کلایه‌نه‌وی نه‌و گیشانه‌ی که‌ له‌ نێوان تاکه‌کانی کۆمه‌ل روو ده‌ده‌ن به‌ نه‌وی نیداره‌ لایه‌نتیک بیټ له‌ لایه‌نه‌کانی و پزلیش گراوه بز چهن پزلیتیک که‌ دادگای پیاچوونه‌وه (قیز) له‌ سه‌رووی هه‌موویانه‌وه‌ دیت. لایه‌نتیکی تریشان دادگای کارگتیرییه و تایبه‌ته‌ به‌یه‌کلایه‌نه‌وی نه‌و گیشانه‌ی که‌ له‌ نێوان تاکه‌کانی کۆمه‌ل و نیداره‌ روو ده‌ده‌ن. نه‌جیومه‌نی شواری ده‌ولت له‌ سه‌رووی نه‌م دادگایه‌وه‌یه.

هه‌ر له‌و رۆژه‌وی ده‌ولته‌ی لوینان دامه‌زراوه‌ دادگای کارگتیری لوینانی. تا ده‌رجونی مه‌رسومی یاسایی ژماره (١١٩)ی سالی ١٩٥٩ که‌ نیشتاکه‌ کاری به‌ ده‌گرت، به‌گه‌لیک قوناخدا تیه‌ریه‌وه و پشکه‌وتنیککی ژۆری به‌خۆیه‌وه‌ به‌یسه‌وه (١٣٨).

به‌ینی ماده‌ی (٥٠) له‌ مه‌رسومی یاسایی ژماره (١١٩)ی سالی ١٩٥٩ نه‌جیومه‌نی شواری لوینانی تایبه‌ته‌نده‌ به‌ته‌مه‌شاگردنی هه‌موو گیشه‌ کارگتیرییه‌کان، نه‌گه‌ر یاسادانه‌ نه‌رکی ته‌مه‌شاگردنه‌کی به‌ دادگایه‌کی تر نه‌سپارد بیټ (١٣٩).

به‌م به‌یسه‌، نه‌جیومه‌نی شواری لوینانی لایه‌نی تایبه‌ته‌نده‌ به‌ته‌مه‌شاگردن و

٤٣٧- به‌یاری دادگای کارگتیری ژماره (٣١٢٣) له‌ ١١ له‌به‌رایه‌وه‌ ١٩٨٣ له‌ د. محمد باهي ابو بونس: التفهید الفانونی لخریه‌ الصحافه (دراسة مقارنة)، سه‌رچاوه‌ی پیشور له‌ ٦٧٧ وه‌رگه‌راوه.

٤٣٨- د. محسن خلیل: القضاء الاداری اللبناني ورفائیه‌ لاعمال الادارة، منشورات دار النهضة العربیة، بیروت، لبنان، ١٩٧٨ له‌ ١٩٩-٢٠٠.

٤٣٩- ته‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: نه‌جیومه‌نی شواری دادگایه‌کی ناساییه‌ بز ته‌مه‌شاگردنی گیشه‌ کارگتیرییه‌کان.

یہ کلکاردنہوی گشت نہو کیشانی کہ نیدارہ لایہ نتیجہ لہ لایہ نہ کانی، تنہا نہو کیشانی نہبت کہ پرزیرہ کراون یان نہرکی تمہہ شاکردن و یہ کلکاردنہویان بہ مہر سومی یاسایی بہ داد گایہ کی تر سپاردرابیت.

ہر وہا داد گای کارگتیری تاییہ تی (المحکمۃ الاداریۃ الخاصۃ) کہ بہ مہر سومی یاسایی ژمارہ (۳) ی سالی ۱۹۵۴ دامہ زراوہ، بہ پیتی حرکہ کانی نم مہر سومیہ تاییہ قہندہ بہ تمہہ شاکردن و یہ کلکاردنہوی ہندیگ کیشی کارگتیری کہ لہ دووتیتی مہر سومیہ کہ دا دیارکراون، نم داد گایہ بارہ گایہ کی لہ ہیرو تہ و لشار و شاروچکہ کانی تردا نیہ^(۱).

بہ پیتی ماددہی دوومی مہر سومی یاسایی ژمارہ (۳) ی سالی ۱۹۵۴ نم داد گایہ تاییہ قہندہ بہ تمہہ شاکردنی داوی قہرہ ہو کردنہوی نہو زیانانی کہ لہ ناکامی راپہ راندنی کارہ گشتیہ کان (اشغال عامۃ) دا لہ خہ لک کہ وتوون.

ہر وہا نہو کیشانی کہ پیروندیان بہ گریہ ست و کرپن و فروشتن و نہو نہرکانہوی ہیہ کہ نیدارہ بؤ داین کردنی بہر تہو بردنی دہرگا کشتیہ کان نہ نجامی داون. ہر وہا نہو کیشانی کہ پیروندیان بہ ملکہ گشتیہ کانہوی (الاملاک العامۃ) ہیہ.

لہم دہ قہدا بؤمان دہرہ کہ وی کہ داد گای کارگتیری تاییہ تی، تنہا تاییہ تہ بہو کیشانی کہ بہ شینوہ کی دیاریکراو لہ دہقی ماددہی ناوبراودا ہاتوہ و بؤی نیہ ہن لہ واتہ سہیری ہیج کیشہ بہ کی تر بکات.

بؤیہ، نہ نجومہنی شورای لوپناتی تاییہ قہندہ بہ تمہہ شاکردن و یہ کلکاردنہوی گشت کیشہ کانیتر، بہ کیشی نازادیی رؤژنامہ گہریشہوہ، نہ گہر ہاتوہ نیدارہ لہ پتگای ہریارہ ناشہو عیبہ کانیدا دہ سندرژئی بکاتہ سہر.

داد گای کارگتیری تاییہ تی، رہک داد گایہ کی پلہ یہک، تمہ شای نہو کیشانی سہرہوہ دہکات و نہ نجومہنی شورای دولہ تیش تیبان ہلہ دہچتہوہ.

کہ واتہ داد گای کارگتیری تاییہ تی بؤی نیہ تمہ شای داوی ہلہ روشانہوی ہریارہ

---

۶۶ - شاپہنی ناماز بؤ کردنہ، نم داد گایہ بہ مہمہنی سوو کردنی نہرکی سہر شانی نہ نجومہنی شورا و یہ کلکاردنہوی کیشہ کارگتیریہ کان بہ ختیرایی دامہ زرا، چونکہ لایہ تہ کانی کیشہ گلہبی و گزانہ بہ کی زوریان لہ نہ نجومہنی شورا ہبہو سہبارت بہ دو اخستی کیشہ کانیان، بؤ زانیاری زیاتر ہروانہ د. محسن خلیل: القضاء الاداری اللبانی وراقبہ لاعمال الادارۃ، سہر جاہوی پیشرو

ناشر عریبه‌گانی نیداره بکات^{۱۴۴۱}، به‌لکوی تنها نه‌نجیومه‌نی شورا بزی هه‌یه ته‌مه‌شای بکات هه‌رو‌دک‌و له‌ دوا بر‌گه‌ی م‌س‌اده‌ی دو‌ه‌می م‌س‌ر‌س‌ومی ی‌ام‌س‌ایی نا‌وبر‌ا‌ودا بۆ‌مان ده‌رده‌گه‌و‌ئ‌ی که نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «له هه‌م‌و‌و حاله‌ت‌یک‌دا ک‌ئ‌شه‌گ‌انی ده‌س‌ت‌د‌ر‌ئ‌ز‌یک‌ر‌ده‌نه م‌س‌ر‌س‌و‌ری ده‌سه‌لات (ده‌سه‌لات به‌ز‌اند‌ن) تنها له‌ئ‌ز‌یر ده‌سه‌لات‌ی نه‌نجیومه‌نی شورا ده‌مه‌ش‌ته‌وه‌ده».

ب‌م‌ شه‌روه‌یه دا‌و‌ای هه‌لو‌مه‌ش‌انه‌وه له‌ لو‌نه‌اند‌ا به‌پ‌له به‌ک تنها له‌به‌ر‌ده‌م نه‌نجیومه‌نی شورا ته‌مه‌شا ده‌ک‌ر‌ه‌ت^{۱۴۴۲}.

۳- چا‌ود‌ئ‌ری دا‌د‌گ‌ه‌ری له‌م‌س‌ر ره‌و‌ایه‌تی به‌پ‌اره‌گ‌انی نیداره له‌ ی‌اس‌ای فه‌ره‌ن‌س‌یدا

سی‌س‌تی‌م‌ی دا‌د‌ه‌ری له‌ فه‌ره‌ن‌سا له‌م‌س‌ر ی‌نه‌م‌ای ج‌و‌وت دا‌د‌گ‌ایی دا‌مه‌ز‌اره. وا‌ته دو‌و ج‌ز‌ه‌ه دا‌د‌گا هه‌یه. ی‌ه‌گ‌م‌یان، دا‌د‌گ‌ای نا‌س‌اییه و دا‌د‌گ‌ای پ‌یا‌چ‌و‌نه‌وه له‌ م‌س‌رو‌وی هه‌م‌و‌ی‌انه‌وه‌یه و تا‌ی‌به‌ئ‌مه‌نده به‌یه‌ک‌لا‌گر‌ده‌وه‌ی نه‌و ک‌ئ‌شه‌نه‌ی که که له‌ ن‌ی‌وان تا‌که‌گ‌انی کۆ‌مه‌ل‌ رو‌و ده‌ده‌ن ب‌ن‌ نه‌وه‌ی ن‌ی‌د‌اره ل‌ایه‌ن‌یک بیت له‌ ل‌ایه‌نه‌گ‌انی. دو‌و‌مه‌ش‌یان، دا‌د‌گ‌ای کار‌گ‌ن‌ه‌یه و نه‌نجیومه‌نی ده‌وله‌ت له‌ م‌س‌رو‌ویه‌وه‌یه‌تی و تا‌ی‌به‌ته به‌ ی‌ه‌ک‌لا‌گر‌ده‌وه‌ی نه‌و ک‌ئ‌شه‌نه‌ی که ن‌ی‌د‌اره ل‌ایه‌ن‌یک له‌ ل‌ایه‌نه‌گ‌انی^{۱۴۴۳}. نه‌نجیومه‌نی ده‌وله‌تی فه‌ره‌ن‌سی رۆ‌ل‌ئ‌یکی به‌ر‌چ‌ا‌وی هه‌یه له‌ ز‌ام‌ن‌کرد‌نی نا‌ز‌اد‌یی رۆ‌ژ‌نامه‌گ‌ه‌ر‌یدا. له‌ ر‌ت‌گ‌ای هه‌لو‌مه‌ش‌اند‌نه‌وه‌ی نه‌و به‌پ‌اره نا‌شر عریبه‌یانه‌ی که ن‌ی‌د‌اره بۆ‌ر‌ه‌ک‌خ‌س‌تی ته‌م نا‌ز‌اد‌ی‌یه ده‌ری‌ان ده‌کات.

له‌م ح‌و‌ک‌مه‌ی خ‌وا‌زه‌وه‌دا رۆ‌ل‌ئ‌ی نه‌نجیومه‌نی ده‌وله‌تی فه‌ره‌ن‌س‌یمان له‌ چا‌ود‌ئ‌ر‌یک‌ر‌دن‌ی شه‌ر‌ع‌ی‌یه‌تی به‌پ‌اره‌گ‌انی ن‌ی‌د‌اره له‌ بو‌اری رۆ‌ژ‌نامه‌گ‌ه‌ر‌یدا بۆ‌ ده‌رده‌گه‌و‌ئ‌ی.

نه‌نجیومه‌نی ده‌وله‌تی فه‌ره‌ن‌سی له ۱۹۶۰/۶/۲۴ له‌ ک‌ئ‌شه‌ی «Framer et societe Societe France Editions et publications» ح‌و‌ک‌می دا‌وه به‌هه‌لو‌مه‌ش‌انه‌وه‌ی دو‌و به‌پ‌اری کار‌گ‌ن‌ه‌ی که ح‌اک‌می وی‌ل‌ایه‌تی ج‌ه‌ز‌ای‌ری ژ‌ئ‌ر ده‌سه‌لات‌ی دا‌گ‌ه‌ر‌یک‌ه‌ری فه‌ره‌ن‌سی له ۱۹۵۶/۱۲/۲۹ و ۱۹۵۷/۱/۶ ده‌ری کرد‌وه‌وه.

۱۴۴۱- مه‌مه‌س‌تمان نه‌و دا‌ر‌اپ‌انه‌یه که له‌ د‌زی ن‌ی‌د‌اره له‌ نا‌ک‌ام‌ی به‌ز‌اند‌نی م‌س‌رو‌وی ده‌سه‌لات‌ه‌گ‌ه‌ی به‌رز ده‌ک‌ر‌ه‌ت‌ه‌وه.

۱۴۴۲- د. م‌ح‌سن خ‌ل‌یل: الف‌ضا، ال‌اد‌ار‌ی ال‌ب‌ن‌انی و‌ر‌ق‌ابه‌ لاع‌مال ال‌اد‌اره، م‌س‌ر‌چ‌اره‌ی پ‌ن‌شو‌و ۲۲۲-۲۲۳.

۱۴۴۳- د. م‌ح‌سن خ‌ل‌یل: الف‌ضا، ال‌اد‌ار‌ی ال‌ب‌ن‌انی و‌ر‌ق‌ابه‌ لاع‌مال ال‌اد‌اره، م‌س‌ر‌چ‌اره‌ی پ‌ن‌شو‌و ۱۴۹ل.

برپاری په که میان، تاییه ته به گلدانه وه و دستبه سه راگرتنی دوو ژماره ی رۆژنامه ی «France Soir» که له ۳۰ و ۱۹۵۶/۱۲/۳۱ دەرچوونه. برپاری دروه میشت تاییه ته به گلدانه وه و دستبه سه راگرتنی دوو ژماره ی رۆژنامه ی «Le monde» و «France Soir» که له ۶ و ۱۹۵۷/۱/۷ دەرچوونه.

نوه ی شایه نی باسه، به پیتی نه و دوو برپاره، حکومت دهستی په سه ر گشت ژماره کانی نم رۆژنامه نه داگرت له سه رتا پای ویلایه تی جه زایر و بۆ داواکاری گشتی هه ناردن. حکومت له دهرکردنی نه و دوو برپاره بیدا، پشتی به ماده ده (۱۰) ی یاسای دادبینی سزایی به ستیو که ده سه لاتی گرتنه به ری گشت ږنگایه کی پیتیست بۆ ناشکر اگردنی که تن و گه وه که تن و سه ر پینچیمه کان (الجنایات و الجنح و المخالفات) به پارێزگی پاریس و به پتوه به ری به پتوه به رایه تیه که کان ده دات. له ناکامی نه مه شدا، هه ردوو رۆژنامه ی «Le monde» و «France Soir» دوو داوایان بۆ دادگا به رز کرده وه. یه که میان بۆ قهر به و کرده وه بۆ داگای ناسایی له ناوچه ی (Seine) به رزکرایه وه. دووه میشیان بۆ داگای کارگرتی له شاری جه زایر به رزکرایه وه و تیایدا تاته ی له برپاری نیداره دا بو چونکه له دهرکردنی ده سه لاتی خۆی به زانده بو.

نه لجه و نه ی ده وله تی له ره نسی به ر له هه مو شتن له وه ی کۆلیوه ته وه که نایا نم کاره ی که حکومت پیتی هه ستاوه بۆ گلدانه وه و ده ستبه سه راگرتنی ژماره کانی نه و دوو رۆژنامه یه، تیا کارتیکی نیداری به یان داده ی؟ دوا ی نه وه ی که به کارتیکی نیداری داناوه، برپاری به مه له وه شانده وه ی هه ردوو برپاره که داوه و نم پاساوانه شی بۆ هیناونه ته وه: «نیداره له م برپارانه بیدا سنووری ده سه لاتی خۆی به زانده وه، چونکه له گلدانه وه و ده ستبه سه راگرتندا مه به ستی یاسا دانه ر یاسا گکردنی بلا بو نه وه ی گشت ژماره کانی رۆژنامه یه نه که هه ندیک له و ژمارانه بۆ سه لماتدنی تاوانه کان له به رده م داده ی. سزاییدا»^(۴۴). له م حوکمه ی سه ره وه دا، بۆمان دهرده که وێ که نه لجه و نه ی ده وله تی فه ره نسی جیاوازی کرده وه له نیتوان کاری داده ی و کاری کارگرتی به یه وه بۆ مه راره سه کردنی ده سه لاتی خۆی له چاودتیری کردنی شه رعیه تی برپاوه کانی نیداردا.

بۆیه گلدانه وه و ده ستبه سه راگرتنی ژماره کانی نه و دوو رۆژنامه یه ی به کارتیکی نیداری داناوه، هادام نیداره له برپاره کانیدا مه به ستی یاسا گکردنی بلا بو نه وه ی گشت ژماره کان

۴۴- هرواته، میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سرجاوهی پیتشو ل ۵۱.

بروه نك هتاردنی چهند ژماره‌یهك بز داواكارى گشتى به‌مه‌به‌مى سماندننى تاوانه‌كان. هه‌پۆیه بریارى داوه به‌هلرۆشانده‌وه‌ى نه‌و دوو بریاره‌ ناشرعیه، چونكه له‌كهل حوكمى ماده‌ (١٠) ى یاسای دادپه‌نى سزاییدا ناكۆكن.

لیتیه‌دا رۆلى نه‌نجومه‌نى ده‌وله‌تى فه‌ره‌نیمان له‌ پاراستنى نازادى رۆژنامه‌گرى له‌ ده‌ستدرێژى نیده‌اره‌ بز ده‌رده‌كه‌وى.

٤- چاودێرى دادگرى له‌سه‌ر ره‌وايه‌تى بریاره‌كانى نیده‌اره‌ له‌ یاسای عێراقدا

به‌ر له‌ ده‌رجوونى یاسای ژماره (١٠٦) ى سالى ١٩٨٩ كه‌ تابه‌ته‌ به‌هه‌موارکردنى یاسای نه‌نجومه‌نى شو‌راى ده‌وله‌ت ژماره (٦٥) ى سالى ١٩٧٩، عێراق كارى به‌سیستى تاگ دادگایى ده‌گردد، پۆیه، سه‌ره‌راى نه‌وه‌ى یاسا بریارى دامه‌زراندنى دادگای كارگێه‌رى له‌ گشت ناوچه‌كانى تهنه‌له‌چوونه‌وه‌ له‌ گزماری عێراقدا داوه‌و - له‌ ناوچه‌ى به‌غدا به‌حوكمى یاسا و له‌ ناوچه‌كانى تریش به‌په‌ی به‌یاننامه‌ى وه‌زیرى داد (١٤٤٥) - نه‌جاش گشت دادكان ویلايه‌تى گشتیان هه‌بوو (١٤٤٦).

كه‌وانه، له‌و شو‌نانه‌ى كه‌ دادگای كارگێه‌ریان تیده‌انه‌بوو، دادگا ناسابه‌كان به‌رۆلى چاودێرکردنى شه‌رعیه‌تى بریاره‌كانى نیده‌اره‌ هه‌لده‌ستان.

به‌لام دواى ده‌رجوونى یاسای ژماره (١٠٦) ى سالى ١٩٨٩ كه‌ تابه‌ته‌ به‌هه‌موارکردنى یاسای نه‌نجومه‌نى شو‌راى ده‌وله‌ت ژماره (٦٥) ى سالى ١٩٧٩، عێراق چووه‌ پزى نه‌و ده‌وله‌تانه‌ى كه‌ كار به‌سیستى جووت دادگایى ده‌گهن. ئه‌مه‌ش نه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نى كه‌ تهنه‌ا دادگای كارگێه‌رى پۆى هه‌به‌ نه‌مه‌شای گیشه‌ كارگێه‌ریان بکات و یه‌گلايان بکاته‌وه‌.

نه‌وه‌ى جینی سه‌رنجه، سه‌ره‌راى نه‌وه‌ى عێراق به‌هه‌موارکردنى یاسای نه‌نجومه‌نى شو‌را چووه‌ پزى نه‌و ده‌وله‌تانه‌ى كه‌ كار به‌سیستى جووت دادگایى ده‌گهن وه‌ك فه‌ره‌نسا و میسر و لو‌یسن كه‌ پیتشتر لیتكۆلینه‌وه‌مان له‌سه‌ر گه‌ردوون، كه‌چى له‌ به‌رارى زامه‌نگردنى نازادى رۆژنامه‌گرى و چاودێرکردنى شه‌رعیه‌تى نه‌و بریارانه‌ى كه‌ نیده‌اره‌ بز رێكخستنى نازادى رۆژنامه‌گرى ده‌ریان ده‌كات تاكو نه‌یستا هیچ هه‌نگاوێك نه‌چۆته‌

٤٤٥- بروانه‌ ده‌قى ماده‌ (٢٤) و (٢٥) له‌ یاسای رێكخستنى دادوه‌رس ژماره (١٦٠) ى سالى ١٩٧٩.

٤٤٦- ماده‌ (٣) ى یاسای رێكخستنى دادوه‌رس ژماره (١٦٠) ى سالى ١٩٧٩ ده‌قنوووسى كرده‌وه‌

كه‌: «ویلايه‌تى دادگا گشت كه‌مانى سه‌روشتى و مه‌عنه‌ویه‌ گشتى و تابه‌ته‌یه‌كان ده‌گه‌رتنه‌وه‌ تهنه‌ا

نه‌وانه‌ نه‌بێت كه‌ به‌ده‌قه‌تێكى تابه‌تى پزیره‌ر گه‌راون.»

پیشه‌و. چونکه دهسه‌لانی دادگای کارگتیری له‌چاودتیریکردنی نوو به‌پارانه‌ی نیداره که به‌پشت به‌سقا به‌یاسای ژماره (۲۰۶) ی سالی ۱۹۶۸ دهرده‌چن، رووبه‌روی دهقی ماده (۳۰) برگی (ب) له یاسای ناوبراو دهنه‌وه که صافی چاودتیریکردنی نوو به‌پارانه‌ی له دادگای کارگتیری سه‌ندۆته‌وه که به‌پینی یاسای ناوبراو دهرده‌چن^(۱۴۷).

که‌واته. بۆ تانه‌گرتن له‌و به‌پارانه‌ی که نیداره به‌پینی یاسای چاپه‌مه‌نی دهریان ده‌کات، نه‌و که‌سه‌ی به‌رژده‌ندی له‌و تانه‌گرتنه دایه‌ بۆی نییه په‌نا بیاته به‌ر دادگای کارگتیری. به‌ل‌گه‌و بۆی هه‌یه رتگای به‌رزکردنه‌وه‌ی سه‌کالای نیداری (التظلمات الاداریة) به‌گرتنه‌به‌ر، جا بۆ نه‌م هه‌به‌سته‌ش، نه‌و که‌سه‌ی داوا‌یه‌که‌ی بۆ وه‌رگرتنی مۆله‌تی ده‌رکردنی رۆژنامه له‌لایهن وه‌زیری رۆش‌ن‌سیری و راگه‌یاندن رت کراره‌ته‌وه، به‌پینی ماده (۷) ی یاسای چاپه‌مه‌نی عه‌یراقی بۆی هه‌یه له‌ ساوه‌ی پانزه رۆژ، له‌ رۆژی ناگادارکردنه‌وه‌ی، له‌به‌رده‌م نه‌له‌چووه‌نی وه‌زیرانه‌وه تانه‌ی لقی بدات^(۱۴۸). به‌لام سه‌هارت به‌نه‌جرائات و سه‌زاکانی تر که نیداره له‌ دژی رۆژنامه و رۆژنامه‌نووسان دهریان ده‌کات، ده‌کرێ له‌رتگای به‌رزکردنه‌وه‌ی سه‌کالای نیداریه‌وه تانه‌یان لقی بدرێ، هه‌رچه‌نده یاسای چاپه‌مه‌نی عه‌یراقی نه‌مه‌ی ده‌قووس نه‌کرده‌وه^(۱۴۹). له‌م حاله‌ته‌شدا، رتگای سه‌کالای نیداری (التظلمات الاداریة) نه‌و رۆله‌ی ناسینی که دادگای کارگتیری له‌پاراستنی نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریدا ده‌بیینی، چونکه نیداره له‌یه‌ک کاتدا هه‌م به‌ره‌کان (خصم) ده‌بییت و هه‌میش خزی دادوه‌و ده‌بییت.

نه‌مه‌و ده‌قی ماده (۳۰) برگی (ب) ناکۆکه له‌گه‌ل ده‌قی ماده (۸) ی جاری چیه‌نایی صافی مرۆڤ^(۱۵۰) و برگی (ب) ی ماده (۶۳) ده‌ستور که که‌فاله‌تی صافی داد‌بیینی بۆ هه‌موو هاوولاتییان کردوه^(۱۵۱). بۆیه، ده‌قی ناوبراو به‌ده‌قیکی ناده‌ستوری داد‌ه‌ندریت، هه‌ر له‌م روانگه‌به‌شه‌وه، داوا له یاسادانه‌ری عه‌یراقی ده‌که‌ین که نه‌م ده‌قه هه‌لبه‌وشینه‌ته‌وه

۴۴- نه‌مش ده‌قه‌که‌یه‌تی: ده‌بیینی حوکه‌گانی نه‌م یاسا به‌ شگایه‌ته‌گانی تایه‌ت به‌رپه‌وشین و سه‌ز کارگتیره‌یه‌کان له‌به‌رده‌م دادگادا نابهرین.

۴۵- نه‌مش ده‌قه‌که‌یه‌تی: به‌حق لمن رفض طلبه وفق الفقرة (أ) من هذه المادة الاعتراض علی قرار الوزير لدى مجلس الوزراء، خلال خمسة عشر يوما من تأريخ تبليغه ويكون قرار المجلس نهائيا.

۴۶- د. عصام عبدالوهاب البرزنجي: مجلس شورای الدولة وميلاد القضاء الاداري العراقي، مجلة العلوم القانونية، المجلد التاسع، العدد (۱-۲)، بغداد، ۱۹۹۱ ل. ۱۵۰-۹۵۱.

۴۷- نه‌مش ده‌قه‌که‌یه‌تی: هه‌موو که‌سه‌یک بۆ داوه‌ریکردن و پاراستنی مافه‌ به‌ره‌تیه‌کانی که یاسا و ده‌ستور پیش داوه، له‌ ده‌ست‌ریزی کردنه‌سه‌ر. مالی په‌نا‌په‌رینه‌به‌ر دادگا نیشه‌تانه‌یه‌کانی هه‌به‌.

۴۸- نه‌مش ده‌قه‌که‌یه‌تی: صافی داد‌بیینی بۆ هه‌موو هاوولاتییه‌ک که‌فاله‌ت کراره‌و.

بۆ نەوی دادگای کارگێری پۆلی خۆی لە پاراستن و گەفاله‌تکردنی نازادیی پوژنانه‌گەری
لە دەستدرێژی‌گەکانی نێدارە و دەرگە پێویست بێینی .

5- چاودێری دادگەری لەسەر رەواپەتی بێرێاردەکانی نێدارە لە یاسای هەرتیمی کوردستاندا
بە پێنی یاسای دەسه‌لاتی دادوهریی هەرتیمی کوردستان ژماره (١٤) ی سالی ١٩٩٢ ی
هەموارکراو لە هەرتیمی کوردستاندا پێرەوی سیستمی تاک دادگایی دەگرتت هەرودەرگەو لە
ماددەئ سێهەمی نەم یاسایەدا بۆمان دەردەگەوئ که تیايدا هاتووه: «ویلايه‌تی دادگا
گشت کهسانی سروشتی و هه‌عه‌وی و له‌گه‌لباندا هه‌کووه‌تیش دەرگرتتەر و تايبه‌ته‌ند
دەبێ بەیه‌کلارکەرنه‌وی گشت کێشه و تاوانه‌کان» .

لەم دەقه‌ئ سەرەه‌ودا بۆمان دەردەگەوئ که یاسادانەری کوردستان بەپێچه‌وانەئ
یاسادانەری میسری و لوبانی و قەرەنسی و عێراقی، دانی بەسیستی جووت دادگایی
دانناوه، بۆیه راشکاوانه‌ له‌ ماددەئ ناوبراودا نەرکی یه‌کلارکەرنه‌وی گشت کێشه‌کانی -
به‌گتیه‌ نێداریه‌کانیشه‌وه - به‌دادگا ناسایه‌کان سپاردووه که دادگای بیاچوونه‌وه
(تعییز) له‌ سەروری هەموویانه‌وه دیت.

شایه‌نی ناما‌زبۆکرنه‌، هەرچه‌نده‌ هەرتیمی کوردستان کار بەسیستی تاک دادگایی
دەگات، بەلام سەرەئای نەمه‌ش، دەسه‌لاتی دادگەری له‌ هەرتیمی کوردستان له‌چاو عێراق
زیاتر پۆلی خۆی، له‌ چاودێریکردنی نەو بێرێاردەنی که نێداره‌ بۆ پێک‌ه‌ستی نازادیی
پوژنانه‌گەری و جێبه‌جێکردنی یاسای چاه‌مه‌نی له‌ هەرتیمی کوردستاندا، دەبێت. چونکه
یاسای چاه‌مه‌نی هەرتیمی کوردستان ژماره (١٠) ی سالی ١٩٩٢ به‌پێچه‌وانەئ یاسای
چاه‌مه‌نی عێراقی ژماره (٢٠٦) ی سالی ١٩٦٨ هه‌ج ده‌قتیکی وه‌ای تیندا نیبه‌ که
رێگا له‌ دادگا بگرێ بۆ بێینی نەو داوايانەئ دژی نێداره‌ له‌ جێبه‌جێکردنی یاسای
چاه‌مه‌نی به‌رز دەرگرتتەر. تهنانه‌ت له‌ بێرگه‌ (٤) ی مادده‌ (٥) ی یاسای چاه‌مه‌نیدا
رێگای به‌و که‌سه‌ داره‌ که داوايه‌که‌ئ بۆ وه‌رگرتنی مۆله‌تی دەرگرتنی پوژنانه‌ له‌لاپهن
وه‌زیری پۆش‌بیریه‌وه‌ رەت دەرگرتتەر، له‌ ساوه‌ئ (١٠) پوژ له‌ پوژنی ناگادار
کردنه‌وه‌ به‌وه‌، له‌به‌رده‌م دادگای بیاچوونه‌وه‌ تانه‌ئ لێ بده‌ت^{١٤٥٢}. نەمه‌ش خۆی له‌ خۆیدا،

٤٥٢- نەمه‌ش ده‌قه‌که‌ به‌تی: «له‌ حاله‌نی رەت‌کردنه‌وی داخرازیه‌که‌دا، خاوه‌نی داخرازیه‌ رەت‌کراوه‌که‌،
بۆی هه‌به‌ له‌ ساوه‌ئ ده‌ پوژدا له‌و پوژنی پێی راده‌گه‌یه‌ترئ. له‌لای دادگای بیاچوونه‌وه‌ هەرمیم، تانه‌
له‌ بێراری وه‌زیریدا و بێراری دادگاش بێر ده‌بێ» .

۱ - چاودتیری رامیاری له یاسای فەره‌نسیدا

بەپێنی دەستووری سالی ۱۹۵۶، له فەره‌نسا له جیاتی دادگای بالائی دەستووری، نەرکی چاودتیریکردنی دەستووریتی یاساکان بە نەنجومەنی دەستووری سبێردراوه.

نەمەش مانای نەریه، یاسادانەری فەره‌نسی جیاواز له یاسادانەری میسری، کاری بەسبستی چاودتیری رامیاری کردووه. هەرۆکەر له بابی حەوتەمی دەستووری سالی ۱۹۵۸ بۆمان دەردەکەوێت که لەژێر ناوونیشانی (نەنجومەنی دەستووری) له ماده (۵۶) تا (۶۳) ی بۆ ریکخستنی نەم نەنجومەنه و چۆنیتی چاودتیریکردنی دەستووریتی یاساکان تەرخان کردووه. بەم پێشیه، نەنجومەنی دەستووری نەرکی چاودتیریکردنی دەستووریتی یاساکانی له تەستۆ دایه. هەرۆها چاودتیری حکومەتیش دەکات له مومارەسەکردنی نەو دەسلاتەمی که بۆ دانانی یاسا و رێساکان بەپیش یاسا پیش دراوه (۱۹۵۵).

دەستووری فەره‌نسی سالی ۱۹۵۸ له مادهی (۵۶) دا چۆنیتی پتیکه‌شێان و دەسلاتەکانی نەم نەنجومەنه‌ی دەستیشان کردووه. نەم نەنجومەنه له نۆ نەندام و سەرۆک کۆمارەکانی پیشووی فەره‌نسا پتیکدیت. نەم نۆ نەندامانە بۆ ماوه‌ی نۆ سال لهو نەنجومەنه بە نەندام دەمێننوه و جارێکی تر نەندامیتیه که یان نۆی ناکرێتوه، بەلام سەرۆک کۆمارەکانی پیشووی فەره‌نسا، بۆ سوود وەرگرتن له نەزمون و سیاسەتەکه‌یان و نەو شارەزاییه که له ژبانی سەرۆکایه‌تیدا و دەستیان هێناوه، بەحوکمی یاسا بەدرێژایی ژبانیان لهو نەنجومەنه بە نەندام دەمێننوه.

نەمەو، هەر یه‌کتیک له سەرۆک کۆمار و سەرۆکی کۆمه‌له‌ی نیشتمانی (رنیس الجمعیة الوطنیه) و سەرۆکی نەنجومەنی پیران، بۆ نەندامیتی نەو نەنجومەنه هەلدەبژێرن و هەر سێ سال جارێکی سبیه‌کی نەندامان دەگۆردێرن، بەچه‌شنیک سەرۆک کۆمار سەرۆکی نەو نەنجومەنه هەلدەبژێرن (دەستیشان دەکات).

بێ گومان گرنگی نەو هەلبژاردنەمان له‌کاتی دنگداندا بۆ دەردەکەوێت، کاتیک دۆه دنگەکان یه‌کسان دەبن، چونکه تەرجیحی نەو لایه‌نه دەرکێت که دنگی سەرۆکی له‌گه‌ (۱۹۵۶).

۴۵۵ - د. علی سبئی محمّد: وسائل حماية المشروعية، سرچاره‌ی پیشو ل ۳۹.

۴۵۶ - نەمەش دەقەکه‌یه‌تی بەژمانی فەره‌نسی:

"Le Conseil constitutionnel comprend neuf membres, don't le mandat dure =

نەنجومەنی دەستوری بۆ چاودێریکردنی دەستوریتیی یاساکان بەپێی ماددە (٦١)ی دەستور، دوو جۆرە سانسۆر مومارسە دەکات. یەکەمیان، چاودێرییەکی پێستە دواى ئەوەی پرۆژە یاسایەکان بەر لە دەرچوونیان و رێساکانی لێژنەکانی بەر لەمان بەر لە جێبەجێکردنیان بۆی بەرز دەکێتەوه، دەبێ نەنجومەن لە خۆیەوه پێی هەستى بۆ ئەوەی بپار بەدات تاج رادەبەک ئەو پرۆژە و لائىحانە لەگەڵ دەستور گونجاون؟ دووهمیشیان، چاودێرییەکی جەوازیسەو هەر یەکتیک لە سەرۆک گۆمار و سەرۆک وەزیرانی یەگم و سەرۆکی نەنجومەنی نوێنەران و سەرۆکی نەنجومەنی پیران^(٤٥٧) بۆیان هەبە پرۆژەکانی یاسا بەر لە دەرچوونیان بەمەبەستی چاودێریکردنی دەستوریتییان بۆ نەنجومەنی دەستوری بەرز بکەنەوه^(٤٥٨).

= neuf ans et n,est pas renouvelable. Le Conseil constitutionnel se renouvelle par tiers tous les trois ans. Trois des membres sont nommes par le President de la Republique, trois par le President de l'Assemblée Nationale, trois par le President du Senat. En sus des neuf membres prevus ci-dessus, font de droit partie a vie au Conseil constitutionnel les anciens Presidents de la Republique. Le President est nomme pa. le President de la Republique

Il a voix preponderante en cas de partage"

٤٥٧- ئەم دۆقە لە ١٩٧٤/١١/٩ هەمرازکراوه و بەپێی ئەم هەمرازە شەست ئەندام لە ئەندامانی نەنجومەنی نوێنەران و نەنجومەنی پیران بۆیان هەبە دواى هەناردنی ئەو پرۆژە یاسایانە بۆ نەنجومەنی دەستوری بکەن بۆ تەمشاکردنی دەستوریتییان. بڕوانە: میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لمربة الصحافة في العراق (دراسة مقارنة). سەرچاوەی پیتشور ل ٣٩.

٤٥٨- ئەمەش دۆقەگەبەتی بەزمانی ئەرهەسی:

"Les lois organiques, avant leur promulgation, et les reglements des assemblees parlementaires, avant leur mise en application, doivent etre soumis au Conseil constitutionnel qui se prononce sur leur conformite a la Constitution. Aux memes fins, les lois peuvent etre deferees au Conseil constitutionnel, avant leur promulgation, par le President de la Republique, le Premier Ministre, le President de l'Assemblée Nationale, le president du Senat ou soixante deutes ou soixante senateurs.

Dans les cas memes cas, prevus aux deux alineas precedents, le Conseil constitutionnel doit statuer dans le delai d'un mois. Toutefois, a la demande du Gouvernement, a il y a urgence, ce delai est ramene a huit jours.

Dans ces memes cas, la saisine du Conseil constitutionnel suspend le delai de promulgation"

نعمو، به پیتی ماده (٦٢)ی دستوری فهوئسی، نمو بریارانی که نه لئجومه نی دستوریی دهریان دهکات، به هیچ شتیرهک تانه یان لن نادری و سه پاون بز دهسلاته گشتیهکان و گشت دهسلاته نیداری و دادوهیهکان، ههروهها نمو دهقانهش که نادهستوریین، نابئ دهریکرتن یان جینهجن بکرتن (٤٥٩).

نه لئجومه نی دستوری فهوئسی رژلیکی سههکی بهینهو له پاراستن و زامنکردنی نازادی رژژنامه گهریدا و توانیههتی مسمانهی هاوولانسیان و کهمایه تییهکانی ناو پهله مان (الاقلیة البرلمانیة) که په نای دهیه نه بهر بز سانگه رده وی دستورکوکئی نمو پرژوه یاساییانی که گومان له دستوریتیه که یان دهکرت، وه دست بهینت (٤٦٠).

برپاری ژماره (١٨١)ی نه لئجومه نی دستوریی فهوئسی که له ١١/١٠/١٩٨٤ سهبارت یه پرژوهی یاسای هه موارکردنی سیستمی دهزگا رژژنامه وانیهکان بهگشتی و چاودتیرکردنی داهاته دارایهکانی دهزگا رژژنامه وانیهکان به تاییهتی دهی کردوه باشتین به لگه به بز نمو رژله نیجاییه نی که نه لئجومه نی دستوریی له چاودتیرکردنی دستوریتی یاساکان له فهوئسا دهیینت (٤٦١).

خسته پروی پرژوهی نعم یاسایه له لایهن حکومه ته که ی (Mauroy) له سالی ١٩٨٣ بروه هایه ی وروژاندنی ده مه ته قتییه کی گهرم و دوا ی (٢١٨) کا تزمیر گفتوگوزکردن نیجا له دانیشتیکی گشتیدا په مند کراو نه لئجومه نی دستوریی هه له هه مان رژژ له سهر داوا ی (١٥٢) نه ندام له نه نداسانی نه لئجومه نی پیران و (٩١) نه ندام له نه نداسانی نه لئجومه نی نوینه ران دانیشت و به پیتی برگی دووه می ماده ی (٦١)ی دستوریی فهوئسی له ١١/١٠/١٩٨٤ له کوی (٤٥) ماده ی پرژوهی یاسای ناوبراو، برپاری

٤٥٩- نعمش دهه که به تی به زمانی فهوئسی:

“Une disposition declaree inconstitutionnel ne peut etre promulguee ni mise en application. Les decisions du Conseil constitutionnel ne sont susceptibles d'aucun recours. Elles s'imposent aux pouvoirs public et a toutes les autorites administratives et juridictionnelles”

٤٦٠- میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانونی لحرمة الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)،

سه رچاره ی پیتور ل ٣٩.

٤٦١- میثم حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانونی لحرمة الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)،

سه رچاره ی پیتور ل ٣٩.

بمه‌لوه‌شانده‌وه‌ی گشت یان به‌شیک له ناوه‌رۆکی (١٠) ماده‌ له مو ماددانه دا. هه‌روه‌ها بپه‌یاری به‌ده‌ستورۆکی ماده‌گانی تر داو دانی به‌وه‌نا که ده‌کرێ ئه‌و ماده‌نه‌ی تانه‌یان له‌ نه‌دراوه له ماده‌گانی تر جیسا بکریته‌وه، ئه‌مه‌ش وایکرد گه‌ ئه‌و یاسایه له ٢٣ / ١٠ / ١٩٨٤ ده‌ریجیته‌ (٤٦٢).

ب - چاودێری رامیاری له یاسای لوبانی و عێراقیدا

ده‌ستوری لوبانی سالی ١٩٢٦ له ماده‌ی (١٩) دا ئه‌رکی چاودێریکردنی رامیاری به‌ته‌نجیوه‌نه‌ی ده‌ستورێی سه‌پاردوه. ئه‌م ته‌نجیوه‌نه له‌سه‌ر داوای هه‌ر یه‌کتیک له سه‌رۆک کۆمار و سه‌رۆکی ته‌نجیوه‌نه‌ی نوێنه‌ران و سه‌رۆکی ته‌نجیوه‌نه‌ی وه‌زیران یان ده‌ نهدام له نه‌ندامانی ته‌نجیوه‌نه‌ی نوێنه‌ران به‌کاری چاودێریکردنی ده‌ستورۆکی یاساکان هه‌لده‌ستی (٤٦٣).

به‌لام له عێراقدا، ته‌نجیوه‌نه‌ی سه‌رکردایه‌تی شوێش که ده‌سه‌لاتی دانان و هه‌موارکردنی یاساگانی هه‌یه (٤٦٤) بۆیه هه‌مواره‌سه‌ی چاودێری رامیاری ده‌ستورۆکی یاساکان له عێراقدا ده‌کات و بۆی هه‌یه ئه‌و یاسایانه‌ی که له‌گه‌ڵ حوکمه‌گانی ده‌ستور ناگۆژن، هه‌مواریان بکات یان هه‌لجیان بپه‌شینه‌وه (٤٦٥).

٤٦٢- مه‌ حظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لمحنة الصحافة في العراق (دراسة مقارنة). سه‌رچاوه‌ی پیتسول ٣٩ - ٤٠.

٤٦٣- ئه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: ده‌ چاودێریکردنی ده‌ستورۆکی یاساکان و به‌گه‌لاگرده‌وه‌ی نوێ کێشه‌و تانانه‌ی که له ناگامی هه‌لبه‌ژاردنه‌گانی په‌رله‌مان و سه‌رۆکایه‌تی ده‌نه‌ ناراه، ته‌نجیوه‌نه‌ی ده‌ستورێی دادمه‌ه‌زی.

سه‌رۆک کۆمار و سه‌رۆکی ته‌نجیوه‌نه‌ی نوێنه‌ران و سه‌رۆکی ته‌نجیوه‌نه‌ی وه‌زیران یان ده‌ نهدام له نه‌ندامانی ته‌نجیوه‌نه‌ی نوێنه‌ران بۆ چاودێریکردنی ده‌ستوریتسه‌ی یاساکان مافی سه‌عدانی (بسه‌رگرده‌وه - مرآة) ئه‌م ته‌نجیوه‌نه‌ی هه‌یه... e.

٤٦٤- په‌وانه به‌رگی (١) له ماده‌ی (٤٢) ی ده‌ستوری عێراقی سالی ١٩٧٠ که ئه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: ده‌ ته‌نجیوه‌نه‌ی سه‌رکردایه‌تی شوێش هه‌مواره‌سه‌ی ئه‌م ده‌سه‌لاتانه‌ی خواره‌وه ده‌کات:

١- ده‌رکردنی ئه‌و یاسا و په‌یاریانه‌ی که هه‌یزی یاساییان هه‌یه... هه‌ه.

٤٦٥- أزهار عبدالکریم عبدالوه‌اب: الحقوق والحريات العامة في ظل الدستور العراقي، سه‌رچاوه‌ی پیتسول ٢٤٧، د. د. علي سبتی محمد: وسائل حماية الشريعة، سه‌رچاوه‌ی پیتسول ٤٤-٤٦.

۲- چاودتیری کارگتیری

چاودتیری کارگتیری برتیه له و خرد چاودتیرییه که نیداره پتی هه لدهستی بۆ چاودتیریکردنی کاره کانی خۆی له پرووی کۆکی و ناکۆکیسه له گه ل یاسادا یان له پرووی گونجانی له گه ل نهو نامانجهی له پیتاویدا درچوه (۱۶۶).

نهم چاودتیریکردنه له لایه ن نیداره وه له پتگی پیتاچوونه وه نهو کارانهی که نهنجامی داو ن دیته دی. هه ندیک جار له و پیتاچوونه وه ده دا نیداره بۆی ده ده که وئ که له ده رکردنی هه ندیک له برهاره کانی سه ریچی حوگمه کانی یاسای کردوه. بۆیه له و برهاره نهی پاشگه ز ده بیته وه و هه لیا نه وه مئشیتته وه یانیش هه مواریان ده گات یا ده یانگتیشته وه (۱۶۷).

که واته نیداره خۆی چاودتیریکردنی ره وایه تی تهو کارانهی خۆی ده گات به ره له وهی له پتگی چاودتیری دادگه ریه وه تانهی نه وهی لیتدیر که برهاریکی ناره وایه. جا له به رته وهی نامانجهی نیداره له کاره کانی، به دیه پتانی به رژه وه ندیی گشتیه، بۆیه چاودتیری کاره کانی خۆی ته نه یا له پرووی کۆکی و ناکۆکیسه نه وه له گه ل یاسادا تاکات، به لکو له پرووی گونجای تیشیا نه وه له گه ل نهو نامانجهی که بۆ هیتانه دیان.

بۆیه چاودتیریکردنی کارگتیری، چاودتیریکردنی ره وایه تی و چاودتیریکردنی گونجانه (رقابه مشروعبه و رقابه ملامه) له هه مان کاتدا، نهم چاودتیریکردنه یان به مئشویه کی له خۆیوه که نیداره خۆی نهنجامی ده دات، یانیش له سه ر داوای نهو که سهی که له ناکامی نهو برهاره کارگتیرییه دا زیانی پتکه و ته وه پتی هه لده ستن.

۱- چاودتیری خۆیه تی (رقابه تلقانیة)

نهم مجۆره چاودتیریکردنه برتیه له پیتاچوونه وهی نیداره به کاره کانی خۆی له خۆیه وه و له به ر رۆشانی کۆکی و ناکۆکیسان له گه ل ده که کانی یاسادا، یان گونجایوتی و نه گونجایوتیسان له گه ل نهو نامانجهی که له پیتاویدا درچوونه، برهاری شیار به ده له ره شانده و یان یان هه موار کردنیان یان کیشانه و یان ده رده گات.

۱۶۶- د. ماجد راغب الحل: الفضا. الاداری (مبدأ المشروعية - تنظيم القضاء الاداری)، منشورات دار المطبوعات الجامعية، اسکندرية. ۱۹۸۵، ص ۶۹، و سامی جمال الدین: الرقابة على اعمال الادارة، سه رچاوهی پیتشور ل ۳۲۳.

۱۶۷- د. فاروق احمد خماس: الرقابة على اعمال الادارة، سه رچاوهی پیتشور ل ۷۵.

نم چاودتیریکردنش یان همان فرمانبر پیتی هلددهستی که بریاره‌کمی دهرکردوه، لهم حاله‌تمشدا پیتی ده‌گوترتی (خود چاودتیری)، یانیش به‌پرسی نو فرمانبره به‌پیتی نو دسه‌لانه‌ی پیتی دراوه پیتی هلددهستن، لهم حاله‌تمشدا پیتی ده‌گوترتی چاودتیری سه‌روه‌یی (الرقابة الرئاسية). همدتیک جاریش لیژنه‌یک یان ده‌سته‌یکمی تایبه‌تمند له‌لایمن نیداروهه بۆ‌نم هه‌به‌سته ده‌ستیشان ده‌کرتی و پیتی ده‌گوترتی (ده‌ستی چاودتیریکردنی کارگرتی) یان دیوانی سکالا (دیوان المظالم) یان هر ناوتیکی تر^(۱۶۹۸).

۲- چاودتیریکردن له‌سهر سکالای کمیتک (الرقابة بنا و علی التظلم)

نم چاودتیریکردنه له‌سهر سکالای کمیتک که بۆ نیداره به‌رزی ده‌گاتوه، سه‌بارت یه‌و زیانانی که له ناکامی نو بریاره‌ی که نیداره دهریکردوه لیتی که‌وتروه، نیداره پیتی هلددهستن. نو که‌سه‌ی که له ناکامی نو بریاره‌ی که نیداره دهریکردوه، زبانی لیتکه‌وتروه، سکالا نامه‌یک (تظلم) بۆ نیداره به‌رز ده‌گاتوه و تیایدا داوای هه‌لوه‌شانده‌وه یان هه‌موارکردن یان گیشانه‌وه‌ی نو بریاره ده‌کات که ناکۆکه له‌گه‌ل حوکمه‌کانی یاسادا. نه‌گه‌ر هاتوو سکالا‌نامه‌که بۆ هه‌مان نو فرمانبره به‌رزگرایه‌وه که بریاره‌کمی دهرکردوه، پیتی ده‌گوترتی سکالا‌نامه‌ی دانه‌پال (تظلم ولای)، به‌لام نه‌گه‌و بۆ به‌پرسی نو فرمانبره به‌رزگرایه‌وه، پیتی ده‌گوترتی سکالا‌نامه‌ی سه‌رکردایه‌ی (تظلم رئاسی). همدتیک جاریش بۆ لیژنه‌یکمی تایبه‌تی به‌رز ده‌کرتیه‌وه، که بۆ‌نم هه‌به‌سته دامه‌زراوه، له‌و حاله‌تمشدا پیتی ده‌گوترتی سکالا‌نامه‌ی نیداری (تظلم اداری)^(۱۶۹۹).

لیژنه‌دا بۆ‌مان دهرده‌گه‌وئ که چاودتیریکردنی کارگرتی نامنجی ریزگرتنه له‌ پرئمیسی ره‌وایه‌تی. بن گومان، بۆ هه‌شانه‌دی نم نامنج‌ه‌ش، هلددهستی به‌که‌فاله‌تکردنی جتیبه‌جینکردن و چه‌سپاندنی یاسا و په‌بندبوون به‌ستورده‌کمی و زامنکردنی لانه‌دانی فرمانبران و کارمندان له‌ حوکمی یاسادا له‌ هه‌ماره‌سه‌کردنی گاره‌کانیاندا.

تمه‌ش خۆی له‌خۆیدا، ده‌بته‌ مایه‌ی پاراستنی ماف و نازادیه‌کانی مرۆڤ - به‌ نازادیی رۆژنامه‌گه‌ریشه‌وه - له‌و هه‌لانه‌ی که نیداره ددیان کات و ده‌بته‌ مایه‌ی هه‌رده‌کردن له‌و مافانه‌یان.

۱۶۹۸- د.سامی جمال‌الدین: الرقابة على أعمال الإدارة، سه‌رجاره‌ی پیتشبول ۲۲، و.د. محاد راجب

المجلد: القضاء الإداري (مبدأ المشروعية - تنظيم القضاء الإداري). سه‌رجاره‌ی پیتشبول ۶۹

۱۶۹۹- د.سامی جمال‌الدین: الرقابة على أعمال الإدارة، سه‌رجاره‌ی پیتشبول، ل. ۲۲-۲۲۵

چوارم: پاراستنی تاوانکاری (الحماية الجنائية)

۹- سروروی یاسا

مههستان له سروروی یاسا، پابه نډبوونی حوکمرانان و تاکه گانی کومه له به یازوا^{۱۷۷}، سروروی یاسا و مافه گانی مرؤف به یکه موه به ستراونه ته وه و به هیچ شتیره یکه له شتیره گان له یه کتری جیا ناکرینه وه، چونکه سروروی یاسا به یق رتزرگرتنی مافه گانی مرؤف بوونی نییبه و به یق سروروی یاساش مافه گان زامنبرونیان نییبه^{۱۷۸}، نینجا بز نموهی مافه گانی مرؤف زامن بن، ده بن یاسا سرورویت، جا بز نموهی یاساش سرورویت، ده بن پشیتل نه کړیت و رتزی لن بگریت، ده بن حوکمرانان و تاکه گانی کومه له وه کویهک پابه نډی بن.

به لام نه گهر بیت و تنیا تاکه گانی کومه له پابه نډی بن و حوکمرانان پابه نډی نه بن، نه وکاته یاسا په نیک له گرتگرترین سیفنه ته گانی له دست ددات که نه ویش سیفنه ته په پاونیسیبه، چونکه پنچینه ی یاسایی که یه که به که (وحده) له و یه گانه ی که یاسایی لن پشکدیت، برتسیبه له: پنچینه به کی ره و شتی کومه لایه تی گشتی و موجه رده، پتونه دیه گانی نیوان که سان له ناو کومه له رتک ده خات، به ستراوه ته وه به سزایه کی هادی، ده لاتی تایه تمند به سر نه و که سی دسه پیننی که سر پیچی دکات^{۱۷۹}.

بویه له حاله تی پابه نډنه بوونی حوکمرانان به و پنچینه یاسایی پاته، ده پسته مایه ی نیزدیوا جیه ته سروروی په پاونیسی پنچینه ی یاسایی، نه مهش خوی له خزیدا ناکوکه له گهل برنسیسی یه گگروری سیفنه ته گانی پنچینه ی یاسایی که پنچینه به کی یاسایی په پاون^{۱۸۰}، بویه ناکرین تاکه گانی کومه له پابه نډیان بن و حوکمرانانیش پابه نډیان نه بن، له و حاله ته: به و امبه ر حوکمی یاسا نین، به لکرو حوکمی هیز.

۱۷۷- سیر خبری توفیق: مدایة القانون، سرچاوه ی پشور ل ۱۱۷.

۱۷۸- د. محمدت ناگروبی: سروروی یاسا و مافه گانی مرؤف، گزقاری ترازوو، به کیشی مافه روهرانی کوردستان دهری دکات، شماره (۱۵) ی مانگی (نسان-مابس-حوزوبران) ی سالی ۲۰۰۲ ل، ۲۵.

۱۷۹- که مان سه عدی: چه مکی یاسا، به پشنگیری کولنوی صاف - زانکزی سه لاهه دین چاپکراوه، جایی به که، چاپخانه ی زانکزی سه لاهه دین، هه ولتر، ۱۹۹۹ ل، ۱۵.

۱۸۰- سیر خبری توفیق: مدایة القانون، سرچاوه ی پشور ل ۱۲۰-۱۲۱.

به هر حال، سه وریدی یاسا، بهر بوجوهی سه روهه، گره نشیبه که له گره نشیبه کانی پاراستی نازادیی رژژنامه گری. چونکه رژژنامه نویس و رژژنامه گری له موهارسه کردنی نازادییبه که یاندا پایه تدی یاسای ولاته که یان ده بن و له چوارچینیوهی نه و یاسایه دا لئیرسینه و یان له گه له ده کرت و پرو به پرودی سزایه کی زیاتر و قورستر له وه ناپه وه.

به پتجه وانه شه وه، نه گه یاسا سه روهه نه بیت. نه زکاته رژژنامه نویس و رژژنامه همیشه له هه ره شهی مه ترسیی پرو به پرو به و نه وهی سزایه کی قورستر له و سزایه کی که له یاسادا هاتوه، ده بنه وه. له واته به له هه تدی شرین و هه تدی حاله تدا بگاته راده ی گسیان له دستدانی رژژنامه نویس و داخستی رژژنامه که هه روه گو له زوری ولاتانی رژژمه لاتی ناوهر است نه مه به دی ده کین، بز نمونه، له جه زایر سالانه ده یان رژژنامه نویس به نا یاسایی له سر نازادیی وشه گیانیان له دست ده دن^(۱۷۴). هه روه داخستی گشت رژژنامه نه هلییه کان له لایه ن حکومتی نه رتیریاوه به بیانوی پاراستی بهر وه ندیی یه کیتی نیشتانی^(۱۷۵) و پارگرتی رژژنامه ی (لوجورنال) و (دومان) و (الصحيفة الجديدة) ی مه مغریی له لایه ن وه زارته ناوخی مه مغریه وه.

هه روه دا ده سه سه ردا کرتی چن دین رژژنامه له لایه ن حکومتی سه رودانه وه^(۱۷۶). داخستی رژژنامه ی (النبا) و (آخر النبا) ی میریش^(۱۷۷) و دست به سه ردا کرتی چن دین ژماره ی رژژنامه ی (القدس العربی) له لایه ن ده سه لاتداریی میریه وه^(۱۷۸).

شایه نی ناما زه بۆ کردنه، یه کیتی رژژنامه نویسانی عه ره ب له کۆنگره ی تۆمهیدا که له (۲۵-۲۷/ تشرینی دووه می سالی ۲۰۰۰) دا له عه مانی پایته ختی نوردن نه عجمیان دا، داوای له ولاته عه ره بیه کان کرد به گتیرانه وهی نه و رژژنامه نه ی که یاساغ کراون یان ده ستیان به سه ردا گیراوه له لایه ن حکومتی ولاته عه ره بیه کانه وه^(۱۷۹).

لئیره دا بزمان ده رده کوهی، که هۆی سه ره کیی نه م ده ستدرتیه بز سه ر نازادیی

۱۷۴- برهانه: الصحافة والمجزة:

<http://www.anp.org/arabiadex/aramediapressnethm23/9/2001>.

۱۷۵- برهانه: <http://www.almashrekhtm2/12/2001>.

۱۷۶- برهانه: <http://www.sis.gov.eg/public/yearbook11/11/2001>.

۱۷۷- برهانه: <http://www.almashrek.htm2/12/2001>.

۱۷۸- برهانه: <http://www.sis.gov.eg/public/yearbook11/11/2001>.

۱۷۹- برهانه: <http://www.arabia.com6/10/2001>.

پروژانه گهري له و ولاتانه دا ده گه پرتيموه يو سر پيچيکړدن و هه تککړدنې خوږمه تي ياسا له لايمن حوکمرانانې نه و ولاتانه وه، نه گينا خږ به پيې دستور و ياساي هه نديق له و ولاتانه ي که له سهره وه ناماز هسان پي کرد نازاد يې پروژانه گهري تا راده يک نازاده و راگرتن و دست به سرداگرتني پروژانه شي له لايمن حوکومه ته وه ياسا نه. که چي سره راي نه مش دور له دادگا و به يې بدلگي ياساي له لايمن حوکومه ته وه دستدرتيزيان کراوه ته سر.

۲- يه کسانې له بهر دم ياسادا

دستوري همورو ولاتانې دنيا به شتوره يکي روون و ناشکرا پرنسيپي (يه کسانې له بهر دم ياسا) ده قنوس کرده و.

به پيې نم پرنسيپه همورو گسټيک يان همورو هاوولاتيپهک يه کسانن له بهر دم ياسادا. دستوري ميسري سالي ۱۹۷۱ داني بهم پرنسيپه ناوه و له مادده ي (۴۰) دا ده قنوسي کرده و: «هاوولاتيپيان له بهر دم ياسادا يه کسانن، هيچ جيا کار يپهک به هڅي پر گه زيان ره چلهک يان زمان يان ناپيې يان باوه پر له نيوانياندا نيه».

هه روه ها دستوري لونياني سالي ۱۹۲۶ له مادده ي (۷) دا داني به مته ناوه و ده قنوسي کرده و که: «هه صرو لونيانيپيان بهرام بهر ياسا يه کسانن و ره کو پهک به يېن جيا واز يکړدن له نيوانياندا، سوود له مافه شارستانې و راميار يپه کان ورده گړن».

دستوري فهرنسي سالي ۱۹۵۸، به پيچيه وانه ي هه ر دوو دستوري ميسري و لونياني و سر جه م دستوري ولاتانې دنيا، له جياتي ده قنوس کړدنې نم پرنسيپه له دووتزي ده قه کاني دستور دا، له پيشه کيپه گه يدا. نه مه ي هه واله ي جار نامه ي مافه کاني مرؤف و هاوولاتيپانې سالي ۱۷۹۸ کرده و (۱۸۰).

له گه رانه وه ماندا يو نم جار نامه يه، ده پيېن، له مادده ي (۶) دا داني بهم پرنسيپه ناوه بهم شتوره ده قنوسي کرده و: «ياسا برتسيپه له ويست و تاره زووي جه ماوهر. هه ر تاکتيک له تاکه کاني جه ماوهر يو ي هه يه چ خزي چ له ريگاي بريکاره گه ي به شداري به کات له

۴۸- نه مش ده قه که به تي. گه گني فهرنسي به شتوره يکي ده سي يابه نديپووني خزي به مافه کاني مرؤف و پرنسيپه کاني سروردي نيشمنانې بهو شتوره يي که جار نامه ي سالي ۱۷۸۹ راي گه يان دووه و پيشه کيپه گه ي دستور ي سالي ۱۹۴۶ جه ختي له سر کردنه وه و ته و او ي کرده و راده گه به تي» - پروانه ده قه له پرنسيپه گه ي له پر گي (۴-۳) خالي يه کم لقي (۳) په و او يزي (۲۸۶) له تم تيزه دا.

داناتند. جا دین نو یاسایه بز همسوان یک بیت، واته همسرو یکسان بن له‌برده‌ییدا^(۴۸۱).

دستووری عتراقی سالی ۱۹۷۰ له برگی (۱)ی ماده‌ی (۱۹)دا وگو دستووری میسری و لوتانی دانی بهم پرنسیپه ناوه، بز نم مه‌هستهش جیاوازی گردوه له نتوان هاوولاتییان و بیانیاندا، نه‌هش ده‌ه‌که‌یه‌تی: هاوولاتییان له‌بردهم یاسا یکسان... بهم پتییه، ده‌ه‌کانی دستووری ززریه‌ی ولاتانی دنیا سه‌بارت به‌دانپتان به‌پرنسیپی ویه‌کسانی له‌بردهم یاسا له ناوورکوره کۆکن له‌گه‌ل ده‌ه‌کانی جارنامه‌ی جیهانی ماقه‌کانی مرژ^(۴۸۲) و به‌لتنامه‌ی نینودوله‌تی بز مافه مه‌ده‌نی و رامیاریه‌کان^(۴۸۳).

۴۸۱- نه‌هش ده‌ه‌که‌یه‌تی به‌زمانی نه‌لتانی:

Das Gesetz ist der Ausdruck des allgemeinen Willens. Alle Bürger haben das Recht, persönlich Vertreter an seiner Formung mitzuwirken. Es soll für alle gleich sein, mag es "oder durch ihre beschützen, mag es bestrafen. Da alle Bürger in seinen Augen gleich sind, sind sie gleicherweise nach ihrer Fähigkeit zugelassen ohne einen" zu allen Würden, Stellungen und Beamtungen anderen Unterschied als den ihrer Tugenden und ihrer Talente.

۴۸۲- بره‌نه ده‌قی ماده (۷)ی جارنامه‌ی مافه‌کانی مرژ که نه‌هش ده‌ه‌که‌یه‌تی به‌زمانی نینگلیزی:

All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination.

واته «مرژان همسرو له‌بردهم یاسادا یه‌کسانن و مافیان هه‌یه به‌یه‌کسانی و بن هیچ جیاوازیه‌ک به‌پارتیزن و همسویان وگو یک سالی نه‌ویان هه‌یه دزی هر جیاکاریه‌ک به‌پارتیزن که پتجه‌وانی تم جاره‌یه و دزی هر هاند انیکشه که ناوها جیاوازیه‌ک ره‌چار ده‌کات».

۴۸۳- بره‌نه ده‌قی برگی (۱) له ماده (۲)ی به‌لتنامه‌ی نینودوله‌تی تایه‌تی مافه شارستانی و

رامیاریه‌کان که نه‌هش ده‌ه‌که‌یه‌تی به‌زمانی نینگلیزی:

"Each State Party to the present Covenant undertakes to respect and to ensure to all individuals within its territory and subject to its jurisdiction the rights recognized in the present Covenant, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status"

واته «همسرو دوله‌تیک که لایه‌نه له‌م به‌لتنه‌ی نینادا، به‌لتن ده‌دات که ریز له‌و مافیانه بگریته که له‌م به‌لتنه‌ی نینادا به‌پاریان له‌سەر دراوه و دسته‌به‌ریان بگات بز همسرو که‌سینک له‌ بواری هر‌تسه‌کی خۆیدا که له‌ئیز سایه‌یه‌له‌ به‌بن هیچ جزوه جیاکاریه‌ک، سانسیر به‌هزی توخم بان ره‌نگ بان ره‌گمژ بان نایین یان به‌روپای سیاسی یان جنه‌چی نه‌ته‌وه‌یی یان کۆمه‌لاه‌تی یان هاووناداری یار ره‌وشی له‌دایکیرون و هتیرشه‌وه بیته».

۵- ماف و نەرگه گانی رۆژنامه نووس و تاوانه گانی رۆژنامه گهری و نهو

به ریرسیارنسیبه تاوانکاریبهی لینی دهگه ویتهوه

۵-۱ ماف و نەرگه گانی رۆژنامه نووس

رۆژنامه نووس به بیتی نهو بینه مایانه کاردهکات که نهخلاتی پیشه کهی بزنی دناوه و له یاسا و پتساگانیشدا بهرجهسته برهه. نینجا له بهر نهو رۆله کۆمه لایه تیبه گرنهگی که رۆژنامه نووس له پرۆسیسی گۆزانکاریبه کۆمه لایه تی و نابووری و پامیاریبه گان و دروستکردنی پای گشتیدا سروشتی پیشه کهی و نهو یاسا و پتسایانهی که کاروباره گانی ریتکدهخن، کۆمه لیک مافی بۆ دهسته بهر کردوه و له بهرامبهر نه مه شدا هه ندیک نهرکی به مه ردا سه یاندوهه.

له سه ره تاوه دابونه ریتی رۆژنامه گهری نه م ماف و نهرگانهی دیارکردبوو، به لاه له بهر نه وهی رۆژنامه گهری به یه ونه دیبه گی پتهوی به کۆمه ل و به رۆه وه ندیبه بالاگانی کۆمه له وه هه یه، بۆیه و تیرای نه مه زۆریه ی نهو ماف و نهرگانه له یاسا و پتساگاندا ده قنوووس گراون و جارتیکی تر جه خستیان له سه ر کراوه ته وه ۱۴۸۱ و له بهر نه وه ی یاسا نیوده وه له تیبه گان وه گو پرنسیپینگی به نه رته ی، دانیان به نازادیی رۆژنامه گهریدا ناوه، بۆیه ده بی هه مسور رۆژنامه نووسیک ناگاداری نهو یاسا نیوده وه له تیبه گانه بیت که له لایه ن ریتکخرای نه ته وه به گگرتوه گانه وه له رۆژی دامه زرائیبه وه تا کو نه مرۆ ده رچونه و له سه ر نه م به نچینه به به رسیارنسیبه ی زانیینی نهو یاسا و پتسایانه له سه ر ناستی نیوده وه له تی و ناوچه یبه وه له نه سق ده گری.

کۆمه له ی گشتی نه ته وه به گگرتوه گان له جارنامه ی مافه گانی مرۆف له ماده ی (۱۹) دا دانی ناوه به مافی ده ده سته سته و وه رگرتن و بلاو کردنه وه ی زانیاریبه گان هه روه ها جارتیکی تر له به لیشنامه ی نیوده وه له تی مافه مه ده نی و پامیاریبه گانی سالی ۱۹۶۶ له ماده ی (۱۹) دا جه خشی له سه ر نه م مافه کردۆته وه و به هه ندیک نهرکی پنیوست گرتیاده

۴۸۴- بن گومان، سه رینچس کردنی نهو نهرگانه، رۆژنامه نووس پرو به پروی سزای یاسایی و سزای پششی ده گانه وه، هه ر وه کو تۆزیک تر له کاتی باسکردنی به رپرستیبه یاسایی رۆژنامه نووسدا باسی لیه ده گهن.

که ده‌بنی رژژنامه‌نوس له مومارسه‌کردنی پیشه‌که‌یدا ر‌چاویان بکات، ته‌گینا رووبه‌پرووی سزا ده‌بیته‌وه (٤٨٥).

نوه‌وی شایه‌نی باسه، هه‌رچه‌تد نه‌سزێ له هه‌مسرو ده‌وله‌تیکدا، سه‌ندیکا رژژنامه‌وانییه‌کان له‌رتگای به‌لگه‌نامه‌ی شه‌رفی پیشه‌وه نه‌و ماف و نه‌رکانه‌ دستیشان ده‌کهن، به‌لام و‌ترای نه‌مش هه‌ر ده‌زگایه‌کی رژژنامه‌گه‌ری و هه‌ر رژژنامه‌یه‌ک بۆی هه‌یه به‌لگه‌نامه‌یه‌کی شه‌رفی پیشه‌ی تایه‌ت به‌خۆی بۆ ده‌ستیناشان‌کردنی نه‌و ماف و نه‌رکانه‌ ده‌ریکات (٤٨٦).

٤٨٥- نه‌مش ده‌قه‌گه‌یه‌تی به‌زمانی ئینگلیزی:

- 1- Everyone shall have the right to hold opinions without interference.
- 2- Everyone shall have the right to freedom of expression; this right shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in the form of art, or through any other media of his choice.
- 3- The exercise of the rights provided for in paragraph 2 of this article carries with it special duties and responsibilities. It may therefore be subject to certain restrictions, but these shall only be such as are provided by law and are necessary:
  - (a) For respect of the rights or reputations of others;
  - (b) For the protection of national security or of public order (ordre public), or of public health or morals"

واته: ١- هه‌مسرو که‌ستیک مافی راوه‌رگرتنی هه‌یه به‌ن ده‌ستپه‌ردان.

٢- هه‌مسرو که‌ستیک مافی نازادی راوه‌رپه‌ینی هه‌یه و نه‌م مافه‌ نازادی تۆزینه‌وه له زانیاری و هزری هه‌ر بابته‌تیک بیه‌ت و وه‌رگرتن و گواسته‌نه‌وی به‌ن گوتیدانه‌ سنوور و نه‌ویش به‌زار بیه‌ت یان به‌نوسین یان به‌چاپکردن سانه‌تر له‌ قالیته‌کی هونه‌ریدا بیه‌ت یان به‌هه‌ر شه‌وازیکی تر که‌ خۆی به‌سندی بکات.

٣- گاریته‌کردنی نه‌و مالمانی به‌رگه (٢)ی نه‌م مادده‌یه، پابه‌نده‌ به‌نه‌رک و به‌ن‌یرستی تایه‌تیه‌یه‌وه، له‌به‌رنه‌وه دکرێک هه‌له‌که‌چی هه‌ندێک کۆتۆبه‌ندی دیاریکراو بیه‌ت، به‌لام ته‌نها به‌په‌تی ده‌قه‌کانی باسا که‌ پیتوسته‌ بۆ په‌زگرتن:

(I) په‌زگرتنی مافه‌کان و ناوبانگی خه‌لکی تر؛

(III) پاراستنی ناسایش نیشتمانی یان پته‌روی گشتی یان خوورپه‌رشت و ته‌ندروستی گشتی.

٤٨٦- هه‌رواته جارنامه‌ی مافه‌کان و نه‌ه‌رسراوتیه‌یه‌کانی رژژنامه‌نوسان (پته‌ستی میننخ) که‌ له ٢٤- ١٩٧١/١١/٢٥ له‌لایه‌ن فیده‌رالیته‌ی ئه‌شه‌ره‌وله‌تی بۆ رژژنامه‌نوسان و به‌کشتی رژژنامه‌نوسان له‌ ئه‌وروپا ده‌رچوه، هه‌روه‌ها هه‌رواته به‌رگه‌کانی نه‌خلالی پیشه‌ی رژژنامه‌گه‌ری که‌ کۆمه‌له‌ی نه‌مه‌ریکای

تەنانت لەبەر ئەو رۆلە تایبەتییەیی که رۆژنامه نووس لە گەڕان بەدوای هەوالتەئینو کۆمەڵدا دەبینن. وای لە ریکخراوە نێودەولەتییە ناھکومییەکان کردووہ که ئەوانیش بەدووری خۆیان لە مێانی بەلگەنامەکانی مافی مرۆڤدا ئەم کارە نەبجای بەدەن (١٤٨٧).

لە مێسەر، لە مێانی یاسای ریکخستنی رۆژنامه گەری ژمارە (٩٦) ی سالی ١٩٩٦ بەشپۆیەگی تایبەتی دەستیان ماف و نەرکەکانی رۆژنامه نووسان گراوہ. لە عێراقیش لە یاسای سەندیکای رۆژنامه نووسان ژمارە (١٧٨) ی سالی ١٩٩٩ ی هەموار کراودا جەخت لە سەر گرتگرتین ئەو ماف و نەرکەکانە گراوہ تەوہ.

بەلام لە هەرتیمی کوردستانی عێراقدا، یاسای سەندیکای رۆژنامه نووسانی کوردستانی عێراق ژمارە (٤) ی سالی ١٩٩٨ بەشیککی زۆری ماف و نەرکەکانی رۆژنامه نووسانی دیار کردووہ. ئەمەو بێ لەو یاسایانەیی سەرەوہ، که ناماژەمان پێشان کرد، یاسای سزاگان و یاسای مافی دانەر و هەندیک یاسای تریش ناماژەمان بەھەندئ ماف و نەرگی تری رۆژنامه نووسان کردووہ و تەنانت سزای سەریشیک کردنی ئەو نەرکەکانەشان دەستیان کردووہ.

لە خوارووہ لە دوو ھالدا یاسی ماف و نەرکەکانی رۆژنامه نووسان لە یاسای چاپەمەنی و یاسای سەندیکای رۆژنامه نووسانی کوردستان و یاسای بەراورددا دەکەین. خالی یەکمە تەرخان دەکەین بۆ باسکردنی مافەکانی رۆژنامه نووس و خالی دووہمیش بۆ نەرکەکانی رۆژنامه نووس:

پاکۆر = = بۆ دەستەیی نووسەرمان لەبەرچاوی گرتووہ، هەروہا بەرکەکانی سێنسی کاروکردی (الفعل والعمل) بەکێشێ نیشتانسی رۆژنامه نووسانی بەرتانی، هەروہا بەرکەکانی پێرتی رۆژنامه نووسانی یابانی که ناسراوہ بە پێرتی (نیهن، شیعن، تیرگایا). بۆ زانیاری زیاتر لەبارەیی ناوہرۆکی ئەو بەلگەنامانە بروانە، د. صلاح عزیز و محسن آدیب: الدلیل العلمي للصحفین، منشورات منظمة ASK، السليمانية، ٢٠٠٢، ل ١٧-٢٩.

٤٨٧- بروانە ماددەیی (١٠) لە بەلگەنامەیی ئەوروپا بۆ پاراستنی ماف و نازادییە سەرکێبەکانی مرۆڤ کە لە ١٩٥٠/١١/١٤ دەرچووہ و لە ١٩٥٣/٩/٣ بەرکەر بووہ. هەروہا ماددەیی (١٣) لە بەلگەنامەیی دەولتە نەمریکییەکان بۆ مافەکانی مرۆڤ کە لە ١٩٦٩/١/٢٢ دەرچووہ و لە ٧/١٨/١٩٧٨ بەرکەر بووہ، هەروہا ماددەیی (٩) لە بەلگەنامەیی ئەفریقی بۆ مافەکانی مرۆڤ و گەلەکان کە لە ١٩٨١/٧/١٢ دەرچووہ و لە ١٩٨٩/١٠/٢١ بەرکەر بووہ. بۆ زانیاری زیاتر لەبارەیی ناوہرۆکی ئەو بەلگەنامانە بروانە، د. صلاح عزیز و محسن نەغیب: الدلیل العلمي للصحفین، سەرچاوی پێشوو ل ١٢-١٥.

له سه نهو رۆژه گرتنگی که رۆژنامه نووس له ناو کۆمهڵدا وهک دسه لاتنکی جه ماوه روی و چاودتیر به سه ر کاروباره گانی حکوممهت له ولاته دیموکراته گاندا ده بیسن، بۆیه یاسادانه ر له وولاتانه دا بۆ ئاسانکاری نیش و کاره گانی رۆژنامه نووسان بایه ختیکی زۆریان به رۆژنامه نووس و مافه گانیان داوه.

له پارتیبیدا، سروشتی پیشه ی رۆژنامه گه ری وایکردوه که رۆژنامه نووس هه مه شه هه ندیک مافی له هاوولاتیانی تر زیاتر بیت. سه ره رای نهو مافانه ی که رۆژنامه نووس وهک مرۆنکی نه ندام له کۆمه لگه ی مرۆفایه تی هه یه تی (۱۸۸۸)، یانیش وهکو هاوولاتییهک بۆی ده سه بهر کسراوه (۱۸۸۱). له هه مسوو ولاتیکیدا، له پتگی نهو یاسایانه ی که کاروباره گانی رۆژنامه گه ری پتکه ده خه ن (۱۹۰۰)، ماف بۆ رۆژنامه نووسان ده سه بهر ده کرت.ت.

۱۸۸۸- نهو مافانه له جاپانامه ی جیهانی مافه گانی مرۆف و هه ره دور به لیتسه مه ی نیوه ده لته ی بۆ مافه مه ده نی و پارسیاریه کان و مافه ناوه روی و کۆمه لایه تی و فه ره هه نگیه گاندا پرته به ند کراون.

۱۸۸۹- به شتیکی زۆری نهو مافانه له ده ستووری هه مسوو ولاتیکیدا له ژتیر ناوونیشانی «ماف و نازادیه گشتیه گانه» یان هه ر ناوونیشانیکی تر ده قنوس کراون. بۆ نهونه، له عه تراقد له ده ستووری سالی ۱۹۷۰ له بابی سته جم له ژتیر ناوونیشانی «ماف و نازادیه سه ره کیه گانه» له ماده ی (۱۹) وه تاگو ماده ی (۳۶) ده قنوس کراون. هه ره وه ها ده ستووری میسری سالی ۱۹۷۱ له بابی سته مه دا له ژتیر ناوونیشانی «ماف و نازادی و نه رکه گشتیه گانه» له ماده ی (۴۰) وه تاگو ماده ی (۶۳) ی بۆیان نه رخانه کردوه. هه ره وه ها ده ستووری له بنانی سالی ۱۹۲۶ نه سه لگی دوه ه ی له ژتیر ناوونیشانی «ماف و نه رکی له بنانیه گانه» له ماده ی (۶) وه تاگو ماده ی (۱۵) ی بۆ نه م مه به سه ته ته رخانه کردوه.

هه ره وه ها ده ستووری نه ره نسی سالی ۱۹۵۸ له دیباجه که یدا له میانی جاپانامه ی سالی ۱۷۸۹ و دیباجه ی ده ستووری سالی ۱۹۴۶ دا جه ختی له سه ر نهو ماف و نازادیه گشتیه گانه کردۆته وه. له هه ره ی کوردستانی عه تراقیشه دا، هه رچه نه ده په رله معانی کوردستان سیستس قیبه ره لیزمی وهک پتنگاچاره یهک بۆ کتشیه ی کورده ه لپۆاره کردوه. که چی تاگو ئیستا ده ستووری هه ره ی می دانناوه. به لام پارتی دیموکراتی کوردستان پرۆژه ی ده ستووریکه ی بۆ عه تراقیکی لیدرال و هه ره ی می فیدرالی کوردستان له سالی ۲۰۰۲ دانناوه و ه لپۆاری کردۆته وه و له بابی دوه ه ی پرۆژه ی ده ستووری هه ره ی می کوردستان له ژتیر ناوونیشانی «ماف و نه رکه سه ره کیه گانه» له ماده ی (۸) وه تاگو ماده ی (۲۴) جه ختی له سه ر نهو ماف و نازادیه سه ره کیه گانه کردوه.

۱۹۰۰- وهک یاسای چاهمه منی و یاسای ده سه لاتی رۆژنامه گه ری و یاسای سه ندیکای رۆژنامه نووسان و هه د...

نم مافانهش، به‌شيوه‌ی‌کمی‌گشتی‌جی‌ا‌از‌پیان‌ه‌یه‌له‌مافی‌ها‌و‌لا‌تیبیانی‌تر‌چونکه‌س‌روشتی‌پیشی‌ه‌ی‌رؤژنامه‌گه‌ری‌ده‌پاتسه‌پیتی‌و‌رؤژنامه‌نوس‌ناتوانی‌وا‌زیان‌لی‌ب‌ینیتت‌.‌ه‌ر‌و‌ه‌کو‌پیتی‌نیستا‌ناما‌زه‌مان‌پین‌کرد‌.

له‌خواروه‌له‌بهر‌رؤشایی‌یاسای‌س‌ندی‌کای‌رؤژنامه‌نوسانی‌گوردستان‌ژماره‌(۴)‌ی‌سالی‌۱۹۹۸‌و‌یاسای‌ب‌را‌ورد‌دا‌تیشک‌ده‌خ‌ینه‌س‌ر‌گ‌زنگ‌ترین‌نو‌م‌افانه‌(۱۹۱).

یاسای‌س‌ندی‌کای‌رؤژنامه‌نوسانی‌گوردستان‌ژماره‌(۴)‌ی‌سالی‌۱۹۹۸‌له‌ف‌س‌لی‌چ‌واره‌م‌دا‌له‌ژئیر‌نا‌وونیشانی‌(ماف‌و‌پابه‌ندییه‌کان)‌م‌اده‌ی‌نۆ‌ژه‌ده‌ی‌م‌ب‌ژ‌مافانه‌کی‌رؤژنامه‌نوس‌ت‌رخان‌گ‌ردوه‌و‌ب‌هم‌ش‌یوه‌ی‌خواروه‌پ‌زیه‌ندی‌گ‌ردوون‌:

۴۹۱- ه‌ر‌و‌ه‌کو‌پیشتر‌نا‌ما‌ژ‌مان‌پیتی‌کرد‌،‌پین‌له‌یاسای‌س‌ندی‌کای‌رؤژنامه‌نوسان‌گه‌به‌ش‌یوه‌یه‌گی‌تایب‌ستی‌با‌ه‌ی‌م‌ماله‌گانی‌رؤژنامه‌نوسان‌دا‌ره‌.‌ه‌ندی‌ک‌یاسای‌ت‌ریش‌ه‌ن‌ج‌م‌غیبان‌ل‌س‌ر‌ه‌ندی‌ک‌مافی‌ها‌وب‌ش‌له‌نی‌وان‌رؤژنامه‌نوسان‌و‌ک‌سانی‌تر‌کرد‌ت‌وه‌.‌یاسای‌مافی‌دان‌ر‌په‌ک‌تی‌که‌له‌ر‌با‌س‌بان‌ه‌که‌ه‌ندی‌ک‌له‌م‌افانه‌ی‌د‌ق‌نوس‌گ‌ردوه‌.‌یاسای‌مافی‌دان‌یری‌ع‌تراتی‌ژماره‌(۳)‌ی‌سالی‌۱۹۷۱‌گه‌یاسای‌گی‌ب‌ر‌گاره‌له‌ه‌رن‌ی‌س‌ر‌د‌ستانی‌ع‌تراف‌دا‌،‌له‌م‌اده‌ی‌(۱۴)‌دا‌پ‌ت‌گای‌دا‌ره‌ب‌ه‌ه‌م‌و‌ک‌س‌تی‌ک‌ب‌ه‌ه‌ستی‌رؤش‌بیر‌گ‌ردن‌و‌ف‌ت‌ر‌گ‌ردن‌و‌ه‌وال‌،‌ب‌ه‌ره‌می‌گ‌سانی‌تر‌و‌ه‌ر‌ب‌گ‌رت‌و‌ه‌د‌لیت‌ج‌ی‌،‌ب‌ه‌م‌ه‌ر‌ج‌ت‌ک‌نا‌ما‌زه‌ب‌نا‌وی‌دان‌ره‌گ‌ه‌ی‌ب‌کات‌ن‌ه‌مش‌د‌قه‌گ‌ه‌ب‌ستی‌:‌د‌ق‌ن‌ه‌ر‌ه‌ی‌نی‌به‌د‌رای‌بلا‌و‌گ‌رد‌ن‌وه‌ی‌ب‌ه‌ره‌م‌ه‌که‌ی‌ل‌یک‌دان‌ه‌ره‌و‌ه‌ه‌ل‌ت‌ج‌انی‌س‌ورت‌ق‌ه‌د‌له‌ب‌کات‌ن‌ه‌گ‌ر‌ه‌ات‌و‌ر‌زانی‌ب‌ه‌م‌ه‌ستی‌رؤش‌بیر‌گ‌ردن‌یان‌ف‌ت‌ر‌گ‌ردن‌یان‌ه‌وال‌ب‌و‌م‌ادام‌نا‌ما‌زه‌ب‌نا‌وی‌دان‌ره‌گ‌ه‌ی‌د‌گر‌ی‌ن‌ه‌گ‌ر‌ه‌ات‌و‌ر‌د‌یار‌بو‌،‌و‌ه‌ب‌ژ‌ن‌و‌س‌ر‌چ‌ا‌وه‌یه‌ی‌که‌ل‌ئی‌و‌ه‌ر‌گ‌یرا‌وه‌.

ن‌م‌د‌قه‌ی‌س‌ر‌وده‌ک‌ژ‌که‌له‌گ‌ل‌د‌قی‌م‌اده‌ی‌(۱۳)‌له‌یاسای‌مافی‌دان‌یری‌م‌یس‌ری‌ژماره‌(۳۵۴)‌ی‌سالی‌۱۹۵۴‌و‌ب‌ر‌گ‌ه‌ی‌س‌نی‌ه‌ی‌م‌اده‌ی‌(۴۱)‌له‌یاسای‌مافی‌دان‌یری‌ف‌ر‌ن‌سی‌سالی‌۱۹۵۷‌که‌ن‌ع‌مش‌د‌قه‌گ‌ه‌ب‌ستی‌ب‌زمانی‌ف‌ر‌ن‌سی‌:

“Art 41. Lorsque l'oeuvre a ete divulguée, l'auteur ne peut interdire:

3. Sous réserve que soient indiqués clairement le nom de l'auteur et la source: les analyses et courtes citations justifiées par le caractère critique, polémique, pédagogique, scientifique ou

information de l'oeuvre à laquelle elles sont incorporées; les revues de presse; d”

وات‌ه‌:‌دان‌ر‌ه‌ی‌نی‌به‌د‌رای‌بلا‌و‌گ‌رد‌ن‌وه‌ی‌ب‌ه‌ره‌م‌ه‌که‌ی‌ر‌ی‌گا‌له‌ک‌سانی‌تر‌ب‌گ‌رت‌له‌ش‌ب‌گ‌رد‌ن‌وه‌و‌و‌ه‌ر‌گ‌رت‌ی‌ه‌ندی‌ک‌ن‌خ‌ونه‌ی‌ب‌چ‌و‌وک‌که‌س‌روشتی‌پ‌ه‌خ‌نی‌ج‌م‌ده‌لی‌یان‌پ‌ر‌و‌ه‌ر‌ده‌ی‌یان‌زانی‌ستی‌یان‌ل‌یک‌زلی‌ن‌ه‌ری‌نو‌م‌پابه‌نانه‌ی‌گ‌ه‌ب‌ه‌ره‌م‌ه‌که‌له‌خ‌ت‌زی‌گ‌رت‌وه‌و‌ای‌د‌خ‌و‌را‌زیت‌ت‌،‌یان‌بلا‌و‌گ‌رد‌ن‌وه‌ب‌ه‌م‌ه‌ستی‌ه‌وال‌له‌ژئیر‌نا‌وونیشانی‌ل‌یک‌زلی‌ن‌ه‌ری‌د‌و‌و‌ا‌وه‌کان‌له‌پ‌ت‌گای‌رؤژنامه‌و‌ن‌یز‌که‌=

- ۱- رۆژنامه نووس سامەلەي کارمەندى لەگەلدا دەگرئى لەلايەنى مۆلەت پىتدانى ناسايى و نەخزىشپەو.
- ۲- لەکاتى دامەزرانى لە ھەر فەرمانىتکدا، ماوەي گارگردينى لە رۆژنامه نووسيدا بۆسەر سووچە و بەرزکردنەو و خانەنشپنى دەخزىتمەسەر ئىشەکەي.
- ۳- لەکاتى کارکردندا نەگەر تووشى پەککەوتەيىبەگ ھات پىتويستە نەو لايەنەي کە کارى پز دەکا ھاريکارى پىتويستى بکا نەمەش پەيوەندى بەمافى خانەنشپىپەو نىيە.
- ۴- دەگرئى رۆژنامه نووسى خانەنشپن بەپىتى حۆرکەسەگانى ياساي خانەنشپنى رۆژنامه نووسان لە دامودەزگاگاندا کار بکا.
- ۵- پىتويستە لەکاتى سکالا کردندا ناگادارى سەندىکا بەکرتەو، گە لە دزى رۆژنامه نووس پىشکەش دەگرئى و لەکاتى تاوانى بىندراودا نەبىن، نابىن رۆژنامه نووس پىرسار و وەلام و تۆقشەو، لەگەلدا بەکرتى بەتاوانىتک کە دراوتە پالى و پەيوەندى ھەيە بەنەنجامەدانى کارەگەيوە تا سەندىکا ناگادار نەگرت.

تەلەفون پۆتەو، بان لە رىنگاي وتاردا لە دانىشتە راسپارى و نىدارى و دادوهرى و زاننىبەکاندا، ھەروەھا لە رىنگاي نەر وتارەنەي کە لەو کۆپونەو گىشتىبانەدا پىشکەش دەکرتن کە مۆزکىتى راسپارى بان ناھەنگى رەسەمىجان پىتويە. مادام نامازە بەناوى دانەرەکەي و تەر سەرچاوەيە دەگرئى کە لىشى وەرگىراو.

ھەروەھا بەپىنى ماددە (۱۵) ي ياساي پاراستنى مافى دانەر، رۆژنامه نووس بۆي ھەيە نەو وتارەنەي دەربارەي وتوويى ناھورى و راسپارى و تايىنن گە پەيوەندىيان بەراي گىشتى کۆمەلەو ھەپە لە رۆژنامە و گزھارەکانى تەر وەرگرتن و دووبارە پلاويان بکەنەو بەسەرچىتک پەراشکاويەي و بەروونى نامازە بەسەرچاوەکەي بکەن. ھەروەھا لە ماددەي (۱۶) دا ھاتووە: «رۆژنامە و تىزگە و تەلەفونى بۆيان ھەيە بەمەسنى ھەوال بەپىن رەزامەندى دانەرەکەي تەر وتارەنەي کە لە دانىشتە ناشىراگانى نەخۆرەنە راسپارى بان نىدارى بان دادوهرىبەکانەو پىشکەش دەکرتن پلاويان بکەنەو، ھەروەھا بۆيان ھەيە نەر وتارەنەي کە لەو کۆپونەو گىشتىبانەي کە مۆزکىتى راسپارىيان پىتويە پىشکەش دەکرتن دووبارە پلاو بکەنەو مادام نەم وتارەنە ناراستەي گەل گراو، کە واتە نەبەر پۇشمايى تەم دوو ماددەيەدا بۆمان دەردەگەوئى کە نەگەر ھاتو نەو وتارەنەي لە شۆتە گىشتىبەگان ناراستەي گەل دەکرتن، دەگرئى لەلابەن رۆژنامه گانەو گەلکيان لىوەرگىرتن و بەپىن رەزامەندى دانەرەکەي دووبارە پلاوگرىتەو، بەلام دواي نامازەکردن بەناوى دانەرەگە و سەرچاوەکەي، ديارە ھزى نەمەش دەگرئىتەو بۆ نەو، کە وتارەگە ناراستەي گەل گراو و مەسەسنى رۆژنامەش وروژاندنى راى گىشتىبە، کە واتە ھەردوويگان لەو مەسەسەدا بەک دەگرنەو، بۆيە ھىچ تاكۆبىکەي لىن بەدى ناگرئى.

به‌رای نتیجه، یاسادانه‌ری کوردستان لهم حوکمه‌ی سه‌روه‌ده‌دا، له دانانی نه‌و پاشپه‌نده‌ی که ده‌لن: وه‌له‌کاتی تاوانی بیندراودا نه‌بن، نابین پوژنامه‌نوس پرسسار و وه‌لام و لیک‌ولپینه‌وی له‌گه‌لدا بکریئ به‌تاوانیک که دراوه‌ته پالی و په‌یوه‌ندی هم‌یه به‌نه‌نجامدانی کاره‌که‌په‌وه تا سه‌ندیکان ناگادار نه‌کریته سه‌رکه‌وتشرو بووه، چونکه تاوانه‌کانی پوژنامه‌گه‌ری هه‌رچه‌نده به‌شیتکی زوریان تاوانی بیندراون، به‌لام سه‌ره‌پای نه‌مه، هه‌ندپکی تریان تاوانی نه‌بیندراون، وه‌ک نه‌و تاوانانه‌ی که له ناکامی بلاونه‌گه‌رتنه‌وی حوکمی دادگا سه‌بارته به‌یه‌کلاکردنه‌وی نه‌و کیشانه‌ی که له پتگای پوژنامه‌گاندا روورده‌دن، هه‌روه‌ها نه‌و تاوانانه‌ی که له ناکامی بلاونه‌گه‌رتنه‌وی وه‌لامی نه‌و کس و لایه‌نانه‌ی که له پوژنامه‌گاندا تانه‌وته‌شهریان لهن دراوه‌یان له ناکامی خوگیلک‌کردن له راستکردنه‌وی نه‌و زانیاریه‌ چه‌وتانه‌ی که له پوژنامه‌گاندا بلاوده‌کریته‌وه، روورده‌دن.

۶- نه‌وه‌ی ده‌ستدیری بکاته‌سه‌ر پوژنامه‌نوس له‌کاتی نه‌نجامدانی یان به‌هزی کاره‌که‌په‌وه نه‌و سزایه‌ی ده‌درئ که بۆ نه‌و کسه‌سه‌ داندراوه که دست دریزی ده‌کاته سه‌ر کارمه‌ندی گشتی له‌کاتی نه‌نجامدانی فه‌رمان یان به‌هزی فه‌رمانه‌وه.

۷- نه‌و پوژنامه‌نوسه‌ی به‌هزی یان له‌کاتی نه‌نجامدانی کاره‌که‌پیدا ده‌سرن، به‌پیتی به‌پاریتکی نه‌نجومه‌ن به‌گوتیه‌ی پتیه‌وی ناوخ‌نازناوی نه‌ندامی شه‌ره‌فی له سه‌ندیکادا پته‌ده‌درئ.

ته‌گه‌ر بیت و سه‌رنجی نه‌م ساده‌یه به‌ه‌ین و به‌راوردی به‌که‌ین له‌گه‌ل فمسیلی دووه‌می یاسای ریک‌خستنی پوژنامه‌گه‌ری میسری ژماره (۹۶)ی سالی ۱۹۹۶ له‌ژیر نارونیشانی مافه‌کانی پوژنامه‌نوسان له ماده‌/۶ تاکو ماده‌/۱۷ ده‌بینین جیاوازیه‌کی زۆر له‌نیرانیاندا هه‌یه به‌چه‌شیتیک ده‌ترانین بلتین نه‌مانه‌ی له ده‌قی ماده‌/ ۱۹ی یاسای سه‌ندیکای پوژنامه‌نوسانی کوردستان هاتروه مافی ناسه‌ره‌کین و یاسادانه‌ری کوردستانی به‌لایه‌نی مافه سه‌ره‌که‌په‌کانی پوژنامه‌نوسان نه‌چوه که له هه‌موویان گه‌رنکتر مافی سه‌ره‌خه‌یجون له کار و پیشه‌کانیاندا و مافی ده‌سه‌به‌ر کردنی زانیاری و ناماز و هه‌وال له ده‌زگا حوکمی و ناحوکومیه‌که‌انه‌وه، هه‌روه‌ها مافی وه‌رگه‌رتنه‌وی وه‌لامی گشت نه‌و به‌سیارانه‌ی هه‌بن که نا‌راسته‌ی لایه‌نه په‌یوه‌ندیداره‌کانیان ده‌کات به‌مه‌به‌ستی راپه‌پاندنی کاره‌که‌ی، هه‌روه‌ها مافی ناماده‌بوونی گشت کۆنگره و کتبه‌وته‌وه گشتیه‌کانی هه‌بیت، هه‌روه‌ها نابین زۆروه‌نگ له پوژنامه‌نوس بکریئ سه‌رچاوه‌ی زانیاریه‌کانی خزی ناشکرا

بکات یان گوشار بخترتسه‌ری بۆ نهم مه‌بهسته و ئهمه و ددیان مافی ترکه له دووتویی
فهللی دووه‌می یاسای رنکخستی پۆژنامه‌گه‌ری میسری ناوبرا دینه به‌رچار.

له خواره‌وه ناماژه به‌هه‌ندی لایه‌نی نهم یاسایه ده‌گه‌ین:

له ماده‌/ ٦ داهاتوه: «پۆژنامه‌نووسان سه‌ربه‌خۆن و بۆ پابه‌راندنی کاره‌کانییان له
یاسا به‌ولاره هیچ ده‌سه‌لاتییان به‌سه‌روه نییه.»

هه‌روه‌ها له ماده‌/ ٧ داهاتوه: «نابین نه‌و بیسروپایه‌ی له‌لایه‌ن پۆژنامه‌نووسه‌وه
ده‌رده‌چن یان نه‌و زانیارییه‌ دروشانه‌ی به‌لاریان ده‌گاته‌وه بیسته هه‌یه‌گ بۆ نه‌هه‌شتی
ناسایشی، هه‌روه‌ها له سنووری یاسا نه‌بن نابین زۆری له‌ بگرتت بۆ ناشکرا کردنی
سه‌رچاوه‌ی زانیارییه‌کانی.»

له ماده‌/ ٨ داهاتوه: «پۆژنامه‌نووس مافی وه‌ده‌سته‌بنانی زانیاری و نامار و هه‌والی
پتگاپه‌ندراوی هه‌یه‌ بۆ به‌لا‌کردنه‌وه له‌سه‌رچاوه‌کانیدا به‌پیش یاسا نه‌و سه‌رچاوانه‌ چی
لایه‌نی حکومی بن، یان گشتی. هه‌روه‌ها پۆژنامه‌نووس بۆی هه‌یه‌ نه‌و شتانه‌ی وه‌ده‌ستی
ده‌که‌ون به‌لاریان بکاته‌وه.»

به‌ به‌یاریکی لایه‌نی په‌یوه‌ندیدار کارگه‌رییه‌ک یان نووسینگه‌یه‌گ له‌ هه‌ر وه‌زاره‌تیک یان
ده‌زگایه‌ک یان ده‌سته‌یه‌کی گشتی داده‌زری بۆ ناسانکاری وه‌ده‌سته‌بنانی نهم
زانیاریانه‌ی له‌ به‌رگه‌ی سه‌روه‌وه ناماژه‌ی پین کراوه‌.

هه‌روه‌ها له ماده‌/ ١١ داهاتوه: «پۆژنامه‌نووس بۆ پابه‌راندنی کساره
پۆژنامه‌گه‌رییه‌که‌ی مافی ناماده‌بوونی گۆنگره‌ و دانیشن و گۆبوونه‌وه گشتیه‌کانی
هه‌یه‌.»

شایه‌نی باسه‌، نهم چه‌ند ماده‌یه‌ی سه‌روه‌مان ته‌نها بۆ ئه‌وه‌نه‌ هه‌تیاره‌وه، ئه‌گه‌ینا نه‌رانی
تریش له‌ رووی ناوه‌رۆکه‌وه هه‌یچان له‌مانه‌ که‌متر نییه‌.

یاسادانه‌ری عه‌یراقلی له‌ یاسای سه‌ندیکی‌ای پۆژنامه‌نووسان ژماره (١٧٨) ی سالی
١٩٦٩ ی هه‌موارکراودا به‌په‌نچه‌وانه‌ی یاسادانه‌ری میسری و گوردستان زیاتر جه‌ختی
له‌سه‌ر پابه‌ندییه‌کانی پۆژنامه‌نووس کردۆته‌وه نه‌ک مسافه‌گانی. پین گروسان نهم‌ه‌ش
په‌نگدانه‌وه‌ی سیاسه‌تی سه‌رکوته‌کرانه‌ی نه‌و پۆتیه‌یه‌، بۆیه‌ سه‌یر نییه‌ که‌ ته‌نها دان به‌وه
دابهنی که‌ پۆژنامه‌نووس مافی نه‌وه‌ی هه‌یه‌ له‌گاتی دامه‌زرانی له‌ هه‌ر وه‌زیه‌یه‌که‌دا، هاو‌دی
کارکردنی له‌ پۆژنامه‌گه‌ریدا بۆ خه‌مه‌ته‌که‌ی بگه‌یژته‌وه و بۆ سه‌ر‌ه‌وچه‌ و به‌رزکردنه‌وه‌ی

مسوچه و خانہ نشین بیون سوودی لئ ودریگریت نہ گہر ہاترو ووزیفہ گہی خسلہ تینکی
رؤژنامہ گہری ھہ بیت (۱۹۹۲).

لہم پروہ شہود ھل لوئستی یاسادانہری کوردستانی لہ یاسادانہری عئراقی باشترہ،
چونکہ ھیچ کوت و ہندیکی لہ بہردہم نئم مافہ دانہ ناوہ، بزہ بہ بیٹی یاسای سہ تدیکای
رؤژنامہ نیوسانی کوردستان رؤژنامہ نیوس دوای دامہ زرائی لہ ھەر ووزیفہ یگدا بہن گوئدانہ
نہودی نایا نہ ووزیفہ خسلہ تی رؤژنامہ گہری ھہ یہ یان نا، بزوی ھہ بہ ماوہی کارکردنی
پیشروی لہ بواری رؤژنامہ گہریدا بہ مہستی سرود وەرگرتن بز سہر مسوچه و
بہر زکرنہ وی مسوچه و خانہ نشین بیون بز خزمہ تی نئساکہی بگرتنیتہ و (۱۹۹۳).

یاسادانہری لہ ونسی و لوئانی و کوردستانی بہ پیچہ وانہی یاسادانہری میسری لہ
دووتتی یاساکانی چاہمہ نی و رؤژنامہ گہریدا مافہ گانی رؤژنامہ نیوسانیان ریزہ نہ
نہ کردوہ.

بہ پای نئسہ، نئم سن یاسادانہرہ لئردہا مہستیان گہرانہوہ بوہ بز ہلگہ نامہ
نئوہولہ تیبہ گانی تایبہت بہ نازادیی رؤژنامہ گہری کہ بہ مہشیک لہ یاسای ناوخز
دادہ ندرین و ھتزی سہ پوایان ھہ یہ دوای نہودی نہ و دولہ تانہ پستدیان کردوہ، ھہ بزہ
لئسٹ نہ صدا بیتہ نگ بوہ نہ تاکو حوکمہ گانی تایبہت بہو مافانہ یگ بخزین و
رؤبہ پرووی دوربارہ بوہ نہوہ یاخود نا کوکی نہ بہن (۱۹۹۴).

شایہ نی ناماژہ بز کردنہ، یہ کئستی رؤژنامہ نیوسانی عہرہ بییش پرؤژہ یکی بز نازادیی
رؤژنامہ گہری گہ لالہ کردوہ و تیبیدا جہختی لہ سہر چہ ندین مافی گرنگ بز
رؤژنامہ نیوسان کردوہ (۱۹۹۵). لہ ماددہی دوہمی نئم پرؤژہ یدا ہاتوہ: «نازادیی
رؤژنامہ گہری نہ سانہی خواریوہ دہ گرتنہوہ: مافی دہر کردنی رؤژنامہ: مافی
رؤژنامہ نیوسان لہ وەرگرتنی زانیاریہ گان لہ سہر چاوہ جیاگان و شیکر نہوہ و توانج

۴۹۲- پروانہ دوقی ماددہی (۳۴) کہ تیبیدا ہاتوہ: «ساوہی کارکردن لہ رؤژنامہ گہریدا
بہ مسواریہ کردنی پیشہ دادنرت بہ مہستی جہستدنی حوکمہ گانی یاساکانی خزمہت لہ گانی
دامہ زرائندا لہ ووزیفہ یگ کہ خسلہ تینکی رؤژنامہ گہری ھہ بیتہ.

۴۹۳- پروانہ برگہی (۲) لہ ماددہی (۱۹).

۴۹۴- پروانہ خالی (۵-۱۱) پەر اوئزی (۱۸۷) سہارت بہو ہلگہ نامہ نئوہولہ تیبیانہ، ھہرہا پروانہ
پەر اوئزی (۱۸۶) سہارت بہ بیترستی میرنج بز حاردانی ماف و بہریرساریتیی رؤژنامہ نیوسان.
495- <http://www.ahram.Org.cg/Lay/act/wc.htm23/9/2001>.

لیندانیان! مافی رۆژنامه نووس بۆ پاراستنی نهێنی سه‌رچاوه‌ی زانیارییه‌کانی: ... هنده .
هه‌روه‌ها له مادده‌ی هه‌شته‌مدا هاتوه: «ده‌ستدرتژیکردنه سه‌ر ناسایشی رۆژنامه‌نووس
به‌هۆی دهبه‌کاربوونی به‌کارێک له‌ کاره‌کانی پێشه‌که‌ی یاساغه» .

هه‌روه‌ها له مادده‌ی ده‌یه‌مدا هاتوه: «رۆژنامه‌نووس مافی وه‌رگرتنی زانیاری و
ناساره‌کانی له سه‌رچاوه‌کانیانه‌وه ج له‌ لایه‌ن ده‌زگا‌کانی حکومه‌ته‌وه یان ده‌زگا
گه‌شتیه‌کانه‌وه هه‌یه و بۆی هه‌یه ب‌لاویشیان بکاته‌وه . هه‌روه‌ها مافی چاوخاندنی
به‌گه‌شت به‌لگه‌نامه پرسیه‌کان هه‌یه . هه‌روه‌ها مافی ئه‌وه‌ی هه‌یه وه‌لامی ئه‌و پرسیارانه‌ی
که ناراسته‌ی لایه‌نه په‌یوه‌ندیده‌اره‌کانی ده‌گات وه‌ریگرتنه‌وه» .

هه‌روه‌ها له مادده‌ی یانزه‌مدا هاتوه: «رۆژنامه‌نووس له سنووری راپه‌ڕاندنی کاره‌که‌یدا
مافی ناماده‌بوونی کۆبوونه‌وه گه‌شتیه‌کان و دانیه‌شته‌کانی دادگا‌کان و دانیه‌شته‌کانی
ئه‌لجورمه‌نی نۆتیه‌رایه‌تی و ناوخۆ و کۆمه‌له‌ی گه‌شتی سه‌ندیکا‌کان و یه‌که‌تیه‌یه‌کان و
یانه‌کان و کۆمه‌له‌کان و ده‌زگا گه‌شتیه‌کانی تری هه‌یه نه‌گه‌ر هاتو ئه‌و دانیه‌شته‌ی یان ئه‌و
گۆبۆنه‌وانه به‌پیتی یاسا و پێساگان داخراو یان نه‌پیتی نه‌بوون» .

هه‌روه‌ها له مادده‌ی دوانه‌مدا هاتوه: «رۆژنامه‌نووس تاک‌لایه‌نانه و به‌ویست و
ناره‌زووی خۆی مافی گۆتایی پێته‌نایی گه‌یه‌ستی کاره‌که‌ی له رۆژنامه‌دا هه‌یه...» .

له‌ هیانی به‌راوردکردنی یاسای سه‌ندیکا‌ی رۆژنامه‌نووسانی کوردستان و پرۆژه‌ی یاسای
رۆژنامه‌نووسانی یه‌که‌تیه‌ی رۆژنامه‌نووسانی عه‌ره‌بی و یاسای هیسری و لوینانی و
فه‌رنسی و عێراقیدا بۆمان ده‌ده‌که‌وێ که مافی وه‌رگرتنی زانیاری و هه‌واله‌کان له ده‌زگا
حکومی و ناحکومییه‌یه‌کان و مافی وه‌رگرتنه‌وه‌ی وه‌لامی ئه‌و پرسیارانه‌ی که ناراسته‌ی
لایه‌نه په‌یوه‌ندیده‌اره‌کان ده‌گه‌رت، هه‌روه‌ها مافی پاراستنی نه‌پیتی سه‌رچاوه‌ی زانیارییه‌کان
بۆ رۆژنامه‌نووس گه‌رتگه‌رتین ئه‌و مافانه‌ن که پێویسته بۆ رۆژنامه‌نووسان ده‌سته‌به‌ر بکێژن .
بۆیه بۆ یاسادانه‌ری کوردستان پێشنیار ده‌که‌ین که چاوپێکی تر به‌یاسای سه‌ندیکا‌ی
رۆژنامه‌نووسانی کوردستاندا به‌خه‌یینه‌وه و نهم را و سه‌رنجمانمان له‌باره‌ی مافه‌کانی
رۆژنامه‌نووسان له هه‌مرا‌کردنی نهم یاسایه‌دا له‌به‌رچاوه‌ بکێژن . چونکه نهم مافانه
په‌یوه‌ندییه‌کی پته‌ریان به‌ناو‌دروکی کاری رۆژنامه‌نووسه‌وه هه‌یه و پیتی نهمانه ناتوانن وه‌کو
پێویست کاری خۆی ئه‌نجام بدات و نامانجێش بپێکن .

خه‌یدەر حوسین له‌باره‌ی گه‌رنگیی نهم مافانه‌وه ده‌لێ: «رۆژنامه‌نووس بۆ وه‌رگرتنی

زانیارییه‌کان له ده‌زگاگانی حکومەت ئەزەتیکی زۆر دەچێژن، نەگەر بێت و ئەو دەزگایانە لە‌رووی پۆژنامە‌نووسی داخرا‌ین، ئە‌ی چۆن دە‌توان‌ین زانیاری پتووست بۆ راپەراندنی کارە پۆژنامە‌گەرییه‌کە‌ی لە‌و دە‌زگایانە وەر‌بگیر‌یت؟»^(٤٩٦).

ئە‌و‌ی شایە‌تی با‌سە، لە‌ دە‌وڵە‌تە‌ عەرەبییه‌کاندا سەرە‌رای دە‌قنوو‌سکردنی ئە‌م مافانە‌ لە‌ دە‌ستوور و با‌سا و پێ‌ساکانیاندا، کە‌چی تا‌کو نێ‌ستا لە‌‌رووی پراکتیکە‌وه، ئە‌م بابە‌تە‌ وە‌کو عەرە‌کە‌بی سەر‌کامە‌ز ما‌وە‌تە‌وه و لە‌و دە‌وڵە‌تاندا ئە‌م مافانە‌ بە‌ پۆژنامە‌نووس رە‌وا نابێ‌ژێت. لە‌م بارە‌یه‌وه (سعید السعید)^(٤٩٧) دە‌ڵێ‌: «دە‌کۆئ بێ‌سێ‌ن لە‌وه‌تە‌ی نە‌تە‌وه یە‌ک‌گرتووه‌کان لە‌ ساڵی ١٩٩٣دا پۆ‌ژی پۆ‌ژنامە‌گە‌ری جێ‌به‌جێ‌یان راکە‌یان‌دوو‌ه، بارو‌دۆخە‌که‌ هیچ گۆ‌ڕانی بە‌سە‌ردا نە‌هاتوو‌ه. نێ‌ستا نا‌هەنگ بە‌‌پۆ‌نە‌ی ساڵی هە‌شتمی ئە‌و پۆ‌ژووه‌ دە‌گێ‌ژێ‌ن، کە‌ گۆ‌رم بێ‌یاری نە‌تە‌وه یە‌ک‌گرتووه‌کان مانای وایە‌ هە‌سوو دە‌وڵە‌تە‌ عەرەبییه‌کان رە‌زامە‌ندیان لە‌سەر پێ‌شان دا‌وه و ئە‌و بە‌یاننامە‌یه‌ی ئە‌تە‌وه یە‌ک‌گرتووه‌کان دوا‌ی بێ‌هاردان لە‌سەر ئە‌و پۆ‌ژووه‌ دە‌ریکۆ‌ه دە‌وڵە‌تانی هان دا‌وه، کە‌ پێ‌ژ لە‌ نازادێ‌ رادەر‌پێ‌ن و نازادێ‌ پۆ‌ژنامە‌گە‌ری بگرن و مافی و دە‌ست‌هێ‌نانی هە‌و‌ا‌ل و زانیاری بە‌ پۆ‌ژنامە‌نووسی بێ‌هە‌شێ‌ژن و بێ‌ کۆ‌ت و بە‌‌ند بێ‌لای بکاتە‌وه، بە‌لام - بە‌داخ‌وه - پێ‌یادە‌کردنە‌کە‌ لە‌بارە‌ی چێ‌رکێ‌کی تره‌وه دە‌دوێ‌ و دە‌گێ‌ژێ‌تە‌وه»^(٤٩٨).

هەر‌وه‌ها لە‌بارە‌ی ئە‌دە‌رگ‌سندن و پاراستنی نە‌هێ‌نی سەر‌چا‌و‌ی زانیارییه‌کانی پۆ‌ژنامە‌نووسە‌وه^(٤٩٩)، لو‌س دال‌گی‌شی بە‌رتۆ‌هە‌ری راکە‌یان‌دنی لێ‌ژنە‌ی پە‌یام‌نێ‌رانی نازادێ‌ پۆ‌ژنامە‌گە‌ری دە‌ڵێ‌: «لە‌ کۆ‌مە‌ڵگە‌یه‌کی دیموکرات و نازاددا، دە‌بێ‌ پۆ‌ژنامە‌نووسان

٤٩٦- جە‌د حە‌سین الحە‌بە‌د: الص‌حافة بین الاعیاء و الضغوطات الخارجه، تۆ‌ری نێ‌هە‌نێ‌ت: <http://www.annabaa.org/nba46/sahafa.htm> 29/9/2001.

٤٩٧- سعید السعید، بە‌رتۆ‌هە‌ری جێ‌به‌جێ‌کاری مە‌لە‌بە‌ندی راکە‌یان‌دنی پۆ‌ژووه‌‌لا‌سی نازرا‌ست و با‌گۆ‌ری نە‌فریاقیە‌ و لە‌ ئە‌ن‌دە‌ن دا‌دە‌نێ‌شت،

٤٩٨- کە‌نالی ئە‌ل‌جێ‌زێ‌ه: بە‌رنامە‌ی زیاتر لە‌ راپە‌ک، وەر‌گێ‌ترانی پۆ‌ژنامە‌فانی، گۆ‌لفاری پۆ‌ژنامە‌فانی ژمارە (٦-١٧) ساڵی دوو‌م، پایز-زستان، ٢٠٠١-٢٠٠٢، ج.٧.

٤٩٩- شایە‌تی با‌سە، بە‌‌پێ‌ی راپۆ‌رتێ‌کی ئە‌ل‌جێ‌زێ‌ه پە‌یام‌نێ‌رانە‌ فانیسا لی‌جی‌ت ئە‌و پۆ‌ژنامە‌نووسە‌ نە‌مریکییە‌ بە‌ کە‌ لە‌بەر ئە‌وه‌ی رە‌فزی کرد سەر‌چا‌و‌ی زانیارییه‌ نایە‌تییه‌کانی خۆ‌ی نا‌شکرا بکات بۆ‌یه چل و جە‌وت پۆ‌ژ لە‌ بە‌ندیخانە‌ مایه‌وه، کە‌ تا‌کو نێ‌ستا کە‌ زۆ‌ترین ما‌و‌یه‌ پۆ‌ژنامە‌نووستیک لە‌سەر ئە‌م تۆ‌هە‌تە‌ لە‌ بە‌ندیخانە‌ مایه‌وه‌کی و! دێ‌ژ بێ‌نێ‌تە‌وه. بێ‌شێ‌رش و لیا‌م فاری پە‌یام‌نێ‌ری پۆ‌ژنامە‌ی =

توانای پاراستنی سەرچاوه تایبه تیهه کانی زانیارییه کانی خۆیان هه بێت. به ئینکارکردنی نهم مافهی رۆژنامه نووسان، رۆژنامهی سهرههخو ههرهشهی له لادا دهکرت که به پیتی بهگهه ههمواری دستوری تهمریکی زامن کراوه (۱۵۰۰).

شایهنی ناماژهه بۆکردنه، ولاته یه کهگرتوه کانی نه مریکا بایه خیتی زۆری به مافهی رۆژنامه نووس له وهگرتن و بلاوکردنه وهی زانیاری و ههوالهکان داوه و بۆ نهم مه بهستهش له سالی ۱۹۶۶ کۆنگریس یاسایهکی بۆ نازادی زانیارییهکان دهکرد (۱۵۰۱). به پیتی نهم یاسایه، رۆژنامه نووسان به حوکمی یاسا بۆیان ههیه داوای پیتن و پشکنینی نهو به لگه نامانهی حکومهت بکن که تایهتن به چالاکییه کانی حکومهت (۱۵۰۲).

نهمو، نهمرز له ههموو ویلایهته کانی ته مریکا، یاسایهک به ناوی (مافی تهماشاکردن - الحق فی الاطلاع) ههیه (۱۵۰۳). له راستییدا، بوونی نهم یاسایه و یاسایهکی تری هاوچمشن له نه مریکا که ناسراوه به یاسای (کنزبونهوه کراوهکان - الاجتماعات المفتوحة) وایکردوه چاوه تیرکردنی جموجۆل و چالاکییه کانی حکومهت گارتیکی ناسان بیت. به پیتی نهم یاسایهی دوایی، ده بێت گزبونهوه کانی داموده زنگا کانی حکومهی ناشکراو کراوه بیت و ههروهها کات و شتی به ستیشیان له لای ههمووان دیار بیت (۱۵۰۴).

موماره سه کردنی مافی تهماشاکردن و پشکنینی به لگه نامه کانی فیدرالییش له لاین رۆژنامه نووسه وه له زنگان پیشکهشکردنی داخوازییه که وه ده بێت. رۆژنامه نووس پیشکهشی نهو فهرمانیه رهی دهکات که لهو دهزگا حکومهیه دا به ررسی جینه جیکردنی یاسای (foia) یه. بهم پیتیه، نهو رۆژنامه نووسه دهتوانن تهماشای نهو به لگه نامه

«لرس ته لهجوس» بۆ ماوهی چل و شمش رۆژ له سالی ۱۹۷۲ به ههمان تهمهت له بهندیحانه مایه وه چونکه ره فزوی کرد سهرچاوهی به لگه نامه کانی که تایهت بوون به داواگایبکردنی چارلز مانسنی ناشکرا بکات. بۆ زانیاری زیاتر به روانه:

<http://www.cfp.org.news/documents/vlagltr.htm> 8/10/2001.

500- <http://www.cfp.org.news/releases/view.cg.20017/31/eggetttx18/10/2001>.

5۰۶- کورت کراوه گهی به پیتیه له (FOIA).

5۰۷- به جارد. آی. بمسئید: الحق فی الاطلاع (۱-۷). وهگرتنای له نینگلزییه به عبدالرزاق

عبدالله. کۆفاری «گولان العربی» ژماره (۶۵). نشرینی بهگهه، ۲۰۰۱، ل. ۱۷۷.

5۰۸- به جارد. آی. بمسئید: الحق فی الاطلاع (۱-۲). سهرچاوهی به پیتیه. ل. ۱۸.

5۰۹- به جارد. آی. بمسئید: الحق فی الاطلاع (۲-۷). وهگرتنای له نینگلزییه به عبدالرزاق

عبدالله. کۆفاری «گولان العربی» ژماره (۶۶). نشرینی دوهم، ۲۰۰۱، ل. ۱۸۱.

حکومییانه بکات و ویتنه‌شان له بهر بگریتهوه (۱۵۰۵).

له راستیدا، مافی ته‌ماشاگردن کۆکه له گه‌ژ سروشتی نازادیی رژۆنامه‌گیریدا، چونکه نه‌و نازادییه‌ی که رژۆنامه‌نووسان له زاده‌پریندا هه‌یانه، به‌شیکه له مافیکی بنه‌ره‌تی تر، نه‌ریش مافی هه‌موو که‌سیکه له به‌نازادی ته‌ماشاگردن و پشکینی رووداوه‌کان، بۆ هه‌موو نه‌و کاروبارانه‌ی جینگای بایه‌خی نه‌ون، هه‌روه‌ها مافی گوزارشتکردن و بلاوکردنه‌وه‌ی به‌رپرایی عۆی له‌باره‌ی نه‌و رووداوانه‌وه هه‌یه (۱۵۰۶).

به‌لام له کوردستانی عێراقدا، هه‌روه‌گو له کاتی باسکردنی مافه‌گانی رژۆنامه‌نووس له یاسای سه‌ندیگای رژۆنامه‌نووسانی کوردستاندا ناماژه‌مان پیتی کرد، یاسادانه‌ری کوردستان به‌په‌تجه‌وانه‌ی یاسادانه‌ری ته‌مریکی، مافی رژۆنامه‌نووسی له ته‌ماشاگردن و نامادیه‌بوونی کۆنگره و کۆبوونه‌وه گشتیه‌یکاندا قهرامۆش کردوه، له کاتیگدا به‌وونی نه‌م دوو مافه بۆ رژۆنامه‌نووس زۆر گرنگه، بۆ نه‌وه‌ی به‌ناسانی و سه‌رکه‌وتوانه له نزیکه‌وه چاره‌گیری جمهوۆل و کاروباره‌گانی حکومهت بکات. بۆیه، شاراوه‌یه، که زۆرجاران هه‌ندێ رژۆنامه و که‌ناله‌گانی راگه‌یاندن یان رژۆنامه‌نووسان له کوردستاندا گله‌یی و گازانده‌ له حکومه‌تی هه‌ریسی کوردستان و داموده‌زگاگانی بکهن بۆ ده‌رفه‌ته‌دانی موماره‌سکردنی نه‌م مافه که مافیکی سه‌ره‌گییه بۆ رژۆنامه‌نووس (۱۵۰۷).

بۆیه، پێشینه‌ر ده‌گه‌م، یاسادانه‌ری کوردستان یاسای سه‌ندیگای رژۆنامه‌نووسانی کوردستان ژماره (۴)ی سالی ۱۹۹۸ هه‌موار بکات و دان به‌هه‌ندێک مافی تری پێوست بۆ رژۆنامه‌نووسانی کوردستان بێت. له‌و مافانه‌ش مافی سه‌ره‌خۆبوونیان له کار و

۵۰۵- ربحارد. آي. عیستد: الحق في الاطلاع (۲-۲)، سه‌رچاوه‌ی پێشو، ۱۹۹۰.

۵۰۶- جوتیار محمد رشید صديق: الحماية الدولية للصحفيين في مناطق النزاعات المسلحة، رسالة قدمت الي جامعة بغداد - كلية القانون، عام ۱۹۹۹، لتليل شهادة الماجستير في القانون الدولي.

۵۰۷- سه‌بارت به‌نه‌بوونی مافی ته‌ماشاگردن و نامادیه‌بوون له کۆبوونه‌وه گشتیه‌یکان له کوردستاندا، رژۆنامه‌ی هاوولاتی ستورنێکی نووسیه‌وه و تهایدا گله‌یی و گازانده‌یه‌کی زۆر ناراسته‌ی به‌ره‌مان و حکومه‌تی هه‌ریسی کوردستان ده‌کات و ده‌لێ: «زۆری چواری مانگ رژۆنێکی ناسایی نه‌بو له مێژووی نازدی گه‌لی کوردستان... له‌م رژۆهدا هه‌چ شتیک عمده‌لێ تێدا نه‌ه‌و، هه‌ر له سه‌رده‌ناوه له ده‌رگای نێو ته‌لاه‌که‌وه بۆ ماوه‌ی زیاتر له بیست ده‌قیقه به‌یامینیری هاوولاتی رێگای پێنه‌درا به‌جێته زووره‌وه و ناسنامه‌که‌یان لێ وه‌رگرت، له کاتی کۆنگره رژۆنامه‌نووسیه‌که‌شه‌دا دیسان رێگا نادریت که‌ناله ناوخره‌یه‌یکان پرسسار بکهن...» «ه‌روانه «رژۆنامه‌ی هاوولاتی» ژماره (۹۳) رۆژی دووشه‌مه ۲۰۰۲/۱۲/۱۷.

پهشه‌کانياندا، هه‌روه‌ها مافی تهماشاکردن و وه‌رگرتنی زانیاری و هه‌واله‌کان له ده‌زگا حکوموی و ناحکومیه‌کان له‌گه‌ل مافی ناهاده‌بوون له کۆنگره و کۆن و کۆبوونه‌وه گه‌شیه‌کان، بۆ نه‌وه‌ی رۆژنامه‌نووس له چاودێریکردنی کاروباره‌کانی حکوموت کارا تر بیت.

ه- ٢-١-٥ نه‌هه‌گانی رۆژنامه‌نووس

هه‌روه‌کو له خالی پيشرو ناماژه‌مان پيش کرد، له‌و ده‌وله‌تانه‌دا گه پته‌وه‌ی سیستمی ديوکراسيه‌ت ده‌گرت و تياياندا مافی مرۆف و ديوکراسيه‌ت به‌رقه‌راوه و ياساش سه‌ره‌ره، رۆژنامه‌نووس رۆژنکی گه‌رنگ له‌ وروژاندنی رای گه‌شتی و چاودێریکردنی چالاکیه‌کانی حکوموت و پيشکه‌شکردنی زانیاری به‌کۆمه‌لانی خه‌لک ده‌بين. جا بۆيه له به‌رامبه‌ر نه‌مه‌دا ده‌ين له موماره‌سه‌کردنی کاره‌کانياندا پابه‌ندی کۆمه‌لنک پته‌وه‌ی ياسای و سیستمی بين، له‌کاتێکدا، نيمرۆ له‌رووی پيشکه‌وتنی ته‌کنه‌لوژياوه. جيهان له‌ گۆزانیکی زۆر خه‌ترادايه و وه‌رگرتن و به‌لاو‌کردنه‌وه‌ی زانیاریه‌گانه‌ش له‌ تۆری نسته‌رنیت به‌شيه‌وه‌کی خه‌تر و به‌رلاو واده‌خوازیت که رۆژنامه‌نووسان له‌ هه‌ممو کاتێک زیاتر به‌وه‌په‌ری هه‌ستکردن به‌به‌رسياریتی نه‌خلاق و ياسايه‌وه به‌کاره‌کانيان هه‌ستن. نه‌هه‌ش خۆی له‌ خه‌تدا، واده‌خوازیت که رۆژنامه‌نووس نه‌ک ته‌نه‌ما پابه‌ندی ياسا و ريسای ده‌وله‌ته‌که‌ی خۆی بیت، به‌لکوو پابه‌ندی نه‌هه‌ما و پرسيه‌کانی مافی مرۆف و نه‌خلاق پيشه‌که‌ی خۆشی بیت.

سه‌بارت به‌نه‌ه‌ما و پرسيه‌کانی مافی مرۆف، نه‌وه‌نده‌ی په‌روه‌ندييان به‌نه‌رک و پابه‌نديه‌کانی رۆژنامه‌نووسانه‌وه هه‌يه، ده‌توانين به‌گه‌رپينه‌وه بۆ ده‌قی ماده‌ (١٢) ی جازنامه‌ی جيهانی مافه‌کانی مرۆف که له‌م روه‌وه پينجینه‌یه‌کی گه‌شتی دارشته‌وه و ده‌لن: «ناه‌ن زانی تايه‌تی و خه‌تران و مندال و نامه‌گۆرینه‌وه‌ی هه‌يچ که‌سه‌تيک به‌خرته‌به‌ر ده‌ستجوهره‌داتێکی هه‌ره‌سه‌کی تاو و ناوبانه‌گه‌شتی بزپت و هه‌ممو که‌سه‌تيک مافی نه‌وه‌ی هه‌يه که ياسا له‌و ده‌ستجوهردان و هه‌رشانه‌ بيباوێزیت»^(١٥٠٨).

٨- ٥- نه‌هه‌ش ده‌قه‌که‌په‌تی به‌زمانی تينگلیزی:

“No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks”

همروه‌ها له دهقی ساددهی (۳۹) دا هاتروه: ۱- همورو گه‌ستیک به‌رام‌بهر بهر کۆمه‌لگه‌یه‌کی که به‌تنبیا له‌وی دهره‌ت به‌گه‌سایه‌تی نه‌و دده‌رت که گه‌شه‌به‌کی تازادیه‌ی ته‌واو بکات به‌رپر‌سیاره.

۲- بۆ مۆزگه‌رکردنی دانیه‌دانان و پتیزلیگرتنی ماف و نازادیه‌گانی خه‌لکی تر و بۆ وه‌دیه‌تانی داخوازیه‌ ره‌واگانی سیم‌ی گشتی و به‌رزوه‌ندی گشتی و ره‌وش له کۆمه‌لگه‌یه‌کی دیوکر‌اسیدا، همورو گه‌ستیک له به‌کاره‌تانی ماف و نازادیه‌گانییدا، ته‌نبا ملکه‌چی نه‌و کۆت و به‌تدانه ده‌بیت که یاسا به‌یاری ده‌دات.

۳- نابیت به‌هیچ شتیه‌یه‌گ نه‌م ماف و نازادیه‌گانه دژ به‌ناما‌ج و پرنسپه‌گانی نه‌توهه یه‌گرتوه‌گان به‌کار به‌یتدرتین» (۱۵۰۹).

همروه‌ها له دهقی سادده (۳۰) دا هاتروه: «نابیت هیچ ده‌ق‌تیک‌ی نه‌م یانگه‌وازه‌ وا لیک‌بدر‌تیه‌وه که رتگه‌ ده‌دانه ده‌وله‌تیک یا کۆمه‌ل‌تیک یا تاکه‌گه‌ستیک که مافی نه‌ویان هه‌بیت چالاکی یان کار‌تیک به‌کن به‌مه‌به‌ستی تیک‌دانی ماف و نازادیه‌گانی نیتو نه‌م جار‌نامه‌یه» (۱۵۱۰).

همروه‌ها به‌لێتی نیتوده‌وله‌تی مافه‌ده‌نی و رامبار‌یه‌گانی سالی (۱۹۶۶) یه‌ش له سادده‌ی (۱۹) دا جه‌ختی له‌سه‌ر پتیزگرتنی ناو و ناویانگ و مافه‌گانی مرژ و پاراستی ناسایشی نیشتمانی و پتیره‌وی گشتی و خووره‌وشندا کرده‌توه، همروه‌کو له خالی پتیره‌و نامارزه‌مان پتی کرد.

۵۰۹- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌به‌تی به‌زمانی نینگلیزی:

- 1- Everyone has duties to the community in which alone the free and full development of his personality is possible
- 2- In the exercise of his rights and freedoms, everyone shall be subject only to such limitations as are determined by law solely for the purpose of securing due recognition and respect for the rights and freedoms of others and of meeting the just requirements of morality, public order and the general welfare in a democratic society
- 3- These rights and freedoms may in no case be exercised contrary to the purposes and principles of the United Nations.

۵۱۰- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌به‌تی به‌زمانی نینگلیزی:

Nothing in this Declaration may be interpreted as implying for any State, group or person any right to engage in any activity or to perform any act aimed at the destruction of any of the rights and freedoms set forth herein

بن لاه بنهما و پرنسیپالتهی که له جارنامه‌ی جیهانی مافی سرۆژ و به‌لینی نینوده‌وله‌تی مافه مه‌ده‌نی و رامابازییه‌کاندا هاتوون، کۆمه‌لیک بنهما و پرنسیپی تریش هه‌ن له دوو‌تۆتی پیتستی شه‌ره‌فی پیشه‌ی رۆژنامه‌گه‌ریدا هاتوون و ده‌بی رۆژنامه‌نووس پایه‌ندیان بیت نه‌گیشا رووبه‌رووی سزا ده‌بیته‌وه. هه‌ر رۆژنامه‌یه‌ک و هه‌ر سه‌ندیکیه‌کی رۆژنامه‌نووسان و هه‌ر کۆمه‌له‌ و پتنگه‌راوتیکی رۆژنامه‌نووسان بۆی هه‌یه پیتستیگ (لائحه) به‌و بنهما و پرنسیپه‌ پیشه‌ییانه‌ ده‌ریگات^(١١١).

له‌ خواره‌وه‌ له‌به‌ر رۆشنایی یاسای سه‌ندیکیای رۆژنامه‌نووسانی کوردستان و یاسای به‌راورددا، تیشک ده‌خه‌ینه‌ سه‌ر گرتگرتین نه‌و نه‌رکانه^(١١٢):

یاسای سه‌ندیکیای رۆژنامه‌نووسان ژماره‌(٤)ی سالی ١٩٩٨ نه‌رکه‌کانی رۆژنامه‌نووسی له‌ فه‌سلی چواره‌مدا له‌ژیر ناوونیشانی (ماف و پایه‌ندییه‌کان) له‌ ماده‌ی بیسته‌مدا

٥١١- وه‌ک پیتستی مینوخ و پیتستی کۆمه‌له‌ی نه‌مریکای باکوور بۆ ده‌سته‌ی نووسه‌ران و پیتستی به‌کیتسی نه‌شمانی رۆژنامه‌نووسانی به‌رستانی و پیتستی رۆژنامه‌نووسانی یه‌انی که له‌ خالی پیشو شام‌ژمان پیتیان کروه‌وه. بن له‌و کۆمه‌له‌ و پتنگه‌راوتی سه‌روه، چهندانی تریش له‌سه‌ر ناستی ناو‌خ و جیهاندا هه‌ن، له‌وانه: پتنگه‌راوی «سه‌کۆی رۆژنامه‌نووسی - مندی الص‌حافه» له‌ نه‌رلیگۆن و «په‌یانگه‌ی نینوده‌وله‌تی بۆ رۆژنامه‌گه‌ری» که باره‌گایه‌کی له‌ قیبه‌نشیایه‌ و «پتنگه‌راوی عه‌ره‌بی بۆ نازادی رۆژنامه‌گه‌ری - W. F. P. A» که باره‌گایه‌کی له‌ نینگه‌سه‌رایه‌ و پتنگه‌راوی «قه‌یدرالیته‌ی نینوده‌وله‌تی بۆ رۆژنامه‌نووسان» له‌ جه‌زایر و «لێژنه‌ی پاراستنی رۆژنامه‌نووسان - J. P. C» که باره‌گایه‌کی له‌ نه‌مریکایه‌ و ده‌زگای «سه‌کۆی نازادی - Freedom Forum» و «سه‌کۆی سه‌ره‌به‌ستی - مندی الحریه» و «لێژنه‌ی په‌مانتیران بۆ نازادی رۆژنامه‌گه‌ری» له‌ نه‌مریکا و «سه‌کۆی رۆژنامه‌نووسانی عه‌ره‌ب - مندی الص‌حافیین العربیه» و بنگه‌ی «پاراستنی نازادی رۆژنامه‌نووسان» له‌ تۆردن و پتنگه‌راوی «په‌مانتیرانی بن سنوور - مراسلون بلا جنوده» له‌ فه‌ره‌نسا و «به‌کیتسی رۆژنامه‌نووسانی جیهانی» و هی ده‌که‌شی.

٥١٢- بن له‌ یاسای سه‌ندیکیای رۆژنامه‌نووسانی کوردستان، که به‌شێوه‌یه‌کی نایه‌نی پایه‌خی به‌نه‌رکه‌کانی رۆژنامه‌نووسان داوه. یاسای سزادانی عیتراتییش که یاسایه‌کی به‌کاره‌ له‌ هه‌رنی کوردستانی عیتراتدا. گشت نه‌و کردارانی ده‌ستیشان کروه‌وه که له‌لایه‌ن رۆژنامه‌نووسه‌وه‌ و له‌ پتگی رۆژنامه‌وه‌ نه‌جیه‌ ده‌دریت و به‌تاوان داوه‌ندۆن، له‌گه‌ڵ دیارکردنی سزای هه‌ره‌یه‌گتیک له‌ تارانانه‌. هه‌روه‌کو تۆزگی تر له‌ باسکردنی تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ریدا باسان لێوه‌ ده‌که‌بن. هه‌روه‌ها یاسای مافی دانهری عیتراتییش له‌ ماده‌ی ١٤١، ١٥، ١٦ ده‌ خه‌تی له‌سه‌ر هه‌ندیک له‌ نه‌رکانه‌ کروه‌ته‌وه، هه‌روه‌که‌ له‌ په‌راوتی مافه‌کانی رۆژنامه‌نووسدا نامازمان پیتی کروه‌وه.

- پرزبند کردوره^{۱۹۱۳} که نهمش دهقه که به تی: «نابین رۆژنامه نووس نهم کارانه بکا:
- ۱- نهودی دهسه لانه کانی لیکولینه وه، میان دادگاکان گرتو یانه ته نهستۆ که کار دهکاته سر رتهوی لیکولینه وه یان داگاییکردن.
  - ۲- نه نجامدانی نهر پیشه یه بهین تازه کردنه وهی به شداریبون له مه ندیکادا به پیتی نهم یاسایه.
  - ۳- به کارهتانی ههر هزیهک یان یتگه یهک به مه بهستی قازانجی نارهوا.
  - ۴- ودرگرتنی بیتاک بهین ره زامه ندیی نه نجومه ن.
  - ۵- ناویانگ زواندی پیشه که و ناشکرکردنی نه یتییبه کانی یان ههر شه کردن له هاو نیشتامیان به هدر یتگا و شیوه یهک بهین له شیوازه کانی رۆژنامه نووسی.
  - ۶- شلۆقکردنی متسانه کردن به سیستمی فیدرالی له کوردستانی عیراقدا و شیواندی ناسایشی هاوولاتییان به یتگای راسته و خۆ بهین یان ناپاسته و خۆ و ههروه ها روژاندنی شهریه کانی جه ماوه به هدر یتگایهک بیت.
  - ۷- قۆشه وهی وشه ی نووسراو یان نیتردراو بز مه بهستیکی تایبه تی و بز به رۆشه وندی تایبه تی و زیان به خشین به خه لکی تر، یان خۆکردن به کهسانی تر (انتحال صغه) یان هه لگرتنی بیرو که یهک بز زیان که یاندن به رهوشی گشتی و نیزامی گشتی.
  - ۸- به ده له بهردنی جه ماوه به زانیاری نادرست و لیکدانه وهی رووداره کان، به جۆرتیک دوورین له دهشتاکی یان به لاو کردنه وهی نادلییایی لیتیان.
  - ۹- له به نروسیته وه و هه رگرتن (اقتباس) له به ره همی کهسانی تر بهین ناماژه کردن بز خاوه نه که یان سرچاوه که ی^{۱۵۱۱}.

۱۹۱۳- هه روه ها یاسای چاپه مه نسی هه رقی کوردستان ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۴ ی هه مرارکرار له پر که ی به که می ماده ی نۆ به مه دا کردنی هه تدیگ کرداری له یتگای چاپه مه نیویه قه دهغه کردوه، نهمش دهقه که به تی: «به لاو کردنه وهی هاندانی تاوان و په لشاری تیرۆز و په واجه پیدان و فه ره مکردنی یتگا و مو مکیاتی تاوان و تیرۆز و شه رجوین و تاته و تمشیری دۆ به که سان و سوکایه تی کردن به حیره تی دین و مه زوب و ناداب و سیستمی گشتی، قه دهغه به.»

۱۹۱۴- نهمرۆ له سابه ی تۆزی نینته رنیشه وه بزمان هه به به جینه نار ده یان شرتن له سر نهم تۆزی زانیاریه دا و به ناسانی له چه تدهین سه رجاوه وه به گهینه زانیاریه جۆراوجۆزه کان. به لاق هه روه گو رۆبه رت سه لپه ش ده لئ: و گرتن گه نویه له به گاره تانی نهم زانیاریانه بهین که پانه وه بز =

۱۰- قزوستانه‌وی رۆژنامه‌نوسی یز تانه‌لیدان و سووگایه‌تی کردن به‌به‌رۆزی و پتوره‌سه نایینی و نیشمانیه‌گان».

شایه‌نی ناساژه‌بوکردنه، له گه‌رانه‌وه‌ساتندا بۆ ده‌قی ماده‌ی بیست و پینجی یاسای سه‌ندیگای رۆژنامه‌نوسانی عێراقی ژماره (۱۷۸)ی سالی ۱۹۶۹ی هه‌موارکراودا، که تاییه‌ته به‌نهرک و پابه‌ندییه‌گانی رۆژنامه‌نوسان، بۆمان ده‌رده‌که‌وئ، یاسادانه‌ری کوردستان، له پتک‌خستی نهرک و پابه‌ندییه‌گانی رۆژنامه‌نوساندا، تارا‌ده‌یه‌ک له‌ژێر کاریه‌گه‌رتی نوو یاسایه‌دا بووه. بۆیه سه‌یر نییه که به‌شیکه‌ی نوو نهرک و پابه‌ندییه‌تی که له ماده‌ی بیسته‌مدا پێزی کردوون، ده‌قاره‌ق یان به‌دارش‌تتیکی جیاوازی که‌مه‌وه وه‌کو نهرک و پابه‌ندییه‌گانی ماده‌ی بیست و پینجهمی یاسای سه‌ندیگای رۆژنامه‌نوسانی عێراقی بن (۵۱۵).

سه‌رچاوه‌گانیان، به‌ره‌له‌ستی ئیفره‌بوونان بکه‌بن، هه‌روانه روبرت شتیل و جایی بلاک: الفواهد الاخلاقیه‌ لوسائل الاعلام و مابعدھا، گوژاری هه‌سائل الاعلام و الاخلاق، ی نه‌لیکترۆنی، وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وی نه‌میریکا، تزی نیشترنیت:

<http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/401/jizga/html/10/2001>

۵۱۵- نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌تی: هه‌لاجه‌وز للعضو:

- ۱- مخالفة أو عرقلة تطبيق قانون القنابة ونظامها الداخلي والتعليمات الصادرة بموجبها.
- ۲- مزاوله المهنة دون تجديد اشتراك العضوية في القنابة بموجب هذا القانون.
- ۳- استخدام اية واسطة أو أسلوب بقصد الرعب غير المشروع.
- ۴- الاساءة الى سمعة المهنة وانفاسا - اسرارها.
- ۵- تجريح اعضا - اسرة الصحافة ورؤسا - او مرؤسين او المسبلولة دون حق ادبي او صادي تقرره القوانين او تقاليد المهنة لهم أو تكليفهم بأمر خاصة أو عامة تقلل من شأنهم أو تعرضهم لمخالفة هذا القانون.
- ۶- تهديد المواطنين بأية وسيلة أو أسلوب من اساليب الصحافة.
- ۷- التصريح أو التلميح الثابت بما من شأنه ان يفيد جهة معادية.
- ۸- زعزعة الثقة بالبلاد سوا - كان ذلك بطرق مباشر أو غير مباشر.
- ۹- استغلال وسائل النشر الصحفي للوشاية أو التشهير أو اتهام المواطنين بغير حق أو طعنهم بلا سببر وطني او دسوني.
- ۱۰- استغلال الكلمة المكتوبة او المرسومة استغلالا خاصا لمنفعة شخصية ضارة بالغير او انتحال صفة او فكرة او عمل للغير.
- ۱۱- اثاره غمراز المسهور باهية وسيلة من وسائل الاثارة التي تتعارض مع الفن الصحفي =

له هندیی بره‌گه‌دا، یاسادانه‌ری کوردستان، چه‌ند بره‌گه‌یه‌کی ده‌قی ماده‌ی ناوبروی یاسای عیتراقی لیکداوه و بره‌گه‌یه‌کی سه‌ره‌خزی لێ دروست کردووه. ته‌نا‌هت له داپشته‌وه‌ی هندیک بره‌گه‌دا، دوو‌چاری نا‌کو‌کی‌ک بووه له‌گه‌ل پرنسپه‌کانی مافی مرۆڤ و دیو‌کراییه‌ت‌دا، هه‌روه‌گو له‌ خواره‌وه و له‌ به‌را‌ورد‌کردنی بره‌گه‌کانی ماده‌ی بیستی یاسای سه‌ندی‌کای رۆژنامه‌نووسانی کوردستان و بره‌گه‌کانی ماده‌ی بیست و پینجه‌می یاسای سه‌ندی‌کای رۆژنامه‌نووسانی عیتراق‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌وئ.

بره‌گه (٢) ی ماده (٢٠) ی یاسای سه‌ندی‌کای رۆژنامه‌نووسانی کوردستان وه‌کو ده‌قی بره‌گه (٢) ی ماده (٢٥) ی یاسای سه‌ندی‌کای رۆژنامه‌نووسانی عیتراقیه.

هه‌روه‌ها بره‌گه (٣) ی ماده (٢٠) ی یاسای کوردستان وه‌کو ده‌قی بره‌گه (٣) ی ماده (٢٥) ی یاسای عیتراقیه. بره‌گه (٩) ی ماده (٢٠) ی یاسای کوردستان وه‌کو بره‌گه (١٧) ی ماده (٢٥) ی یاسای عیتراقیه. بره‌گه (٨) ی ماده (٢٠) ی یاسای کوردستان وه‌کو ده‌قی بره‌گه (١٢) ی ماده (٢٥) ی یاسای عیتراقیه.

بره‌گه (١٠) ی ماده (٢٠) ی یاسای کوردستان وه‌کو ده‌قی بره‌گه (٩) ی ماده (٢٥) ی یاسای عیتراقیه، به‌لام به‌دا‌رشته‌نکی جیا‌واز. بره‌گه (٥) ی ماده (٢٠) ی یاسای کوردستان وه‌کو ده‌قی بره‌گه (٤) ی ماده (٢٥) ی یاسای عیتراقیه به‌دا‌رشته‌نکی جیا‌واز. بره‌گه (٧) ی ماده (٢٠) ی یاسای کوردستان وه‌کو ده‌قی بره‌گه (١٠) ی ماده (٢٥) ی یاسای عیتراقیه، به‌لام باشه‌ندی (زه‌ره‌گه‌یان‌دن به‌ه‌وشت و تیزامی گشتی) بۆ زیاد‌کردووه.

بره‌گی (١) ی ماده‌ی (٢٠) ی یاسای کوردستان که له‌سه‌روهه ناما‌زه‌مان پیتی‌کردووه.

حرم‌صلحة المجتمع.

- ١٢- مس‌المه‌ریات‌ الخاصة‌ والعامه‌ التي‌ نهی‌ عليها‌ القانون‌ بالوسائل‌ الصحفية.
- ١٣- تضليل‌ الجمهور‌ بالمعلومات‌ غير‌ الصحیحة‌ وتصور‌ الوقائع‌ تصویرا‌ غير‌ امین.
- ١٤- نشر‌ الوقائع‌ غير‌ المؤکدة‌ مالم‌ بشر‌ الي‌ انها‌ غير‌ مؤکدة.
- ١٥- ترجیح‌ جانب‌ علی‌ اخر‌ فی‌ قضیة‌ من‌ القضایا‌ التي‌ له‌ بصدر‌ فیها‌ حكمة‌ السلطات‌ المختصة‌ بالوسائل‌ الصحفية.
- ١٦- نشر‌ المعلومات‌ او‌ البیانات‌ المعلوطة‌ ولجماهل‌ تصحیحهم‌ فور‌ الاطلاع‌ علی‌ الحقیقة‌ تأكیدا‌ لاعتبار‌ حق‌ الرد‌ حقا‌ مقدسا.
- ١٧- اقتباس‌ أي‌ اثر‌ من‌ اثار‌ الغير‌ دون‌ النهی‌ علی‌ انه‌ عاجبه‌ او‌ ذکر‌ معسره‌.

حوکمه‌که‌ی له‌گه‌ل و اقبع و سرۆشتی پێش‌ه‌ی رۆژنامه‌که‌ریدا ناگۆنجه‌ن. چونکه رۆژنامه‌نۆس به‌سرۆشت بۆ نه‌نجامدانی کاره‌که‌ی به‌دوای راستیدا ده‌گه‌ریت^{١٩١١}. نه‌مه‌ش خۆی له‌خۆیدا ناما‌نجی ده‌سه‌لاتی لیکۆلینه‌وه و دادگا‌کانه و هه‌ردوو‌لایان له‌م خا‌له‌دا یه‌ک ده‌گه‌رنه‌وه. زۆر‌جاریش وایه‌ک که‌وتۆوه، ده‌سه‌لاتی لیکۆلینه‌وه و دادگا‌کان نه‌یان‌توانیوه به‌گه‌نه‌ راستی و تاوان‌باری راسته‌قینه‌ مه‌گه‌ر به‌یاره‌ه‌تی رۆژنامه‌که‌ریه‌وه نه‌بێت. یاسادانه‌ری عێراقی له‌م رۆوه‌وه، له‌ یاسادانه‌ری کوردستان سه‌رکه‌وتۆتر بووه، که‌ ده‌لێ: «ناهێ هیچ نه‌ندامینک له‌رێگای رۆژنامه‌که‌ریه‌وه لایه‌نیک به‌سه‌ر لایه‌نێکی تر به‌سند بکات له‌ر کێشانه‌دا که‌ حوکمی ده‌سه‌لاته‌ تایه‌مه‌نده‌کانی تیا ده‌رنه‌چۆوه»^{١٥١٧}. بۆیه، پێش‌نیار ده‌که‌م یاسادانه‌ری کوردستان هه‌مان هه‌نگاوی یاسادانه‌ری عێراق له‌م باره‌یه‌وه به‌گه‌رته‌یه‌ر.

به‌رگه‌ (٦)ی ماده‌ (٢٠)ی یاسای کوردستان، به‌رته‌یه‌ له‌ لیکدان و تیکه‌ل‌کرده‌وه‌ی هه‌رسن به‌رگه‌ی (١٣، ١١)ی ماده‌ (٢٥)ی یاسای عێراقی به‌ده‌سکار‌یه‌کی شێوا‌وه^(١٥١٨).

به‌رگه‌ (٦)ی ماده‌ی ناوبراو ده‌لێ ناهێ رۆژنامه‌نۆس متمانه‌ی خه‌لکی کوردستانی عێراق به‌رۆژی فیدرالی که‌م بکاته‌وه. نه‌مه‌ش خۆی له‌خۆیدا ناگۆتکه‌ له‌گه‌ل پرنسپه‌کانی مافی مرۆف له‌ مافی چاره‌ی خۆنۆسیدا و ده‌سه‌رده‌رگرتنی مافیکی سه‌ره‌کی مرۆفیه‌ له‌ به‌ره‌تدا. بۆیه‌ پێویسته‌ نه‌م حوکمه‌ لایه‌ر‌درت.

هه‌روه‌ها به‌یه‌تی هه‌مان به‌رگه‌، ناهێ رۆژنامه‌نۆس شه‌ریزه‌کانی جه‌ما‌وه‌ر بورۆژنێن. له‌ کاتێکه‌دا، نێمه‌ ده‌زانێن و رۆژانه‌ی هه‌ندێ شه‌ریزه‌ له‌ هه‌ندێ کات و ساتدا، نه‌وه‌ک ناهێ. به‌لکو‌و نه‌رکێکی نیشتمانییه‌.

٥١٦- ف. فه‌زیز. بوند له‌مه‌باره‌یه‌وه ده‌لێ: «ئه‌مرکی رۆژنامه‌نۆس وه‌کو‌ ئه‌مرکی مێژوونۆس وایه‌، که‌ ده‌ین له‌ سه‌رووی هه‌م‌رۆشه‌وه به‌دوای راستیدا به‌گه‌ریت و نه‌و شتانه‌ پێشکه‌شی هه‌وا‌نجی خۆی نه‌کات که‌ هه‌نهری سیاسی پێشکه‌شیان ده‌کات، به‌لکو‌و راستیه‌یان پێشکه‌ش بکات» بۆ زانیاری زیاتر به‌رانه‌ ف. فه‌زیز. بوند: مدخل الي الصحافة، سه‌رچا‌وه‌ی پێشوو، ١٦٧-١٧٠.

٥١٧- به‌رانه‌ به‌رگه‌ (٦٥)ی ماده‌ (٢٥)ی یاسای سه‌ندیگای رۆژنامه‌نۆسانی عێراقی ژماره‌ (١٧٨)ی سالی ١٩٦٩ی هه‌م‌را‌کرا‌و.

٥١٨- به‌رانه‌ ده‌قی به‌رگه‌ (١١) و (١٣)ی یاسای سه‌ندیگای رۆژنامه‌نۆسانی عێراقی ژماره‌ (١٧٨)ی سالی ١٩٦٩ی هه‌م‌را‌کرا‌و له‌ به‌رگه‌ی (٥-١-٢) په‌را‌ویژی ژماره‌ (٥٧٥) له‌م نێژدا.

بؤ نمونه، وروژاندنی غه‌ریزه‌ی خوښه‌ووستی نیشتمان له هه‌موو گاتیک نهرکتیکی نیشتمانییه به‌گشتی و به‌تایه‌تیش له گاتی په‌لاماردانی دوزمن و داگیرکردندا.

بۆیه، باشترو ابوو، یاسادانه‌ری گوردستان نهم حوگمهی وا به‌رهایی نه‌دابایه، به‌لکوو ته‌نھا وروژاندنی نهم غه‌ریزانه‌ی قه‌دهشه بگردبا که دژ به‌نیزاسی گشتی و ره‌وشتی گشتی کۆمه‌لن.

یاسادانه‌ری میسری و لوبانی و فه‌رنسی، به‌په‌تجه‌وانه‌ی هه‌ردوو یاسادانه‌ری عیتراتی و گوردستانی، له جیاتی نه‌وه‌ی نهم نهرگ و پایه‌ندیانه‌ی رۆژنامه‌نوسان له ماده‌ده‌یه‌گی سه‌ریه‌خۆدا ریز بکه‌ن، هه‌ریه‌که‌یان له به‌شینکدا به‌چهند ماده‌ده‌یه‌گ له میانی ده‌ستیشانکردنی تاوانه‌گانی رۆژنامه‌گه‌ری و سزاگانیدا ناماژوبان بین کردوونه.

یاسادانه‌ری میسری، له یاسای رینکخستنی رۆژنامه‌گه‌ری ژماره‌(٩٦)ی سالی ١٩٩٦دا له‌ژیر ناوونیشانی نه‌رگه‌گانی رۆژنامه‌نوسان له میانی دیارکردنی نهم کردارانه‌ی که به‌تارانی رۆژنامه‌گه‌ری دادندزیت له‌گه‌ل سزاگانیان له ماده‌ده‌ی (١٨)هه‌ تاکو ماده‌ده‌ی (٣٤)ی بۆ نهم مه‌به‌سته ته‌رخان کردووه.

به‌لام یاسادانه‌ری لوبانی، له یاسای چاپه‌منی سالی ١٩٩٢ی هه‌موارگراودا، له بابی یه‌که‌مدا، له‌ژیر ناوونیشانی تاوانه‌گانی رۆژنامه‌گه‌ری، دا‌حه‌وت فه‌لسی بۆ ده‌ستیشانکردنی نهم نهرکانه له‌گه‌ل سزاگانیان له ماده‌ده‌ی (١)هه‌ تاکه ماده‌ده‌ی (٢٥)ی ته‌رخان کردووه ١٥١١.

هه‌روه‌ها یاسادانه‌ری فه‌رنسی، له یاسای رۆژنامه‌گه‌ری سالی ١٨٨١ی هه‌موارگراودا، بابی چواره‌می له‌ژیر ناوونیشانی (نهم که‌تن و گه‌وره‌که‌تانه‌ی که له رینگای رۆژنامه‌گه‌ری یان هه‌ر هۆکارێکی تری به‌لاو‌کردنه‌وه ده‌کترین) DES CRIMES ET DELITS ET DE-

٥١٩- ناوونیشانی فه‌لسه‌گاکان به‌م شتیه‌یه‌ی خواره‌وه‌یه:

فه‌لسی یه‌که‌م: خه‌به‌ردانی به‌مه‌له یان به‌دور

فه‌لسی دووم: راست‌کردنه‌وه و وه‌لا‌ه‌دانه‌وه

فه‌لسی سێهه‌م: نهم بابه‌تانه‌ی به‌لاو‌کردنه‌وه‌یان قه‌ده‌غه‌یه

فه‌لسی چواره‌م: هه‌ر‌شه‌کردن

فه‌لسی په‌نجه‌م: زه‌م‌کردن و بوغزاندن و رق نیشاندان (الذم واللوم والتحقير)

فه‌لسی شه‌شه‌م: ده‌ست‌په‌ژێر‌کردنه‌ سه‌ر که‌رامه‌تی سه‌روو

فه‌لسی هه‌هه‌هه‌م: هاندانی ناوان

LITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TPUT AUTRE
MOYEN DE PUBLICATION
(۲۳) هره تاگومادهدی (۴۱) ی بۆنمو نه‌رک و پایه‌ندی و سزای یاساییانه
ته‌رخانه‌گردوه (۱۲۰).

شایه‌نی باسه، له‌به‌رنه‌وه‌ی خالی (۵-۲) ی نه‌م تیزه‌مان ته‌رخان کرده‌وه بۆ تاوانه‌گانی
رۆژنامه‌گه‌ری و به‌هرسه‌یتی تاوانگاری، بۆ نه‌وه‌یش تووشی دووباره‌ بوونه‌وه نه‌بێن، بۆیه
به‌باشمان زانی نه‌چینه ناو درێژه‌ی باسی نه‌رک و پایه‌ندییه‌گانی رۆژنامه‌نووسان له یاسای
میسری و لوبانی و فه‌ره‌نسه‌دا، له‌گاتیه‌گدا نه‌و نه‌رک و پایه‌ندییانه له‌مبانی تاوانه‌گانی
رۆژنامه‌گه‌ریدا له‌و یاساییانه‌دا ناما‌ژه‌یان پتگراوه.

---

۵۲ - فسه‌له‌گاتیش به‌م ناوونیشانانه‌ی خواوه‌ونه:

فسه‌لی به‌که‌م: هاندانی بۆ که‌تن و گه‌وه‌که‌تن Provocation aux crimes et delits التحريض
على الجرائم والجنح

فسه‌لی دووه‌م: که‌تنی دۆ به‌هشی گه‌شی Delits contre la chose publique

فسه‌لی سه‌هه‌م: که‌تنی دۆ به‌که‌مان Delits contre les personnes

فسه‌لی چه‌اره‌م: که‌تنی دۆ به‌سه‌رۆکی ده‌وله‌تان و ده‌لمۆماتکارانی به‌انی

Delits contre les chefs d'Etat et agents diplomatiques etrangers

فسه‌لی پتجه‌م: پارته‌رگاری نه‌هتیه‌گانی به‌رگه‌ری

publications interdites, immunités de la defense

۵-۲ تاوانه‌کافی رۆژنامه‌گه‌ری و نهو به‌رپرسیارتییبه تاوانکارییی لئی ده‌که‌ویتیته

تاوانه‌کافی رۆژنامه‌گه‌ری بریتین له نه‌نجامدانی هه‌ندیک کردار له رینگای رۆژنامه‌گه‌ریبه‌وه که یاسا به‌تاوانی داناون. یاسادانه‌ر له‌رینگای ده‌که‌کافی یاسای سزادان و یاسای رۆژنامه‌گه‌ری و یاسای چاپه‌مه‌نی و یاسای مافی دانهر و یاسا تایه‌تیبه‌کافی تردا خه‌سه‌ته‌نی ناروه‌وایه‌تی به‌و کردارته ده‌به‌خه‌شیت.

له‌سه‌ر نه‌م بنچینه‌یه، تاوانبار (الجابی) ده‌که‌ویتیته‌ب هر لیب‌رسیته‌وه‌ی نه‌و ناکامه یاساییانه‌ی که له کرداره ناروه‌وایه‌که‌ی ده‌که‌ویتیته‌وه. جزوی نه‌م به‌رپرسیارتییبه‌ش به‌ینی نه‌و بنچینه یاساییانه ده‌گه‌ریت که خه‌سه‌ته‌نی ناروه‌وایه‌تیان به‌و کرداره به‌خه‌شبه که لئی ده‌که‌ویتیته‌وه. به‌م به‌تیبه، نه‌و به‌رپرسیارتییبه‌ی که له ناکامی سه‌رینچیکردنی یاسای سزاداندا دیتته دی، پنی ده‌گه‌رتزئ به‌رپرسیارتییی تاوانکاری^{۱۹۳۱}، هه‌روه‌ها سه‌رینچیکردنی یاسای سزادان و یاسای مه‌ده‌نی، به‌رپرسیارتییی مه‌ده‌نی لئ ده‌که‌ویتیته‌وه^{۱۹۳۲}، نه‌مه‌و له ناکامی سه‌رینچیکردنی یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نوسان و دابونه‌رت و بنچینه‌کافی نه‌خلاقیی پشه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری به‌رپرسیارتییی پشه‌یی ده‌که‌ویتیته‌وه^{۱۹۳۳}. نه‌مه‌و له‌به‌ر نه‌وه‌ی تاوانه‌کافی رۆژنامه‌گه‌ری هه‌ره‌شه له نیشامی کۆمه‌لایه‌تی و رامباری ده‌ولت ده‌که‌ن به‌م شیوه‌ی که له ناکامی بلا‌وکردنه‌وه له چاپ‌کراوی خوله‌کیدا پرووده‌ده‌ن و له‌م حاله‌ته‌شدا تاوانه‌کافی رۆژنامه‌گه‌ری له‌وانه‌یه کاریگه‌ریان له تاوانه‌کافی تری یاسا گه‌شیه‌کافی تر زیاتر بین، چونکه زووتر و خه‌ترتر بلا‌وده‌یتته‌وه.

بۆیه تاوانه‌کافی رۆژنامه‌گه‌ری له‌په‌وه‌ی پاره‌له‌کانیبه‌وه و نه‌و بنچینه‌ی که حوکمی به‌رپرسیارتییبه یاساییه‌که‌ی ده‌که‌ن، پابه‌ندی هه‌ندیک بنچینه‌ی یاسایی و حوکمی تایه‌تین و جیا‌وازیان هه‌یه له‌گه‌ل تاوانه‌کافی تر.

۵۲۱- نه‌و هه‌له‌به‌ش که له‌لایه‌ن رۆژنامه‌نوسه‌وه له ناکامی سه‌رینچیکردنی بنچینه‌کافی یاسای سزاداندا پرووده‌ده‌ن، پنی ده‌رتزئ هه‌له‌ی تاوانکاری.

۵۲۲- نه‌و هه‌له‌به‌ش که له‌لایه‌ن رۆژنامه‌نوسه‌وه له ناکامی سه‌رینچیکردنی بنچینه‌کافی یاسای مه‌ده‌نی پرووده‌ده‌ن، پنی ده‌گه‌رتزئ هه‌له‌ی مه‌ده‌نی.

۵۲۳- نه‌و هه‌له‌به‌ش که له‌لایه‌ن رۆژنامه‌نوسه‌وه له ناکامی سه‌رینچیکردنی یاسای سه‌ندیکای رۆژنامه‌نوسان و دابونه‌رت و بنچینه‌کافی نه‌خلاقیی پشه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری پرووده‌ده‌ن، پنی ده‌گه‌رتزئ هه‌له‌ی پشه‌یی.

له‌بەرئەوەی بەرپرسانیارییەتی شارستانی شانبه‌شان یا وەکو پاشکۆی بەرپرسانیارییەتی تاوانکاری دیت، بەواتایەکێ تر، بەرپرسانیارییەتی شارستانی لێره‌دا نایەتە کاپۆه بێن بەرپرسانیارییەتی تاوانکاری. هەر‌بۆیەش رایەلی هەڵە تێکەڵدەبن له هەر‌دوو جۆری بەرپرسانیارییەتی‌هەدا، بۆیە بە‌پێ‌ویستمان زانی، بە‌درێژی تەنها باسی بەرپرسانیارییەتی تاوانکاری بکەین.

له خوار‌وه له دوو خالدا باسی تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری و ئه‌و به‌رپرسانیارییەتی تاوانکارییەتی لێی ده‌که‌وتێوه له یاسا به‌رکاره‌کانی کوردستان و به‌راورددا ده‌که‌ین:

٥-٢-١ تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری

٥-٢-١-١ پێناسە‌ی تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری

زۆریه‌ی یاسا‌کانی سزادان و یاسا‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری و چا‌په‌مەنی با‌یه‌خیان به‌پێ‌ناسە‌ی تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری نه‌داوه^(١٥٢٤)، چونکه یاسادانه‌ر هەر‌چه‌ند هه‌ول و تە‌قه‌لا بۆ ئه‌م پێ‌ناسه‌کردنه‌ به‌ت، هەر پێ‌ناسه‌یه‌کی ناته‌واو ده‌بێت و ماهیه‌تی تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری و رایه‌له‌کانی به‌ته‌واوته‌ی تێدا به‌رچه‌سته‌ ناگات، بۆیە یاسازانان چه‌تدین پێ‌ناسە‌ی جیا‌جیا‌یان بۆ تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری داناه‌وه و سه‌ره‌رای جیا‌وازی‌شان له‌و پێ‌ناسه‌دا، که‌چی له‌ ناوه‌رۆکدا یه‌ک ده‌گره‌وه.

هه‌ندێ‌تکیان پێ‌ناسە‌ی ده‌که‌من و ده‌لێن: «تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری به‌رێتین له‌و جۆره تاوانانه‌ی که‌ په‌یوه‌ندی‌یان به‌هزر و با‌وه‌ر و مه‌زه‌ب و پرئسپه‌سه‌گان به‌هه‌سوو جۆر و شێ‌وه‌کانیا‌نه‌وه هه‌یه، جا نه‌و پرئسپانه ج راسپاری بێن یان ئابووری یان کۆمه‌لایه‌تی یانیش فه‌لسه‌فی بێن»^(١٥٢٤).

هه‌روه‌ها یاسازانی فه‌ره‌سی پرۆفیسۆر بۆرگین پێ‌ناسە‌ی ده‌گات و ده‌لێ: «تاوانه‌کانی

٥٢٤- یاسادانه‌ری عێراقی یه‌کێکه له‌وانه‌ی که‌ پێ‌ناسە‌ی تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری نه‌کردوه تە‌نها له ماده‌ (٨١) ی یاسای سزاداندا ئی‌کتی‌فای به‌ناو‌نیشانێ «به‌رپرسانیارییەتی له تاوانه‌کانی به‌لا‌گرده‌نه‌وه کسه‌دوه بێن نه‌وه‌ی پێ‌ناسه‌ی ئه‌م تاوانانه به‌گات. تە‌ئانه‌ت و اتای زا‌روه‌ی به‌لا‌گرده‌نه‌وه‌ی دیارنه‌کردوه، هه‌روه‌کو تۆزێکی تر له‌ پاس‌کردنی به‌رپرسانیارییەتی تاوانکاریدا پاس ده‌کری.

٥٢٥- د. عبدالله اساعیل البسانی: حرية الصحافة، سه‌رچاوه‌ی پشوو، ل.١٦٣.

نەو یاسازانانە پێشیان وایە، نەو ھۆکارانەی کە نەو تاوانانە یی نەنجام دەدریت، ھیچ لە سروشتی نەو تاوانانە ناگۆریت، تەنھا نەودندە تەبیت، بەکارھێنانی نەم ھۆکارانە لە سەپاندنی سزادا بەزەرقتیکی توند (ظرف مشدد) دادەندرت^(۱۲۹).

بەرای نەو یاسازانانە، یاسا ھەندیک کردووی بەتاوان داناوو و سزاشی بۆ داناوو، لە کاتی کاتیکدا نەنجامدانی نەو کردارانە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەو تەبیت یان لە ڕێگای ھەر نامسرازیکی تری بلاوکردنەووە تەبیت، لە سەپاندنی سزادا، بەزەرقتیکی توند دادەندرت^(۱۳۰).

سەبارەت بەپایەندبوونی نەو تاوانانە بەھەندیک حوکم و بنەمای تاییەتی، نەو یاسازانانە دەلێن، نەمە نەو ناکە تەبیت کە نابێ نەو تاوانانە پابەندی ھەندیک حوکمی تاییەتی بن کە زۆر یان کەم جیاوازییان لەگەڵ نەو حوکمانەدا ھەبێ کە تاوانەکانی تری یاسای گشتی پابەندیوونە.

ھەندیک یاسازانی تریش ھەن^(۱۳۱)، دەلێن، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری سروشتیکی تاییەتیسیان ھەیە، چونکە تەنھا لە ڕێگای کردارتیکی ماددییەو ڕوونا دەن، بەلکۆ لە ناکامی بلاوکردنەووی بیروڕا و ھزر بەنیازتکی خراپەو ڕوو دەدەن.

نیشە پێشان وایە، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری جیاوازییەکی زۆریان لەگەڵ تاوانەکانی تری یاسای گشتی ھەیە و جیاوازیان تەنھا لەو ناھرازانەدا تاییە کە نەو تاوانانە یی نەنجام دەدریت لەچار تاوانەکانی تری یاسای گشتی، بەلکۆ لە جیاوازی سروشت و ناکامەکانیاندا یە، بۆ ھونە، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بەپێچەوانە ی تاوانەکانی تری یاسای گشتی ھیچ ناکامتیکی ماددی راستەوخۆیان لێ ناکەوتەووە و لە دەستدرێژکردنە

۱۲۹- یاسای سزادانی عێراقی لە برگە یەکمە ماددە (۴۳)دا بلاوکردنەووی بوختانییەتکردنی لە چاھەمنیدا بەزەرقتیکی توند دانوو لە سەپاندنی سزای تاوانەکانی بوختانییەتکردندا.

ھەرورھا یاسای سزادانی مێسرییش لە ماددە (۳۰۷)دا نەنجامدانی بوختانییەتکردن (قذف) ی لە ڕێگای بلاوکردنەووە لە بەگتیک لە ڕۆژنامەگان یان چاھەمنییەکاندا بەزەرقتیکی توند دانوو بۆ سەپاندنی سزای تاوانەکانی بوختانییەتکردن.

۱۳۰- ھەرورکو یاسادانەری عێراقییش لە یاسای سزادانی ژمارە (۱۱۱) ی سالی ۱۹۶۹ ی ھەزارکرادا نەم ڕێگایەکی گرتۆتەبەر.

۱۳۱- د. شریف کامیل، و.د. عەسر سالم، پروانە د. لطیفە: جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوی پێشوو، ل. ۵۷.

سر نیعتباری نهدوبی و ناشکرکردنی نهیجی و چهواشهکردن و هاندان هولواوه، مهگهر بهدهگسهن نهگینا رهچاروی زیاتریان لب تاگسری. بویه بهتاوانی تایبهتی دادهندرتین و جیباوازیبان لهگهل تارانهکانی تر ههیه و نم جیباوازیبمش دهگهریتهوه بۆ جیباوازیی سروشتی نو تاوانانه لهچار تاوانهکانی تر.

بویه، چوونه دهرهوهی هندیگ یاسادانه له بنهما گشتیهکان (القواعد العامة)ی تاوانهکانی یاسای گشتی، له ریکخستن تاوانهکانی چاهمهنی و رۆژنامهگهریدا و ختیستهوهیان پههندیگ بنهما ی تایبهتی شتیکی تاساپه، بهلکوو سروشتی نو تاوانانه دیسهپنتن و نو یاسادانهرا نه مهبهستیان بووه. واز لهو بنهما گشتیهکانه بهیتن. بۆ نمونه، هندیگ لهو یاسادانهرا نه لهو بنهما گشتیه دهرههچن که دهلبن، دادگای تاوانی که تن (جنحة) دادگاهیکی تایبهتمهنده پهتعمهشاگردنی گیشهکانی تاوانی که تن. بویه، له یاساکیانیدا، دادگای تاوانی گهروه که تنهگان (جنایات) تایبهتمهند دهکن پهتعمهشاگردنی نو تاوانه که تنهانی که له یتگای پلاوکردهوه و رۆژنامهگهریهوه پروودهدهن.^{۱۵۳۲}

---

۵۳۲ - پروانه دهقی مادهه (۲۱۵)ی یاسای (الاجراءات الجنائیه)ی مسیری ژماره (۵۰)ی سالی ۱۹۵۰ که تاپیدا هاتوه: «دادگای جوژی (جزئی) حوکمی ههر کرداریگ دهکات که بهیتی یاسا بهسرنیچی یان که تن (جنحة) دادندرتی، تنها نو که تنه نهیت که له یتگای رۆژنامهگهریهوه پروودهدهن... ههروهه له مادههی (۲۱۶)ی ههمان یاسادا هاتوه: «دادگای که تنه گهروهکان (الجنایات) حوکمی ههر کرداریگ دهکات که بهیتی یاسا بهگهروه که تن داندراوه ههروهه نو که تنه نش که له یتگای رۆژنامهگهریهوه پروودهدهن».

یاسادانهری ههرنسی بهکلاردنوهی نو سهرینچییهانی که له یتگای رۆژنامهگهریهوه پروودهدهن گهروه دهه لانی دادگای که تن (جنحة) تنها نو سهرینچییهانی نهیت که بهی غهرا مهکیان که مه یانیش نو حاله تانهن که له مادههی (۲۳)دا لاسا ژهبان پین گراوه. نهممش دهقه گهیهتی بهزمانی ههرنسی:

"Article 23

Modifié par Loi 85-1317 13 Décembre 1985 art 18-1 JORF 24 décembre 1985.

Seront punis comme complices d'une action qualifiée crime ou délit ceux qui, soit par des discours, cris ou menaces proférés dans des lieux ou réunions publics, soit par des écrits, imprimés, dessins, gravures, peintures, emblèmes, images ou tout autre support de l'écrit, de la parole ou de l'image vendus ou distribués, mis en vente ou exposés dans des lieux ou réunions publics, soit par des placards ou des affiches exposés au regard du public, soit par tout moyen de communication audiovisuelle, auront directement provoqué l'auteur ou les auteurs à com-

که رواته، نو یاساداندراندی که له تاوانه‌کانی چاپه‌مه‌نی و رژۆنامه‌گیریدا ڕێتگیان به (التوقیف الاحتیاطی) نەداوە^(۲۳۳). یاخورد نو تاوانانەیان هەموو له دووتوی یاسای چاپه‌مه‌نی یان رژۆنامه‌گیریدا کۆکردۆته‌وه^(۲۳۴)، له‌به‌ر تاییه‌قه‌ندی نو تاوانانە‌مه‌نیان کردووه و هه‌به‌ستیان بوه له تاوانه‌کانی تری یاسای گشتی جیایان بکه‌نه‌وه.

بۆیه ده‌لێین، لادانی هه‌ندیک یاسادانەر له هه‌ندیک بنه‌های شتوبه‌یی (قواعد شکلیه) یان بنه‌مای بابته‌ی (قواعد موضوعیه) سه‌بارت به‌هه‌ندیک له تاوانه‌کانی رژۆنامه‌گیری، یان کۆکردنه‌وه‌ی نو تاوانانە له دووتوی یاسای چاپه‌مه‌نی و رژۆنامه‌گیریدا هه‌روه‌ها ڕێگانه‌دانیان به (التوقیف الاحتیاطی) له تاوانه‌کانی

---

mettre ladite action, si la provocation a été suivie d'effet .

Cette disposition sera également applicable lorsque la provocation n'aura été suivie que d'une tentative de crime" prévue par l'article 2 du code pénal

یاسادانەری لوبنانی، جیاواز له یاسادانەری میسری و فهرەنسی، له پرگەیی بەکەمی ماددە (٢٨) ی یاسای ژمارە (٣٣٠) ی سالی ١٩٩٤ د دەستانی بەکلاگردنەری گشت تاوانەکانی چاپه‌مه‌نی و رژۆنامه‌گیری داووته دادگای تێهه‌لچوونەوه به‌په‌لی به‌کەم (محکمة الاستئناف بالدرجة الاولى) به‌مه‌رحێک نو حوکمانه له لایهن دادگای پساچوونەوه (محکمة التمييز) تمه‌شا بکرتەوه. که تمه‌ش ده‌قه‌به‌تی: «دادگای تێهه‌لچوونەوه به‌په‌لی به‌کەم تمه‌شای گشت نو کێشانه ده‌گات که په‌یروندهبیان به‌تاوانه‌کانی چاپه‌مه‌نییەوه هه‌به و حوکمه‌گانی‌ش له‌لایهن دادگای پساچوونەوه وک لایه‌تیکی تێهه‌لچوونەوه تمه‌شا ده‌کرتەوه...».

٥٣٣- بڕوانه پرگەیی دوومی ماددە (٢٨) ی یاسای لوبنانی ژمارە (٣٣٠) ی سالی ١٩٩٤ که تمه‌ش ده‌قه‌به‌تی: «له تاوانه‌کانی چاپه‌مه‌نیدا ڕێگا به (التوقیف الاحتیاطی) نادریت.»

٥٣٤- بڕوانه یاسای چاپه‌مه‌نی لوبنانی سالی ١٩٦٢ ی هه‌موارکراو له ماددە (١١) یوه تاکو ماددە (٢٧) که به‌په‌ی مه‌رسومی یاسایی ژمارە (١٠٤) ی سالی ١٩٧٧ وک به‌دیلتیک بۆ ماددە (٥٠) تاکر مادە (٧٠) ی نو ب‌سایه درچوو و به‌مه‌رسومی یاسایی ژمارە (٨٩) ی سالی ١٩٩١ و (٣٣٠) ی سالی ١٩٩٤ یش هه‌موارکراوه. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانه ع‌ادل بطرس: قانون الاعلام، الجزء الثالث، مطابع الفغالی، بیروت، لبنان، ١٩٩٥، ل ١٦٢ به‌دولووه.

هه‌روه‌ها یاسادانەری فهرەنسی له یاسای رژۆنامه‌گیری سالی ١٨٨١ ی هه‌موارکراوا یاسای چوارمی له‌ژێر ناووتیشانی هه‌و تاوانانە‌ی له ڕێگای رژۆنامه‌گیری یان هه‌ر هۆکارێکی تری بلاکۆردنه‌وه نه‌نجسام ده‌درێن - DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION. له ماددە (٢٣) تاکو ماددە (٤١) بۆ ئه‌م هه‌به‌سته تهرخان کردوووه.

رۆژنامه‌گه‌ریدا ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نتێ که ئه‌و تاوانانه سروشتیکی تایبه‌تییه‌کان هه‌یه و له تاوانه‌کانی تری یاسای گشتی جیاوازی.

بۆ زیاتر روونکردنوه، نه‌گه‌ر بێت و له‌ پرۆی رایله‌که‌نه‌وه سه‌یری تاوانه ناساییه‌کانی یاسای گشتی بکه‌ین، ده‌یه‌ین. له‌ پرۆی رایله‌ی شه‌رعیه‌یه‌وه بۆ تاوانه ناساییه‌کان و تاوانه سه‌ربازیه‌یه‌کان دابه‌ش کران. به‌ر پێیه‌ی تاوانه ناساییه‌کان له‌ یاسای سزادان و یاسا‌کانی تری ته‌واوکه‌ر ده‌قنوس کران و تاوانه سه‌ربازیه‌یه‌کانیش له‌ یاسای سزادانی سه‌ربازیدا ده‌قنوس کران^(٤٣٥). که‌واته ده‌کرێت ئه‌و تاوانانه‌ی له‌ یاسای رۆژنامه‌گه‌ریدا ده‌قنوس ده‌کرێت، پێشیان بلێتێن تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری. هه‌روه‌ها له‌ پرۆی رایله‌ی مه‌عنه‌ویشه‌وه بۆ تاوانه به‌نه‌نقه‌سته‌کان (الجرانم العمدیه) و تاوانه نانه‌نقه‌سته‌کان (الجرانم غیر العمدیه) دابه‌ش کران^(٤٣٦). له‌ کاتی‌که‌دا، تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری به‌زۆری تاوانی به‌نه‌نقه‌ستن و به‌ده‌گه‌سه‌ن به‌هه‌له‌ پرۆ ده‌ده‌ن، چونکه رایله‌ی ماسدی بۆ هاته‌نده‌ی به‌ریرستی تاوان‌کاری له‌م تاوانانه‌دا، به‌س نییه، به‌لکه‌و بۆ هاته‌نده‌ی ئه‌م به‌ریرساریتییه ده‌یه‌ن مه‌به‌ستی تاوان‌کاریش هه‌یه‌ن که رایله‌ی مه‌عنه‌ری نیشان ده‌دات، هه‌روه‌ها ئه‌م تاوانانه به‌پێچه‌وانه‌ی تاوانه ناساییه‌یه‌کان، له‌ ناکامی کۆمه‌له‌ کرداریکی هه‌ریه‌وه پرۆ ده‌ده‌ن نه‌ک مادی، بۆیه ناکامه‌کانیشیان به‌زۆری له‌سه‌ر لایه‌نه‌ی هه‌زی و مه‌عنه‌ویه‌که‌نه‌وه ده‌یه‌ن نه‌ک شته‌ مادییه‌یه‌کان. هه‌روه‌ها له‌ پرۆی هه‌زی ئه‌و زیانانه‌ش که لێیان ده‌که‌وته‌وه، دیان له‌گه‌ڵ تاوانه ناساییه‌یه‌کان جیاوازیان هه‌یه، چونکه به‌زۆری زیانی مه‌عنه‌ویان لێ ده‌که‌وته‌وه، هه‌ندێ جار نه‌یه‌ن که به‌شێوه‌یه‌کی لاه‌کی زیانی مادییان لێ ده‌که‌وته‌وه، وه‌ک تانه‌دان له‌و که‌له‌یه‌ل و حه‌زمه‌تگوزاریانه‌ی که کۆمه‌پانیایه‌ک پێشکه‌شی جه‌ما‌وه‌ر ده‌کات، نه‌گه‌نا راسته‌وه‌خۆ زیانی مادییان لێ ناکه‌وته‌وه.

له‌ کۆتاییدا، به‌دڵنیاییه‌وه ده‌لێتێن، تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری له‌به‌ر ئه‌و تایبه‌ته‌ندییه‌یه‌ی هه‌یه‌تی به‌تاوانی تایبه‌تی داده‌ندرتین. هه‌ر به‌م بۆنه‌یه‌وه داوا له‌ یاسادانه‌ری هه‌ریسی کوردستان ده‌که‌ین، له‌ پێناو به‌خساندنی ده‌قه‌تیکی زیاتر بۆ رۆژنامه‌نووسان و نازاکردنی رۆژنامه‌گه‌ری له‌و کۆت و به‌ندانیه‌ی که ده‌ینه‌ ناسته‌نگ

٥٣٥- د. علی حیدر الحلف و سلطان عبدالقادر الشاوی: المادی، العامة فی قانون العقوبات، مطابع الرساله، الکویت، ١٩٨٢، ل. ٣٢٩.

٥٣٦- د. علی حیدر الحلف و سلطان عبدالقادر الشاوی: المادی، العامة فی قانون العقوبات، سه‌رچاره‌ی پهنسۆ، ل. ٣٢٣.

لهبردهمیدا، نهم تایبەتەندیبە له یاسای چاپەمەنیدا له بەرچاو بەگرت و سزا نازادیی
سێتەکان له چوارچۆنیەکی زۆر تەسکدا بەهێڵێتەوه و له جێاتی ئەوه جەخت لەسەر
غەرامەیی داوایی و قەرەبووی زیان لێکەوتوو بکاتەوه.

۵-۲-۱- ۳- رایەلەکانی تاوانەکانی رژۆنامەگەری (ارکان جرائم الصحافة)

بەشیوەیهکی گشتی تاوان دوو رایەلی هەیە (۱۵۳۷) که بریتین له رایەلی ماددی-
Element Materiel و رایەلی مەعنەوی- Element Moral (۱۵۳۸) بەم رایەلەنەش
دەگوترێ، رایەلە گشتیەکانی تاوان (۱۵۳۹)، بەلام ئەو تایبەتەندیبەیی که گشت تاوانەکانی
رژۆنامەگەری بەیەکەوه کۆدەکاتەوه، بریتییه له رایەلی بەناشکراییی، که بەرپای نیشە
رایەلتیکی نیشانییه، بۆیه نیشە پشگیری ئەو بۆجۆونه ناکەین که رایەلی بەناشکراییی لەم
تاواندا بەبەشێک له رایەلی ماددی دەزانی له بەر ئەوه هەلوێستەیک لەسەر ئەو رایەلە
گشتییانە دیکەین که هاوبەش له نیشوان تاوانەکانی رژۆنامەگەری و تاوانەکانی تردا،
نیشا بەخەستی له رایەلی بەناشکراییی دیکۆلێنەوه، چونکه ئەم رایەلە له تاوانەکانی
رژۆنامەگەریدا بەخەسلەتێکی سەرەکی دادەندرێت.

له خواروهوه له سن خالدا باسی ئەم رایەلەنە له یاسای سزادانی عێراقی و بەراورددا
دەکەین بەوسیفەتەکی که یاسایەکی بەرکاره له هەرێمی کوردستانی عێراقدا:

۵۳۷- پروانه د. فخری عبدالرزاق المحدثی: شرح قانون العقوبات، القسم العام، مطبعة اوقست
الزمان، بغداد، ۱۹۹۲، ل. ۱۷۷، بەدوایوه.

۵۳۸- هەندێ یاسازان پێیان وایه تاوان سن رایەلی گشتی هەیه که بریتین له رایەلی یاسایی و ماددی
و مەعنەوی پروانه د. علی حسین الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوی: المبادئ العامة في قانون
العقوبات، سەرچاوهی پیشوو، ل. ۱۳۷-۱۳۸، بەلام یاسای سزادانی عێراقی له کتێبی یەکەم، باسی
سێیم، لەسێتی سێهەمدا له ماددە (۲۸-۳۸) دا نەمەیی یەکلایکردۆتەوه و بەدوو رایەلی داناوه،
رایەلی ماددی و مەعنەوی.

۵۳۹- بۆیه پێیان دەگوترێ رایەلە گشتیەکانی تاوان، چرئکه گشت تاوانتیک بێ دەرهایشتن (بەدو
استثناء) دەگوترێتەوه، بەلام نەگەر تایبەت بۆن بەتاوانتیک دیاریکراو، لەو حالەتەدا بێی دەگوترێ
رایەلە تایبەتەیه گەڕانی تاوان و تایبەت دەبێ بەتاوانتیک دیاریکراو وەک تاوانی دزین و تاراوی
نادەسپاسی و... هتد پروانه د. علی حسین الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوی: المبادئ العامة في
قانون العقوبات، مطبعة الرسالة، الكويت، ۱۹۸۲، ل. ۱۳۷.

یه‌کدم: رایه‌لی ماددی

یاسای سزادان له‌سەر پرنسیپتیکی گرنگ دامه‌زراوه، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه، ته‌نها به‌یرکردنه‌وه و به‌یری ناوناخ (القرار الکامن فی النفس) له‌ نه‌عجمادانی تاوان به‌تاوان داناندنیه‌ی مه‌گه‌ر نهم به‌یرکردنه‌وه‌یه له‌ قه‌واره‌یه‌کی ماددی و هه‌سته‌پیکراوه‌وه به‌رجه‌سته به‌یت که پتی ده‌گوتری رایه‌لی ماددی تاوان^{١٥٤٠}. نهمو یاسازانی تاوانکاری (الفقه الجنائی) له‌سەر پرنسیپی هه‌یج تاوانیک به‌به‌ین ره‌فتاری ماددی روونادات، پتیکه‌وتیون.

به‌ن گومان نهمه‌ش له‌گه‌ل پرنسیپتیکی تری هاوچه‌ش ده‌گولین، ئه‌ویش پزگرتنه‌ له‌ ژبانی تاکه‌کس. واته‌ ده‌ین واز له‌ تاکه‌کس به‌هتندری به‌یر له‌ چی ده‌گاته‌وه و باوه‌ری به‌چی هه‌یه و نابهن‌ یاسا سزای به‌سه‌ردا به‌هتندی مه‌گه‌ر نه‌و به‌یر و باوه‌ری که یاسا ره‌تیددکاته‌وه و سه‌وتیکی ماددی هه‌سته‌پیکراو وه‌رگرت.

نهمه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌ن، نه‌و هه‌یرا و ناوات و ناره‌زوو و به‌یر و هه‌زانه‌ی که له‌ناو هه‌تیکدا ده‌خولانه‌وه به‌رایه‌لی ماددی داناندنیه‌ن هه‌تا نه‌گوترین به‌ز جالاکیه‌کی ماددی هه‌سته‌پیکراو له‌ واقعه‌دا. له‌م باره‌یه‌وه یاسای سزادانی عه‌تراق پتسه‌ی رایه‌لی ماددی تاوان ده‌کات و ده‌لی: «رایه‌لی ماددی تاوان برتسه‌یه له‌ ره‌فتاریکی تاوانکاری له‌ کردنی کرداریک یان نه‌کردنی کرداریک که یاسا فه‌وه‌مانی پتیکردوه»^{١٥٤١}.

له‌ شه‌یکردنه‌وه‌ی نهم پتسه‌یه‌دا به‌زمان ده‌ره‌ده‌کوئ، رایه‌لی ماددی له‌ تاوانی ته‌واودا له‌ سه‌ن ره‌گه‌ز پتیکدیت، که برتیه‌ن له‌ ره‌فتاری تاوانکاری و نه‌عجمای زیانه‌خش و په‌یوه‌ندی هۆکاری له‌نتیوان ره‌فتاری تاوانکاری و نه‌عجمای زیانه‌خشا. له‌ خواره‌وه له‌ سه‌ن خالدا به‌کووتی باسی هه‌ر یه‌کتیک له‌وه ره‌گه‌زانه‌ ده‌که‌ین:

١- ره‌فتاری تاوانکاری

ره‌فتاری تاوانکاری نه‌و جالاکیه‌یه ماددیه‌یه ده‌ره‌کیه‌یه که تاوانی له‌ پتیکدیت^{١٥٤٢}.

١٥٤٠- د. محمد زکی ابو عاسم: قانون العقوبات اللبناني - القسم العام، الدار الجامعية للطباعة والنشر، بیروت، ١٩٨١، ل. ٧٥٧.

١٥٤١- به‌واته‌ ماددی (١٢٨) له‌ یاسای سزادانی عه‌تراقی.

١٥٤٢- یاسای سزادانی عه‌تراقی ژماره (١١١١) ی سالی ١٩٦٩ ی هه‌موارکراو له‌ به‌رگی (٤) ی ماده (١٩٦) ی پتسه‌ی کرداری کردوه و ده‌لی: «هه‌موو نه‌و کار و کرده‌وانه‌به‌ که یاسا به‌تاوانی دانابیت جا ج به‌وه‌تیه‌لی یان نیکه‌تیه‌لی به‌ت ده‌گ نه‌کردن و وازینه‌هتان نه‌گه‌ر ده‌قیکی پیچه‌وه‌مانی = سه‌مه»

تاوان به‌گشتی پژوهش‌تایف ده‌بیت نه‌گهر بیت و له ناکامی چالاکیه‌کی پژوهش‌تایفه و بینه دی، یانیش نینگه‌تایفی ده‌بیت، نه‌گهر بیت و له ناکامی چالاکیه‌کی نینگه‌تایفیسه‌وه بینه دی (۱۵۱۳). تاوانی پژوهش‌تایفه‌گه‌ریش و‌ه‌کو گشت تاوان‌تیک‌ی تر، ته‌نها له پتگای ره‌فتاری تاوان‌کاری پژوهش‌تایفه‌وه روو نادات، به‌ل‌کو له پتگای نه‌کردن و وازلیسه‌تایفه‌وه روو ده‌دات. بز نمونه، تاوانی بوختان‌پت‌کردن و جوت‌پت‌دان (تانه و ته‌ش‌ردان له خه‌ل‌کی)، تاوان‌تیک‌ی پژوهش‌تایفه (۱۵۱۴)، به‌لام راست نه‌کردنه‌وی تمو زانیاریسه‌ چه‌وتانه‌ی که له پژوهش‌تایفه‌دا بلا‌و‌ک‌راونه‌ت‌وه، هه‌روه‌ها بلا‌و‌نه‌کردنه‌وی به‌دوادا‌چوونی تمو باه‌تانه له‌لایه‌ن خاوه‌نه‌کانیان یان تمو که‌سانه‌ی په‌یوه‌ندیان پت‌وه‌ه‌یه، تاوان‌تیک‌ی نینگه‌تایفه (۱۵۱۵).

دزده‌چیت و رهنه‌کاته‌وه - کل نصف جرمه القانون سواء كان ايجاباً ام سلباً كالترك والامتناع مالم يرد نص على خلاف ذلك.

۵۴۳- د. مصطفى ابراهيم الزلي: المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية ومقارنة بالقانون، ج ۱، مطبعة اسعد، بغداد، ۱۹۸۳، ل ۳۳.

۵۴۴- ره‌فتاری تاوان‌کاری له تاوانی بوختان‌پت‌کردندا، له ناکامی خسته‌پاله‌وه‌ی روو‌د‌و‌ت‌یک‌ی دپاریگ‌راو دپته‌دی که دده‌رته‌ پال‌ که‌ست‌یک‌ی دپاریگ‌راو له شه‌رف و که‌رامه‌تی که‌م بکاته‌وه و نه‌گهر راست‌ش بیت روو‌به‌رووی سزای بکاته‌وه و له‌لای هاو‌ول‌ت‌ی‌ان‌یش رس‌وای بکات. هه‌روه‌ها له تاوانی جوت‌پت‌داندا، ره‌فتاری تاوان‌کاری له ناکامی ناو‌زرا‌ن‌ن و همت برین‌دا‌ر‌ک‌رد‌نی تاوان دده‌رته‌گ‌راو المجنی‌عه‌دپته‌دی. بز نمونه، پژوهش‌تایفه‌نویس‌تیک‌ی یه‌کتیک‌ی به‌دنده‌ یان به‌گه‌م‌ژل‌ دای‌ن‌ن. هه‌روه‌ها له تاوان‌کانی نا‌ش‌ک‌را‌ک‌رد‌نی نه‌پت‌یدا، ره‌فتاری تاوان‌کاری له ناکامی نا‌ش‌ک‌را‌ک‌رد‌نی تمو زانیاریسه‌ نه‌پت‌ی‌ان‌وه دپته‌دی که په‌یوه‌ندیان به‌کاروباری سه‌ریازی و سیاسه‌تی ول‌انه‌وه هه‌به.

۵۴۵- نه‌گهر هات و ولامه‌که‌ گه‌بسته پژوهش‌تایفه‌که و هه‌موو مه‌رجه‌کانی باه‌تی و شه‌ره‌یی نیندا‌بو. ده‌ین بلا‌وی بکاته‌وه و بزنی نیجه‌ بلا‌وی نه‌کاته‌وه و وازی لڼ به‌پت‌ن، نه‌گینا به‌نه‌جمعه‌د‌ری تاوانی نه‌کردن و وازلیسه‌تایفه‌نی بلا‌و‌ک‌ردنه‌وی و‌لام داده‌ند‌ریت. هرولته ده‌قی سادده (۲۸)‌ی یاسای ده‌سه‌ل‌انی پژوهش‌تایفه‌گه‌وی ممبری ژماره (۹۶)‌ی سالی ۱۹۹۶ نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌به‌تی، ا‌ذا لم یش‌ التصحیح فی المدة المحددة فی المادة ۲۴ من هذا القانون يعاقب المنتفع عن نشره بالحسب مدة الانتقال عن ثلاثة اشهر وبغرامة لا تقل عن الف جنيه ولا تجاوز اربعة الالف جنيه او باحدی هاتین العنصرین... هه‌روه‌ها ده‌قی مادده (۱۲)‌ی یاسای پژوهش‌تایفه‌گه‌ریس قه‌ره‌نسی که نه‌مه‌ش ده‌قه‌که‌به‌تی:

Article 13

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le directeur de la publication sera tenu d'insérer dans les trois jours de leur réception, les réponses de toute personne nommée ou désignée dans le journal ou -

٢- نهجی تاونکاری

مههست له نهجی تاونکاری نو گزرا نکاریهیه که له ناگامی دهفتاری تاونکاری له جیهانی دهره ودا پرو ددهات به چه شتیک دهیته مایه دهستدریژکردنه سهر مافیک یان بهرزه ونه دیهیک که یاسادانه پاراستنی سزایی بۆ دهسته بهر کردیته (١٤٦٦).

هه چه نده، بهرپرستی تاونکاری له م پرووه جیاوازی ههیه له گه له بهرپرستی شارستانی، له کاتیکدا که بهرپرستی شارستانی له گه له زیاندا به برون و به نه برون دهخولیتسه وه، چونکه زیان پایه لیکه له پایه له کانی نو بهرپرستی تییه، که چی به پتیچه وانده نوه، نه گه زیانیش نه بیته، بهرپرستی تاونکاری هه دهیته دی، چونکه، نو بهرپرستی تییه له گه له (خطا) به برون و به نه برون دهخولیتسه وه (١٤٧١).

écrit périodique quotidien sous peine de 3750 euros d'amende sans préjudice des = autres peines et dommages-intérêts auxquels l'article pourrait donner lieu.

En ce qui concerne les journaux ou écrits périodiques non quotidiens, le directeur de la publication, sous les mêmes sanctions, sera tenu d'insérer la réponse dans le numéro qui suivra le surlendemain de la réception.

معدّل بموجب الامر المرقم ٩٦٦-٢٠٠٠ الصادر في التاسع عشر من ايلول ٢٠٠٠ ٢٢ ايلول ٢٠٠٠ اعتبارا من ١ كانون الثاني ٢٠٠٢

• يلتزم ونيس التحرير بادراج خلال ثلاثة ايام من استلام اجرة كل شخص معين او موظف في الجريدة او المنشور الدوري او اليومي تحت عقوبة ٣٧٥٠ يورو كغرامة بدون المساس بالعقوبات الاخرى والنصوصات القضائية التي يمكن ان تنص عليها المادة.

فيما يخص الميراند والمشورات العورية غير اليومية، فان مدير النشر ويمقتضي نفس الاجرامات ملزم بنشر الرد في العدد اللاحق لليوم الذي يلي الاستلام. ينبغي ان يكون هذا النشر في نفس المكان ونفس حجم الحروف للمقال الذي تمت به الاثارة (هيجان) وبدون أي (حش) او افحام ..

٥٤٦- د. حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي: المبادي العامة في قانون العقوبات، سرجاروي بيشور، ج. ١٤٠.

٥٤٧- بۆ زانباري زياتر له م بارهيه وه پروانه (د. مصطفى ابراهيم الزلمي) صوانع المسؤلية الجنائية في الشريعة الاسلامية والتشريعات الجزائية العربية، ط ١، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر والترجمة، بغداد، ٢٠٠٢، ج. ٣٠، ٣٩.

۳- په یونډی هۆکاری

سههست له په یونډی هۆکاری وهک رهگهزتک له رهگهزهکانی رایهلی ماددی تاوانی رۆژنامهگهری، نمو په یونډیسه که رهفتاری تاوانکاری و نهجمامه زیانبهخشهکهی بههکهوه دههستیتوه، بهچهشینک نمو بهملینن که نمو رهفتاره تاوانکارییهی روهی داوه بۆته هۆی روودانی نهجمامه زیانبهخشهکه^(۵۴۸).

ههندیجار زیاتر له هۆکاریک بۆ روودانی نامانجی تاوانکاری لهگهله رهفتاری تاوانکاردا بهشداری دهکن. لهو حالتهشدا گرگهتمان بۆ دیته رینگاره، نویش نهوهیه، نایا بهشداریکردنی نمو هۆکارانه بههکهوه، په یونډی هۆکاری ناهیتن یانیش وهکو خۆی دهههتیتوه؟

یاسازانی و دادگهری (الفقه والقضاء) بۆ چارهسه رکردنی نم کیشهیه، چه ند تیزوتیکیان داناه، لهوانه تیزوی هۆکاری گونجیار (السبب الملازم) و تیزوی هارسهنگی هۆکارهکان (تعادل الاسباب)^(۵۴۹). یاسادانهری عیتراتی بۆ بهده رخنستی په یونډی هۆکاری له نیوان رهفتاری تاوانکاری و نهجمامی تاوانکاریدا کاری بهتیزوی هارسهنگی هۆکارهکان کردوه^(۵۵۰).

بهه پتیه نمو کهسهی تاوانتیکی رۆژنامهگهری نهجمام دههات، لیسرینهوهی یاسایی لهگهله دهگرتیت، نهگهه بیت و نمو تاوانههی نهجمامی داوه، بهتهنها له ناکامی رهفتاره تاوانکارییهکهی نمو روهی نه داین، بهلکوه پتیشتر یان دواتر یان دههههست هۆی تر ههههویت و بهشدارییان له روودانی کردیت.

دووه: رایهلی مهعنهوی

لهو کاتهی رایهلی ماددی رهگهزه ماددییهکهی تاوان لهخۆ دهگرتیت، رایهلی مهعنهویش رهگهزه دهروونیهکانی تاوان لهخۆ دهگرتیت، چونکه تاوان بهتهنها قهوارهیهکی ماددی

۵۴۸- د.حسین خلف و سلطان عبدالقادر الشاوی: المبادی العامة فی قانون العقوبات، سهرجارهی پتیشوو، ل ۱۴۱.

۵۴۹- بۆ ناوهزگی نم تیزوانه ههوانه (د.فخری عبدالرزاق صلیبی الهدیشی): شرح قانون العقوبات - القسم العام، سهرجارهی پتیشوو، ل ۱۹۴ بههواره، ههروهه د.حسین خلف و سلطان عبدالقادر الشاوی: المبادی العامة فی قانون العقوبات، سهرجارهی پتیشوو، ل ۱۴۲ بههواره.

۵۵۰- ههوانه دهقی مادده (۲۹)ی یاسای سزادانی عیتراتی.

نیسه، پتیکهاتین له گار و ناگامه گانی. به لنگوو قهواره به یکی دهروونیسه پتیکهاتوه له په گهزه دهروونیسه کان و پتی دهگرتی رایه لی معنهوی (۵۵۱).

جا په یوئیدی دهروونی له نیوان تارانگار (الجهاني) و نمو په گهزه ماددییه نارپه وایانه به یه گیک لم دوو شتویه خوی دهنوتین، یان له شتویه مه بهستی تاوانکاری (القصد الجرمي) یان له شتویه هله ی نامه بهستی (المخطأ غیر العسدي) (۵۵۲).

جا له بهرنه وی تاوانه گانی روژنامه گه ری به گشتی تاوانی به نه نقه سق (۵۵۳) بویه به ده گمن پتشیبی ده گری نمو تاوانانه له ریگای هله ی نامه بهسته وه روو به دن، به لنگوو تاوانگار به زوری ویست و نارده زوی خوی ناراسته ده گات بویه به پتشیبی تاوانه گهی، بویه له و تاوانانه دا، مه بهستی تاوانکاری رایه لی معنهوی دهنوتین. جا له بهرنه وه، له خواره وی تنها باسی مه بهستی تاوانکاری ده گه یین.

یاسازانانی موسلمان پتناسه ی مه بهستی تاوانکاری یان کردووه و ده لئین: «مه بهستی تاوانکاری بریتیه له گردنی گاریک یان نه گردنی، ههروه ها رازیبوون به و ناگامانه ی لئی ده گه ویتوه» (۵۵۴).

(تورتلایش) ی یاسازانان پتناسه ی مه بهستی تاوانکاری کردووه و ده لئین: «مه بهستی تاوانکاری بریتیه له ناراسته گردنی گاریک یان نه گردنی بویه هیتانه وی نمو نامالجه زیانه خسه ی که تاوانی لئ پتیکه یه» (۵۵۵).

ههروه ها یاسادانه ری عیتراقیش پتناسه ی کردووه و ده لئین: «مه بهستی تاوانکاری

۵۵۱- د. حسین خلف و سلطان عبدالقادر الشاري: المبادئ العامة في قانون العقوبات، سراجاوه پتسور، ل ۱۹۸۸.

۵۵۲- مه بهستی تاوانکاری روژنیکی گریگ ده پتین له روودانی به ریستی تاوانکاریدا، لکانیکدا له رووی هوگمدان به قهره بوو کرده ده له به ریستی شارستانیدا نمو روژه ناپیتت.

۵۵۳- چونکه تاوانکار له و ناوانانه ده نه نقه ست دستریژی ده گانه سهر نمو صاف و به روژوئیدیانه ی یاسا ده یانه ریژن جاج هی که سان بهت یان هی کومه ل. هه نئ جار ته بهت که له ناگامی هه له به یکی چاپه مه شیه وه روو ده دن بین نه وی روژنامه نویسه که ده ستی تندا هه بیت.

۵۵۴- د. احمد الاشهب: المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، منشورات جمعية الدعوة الاسلامية العالمية، ط ۱، بنغازی، ۱۹۹۶، ل ۷۹.

۵۵۵- پروانه د. احمد الاشهب: المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، همان سراجاوه، ل ۷۹.

بریتیه له ناراسته‌کردنی ویست و نارزه‌ووی تاوانکار بۆ نه‌نجیامدانی نوو گاره‌ی تاوانی
لن پتیکدیت به‌مه‌بهستی به‌به‌یتانی نه‌نجامی نوو تاوانی که روویداوه یان هر
نه‌نجامیکی تاوانکاری تره (۵۵۶).

له‌م ده‌قه‌دا بۆمان دۆردده‌کوئی که چه‌مکی مه‌بهستی تاوانکاری نوو ده‌گه‌یه‌نی که
تاوانکار ناگاداری نوو ره‌گه‌زانه‌یه که تاوانی لن پتیکدیت، هه‌روه‌ها ویست و نارزه‌ووی
خووشی ناراسته‌کردوه بۆ هه‌نانه‌دی و قبوولکردنی نوو ره‌گه‌زانه. هه‌رچه‌نده نوو هۆیه‌ی
پالی به‌تاوانکاره‌وه ناوه بۆ پتیکانی تاوانه‌که‌ی به‌شینک نییه له ره‌گه‌زەکانی مه‌بهستی
تاوانکاری. به‌لام له هه‌ندێ تاواندا نرخ بۆ نوو هۆیه‌ی داده‌ترێ که پالی به‌تاوانکاره‌وه ناوه
بۆ نه‌نجیامدانی تاوانه‌که‌ی و ده‌بیشه به‌شیکیش له مه‌بهستی تاوانکاری و پتی دوه‌کووتری
مه‌بهستی تایه‌تی (القص‌د‌الخاص) (۵۵۷).

که‌واته، مه‌بهسته‌گه‌تییه‌که‌ی تاوانکاری (القص‌د‌الجرمی‌العام) مه‌رجه بۆ بوونی
گه‌شت تاوانه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری و له‌ زۆریه‌ی نوو تاوانانه‌دا به‌وه‌تده‌ وازده‌هینرێ. به‌لام
هه‌ندێجار یاسادانه‌ر هه‌ندێ له‌ تاوانانه به‌و مه‌بهسته‌ ده‌به‌ستتوه که تاوانکار هه‌ولی بۆ
داوه یان نوو هۆیه‌ی که پالی پتیه‌ ناوه بۆ کردنی تاوانه‌که (۵۵۸).

بۆ نمونه، تاوانی بلازکردنه‌وه‌ی نوو کاروبارانه، که مه‌بهسته له‌ بلازکردنه‌ویدا،
کارتیتیکردن بیت له‌ داوه‌ر و شایه‌ته‌که‌کان هه‌روه‌کو له‌ ماده‌ (۲۳۵) ی یاسای سزادانی
عێراقیدا هاتوه‌وه که نه‌مش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «نوو که‌سه‌ی به‌یه‌کینک له‌ پتیکانی ناشکاری
کاروباریک بلازیکاته‌وه له‌ وانه‌بێ کار له‌ داوه‌رانه‌ بکات که نه‌رکی به‌گه‌لاکه‌وه‌ی
کیشه‌به‌کی به‌رزگه‌ری بۆ لایه‌نیک له‌ لایه‌نه‌کانی دادگا پێ سپێردا‌بیت یان کارمه‌ندانی
دادگا یان فرمه‌نامه‌رانی لیکۆلینه‌وه یان کارکردن له‌ شاره‌زیان یان ناو‌پێ‌ویانان
(المحکمین) یان نوو شایه‌تانه‌ی که داویان لینه‌که‌رن له‌و کیشه‌یه‌دا شایه‌تی بدن... به‌گه‌رن
بۆ ساوه‌به‌ک له‌ سالتیک زیاتر نه‌بێ له‌گه‌ڵ عه‌رامه‌به‌ک له‌ سه‌د دینار زیاتر نه‌بێ یانیش
به‌یه‌کینک له‌ دوو سزایه‌ سزا ده‌درێ».

۵۵۶- پروانه‌ به‌رگه‌ی (۱) ماده‌ (۳۳) ی یاسای سزادانی عێراقی ژماره‌ (۱۱۱) ی سالی ۱۹۹۹ ی
هه‌سراگره‌ر.

۵۵۷- د.فخری عبدالرزاق الحدیثی: شرح قانون العلامات القسم العام، سه‌رچاوه‌ی پیتشوره‌، ل. ۲۰۲
۵۵۸- پروانه‌ مادده‌ی (۳۸) له‌ یاسای سزادانی عێراقی که تهممش ده‌قه‌که‌یه‌تی: «به‌با‌ه‌خ به‌هزی کردنی
تاوان نادرین هه‌گه‌ر یاسا پتجه‌موانه‌ی تهممه‌ ده‌لقنوس بکات».

بەم شێوەیە، لە تاوانەکانی پۆژنامەگەریدا، نەگەر مەبەستی تاوانکاری بەهەردوو
 ڕەگەزەکییە - ناگاداری و نیراوە (العلم والارادة) - هەبوو مانای نوێیە پرایەلی
 مەعنەوی هاتۆتە دی و نەریکی سەلماندنی نەمەش دەکەوێتە نەستۆی ئەو دەسلەتەیی که
 تۆمەتەکه ناپارێتە دەکات و دەبێ ئەو دادوەری که کێشەکه یەکلای دەکاتەوه بەلگەیی بوونی
 مەبەستی تاوانکاری لەلایەن تاوانکارەوه بەدەریخات نەگەر بیهێژی حوکم بەنێدانەکردنی
 ەدات (۵۵۹).

سێیەم: پرایەلی بەناشکراییی (رکن العلابیة)

بەناشکراییی (علابیة) لە ڕووی زمانەوانیسەوه واتای بەدەرخست و بلاوکردنەوه
 دەگەبەتێت. بەلام لە ڕووی زاراوەییەوه بەمانای گەیانندی زاتیاری لەبارەیی ڕووداویەک یان
 کرداریەک بەخەلک دەبەخشیت جا چ بەقەسە بیت یان بەکردار یان بەنوسین یانیش بەهەر
 ھۆکاریکی تری گەیاندن بیت.

ھەندێ یاسازان بلاوکردنەوه یان ناشکراییی لە تاوانەکانی پۆژنامەگەری بەپرایەلی
 ماددی دادەنێن بەبێانویی ئەوی. گواپە بلاو بوونەوه ھۆی سەرکێشە لە سەپاندنی
 سزادا (۱۵۶).

بەلام ھەندێکی تر پرایەلیکی تایبەتی دادنێن و دەلێن یاسادانەر گرێمانەیی کردووه و
 بەتەبۆنی ئەم پرایەلە تاوانی پۆژنامەگەری، بەو وسفە یاساییەیی که بۆی کراوه، بوونی
 نییە (۱۵۷). بێ گومان، مەترسیی تاوانەکانی پۆژنامەگەری لەسەر بەھای بالاو
 بەرژەودەنێیە گشتیەکانی کۆمەڵ و تاکەکەس که یاسا دەیانپارێزێت، تەنیا خۆی لە
 نووسین و ئەوانەیی لە حوکمی نەردانە نابینێتەوه، بەلکۆو خۆی لە نەنجامدانی ئەو تاوانانە
 بەشێوەیەکی ناشکراوه دەبینێتەوه. بۆیە، دەتوانین بڵێین، کرداری نووسین لە تاوانەکانی
 پۆژنامەگەریدا، پرایەلی ماددی دەنۆتێن، لەکاتیگدا، کرداری بلاوکردنەوه، پرایەلی
 تایبەتی دەنۆتێن و بەنەبوونی ئەو پرایەلە تاوانی پۆژنامەگەری بوونی نییە.

۵۵۹ - مجموعة احكام محكمة النقض المصرية، قرار رقم ۱۵۵ في ۱۳/۱۳/۱۹۸۲، پروانە: مېنم حنظل
 شريف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرمة الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سەرچاوی
 پێشوو، ل. ۱۲۳.

۵۶۰ - د. عبدالله اساعيل البستاني: حرية الصحافة، سەرچاوی پێشوو، ل. ۱۶۵، ود. محمد محي
 الدين عوض: العلابیة في قانون العفرات، مطبعة النصر، القاهرة، ۱۹۵۵، ل. ۲، و مېنم حنظل
 شريف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرمة الصحافة، سەرچاوی پێشوو، ل. ۱۱۷.

نیمه‌ش‌پشگیری نو رایه ده‌کەین و دەلێن، بلاوکردنەوه و ناشکرای له تاوانەکانی
 رژۆنامه‌گەریدا، رایه‌لێکی تایبەتییه له پال هەردوو رایه‌لی ماددی و مەعنەویدا و
 بەنەبوونی ئەم رایه‌له تاوانەکانی رژۆنامه‌گەری وەکو ئەو وەسفە بۆی گراوه روونادات
 چونکە بلاوکردنەوه و ناشکرای مەرجێکی بنەردنه بۆ سەپاندنی سزا له تاوانەکانی
 رژۆنامه‌گەریدا و یاسا هیچ کاریکی بەهەرز و بیرورا نییه هەرچەندی زیان بەخشیشت
 مەگەر بەناشکرا گوزارشتی لێ بکەیت^{٥٦٣}. بۆ نمونە، له تاوانەکانی بوختان پەن کردندا
 که له هەرگە یەکەمی ماددە (٤٣٣) و تاوانەکانی ناشکراکردنی نەهێنی که له هەرگە
 یەکەمی ماددە (٤٣٨) ی یاسای سزادانی عێراقیدا هاتووه، بلاوکردنەوه و ناشکرای
 رایه‌لێکی تایبەتییه له رایه‌له‌کانی ئەم تاوانانە له پال هەردوو رایه‌لی ماددی و مەعنەویدا
 و بەنەبوونی ئەم رایه‌له تاوانی بوختانپێکردنی ناشکرا و ناشکراکردنی نەهێنی بەکوێرە
 ئەو وەسفە له دەقی ئەو دوو ماددەیدا بۆیان گراوه روونادات. بەلام ئەم بنچینەیه پەها
 نییه، بەلکوو بلاوکردنەوه و ناشکرای له هەندێ تاواندا تەنها رۆژی توندکردنی سزا
 دەبین هەروەکو له ماددە (٤٣٤) ی یاسای سزادانی عێراقیدا ئەم رۆژه‌ی بێشوو. ئەمەو
 هەندێک دەولەت له یاساگانیاندا ئەو هۆکارانەیان دەستیشان کردووه که بەهۆیانەوه
 بلاوکردنەوه و ناشکرای دیتەدی.

یاسادانەری میسری، له ماددە (١٧١) ی یاسای سزادانی ژماره (٥٧١) ی سالی
 ١٩٣٨دا ئەم هۆکارانە دەستیشان کردووه و دەلێ: «هەر یه‌کێک که‌ستێک یان زیاتر له
 که‌ستێک بۆ کردنی که‌ستیکی گەوره (جینایه‌تیک) یان که‌ستیکی (جوت‌ه‌یه‌ک) چ بە‌قه
 یان بە‌هاوارکردن یان بە‌کردووه یان بە‌نووسین یان بە‌ره‌سم یان فۆتۆ یان بە‌هێما یان بە‌هەر
 پێگایه‌کی تر له پێگاکانی ناشکراکردن یان بە‌هەر هۆکاریکی تر له هۆکاره‌کانی ناشکرای
 نیغرا بکات بە‌به‌شدار داده‌نێت له کردنیدا، قس‌کردن و هاوارکردن بە‌ناشکرا داده‌نێت ئە‌گەر
 هاتوو بە‌یه‌که‌تیک له نامرازه میکانیکیه‌کان له دانیه‌شتنیک یان شوێنیکێ گشتیدا
 درکێندرا...»^{٥٦٤}.

له دەقی ماددە (١٧١)دا بۆمان دەردەگه‌وت که یاسادانەری میسری سن جزه هۆکاری

٥٦١- ٥. لطيفة حبيب محمد. جرائد النشر في التشريع العراقي، سوچاوه‌ی بێشوو، ٦٣٧.

٥٦٢- احمد امين بك: شرح قانون العقوبات الأهلبي، المجلد الأول، منشورات الدار العربية
 للوسرعات، بيروت، ١٩٨٢، ١٥٦٧.

٥٦٣- ئەم دەقه بەرامبەر دەقی ماددە (٢٠٩) ی یاسای سزادانی لۆمانییه.

نیپهان‌کردنی سرزکی ولات و سرزکی حکومت و وهزیری دهره‌وی ولاته بیانییه‌گان که له ماده‌ی (۳۶) (۱۹۶۷) دا هاتوو، هه‌روه‌ها تاوانی تانموت‌شه‌ردان لهو سه‌فسیر و وه‌زیره مفعوله‌زانی که له لایهن حکومت‌ه‌کانیسانوه بز راه‌په‌اندنی کاری نیداری و دپلوماتی بز فهره‌نسا نیردراون که له ماده‌ی (۳۷) (۱۹۶۸) دا هاتوو، تنها مهرجی بوونی راه‌لی به‌ناشکرای (علاتی)ی داناره به‌ین نه‌وی نه‌و هۆکارانه دستیشان بکات که به‌هۆپانه‌وه بلاو‌کردنه‌وه که نه‌ج‌ام دهریت. نه‌مه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که ناشکرای (علاتی) له‌م تاوانانه‌دا له‌پتگای یه‌کتیک له‌و هۆکارانه‌ی که له ماده‌ی (۲۳) دا ناما‌زی یه‌ن کراوه دیتنه دی. نه‌مه‌ش هۆی له‌ خۆیدا نه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که ده‌قنوس‌کردنی نه‌و هۆکارانه له‌ دووتوتی ماده‌ی ناوبراوا تنها بز‌نونه‌یه و ده‌کری له‌ پتگای هۆکاری تریشه‌وه بلاو‌کردنه‌وه نه‌ج‌ام بدریت و ناشکرای بیه‌ده‌ی وه‌گو په‌خشی لاسلکی و ته‌له‌فونزی و نینه‌رنیت. به‌لام یاسادانه‌ری عیتراتی، له‌ برگه‌ی سیه‌می ماده‌ (۱۹) ی یاسای سزاداندا (۱۹۶۹) به‌م شتیه‌ی خواروه هۆکاره‌گانی به‌ناشکرای (وسائل‌العلاتی)ی دستیشان کردوه:

۵۶۷- نه‌مه‌ش ده‌گه‌یه‌تی به‌زمانی له‌ره‌نسی:

"Article 36

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'offense commise publiquement envers les chefs d'Etats étrangers, les chefs de gouvernements ministres des affaires étrangères d'un gouvernement étranger sera punie d'une " étrangères et les amende de 45000 euros.

۵۶۸- نه‌مه‌ش ده‌گه‌یه‌تی به‌زمانی له‌ره‌نسی:

"Article 37

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'outrage commis publiquement envers les ambassadeurs et ministres plénipotentiaires, envoyés, chargés d'affaires ou autres agents diplomatiques accrédités près du gouvernement de la République, sera puni d'une amende de 45000 euros.

۵۶۹- شایه‌نی ناما‌زه‌ب‌کردنه، حوکمه‌گانی نه‌م یاسای له‌ ههرتی کوردستاندا کاربان پیده‌کریت تنها نه‌وانه‌ نه‌بیت که دوا‌ی راه‌په‌ینی سالی ۱۹۹۱ داندراون یا‌خورد هه‌سرا‌گرارون. بزیه‌سه‌بارت به‌پاس‌کردنی راه‌لی ناشکرای له‌ تاوانه‌گانی روژنامه‌گه‌ریدا پشت به‌حوکمه‌گانی نه‌م یاسایه ده‌ه‌ستین.

۱- کرده و و نیشارهت و جولانه و د.

۲- سه کردن و هاوار کردن.

۳- رژژنامه گه ری و چاپه مهنی.

۴- نووسین و رسم و وینه و فیلم و نارم.

هروه ها نهو رینگایانهش که بهناشکرای بی دیتهدی. بهم شتیره بی خواره و دستیشان کردوه:

۱- ناشکرای کرده و و نیشارهت و جولانه و (علایه الاعمال والاشارات والحرکات).

۲- ناشکرای سه کردن و هاوار کردن (علایه القرل والصلیاح).

۴- ناشکرای نووسین و رسم و وینه و فیلم و نارم.

له دهقی ماده (۱۹) ی یاسای سزادانی عتیراقیدا بزمان ددرده که ری که یاسادانه ری عتیراقی له ناساژ کردن بهو هوکارانه ی که له رینگایانه و گوزارشت ده کرتیت. هروه ها نهو رینگایانهش که بهناشکرای (علایه ای بی دیتهدی. همان ریچکه ی یاسادانه ری میسری کرتوته بهر.

به ری نیتسه، و اچاکه یاسادانه ری عتیراقی خوی له ری زگردنی نهو هوکارانه ی که گوزارشتیان بی ده کرتیت هروه ها نهو رینگایانهش که ناشکرای بیان (علایه ای بی دیتهدی. دوور بهخاتوه و تنها مه رجی بوونی رایله ی بهناشکرای (علایه ای) دابنیت. بی نهوی نهو هوکارانه دستنیشان بکات که بههزیانه و بلاو کردنه و که نه انجام ددرت بیان ناشکرا ده کرتیت. بیان بهراشکاو ی بلن نهو نمونانه و هکسو نمونه ی ناشکرای دینینه وه. چونکه نه مرز له سایه ی تمکنه لژزیای نویوه، دنیا زوو زوو داهنسانی نوی له بوا ری گه بیاندن و رژژنامه گه رییدا بهخزه وه ده بینی. بهجه شتیک ری زگردنی نهو وه سیلان له پرو ی پراکتیکه وه هیچ بایه خی ناپیت.

۵-۲-۱- نهو تاوانانه ی که له رینگای رژژنامه گه رییه وه رووددهن

تاوانه گانی رژژنامه گه ری. بریتین لهو تاوانانه ی که له رینگای رژژنامه گه رییه وه رووددهن. جا یاسادانه له رینگای دهقه گانی یاسای سزادان بیان یاسای رژژنامه گه ری و یاسای چاپه مهنی بیان یاسا تاییه تییه گانی تر دا خسه له تی ناوه ابه تی بهم کردارانه دده خشتیت. بهم بییه. ده قنوسکردنی تاوانه گانی رژژنامه گه ری له یاسای ولانتیکه وه بز یاسای ولانتیکی تر ده گوزرت.

ياسادانهري فدره نسي و لويساني كاربان به سيئمي يه كجوروني ياسا (وحدة الشريع) كرده وه له ده قنوس كرده ني نه و تاواناندها. جا ياسادانهري فدره نسي بز تهم مهبهسته. له ياساي روظنامه گه ربي سالي ۱۸۸۱ي هه موار كراودا له بابي چواره مدا لعزير ناوونيشاني نه وه كه تن و گه وره كه تنانه ي كه له رينگاي روظنامه گه ربي موه بيان هه ر رينگايه كي تري بلا و كرده نه و هره پرووده دن» (DDELITS COMMIS PAR LA VES CRIMES ET OIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICA-TION) له ماده دي (۲۳) تاكو ماده دي (۷۱) ده ستيشان كرده وه.

هه روه ها ياسادانهري لويساني. لعزير ناوونيشاني «تاوانه كاني چاپه مه ني» نه و تاوانانه ي له ماده دي (۱) تاكو ماده دي (۲۵) ي هه مرسومي ياسايي ژماره (۱۰۴) ي سالي ۱۹۷۷ كه جيگاي ماده دي (۵۱) تاكو ماده دي (۷۱) ي ياساي چاپه مه ني سالي ۱۹۶۲ ي گرتزه وه، ده ستيشان كرده وه.

به لام ياسادانهري ميرسي. له ياساي سزاداندا هه ندي تاواني روظنامه گه ري له بابي چواره دي كتيبي دو وه مدا لعزير ناوونيشاني «نه وه كه تنانه ي له رينگاي روظنامه گه ري و رينگاكاني تره وه پرووده دن» له ماده دي (۱۷۱) تاكو ماده دي (۲۰۱) ده قنوس كرده وه و هه نديكي تري شي له بابي هه وه مه ي كتيبي سيبه مدا لعزير ناوونيشاني «تانه وه شه ر و جوتيبندان و ناشكر اكر دن نه ني - القذف والسب وافشا والاسرار له ماده دي (۳-۲) تاكو ماده دي (۳۱۰). هه روه ها له بابي يانزه مي كتيبي دو وه مدا لعزير ناوونيشاني «نه وه كه تنانه ي په يوه نديسان به نايينه وه هه به» له ماده دي (۱۶۰) تاكو ماده دي (۱۶۱) ده قنوس كرده وه.

هه روه ها له ياساي پارتبه سياسييه كاني ژماره (۴۰) ي سالي ۱۹۷۷ و ياساي پاواستني به ري ناوخز و ناشتبي كومه لايه تي - حمايه الجبهه الداخليه والسلام الاجتماععي) ژماره (۳۳) ي سالي ۱۹۷۸ و ياساي (حمايه القيم من العيب) ژماره (۹۵) ي سالي ۱۹۸۰ كومه ليك كرداري تري ده ستيشان كرده وه كه به تاواني روظنامه گه ري داده نديتن (۱۵۷۰).

به لام ياسادانهري عيراق. تاوانه كاني روظنامه گه ري له ياساي سزادان ژماره (۱۱۱) ي سالي ۱۹۶۹ ي هه موار كراو و ياساي چاپه مه ني ژماره (۲۰۶) ي سالي ۱۹۶۸ ي

۵۷۰- بز زانباري زياتر له م باره موه. برواته شريف كامل: المرامه الصحفیه، ج ۲. شركة دار الانعاع للطباعة، القاهرة، ۱۹۸۶، ۷-۸.

همسوارکراو و یاسای سه‌ندیگای رۆژنامه‌نووسان ژماره (۱۷۸)ی سالی ۱۹۶۹ی همسوارکراو و یاسای مافی دانەر ژماره (۳)ی سالی ۱۹۷۱ و چەندین یاسایتر دەقنوس کردوو. یاسای سزادانی عیتراقی ژماره ۱۱۱ی سالی ۱۹۶۹ همسوارکراو گشت نو کردارانی دەستنیشان کردوو که له لایەن رۆژنامه‌نووسەو و له پێگای رۆژنامه‌و نه‌نجام دەدرین و به‌تاران داده‌ندری له‌گەڵ دیارکردنی سزای هەر یه‌گیتگ له‌و تارانته.

له‌به‌ر زۆری نوو ماددانه، به‌شێوه‌یه‌کی گشتی ناوی مادده‌کان ده‌هێنن له‌گەڵ کورتیه‌کی ناوه‌رۆکه‌کانیان و له‌سه‌ر گرینگترینیان هه‌لوسته‌یه‌ک ده‌کەین.

شایه‌نی ناماژه‌یه. نوو ماددانه‌ی کرداره تاونانکارییه‌کانی بلازکردنه‌ویان دیارکردوو به‌ریتین له‌ م‌ساده: (۸۱- ۸۴، ۱۵۶- ۱۷۰، ۲۱۱- ۲۱۳، ۲۲۴- ۲۲۹، ۲۳۵- ۲۳۶، ۳۷۲، ۴۰۳، ۴۳۳- ۴۳۷، ۴۷۶).

یاسادانه‌ری عیتراقی، له‌ مادده (۸۱) تا‌کو مادده‌ی (۸۴)ی تەرخان کردوو بۆ سزادانی سه‌رتوسه‌ری رۆژنامه یان به‌ریرسی لاپه‌ره یان نووسه‌ری بابه‌تی تاونانکاری بۆ نوو تارانته‌ی پلازکردنه‌و که له‌ پێگای رۆژنامه‌و نه‌نجام ده‌درین.

هه‌روه‌ها بۆ سزادانی نوو که‌سه‌ی که کتێبێک یان وێنه‌یه‌ک یان هەر شینرازیکی تری پاده‌ربهرین به‌ له‌ دهره‌وه ده‌هێنن که له‌ کردنی تاوناندا به‌کارهاتوو. هه‌روه‌ها له‌ حاله‌تی دیار نه‌بوونی نوو که‌سه‌ی که نهم شتانه‌ی له‌ دهره‌وه هه‌ناوه، فرۆشیار و بلازکه‌ره‌که‌ی له‌گەڵ نوو که‌سه‌ی که له‌ دیواریشی داوه سزابار کردوو.

هه‌روه‌ها نه‌وشی دیارکردوو که وه‌رگێترانی بابه‌ته‌که یا وه‌رگێترانی له‌سه‌رچاوه‌یه‌کی تری ناوه‌وه یان دهره‌وه‌ی ولات به‌ریرسیاوتتی بلازکردنه‌و دهرش ناکاته‌وه و هه‌رده‌هێنن.

هه‌روه‌ها به‌یاری داوه، ته‌گه‌ر جوکمی دادگا به‌تۆمه‌تبار کردن له‌ گه‌وره‌که‌تینک که له‌ پێگای رۆژنامه‌و نه‌نجام درابنیت ده‌رچوو نوو دادگا بۆی هه‌یه‌ فه‌رمان بدات به‌راگرتنی رۆژنامه‌که بۆ ماوه‌یه‌ک که له‌ سن مانگ زیاتر نه‌بیت.

هه‌روه‌ها یاسادانه‌ری عیتراقی، له‌ مادده (۱۵۶) تا‌کو (۱۷۰) بۆ دیارکردنی نوو کرداره تاونانکاریانه‌ی تەرخان کردوو که له‌ پێگای بلازکردنه‌وه‌ی ناسایشی ولات ده‌کرتن.

هه‌روه‌ها له‌ م‌ساده (۲۱۱)دا بلازکردنه‌وه‌ی هه‌والی درۆ یان ده‌سنوسی ده‌سکرد و ساخته‌کاری که به‌درۆ درابنیت یال‌که‌سیک به‌تاران داناره نه‌گه‌ر هاتوو بیه‌سته هۆی

شیراندنی ناسایشی گشتی یان زیان که یاندن به بهر ژوندیی گشتی.

هرروه‌ها له ماده (۲۱۲) دا هاندانی خه لکی بژ نه نجامدانی که تنی کوشتن یان دزین یان تینکدان یان سووتان یان هر که تنیکی تر که بیته هژی شیراندنی ناسایشی گشتی به تاوان داناو هه تا نه گهر هاتوو نم هاندانهش هیچ ناکامیکی نه بیت.

هرروه‌ها له ماده (۲۱۳) دا هاندانی خه لکی و بلاوکردنه وی گیانی یاخی بوون له پیزگرتنی یاسا، یان جوانکردنی کاریک له بهر چاری خه لک که له هه قیقه تا که تنه یان که وره که تن بیت به تاوان داناو.

هرروه‌ها له ماده (۲۲۴) تا کو ۲۲۹ ترخانکردوه بژ ده‌شنشانکردنی نمو کرداره تاوانکاریبانه‌ی له یتگیای بلاوکردنه دژ به دهسه لاتی گشتی و فەرمانبهران و نمو که سانه ده‌گرتن که خزمه‌تگوزاری گشتیان یین سپتردراوه.

له ماده (۲۲۹) دا هاتوو: ههر که سیتک سرکایه‌تی یا هه‌ر شه له فەرمانبهریک یا ههر که سیتک بکات که نهرکی خزمه‌تگوزاری گشتی یین سپتردراوین یا سوکایه‌تی یا هه‌ر شه له نه‌نجرومه‌نیک یا ده‌سته‌یه‌کی ره‌سی یا دادگایه‌کی دادبینی یا کارگیتریک له‌کاتی نهرکی خویدا یا به‌هژی نهرکه که یه‌ره بکات به‌گرتن سزا ده‌درینه.

هرروه‌ها له باهی چوارم دا له‌ژیر ناوونیشانی (تاوانه‌کانی دژ به‌ره‌وتی دادبهره‌وری دا ماده (۲۳۵) و (۲۳۶) ی ترخانکردوه بژ نمو تاوانانه‌ی که له یتگیای بلاوکردنه‌وه‌دا دژ به‌ره‌وتی دادبهره‌وری نه‌نجام ده‌درین.

هرروه‌ها ماده (۴۳۳) تا کو (۴۳۷) ی بژ تاوانه‌کانی تانه و شه‌ر و جوتینبندان و ناشکراکردنی نه‌پیتی ترخان کردوه و له‌حاله‌تی نه‌نجامدانی نمو تاوانانه به‌رتگیایک له یتگی ناشکراگان سزایه‌کی توندی بژ داناو که بلاوکردنه‌وه له رۆژنامه‌دا به‌یکه‌که له‌ر یتگیایانه.

به‌لام یاسای چاپه‌مهنی ژماره (۲۰۶) ی سالی ۱۹۶۹، له ماده‌ی (۱۶) و (۱۷) دا، نامازوی به‌کۆمه‌لنیک بابه‌ت کردوه که بلاوکردنه‌وه‌یان له رۆژنامه و چاپه‌مهنیه‌کاندا قه‌ده‌مه‌یه (۱۹۷۱)، هرروه‌ها سزای سه‌رینچیکردنیشیانی له ماده‌ی (۲۸) دا دیارکردوه، که برتسییه له زندانیکردن بژ ماوه‌یه‌ک له (۳۰) رۆژ زیاتر نه‌بیت یان شه‌راهه‌یه‌ک له

۵۷۱- بژ ناوهرۆکی ماده‌ی (۱۶) و (۱۷) ی یاسای چاپه‌مهنی عیتراتی پروانه خالی (۳-۴-۱۶) له‌ژیر ناوونیشانی هاگاکاری و پارگرتن و هه‌له‌شاندنه‌وه له یاسای چاپه‌مهنی عیتراتیاده له تیزه‌دا.

(۵۰) دینار زیاتر نه‌یښ، یانیش هردوو سزاگان په‌یښه‌کوه، به‌لام نه‌گهر هاتوو سزای کرده‌وه که له هر یاسایه‌کی دیکه توندتر بوو. لهو حاله‌ته‌دا حوکمه‌کانی نو یاسایه دواپی ده‌سپښ.

هروه‌ها یاسای سندی‌کای رۆژنامه‌نووسانی عیراقی ژماره (۱۷۸) ی سالی ۱۹۶۹ ی هم‌وارکراو، له ماده‌دی (۲۵) دا، گۆمه‌لیک کرده‌وه‌ی دست‌نیشان کرده‌وه، که نه‌عجام‌دانیان له‌لایه‌ن رۆژنامه‌نووسه‌وه، به‌رپر‌سیاریه‌تی تاوانکاری و پیشه‌بیان لښ ده‌گه‌وینه‌وه (۵۷۲).

هروه‌ها یاسای مافی دانه‌ری عیراقی ژماره (۳) ی سالی ۱۹۷۱ له ماده‌دی (۴۵) دا نو گرداران‌هی دیار کرده‌وه که نه‌عجام‌دانیان به‌تاوانی ته‌قلیدگردن داده‌ندرت، هروه‌ها سزاگه‌شی دیار کرده‌وه (۵۷۳).

نهمه‌و، یاسادانه‌ری همریمی کوردستان، سه‌ره‌رای نه‌وه‌ی هندی‌ک نه‌رکی خستوته نه‌ستوی رۆژنامه‌نووس له ماده‌دی (۲۰) ی یاسای سندی‌کای رۆژنامه‌نووسانی کوردستان ژماره (۶) ی سالی ۱۹۹۸ (۵۷۱) و ماده‌دی (۹) ی یاسای چاپه‌مه‌نمی ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳ ی هم‌وارکراو (۵۷۵) هاتوه که‌چی سزا تاوانکاریه‌کانی دست‌نیشان نه‌کرده‌وه، بویه‌ ده‌بن بگه‌رتینه‌وه بۆ به‌ما گشتیه‌کانی یاسای سزادانی ژماره (۱۱) ی سالی ۱۹۹۹ ی هم‌وارکراو و یاسای مافی دانه‌ری ژماره (۳) ی سالی ۱۹۷۱، که دوو یاسای به‌رکارن له همریمی کوردستانی عیراقدا.

یاسای سزادانی عیراقی ژماره (۱۱) ی سالی ۱۹۶۹ ماده‌دی (۴۳-۴۳۶) ی بۆ تاوانه‌کانی تانه و تشهر و جوتیتیدان (جرائم السب والقذف) ته‌رخان کرده‌وه. چونکه نه‌م دوو تاوانه‌ زۆر پتیک ده‌چن و هه‌ردوو‌کسیان ده‌بنه‌ مسایه‌می ناو و ناوبانگ زړاندن و له‌که‌دارکردنی شه‌رف و که‌رامه‌تی نه‌و که‌سه‌ی که تاوانه‌که‌ی ده‌ره‌ق ده‌کرئ. هروه‌ها له‌و

۵۷۲- بۆ ده‌قی نه‌م ماده‌به، به‌روانه خالی (۵-۱-۲) له‌تیر نارونیشانی نه‌رکه‌کانی رۆژنامه‌نووسه به‌راوێزی (۵۱۵) له‌م نینه‌دا.

۵۷۳- بۆ زانیاری زیاتر له‌م باره‌به‌وه، به‌روانه (کمال سعدي مصطفي): حق الملكية الادبية والفنية فی القانون العراقي والمقارن، سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۸۳ به‌دواوه.

۵۷۴- بۆ ده‌قی نه‌م ماده‌به به‌روانه خالی (۵-۱-۲) له‌تیر نارونیشانی نه‌رکه‌کانی رۆژنامه‌نووسه له‌م نینه‌دا.

۵۷۵- بۆ ده‌قی نه‌م ماده‌به، به‌روانه به‌رگه‌ی (۵-۱-۲) له‌م نینه‌دا.

تاوانانمن که له ږنگای قسه یان وینه یان نووسینه وه نه نجام ددرتین و بۆ توندکردنی سزاګه شیان مرحله بهر ږنگایه ګه له ږنگایه ګانی ناشرګای نه نجام مدرابیت. بهلام سهه ږای نه مه. له ږوی به بهتی خسته بهاله ګه وه (موضوع الاسناد) له به ګتر جیواوزن. له ګاتیکدا به بهتی خسته بهاله ګه له تاوانی تانه و ته شهردا «ږووداوتکی دیاریرکراوه» که چی له تاوانی جوته پیداندا «ږووداوتکی نادیاریرکراوه و به شپوه به ګ له شپوه ګان شهردف و ګه رامهت له ګه دار ده ګات»^{۱۵۷۶}.

جی سهرنجه، نه م جیواوزینه ی نشوان تاوانی تانه و ته شهرد و تاوانی جوته پیدان وایرکرووه که تاوانی به ګه م ترسناګتر بهت له تاوانی دوروم. چونکه خه لګ زیاتر باوهر بهو ږووداوه دیاریرکراوه ده ګن که دراونه ته بهال که سانیک نه ګ ږووداوه ګشپه ګان. چونکه مه زه نده ی بوونی هه ندی ګ بهل ګه ده ګن له دانه پالی نه و ږووداوانه دا. له ګاتیکدا له حاله تی جوته پیداندا زیاتر بۆ نه وه ده چن که دانه پالی نه و ږووداوانه ګوزارشت له رق وکینه بګات. نه م جیواوزینه ش وایرکرووه که سزای تاوانی تانه و ته شهرد له سزای جوته پیدان قورستر بهت، هه روه ها هویه ګانی و ږنگای پیدانی شیان نه به ګتر جیواوز بهت.

باسادانه ری فهره نسی، له یاسای رۆژنامه ګه ری سالی ۱۸۸۱ له بابی چوارهدا لئیریز ناوینشانی «ته و که تن و ګه ورده که تنانه ی که له ږنگای رۆژنامه ګه ری به یان هه ر ږنگایه ګی تری بلا و ګر د نه وه ږووده دن» له صادره (۲۹-۳۵) دا حرکه ګانی نه و دوو تاوانه ی ده قنوس کرده وه.

بهلام یاسادانه ری میسری، له جیاتی نه وه ی له بابی چوارده و له ګشپه دووهدا ده قنوسی بګات، که تابه ته به م که تنانه ی که له ږنگای رۆژنامه ګه ری و هه ر ږنگایه ګی تری بلا و ګر د نه وه ته رخانکراوه، له بابی هه و ته می ګشپه می به مدا لئیریز ناوونشانی «تانه و ته شهرد و جوته پیدان و ناشر ګر دنی نه تی» له صادره (۲۲-۳۱) نه و تاوانانه ی ږیکه خستروه.

۵۷۶- د. محمود نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - الفقه الحاضر - جران الأعتماد. علی الاشخاص، منشورات دار النهضة العربية، مطبعة جامعة القاهرة؛ والكتاب الحاضر. القاهرة. ۱۹۷۸، ل ۵۰۶، هه روه ها ږوانه: مصطفی مجدی هرجه: التعليق علی قانون العقوبات فی ضوء الفقه والقضا - الفقه الحاضر، الكتاب الثالث، ط ۱، منشورات منشأة المعارف بالألكندرية. ۱۹۸۸، ل ۵۵.

بۆ ئاشناپوونی زیاتر به تاوانه گانی تانه و تمشهر (جریمه القذف) که گرن گترین تاوانه لهو تاوانانهی که له ڕینگای ڕۆژنامه گهریبه وه رووده دات و تاکو ئیستا له ههرتسی کوودستاندا، دهیان کیشه دژی ڕۆژنامه نووسان، سه بهارت بهو تاوانه بۆ داگاکان بهرز بۆتوه، ههروهکو دهمزانی ڕوودانی زۆریه ی نهو تاوانانه له بهر لیك حالینه بوونی ڕۆژنامه نووسان و هارولانییهانه وه و نهزانی سنووری تازایی ڕۆژنامه گهریبه وه ڕویان داوه. بۆیه به پشورستی دهزانی له خواره وه به ته نهیا باسی نهو تاوانه و هۆیه گانی ڕینگاپیدانی له یاسای سزادانی عیراقیدا بکهین:

۱-۲-۴-۱-۱: تاوانی تانه و تمشهر (جریمه القذف أو الشهير)

جۆن. ئار. بیهتر له پیتاسه کردنی تانه و تمشهر دا دهلن: «تانه و تمشهر بریتیه له چاپکردنی باه تیتیک که ناسنامه ی که شیک دهمتیان دهکات و ناو و ناوبانگی له که دار دهکات، به چه شتیگ ڕووبه ڕووی ڕقنپسوونه وه و به که مزانی و نارهزایی دهکات له لایه ن خه لکه وه» (۱۵۷۷).

ههروهها (د. محمود نجیب حسنی) دهلن: «بهو حاله ته دهگوتری تانه و تمشهر، که که شیک به ناسکرار به نه نقه ست ڕووداویکی دیاریکراو بدانه پال که سکی تروه، به چه شتیگ نه گهر بیت و دهریکه وئ نهو ڕووداوه راسته، ده بیته هۆی ڕووبه ڕووبوونه وه ی نهو که سه ی که ڕووداوه که ی دراوه ته پال، بۆ سزایه کی یاسایی بانیش به که مزانی له لایه ن خه لکه وه» (۱۵۷۸).

لهم دوو پیتاسه یی سه ره ودا بۆمان ده ره ده که ویت، په یه ونه دیبه کی به هیز هه یه له نیزان تاوانی بوختانپیکردن و تاوانی تانه و تمشهر دا. به چه شتیگ هه ندیگ هه ن، ده لین: «بوختانپیکردن په یه ونه دیبه کی پته و به هیزی هه یه به تانه و تمشهر وه، نه مه وای کردوه که هه ردوو چه مکی بوختانپیکردن و تانه و تمشهر له جیاتی په کتری به کار به یه ندرتین، چونکه نهو که سه ی له به خشیکی ڕادیوی یی یا ته له فیزیوئیدا، بوختانی یه ده گرت، به شتیوه یه کی ئۆتوماتیکی بهر تانه و تمشهر ده گه ویت» (۱۵۷۹).

۵۷۷- جۆن. ار. بیهتر: مقده فی الاتصال الجماهيري، سه رجاوه ی پشور، ل ۶۶۵.

۵۷۸- د. محمود نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء علی الاشخاص، سه رجاوه ی پشور، ل ۵۰۵.

۵۷۹- جۆن. ار. بیهتر: مقده فی الاتصال الجماهيري، سه رجاوه ی پشور، ل ۶۶۵.

شایه‌نی نام‌ها به‌یاد می‌گردد. یاسادانه‌وی ولاتانی عمره‌بی و یاسادانه‌وی عیتراقیش، جیا‌وزیبان نه‌گردوه له نیوان تاوانی تانه‌ت‌شهر و تاوانی بوختان بین کردندا، بویه هر له‌میانی باسکردنی تاوانی بوختان بین کردندا، باسی تاوانی تانه‌ت‌شهر‌شیان گردوه. به‌لام، له ولاته‌یه‌ک‌گرت‌وه‌کانی نه‌مریکا و نینگلته‌رده‌دا، تاوانی تانه‌ت‌شهریان له تاوانی بوختانی‌نکردن جورا‌کرد‌ت‌وه و به‌یاسایه‌کی تایبته‌تی لغزیر ناوی و یاسای ته‌شهره‌ریکیان خستوه.

یاسای سزادانی عیتراقی ژماره (۱۱۱)ی سالی ۱۹۶۹ی هم‌سرا‌کراو، ساده‌ی (۱۳۳)ی بۆ تاوانی تانه‌ت‌شهر ته‌رخان‌گردوه و نیایدا ده‌لن: ۱- تانه‌ت‌شهر بریتیه له لکاندنی پروداوتیکی دیار‌سرا‌و به‌که‌س‌یک‌وه به‌یه‌ک‌تک له ریگ‌گانی ناش‌کراییی به‌چ‌شتیک نه‌گه‌ر هاتوو راست ده‌ریچیت و بیته‌ مایه‌ی روویه‌روویو‌بنه‌وی نه‌و که‌سه‌ی که تانه‌ت‌شهره‌کی لیدراوه بۆ سزا یان به‌که‌مزانیسی له‌لایمن هارنیشتمانانیموه.

نه‌و که‌سه‌ی تانه‌ت‌شهر له که‌س‌یک د‌ه‌دات، به‌زیندانی‌کردن یان به‌غمر‌سه‌کردن یان به‌ه‌دروویکیان سزا ده‌دریت. به‌لام نه‌گه‌ر هاتوو تانه‌ت‌شهره‌که له‌نیگی پروژنامه‌گیری یان چاپه‌سه‌نی یان به‌یک‌تک له ریگ‌گانی واکه‌یاندنی تره‌وه نه‌نجام‌درا، نه‌وا به‌بارود‌وخ‌تکی توند داده‌م‌دریت.

۲- له نه‌نجام‌ده‌ری تانه‌ت‌شهر قبول ناکرئ به‌لگه بۆ نه‌و پروداوانه بیتیت‌وه که داو‌یت‌ه‌پال نه‌و که‌سه‌ی تانه‌ت‌شهری لیدراوه، مه‌گه‌ر تانه‌ت‌شهره‌که نا‌پاسته‌گرابیت بۆ فه‌رمانیه‌ریک یان نه‌و که‌سه‌ی که نه‌رکی خزمه‌ت‌گوزاری گشتی له نه‌ست‌و بیت یان مسیغه‌تی نوینه‌رایه‌تیی گشتی هه‌بیت یان نه‌رکیکی له‌و نه‌رکانه له‌نه‌ست‌و بیت که په‌یوه‌ندیان به‌ه‌ر‌وه‌ندییه‌کانی جه‌صا‌وره‌وه هه‌یه، جا نه‌ر پروداوه‌ی که نه‌نجام‌ده‌ری تانه‌ت‌شهره‌که داو‌یه‌تیبه‌ پال یه‌ک‌تک له‌و که‌سانه، نه‌گه‌ر په‌یوه‌ندی به‌وزیفه‌که‌یان یان کاره‌که‌یان‌وه هه‌بیت، نه‌گه‌ر هاتوو به‌لگه‌ی بۆ نه‌و پروداوانه هینایه‌وه که داو‌یه‌تیبه‌پالیان، له‌م حاله‌ته‌دا تاوانه‌که نامیتن^(۱۵۸).

۵۸- نهمش ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی عمره‌بی: ۱- القذف هو اسناد واقعه معینة الى القبر بأحدی طرق العالیة من شأنها لو صحت أن توجب عقاب من اسندت اليه أو احتقاره عند اهل وطنه. ويعاقب من قذف غيره بالمجس وبالفرامة أو بأحدی هاتین العقوبتين. وإذا وقع القذف بطریق النشر في الصحف أو المطبوعات أو بأحدی طرق الاعلام الاخری عد ذلك =

لەم دەقەیی سەرپەرەدا بۆمان دەردەکەوێ، تاوانی تانەوتەشەر وەگر گشت تاوانەکانی تری پۆژنانامەگەری و بلازکردنەوه سێ رایەلی هەبە، رایەلی ماددی و رایەلی مەعنەوی و رایەلی مەناشکرای. هەر وەها لە پرووی سزاوه، تانەوتەشەر لە ڕێگای بلازکردنەوه و غەیری بلازکردنەوه جیابازییان لەگەڵ یەکتەیدا هەبە. لە خوارەوه لە سێ خالدا بای تاوانی تانەوتەشەر دەکەین، خالی یەکەم تەرخان دەکەین بۆ رایەلەکانی و خالی دوو هەمیش بۆ سزاکە و خالی سێهەمیش بۆ هۆبەکانی ڕێگا پێدانی:

یەکەم: رایەلەکانی

لە پێناسەی تاوانی تانەوتەشەردا کە لە برکە یەکەمی ماددەی (٤٣٣) دا هاتووه کە پێشتر ناماژمان پێی کرد، بۆمان دەردەکەوێ کە تاوانی تانەوتەشەر سێ رایەلی هەبە، رایەلی ماددی و رایەلی مەعنەوی، رایەلی بەناشکرای.

١- رایەلی ماددی

تەنها بێرکردنەوه لە ئەنجامدانی تاوان، بەتاوان دانانێ، مەگەر نەم بێرکردنەوهیە لە قەوارەبەگی ماددیی هەستشیکراوه بەرجەستە نەبێت کە پێی دەگوترێت رایەلی ماددی تاوان. واتە ئەو هیوا و ئاوات و ئارەزوو و بێر و هزرانی کە لەناو هێشکدا دەخولانەوه بەرایەلی ماددی دانانێن هەتا نەبێت چالاکییەکی هەستشیکراو و واقیعدا. بۆیە ئەگەر بگەرێتینەوه بۆ یاسای سزادانی ژماره (١١١) ی سالی ١٩٦٩ دەبێتێت لە ماددەی (٢٨) دا بەم شێوەیە خوارەوه پێناسەی رایەلی ماددیی تاوانی کردووه و دەلێ: «رایەلی ماددیی تاوان بریتییه لە ڕەفتاریکی تاوانکاری لە کردنی کرداریک یان نەکردنی کرداریک کە یاسا فەرمانی پێکردووه».

لەم ماددەیدا بۆمان دەردەکەوێ کە رایەلی ماددیی لە تاوانی تەواودا لە سێ ڕەگەز پێشکەیت، بریتین لە ڕەفتاری تاوانکاری و ئەنجامی زیانبەخش و پەیرهەندی هۆکاری لەئێوان ڕەفتاری تاوانکاری و ئەنجامی زیانبەخشا.

= ظرفا مشدا.

٢- ولایقبل من القاذف إقامة الدليل علی مااستندە الا اذا كان القذف موجها الي موظف او مكلف بخدمة عامة او الي شخص ذي صفة نيابية عامة او كان يتولي عملاً يتعلق بمصلحة الجمهور وكان مااستند القاذف متصلاً بوظيفة الموظف او عمله فأذا أقام الدليل علی كل مااستند انتفت الجريمة».

له تاوانی تانهوتشهردا، رایله ماددییه که بریتیه له لکاندنێ رووداویک بهکستیکهوه بهچهنشیک نهو رووداوی که دراوته پال نهو کهسه، رووداویکی دیاریکراو بیت، ههروهه تهگهریت و راست دهبرچن، بهیتته مایهێ سزادانی نهو کهسه که تانهوتشهوی لیدراوه، یانیش بهیتته مایهێ بهکهمزانینی لهلایهن خهلهکهوه، ههروهکو له پیتنسهی تاوانی تانهوتشهردا بزمان دهردهکهوی که له مادهی (٤٣٣) ی یاسای سزاداندا هاتوه: «تانهوتشههر بریتیه له لکاندنێ رووداویکی دیاریکراو بهکستیکهوه...» (١٥٨١). ههلهته، مههست له لکاندنێ رووداویکی دیاریکراو بهوکهسهی که تانهوتشههری لیدراوه، دهین بهویهری تهئکیدوه بیت.

بهن گومان، ههرجیش نییه، رووداوی تانهوتشههره که بهیتته مایهێ سهپاندنی سزا بهسهر نهو کهسهی که تانهوتشههری لیدراوه یان بهکهمزانینی لهلایهن خهلهکهوه، بهلکوو نهونده بهسه که نهگهر بیت و راست براهیه ئهم ناگامهی ئن بههاتایهته دی. نهههشمان لهم دهستورایه بۆ دهردهکهویت که له بهرگهی یهکهمی مادهی (٤٣٣) دا هاتوه که ده(ن): «نهگهر هاتوو راست دهبرچیت و بهیتته مایهێ رووبهروبووتوهی نهو کهسهی که تانهوتشههری لیدراوه بۆ سزا یان بهکهمزانینی لهلایهن هاونیشتمانیهوه».

شایهنی ئاماژهبو کردنه، له تانهوتشهردا، نهنجامدهری تانهوتشههره که دست دهکات بهلکاندنێ رووداوه که بهکستیکی تروه لهسهر زاری خوێ یان زاری کهستیکی تروه یان کتیرانهوی گرایه پرژیاگاندهیه یانیش بهناشکرا بیخاته یالی یان بهشیهیهکی ناناشکراو بهناماژه (تلمیح) بیداته بالیهوه، هیچ له سروشتی تانهوتشههره که ناگۆزیت (١٥٨٢).

٥٨١- ئهم دهقه بهرامهر دهقی ماده (٤٣٠٣) ی یاسای سزادانی میسرکه که نهمهش دهقه که بهتی: «بعد لئفا کل من اسند لغیره بوساطة احدی الطرق المبنية بالمادة (١٧١) من هذا القانون امررا لو کانت صادقة لأوجبت عقاب من اسندة اليه بالعقوبات المقررة لذلك قانونا أو اوجبت احتقاره عند اهل وطنه... ههروهه دهکهوتنه بهرامهر دهقی ماده (٥٨٢) و (٥٨٣) ی یاسای سزادانی لێشانی که نهمهش دهقه که بهتی: ماده (٥٨٢) - يعاقب على الذم بأحد الناس المقترف بأحدى الوسائل المذكورة في المادة ٢٠٩ بالخيس حتى ثلاثة اشهر وبالغرامة حتى مئة ليرة أو بأحدى هاتين العفوتين ويقضى بالغرامة وحدها اذا لم يقع الذم علانية». ماده (٥٨٣) «لايسمح لمرتكب الذم سيريرا لنفسه بأنبات حفيقة الفعل موضوع الذم او انات اشتهاه».

٥٨٢- د. عبدالله حميد الشاربي: حرمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقہ، منشورات دار المطبوعات الجديدة بالاسكندرية، ١٩٨٥، ل. ٨٣.

هروه‌ها دهن نو پرودایه‌ی که له‌لایمن تاوانباروه دراوتنه پال تاوان دره‌هق کراوه‌وه دیاریکراو بیت، نه‌گینا به‌تاوانی تانه‌تشمهر داناندزیت، به‌لکرو به‌تاوانی جوتپنیدان دادندزیت^(۵۸۳).

مه‌به‌ستیش له پروداو هم‌سو پروداویکی پۆزه‌تیکی یان نینگه‌تیکی و مادی یان نه‌ده‌بیه که ده‌بیشه مایه‌ی ناو و ناوه‌نگ زراندن^(۵۸۴). نو تانه‌وته‌شهره‌ش که محکوم کراوه نه‌ویه که کرده‌یه‌کی له‌خزگرتوه که یاسا به‌تاوانی داناره و سزاشی بز دیارکردوه. بن گومان پشش نه‌ویه پروداوه‌که دیاریکرت، ده‌بن نو که‌سه دیاریکرت، که تاوانه‌کی دره‌هق کراوه، جا گرنک نییه ناوی به‌راشکاوه‌یی هاتیبت یان نه‌هاتیبت، که‌سیکی سروشتی بیت یان مه‌عنوی گشتی بیت یا تابه‌تی، چونکه تاوانوتدان له که‌سانیکی نادیاریکراو یا مه‌زبه رامیاری و تاووری و کۆمه‌لایه‌تیه‌گان به‌تانه‌وته‌شهر داناندزیت.

هندیک یاسا زان ده‌لین، مه‌رجه نو که‌سه‌ی تانه‌وته‌شهری لیدراوه له ژیاندا ماین، چونکه شهره‌ف و که‌رامت به‌شیکه له که‌سایه‌تی و له‌به‌رتوه‌ی که‌سایه‌تیش به‌مردن کۆتایی دیت، بویه نو مافه‌ش به‌ده‌وری خۆی کۆتایی پیدیت^(۵۸۵).

هروه‌ها له یاسای سزادانی میسریدا، هه‌رچه‌نده ده‌قنکی یاسایی روون و ناشکرای تندا نییه تانه‌وته‌شهری دره‌هق به‌مردوان به‌تاوان دانابیت و سزاشی بز دانابیت، هه‌روه‌ها یاسای ریکخسی ده‌سه‌لاتی رۆژنامه‌گیریی ژماره (۹۶) ی سالی ۱۹۹۶یش هیچ ده‌قنکی ناشکرای له‌ساره‌به‌وه تندا نییه، به‌لام له فمیلی سینه‌مدا له‌گاتی ده‌ستیشانکردنی نه‌رکه‌سی رۆژنامه‌نووسی، له ماده‌ی (۴۴) دا به‌شینه‌یه‌کی زمینی صافی وه‌لامدانه‌وه و رانگرتنه‌وه‌ی نو زانیارییه‌نی که له رۆژنامه‌دا دره‌هق به‌مردوان بلاوه‌گرتنه‌وه به‌سزاکره‌گان داوه له‌مسانی به‌کاره‌تسانی ده‌سته‌ولۆه‌ی نو که‌سه‌ی

۵۸۳- د. عبدالحسین السواربی: جریمة الغداف والسب فی ضوء الفقه والقضاء، سزاجاری پیشرو، ل ۸۳.

۵۸۴- د. عیاض‌الحید السواربی: حرانہ الصحافة والنشر، سزاجاری پیشرو، ل ۱۲.

۵۸۵- پروانه (د. محمود نجیب حسنی) شرح قانون العقوبات - الفقه الخاص - حران الاعتدال، علی الاشخاص، سزاجاری پیشرو، ل ۵۲۳. هه‌روه‌ها (احمد امین) شرح قانون العقوبات - الفقه الخاص، ط ۳، منشورات مکتبة النهضة، بیروت - بغداد، بلائنة الطبع، ل ۵۵۵. هه‌روه‌ها (د. عبدالحسین السواربی)، جریمة الغداف والسب فی ضوء الفقه والقضاء، سزاجاری پیشرو، ل ۸۵.

په یوه نښانداره - ذوی الشان - که له دوو توپي دوقی ماسده که دا هاتووه (۱۹۸۶). هه روو ها له ماده دی (۲۸) دا نو سزایمی دستنیشان کړدووه که دسه پیندری به سر نو که سہی که له ماده دی تا ویرا دا هاتوون، نه کهر هاتوو لینه که را ولامی راست کړد نو هی زانیاریه که بلا و بیکرته وه، لهو حاله ته شدا به نښین ده کړی بؤ ساوه بیک که له سن سانگ که متر نه بیت له که ل غه راهه بیکش که له هه زار جوته بهی میسری که متر نه بیت و له چوار هه زار جوته بهی پوت نه کات، یا په بیکتیک لهو دوو سزایه (۱۹۸۷).

که واته به پای نیشه، ده قنوسنه کړدنی نهو مافه - مافی میراتگران له ولامدانوه و راست کړد نو ده - نهو ناگه به بیت که نهو مافه یان نه بیت، چونکه وپرای ده قنوس کړدنی دسته ولایه «نو که سہی په یوه نښانداره» له ماده دی (۲۴) دا که پیشتر نامازده مان پتی کرد، موهاره کړدنی نهو مافه له لایه ن میراتگرانوه پت به به ما کشنیه کان د به ستیت، هه رده ها بینه شکر دنی میراتگران لهو مافه، د به تته هوی نازاد کړدنی پوژنامه کان بؤ تانوته شهردان له مردووان و شیناندنی یاداشته کانیان (تشریه ذکر احم).

به لام یسای چاپه مهنی عتراقی ژماره (۲۰۶) ی سالی ۱۹۶۸ هه موهار کړاوه، به راشکاوی بیهو له برکمی (۱) ی ماده دی (۱۵) دا مافی ولامدانوه و راست کړد نو هی به که سوکاری مردووه که تا پلهی چواره م داوه، نه کهر هاتوو مردووه که تانوته شهروی لیدر ابو (۱۹۸۸). نه مش نهو ده که به نټی که یاساد انهری عتراقی مافی ولامدانوه دی تنها نه به خشیوه به میراتگره کان، به لکو به که سوکاری مردووه کانیی تا پلهی چواره م به خشیوه.

---

۵۸۶ - نه مش ده که به نټی: «بجب علی رئیس التحریر أو المحرر المسؤول ان ينشر بناء على طلب ذي شأن تصحيح ماورد ذكره من الرقاع أو سبق نشره من تصريحات في الصحف في غضون ثلاثة ايام التالية لاستلامه التصحيح أو في اول عند بظهر من الصحيفة بجميع طبعاتها ابها بقع اولاً وبما يتفق مع مراعيه طبع الصحيفة و يجب ان يكون النشر في نفس المكان ونفس الحروف التي نشر بها المقال او الخبر او المادة الصحفية المطلوب تصحيحها.»

۵۸۷ - نه مش ده که به نټی: «اذا لم يتم التصحيح في المدة المحددة في المادة (۲۴) من هذا القانون يعالج المنتع عن نشره بالمجلس مدة لا تقل عن ثلاثة اشهر وبقرامة لا تقل عن الف جنيه ولا يتجاوز اربعة الاف جنيهه او باحدي هاتين العقيتين...»

۵۸۸ - نه مش ده که به نټی: «أ - على مالك المطبوع الدوري أن ينشر مجاناً الرد الوارد اليه من لفظ في مطبوعه أو شهر به واذا كان القذف أو التشهير يتعلق بمشرفي فلا كفيانه حتى الدرجة الرابعة مثل هذا الحق...»

له کاتیکدا، یاسادانهری فهرنسی له یاسای رۆژنامه گهری سالی ۱۸۸۱ی هه موارکرودا له ماددهی (۳۶) دا بهراشکاو ییبه وه به دهری خستوه که تانه وت شهردان له مردوران به تاران داناندیری هه گهر شهرف و که راهستی میراتگره کان له که دار بکات، له وحاله ته شدا میراتگر په ناواندوره فکر او (مجنی علیه) داده ندیری که له ناکامی نهو تانه وت مشرمد! زبانی لیکه وتوره، ههروه ها یاسادانهری لوپناتی له مادده (۵۸۶) ی یاسای سزادندا هه لوتیسته که ی تریکه له هه لوتیستی یاسادانهری فهرنسی (۵۸۸). نهمهش نهوه ده که یه نیت، نه گهر هاتوو تانه ته شهرفه که ناو و ناوبانگی میراتگره کانی ززاند یان شهرف و که راهستی له که دار کردن و زبانی یتیکه یاندن نهو کاته میراتگره کان بزبان هه یه داوی سزاداتی نه نجما صد ره که ی بکن، نهمهش له بهر نهوه نیبه تانه ته شهرفی له میراتگره کان دهبیت. به لکرو له بهر نهوه ی تانه وت مشهرفه که ناکامیکی نیتیکه یتیشی بزسر شهرف و که راهمت و ناو و ناوبانگی نهوان هه بروه و زبانی لیتاون.

۵۸۹- نهمهش دهقی مادده (۳۶) ی یاسای رۆژنامه گهری فهرنسیه:

Article 34

Modifié par Loi 29 Septembre 1919 JORF 1er octobre 1919.

Les articles 29, 30 et 31 ne seront applicables aux diffamations ou injures dirigées contre la mémoire des morts que dans le cas où les auteurs de ces diffamations ou injures auraient eu l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants.

Que les auteurs des diffamations ou injures aient eu ou non l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants, ceux-ci pourront user, dans les deux cas, du droit de réponse prévu par l'article 13.

واته «لاتطبق المادة التاسعة والعشرون والمادة الثلاثون والمادة الواحدة والثلاثون فيما يخص التشيع أو السب الموجهة ضد ذكرى الموت، إلا في حالة قيام أصحاب هذا التشيع والبيات بغاية المساس بشرف أو مكانة الورثة أو الأزواج أو الأوصيا - الاحياء - عامة شأ - أصحاب التشيع أم له بشأزا المساس بشرف أو اعتبار الورثة أو الأزواج أو الأوصيا - الاحياء - عامة بحق لهؤلاء في الماتلين حق الرد المنصوص عليه بالمادة الثالثة عشر». نهمهش دهقی مادده (۵۸۶) ی یاسای سزادانی لوپناتییه: «تشرف الدعوى على اتخاذ المعتدي عليه صفة المدعي الشخصي اذا وجه الدم او القدم الى ميت جاز لاقربائه حتى الدرجة الرابعة دون سواهم استعمال حق الملاحقة، هذا مع الاحتفاظ بحق كل قريب او ورثت تضرر شخصيا من الجريمة».

له میانی نهم ددقانهی سهروهو دا بۆمان دهردکهوئ. که له عیتراقدا، دهقیکی یاسایی نییه تانهوتهشیری دهرههق بهمردووای خۆی له خۆیدا (بذاته) بهتاوان دانابیت، یانیش پێگای پێدابیت، ههروهها یاسادانهری ههرتمی کوردستان له ناسته نهعهدا بێدهنگ بووه و نه له دوور و نه له نزیکهوه باسی نهکردووه. له کاتینکدا، یاسای رۆژنامهگهرسی فدرتسی تانهوتهشیری دهرههق بهمردووای خۆی له خۆیدا بهتاوان داتهناوه، مهگه شهرف و کهرامهتی میراتگرهکان له که دار بکات، ههروهکو پیشتر نامژهمان پێی کرد.

بۆ بهر بهر چه دانهوهی رای نهو یاسازانانه که دهلین: «شهرف و کهرامهت بهشینکه له کهسایهتی و له بهر نهوهی کهسایهتیش بهمردن کۆتایی دیت، بۆیه نهو مافهش بهدووری خۆی بهمردن کۆتایی پێدیت»، دهلین، چۆن ههندیک له یاسازانانی موسلمان دواي مردنی مرۆف و کۆتایی هاتنی کهسایهتیه کهی به شتهوهی که راسته قهینه (حقیقی)، کهسایهتیه کهی به شتهوهی کهی تیعتباری بۆ دواي مردنی درێژ دهکه نهوه، بهمه بهستی و درگرتنهوی مافهکانی و دانهوهی قهرزهکانی، به پێی نهو بهنما شه رعبیهی که دهلین: «هیچ میراتیک نییه دواي دانهوهی قهرز ته بیت- لانهکه الا بعد سداد الدیرون». ده بوایه نهو هاش له حالتهی تانهوته شه ر لیداندا کهسایهتیه کهی بۆ دواي مردنی درێژ بکرتنهوه، چونکه شهرف و کهرامهت و ناو و ناویانگ بهشینکه له کهسایهتی و لێی جوردا ناکرتنهوه، لێره شدا به لاپه نه مهعنهویه کهی مافی دانهر دهچیت، که به یی بیرو برای ههندیک یاسازانان و لایهنگرانی سیستمی یه کگرتو (النظام الموحد) Systeme Unitair و به پشت به ستان بهم سیستمه لایه نه مهعنهویه کهی مافی دانهر دهپستنهوه به کهسایهتی دانهره که و دواي مردنیشی لێی جوردا ناکه نهوه و نه لایه نه مهعنهویه ش لایه نیشکی به نهوته له مافی دانهردا له پال لایه نی دارایی که لایه نیشکی لاوه کهی^{۱۵۹۰}.

هه ر له سه ر نهم بنچینه به، یاسادانهری روهسی یه کیشی سۆفتیشی پێشو، پێگای به دانهر داوه چۆن بۆی هه به وه سهت بۆ میراتگرهکانی بکات، نهو هاش بۆی هه به بێ له میراتگرهکانی وه سهت بۆ کهسانی تریش بکات، بۆ به کارهێنانی گشت یا به شیک له و دسه لاتانهی که یاسا بۆ پاراستنی که له پوره هزریه کهی (اثارة الفکرية) پێی به خشیوه.

۵۹۰- بۆ ژانیهاری زیاتر له مباریه وه بهواته، کمال سعدي مصطفي: حق الملكية الأدبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، رسالة ماجستير في القانون، قدمت الى كلية القانون والساسة بجامعة صلاح الدين- اربيل، عام ۱۹۹۶، ل. ۵۲-۵۵.

به‌لام ننگر و سیه‌تی نکر دیبو یا بهر له مردنی کسکی تری رانه‌سپاردبو بۆ پاراستنی که له پووره هزریه‌که‌ی، له‌م‌حاله‌ته‌دا مافی دانه‌ر مۆ میراتگره‌کانی ده‌گۆتێژیه‌وه (۱۹۹۱).

هه‌روه‌ها یاسای سزادانی عێراقی له‌ کتایی دووه‌مدا، له‌ فەلسفی سیه‌مدا ده‌ستدرێژی کردنی بۆسه‌ر پێژی مردووان و گۆزه‌کانیان به‌تاوان داناره‌وه (۱۹۹۲).

کمواته، له‌به‌ر رۆشایی نهم ده‌قه، ده‌توانین بڵێین، مادام ده‌ستدرێژی‌کردنه‌سه‌ر پێژی مردووان و گۆزه‌کانیان به‌تاوان داندراوه، که‌واته تانه‌وته‌شه‌ردان له‌ خودی مردووه‌کان له‌به‌شته‌ره له‌ ده‌ستدرێژی‌کردنه‌سه‌ر پێژی گۆزه‌کانیان، چونکه نه‌گه‌ر له‌به‌ر خودی مردووه‌که نه‌بن، نه‌و گۆزه‌ ج پێژیکه‌ی ده‌بن؟ به‌واتایه‌کی تر، نه‌و گۆزانه به‌هۆی نهرمی نه‌و مردووانه‌ی تیا‌دا نێژراون پێژیان لێ گیراوه، بۆیه به‌رای نیشه تانه‌وته‌شه‌ردان له‌ مردووان یا هه‌ر ده‌ستدرێژی‌که‌ بۆسه‌ر ناو و ناویانگ و یادبان، پێتیه‌سته به‌تاوان دا‌به‌ندرت و بۆ نه‌معه‌به‌ته‌ش ده‌بن که‌سایه‌تی یاساییان بۆ دوا‌ی مردنه‌که‌یان دوتێ بکرتیه‌وه به‌مه‌به‌ستی وه‌رگرتنی قه‌ره‌بوو و سه‌پاندنی سزا به‌سه‌ر ده‌ستدرێژی‌که‌ر. جا گرنگ نیه‌یه‌ مردووه‌که میراتگری هه‌میه‌ت یا نه‌یه‌تیه‌ت وه‌یان داوا بۆ دا‌گا به‌رز بکاته‌وه، به‌لکه‌و داواکاری گه‌ستی بۆی هه‌میه‌ت نه‌و داوا‌یه بۆ دا‌گسا به‌رز بکاته‌وه، چونکه ده‌ستدرێژی‌کردنه‌سه‌ر پێژی مردووان، ده‌ستدرێژی‌یه‌ بۆسه‌ر به‌رز‌ه‌وه‌ندییه‌ گه‌شتیه‌کانی کۆمه‌ل.

جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی مافی دانه‌ر له‌ پاراستنی که‌له‌پووره هزریه‌که‌ی به‌مافی میرات لێ گیراوه (المووت) ده‌جیت، له‌ پاراستنی ناو و ناویانگ و یادبانی له‌ هه‌ر ده‌ستدرێژی‌که‌ که‌ له‌ ماوه‌ی ژیا‌نیدا یا له‌دوا‌ی مردنیدا ده‌کرتیه‌ سه‌ری، چونکه مافه‌که‌ به‌شیکه‌ له‌ که‌سایه‌تی دانه‌ره‌که‌ له‌ حاله‌تی یه‌که‌مدا و که‌سایه‌تی میراتلێگه‌راوه‌که‌ له‌ حاله‌تی دووه‌مدا، له‌ هه‌ردوو حاله‌تیشدا ته‌مه‌یلی لایه‌نه‌ معنه‌ویه‌که‌ی خا‌وه‌نه‌که‌ی ده‌گات و دوا‌ی مردنیشیان لێ‌یان جها تا‌کرتیه‌وه. جا نه‌گه‌ر یاسا پاراستنی یاسایی بۆ که‌له‌پووری هزری دانه‌ر له‌ دوا‌ی مردنیشیدا ده‌سته‌به‌ر کردیت، که‌ به‌شیکه‌ له‌ لایه‌نه‌ معنه‌ویه‌که‌ی مافی دانه‌ر، خۆ پاراستنی شه‌رف و که‌رامه‌ت و ناو و ناویانگ و یاده‌که‌ی له‌ دوا‌ی مردنی له‌و

۵۹۱- المادة (۱۹۸۱) من القانون المدني جمهورية روسيا الاتحادية الاشتراكية السوفيتية لعام ۱۹۶۴ (النص الرسمي) ترجمة (د. ثروت انيس الاصوگي)، دار تقدم موسكو، ۱۹۷۳.

۵۹۲- برونه ده‌قی ماده‌ (۳۷۳) که‌ تیا‌دا هاتوه‌: «بعاقب بالمخس مدة لاتزيد على سنتين وبغرامة لاتزيد على مائتي دينار أو بأحدی هاتین العقوبتين. من انتهك أو دنس حرمة قبر أو مقبرة أو نصب لیت أو هدم أو ائلف أو شوه عمدا شتبا من ذلك».

له پښتو سره. جا ننگر پشگيري دانهر كرايتت بز پاراستني كه له پوروه هزريه كهي و لهم روانگه يوه مافي نه وهی پندرايتت يه كيتك له ميرانگړه كاني يا هر كه ستيكي تر بين له ميرانگړه كاني بهر له مردني راسپيري بز داکو كيردن لهو مافه ي له هر دستدرزيه كدا كه ده گرتنه سري. و ايزانم هقي خويه تي مافي نه وهی پتيدريت يه كيتك له ميرانگړه كاني يا هر كه ستيكي تر بين له وان له سر راسپارده ي خوي بيت يا نه بيت. له دواي مردنيدا داکو كي له پاراستني ناو و ناوبانگ و ياده كهي بكن. له كاتيكدا ننگر ميرانگړه كراو (المورث) هيچ و مسيه تي له مباره يوه بز ميرانگړه كاني يا كه ستيكي تر بين له وان نه كړد. لهو حاله تدا دولت جينگاي نه وان ده گرتنه و بز هي هيه به يتي نهو بنچينه شرعيه يي كه ددلي: «د دولت ميرانگري نهو كه سه يه كه ميرانگري نييه - الدوله وارث من لاوارث له»^(۱۹۳۲) داوا له دزي نهو كه ساته ي كه دستدرزي ده كه نه سر تاو و ناوبانگ و يادي مردووان و پزي له كه دار ده گن و تانه و نه شهري لن ددهن. بز داگا بهر ز بكاته وه. هر وه ها له سر بنچينه ي نهو زيانه معنه ويه يي كه له ناکامي دستدرزي كړدنه سر يادي مردووه كه كه له خودي مردووه كه كه و توه. دواي نه وي كه سايه تيه ياسا يه كهي به شتو يه كي نيستباري بز دواي مردني درژ ده گرتنه وه. دولت بز هي هيه به يتي نهو بنچينه يي كه له سر وه ناهاژده سان پني كړد. وه ك ميرانگړت ك قهره بوي نهو زيانانه وهر يگرتنه وه دواي نه وي دينه به شتيك له ره گزه پوزه تيله كاني نه ستوي دارايي الذمه المالیه) ميرات لن گيراو كه. له لايه كي تر شه وه. ده كړي له پنگاي مافي گشتي (حق العام) وه نم كينه يه چارده سر بکړي.

له كوتاييدا، له بهر روتشايي نم به لگانه ي سره وه ده لين. نيمه له گعل نهو رايه نين كه ددلي «هر چه نهو كه سه ي كه تانه و نه شهري ليندراوه له زياندا ما به» يا «تانه و نه شهردان له مردووان به تاوان داناندي، مه گره شرف و كرامه تي ميرانگړه كان له كه دار بكات. لهو حاله ته شدا خودي ميرانگړه كه به تاوانده ره قكراو داده ندي. كه له ناکامي نهو تانه و نه شهردا زيان ي ليكه و توه». بز يه داوا له ياسادانه وي هر يمي كوردستان ده كه بين.

۵۹۳ - ياساي باري كه سايه تي غيرالي ژماره (۱۸۸) ي سالي ۱۹۵۹ ي هموار كراو له ماددي (۱۸۸) دا نهو كه ساته ي پزلن كړدوه كه مافي ودرگرتني ميرانبان هيه. نمش ده كه به تن: «ميرانگړه كان به مجزوي خواړه پولين ده كړين: ۱- ميرانگړه كان به مخمايه تي و هاسو سرتي راسته قبه. ۲- نهو كه سه ي دان په ره له كي دالرو. ۳- وسپه تيزگراو به همسر ماله كه. ۴- به پتوالي موسلمانان».

پاراستی یاسایی بز ناو و ناربانگ و یادی مردووان بز خودی مردووه کسان داپن پکات، که به شیکه له لاینه معنه وییه که سایه تیبیان.

۲- رایلی معنوی

له یه رنه وی تاوانی تانه و تمشر له بنه رتدا تاوانتیکی به نه تقسه سته، بزیه رایله معنه وییه که می خزی له «مه بهستی تاوانکاریدا» دنونتی (۱۹۹۱). جا هرگاتینگ تانه تمشرچی (الفاذف) نهو هو الی بلاو کرده وه که تانه تمشری له خو گرتوه و یشرانی تگه ریبت و راست بیت ده بیته مایه ی سزادانی تانه و تمشر لیتدراو (المقذوف) یان به که مزانیینی له لاین خه لگه وه، واداده نری که مه بهستی تاوانکاری له بلاو کرده وه ی نهو هو الی هه بروه، جا گرتنگ نییه مه بهستی له مه دا زیانگه یاندن پرو بیبت به تانه و تمشر لیتدراو که یانیش نیازی پاک پرو بیبت (۱۹۹۵). هه رچه نده دادوه بز هه یه له مه بهستی نه لجامده ره که بکزیلیمه وه بز سروک کردنی سزاکه نهک بز نه بیشتنی تاوانه که، چونکه تانه و تمشر خزی له خزیدا زیانیه خسه و له هه سرو حاله تیکدا ده بیته مایه ی له که دار کردنی ناو و ناربانگی تاوانده ره قکراو (۱۹۹۶).

که واته بونی مه بهستی تاییه تیی تاوانکاری (القصد الجنانی الخاص) مهرج نییه بز بونی تاوانی تانه و تمشر، نه کهر هاتوو نهو که سه ی تانه و تمشری لیتدراو به کتیک نه بو لهو که سانه ی که له برگی دووه ی ماده ی (۴۳۳) ای یاسای سزادانی سالی ۱۹۹۹ دا پزیره کران، به لکوو تهنها مه بهستی گشتیی تاوانکاری له پرو دانی تاوانه که دا هه بیبت بهسه، که بریسییه له بلاو کرده وه ی نهو هو الی که تانه و تمشری له خو گرتوه، که ده زانیت تگه ریبت و راست بیت ده بیته مایه ی سزادانی تاوانده ره قکراو یان به که مزانیینی له لاین خه لگه وه. جا نیازی یاکمی نه لجامده ری تانه و تمشره که هیچ کاردانه وه یه کی به سهر بونی نه مه بهسته نابیت تگه ر هاتوو نهو دسته و لزانمی که به کاری هیتا بوون خزی له خزیدا ناپرو بیه بیت (۱۹۹۷).

۵۹۴- د. محمدر نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - القم الخاص - جرائم الاعتداء على الأشخاص. - سرچاروی پینشو، ۵۶۲.

۵۹۵- احمد امین: شرح قانون العقوبات - القم الخاص - . سرچاروی پینشو. ل. ۵۳۴

۵۹۶- احمد امین: شرح قانون العقوبات - القم الخاص - . سرچاروی پینشو. ل. ۵۳۴

۵۹۷- المستشار معروض عبدالتراب: القذف والنسب والسلاخ الكاذب. دار المطبوعات الجامعية، اسکریه. ۱۹۸۸. ل. ۵۴.

دادگای پیاجوونه‌وی میسری (محکمة النقض المصرية) له مباره‌یوه له بهراریکیدا ددلی: له تاوانی تانه‌وته‌ش‌ردا، یاسا، بوونی مه‌به‌ستیکی تاییه‌تی تاوانکاری نه‌ویستوه، به‌لکوه به‌بوونی مه‌به‌ستیکی گشتیی تاوانکاری و ازبه‌یتاوه که هرگاتیک تانه‌وته‌ش‌رچی هه‌والتیکی له‌وه‌والانه‌ی تانه‌وته‌ش‌ریان له‌خزگرتوه بلا‌و‌کرده‌وه نم مه‌به‌سته دیتته‌دی، چونکه نه‌وه‌زانی نه‌گهر نه‌وه‌واله راست بیت دهبته‌مایه‌ی سزادانی تانه‌وته‌ش‌رلیدراو یان به‌که‌ه‌زانیه‌ی له‌لایهن خه‌ل‌گه‌وه، جا یز بوونی نم مه‌به‌سته، نیازیایکی تانه‌وته‌ش‌رچی هیچ ناکامیتی نابیت، واته نه‌گهر هاتوو له‌وه‌با‌وه‌ده‌دابوون که نه‌وه‌واله که تانه‌وته‌ش‌ری له‌خزگرتوه و داریه‌تیبسه‌پال تاوانده‌ره‌ه‌تکراو راست بیت^{۱۹۹۸}، که‌واته، گریمانی بوونی مه‌به‌ستی تاوانکاری له تاوانی تانه‌وته‌ش‌ردا ده‌کرت، هرگاتیک نم‌ده‌سته‌ولانه‌ی که له‌لایهن نه‌ج‌م‌س‌ده‌ره‌که‌وه به‌کاره‌اتسرون، نه‌گهر بیت و خزی له‌خزیدا ناپرووبه‌ر بیت^{۱۹۹۹}، له‌م‌حاله‌ته‌ش‌دا هیچ پتوس‌ت به‌سه‌لماندنی بوونی مه‌به‌سته تاوانکاریبه‌که ناکات، به‌لکوه تاوانبار یزی هه‌یه له‌جیاتنی نه‌وه، نیازیایکی خزی به‌لمیتن^{۱۶۰۰}، به‌لام تاوانبار یزی نییه له‌ه‌س‌وه‌حاله‌تتیکدا نیازیایکی خزی به‌لمیتن له‌ریگای سه‌لماندنی راست و دروستیی نه‌وه‌رو‌دا‌وانه‌ی که داویتیبه‌پال تاوانده‌ره‌تکراو، ته‌تها له‌حاله‌ته‌دا نه‌بیت که له‌پرگه‌ی دوه‌وه‌سی ماده‌ی ناوبرا‌ودا پرزیه‌ر کراون که پیشتر ناما‌زه‌مان پتی کرد. هه‌روه‌ها یاسا هیتانه‌وه‌گرایه‌ی نه‌وه‌که‌سه‌ی تانه‌وته‌ش‌ری لیدراوه‌ده‌ست پیشخه‌ر بووه له‌وه‌ده‌مه‌قالیه‌دا و تاوانباری نیستفزاز کردوه، نه‌مه تاوانی تانه‌وته‌ش‌ره‌که ره‌ش ناکاته‌وه به‌لکوه ته‌نها به‌باروده‌وختی سوکه‌ه‌روه‌ده‌ده‌ندرتیت و دهبته‌مایه‌ی سوکرکردنی سزاکه.

۵۹۸- نقض ۲۲ صابر سنه ۱۹۳۹ مجموعه الفواعد القانونية. ج ۴ رقم ۳۹۸. ص ۵۵۷ له (د) محمود نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء على الأشخاص، سرجاره‌ی پیتسور، ل ۵۶۳-۵۶۴ وه‌ر‌گه‌راوه.

۵۹۹- دادگای پیاجوونه‌وی عیراقی (محکمة التمييز العراقي) له بهراریکیدا ددلی: له‌دادگا پارتی به‌په‌س‌په‌زان ده‌کات یز به‌باردان نایا نه‌وه‌ده‌سته‌ولانه‌ی که تاوانبار به‌کاری هیتاون تانه‌وته‌ش‌ریان دوه‌ه‌ق به‌دا‌خ‌س‌واز تیبایه‌یان تا؟ نیج‌ا به‌ریاری خزی له‌به‌ر پزشایی نه‌وه‌دا دوه‌ده‌کات، به‌ریاری دادگای پیاجوونه‌وی عیراقیی ژماره (۲۰۶) ی ۱۹۷۴/۳/۵ به‌وانه‌ی ابراهیم المشاهدی: المبادئ القانونية في قضاء محكمة التمييز، القسم الجنائي، مطبعة الجاحظ، بغداد، ۱۹۹۰، ل ۲۲۹.

۶۰۰- احمد امین: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص -، سرجاره‌ی پیتسور، ل ۵۳۵.

۳- رایلی به ناشکرای

به ناشکرای له پروی زار او بیه وه به مانای گه یاندنی زانیاری دیت له بارهی رووداو تیک بان کرداو تیکی دیار کراوه وه به خه لک به قسه بیت یان به کردار یان به نویسن یانیش به بهر هۆکار تیکی تری گه یاندن بیت. له تاوانی تانه و ته شهردا، بلا و کسردنه وه و ناشکرای رایلی تیکی تابه تیبیه له رایله کانی نعم تاوانه له پال هردوو رایلی مادی و رایلی هه شهردا و به نه بونی نعم رایله تاوانی تانه و ته شهردا ناشکرا به گوێر دی نه و سه فی له دهقی ماددهی (۴۳) دا بوی کراوه، پرونادات. هه رچه نه تاوانی تانه و ته شهردا هه همیشه تاوانی تکی به نه نهمسته و له به نه رتدا ده بن به شتیوه کی ناشکرا رویدات، به لام سه ره رای نه مه. یاسا دانه ری عیراقی له ده ستیشان کردنی سزای تانه و ته شهردا جیا وازی کردوه له نیوان تانه و ته شهردا ناشکرا و تانه و ته شهردا ناشکرا دا، هه روه کو تزی تکی تر له کاتی باس کردنی سزای تاوانی تانه و ته شهردا بزمان ده رده کهریت.

یاسای سزادانی ژماره (۱۱۱) ی سالی ۱۹۶۹ ی هه مو ار کرا و له بره کی سبیه می ماددهی (۱۹) دا بهم شیوه یی خواره وه هۆکاره کانی به ناشکرای (وسائل العلابیه) ددستیشان کردوه (۱۶۰۱):

- ۱- کردوه و نیشارهت و جولانه وه نه گهر هاتوو له رتگایه کی گشتی یان شویتن تکی گشتیدا رویدا به چه شتیک نه وه که سانه ی که له شویتن بتران ببیین.
- ۲- قسه کردن و هاوار کردن له شوینه گشتیه کان به چه شتیک نه وه که سه ی که له شویتنه بتران گرتی لی بیت.

۶۰۱- نعمش ده قه که به نی به زمانی عه ره یی: «۳- العلابیه: تعد وسائل العلابیه:

- ۱- الأعمال و الاشارات او الحركات اذا حصلت في طريق عام او في محفل عام او في مكان مباح او مطروق او معرض لانظار الجمهور او اذا حصلت بحيث يستطيع رؤيتها من مكان في مثل ذلك المكان او اذا نقلت اليه بطريقة من الطرق البتية.
- ۲- القول او الصباح اذا حصل الجهر به او تردده في مكان مآذکر او اذا حصل الجهر به او تردده بحيث يستطيع سماعه من كان في مثل ذلك المكان او اذا اذيع بطريقة من الطرق الالبية وغيرها بحيث يسمعه من لا دخل له في استخدامه.
- ۳- الصحافة والمطبوعات الأخرى وغيرها من وسائل الدعاية والنشر.
- د- الكتابة والرسوم والصور والشارات والاقلام ونحوها اذا عرضت في مكان مآذکر او اذا وزعت او بعنت الى أكثر من شخص او عرضت للبيع في أي مكان».

۳- رۆژنامه‌گیری و چاپه‌معی و گه‌ناله‌گانی تری راگه‌یاندن.

۴- نویسن و رهم و وینه و فیلم و نارم، نه‌گه‌ر هاتوو له شوینه گشتیه‌گاندا نمایش کرا یان دابه‌ش کرا یان به‌زیاتر له گه‌ستیک فرۆشرا یان له هه‌ر شوئتیگ بۆ فرۆشتن نمایش کرا. گه‌واته، نه‌گه‌ر هاتوو تانه‌وتشه‌ره‌که به‌ناشکرایه‌ی به‌رتیکایه‌ک له‌و رتیگایانه‌ی سه‌روهه‌ روویدا، نه‌وا به‌تانه‌وتشه‌ری ناشکرا داده‌ندرت و له‌و حاله‌تهدا سزایه‌که‌ی له‌ سزای تانه‌وتشه‌ری ناشکرا تروندتر ده‌بیت. جا نه‌گه‌ر هاتوو تاوانه‌که له‌ رتیگای رۆژنامه‌گیریه‌وه‌ روویدا، نه‌وا به‌تاوانی رۆژنامه‌گیریه‌ی داده‌ندرت، به‌لام نه‌مه‌ هیچ له‌ سروشت و سزای تاوانه‌که ناگۆرت، چونکه رۆژنامه‌گیریه‌ی به‌همه‌سو جۆره‌کانیه‌وه‌ (چاپکراو، بیستراو، بیئراو، بیستراووبیئراو، نینه‌رنیت) هۆکاره‌که له‌ هۆکاره‌گانی به‌ناشکرایه‌ی.

دووهم: سزای تاوانی تانه‌وتشه‌ر

له‌ به‌رگه‌ی یه‌که‌می ماده‌ (۴۳) ی یاسای سزادانی عێراقیدا هاتوو: «نه‌و که‌سه‌ی تانه‌وتشه‌ر له‌ که‌ستیک بدات به‌زیندانه‌کردن یان غه‌رامه‌کردن یان به‌هه‌ردووکیان سزا ده‌درت، به‌لام نه‌گه‌ر هاتوو تانه‌وتشه‌ره‌که له‌ رتیگای رۆژنامه‌گیریه‌ی یان چاپه‌مه‌نیه‌ی یان یه‌دیستیک له‌ رتیگاکانی راگه‌یاندنی تروه‌ نه‌نجاسدرا، نه‌وا به‌بارودوختگی تروند داده‌ندرت».

له‌م ده‌قه‌دا به‌زمان ده‌ره‌که‌هویت، یاسادانه‌ری عێراقی جیساوازیی کردوو له‌ نێوان تانه‌وتشه‌ر له‌ رتیگای به‌لاوکردنه‌وه‌ و غه‌یری به‌لاوکردنه‌وه‌دا، به‌ژه له‌ حاله‌تی نه‌نجامدانی له‌ رتیگای به‌لاوکردنه‌وه‌دا سزایه‌ی تروند کردوو.

که‌واته، له‌ حاله‌تی نه‌نجامدانی تانه‌وتشه‌ره‌که به‌رتیکایه‌ک له‌ رتیگاکانی غه‌یری به‌لاوکردنه‌وه‌وه‌، دادگا به‌ژی هه‌یه نه‌نجامداری تانه‌وتشه‌ره‌که سزا بدات بۆ ماوه‌یه‌ک که له‌ سن مانگ که‌متر نه‌بیت و له‌ پینچ سالی‌ش زیاتر نه‌بیت^(۱۶۷). له‌گه‌ل غه‌رامه‌یه‌ک که له

۶. ۲- بره‌نه‌ ده‌قی ماده‌ (۲۶) ی یاسای سزادانی عێراقی که تیایدا هاتوو: «المنحة هي الجزية المعاقب عليها باحدى العنصرتين التاليتين: ۱- المنبس الشدید أو البسبط اکبر من ثلاثة اشهر الى خمس سنوات. ۲- الغرامة شایه‌نی ناماوه‌بۆکردنه‌، سزای نه‌و غه‌رامه‌یه‌ی که له‌ به‌رگه‌ی ده‌وه‌می ماده‌ی ناوه‌راودا هاتوو به‌پیش به‌باری نه‌نجومه‌نی سه‌رکردایه‌تیه‌ی شۆرش ژماره (۵) ی ۱۹۹۸/۱/۱۷ گۆزه‌ بۆگرتن المنبس، بره‌نه‌ رۆژنامه‌ی «الوقائع العراقية» ژماره (۶) ۳۷- له ۱۹۹۸/۱/۲۶.

نهور دینار که متر نه بیت و له پینج سهد دیناریش زیاتر نه بیت^{۱۰۳}. بهلام له حاله تی نه نجامدانی تانه و ته شهروه که به یرنگایه که له یرنگاکانی بلاو کرده وه، بزوی هه یه سزایه که ی توندرت بکات به چه شتیگ هاوهی زیندانیگردنه که بگه یه تیتته ده سال^{۱۰۴}.

سببیم: هزیه کانی یرنگایندانی

هه بهبستان له تانه و ته شهروه یرنگایندارو، نهو تانه و ته شهروه که له بهنره تدا به تلوان داندراوه و گشت رایه له کانیسی ههته، ههروه ها له بهنره تدا یاسا سزای بو داناوه، بهلام نهگر روویدا، له بهر هه ندیک نه اعتبار، له هه ندیک حاله تی دیاریکراودا، نه نجامده که ی سزا نادریت.

یاسای سزادانی عیراقی له ماده ی (۴۱) دا پرئسیپتیکی گشتی بو یرنگادان به تانه و ته شهروه دناوه، نه مهش ده که هه تی: «به تاوان دانانریت نهگر هاتوو کردوه که له ناکامی به کارهیت، نه مافیک که یاسا دانی پیدانابیت روویدات... هه پهنی نه ده ده، له هه ندی حاله تدا، تانه و ته شهروه که روویدات، هه بهستی تاوانکاریسی له گه لدا یه، بهلام به هه بهستی موماره سه کردنی مافیک که یاسا دانی پیداناوه تانه و ته شهروه که یرنگای بین ددریت و نه نجامده ی تانه و ته شهروه که له سزا دبه خسریت.

کهواته، هه کاتیک هزیه که له هزیه کانی یرنگایندانی تانه و ته شهروه که و هه ره که ی

۶-۳- پروانه ماده (۹۱) ی یاسای سزادانی عیراقی که نیابدا هاتوه: «عقبة الغرامة هي الزام المحكوم عليه بأن يدفع الر الحزينة العامة المبلغ المعين في الحكم وتراعي المحكمة بتقدير الغرامة حالة المحكوم عليه المالية والاجتماعية وما افاده من الجريمة او كان يشوق افادته منها وظروف الجريمة وحالة المحنى عليه. ولا يقل مبلغ الغرامة عن نصف دينار ولا يزيد على خمسمائة دينار ماله بنص القانون على خلاف ذلك. شایه نی تاوا مزگردنه، بری نهو نهه راهه به ی که له ماده ی ناریراودا هاتوه، به یی بری نه مجرومه نی سهو کرده نی شورش و شماره (۲۰۶) ی (۱۹۹۴/۱۱/۲۲) گزراوه و که مسترین بری بوته (۲۰۱) دینار و زرتیریش (۱۰۰۰) دینار له تاوانه کانی که تن دا، پروانه رژنامه ی الوقائع العراقية، شماره (۳۵۴۰) له (۱۹۹۴/۱۲/۵).

۶-۴- پروانه دهقی ماده (۱۳۶) ی یاسای سزادانی عیراقی که نیابدا هاتوه: «إذا توافر في جريمة ظرف من ظروف الشدة بجوز للمحكمة ان تحکم على الوجه الاتي: ۱- ..... ۲- إذا كانت العقوبة السجن المؤقت أو الحبس جاز المحکم بأكثر من الحد الأقصى للعقوبة المقررة للجريمة بشرط عدم تجاوز ضعف هذا الحد على ان لا تزيد مدة السجن المؤقت في أي حال خمس وعشرين سنة و صدة الحبس على عشر سنوات...»

هه‌بوون، ناکامیکی راسته‌وخۆی به‌سه‌ر ڕێگا‌پێدانی نوو تانه‌تەشەرەوه دەبێت. جا دەکرێ تانه‌وتەشەرەکه به‌مه‌به‌ستی به‌رگری له‌خۆکردنی ڕه‌وا بێت، نه‌گه‌ر هاتوو، نوو که‌سه‌ی که به‌رگری له‌خۆی ده‌گات (المدافع) بۆ به‌ره‌رچدان‌ه‌وه‌ی تانه‌وتەشەری ده‌ستدرێژیکه‌ر (المعتدی) تانه‌وتەشەرەکه‌ی ناراسته‌ی نوو کردبێت. یانیش له‌ کاتی به‌رگریکردنی له‌ مافی خۆیدا، له‌به‌رده‌م دادگا یا ده‌سه‌لاتی لێکۆڵینه‌وه‌ یا ده‌سه‌لاته‌کانی تردا، له‌ سنووری که‌ داکوکیکردنه‌که‌ پێوستی پێیه‌نی. تانه‌وتەشەرەکه‌ی ناراسته‌ی نه‌یار (خضم)ه‌که‌ی کردبێت.

هه‌روه‌ها نوو که‌سه‌ی که‌ تاوانی تانه‌وتەشەر نه‌نجام ده‌دات، نه‌گه‌ر هاتوو له‌ حاله‌تی تووره‌بووندا، له‌ ناکامی نوو ده‌ستدرێژیه‌ ناره‌وايه‌ی که‌ کرلوده‌ سه‌ری. ته‌مه‌ی نه‌نجامدا له‌م‌ز: ده‌به‌خ‌ش‌رت^(١٦٠٥). هه‌روه‌ها، یاسادانه‌ری عێراقی له‌ به‌رگه‌ی دووهمی مابده‌ی (٤٣٣)ی یاسای سزاداندا ڕێگای به‌تانه‌وتەشەر داوه‌ نه‌گه‌ر هاتوو بۆ فه‌رمانه‌رتک یان نوو که‌سه‌ی نه‌رکێکی گشتی یان سه‌پێردراوه‌ یان سه‌فه‌ی به‌ریکاری گشتی تیا‌بیت یان نه‌رکێکی له‌و نه‌رکانه‌ له‌ نه‌سزدا‌بێت که‌ په‌یوه‌ندی به‌جه‌ماوه‌ره‌وه‌ هه‌یه. ناراسته‌ کرا، به‌ سه‌رحه‌ی تانه‌وتەشەرەکه‌ په‌یوه‌ندی هه‌بێت به‌فه‌رمانی یان کاری نوو که‌سه‌ی که‌ تانه‌وتەشەرەکه‌ی لێدراوه، هه‌روه‌ها نه‌نجامدەری تانه‌وتەشەرەکه‌ راستی و دروستی نوو رووداوانه‌ به‌مێنی که‌ داویه‌تیبه‌پال یه‌کێک له‌و که‌سانه‌ (١٦٠٧).

٦٠٥- پروانه‌ ده‌قی مادده‌ی (٤٢)ی یاسای سزادانی عێراقی که‌ تیا‌یدا هاتوو: «لاخرتة اذا وقع الفعل استعمالاً لحق الدفاع الشرعي...»

٦٠٦- پروانه‌ ده‌قی مادده‌ (٤٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی که‌ تیا‌یدا هاتوو: «١- لاجریة فيما بسنه احد الخصوم او من ينوب عنهم الى الاخر شفاها او كتابة من قذف وسب اتنا - دفاعه عن حقوقه امام المحاكمة وسلطات التحقن او الهيئات الاخرى وذلك في حدود ما يقتضيه هذا الدفاع - ٢- ولا عقاب على الشخص اذا كان قد ارتكب القذف او السب وهو في حالة غضب فور وقوع اعتداء - ظالم عليه.»

٦٠٧- ته‌مه‌ش ده‌قه‌که‌یه‌نی: «ولا يقبل من القاذف التامة الدليل على ما اسنده الا اذا كان القذف موجها الى موظف او مكلف بخدمة عامة او الى شخص ذي صفة نيابية عامة او كان يتولى عملاً يتعلق بمصلحة الجمهور وكان ما اسنده القاذف متصلاً بوظيفة الموظف او عمله فاذا اقام الدليل على كل ما اسنده انتفت الجريمة.»

شایعنی ناماژ بۆزکردنه، تهنها لهو حاله تانهی سهروهه ریگا به تانه و ته شعر نادریت، به لکچو نه وانه به شیکن لهو حاله تانهی که سه رچاوه گشتیه که بیان ده که پته وه بز ماده ده (۱۱) ای یاسای سزادانی عیتراتی که پتشتتر ناماژ همان پیتی کرد و ده کړی گه لیک جیبه جیکردنی دیکه ی لڼ هه لښنجین، له وانه ده کړی تانه و ته شه ره که به مه به مستی دا کۆز کیکردنی زه و ابیت یان به مه به مستی به کارهیتانی ده سلاتی یاسایی بیت یان به کارهیتانی جسمانی په رله مانی بیت یان به مه به مستی بلا و کردنه وهی رو و دا و دکانی دادگا بیت یان تانوت لیدان بیت له کرده وهی فرمان به ران و نهو که سانهی که له حوکمی نه و دانه، له هه مسرویان گرن گستر، ده کړی به مه به مستی بلا و کردنه وهی هه و آل بیت یان به مه به مستی په خته گرتنی بابه تیبانه بیت، له بهر گرتگی مافی بلا و کردنه وهی هه و اله کان و مافی په خته گرتن، له خواره وهی له دوو خالدا به در ئیزی باسیان ده که یڼ:

۱- مافی بلا و کردنه وهی هه و اله کان

به کینک نه مافه سه ره کبیه کانی رۆژنامه گه وهی بلا و کردنه وهی هه و اله، نم مافه، له لایه گه وهی په یه وهندی به نازادی رۆژنامه گه ریبه وهی هیه و له لایه کبی تریشه وهی په یه وهندی به مافی جسماره وهی هیه له ناگادار بۆزی نهو رو و دا وهی گرن گانهی که له ده و رو به بریدا رو و ده دهن.

کحواته، ناکړی هه و آلی نهو رو و دا وانه که رۆژانه له ده و رو به برمان رو و ده دهن، له پای گشتی بیانشار به وهی، یان دا و له جه ماوه به کین که هیچ شته ک لهو رو و دا وانه نه زانی که له کۆمه لگا که بیدا رو و ده دهن و په یه وهندی بیان به ناسایش و سه قامگیر بیه وهی هیه (۸، ۱۶). به لام دهی رۆژنامه نووس له بلا و کردنه وهی هه و اله کاند، مافی هه و دو و لا له به رچا و به کړیت. مافی ها و و لاتی له شه رف و که راهه تدا که یاسا گریانه ی بۆزی کردوه، نه گه ر هاتو تۆمه تیار (مستهم) بو، به یڼ تاوان داده ندریت تاکو تاوانه کبی له لایه ن دادگا وهی ده میندریت. هه و وهی مافی له تایه قه ندیتیدا (حقه فی الحصریه)، واته نابین ژیا نی تایه تی تاشکرا به کړیت.

هه و وهی مافی کۆمه ل له ناگادار کردنه وهی جه ماوه ره کبی لهو رو و دا وانه ی که له

۶۰۸- د. جمال الدین العطفی: الأساس الفانونی لباحة الغذف فی حالة نشر اخبار الجرائم والتعريفات الجنائية، مجلة القانون والاقتصاد، العدد الثالث، السنة التاسعة والثلاثون، سنبر ۱۹۶۹، مطبعة جامعة القاهرة، ل ۲.

هاتوو، ههروهه پیرهوی نو پرنسیپه بکات که دهلی: «هه کاتیک گومان له شتیک به یادکرد وازی لێ بینه» (١٩١٢).

هه له رووه (لویس د. بومادی) سه زووسه ری نه سۆشید پریس دهلی: «هه گه هاتوو به کتیک لهو به تانهی که نیازمان وایه بلاوی بکهینهوه نه گه ری نه وی لێ کرا که ده بینه سایه ی تانه ته شه، ده بێ خومان ناماده بکه یه بۆ وه لامدانه وه ی هه ندیک پرسبار، که به دهسته ولزه ی «هه گه هاتوو» ده ست پتده کات، له وانه، نه گه هاتوو داوایه کمان له دژ بهرز کرایه وه، نایا ده توانه ی پشت به و سه رچارانه به سه تن که زانیاریه کاتمان لێ وه رگرتوه» (١٩١٢).

II- ده بێ هه واله که سه وشتیکی کۆمه لایه نی هه بیت

بهرونی سه وشتیکی کۆمه لایه نی گرنه بۆ نه وه واله ی که له رۆژنامه دا بلاوه کرتنه وه، چونکه نه سه وشته کۆمه لایه تیبه مه رجه بۆ نه وی بلاو کړنه وه ی هه واله که له بهر ژوه ندی کۆمه لدا بیت، بۆیه نه که سه ی که رووداو تیک بلاوه کاته وه که ده ستدزی بۆ سه ر ژبانی تایه تی که سیک تبا به و له بهر ژوندی کۆمه لدا نیه، ناتوانی که لک له رتگا پتدانی یاسایی وه رگرت بۆ رزگار بوون له و تا وانه تانه وه شه وه ی که له نا کاهی بلاو کړنه وه ی نه وه واله روودات.

V- ده بێ غایه شکر دنی هه واله که بهه تیانه بیت

پتو سه ر رۆژنامه نووس له بلاو کړنه وه ی هه واله باهه تیانه بیت و قه واره یه کی له خزی که وده تری یه نه به خه شتیت و سه واله غه ی تندا نه کات و خه رینه ر چه و اشه نه کات به دیکدانه وه ی رووداو کان، به جزیک دوور یه له ده سه تها کی یان بلاو کړنه وه ی نادنیایی لێان.

VIII- ده بێ بلاو کړنه وه ی هه واله که به نیازی پاک بیت

مه به سه تمان له مه نه وه یه، ده بێ رۆژنامه نووس له بلاو کړنه وه ی هه واله کاند نامانجی به ده پته نانی بهر ژوه ندی کۆمه ل بیت نه ک توله سه ندنه وه و تانه وه شه ردان له خه لکی.

١١٢- د. سلیمان جازع الشمري. الصحافة والقانون، منشورات الدار الدولية للنشر والتوزيع، القاهرة، مصر، بلائة النشر، ل١٣٤٤.

١١٣- د. سلیمان جازع الشمري: الصحافة والقانون، سه رجاوه ی شهو، ل١٣٥٤.

شایه‌نی ناماژه‌بوگردنه، هه‌ندتیجار، رژژنامه‌نوس له بلاوکردنه‌وهی هه‌واله‌کاندا ده‌گه‌وتنه‌هه‌له‌وه، جا نایا تا ج راده‌یه‌گ ده‌توانی سرود له‌مه وهریگریت بز رژگارپون له به‌ریرسیارییه‌تی یاساییدا؟

بئ گومان نه‌گه‌ر هاتوو له‌و باوه‌ده‌ا بووبیت که‌تو هه‌واله راسته و به‌مه‌به‌ستی خزمه‌تکردنی به‌رژوه‌وندیی گشتی بلاوی کردیتسه‌وه. نو‌ا ده‌توانی سرود له‌و هه‌له‌یه وهریگریت بز رژگارپون له به‌ریرسیارییه‌تی یاسایی نه‌گه‌ر هاتوو له‌و هرگرتنی نه‌و هه‌واله‌دا پشتی به‌به‌داکه‌رانی ناسایی (التحریر المعتاد) هه‌ر کمستیک که‌له‌شرتنی نه‌و‌دا‌بیت به‌ستیت، هه‌روه‌ها نه‌گه‌ر هاتوو هه‌واله‌که‌هیج بایه‌ختیکی گۆمه‌لایه‌تی نه‌بو بیت، به‌لام رژژنامه‌نوسه‌که‌له‌و باوه‌ده‌ابووبیت که‌بایه‌خی گۆمه‌لایه‌تی هه‌یه^(١١٤).

دادگای «عابدین»ی تاوانکاری میسری له‌حوکمتیگیدا ده‌لن: «له‌بلاوکردنه‌وه‌ی نو پرو‌داوانه‌ی که‌ده‌ره‌ق به‌هاوولاتیسیان به‌تانه‌وتنه‌شهر ده‌فدیتن و رژژنامه‌نوس بلاویکردونه‌تسه‌وه، هه‌رکاتیک به‌سه‌لیتدیت، رژژنامه‌نوسه‌که‌له‌و باوه‌ده‌ابووه‌ که‌نو پرو‌داوانه راستن. هه‌روه‌ها له‌بلاوکردنه‌وه‌ی‌اندا مه‌به‌ستی خزمه‌تکردنی گشتی بووه، هیج پاساوێک بز تۆه‌تبارکردنی نابن، چونکه‌مه‌به‌ستی تاوانکاری نه‌بووه»^(١١٤).

٢- مافی ره‌خته‌گرتن

مافی ره‌خته‌گرتن شیشه‌به‌که‌له‌شیره‌کانی نازادی بیرو‌راگه‌نیه‌پین، که‌ده‌ره‌ت به‌هاوولاتیسیان ده‌دات تا له‌ریگای گوزارشتکردن له‌بیرو‌راگه‌نیه‌ساتنه‌وه‌به‌شیشه‌یه‌کی ناپاسته‌وخۆ به‌شداری بکه‌ن له‌چاره‌سه‌رکردنی نه‌و کیشانه‌ی که‌پوه‌په‌روی گۆمه‌ل ده‌بنه‌وه و ده‌بنه‌ناسته‌نگ له‌به‌رده‌مه‌یدا، نه‌ویش به‌ده‌ستیشانکردنی لایه‌نه‌تیگه‌تیغه‌کانی نه‌و کاروبارانه‌ ده‌یت که‌مایه‌ی بایه‌خپێدانی گۆمه‌لن بز دۆزینه‌وه‌ی ریگاچاره‌یان، هه‌روه‌ها بز نه‌وه‌ی جارتیکی تر له‌دواوه‌ژدا پرو‌ونه‌ده‌نه‌وه.

هه‌روه‌ها ره‌خته‌گرتن مافیته‌که‌له‌و مافانه‌ی که‌یاسا دانی پیداتاووه‌ له‌میانێ که‌فاله‌تکردنی نازادی بیرو‌راگه‌نیه‌پین و که‌فاله‌تکردنی تۆزینه‌وه‌ی زانستی و ده‌قیاندا، چونکه

٦١٤- د. محمرد نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - القسم الخامس - حرانم الاعتدال. علی الاشخاص، سه‌رچاره‌ی پێشوو، ١٩٦٦.

٦١٥- جزانیة عابدین ١٣ دسامبر ١٩٠٥ (المحقق ٢١ ص ٤٤ برواته احمد امین) شرح قانون العقوبات - القسم الخامس - سه‌رچاره‌ی پێشوو، ل ٥٣٥.

رہنہ گرتن پنجینہی توڑینہو و داہینانہ ، جا رہنہ گرتن لہ دانانی بہ صاف ہشت بہ گرتن گیتی نہ و بہرژوہندیہ دہہستی کہ بڑ کڑمہل دہہہشتہ دی^{۱۶۱۶} . دہستوری عیراتی سالی ۱۹۷۰ لہ ماددی (۲۶) و (۲۷) دا بہ ہشتویہ کی زمی دانی پیداناوہ . لہ ماددی (۲۶) دا دہستوری کردورہ و دہلن: دہستور کہ فالہئی نازادی بیرورا دہکات... ہرہوہا لہ برگہ (ج ای ماددی (۲۷) دا دہلن: دہولہت کہ فالہئی نازادی توڑینہوی زانستی دہکات و لہ گشت چالاکیہ ہزری و زانستیہ کاندہ داہینان و سرکہوتن پاداشت و ہان دہدات^{۱۶۱۷} .

ہرہوہو کہ لہ ہرہوہ ناماڑومان پی کرد ، بڑہ رہنہ گرتن بہ صاف داندراوہ تاکو لہ رتگیای نہوہو خرمہتی بہرژوہندی گشتی بہکین . لہ بہدہہشتانی نہم ناماڑوجہش . بہرژوہندی تاکہ کس وادہخواریت ناو و ناوبانگ و شہرف و کہرامہتی پاوریزراویت . ہرہوہو چوڑن دارایی و لہشیان پاریزراوہ .

جا یاسای سزادان لہ رتگیای یاسا لہ کردنی تانہوتہ شہردا ناو و ناوبانگ و شہرف و کہرامہتی تاکہ کس دہپاریزت . جا لہ بہرہندی رہنہ گرتن لہ کردوہ و بیرورای کہسانی تر . رہنہ گرتن لہ خودی کہسانی خاوہنی نہو کردوہ و بیرورایانہ ، بڑہ ، نہمہ خوی لہ خویدا دہستریژیکردنہ بڑہر ناو و ناوبانگ و نیعتاروان ، ویرای نہوی ہر خوی رہنہ تانہوتہ شہر پیکدہہشتی^{۱۶۱۸} .

بہلام سرہرای نہوش . بہرژوہندی کڑمہل وادہخواریت کہ دان بہ نازادی بیرورا دہرین داہرتت بہمہہستی بہدہہشتانی بہرژوہندی گشتی و پتہشختی کڑمہل لہ رتگیای توڑینہو و داہینانہ کہ لہ رتگیای رہنہ گرتنی بنیاتنہر و باہہ تیبیانہوہ دیتہدی . لہ حالہ تہشدا ، دہہن پاہندی دوو پنجینہہ بین ، بہکہ میان بہدہہشتانی بہرژوہندی

۶۱۶- د . محمود نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - الفہ الخاص - جرائم الاعندا . علی الاشخاص . سراجوی پتشر . ۶۲۶ل - ۶۳۷ .

۶۱۷- دہستوری مسیری سالی ۱۹۷۱ لہ ماددی (۴۷) دا بہراشکاریہ دانی بہ صافی رہنہ گرتن ناوہ دہلن: «النقد الذاتي والنقد البناء ضمان لسلامة البناء الوطني ہرہوہا لہ ماددی (۴۹) دا جارتیکی تر بہ ہشتویہ کی زمی جہختی لہ سرکہرژوہتہرہ و دہلن: تکفل الدولۃ للمواطنين حرية البحث العلمي والابحاح الادبي والفني والثقافي» .

۶۱۸- د . عبدالحمید الشواربی: جرائم الصحافة والنشر . سراجوی پتشر . ل ۹۱ .

تا که کسه، هی دوو هسپشیان به دبهیتانی بهرزه دندیی کومه له. جا له بهرزه وهی بهرزه دندیی کومه له پیشتره، بۆه دهیخینه پیش بهرزه دندیی تا که کسه وه^(۶۱۹).

یاسای سزادانی عیتراتی سالی ۱۹۶۹ له مادهی (۴۱) دا بۆ رینگادان بهر پرخهنی تانوته شه رنامیز. پرنسپتیکی گشتی داناره و دهلتی: «نگه ر هاتوو کرده وه که له ناکامی به کارهیتانی مافیک که یاسا داتیپیدانابیت رویدات به تاوان داناندریت»^(۶۲۰).

دادگای پیاچورنه وهی میسری له حوکمیتکیدا پیتناسه ی رده خه ی رهوا (رینگاپیدراوای کردوه و دهلتی: «رخه ی رینگاپیدراو برتیبه له ده ریزی بیروا له باره ی فره مانیک یان کاریکه وه بهین نه وهی به مه بهستی ناو و ناوبانگ ژراندن و ده ستدیژی بز سه ر خاوهنی نه و فره مانه یان نه و کاره ی تبا بیت. نگه ر هاتوو رده خه که نه و سنووه ی به زاندهین خاوه نه که ی سزادریت چونکه، تاوانی تانوته شه ی نه نجام داوه»^(۶۲۱).

له م پیتناسه یی سه ره وه دا بۆمان درده که وئ، دهین نه م مه رجانه ی خاوه وه له رده خه دا ههین تاگو به رده خه ی رهوا دا بهریت:

۱- دهین نه و روودا وهی رده خه ی لیگیراوه، رووداویکی راسته قینه بیت، یانیش رده خه گر و ایزانیت رووداویکی راسته قینه یه،

واته نابی رووداوه که به درۆ هه لبه سترا بیت یان شیواو بیت، هه رووه دهین رده خه گر رده خه کی ناراسته ی رووداوه که بکات نه ک خاوهنی رووداوه که تنها له وه حالته دا نه بیت نه گه ر هاتوو سه روشتی رووداوه که وابخوازیت. به لام نه گه ر هاتوو هه ندئ رووداوی له خه ی وه هه لبه ست یان هه ندئ رووداوی راسته قینه ی شیواند یان رووداوه گانی به جۆرئکی وا لی کداوه که دووریت له ده سبکی و بووه مایه ی چه واشه کردنی خوئته ر و دووریت له باه تیبانه و بتلایه نی، یان رای گشتی چه واشه بکات، ده که ویتته به ر لیپرسینه وهی یاسایی وه^(۶۲۲).

۶۱۹- د. عبدالحمید الشواربی: جرائم الصحافة والنشر. سه رجاره ی پیشوو، ۹۱ ل.

۶۲۰- جینی سه رنجه، یاسای سزادانی میسری له مادهی (۹۰) دا هه مان پرنسپیی بۆ رینگادانی رده خه ی تانوته شه رنامیز داناره و دهلتی: «لاتسری احکام قانون العقوبات علی کل فعل ارتکب بسبب سلیمه عملا بحق مقرر یقنضی الشریعة».

۶۲۱- (محکمه النقض المصریة، جلسه ۱۹۳۸/۱۸۰ رقم ۲۴۸ سنة ۸ ق) به روانه (د. عبدالحمید الشواربی) جریمة الغف والنسب فی ضوء القضاة والفقه، سه رجاره ی پیشوو، ۱۵۸ ل.

۶۲۲- المستشار معوض عبدالتراب: الغف والنسب والبلاغ الکاذب، سه رجاره ی پیشوو، ۱۲۲ ل.

شایه‌نی ناماژه‌پۆکردنه، نهو دهسته‌ولژانه‌ی که ڕه‌خنه‌گر بلاویان ده‌کاته‌وه چ هی خزی بێت یان یان هی که‌سانی تر بێت، وه‌کریه‌که، چونکه دووباره بلاوکردنه‌وه‌ی نووسینیک که تاران‌ی له‌خۆگریتیت، وه‌کو بلاوکردنه‌وه‌یه‌کی سه‌رله‌نووتیه، بۆیه هیچ که‌سینک بۆی نییه بۆ خۆدزینه‌وه له به‌ر‌بسیاریه‌تی یاسایی پاساو به‌وه بێتته‌وه گوايه نهو دهسته‌ولژانه‌ی که له‌ناو نووسینه‌که‌دا هاتوون، پێشتر له ڕۆژنامه‌یه‌کی تردا بلاوکراره‌ته‌وه. چونکه نهو که‌سه‌ی نووسینیک له ڕۆژنامه‌یه‌ک وه‌رده‌گرت و دووباره بلاویده‌کاته‌وه، پێرسه‌ به‌ر له‌وه‌ی دووباره بلاویکه‌کاته‌وه یان ڕه‌خنه‌ی لێ به‌گرت، لێی به‌کۆلیته‌وه نایا نهو نووسینه بوونی هه‌یه یان نا؟ هه‌روه‌ها نایا ده‌سکاری کراوه یان نا؟ (١٦٢٣).

هه‌روه‌ها له‌وانه‌یه نهو ڕووداوه‌ی ڕه‌خنه‌ی لێگیراوه، ڕووداوێکی راسته‌قینه نه‌بیت، به‌لام نه‌گه‌ر هاتوو ڕه‌خنه‌گر نه‌وه‌ی سه‌لمانده‌ که له‌و باوه‌ڕه‌دا‌بووه که ڕووداوێکی راسته‌قینه‌یه و نه‌یزانیسه‌ به‌درز هه‌لبه‌ستراوه، ده‌کری له‌سه‌ر بنه‌مای «نیازی‌اکه‌» به‌بێ تاران دا‌بدریت (١٦٢٤).

II- ده‌بێ ڕووداوه‌که باهه‌ختکی کۆمه‌لایه‌تی هه‌بیت

بۆ مافی ڕه‌خنه‌گرتن وه‌ک مافیکی یاسایی نه‌وه‌نده به‌س نییه ڕه‌خنه‌که ناراسته‌ی ڕووداوێکی راسته‌قینه کرابیت، به‌لکوو ده‌بێ نهو ڕووداوه باهه‌ختکی کۆمه‌لایه‌تی هه‌بیت، ته‌مه مه‌رجه‌تیکه له مه‌رجه‌کانه‌ی ڕه‌خنه‌ی بنیاتنه‌ر، به‌لام نه‌گه‌ر هاتوو ڕووداوه‌که باهه‌خته کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌ی له‌ده‌ستدا، نه‌وکاته هیچ پاساوێک بۆ ڕه‌خنه‌لێگرتنی نامۆن، چونکه ڕه‌خنه‌فه‌رمانیکی کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه، نارازتیک نییه بۆ تانه‌وته‌ش‌ردان له‌خه‌لکی (١٦٢٥).

که‌واته، ڕه‌خنه‌ی بنیاتنه‌ر، نهو ڕه‌خنه‌یه‌یه که ناراسته‌ی نهو ڕووداوانه ده‌کری که جه‌ماوه‌ر باهه‌ختیان بێن ده‌دات، به‌لام نه‌گه‌ر هاتوو، ڕووداوه‌که نهو باهه‌ختی نه‌بوو، نه‌وکاته ڕه‌خنه‌که‌ش نه‌م سه‌فه‌ته له‌ده‌ست ده‌دات. جا نا‌کری له‌په‌نای ڕه‌خنه‌وه ده‌ست‌دریزی به‌کریته

١٦٢٣- محکمة النقض المصرية، الطعن رقم ١٠٢٧ لسنة ٣٠ ق جلسة ١٩٦٠/١٢/٢٠ س ١١ ص ٩٢٩، به‌وانه: (المستشار معوض عبدالنواب) الغذب والسب والبلاغ الكاذب، س‌ر‌جاوه‌ی پێشوو، ل ١٣٣.

١٦٢٤- د. عبدالحمید الشواربی: جرائم الصحافة والنشر، س‌ر‌جاوه‌ی پێشوو، ل ٩٣.

١٦٢٥- طارق احمد فضحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١، ل ١٦٦.

سر ژبانی تابه‌تی خه‌لکی مه‌گر په‌یوه‌ندی هه‌بیت به‌کاروباری ژبانی گشتیه‌وه، لم حاله‌ت‌شدا نابین ره‌خنه‌که لم سنوره‌ بچته‌ ده‌وه^(۱۹۶۱).

شایه‌نی باسه، کۆمهل هیج سوودتیک له‌وه وه‌رناگرت. ره‌خنه‌گر خۆی له‌ قه‌ره‌ی ژبانی تابه‌تی که‌ستیک بدات، به‌لکوه‌ به‌پینچه‌وانه‌وه نیگه‌ران ده‌ین. چونکه‌ په‌دوشتی کۆمه‌لایه‌تی رینگانادات ده‌ستدرتژی بکرتیه‌ سر ژبانی تابه‌تی که‌ستیک و خه‌لکی لښ ناگادار بکرتیه‌وه و بیرورای له‌سر نالوگۆز بکرتیه‌^(۱۹۶۷).

بڼ گومان، هه‌ر رووداو تیک په‌یوه‌ندی به‌هه‌رزه‌وه‌ندی گشتیه‌وه هه‌بیت، جینگای بایه‌خی کۆمهل ده‌بیت و ده‌کری ره‌خه‌ی لښ بگرتیه‌، لم رووه‌ دادگای پیاچوه‌وه‌ی میری له‌ پریارتیکیدا ده‌لښ:

«ره‌خه‌ی رینگاپندراو برتیه‌به‌ له‌ ده‌رپښی بیرورا له‌باره‌ی فرمانتیکه‌وه پان کارنکه‌وه به‌بڼ نه‌وه‌ی ده‌ستدرتژی بکرتیه‌ سر خاوه‌نی نه‌و فرمانه‌ پان نه‌و گاره‌ به‌مه‌به‌ستی ناورزاندنی. دادگا له‌ حوکمه‌که‌یدا نه‌مه‌ی له‌به‌رجاری خۆی نه‌گرتوه. چونکه‌ ره‌خنه‌که‌ نا‌په‌سته‌ی رووداو تیک گشتی کراوه‌ که‌ برتیه‌به‌ له‌ سیاسه‌تی داوه‌رمانی پزیشکی له‌ ولاتدا. که‌ نه‌مش کتیه‌یه‌کی گشتیه‌به‌ و جینگای بایه‌خی جه‌ماوه‌وه. جا له‌به‌ر نه‌وه‌ی ده‌سته‌ولایه‌ی وتاره‌که‌ له‌گه‌ل بارودۆخی نیستا ده‌گۆنجیت و مه‌به‌ستینی به‌هه‌رزه‌وه‌ندی گشتیه‌به‌ و ره‌خنه‌گر مه‌به‌ستی نه‌پوه‌ تانه‌وته‌شه‌ر له‌ که‌ستیک دیاریکراو بدات. بۆیه‌ نه‌مه‌ به‌ره‌خه‌ی رینگاپندراو داده‌ندرتیه‌، چونکه‌ په‌یوه‌ندی هه‌به‌ به‌نازله‌ی بیرورا و یاسا که‌فاله‌تی کردوه»^(۱۹۶۸).

۷- به‌کاره‌تانی ده‌سته‌ولایه‌ی گونجاو

ره‌خه‌ی بنیاته‌ر و باهه‌تییانه‌ نه‌و ره‌خه‌یه‌به‌ که‌ ره‌خنه‌گر تیایدا بۆ پښکانی نامانجه‌که‌ی ده‌سته‌ولایه‌ی گونجاو به‌کارده‌هیتیت و به‌پښی تواناش له‌ ده‌سته‌ولایه‌ی نووسنرتیژ دور بکه‌وتیه‌وه و له‌په‌نای ره‌خنه‌وه هه‌ستی که‌س برتدار نه‌کات و تیر و توانجیان تینه‌گرتیه‌. جا پشه‌وری ده‌سته‌ولایه‌ی گونجاو برتیه‌به‌ له‌ په‌رسرتیشی نه‌م ده‌سه‌ولایه‌به‌ بۆ

۶۶۶- طارق احمد فتحی سرور: الحماة الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر. سرجاره‌ی پښور. ل. ۱۹۹۱.

۶۶۷- المستشار معراج عبدالنواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب. سرجاره‌ی پښور، ل. ۱۹۶۴.

گوزارشتکردن له بیروپای نووسره که ی بۆ ههتا نه دی نه و اتایه ی که له نووسینه که پیدایه به سته یه تی (١٩٢٨).

جینی سه رنجیه ، « گونجاویتییه دسته و لزه » مه سه له یه کی و یژیه ییه و به ستراره و نه و به جۆر و بارودۆخی نه و پروداوه ی که ره خه که ی ناراسته ده کرت و به پیتی نه و بارودۆخه گونجاویتی نیوان دسته و لزه و نه و بیروپایه ی که ته علیقی لینه درێ هه لده سه نکینه درت (١٩٢٠).

دادگای فه رهنسی له سالی ١٩٩٣ نه و رۆژنامه نووسانه ی له تاوانی تانه و ته شه ری به ناشکرا به خشی بۆ نه و تانه و ته شه رانه ی که دا به ویانه پال سیاسه ته دارتیک گوایه : ده رۆقیه کی هه لپه رسته و به پیتی بارودۆخ به رگی خۆی ده گۆرت و له که له خۆی خۆی دژواره و هێج نرخیگ بۆ باوه ره راسته قینه که ی خۆی دانانیت، دادگای ناوبراو دوو پاتی کردۆته وه که نه و دسته و لزه ی که له م و تاره دا به کارهاتونه ، سنووری مافی رۆژنامه نووسییان له ره خه کرتی ره فتاری گشتی و به رنامه ی سیاسه ته دار به تایه تی له کاتی هه لپه راره دا نه به زانده وه (١٩٣١).

VIII - دهین ره خه گر نیازی پاک بیت

بۆ نه وه ی، ره خه ، ره خه یه کی ره و ابیت و پتگیای پتیه درت، دهین ره خه گر له ره خه که پیدایه نیازی پاک بیت، نه مهش به برونی نه م دوو مه رجانه ی خواره وه دپته دی:

١- دهین ره خه گر له ره خه که پیدایه ناهانجی خزه تکردنی به رۆه وه ندیی گشتی بیت له پتگیای نه م مه رجه وه نه مه به مته دپته دی که له پتیا ویدا دان به مافی ره خه گرتن نراوه که بریتیه له خزه تکردنی به رۆه وه ندیی گشتی له پتگیای گوزارشتکردن له بیروپایه کی بنیانه تر، که سه رۆدی بۆ کۆمه له هه بیت، جا ج بۆ کاری چاک نامۆگاری بکرت یا نیش بۆ دوورکه و ته وه له کاری خراب وریا بکرتیه وه (١٩٢٢).

٦٢٨- المستشار معراج عبدالنواب: الغذاء والسب والبلاغ الكاذب، سرچاوه ی پتیشو، ل ١٣٤.
٦٢٩- طارق احمد فتحي سرور: الحماة الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سرچاوه ی پتیشو، ل ١٩٥.

٦٣٠- لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في الشريعة العراقية، سرچاوه ی پتیشو، ل ١٤٥.
٦٣١- لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في الشريعة العراقية، سرچاوه ی پتیشو، ل ١٤٥.
٦٣٢- طارق احمد فتحي سرور: الحماة الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سرچاوه ی پتیشو، ل ١٦٧.

۲- دهن پرخنگر له پرخنگه‌یدا باوه‌ړې به پراستی نو پرخنگه به هېت که گرتوېتی واته دهن پرخنگر له ناخه‌وه باوه‌ړې به پراستی و دروستی نو رایه هېت که دریده‌پریت، هلبته نهمش لهو دسته‌واژاندا درده‌که‌ون که پرخنگر به‌کاری هټاون، هروها لهو نامالجه‌شدا به‌درده‌که‌وئ که پرخنگر مه‌بستی هوه.

له بنه‌رندا گریمانه ده‌کړئ که پرخنگر راستگزه و نیازشی پاکه له پرخنگه‌یدا، به‌لام نه‌گر هاتو نو دسته‌واژانه‌ی که به‌کاری هټنابوون. دسته‌واژه‌ی نووندوتیژ بوون یان بابه‌تی نه‌بوون یانیش پرخنگر خوی لهو باوه‌ړه‌دابه‌وه که نو بیروپ‌ایه‌ی دریده‌پریت راست نیسه، نو هسانای نه‌وپه پرخنگر نیازخراب هوه له پرخنگه‌یدا. له‌م‌حاله‌تمشدا، ټرکی سلمانندی نیازخرابیبه‌که‌ی ده‌که‌ویته نهمستی نو که‌سه‌ی که تومه‌تباری دکات^{۱۶۴۳}.

گرتگترین که‌رسنه (قرینه) بز سلمانندی نیاز خرابی پرخنگر، توندوتیژی نو دسته‌واژانه‌یبه که له پرخنگه‌یدا به‌کاره‌اتوون بن نه‌وی پنیوست بیت، به‌تایه‌تی ته‌گوتجانیان له‌گمل نامانجی پرخنگه‌که، هه‌رچه‌نده مه‌ریش نیسه تنها له پتگیای نو دسته‌واژانه‌ی که له واره‌که‌دا به‌کاره‌اتوون، نیازخرابی پرخنگرمان بز دره‌یگه‌وئ، به‌لکوه ده‌کړئ به‌هر پتگیایه‌کی تر بگه‌ینه نهم مه‌بسته، لمانه هه‌ولده‌ای پرخنگر بز وده‌سته‌تانی سوړدیک یان دازاییه‌ک به‌رامبه‌ر راگرتنی هلمه‌تی پرخنگرته‌که یان بوونی ناکوکی له‌نټوان پرخنگر و نو که‌سه‌ی پرخنگه‌کی ناراسته گراوه^{۱۶۴۱}.

شایه‌نی ناماژه‌بوکردنه، نیازپاکي هویه‌کی گشتیبه له هویه‌کانی پتگادان به‌همه‌وو تاواتیک له‌واته تاوانی تانه‌وتمشه، نه‌گر هاتو نه‌نجامده‌ر نیازی پاک بویت یان لهو باوه‌ړه‌دابه‌ویت نو کرداری که نه‌نجامی ددات په‌وایه، هروها بز نه مه‌بسته پستی به‌ندیک پاساری ماقول به‌سټیت^{۱۶۳۵}.

۶۳۳- د. محمود نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء على الأشخاص، سرچاوه‌ی پېښور، ل. ۶۴۵.

۶۳۴- د. محمود نجیب حسنی: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الاعتداء على الأشخاص، سرچاوه‌ی پېښور، ل. ۶۶۰، هروها طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سرچاوه‌ی پېښور، ل. ۱۶۹.

۶۳۵- د. عبدالحميد الشرايبي: جرائم الصحافة والنشر، سرچاوه‌ی پېښور، ل. ۹۷.

داناون. جا بۆ ئو هی کەستیک بەرپر ساریتیپیه کی تاوانکاری سی تارانکار بیت، دەین وشیار

= باسا رەچار کراوەکان دەگەونە بەر لیبیر سەنەوی باسای سەمەوه .

نعمه و له برگی دوو هەمی ماددی (٦١) دا ماووی بەسەر چووێتی نمو دوا یانعی دیار کردووه، نەمش دەقە کە بەتی: دەر دوا یانعی له برگی بەکەمی نەم سادە بەدا هەتوونە. دوا ی تێچە پوونی شەش مەسنگ بەسەر بلاو برونە و بیان له چا پکراوی دەوریدا یان دەسکرن بەدەمشکرن له چا پکراوی نادهوریدا له لایەن دادگا گانەرە نابیندرین.

نەمە و دادگا بەگۆرێدی بری ئو زیانانعی له زیان لیبیکم تۆر کەوتوو و نمو دەسکرتانعی بەهزی کارە نازو وا کەوه له دەستی چوو قەرەبەر و کە دەخەملتین هەر وەکو له ماددی (٧١-٧٢) ی باسای مەدەنیی عێراقیدا هاتوو کە نەمش دەقە کە بەتی: «دادگا له هەموو حالەتیکدا بەگۆرێدی بری ئو زیانانعی له زیان لیبیکەوتوو کەوتوو و نمو دەسکرتانعی له دەستی چوو بەسەر چینگ نەخامبەتی سەرووشی کارە نازو وا بەکە بیت، قەرەبەر و کە دەخەملتین له بەرادی چۆتیتی خەمڵاندنی لەرەبەر پڕوانە (د. سەلدون العامری): تعویض الضرر في المسؤولية التقصيرية، منشورات مركز البحوث القانونية التابعة لوزارة العدل، بغداد، ١٩٨١، ج١٤٣، بەدواوه، هەر وەدا. د. محەسە ابرهیمە السووقی: تقدير التعويض بين الخطأ والضرر، منشورات مؤسسه الثقافة الجامعية، الاسكندرية، بلا سنة الطبع، ٨٥ له بەدواوه.

هەر وەها پڕۆژنامە نووس رووبەر ووی بەرپر ساریتیپیه کی پەشەیی دەبێتەوه. تەگەر هاتوو سەرنجی حوکمەکانی باسای سەندیکا و ئو بەنەما گۆشەیانە بەکات کە نەخلاقی پێشی پڕۆژنامە گەریبان پێکەستوو.

سەندیکی پڕۆژنامە نووسان له پێگای (لیژنە ی پێککاری - لجنة الانضباط) هوه ئو سەرنجی چەیانە دەگۆرێتەر کە له لایەن پڕۆژنامە نووسەوه روویان داوه.

دوا ی ساغ بۆرەنەوی ئو سەرنجی چەیانە، لەبەر پڕشایی ئو پەسپار دەبێ کە له لایەن لیژنە ی پێککاری سەوه بۆ نەنجوومەنی سەندیکا بەرز دەگۆرێتەر. بەکێتیک لەم سزایانعی خوارەوه ئاراستە ی پڕۆژنامە نووسی سەرنجی کەر دەکات:

١- رووبار کەتەر (النسبه): بەنوسراویک ئاراستە ی پڕۆژنامە نووس دەگۆرێ و سەرنجی بۆ ئو رادەگۆرێتەر کە لێی رووداوه و داوا ی لێ دەگۆرێ کە له داها تۆوا روونە دا تەر.

٢- ناگادار کەردنەوه (الانقار): له گاتی دووبارە کەردنەوه ی ئو سەرنجی چەیانعی کە له برگی سەرمەوه دیار کراون له لایەن پڕۆژنامە نووسەوه، ناگادار دەگۆرێتەر کە جارتیکی تر دووبارە ی نەکاتەر.

٣- نەهێشتنی نەخامدانی پێشەکی بۆ ماو یەک کە له سالیکی تێنە پێر.

٤- دەر کەردنی کاتی: ناوی له تۆماری گۆشتی دەسێتەر و تا دوو سالی بەسەر دا تێنە پێر. ناهێ جارتیکی دیکە ناوی تۆمار بەکۆرێتەر.

نعمه و، ئو پڕۆژنامە نووسی سزای دەر کەردنی دەر هەق دراوه، چۆی هەیه لەماو ی پازەر رۆژ له مێژووی =

و ناگادار (مدرك) و ليهاتوو بيت بۆلە نەستۆگرتنى ناكامەكانى كردهوه تاوانپيه‌كانى (افعال الجرمية) (١٦٣٧).

بەلام بەرپرسيارتىيى تاوانكارى له بوارى رۆژنامه‌گه‌ريدا، برىتييه لهو بەرپرسيارتىييهى كه له تاكامى سەرئىچىكردى ياساى چاپمه‌نى و ياساكانى تىرى په‌يوه‌نديدار به‌كاروبارى رۆژنامه‌گه‌رى و هه‌ندى حوكمى ياساى سزادان لهم باره‌به‌وه، له‌لایه‌ن رۆژنامه‌نووسه‌وه دىته‌دى.

بەم پىيه، له پراكتيزه‌كردنى بەرپرسيارتىيى تاوانكارى له تاوانه ناساييه‌كاندا هيج گرفتنيكمان نايه‌ترى، چونكه بەرپرسيارتىيى تاوانكارى لهو تاوانانه‌دا به‌پىيى برى به‌شدارپوونى تاوانكار وهك به‌كرىك (فاعل) يان به‌شدارپوونىك له هه‌تانه‌دى تاوانه‌كه ديارده‌كرىت، بەلام له رىتكه‌ستنى حوكمه‌كانى بەرپرسيارتىيى رۆژنامه‌گه‌ريدا، چەندين گرفتمان دىته‌ترى، له‌وانه چۆنىتى ده‌ستنيشانكردى نهو كارەى به‌تاوان داده‌ندى، نايى كارى نووسينه‌كه‌يه يان كارى بلاوكردنه‌وه‌كه‌يه يان هه‌ردوو‌كيانه؟ هه‌روه‌ها چۆنىتى دۆزينه‌وه‌ى وتارنووس (كاتب‌المقال) له‌ حاله‌تىكدا نه‌گه‌ر هاتوو رۆژنامه‌كه‌ له بلاوكردنه‌وه‌ى وتاره‌كه‌دا پىته‌روى سىستىمى بىتاوى (نظام اللأسمية) ي كرده‌ن (١٦٣٨)، كه

= ناگاداركردى به‌پياره‌كه، له‌لای داگاي بىساچونه‌وه (التسميز) تانه له بريارى ته‌لجرومه‌نى سه‌نديكا به‌دات.

لەم حاله‌تەدا، تاوه‌ر سزا به‌كه‌ به‌ى به‌رى (الدرجة القطعية) وه‌تره‌گرتت جبه‌جن ناكرتت، به‌روانه دىقى ماده‌ ٢١٦ ي ياساى سه‌نديكاي رۆژنامه‌نووسانى كوردستان ژماره (٤) ي سالى ١٩٩٨ به‌راسه‌ر به‌ماده‌ ٢٦ ي ياساى سه‌نديكاي رۆژنامه‌نووسانى عه‌ترالقى ژماره (١٧٨) ي سالى ١٩٩٨ ي هه‌موارگراو.

هه‌رچه‌نده‌ ياساى عه‌ترالى جياوازي هه‌به‌ له‌گه‌ل ياساى كوردستان له زوى توندى نهو سزا به‌نه‌وه. بۆيه دواى دوورخستنه‌وه‌ى كاتى، به‌كسه‌ر حوكمى به‌ده‌ركردنى به‌كجباره‌كى رۆژنامه‌نووسى له پىشه‌كه‌يدا دلوه.

١٦٣٧- د. مصطفى العرجى: القانون الجنائي العام، المسؤولية الجزائية، ج ٢، مؤسسة نوفل، بيروت، لبنان، ل. ١٩٨٥، ل. ١٢٢.

١٦٣٨- يه‌تيك لهو مافه‌ نه‌ده‌پيانه‌ى كه دانهر (مؤلف) هه‌به‌تت، نه‌وبه، بۆيه هه‌به‌ به‌رهمه‌كه‌ى به‌ناوى خۆى يان به‌ناوى خوارزا و يان به‌ين ناو بلاوبه‌كانه‌وه. به‌روانه كمال سعدي مصطفى: حق الملكية الادبية والفنية في القانون العراقي والمفان، رسالة ماجستير في القانون، قدمت الى كلية القانون والسياسة - جامعة صلاح الدين - اربيل، عام ١٩٩٦، ل. ١١٤٤، هه‌روه‌ها به‌روانه ماده‌ ٨ (٨) ي =

به زوری و اینک دهرتیه وه نهو وتاره بیتوانه گوزارشت له بۆچوونی پۆژنامه که بکمن نهک خاوهن وتاره که. گرتیکی تریش په پوهندی هه به به چۆنیتی لیک جوداگرده وهی نه لجماده ره تهسلیه کان و به شداروهوه کان له تاوانی پۆژنامه گهریدا، چونکه کهسانیکی زۆر له تاماده کردن و بلازکردنه وهی چاپکراوه که به شداری دهکمن و رۆلی ههر به کینکیشیان له وهی تر جیاوازه (۱۹۴۹)، سه لماندنی بهرپرستی کهستیک یان کهسانیک له روودانی تاوانی پۆژنامه گهریدا مهسه له یه کی ناسان نییه.

جا له بهرته وه، زۆریه یاساگانی سزادان و نهو یاسایانهی کاروباری پۆژنامه گهرییان له دهوله ته جیا جیاگان رتیکهستوه، هه ندی بنه مای تایبه تییان یۆ دستیشان کردنی بهرپرستی تاوانکاری له تاوانه گانی پۆژنامه گهری داناره. له وانه، پرئسیپی بهرپرستی له ناکامی کاری کهسانی تردا (المسئولية عن افعال الغير)، لهو حاله ته دا سه رنوسه ر یان بهرپرستی لاپه ره یان خاوهنی پۆژنامه و چاپکراوه ده وریه که ناو و ناسنامه ی وتارنوسه که ناشکرا ناکات، چونکه یاسا واده خراوژن که کهستیک نه رکی کهستیکی تر له نه ستۆ بگرت که نایه وی ناو و ناسنامه که ی ناشکرا بکات بۆ نه وهی بدرتیه دادگا، نه گهر هاتو نهو باه ته ی که بلازی کرد بۆوه به تاوان داندربایت و یاساش سزای بۆ دانابیت. لیره وه، یاسای چاپه منی و پۆژنامه گهری زۆریه ی ولاتانی دنیا جهختیان له سه ر نه وه کردۆته وه که دهین کهستیک بهرپرستی نهو باه ته ی له پۆژنامه و چاپکراوه ده وریه گاندا بلازده بنه وه له نه ستۆ خۆی بگرت، نهو که سه ش یان خاوهنی نهو چاپکراوه یه یان سه رنوسه ره که به تی یانیش بهرپرستی لاپه ره که یه، هه ندی جاریش سکرتر یان بهرته به ری نووسین بهرپرستی تاوانکاری له جیاتی کهستیکی تر له نه ستۆ ده گرن.

باسای مافی دهری فهرئسی سالی ۱۹۵۷ که نه مه ش ده که به تی به زمانی فهرئسی:

La qualite d'auteur appartient, sauf preuve contraire, a celui ou a ceux sous le nom de qui l'oeuvre est divulguee

وانه: نهو که سه ی یان نهو که سه انی به ره مه سه که ی به ناوی خۆی بلازده بکاته وه به وانه ر دادنه ری، مه گهر به لکه به یکی پیچمه وانهی نه مه بیته ناراوه.

۱۹۴۹- شایه نی ناماز بۆکردنه. هه ره کهستیک له دانهر و خاوهن نه مستباز و سه رنوسه ر و بهرته به ری نووسینی پۆژنامه و بهرپرستی لاپه ره و چاپکهر و نهو که سه ی ده به تین و نهو که سه ش که ده یفرۆشن یان دا به شی ده کات یان هه لید هواسن، رۆلی خۆیان هه یه له پۆژنامه که دا و بهرپرستی یاساییان به کۆریه ی نهو رۆژانه به که هه یانه.

نەگەر بێت و تەمەشای یاسای چاڵەمەنی و رژۆنامەگەری و یاساگانی تری پەڕۆندیداری دۆلەتان بکەین، دەبینین، بۆ دەستیانکردنی بەرپرسانی قیستی تاوانکاری لە تاوانگانی رژۆنامەگەریدا، پێتەوی هەندیک سیستمیان کردوووە گە یاسازانەگان بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشە یە دایان ناوین. لەخوارەوه لە خالێکی سەرەخۆدا باسیان دەکەین:

٥-٢-١- سیستمەکانی بەرپرسانی قیستی تاوانکاری لە تاوانگانی رژۆنامەگەریدا بۆ دەستیانکردنی ئەو بەرپرسانی یە تاوانکاری یە لە تاوانگانی رژۆنامەگەری دەکەوتتەوه، یاسادانەران پێتەوی هەندیک سیستمیان کردوووە گە لەلایەن یاسازانەوه بۆ ئەم مەبەستە دانراون. لە خوارەوه لە سێ خالدا باسیان بۆ دەکەینەوه:

یەگەم: بەرپرسانی یەتی هاوبەش (المسؤولية التضامنية)

بەپێی ئەم سیستمە، لە یەگ کاتدا، زیاتر لە گەمێک بەرپرسانی یەتی تاوانکاریان لە تاوانی رژۆنامەگەریدا دەکەوتتە ئەستۆ. ئەم سیستمە لەسەر ئەو بەنەمایە دامەزرێوە گە سەزێوەسەر یان بەپێتەوه بەری بەرپرسان یان بەرپرسان لایەرە یان ئەو گەمە ی رژۆنامە و چاپکراوه دەوریە گە بۆ دەکاتەوه، هەر دەم بەرپرسان لە تاوانی رژۆنامەگەریدا بەو سێفەتی گە ئەنجامدەری ئەو تاوانانە یە، چونکە ئەو تاوانە روونادات مەگەر لە ئەنجامی ئەو بۆ کردنەوه یە ئەبێت گە یەگێک لەوان ئەنجامی دەدات^(١٦٠). چونکە هەر یەگێک لەوانە سەرپرشتی نامادەکردن و بۆ کردنەوه ی گشت ئەو بابەتاتە دەکەن گە رژۆنامە و چاپکراوی دەوری رژۆنامە و دەری دەگرن و بەپێی رەزامەندی ئەوان هیچ شتێک بۆ ناوەبێتەوه. جا ئەگەر یەگێکی تر لەگەڵ یەگێک لەوانە لەم بۆ کردنەوه یە بەشداری کرد، جا چ ئەنجامدەر بێت یان هاوبەش بێت، بەپێی بنەما گشتیەکان بەرپرسان دەبێت^(١٦١). یاسای چاڵەمەنی هەرێمی کوردستان^(١٦٢) و یاسای چاڵەمەنی عێراقی^(١٦٣) و یاسای

١٦٠- د. لطیفە حەید محمد: حراتم النشر فی التشریح العراقی، سەرچاوی پێشوو، ل. ١٢٢.

١٦١- مینە حەزەل شریف: التشریح الدستوری والقانونی لمربیة الصحافة فی العراق، سەرچاوی پێشوو، ل. ١٢٥.

١٦٢- پڕۆوانە دەقی سادەدی (١٠٠) لە یاسای چاڵەمەنی هەرێمی کوردستان ژمارە (١٠) ی سالی ١٩٩٣ ی هەموارکراو لە بەرگی (٥-٢-٢) پەرلۆتیزی (١٣٦) لەم تێزەدا.

١٦٣- پڕۆوانە دەقی سادەدی (٢٩) لە یاسای چاڵەمەنی عێراقی ژمارە (٢٠٦) ی سالی ١٩٦٨ ی هەموارکراو لە بەرگی (٥-٢-٢) پەرلۆتیزی (١٣٦) لەم تێزەدا.

چاپ‌مندی میسری سالی ۱۹۳۶ی هموارگراو (۱۹۴۴) و یاسای چاپ‌مندی لوبانی (۱۹۴۵) له ریتکختنی به‌ریساریه‌تی تاوانکاریدا، گاریان به‌م سیستمه کردوه.

دووم: به‌ریساریه‌تی دامه‌زراو لسه‌ر که‌مترخه‌می (المسؤولية المبنية علی الاحمال)

به‌پیتی نهم سیستمه، سه‌رنوسه‌ر یان به‌رنیه‌به‌ری نووسین یان به‌رتوه‌به‌ری به‌ریس یان به‌ریسی لاپه‌ره یان نه‌و که‌سه‌ی رۆژنامه‌که یان چاپ‌کراوه ده‌وریه‌که بلاوده‌کاته‌وه له ناکامی که‌مترخه‌می‌کردنی له‌و کاره‌یدا که یاسا به‌زی داناوه به‌ریساریه‌تی تاوانکاری ده‌که‌ویته نه‌ستۆ (۱۹۶۱).

نهمه‌ش نه‌وه ده‌که‌به‌نی، نه‌و که‌سانه له ناکامی که‌مترخه‌می کردن له چاودیریکردنی نه‌و بابه‌تانه‌ی که له رۆژنامه یان چاپ‌کراوه ده‌وریه‌که‌یاندایا بلاوده‌بیتته‌وه که به‌تاوان دانراون به‌ریساریه‌تی تاوانکاریان ده‌که‌ویته نه‌ستۆ. نهم به‌ریساریه‌ش لسه‌ر به‌سه‌مای به‌ریساریه‌تیکی گریخته‌کراو (المسؤولية المفترضة) یه‌کینک له‌و که‌سانه له‌ ته‌رکه یاساییه‌کاتیاندایا دامه‌زراوه (۱۹۶۷).

نهمه‌ش نه‌وه ده‌که‌به‌نیت، نهم سیستمه به‌پیتجه‌وانه‌ی سیستمه‌کانی تر، دانی به‌دوالیزم (دووقاسی‌ی تاوان (ازواجبة الجزیة) ناوه، به‌ونه سه‌رنوسه‌ر یان هه‌ر یه‌کینک له‌ر ناوبراوانه‌ی سه‌ره‌وه به‌ریساریه‌تی تاوانکاری له ناکامی تاوانیکی تایه‌تیه‌وه ده‌که‌ویته نه‌ستۆ جیاوازی هه‌به له‌گه‌ل خودی تاوانه رۆژنامه‌گه‌ریه‌که و نه‌و به‌ریساریه‌تیه‌ش لسه‌ر به‌سه‌مای که‌مترخه‌می‌کردن له پیشه‌دا دیتته دی، واته سه‌رنیچیکردنی نه‌و نه‌رکانه‌ی که یاسا دایان و ره‌چاودکردنیان ده‌بیتته مایه‌ی پروونه‌دانی تاوانه‌که. به‌رئونه، نه‌گه‌ر بیت و سه‌رنوسه‌ر یان هه‌ر یه‌کینک له‌و که‌سانه‌ی له سه‌ره‌وه ناماژه‌هان پیتکردن، که‌مترخه‌می له‌ کاره‌کانیاندایا نه‌کهن، نه‌وا ناگاداری ناوه‌رۆک و سه‌روشتی تاوانکاری نه‌و بابه‌تانه‌ ده‌بن که به‌ر رۆژنامه یان چاپ‌کراوه ده‌وریه‌که‌یان هه‌ناردراوه و ریتگا ناده‌ن چاپ و بلاوبکرتته‌وه، له‌و حاله‌تمشدا تاوانه‌که پروونادات.

۶۴۴- پروانه ماده‌ی (۱۹) له یاسای چاپ‌مندی میسری ژماره (۲۰) ی سالی ۱۹۳۶ی هموارگراو.

۶۴۵- پروانه ماده‌ی (۲۶) له یاسای چاپ‌مندی لوبانی سالی ۱۹۹۲ی هموارگراو.

۶۴۶- د. عبدالحمید الشوابی: جرائم الصحافة والنشر، سه‌رچاوه‌ی پیتشور، ل. ج. ۸.

۶۴۷- میث حنظل شریف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق، سه‌رچاوه‌ی

پیتشور، ل. ۱۹۶۹.

هەرچییهک بێت، یان بە پێتۆبەری هاریکار (المدير المشارك) لەو حالەتانهی که له برگی دوومی ماددە شەمعدا هاتووە^(٩٥١).

٩٥١- ئەمەش دەقەگەبەتی بەزمانی فەرەنسی:

"Modifié par Loi 86-897 1er Aout 1986 art 9 JORF 2 août 1986.

Toute publication de presse doit avoir un directeur de la publication.

Lorsqu'une personne physique est propriétaire ou locataire-gérant d'une entreprise éditrice au sens de la loi n :897-86 du 1er août 1986 portant réforme du régime juridique de la presse ou en détient la majorité du capital ou des droits de vote, cette personne est directeur de la publication. Dans les autres cas, le directeur de la publication est le représentant légal de l'entreprise éditrice. Toutefois, dans les sociétés anonymes régies par les articles 118 à 150 de la loi 66-537 du 24 juillet 1966 sur les sociétés commerciales, le directeur de la publication est le président du directoire ou le directeur général unique.

Si le directeur de la publication jouit de l'immunité parlementaire dans les conditions prévues à l'article 26 de la Constitution et aux articles 9 et 10 du Protocole du 8 avril 1965 sur les privilèges et immunités des communautés européennes, l'entreprise éditrice doit nommer un codirecteur de la publication choisi parmi les personnes ne bénéficiant pas de l'immunité parlementaire et, lorsque l'entreprise éditrice est une personne morale, parmi les membres du conseil d'administration, du directoire ou les gérants suivant la forme de ladite personne morale.

Le codirecteur de la publication doit être nommé dans le délai d'un mois à compter de la date à partir de laquelle le directeur de la publication bénéficie de l'immunité visée à l'alinéa précédent.

Le directeur et, éventuellement, le codirecteur de la publication doivent être majeurs, avoir la jouissance de leurs droits civils et n'être privés de leurs droits civiques par aucune condamnation judiciaire.

Toutes les obligations légales imposées au directeur de la publication sont applicables au codirecteur de la publication.

* (1) NOTA: selon les termes de l'article 22 de la loi 86-897 du 1er août 1986, dans tous les juillet 1881, les mots "directeur de la publication" sont substitués au "articles de la loi du 29 mot "gérant"*

واتە: «دەبێت هەموو چا پێکراویەکێ دەوری بە پێتۆبەری پلاوکردنەوی هەبێت. کاتێک کەستیک خاوەنی دەزگایەکی پلاوکردنەوی بوو یان بەو کەسێک کە پێشێ بوو. بە پێشێ حوکمە کانی یاسای ژمارە (٨٦) - ٨٩٧) کە لە ١٩٨٧/٨/٩ دەرجوو، کە تاقیەتە بە هەموو کەسێک سێستمی یاسایی پلاوکردنەوی. یان خاوەنی ژێری سەرماپە یان مافی دەنگدان بێت، نەو کەسە بە پێتۆبەری پلاوکردنەوی. بەلام لە حالەتە کانی تردا، نوێری یاسایی دەزگاکە بە پێتۆبەری پلاوکردنەوی. بەلام لە داسەر دەزگا =

دووم: دانهران به هوی هله کانیانوه.

سپیم: خاوهن چاپخانه کان به هوی هله ی دانوه کانهوه.

چوارم: فرۆشیار و دابه شکران (الباعة والموزعون) و نهو کسانه ی جاری ددهن به هوی هله ی خاوهن چاپخانه کانهوه (۱۹۵۲).

کسه واته، به پیتی نه م پۆلینه کورنه، دانهر وهک نه بجمه دهریکه بنه رته ی رووبه رووی لیسیرسینه وه ناییت، سه گهر نه زانری به رتوبه ر ی چاپخانه یان به رتوبه ر ی بلاوکر دنه وه کتیه. نه م به مایه له سه ر هه سوو کسه کانی تر ده چه سپه ن که له درای نه وانوه له پۆلینه که دا ناویان هاتوه.

حاربه شداره گندا (المزسات الماهمة) دا که به پیتی بره گی ۱۱۸ تا کر ۱۵۰ له یاسای ژماره ۵۳۷-۱۶۶/۷/۲۴ له باری ده زگا یازگانی سه کان به رتوبه ده جن، سه رۆکی نه بجمه سه نی کارگیری یان به رتوبه ر ی کتیی، به رتوبه ر ی بلاوکر دنه وه یه. وه نه گهر هاتو به رتوبه ر ی بلاوکر دنه وه حسانه ی ده لزماسی هه به رو له مر حاله تانه ی که بره گی ۲۶ دستور و بره گی نویه م و ده یه می نه و پرۆتۆکرۆله ی که له ۱۹۶۵/۴/۸ له باری حسانه و نیستیاره گانی کۆمه له ی نه و رووی سه وه نیسزا گراوه. ده من ده زگای بلاوکر دنه وه شه ریکتیک بژ نی داری بلاوکر دنه وه که دا به زرتین. له نیران نه و که سانه دا هله ده به رتور دین که حسانه ی به رله مان یان نیه. جا نه گهر هاتو ده زگای بلاوکر دنه وه که که سایه تیه گی معنموی هه بو، به کتیک له نیران نه دانهانی نه بجمه هنی کارگیری یان به ریکاره گان به پیتی نه و شیوه به ی که که سایه تی معنموی ده بخوارژت. ده یان له ماوه ی دوو مانگ له مر رۆژی که به رتوبه ر ی نی داری بلاوکر دنه وه که له سه ره وه ناماژدی به ن گراوه به رتوبه ر ی کتیی شه ریک بژ نی داری بلاوکر دنه وه که دا به زرت. جا ده یان به رتوبه ر هه روها شه ریکه به رتوبه ر ی بلاوکر دنه وه لتهاتو (بالغ) به ت و ماله مه ده نه کانی هه به ت و نایب له ماله نیستمانیه کانی له به ر هه ر تیدانه یه کی یاسایی به به ش کرابه ت.

۶۵۲- نه مهش ده که به تی به زمانی فهرنسی:

“Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 ART 15 JORF 30 août 1944.

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 ART 4 JORF 26 mars 1952.

Seront passibles, comme auteurs principaux des peines qui constituent la répression des crimes et délits commis par la voie de la presse, dans l'ordre ci-après savoir:

1- Les directeurs de publications ou éditeurs, quelles que soient leurs professions ou leurs dénominations, et, dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, de les codirecteurs de la publication;

2- A leur défaut, les auteurs;

3- A défaut des auteurs, les imprimeurs;

4- A défaut des imprimeurs, les vendeurs, les distributeurs et afficheurs”

سه‌بارت بسمه، له پاشبندي مادده‌ی ناوراوه هاتوه: «بهرپرستي نو کسانه‌ی که له هرگه‌ی دووه و سېستم و چوارهمي نهم مادده‌ی هاتون له حاله‌ی تیکدا دهبن که به‌رتوبه‌ی چاپ و بلاکردنوه نه‌بن» (۱۶۵۳).

هروه‌ها یاسای سزادانی عبراتی ژماره (۱۱۱) ی سالی ۱۹۶۹ ی هموارکرايش کاری بدم سیستمه کردوه و ده‌لی: «نه‌گهر هاتوو نویسنه‌که یان رسمه‌که یان ریگاکانی تری گوزارشتکردن که له نه‌نجامدانی تاوانه‌که‌دا په‌کار هاتوو، له دهرده‌ی ولات داندراين یان بلاکرداېته‌وه یان نه‌توانئ نه‌نجامدري تاوانه‌که بناسئ، نو که‌سه‌ی که هیناوتی و نو که‌سه‌ش که چاپی کردوه وهک بکه‌ریکی نه‌سلی سزا ددرئین.

نه‌گهر نه‌توانرا نهمش برانئ، نه‌رکاته نو که‌سه‌ی ده‌یفرؤش یان دابه‌شی ده‌کات یان هلی دواسئ سزا ددرئ...» (۱۶۵۴).

ههرچه‌نده نهم سیستمه پوه له سیستمه‌کانی تر جیا ده‌کرته‌وه، که ناسانه له جیبه‌جیکردندا و کاری دادودر له دستنیشانکردنی نو که‌سه‌ی به‌رپرسياره له تاوانی رزژنامه‌گردا ناسان ده‌کات، به‌لام به‌رهرای نهمش هندی که‌مورکزی تیدایه و دوروشه له واقع، بز غرونه، پیوه‌ری دستنیشانکردنی نو به‌رپرسيارتيه به‌پتی نهم سیستمه برتيه‌ی له ناماده‌یرون و ناماده‌ی بونی که‌سپک له و کسانه‌ی که له پزلینه‌که‌دا ناویان تو‌مار کراوه، نهمش له‌گه‌ل نو به‌نه‌ما گشنيان‌ده‌دا ناگونجی که ده‌لی ده‌بن به‌رپرسيارتيه تاوانکاری به‌پتی گونگی نو رزله دستنیشان بکری که تاوانکار له کردنی تاوانه‌که‌یدا ده‌پیتی.

هروه‌ها، جیبه‌جیکردنی نهم سیستمه به‌شيوه‌ی که رها، جزوه نا‌کو‌کبه‌ک له‌گه‌ل پرئسيی «که‌سایه‌تی به‌رپرسيارتيه تاوانکاری - شخصية المسؤلية الجزائية» له لاپه‌ک و پرئسيی «هیچ به‌رپرسيارتيه‌کی تاوانکاری به‌بن هله نییه» دروست ده‌کات، چونکه ری‌کوت رزلی خزی ده‌پیتی له لی‌پرسینه‌وه‌ی نو که‌سایه‌ی که ناویان له کوتای

۶۵۳ - نهمش ده‌که‌به‌تی به‌زمانی فوه‌نی:

Dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, la responsabilité subsidiaire des personnes visées aux paragraphes 2°, 3° et 4° du présent article joue comme s'il n'y avait pas de directeur de la publication, lorsque, contrairement aux dispositions de la présente loi, un codirecteur de la publication n'a pas été désigné.

۶۵۴ - برانه مادده‌ی (۸۲) له یاسای سزادانی عبراتی.

دهكده ویتنه بهر لیپهرسینهودی تاوانکاریهیوه. بهلام نهگه هاتوو بهتمواوهتی له نهنجیامدانی تاوانهکدا دهستی تیپهرنه دابیت، لهو حالتهدا، تهتها بهرپرسیاریه تیپه که ی سه بهارته بهقه ره بوو و کردنهودی زیانه که بهلخه رجییه کانی دادگایشهوه. لهگه بهر تیپه بهری بهرپرسی رژژنامه که و تارتووسه که بهرپرسیاریه تیپه که ی هاوبهش ده بیت (۱۹۵۸).

لیتره شدا بۆمان دهرد که وئ که یاسای سزادانی میسری لهم حوکمه یدا پهیرهوی تیپوری (بهرپرسیاریه تیپه هاوبهش) ی کردوه.

دادگای پیچاچو نهوه (محکمة النقض) ی میسری له حوکمیتکیدا سه بهارته بهرپرسیاریه تیپه سرنووسه له تاوانه کانی رژژنامه گه ریدا دهلت: «بهرپرسیاریه تیپه سرنووسه بهرپرسیاریه تیپکی گریانه کراوه و دهگه پتهوه بۆ نو سیفته و نهو فرمانه ی که له رژژنامه که دا هه یه تی و هه رکاتیک بهسلیترئ بهم تهرکه هه لدهستئ. ئه م بهرپرسیاریه تیپه ی دهکده ویتنه نهستو، هه رچه نده بهر تیکهوت به شیوه یه کی ته و او سه په رشتی له سه ره نو و ژماره یه یان نهودی تر نه کرده بن، چونکه مه یهستی یاسادانه له دانه یه دانانی نه م بهرپرسیاریه تیپه گریانه کراوه، گریانه کردنی ناگایی سرنووسه ره له یابه تانه ی بهرزه زامه ندی ته و له رژژنامه که یدا بهلاوه کردینه وه واته یاسادانه گه رینه یه کی یاسایی ده رهق داناره، گرایه ناگاداره له و یابه تانه ی که له رژژنامه یه دا بهلاوه کردینه وه که ته و سه په رشتی له سه ره دکات، که واته بهرپرسیاریه تیپه که ی له ناگامی گریانه کردنی نه م ناگاداریه گریانه کراوه...» (۱۹۹۱). ههروه ها به پتی ماده ی (۱۹۹۶) ی یاسای سزادان

۶۵۸- محمد سعید مجذوب: المریات العامة وحقوق الانسان، ط ۹، مطبعة جروس برس، لبنان، بیروت، ۱۹۸۶، ل ۱۷۸.

۶۵۹- قرار محكمة النقض المصرية رقم (۴۸۲) السنة ۲۴ ق جلسة ۱۹۹۶/۱۱/۱۷ بروانه حسن الفکھانی وعبه المنعم حسنی: الموسوعة الذهبية للقواعد القانونية التي قررتها محكمة النقض المصرية، ج ۶، منشورات الدار العربية للموسوعات، القاهرة، ۱۹۸۱، ص ۶۸۷-۶۸۸.

۶۶۰- نعمش دهقه که به تی: «في الاحوال التي تكون فيها الكتابة او الرسم او الصور او الصورة الشخصية او الرموز او طرق التمثيل الاخرى التي استعملت في ارتكاب الجريمة قد نشرت في الخارج، وفي جميع الاحوال التي لا يمكن فيها معرفة مرتكب الجريمة بعاقب بفسنتهم فاعلين اصليين، المستوردون والظاهرون فان تعلم ذلك فالبايعون والموزعون والمصدقون، وذلك ما لم يظهر من ظروف الدعوى انه لم يكن في وسعهم معرفة مشتعلات الكتابة او الرسم او الصور او الصورة الشبيهة أو الرموز أو طرق التمثيل الاخرى».

له حالتی بلاویرونهوی نو بهرهمه له دهرهوی ولات که تاوانهکی لئ دهکهوینتهوه، له دهقی مادهی ناوبراو بزمان دهرهکهوئ که یاسای سزادانی میسری لم حوکمهیدا لهو حالتته که نهزاندرفئ نو کهسهی تاوانهکی کردوه کتیه، یانیش نو بابهتهی تاوانهکی لئ روزداره له دهرهوی ولات بلاویرونهویتهوه، پتیهوی تیززی (بهریساریهتی بنیادنراو لسمه یک بهدوای یهکی)ای کردوه و بز نم مههستهش نو کهسانهی که رژنامهکه دههینته ناو ولاتوه یان چاپی دهکن بهنهنجامدهری نسلی داناوه، نهگر زانرا کتیه، بهلام نهگر نهزاندرا نو کهسانه کتیه، لهو حالتهدا فرژشیار و دابهشکر و نو کهسانهی هلهیدواسن بهنهنجامدهری نسلی دادهندرفئ.

لم حالتتمشدا، داوای سزادان دژی کزولهی دووم بهسیفهتی نهنجامدهری نسلی بز دادگا بهرزناکرتیهته نهگر زاندرنا کومهلهی بهکهم کتن (نهگر بهکومهلهی بهکهم زاندرنا). بهلام نهگمر هاترو داوای سزادان دژی دانهر یان سدرنوسدر یان بهررسی لاپهرو وهک نهنجامدهری نسلی بهرزکرایهوه. نهمه ریتکا لهوه ناگریت که بههتی بهما گتیهکان (القواعد العامة) داوای سزادان دژی کهسهکانی هردوو کزولهی سهرهوه بهیشی پۆلیسیان بز دادگا بهرز بکرتیهوه، بهلام لم حالتهدا، نو داوایه دژی نهوان بهسیفهتی نهنجامدهری نسلی بهرزناکرتیهتهوه، بهلکو بهسیفهتی هاوبهشیکردن له نهنجامدانی تاوانهکه بهرزدهکرتیهوه^(۱۶۶۱).

ههرهوها له مادهی (۱۹۷) (۱۹۹۴)دا بهریساریهتی نو کهسانهی دیارکردوه، که نو بابهتانهی له میسر یان له دهرههیدا بلاودهکرتیهوه وهردهگرن یان وهردهگشرن یان له پرژیاگانه و کترانهوی سهوزاری کهسانی دیکه وهردهگرن.

دووم: حوکمهکانی بهریساریهتی تاوانکاری له یاسای لوینانیدا یاسادانهری لوینانی له مادهی (۲۹)ی مهوسومی یاسای ژماره (۴-۱)ی سالی

۶۶۱- د. ریاض شمس: حرمة الرأي وجرائم الصحافة والنشر، ج ۱، مطبعة دار الكتب المصرية، القاهرة، ۱۹۴۷، ل ۴۶.

۶۶۲- نهعش دهقهکههتی: «لابغیل من احد للاقتلات من المسؤولية الجنائية مما نص عليه في المواد السابقة، ان يتخذ لنفسه مبررا او ان يقيه لها عنرا من ان الكتابات او الرسوم او الصور الشمسية او الرموز او طرق التمثيل الاخرى انما نقلت او ترجمت عن نثرات صدرت في مصر او في الخارج او انها لم ترد على ترديد اشاعات او روايات عن الغير».

۱۹۷۷ تا ۱۹۹۳ء پر بریساریہ تہی تاوانکاری لہ تاوانہ کانی وژنامہ گہری ریکختووه، تہ مش دہ قہ کتہ یہ تی: ۱۰ - نو سزایانہ ی کہ بھڑی نھ نجامدانی تاوانہ کانی وژنامہ گہریوہ حوکیمان لہ سہر دہریت، دہ کویتہ نھ ستزی بہر تہوہ ہری بہریرس (المدر المسؤل)^{۶۶۴} و تارنوس (کاتب المقال) بھ سفہ تی نھ نجامدہری نھ سلی. جا حوکہ کانی یاسای سزادان کہ پیوہندیان ہہیہ بہ ہشداریکردن (الاشترک) یان دھستتوہردانی تاوانکاری (التدخل الجرمي) ہوہ لہم ہوارہا جیہ جی دہریت. بہ لام خاوهن نھستیزی وژنامہ کہ تہنا بہا وکاریکردن، بہریرسیاہ تہی ہمدہ نی مافہ کہ سینہ کان (الحقوق الشخصية) و خہر جیہ کانی دادگاییکردنہ کی دہ کویتہ نھ ستز و بہریرسیاہ تہی تاوانکاری ناکہ ویتہ نھ ستز، مہ گہر دھستتوہردانی فیعلی لہ نھ نجامدانی تاوانہ کدا بہ لیتدری.

۲- نو ہسانہ ی کہ نھ نامی نھ نجوومہ تی نوتہران لہ کاتی مساوی نوتہرایہ تہیہ کہ ی ہدہ تی، بہر تہوہ ہری بہریرس و خاوهنی نھستیزی چا پکراوہ کہ، لہ حالتی بلاوکردنہ وی کوتہ و قسہ دہر پتہ کانی نھ نامی نھ نجوومہ ن، لہ بہریرسیاہ تہی ناپہخشیت...»^(۶۶۵).

لہ دہ قہی سہرودہا نھ تہبشتیانہ ی خواروہ دہ کین:

۶۶۳- نھ مہرسومہ یاساییہ کہ لہ وژنامہ ی رسمیی ژمارہ (۲۰) ی سالی ۱۹۷۷ بلاو کراوہ نوہو، حوکمی تاوانہ کانی وژنامہ گہری لہ مادہ ی (۵۶) تاکر مادہ ی (۷۰) ی یاسای چاہمہ نی سالی ۱۹۶۲ ہوار کردہ، نو حوکمانہ ی کہ لہزیر ناو نیشانی (تاوانہ کانی چاہمہ نی) لہ مہرسومہا ہاتون، جتگای نوانیان گرتوتہوہ.

۶۶۴- لہ لای نھہ زیاتر بہر تہوہ ہری نووسین یان سگرتہری نووسین ناوژد دہریت.

۶۶۵- نھ مش دہ قہ کتہ یہ تی: ۱۰- ان العقوبات التي يقضي بها بسبب الجرائم المرتكبة بواسطة المطبوعات الصحفية تقع على المدير المسؤول و كاتب المقال كفا علقين اصليين. وتطبق في هذا المجال احكام قانون العقوبات المتعلقة بالاشترک او التدخل الجرمي. اما صاحب المطبوعة الصحفية فيكون مسؤولا مدنيا بالتضامن عن الحقوق الشخصية ونفقات المحاكمة ولا يترتب عليه مسؤولية جزائية الا اذا ثبت تدخله الفعلي في الجريمة المرتكبة.

۲- ان الحصانة التي يتمتع بها عضو المجلس النيابي اثناء مدة نيابته لاتعفي المدير المسؤول وصاحب المطبعة من المسؤولية في حال نظر احوال وتصاريح لعضو المجلس وتقع تحت طائلة قانون المطبوعات لجهة النشر.»

۱- یاسادانه‌ری لونسانی جیساوازی کردووه له نیتوان به‌پرتوبه‌ری به‌ریرس و وتارنوس له‌لایه‌ک و خاوه‌نی نیمیازی رۆژنامه‌که له لایه‌که‌پتیره‌وه.

سه‌بارت به‌به‌ریسیارییه‌تی تاوانکاری به‌پرتوبه‌ری به‌ریرس و وتارنوس، یاسادانه‌ری لونسانی له‌و حوکمه‌دا، کاری به‌تیژی (به‌ریسیارییه‌تی هاوبه‌ش) کردووه و هه‌ودوگیان به‌ته‌نجامده‌ری نەسلی داناوه بۆ شو تاوانانه‌ی که له پنگای رۆژنامه‌وه ته‌نجام دهدین.

به‌لام سه‌بارت به‌خواهن ئیمیازی رۆژنامه‌که، له نیتوان دوو حاله‌تدا جیاوازی کردووه، یه‌که‌سیان، نه‌گه‌ر هاتوو به‌ته‌وازی ده‌سنی له نه‌نجامدانی تاوانه‌که وه‌رداییت، له‌و حاله‌تهدا به‌ته‌نجامده‌ری به‌ره‌نی داده‌ندرت و ده‌که‌وتنه به‌ر لیس‌رسینه‌وه‌ی تاوانکارییه‌وه. دوو‌سیان، نه‌گه‌ر هاتوو به‌ته‌واوتی له نه‌نجامدانی تاوانه‌که‌دا ده‌ستی تپوه‌نه‌داییت، له‌و حاله‌تهدا، ته‌نها به‌ریسیارییه‌تییه‌که‌ی سه‌بارت به‌قه‌ره‌بوو‌کرده‌وه‌ی زیانه‌که به‌خه‌رجییه‌کانی داگایشه‌وه. له‌گه‌ل به‌پرتوبه‌ری به‌ریرسی رۆژنامه‌که و تارنوسه‌که به‌ریسیارییه‌تییه‌که‌ی هاوبه‌ش ده‌بیت.

۲- نهم ده‌ست‌ه‌له‌یه‌ی خاوه‌وه، له‌هاری به‌ریسیارییه‌تی تاوانکاری به‌پرتوبه‌ری به‌ریرس و وتارنوسه‌وه له‌ ده‌قی مادده‌ی ناوبرادا هاتوو «حوکه‌کانی یاسای سزادان که په‌یوه‌ندیان به‌به‌شداریکردن یان خۆتیخزانی تاوانکارییه‌وه هه‌یه له‌م براره‌دا جیبه‌جین ده‌کرته (۱۹۶۶).

لیتیدا بزمان ده‌ده‌که‌وتی، یاسادانه‌ری لونسانی، له‌و حوکمه‌دا، نه‌و به‌ما یاسایی سه‌بارت به‌سه‌لماندن ناوژوو (قلب) کردۆته‌وه که ده‌بن به‌پرتوبه‌ری به‌ریرس بیتشگایی خزی سه‌بارت به‌و وتاره‌ی که تاوانه‌که‌ی لیکه‌وتۆته‌وه به‌سه‌لمێتی، تاوه‌کو به‌بن تاوان دابندرت، به‌ل‌کو له‌جیاتی نهم ده‌ره‌قیه‌تیکی باشتری بۆ ره‌خساندوو و هیچ به‌ریسیارییه‌تیکی ناگه‌وتنه‌ نه‌ستۆ و هیچ حوکمیکی له‌ ژده‌ا ده‌رناجیت، مه‌گه‌ر نه‌و که‌سه‌ی تاوانی ده‌داته پال به‌ریسیارییه‌تییه‌که‌ی به‌یتی بتجینه‌کانی به‌شداریکردن و ده‌ستپه‌ردانی تاوانکاری به‌سه‌لمیتیت (۱۹۶۷).

۶۶۶- نه‌مه‌ش ده‌ده‌که‌به‌تی: «نطق فی هذا المجال احکام قانون العقوبات المتعلقة بالاشتراک والتدخل الجرمي».

۶۶۷- سه‌بارت به‌حوکه‌کانی به‌شداریکردن و ده‌ستپه‌ردانی تاوانکاری له‌ یاسای لونسانیدا به‌روانه‌ د. محمد زکی ابو عامر: قانون العقوبات اللبناني - الفقه العام، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر، بیروت، ۱۹۸۱، ل. ۲۷۵ به‌دواوه.

که واته، ده توانین یلټین بهرپرسیاریه تی بهرپوه بهری بهرپرسی رږژنامه، به حوکمی یاسا ناپه تمدی، بدلگور تنها به بوونی مه رجه گانی به شداریکړدن و دستپوه ردانی تاوانکاری که له یاسای سزاندنا دیارکراون، دپته دی.

۳- نو حسانه په رله مانییه که په رله مانتار هه تی، بهرپوه بهری بهرپرسی رږژنامه و تازنوس سوودی بلاوه رناگریت، بز رزگار بوون لهو بهرپرسیاریه تیاوه تاوانکاریه که له ناکامی گوتو و قسه دهرپنه گانی په رله مانتار پوه بهرپوهی دپته وه.

به مانایه کی تر، تنها په رله مانتار بز رزگار بوون لهو بهرپرسیاریه تیاوه تاوانکاریه که له ناکامی نو گوتو و تهریحاتانه پیدا که له ریگای رږژنامه وه دیاندا دپته دی، سوود لهو حسانه په رله مانییه دپته کی هه تی، به لام بهرپوه بهری بهرپرسی رږژنامه هیچ سوودیکي بلاوه رناگریت بز رزگار بوون لهو بهرپرسیاریه تیاوه و ده که دپته بهر لپهرسیه وه نه گهر هاتو بلاوه رنه وه نو گوتو و قسه دهرپنه تیاوه لپه که توه.

۴- یاسای لوینانی له ناست بهرپرسیاریه تیاوه تاوانکاری نو که سی که رږژنامه که چاپ دهکات یان دیفروشن یان دابه شی دهکات یان هه لیده واسیت، بیدنگ بووه، نه هه ش نووه ده که به نیت که دپته بگرپته بهر بز به ما گشتیبه گانی بهرپرسیاریه تیاوه تاوانکاری، له حالت هه شدا، بهرپرسیاریه تیاوه که سانه له سر پنجینه هه لای نامه به ست (خطا غیر عمدی) دپته که له ناکامی که هه رجه سی کړدن له تهرکتیکی یاساییه وه دپته گایه وه، نه که له ناکامی نه نجامدانی تاوانتکی رږژنامه گریه وه که په کتیک له مه رجه گانی نه وه، نه نییه تی تاوانکاری له لای نه نجامدوره که یه وه هه پته بهرپچه وانای نم حالت ه، که نییه تی تاوانکاری له لای نه نجامدوره که یه وه نییه، بدلگور تنها له نه رکه یاساییه که پیدا که هه رجه میه ک هه به.

سییه: حوکمه گانی بهرپرسیاریه تیاوه تاوانکاری له یاسای فهرده نسید

یاسادانه ری فهرده نی له مادده ی (۴۲) و (۴۳) ی یاسای رږژنامه گری سالی ۱۸۸۱ ی هه سوارکراودا حوکمه گانی بهرپرسیاریه تیاوه تاوانکاری تاوانه گانی رږژنامه گری رتیکه خستوه.

له مادده ی (۴۲) دا پته بهری تیسوری بهرپرسیاریه تیاوه پزلیتکراوه، کړدوه و بز نه هه بهرسته نه که ساته ی پزکړدوه که یک به دوا ی به ک به پتی نه و پزلیته ی بزبان کراوه بهرپرسیاریه تیاوه تاوانکاریان ده که وپته نه ستو، بهرپه شتیک نه و که سی له پزلی پتسه وه

دیت، نه‌گهر زانرا گتییه، به‌سیفەتی نه‌نجامده‌ری بنه‌په‌تی به‌رپرسیار ده‌بیت و نه‌وانی تریش به‌سیفەتی شه‌ریک به‌رپرسیار ده‌بن. به‌لام نه‌گهر نه‌زانرا نه‌و که‌سه گتییه، ته‌وگاته نه‌و که‌سه‌ی له‌ پۆلی دوای نه‌و دیت، به‌سیفەتی نه‌نجامده‌ری بنه‌په‌تی به‌رپرسیار ده‌بیت و نه‌وانی تریش به‌سیفەتی شه‌ریک به‌رپرسیار ده‌بن و به‌م شتیویه تا ده‌گاته نه‌و که‌سانه‌ی له‌ پۆلی دواره‌ ناویان هاتوه‌.

نه‌و که‌سانه‌ش بریتین له‌ به‌رتیوه‌به‌ری چاپخانه‌ یان به‌رتیوه‌به‌ری بلاوکرده‌وه و دانهران و خاوه‌ن چاپخانه‌کان و فرۆشیار و دابه‌شکه‌ر و نه‌و که‌سانه‌ی جاری ده‌ده‌ن (١٦٦٨).

که‌واته، به‌رتیوه‌به‌ری چاپخانه‌و به‌رتیوه‌به‌ری بلاوکرده‌وه بژ نه‌و تاوانه‌ پۆژنامه‌گه‌ریانه‌ی نه‌نجام ده‌درین، به‌سیفەتی نه‌نجامده‌ری بنه‌په‌تی سزا ده‌درین و نه‌وانی تریش به‌سیفەتی شه‌ریک به‌پینی بنه‌ما گشتیه‌به‌کان سزا ده‌درین، به‌لام نه‌گهر هاتوه‌ نه‌وانه‌ی پۆلی یه‌که‌م دیارنه‌بوون، له‌و حاله‌ته‌دا، به‌سیفەتی نه‌نجامده‌ری بنه‌په‌تی لێپرسینه‌وه له‌گه‌ل دانهر ده‌کریت و به‌سیفەتی شه‌ریکیش له‌گه‌ل نه‌وانی دوای نه‌و ده‌کریت، جا نه‌گهر نه‌زانرا دانهره‌که گتییه، نه‌وگاته، به‌سیفەتی نه‌نجامده‌ری نه‌سلی لێپرسینه‌وه له‌گه‌ل نه‌و که‌سه ده‌کریت که‌ پۆژنامه‌گه‌ی چاپکرده‌وه، نه‌گهر نه‌زانرا ته‌ویش گتییه. نه‌وگاته فرۆشیار و دابه‌شکه‌ر و نه‌و که‌سانه‌ی جارێیان داوه‌ به‌سیفەتی نه‌نجامده‌ری نه‌سلی لێپرسینه‌وه‌یان له‌گه‌ل ده‌کریت.

نه‌مه‌و نه‌و که‌سانه‌ی له‌ پله‌ی دواییه‌وه دیتن، سه‌ره‌رای لێپرسینه‌وه له‌گه‌ل که‌سانه‌ی پێش نه‌وان، رزگارێیان نابیت له‌ لێپرسینه‌وه، هه‌گهر نیازیاکی (حسن‌النیه‌)ی خۆیان به‌به‌لگه‌ سه‌لمیتن، نه‌گنیا به‌ییتی بنه‌ما گشتیه‌به‌کان به‌سیفەتی شه‌ریک ده‌که‌ونه‌ به‌ر لێپرسینه‌وه.

شایه‌نی نامه‌یۆکرده‌نه، به‌رتیوه‌به‌ری چاپخانه‌ و به‌رتیوه‌به‌ری بلاوکرده‌وه و دانهران له‌م پۆلینه‌دا، به‌هۆی هه‌له‌کاتییه‌ته‌وه به‌رپر س ده‌بن، به‌لام خاوه‌نی چاپخانه‌کان به‌هۆی هه‌له‌ی دانهره‌که‌انه‌وه به‌رپرسیاریه‌تییان ده‌که‌ویتته‌ نه‌ستۆ، له‌ کاتییکدا فرۆشیار و دابه‌شکه‌ر و نه‌و که‌سانه‌ی جاپی ده‌ده‌ن. به‌هۆی هه‌له‌ی خاوه‌ن چاپخانه‌که‌انه‌وه به‌رپرسیار ده‌بن.

جیتی سه‌رنجه، یاسا‌دانه‌ری فه‌ره‌نسی، ددزگای بلاوکرده‌وه‌ی پۆژنامه‌گه‌ری ناچارکرده‌وه که‌ شه‌ریکیک بۆ نێساره‌ی بلاوکرده‌وه‌که‌ دابه‌زریتن. نه‌گهر هاتوه‌ به‌رتیوه‌به‌ری

٦٦٨- هه‌روانه‌ ده‌قی ١٤٢١ی ئاب‌یۆ له‌ پرکه‌ی (٥-٢-٣-١) خالی سێهه‌ به‌راویزی (٦٥١) له‌ نێزه‌دا.

بلاوکردنه‌وه که نوو حسانه دپلزماسیبه‌یی که له ماده (۲۶) ۱۹۹۱مې دستوری قهرنسی سالی ۱۹۵۸ و ماده‌ی نۆم ۸ و ۴/۸ له‌باری حسانه و نیم‌تیاره‌کانی کۆمه‌له‌ی نوروپیه‌وه هه‌بوو.

هه‌لبه‌ته یاسادانری قهرنسی بۆیه نهم سرجه‌ی داناه، تاکو ده‌زگای بلاوکردنه‌وه‌ی پۆژنامه‌گه‌ری بۆ خۆدزینوه له به‌رپرسیاریه‌تیی تاوانکاری، سوود له‌و حسانه دپلزماسیبه وهرنه‌گرتیت که به‌رپه‌وه‌به‌ری بلاوکردنه‌وه هه‌به‌تی.

هه‌روه‌ها له ده‌قی ماده‌ی (۴۳) دا هاتوو: «نه‌گه‌ر هاتوو زانرا به‌رپه‌وه‌به‌ری بلاوکردنه‌وه

۶۶۹- نهمش ده‌قه‌که‌به‌تی به‌زمانی قهرنسی:

Art. 26: Aucun membre du Parlement ne peut être poursuivi, recherché, arrêté, détenu ou jugé à l'occasion des opinions ou votes émis par lui dans l'exercice de ses fonctions.

Aucun membre du Parlement ne peut, pendant la durée des sessions, être poursuivi ou arrêté en matière criminelle ou correctionnelle qu'avec l'autorisation de l'Assemblée dont il fait partie, sauf le cas de flagrant délit.

Aucun membre du Parlement ne peut, hors session, être arrêté qu'avec l'autorisation du bureau de l'Assemblée dont il fait partie, sauf le cas de flagrant délit, de poursuites autorisées ou de condamnation définitive.

La détention ou la poursuite d'un membre du Parlement est suspendue si l'Assemblée dont il fait partie le requiert.

واته: ه - نابین لیکۆلینه‌وه له‌گه‌ل هه‌ج نهندامینکی په‌رله‌مان بکرتیت یان تۆژنموه‌ی لیبکرتیت یان بگرتیت یان دادگایی بکرتیت به‌هۆی نوو به‌رورایانه‌ی که ددریانه‌به‌تیت یان له نه‌نجامدانی گاره په‌رله‌مانیه‌که‌به‌دا ده‌نگییان له‌سهر دده‌ات.

- نابین لیکۆلینه‌وه له‌گه‌ل هه‌ج نهندامینکی په‌رله‌مان بکرتیت یان له کاتی خوله‌کانی کۆنۆنه‌وه‌دا به‌هۆی که‌تنتیکه‌وه یان گه‌وره که‌تنتیکه‌وه بگرتیت نه‌گه‌ر به‌رپه‌زانه‌ندی نوو نه‌نجورمه‌نه‌وه نه‌به‌تیت که تیا‌به‌دا نهندامه. تنه‌ها له‌ حاله‌تی که‌تنتیکی به‌نراوا نه‌به‌تیت.

- نابین هه‌ج نهندامینک له‌ نهندامانی په‌رله‌مان بگرتیت له‌ دهره‌وه‌ی خوله‌کانی کۆنۆنه‌وه‌دا تنه‌ها به‌رپه‌زانه‌ندی نووسینگه‌ی نوو نه‌نجورمه‌نه‌ نه‌به‌تیت که تیا‌به‌دا نه‌ندامه. تنه‌ها حاله‌تی گرتنی له‌سهر که‌تنتیکی به‌نراوا نه‌به‌تیت یان نوو لیکۆلینه‌وه‌یه که پرتگای پهنراوه یان به‌به‌کجاری نیدنانه گرتیته‌ ناگرتیته‌وه.

- نه‌گه‌ر هاتوو نوو نه‌نجورمه‌ندی که نه‌وی تیندا نهندامه داوا‌بکرت، گرتنی نهندام یان به‌ره‌یوا‌بسرون له‌ دادبهنسی (نه‌چهرتانی) تاوانکاری ده‌کی نوو راوه‌گرتیته‌وه.

یان شه‌ریکه‌گه‌ی یان نو کسه‌ی بلاوی ده‌کاته‌وه کینه، به‌سیفه‌تی نه‌نجامده‌ری نه‌سلی لیتیرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل ده‌کرتیت. به‌لام دانهر به‌سیفه‌تی شه‌ریک لیتیرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل ده‌کرتیت،^(۱۶۰).

له‌م ده‌قه‌دا، جاریکی تر، یاسادانه‌ری فه‌ره‌نسی جه‌ختی له‌سه‌ر تیژی «به‌رپرسیاریه‌تی بتیادناو له‌سه‌ر یه‌ک به‌دوای یه‌کی» کردۆتوه و بۆ نه‌م مه‌به‌سه به‌په‌روه‌ری بلاوکرده‌وه‌ی به‌به‌ررسی یه‌که‌م داناوه نه‌گه‌ر هاتوو زانرا کتیبه، دوا‌ی نو نینجا دانهر دیت.

جا نه‌گه‌ر دژی هه‌ردووکیان داوا بۆ دادگا به‌رزکرایه‌وه، له‌و حاله‌ته‌دا، یه‌که‌مییان به‌نه‌نجامده‌ری به‌ره‌تی داده‌ندرتیت و نه‌وه‌ی دووه‌مییان به‌شه‌ریک داده‌ندرتیت.

به‌ه‌رای نینه‌م، یاسادانه‌ری فه‌ره‌نسی، له‌م حوکمه‌یدا بۆیه به‌په‌روه‌ری بلاوکرده‌وه‌ی به‌نه‌نجامده‌ری نه‌سلی داناوه و دانهریشی به‌شه‌ریک داناوه، چونکه تاوانی رۆژنامه‌گه‌ری له‌ناکامی بلاوکرده‌وه‌دا رۆوده‌دات نه‌ک خودی نووسینه‌که، بۆیه به‌په‌روه‌ری بلاوکرده‌وه به‌نه‌نجامده‌ری نه‌سلی داده‌ندرتیت، چونکه کرده‌یه‌کی له‌کرده‌گانی تاوانی رۆژنامه‌گه‌ری نه‌نجامداوه، که‌چی دانهر به‌شه‌ریک داده‌ندرتیت، چونکه له‌نه‌نجامدانی تاوانه‌که

۱۶۰- نهمشه‌ ده‌قه‌که‌یه‌تی به‌زمانی فه‌ره‌نسی:

Article 43

Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 art 15 JORF 30 août 1944.

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 art 5 JORF 26 mars 1952.

Lorsque les directeurs ou codirecteurs de la publication ou les éditeurs seront en cause, les auteurs seront poursuivis comme complices.

Pourront l'être, au même titre et dans tous les cas, les personnes auxquelles l'article 60 du Code pénal pourrait s'appliquer. Ledit article ne pourra s'appliquer aux imprimeurs pour faits d'impression, sauf dans le cas et les conditions prévus par l'article 107 du Code pénal sur les attroupements ou, à défaut de codirecteur de la publication, dans le cas prévu au deuxième alinéa de l'article 6.

Toutefois, les imprimeurs pourront être poursuivis comme complices si l'irresponsabilité pénale du directeur ou du codirecteur de la publication était prononcée par les tribunaux. En ce cas, les poursuites sont engagées dans les trois mois du délit ou, au plus tard, dans les trois mois de la constatation judiciaire de l'irresponsabilité du directeur ou du codirecteur de la publication.

بهنوسینه کھی بمشداری کردوه. هرچهنده نهنسه له گهل نهو بئووننه یاسادانهری فهره سیدا نهن و پهنان وابه رۆلی دانهر له نه نجهامدانی تاوانی رۆژنامه گهریدا له رۆلی بهرته بهری بلاوکردنه وه که مهنتر نیسه، نه گهر زیاترهن نه بتهت، بویه باشتر وابهو دانهرهن به نه نجهامدهری به نه رهن ته داهنرته.

چوارهم: حوکمه کانی بهرهنسیاریه تهیی تاوانکاری له یاسای عهنراقیدا

یاسادانهری عهنراقی له ماهدهی (۸۱-۸۳) ی یاسای سزادانی ژماره (۱۱۱) ی سالی ۱۹۶۹ ی هه موارکراو و برکه (۱) ی ماهدهی (۳۹) ی یاسای چاپه مهنی ژماره (۲۰۶) ی سالی ۱۹۶۸ ی هه موارکراو دا حوکمه کانی بهرهنسیاریه تهیی تاوانکاری رهنکهنستوه.

له ماهدهی (۸۱) دا (۱۹۷۱) بین له دانهر، سه رنوسه ری رۆژنامه شی خه تابار کردوه و به نه نجهامدهری به نه رهن ته داناره و سزای بئ هه ر دوو کهنان به رهنه توه. به لام نه گهر هاتوه رۆژنامه که، سه رنوسه ری نه بوو، لهو حاله ته دا بهرهنسی نهو لاهه ره یه ی باهه ته تاوانکاریه که ی تهن بلاو بئوته وه له گهل دانهری باهه ته که به هاوکاری له به رده م دادگا بهرهنسیاره یهن و سزا ده رتهن.

نه مهنش نه وه ده گه به نه ن که یاسادانهری عهنراقی هه مان رهوتی یاسادانهری مهنسری گرتوته بهر له به ره و کردنه تیجۆری بهرهنسیاریه تهیی هاوبهش بئ دانانی دانهر و سه رنوسه ر یان بهرهنسی لاهه ره به نه نجهامدهری به نه رهن تهیی نهو تاوانانه ی که له رهنکای رۆژنامه گهریه وه ده کرتهن.

هه ره وه با به پهنی حوکمی ماهده (۸۳) (۱۹۷۳) ی یاسای سزادان، نهو به ره مهنی که تاوانه که ی له ده که و ته وه، نه گهر هاتوه له ده ره وه ی ولات داندرابته یان بلاو کرا بته وه

۶۷۱- نه مهنش ده که به نه ن: «ده عه م الاخلال بالمسؤولية الجزائية بالنسبة الى مؤلف الكتاب او واضع الرسم الى غير ذلك من طرق التعبير يعاقب رئيس محرر الصحيفة بصفته فاعلا للجرائم التي ارتكبت بواسطة صحفته واذا لم يكن ثمة رئيس محرر يعاقب المحرر المسؤول عن القسم الذي يحصل فيه النشر...»

۶۷۲- نه مهنش ده که به نه ن: «اذا كانت الكتابة او الرسم او طرق التعبير الاخرى التي استعملت في ارتكاب الجريمة قد وضعت او نشرت خارج البلاد او لم يمكن معرفة مرتكب الجريمة عوqb المستورد والطابع بصفتهما فاعلين.»

فان تعذر ذلك فالبايع والموزع والملصق وذلك حاله يظهر من ظروف الدعوى انه لم يكن في وسعهم معرفة مشتلات الكتابة او الرسم او طرق التعبير الاخرى..»

یانش نه زاندری نو کهسهی تاوانه کهی گردوه کتیبه، لهو حالته دا، نو کهسهانی
 رژنامه که دههینته ناو ولاتهوه یان نو کهسهانی چاپی دهکن، نگه زانرا کتی.
 به نه نجامدهری تاوانه که داده ندرین و لهسه نو و بنچینه به سزا ده ندرین. بهلام نگه هاتوو
 نه زاندر نو کهسهان کتی، لهو حالته دا فرۆشیار و دابهشکه و نو کهسهانی
 هه لیده واسن به نه نجامدهری تاوانه که داده ندرین.

نه مهش نهوه دهگه به نین که یاسای سزادانی عیتراقی لهم حوکمه یدا، سهارهت
 به دهستپهشان کردنی بهر برسیاری به تی نو کهسهانی که رژنامه که دههینته ناو ولاتهوه یان
 چاپیده کهن یان دهفرۆشن یان دابهشیده کهن یان هه لیده واسن، هه مان رهوتی یاسای
 سزادانی میسری گرتوته بهر (١٦٧٣) له پیرهویکردنی تیژی بهر برسیاری به تی پۆلینکراوه.

به م پتیبه، داوای سزادان دژی نو کهسهانی که رژنامه که دههینته ناو ولاتهوه یان
 چاپیده کهن، به سیفه تی نه نجامدهری به ره تی بۆ دادگا بهر زده کردتهوه نگه زاندر کتی،
 بهلام نگه نه زاندر کتی، لهو حالته دا داوای سزادان دژی نو کهسهانی رژنامه که
 دهفرۆشن یان دابهشی دهکن یان هه لیده واسن به سیفه تی نه نجامدهری به ره تی بۆ دادگا
 بهر زده کردتهوه.

بهلام، نگه هاتوو زانرا نو کهسهی له عیتراقدا بلاویکردتهوه کتیبه، نو کهسهانی
 سهروه به سیفه تی نه نجامدهری به ره تی سزادان ندرین، چونکه ماده دی ناوبراو بۆ سزادانی
 ناوبراو به سیفه تی نه نجامدهری به ره تی معوجی گردوه نه زاندری نه نجامدهری تاوانه که
 کتیبه. هه رچه نه مه رینگا لهوه ناگرتت به پتی به ما گشتیه گان به سیفه تی
 هاوبهشیکردن له نه نجامدانی تاوانه که بۆ دادگا بهر زده کردتهوه.

هه رهوه له ماده دی (٨٣) (١٦٧٤) دا بهر برسیاری به تی تاوانکاری داوه ته پال نو
 کهسهانی که نو به بان نهی که له عیتراق یان له دهره وهیدا بهلاوه کردتهوه، وه ره گرن یان
 وه ره گرتن یان نه پرۆیا گانده و گتیرانه وهی به رزاری کهسانی دیکه وه ره گرن.
 به م پتیبه، نو کهسهی بابه تیک لهو بابه ته رژنامه گه ریانهی که تاوانی رژنامه گه ری

٦٧٣- بهروانه دهقی ماده دی (١٩٦) ای یاسای سزادانی میسری که له بهگی (٥-٢-٢) خالی
 بهکم، بهراوتی (١٩٦٠) له نزهه ناماژمان پنی کردوه.

٦٧٤- نه مهش دهه کهسه تی: «لاهی من المسؤوبه الجزائیه فی حرامه النشر کون الکتابه او الرسم او
 طرق التبصیر الأخری نقلت او نرحت عن نشرات صدرت فی العراق او فی الخارج او انها له نزد
 عن تزید الشحات او روايات عن العمر».

لینده که ویتسه وه. ودرده گرت یان ودرده گتیرت یان له پرژیاگانده و گتیرانه وی سه زاری کسانا دیکه ودرده گرت به ته نجامدیری بنه رته دادندرت. چونکه وهرگرتن و وهرگتران به بلا وکردنه ویه کی سه رله نوین دادندرت. له راستیدا، نم حوکمه وهرگو حوکمی ماده (۱۹۷) ی یاسای سزادانی میسریه (۱۹۷۵).

شایه نی نامازه بۆکرده، ههرچنده یاسای سزادانی عیراقی له ناست بهرپرسیاریه تیبی خاوهن نیمتیاز بیده ننگ بووه. بهلام له یاسای چاپهمه نی ژماره (۶-۲) ی سالی ۱۹۹۸ ی ههموارکردا له برگه (۱) ی ماده ی (۳۹) د بهرپرسیاریه تیبی خاوهن نیمتیازی دستیشان کردوه (۱۹۹۶).

له م حوکمه دا بۆمان درده که وی، یاسادانه ری عیراقی به پیچه وانه ی هردوو یاسادانه ری میسری و فره نسی خاوهنی نیمتیازی له تاوانه گانی رۆژنامه گریدا به نه نجامدیری بنه رته داناره و بۆ نم سه به مسته ش پیره وی تیژی «بهرپرسیاریه تیبی هاوبهش» ی کردوه.

له کاتی که دا به پینی یاسای میسری و فره نسی، خاوهنی نیمتیاز تنها له قهره بۆکردنه وی زیانلیکه وتوو که دا بهریره.

ههروه ها نم حوکمه ی یاسای عیراقی جیاوازی هه به له گه ل یاسای لوبنانیدا، چونکه یاسای لوبنانی تنها له و حاله ته دا خاوهنی نیمتیازی به نه نجامدیری بنه رته داناره و بهرپرسیاریه تیبی تاوانکاری خستۆنه ناستۆ که به ته واوی دسته له نه نجامدانی تاوانه که دا هه بیت، نه گینا نه گهر هاوو به ته واوه تی له نه نجامدانی تاوانه که دا دسته نه بو بیت، بهرپرسیاریه تیبیه کی له گه ل به رتویه ری بهریری رۆژنامه که و تارانوسه که تنها بۆ قهره بۆکردنه وی زیانلیکه وتوو که هاوبهش ده بیت (۱۹۷۷).

به رای نیتمه، یاسادانه ری عیراقی له م حوکمه یدا دره هق به خاوهن نیمتیاز رۆر توند بووه، له کاتی که دا، نو رۆله ی که خاوهنی نیمتیاز له دره هتانی رۆژنامه دا ده بیستی،

۶۷۵- پروانه دهقی ماده ی (۱۹۷) ی یاسای سزادانی میسری که له برگه ی (۵-۲-۲) خالی به کم، په رلوتزی (۱۹۹۲) له م تیزه دا ناماؤمان پینی کردوه.

۶۷۶- نه ممش ده که به تی: «مالک المطبوع الموری ورنیس لمحرره وکاتب المغال مسزولون عن الجیران العینة فی هنا القانون وملزومون بال تکافل بدفع التعویض الذی لمحکم به العکمة».

۶۷۷- له بارویه پروانه برگه ی (۵-۲-۲) خالی دووم (حوکمه گانی بهرپرسیاریه تیبی تاوانکاری له یاسای لوبنانیدا له تیزه دا).

به‌شئو به کی گشتی. جبارازی همه به رۆلی سه‌رنوسه‌ر و وتارنوس، چونکه عاده‌تەن به‌هه‌رمایه له دهره‌هێنانی رۆژنامه‌دا به‌شداری ده‌کات و دورره له سه‌ره‌یه‌شیکردن، ته‌نها هه‌ندێجار نه‌بێت که به‌هه‌وسه‌ین به‌شداری ده‌کات یان رۆلێکی بۆه‌تێفی له نه‌هه‌جمادانی تاوانه‌ رۆژنامه‌گه‌ریه‌که‌دا ده‌بێت. بۆیه به‌رای نێمه باشتروابوو، یاسادانه‌ری عێراقی جبارازی له‌نیوان نه‌و دوو حاله‌ته‌دا به‌کرده‌یه بۆ ده‌ستیه‌شانه‌کردنی به‌هه‌ر سه‌ریه‌یه‌تی تاوانکاری خاوه‌نی نیه‌تیاز.

پنجه‌م: حوکه‌مکانی به‌هه‌ر سه‌ریه‌یه‌تی تاوانکاری له یاسای هه‌رتیمی کوردستان یاسادانه‌ری هه‌رتیمی کوردستانی عێراق ماده‌دی چواره‌م و ماده‌دی ده‌یه‌می یاسای چایه‌مه‌نیی ژماره (۱۰) ی سالی ۱۹۹۳ ی هه‌موارکراوی بۆ به‌هه‌ر سه‌ریه‌یه‌تی یاسایی تاوانه‌گانی رۆژنامه‌گه‌ری ته‌رخانه‌کردوه.

له ماده‌دی چواره‌مه‌دا هاتوه: «خاوه‌نی نیه‌تیاز و سه‌رنوسه‌ری چاپکراوی دوری به‌هاوبه‌شی له‌به‌رده‌م یاسا و دادوه‌ریدا لێی به‌هه‌ر سه‌ریه‌یه‌تی».

هه‌رره‌ها له ماده‌دی ده‌یه‌مه‌دا هاتوه: «خاوه‌نی نیه‌تیاز یا سه‌رنوسه‌ر و وتارنوس له چاپکراوی دوریدا و په‌شکه‌شکه‌ری چاپکراوی ناده‌وری له حاله‌تی سه‌ره‌یه‌یه‌یکردنی حوکه‌مکانی نه‌م یاسایه‌دا به‌یه‌نی یاسا ره‌چاوکه‌راوه‌کان ده‌که‌ونه‌هه‌ر لێهه‌سه‌ینه‌وه‌ی یاساییه‌وه». له ماده‌دی چواره‌مه‌دا حوکه‌می به‌هه‌ر سه‌ریه‌یه‌تی خاوه‌نی نیه‌تیاز و سه‌رنوسه‌ری چاپکراوی دوری به‌هاوبه‌شی داوه، له‌کاتێکه‌دا له ماده‌دی ده‌یه‌مه‌دا، حوکه‌مێکی په‌نجه‌وه‌انی نه‌مه‌ی داوه، نه‌وش به‌هه‌ر سه‌ریه‌یه‌تی به‌کێشک له‌و دووانه‌یه به‌هاوبه‌شی له‌گه‌ل وتارنوسه‌که‌دا.

به‌رای نێمه، نه‌م حوکه‌م، حوکه‌می ماده‌دی په‌شووپی به‌شئو به‌کی زه‌نی پووجه‌ل که‌ر ده‌توره. بۆیه داوا له یاسادانه‌ری هه‌رتیمی کوردستان ده‌که‌یه‌ن، ماده‌دی چواره‌م هه‌له‌یه‌وه‌شێنێته‌وه تاکو نه‌م دژواریه‌ی نه‌وان نه‌م دوو حوکه‌م نه‌یه‌تی، هه‌رچه‌نده‌ دادوهر بۆی هه‌یه له‌یه‌گای لێکه‌انه‌وه‌ی فراران (التفسیر الواسع) وه‌ په‌سه‌ر نه‌م خه‌وش (عمیق) ده‌ا زالی بێت و بۆ حوکه‌مدان ته‌نها خۆی به‌ده‌قی ماده‌دی ده‌یه‌مه‌وه‌ به‌سته‌یته‌وه. که‌واته یاسادانه‌ری هه‌رتیمی کوردستان له تاوانه‌گانی رۆژنامه‌گه‌ریدا، بێ له دانه‌ر خاوه‌نی نیه‌تیاز یان سه‌رنوسه‌ری رۆژنامه‌شی خه‌تاپار که‌ردوه و به‌نه‌هه‌جماده‌ری به‌هه‌رتی داناون.

نه‌مه‌ش نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که یاسادانه‌ری هه‌رتیمی کوردستان، هه‌مان ره‌وتی یاسادانه‌ری

میسری و عتراقی گرتۆته بهر له په پیره ویکردنی تیززی بهر پرسیارییه تی هاو بهش بۆ دانانی و تارنوس و خاوهنی نیستیاز یان سەرنوسەر به نه نجامدەری به ته رتی نه و تاوانانی که له پێگای رۆژنامه گه ریه وه نه نجام دهد رین.

که واته، بهر پرسیارییه تی خاوهنی نیستیاز یان سەرنوسەر له تاوانه گانی رۆژنامه گه ریداً پشت به گه رمانه یه کی یاسایی ده به ستیت، نه ویش گه رمانه کردنی چاوپه خشاندن و ناگاداری خاوهنی نیستیاز و سەرنوسەر به وابه تانه ی که له رۆژنامه که پیداً به لاو کراوه ته وه، هه روه ها به هه ندوه رگرتنی نه و بهر پرسیارییه تییه ی که له ناگامی به لاو کراوه که دا دیته ناروه، ته گه ر چاویشی به به به ته گاندا نه خشان دیت (۱۷۸).

نه مه و، خاوهنی نیستیاز یان سەرنوسەر، ناتوانی نه و بهر پرسیارییه تییه ر دیکاته وه، گویا له گاتی به لاو کراوه و دا له وئ نه به وه یان کاروباره گانی نووسینی به غهیری خۆی سه پار دوه یان هه ر له به نه رته وه چاوی به و تاره به لاو کراوه که نه گه و ته وه یان نه و ده رفه تی نه به وه پیدایا بیه ته، هه رچه نه ده به لگه ش پێ سه لماندن ته م پاساوانی به یه تیه ته وه.

که واته، یاسادانه ری هه ر ته می گور دستان، سه به اوت به هه له ی خاوهنی نیستیاز یان سەرنوسەر له روودانی تاواندا، جیاوازی له نیه وان هه له ی به مه به ست (خطأ عمدی) و هه له ی تامه به ست (خطأ غیر عمدی) نه کرد وه (۱۷۹).

بۆیه داوا له یاسادانه ری هه ر ته می گور دستان ده که یه ن که چاویکی تر به م جو که مه دا به خشین ته مه و و جیاوازی به کات له نیه وان حال ته ی روودانی تاوانه که له ناگامی هه له ی به مه به ستی خاوهنی نیستیاز یان سەرنوسەر، واته بوونی به مه به ستی تاوانکاری له لای هه ندیک له وانه و، له نیه وان حال ته ی روودانی تاوانه که له ناگامی هه له ی نامه به ستدا، واته روودانی تاوانه که له ناگامی که مه ته ر خه صیه ی خاوهنی نیستیاز یان سەرنوسه ردا، نیه جا بۆ هه ر حاله تیک له و حاله تانه، سه زایه کی سه ره خۆ دابه تیت.

۶۷۸- حسن الفکھانی و عبدالنعم حسنی: الموسوعة الفقهية للقواعد القانونية التي قررتها محكمة النقض المصرية، سرچاوه ی پێشوو، ل ۶۸۶.

۶۷۹- تاوان به گشتی، به یه تی نه و هه له به ی که له ناگامیدا روویداره، ده کرفیت به تاوانه گانی به مه به ست (جرائم العمدية) و تاوانه گانی نامه به ست (جرائم غیر العمدية). تاوانه گانی به مه به ست، نه و تاوانانم که له ناگامی به مه به ست وه روو ده دن، به لا و تاوانه گانی نامه به ست، نه و تاوانانم که له ناگامی هه له ی نامه به ست وه روو ده دن. بۆ زانیاری زیاتر له به یاره یه وه به روانه (د. محمەد زکی برعامر): قانون العقوبات اللسانی - القسم العام، سرچاوه ی پێشوو، ل ۱۷۸ به دواره

نیمه پیمان باشد. خاوهنی تیمتیاژ تنها له حالتهی هلهی بهمه‌به‌ستدا به‌پر‌سیاریه‌تیی تاوانکاری بکه‌و‌یتسه‌ن‌م‌ستو. به‌لام سه‌رنوسه‌ر له هه‌ردوو حالته‌دا به‌مه‌رجنیک سه‌زابه‌که‌ی له حالتهی هلهی بهمه‌به‌ستدا تووند‌تریبت له سه‌زای حالتهی نامه‌به‌ستدا.

شایه‌نی ناماره‌به‌بو‌کردنه، هه‌لو‌یتتی دادگای هه‌ر‌یمی کوردستان، له‌باره‌ی دانانی به‌پر‌سیاریه‌تیی سه‌رنوسه‌ر به‌به‌پر‌سیاریه‌تییه‌گی هاوبه‌ش له‌گه‌ل و‌تار نووسدا و جیاوازی نه‌کردن له‌نیتوان هه‌له‌ی بهمه‌به‌ست و هه‌له‌ی نامه‌به‌ستی سه‌رنوسه‌ردا، کۆکه له‌گه‌ل هه‌لو‌یتتی یاسادانه‌ری هه‌ر‌یمی کوردستاندا.

دادگای که‌تنی هه‌ر‌لیتر له‌ رۆژی ۲۶/۱۱/۲۰۲۰، حوکمی سالتیک زیندانی به‌ینی جینه‌جێکردن و غه‌رامه‌کردنی هه‌زار دیناری له‌سه‌ر هه‌ریه‌ک له (ه.ا) سه‌رنوسه‌ری رۆژنامه‌ی «هاوولاتی» و هونه‌رمه‌ند (ب.س)دا.

شایه‌نی باسه، نه‌م دادگایی کردنه، له‌سه‌ر داوای (ب.ا)ی نوته‌ری حکومه‌ت و له‌ناکامی به‌لا‌کردنه‌وی سه‌کالای هونه‌رمه‌ندی ناوبراو له ژماره (۵۹)ی رۆژنامه‌ی ناوبراو که ناراسته‌ی نه‌نجیوه‌سه‌نی وه‌زیرانی کردبوو سه‌باره‌ت به‌که‌رینی چهند تابلۆیه‌ک که نه‌نجیوه‌سه‌نی وه‌زیران له‌ به‌ی پاداشت بو هونه‌رمه‌ندانی شیوه‌کاری عیتراتی دیاری کردبوو، کرا.

له‌و سه‌کالایه‌دا، هونه‌رمه‌ندی ناوبراو، داوای چاره‌سه‌رکردنی نه‌رخه‌ی نه‌و تابلۆیه‌نه ده‌کات که (ب.ا) و‌کو نوته‌ری حکومه‌ت وه‌ریگرتیوو، به‌لام پاره‌که‌ی نه‌داوه‌ته‌ خاوه‌نه‌کانیان.

نوته‌ری حکومه‌ت (ب.ا) نه‌مه‌ی به‌تانه و ته‌شه‌ر داناوه، بۆیه داوای دژی هه‌ریه‌که له (ه.ا) و (ب.س) بو دادگا به‌رز کردوه. نه‌مه‌و، دادگا له‌ جه‌وله‌ی یه‌که‌مه‌دا، به‌یاری به‌نازاکردن (افراج)ی ناوبراو دا. به‌لام دوا‌ی ته‌مه‌ییز کردنه‌وی به‌یاری دادگا له‌لایه‌ن (ب.ا)وه، دووباره ناوبراو له‌به‌رده‌م دادگای که‌تنی هه‌ر‌لیتر دادگایی کرانه‌وه و نه‌مجاره‌یه‌یان دادگای ناوبراو به‌یاریدا به‌زیندانی کردنی سه‌ر و سالتیک بو هه‌ریه‌ک له (ه.ا) و (ب.س) به‌ینی جینه‌جێکردن و غه‌رامه‌به‌کیش به‌به‌ی هه‌زار دینار بو هه‌ر یه‌کتیکیان (۶۸۰).

به‌لام سه‌باره‌ت به‌به‌پر‌سیاریه‌تیی تاوانکاری نه‌و که‌سه‌ی که رۆژنامه‌که چاپ ده‌کات

یان ده‌یفرۆشن یان دابه‌شی ده‌کات یان هه‌لی ده‌واسیت هه‌رچه‌نده، یاسای چاپه‌مه‌نیی هه‌رتمی کوردستان، باسی نه‌کردوه، له‌حاله‌تیکدا نه‌گه‌ر هاتوو رژۆنامه‌که سه‌رده‌تا له‌ده‌روه‌ی هه‌رتمی کوردستان بلا‌زکراپه‌تیه‌وه دوایس هه‌نابیتییان بۆ هه‌رتمی کوردستان، یانیش نه‌نجامه‌ری تاوانه‌که زانراو نه‌بیت. هه‌روه‌ها به‌په‌نچه‌وانه‌ی یاسادانه‌ری عه‌تراتی و مبه‌ری، باسی به‌ره‌سه‌رییه‌تی نه‌و که‌سه‌ی ته‌کردوه که باهه‌تیک له‌و باهه‌ته رژۆنامه‌گه‌ریانه‌ی که تاوانی رژۆنامه‌گه‌ری له‌ی ده‌که‌وتیه‌وه، له‌سه‌ر زاری که‌سانی دیکه وهرده‌گرت یان وه‌ری ده‌گه‌رتیت، به‌لام نه‌مه‌ نه‌وه ناگه‌یه‌نیت که نابه‌ی نه‌و که‌سانه به‌ره‌سه‌رییه‌تی یاساییان به‌خره‌ته نه‌ستۆ، به‌لکه‌و ده‌بن به‌گه‌رتیه‌وه بۆ به‌سه‌ما گه‌شتیه‌کانی به‌ره‌سه‌رییه‌تی تاوانکاری له‌ یاسای سزادانی ژماره (١١١) ی سالی ١٩٦٩ ی هه‌موار کراو، له‌م حاله‌ته‌شدا، تاوانی نه‌و که‌سانه، تاوانیکی ناسای ده‌بی نه‌ک تاوانی رژۆنامه‌گه‌ری و به‌ره‌سه‌رییه‌که‌شیان له‌سه‌ر به‌سه‌رییه‌تی ده‌بن که له‌ ناکامی که‌مه‌تره‌میکردنی له‌ نه‌رکه‌تیک یاساییه‌وه دیته‌دی.

هه‌روه‌ها له‌ دووتویی نه‌م یاسایه‌دا بۆمان ده‌رده‌گه‌وئ که یاسادانه‌ری هه‌رتمی کوردستان ته‌نها به‌ره‌سه‌رییه‌تی تاوانکاری تاوانه‌کانی رژۆنامه‌گه‌ری چاپکراوی ریکه‌خه‌ستوه و نه‌و به‌ره‌سه‌رییه‌تی تاوانکاریه‌ش که له‌ ناکامی تاوانه‌کانی رژۆنامه‌گه‌ری به‌یتره‌و و به‌یتره‌و یاخود نینه‌رنه‌تیه‌وه دیته‌دی بۆ به‌سه‌ما گه‌شتیه‌کانی یاسای سزادانی به‌چن هه‌شتوه.

بۆیه‌ داوا له‌ یاسادانه‌ری هه‌رتمی کوردستان ده‌که‌ین، نه‌و تاوانانه‌ش ریکه‌ بخت که له‌ ریکای رژۆنامه‌گه‌ری به‌یتره‌و و به‌یتره‌و و نینه‌رنه‌تیه‌وه رووده‌ده‌ن، به‌وه‌رجه، سه‌روشی هه‌رکه‌نالتیک له‌و که‌نالانه‌ی راگه‌یاندن و جوۆی په‌خه‌شکردنه‌که‌ی (تا یا راسته‌وخۆیه‌ یان ناراسته‌وخۆ) له‌به‌رچار به‌گرت بۆ نه‌م مه‌به‌ته.

کۆتایی

له کۆتایی نهم تۆژینه و بهدا. هیوادارین نامانجه که یان پیتکابیت که بریتیه له تیشک خسته سهر ناوه و ژۆکی یاسای چاپه مهنیی هه زینی کوردستان و بهراورد کردنی له گه له یاساکانی بهراورددا بهمه بهستی دهستیشان کردنی لایه نه بههتیز و لاوازه کانی تاکو پتگا بۆ یاسادانه ری کوردستان خوشبیت بۆ دهوله مه ندرکردن و پته و کردنی سیستمی یاسایی نازادیی رژۆنامه گه ری له هه زینی کوردستانی عیترادا. نهمهه، له ناکامی نهم تۆژینه و بهدا گه یشتیه نهم نه نجام و راسپاردانه ی خواره وه:

۶- نهههههه

- چه مکی نازادی خۆی له خۆیدا له تیقریتکه وه بۆ تیقریتکی تر ده گۆژێ. نازادی له لیبرالیدا جیاوازی هه به له گه له بیری سۆشیا لدا، هه روها نازادی له نایینی نیسلا مدا سروشتیکی نایه تی هه به جیاوازه له هه ردوو تیروانیی سهر دود. نهم تیروانییه جیاوازه ش ره نکه دانه وه ی ده بیت به سه ر نازادیی رژۆنامه گه ری دا.

- نازادیی رژۆنامه گه ری له نیسلا مدا به ره رسیاری تی له گه لدا به، چونکه «نازادی» و «به ره رسیاری تی» به بۆ چوونی نایینی نیسلا م دوو چه مکی له به ک جیا نه کرا وه ن.

- نازادیی رژۆنامه گه ری به کتی که له و یابه ته گه رگانه ی که هه میشه لای گه لانی دیوگر اتیخواز و کۆمه لگه ی نیسوده و له تیسه وه جیگای با به خ به وه، بۆ به له گه نامه نیشتمانی و جیهانییه کانی مافی مرۆڤ و ده ستووری زۆری و لاتانی دنیا مافی راده ر پهنیان به مافیتی که بنه رتی له مافه کانی مرۆڤ دانا وه.

- دیوگر اتیسه ت با شترین سیستمه بۆ ره زگر تن له مافه کانی مرۆڤ که نازادیی رژۆنامه گه ری به کتی که له و مافانه، هه روها نازادیی رژۆنامه گه ری به جیانی دیوگر اتیسه ت ده مه زریت و با شترین پالیسته بۆی و هۆکار تیکی سه ره کیه بۆ به ره دوام بوونی به یه وه ندیی نته وان گه ل و حوکم به ده ستان.

- له و ولاته دیوگر اتییه نه ی که تیایاندا ده رفه ت به رفه حزبی ده درێ. حزبه کانه له ره یگای رژۆنامه گه ری به وه گوزار شه له بیرو رای خۆیان ده که ن، بۆ به له و ولاتانه دا شتیکی ناساییه که دامه زرانی پاره ته سیاسیه کانه دامه زرانی رژۆنامه یان لێ به گه ویتته وه، نهمه ش خۆی له خۆیدا واده خوازی که رژۆنامه گه ری و سیاسه ت دوو جه مه ره ی به رامبه ری به ک بێ و له م

هاوکیشه یه شدا رژژنامه گهری نازاد چار دتیری دهسه لاتی سیاسی دهکات و لهکاتی سنوربه زاندنی حوکسم اناندا ده توانی هورل بدا دهسه لاتی سیاسی رابگری نه گهر له هرژوه ندینی گشتی لایداو که وته خزمه تی که سینگ یان گروویتکی تایهت.

- له پروی پراکتیکه وه، نازادیی رژژنامه گهری له هه صوو کۆمه لگا پهک و ولاتیکی نیسلا میدا وه کویهک پیاده ناکریت، به لکوو به پتی فه لسه فهی حوکمی نه و ولاته ده گزوتیت. بویه نه بونی نازادیی رژژنامه گهری له هه ندیک ده ولت که کار به مشرعه تی نیسلا می ده کن، خه تاکه ی له نایینی پیروزی نیسلا مدا نییه، به لکوو له خودی سیستمه سیاسیه گاندایه.

- سیستمی ناگاکاری له سیستمی مؤلته وه رگرتنی پتیشه کی باشره وه له گهل گیانی سه رده م و نه و پتیشه که رته پهک له دواپه گانه ی جیهان که له هه زاره ی سته ه مدا له گشت بواره جیا جیا گانی ژبان به خۆیه وه بینه و، به تاییه تی له بواره گانی گواسته وه و که یاندنی زانیارییه کان و به جیهانیکردنی راگه یاندن له معنای تۆری نیسته رنیت و برنسییه گانی مافی مرۆف و دیوکراسیه ت ده گونجی.

- نه و که سه ی که ناتوانی له بهر هه هرژیهک بیت، مؤلته تی ده رکردنی رژژنامه له هه رتیمی کوردستان وه رگرتیت، ده توانی له و ولاتانه ی که له جیاتی مؤلته تی پیشینه کار به سیستمی ناگاکاری ده کن، رژژنامه ده ریکات و نیجا به پتیه تیه وه هه رتیمی کوردستان، یاخورد دووباره له کوردستان چاپی به کاته وه. له و حاله ته شدا یاسادانه ری کوردستان نه و نامانجه ناپتکی که له ماده (۵) دا بۆی تیکۆشیوه.

- به پنه وه ی نه و میسرانه یی که له نووسراوی وه زاره تی دارایی و نابوری هه رتیمی کوردستان ژماره (۶۷۹۵) ی ۱۰/۸/۱۹۹۸ دیارگراوه بۆ ده ره ینان و نو تکرده وه ی رژژنامه و چاپکراوی ده وری، کۆسه له به رده م کهسانی که م دراهه ت بۆ ده رکردنی رژژنامه و چاپه مه نی ده وریدا.

- بیرژکه ی بارته ی دارایی په یوه ندینی هه به به نایدی بۆلۆژیای بۆژدوازییه کان و مه به مستی سه رکه ی له دانانیدا برتیه به له مؤنۆبۆلکردنی رژژنامه و چاپکراوی ده وری له لایهن چینی بۆژدوازییه وه و بیتسه شکردنی چینی هه ژارانه لیتی، هه روه ها نه م سیستمه له گهل برنسییه گانی مافی مرۆف و دیوکراسیه ت که متر گونجاوه و رهنه گرن گرتین برنسیب له برنسییه گانی مافی مرۆف بروختین که برنسیبی په کسانیی مؤرله له زۆر پرووه د.

(۴) ای سالی ۱۹۹۸ و ماده‌ی (۹) ای یاسای چاپه‌مه‌نیی ژماره (۱۰) ای سالی ۱۹۹۳ ای هم‌سوار‌کراودا، کمچی سزا تاوان‌کاریه‌کانیسانی دست‌نیشان نه‌کردووه، بژیه‌دین بگه‌رینه‌وهه بژی‌نهما گشتیه‌کانی یاسای سزادانی ژماره (۱۱۱) ای سالی ۱۹۶۹ ای هم‌سوار‌کراو و یاسای مافی دانه‌ر ژماره (۳) ای سالی ۱۹۷۱ چه‌ندین یاسای تر، که یاسای به‌کارن له ههریمی کوردستانی عیراقدا. نهمش نوره ده‌گه‌یه‌نی که ههردوو یاسادانه‌ری عیراقی و کوردستانی، له ده‌قنوسگردنی تاوانه‌کانی بژی‌نامه‌گیری، گاریان به‌سیستی یه‌کبونی یاسا (وحدة التشریح) نه‌کردووه، نهمش وایگرده‌وه، له گه‌ران به‌دوای ده‌قه یاساسازیبه‌کاندا. دادگا نه‌رگه‌گی قورس بیت.

- تانه‌وتهمه‌ری ریگاپیتدراو له بنه‌ره‌تدا به‌تاوان داندراوه و گشت رابه‌له‌کانیشی هه‌نه و یاسای سزادانیش سزای بژی‌داناوه. به‌لام نه‌گه‌ر پوویدا، له‌به‌ر هه‌ندینگ هژ. له هه‌ندینگ حاله‌تی دیاریگرادا، نه‌لجاسمده‌رگه‌ی سزا نادریت. چونکه هه‌رگاتینگ هژیبه‌ک له هژیبه‌کانی ریگاپیتدانی تانه‌وتشه‌ره‌که و مه‌رجه‌کانی هه‌ببون، ناگامیتی رله‌تسه‌وخوی به‌مه‌ر ریگاپیتدانی نه‌و تانه‌وتشه‌روهه ده‌بیت.

- توندوتیژی ده‌سته‌واژه‌کانی ره‌خه‌ن به‌ن نه‌ودی پتورست بیت، هه‌روه‌ها نه‌گو‌نجانیان له‌گه‌ل نامانجی ره‌خه‌نگه، گرتنگترین گه‌رینه‌یه بژی‌سه‌لماندنی نیازخرایی ره‌خه‌نگر و دانانی ره‌خه‌نگه به‌تاوانی تانه‌وتشه‌ره.

۶-۳ پاساره

- داوا له یاسادانه‌ری ههریمی کوردستان ده‌گه‌ین، کوتایی به‌سیستی مؤله‌ت به‌ینتت و کار به‌سیستی ناگاکاری ره‌ها بکات، بژی‌نهم هه‌به‌سته‌ش یاسای چاپه‌مه‌نیی ژماره (۱۰) ای سالی ۱۹۹۳ جازیکی تر هه‌سوار بکانه‌وه، به‌چمشینک له‌گه‌ل جیهانگیری و شۆرش زانیاریه‌گان و نینه‌رنیت و پیشکه‌وتنه‌کانی نهم سه‌رده‌مه بگرنجیتت که سووری ولاتانیان له‌به‌رده‌م شاهلاوی هزریدا تیک شکاندووه و تایبه‌قه‌ندیتیه‌کانی دابونه‌ریت و نادایی گشتیی کۆمه‌لگاکانیسیان گۆپه‌وه.

- یاسادانه‌ری کوردستان له پیناسه‌کردنی چاپکراوی دوریدا سه‌رکه‌وتوو نه‌په‌وه. چونکه نه‌و ماوه‌به‌ی دیارنه‌کردووه که ده‌بی چاپکراوی دوری تیایدا ده‌رچیتت، ناکو به‌چاپکراوی دوری ناره‌نریت، به‌لکۆ له‌جیاتی نوره نیکتشفای به‌ده‌سته‌واژه‌ی (به‌رده‌وام بزماری زنجیره‌یی و له کاتیکی دیاریگرادا ده‌رچیتت) کردووه، له‌کاتیکدا هه‌ندینگ چاپکراو هه‌ن

کەسانیک بەیەردەوامی و بەژمارە زنجیرەیی دەری دەکەن بێ ئەوەی پێی بووترێ چاڤکراوی دەوری، وەکو ئەو کتێبانەی کە بەزنجیرە دەردەچن. بۆیە پێشنیار دەکەین، یاسادانەری کوردستان چاوتیکی تر بەم پێناسەیەدا بۆخێشێتەوە و بەم شێوەی خوارەوە دووبارە داڕێژێتەوە: «چاڤکراوی دەوری بەپێی نەم یاسایە، هەموو پۆژنامەیەک یان گۆڤاریەک یان پلازکراوەیەک هەوال دەگرتەوه کە بەرپێکی پێکی و بەژمارە زنجیرەیی و بەری یەک ژمارە لە هەر سن مانگ جارتیک بەلانی کەمییەوه دەڕچێت، دەگرتەوه، بەمەرجیک نابێ ئەو چاڤکراوەیە خەسڵەتێکی زانستی یان ھونەری یان تەکنەلۆژی یان پێشەیی ڕووت (بەتای ھەبێت)».

- دەقی ماددە (۳۰) بەرگە (ب) یاسای چاڤمەنێی عێراقی کە مافی چاودێریکردنی نەر ھەیارانە لە دادگای کارگێری سەندۆتەوه کە بەپێی یاسای ناوبراو دەردەچن، ناکۆکە لەگەڵ دەقی ماددە (۸) ی جاپۆ جیھانی مافی مەرۆڤ، و بەرگە (ب) ی ماددە (۶۳) دەستور کە کەفالی مافی دادپەنایی بۆ هەموو ھاوولاتییان کردووه. بۆیە دەقی ناوبراو بەدەقیکی نادەستوری دادەندێت، ھەر لەم ڕوانگە پەشەوه، داوا لە یاسادانەری عێراقی دەکەین کە نەم دەقە ھەلبەوشێتێتەوه بۆ ئەوەی دادگای کارگێری ڕۆلی خۆی لە پاراستن و کەفالی تکرەدی نازادی پۆژنامەگەری لە دەستدراوەکانی نێدارە وەکو پێتوێست بپێن.

- پێشنیار دەکەین، یاسادانەری کوردستان یاسای سەندیگای پۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (۶) ی سالی ۱۹۹۸ ھەمەوار بکات و دان بەھەندیگ مافی تری پێتوێست بۆ پۆژنامەنووسانی کوردستان بنێت، لەو مافانەش مافی سەرەخزبوونیان لە گار و پێشەکانیاندا، ھەررەھا مافی تەماشاکردن و ھەرگرتنی زانیاری و ھەوالەکان لە دەزگا حکوومی و ناھکوومیەکان لەگەڵ مافی ئاسادەبوون لە کۆننگەر و کۆپ و کۆپوونەرە گشتییەکان. بۆ ئەوەی پۆژنامەنووس لە چاودێریکردنی کاروبارەکانی حکوومەت و نەتخامدانی کارەکی کارائەربێت.

- واچاکە یاسادانەر خۆی لە ڕیزکردنی ئەو ھۆکارانەی کە گوزارشیشان بێ دەگرتێ ھەررەھا ئەو ڕێکایانەش کە ناشکرایان (علاتیە) ی بێ دێشەدی، دوورخاتەوه و تەنھا مەرجی بوونی رایدلی بەناشکرایان (علاتیە) دا بنێت، بێ ئەوەی ئەو ھۆکارانە دەستیشان بکات کە بەھۆیانەوه پلازکردنەوه کە نەتخام دەزیت یان ناشکرا دەگرتێ. چونکە نەمرۆز لەسایە تەکنەلۆژیای نوێ، دنیسا زوو زوو داھێنانی نوێ لە براری کە یاندن و

رژژنامه‌گیریدا به‌خۆیه‌وه ددیبینن، به‌چه‌شئیک پزگردنی نه‌ه و سیلاته له رووی پراکتیکه‌وه هیچ بایه‌خی ناییتا.

- به‌رای نیشمه، مادده‌ی ده‌یه‌می یاسای چا‌به‌مه‌نیی کوردستان، حوکمی مادده‌ی چوارده‌می به‌شئوه‌یه‌گی زه‌نی پووجه‌ل کردۆته‌وه. بۆیه له یاسادانه‌ری هه‌رتیمی کوردستان داوا ده‌که‌ین، مادده‌ی چوارده‌م هه‌لبه‌ه‌شتتته‌وه تا‌کو نه‌ه دژژاریه‌ی نیشوان نه‌ه دوو حوکمه نه‌میتنن. هه‌رچه‌نده دادوهر بۆی هه‌یه له‌ریگای لیکدانه‌ری فراوان (التفسیر الواسع) ه‌وه به‌سه‌ر نه‌ه کم و کورنیه‌دا زالی بیت و یژ حوکمدان ته‌ن‌ها خزی به‌ده‌قی مادده‌ی ده‌یه‌مه‌وه به‌ه‌ستتته‌وه.

- یاسادانه‌ری هه‌رتیمی کوردستان، سه‌باره‌ت به‌هه‌له‌ی خاوه‌نی نیشیاز یان سه‌رنوسه‌ر له‌ پرودانی تاواندا، جی‌اوازی له‌ نیشوان هه‌له‌ی به‌مه‌به‌ست (خطأ المقصود) و هه‌له‌ی نامه‌به‌ست (خطأ غیر المقصود) نه‌کردووه. بۆیه داوا‌ی له‌ ده‌که‌ین که‌ چا‌وتیکی تر به‌م حوکمه‌دا به‌خشنتته‌وه و جی‌اوازی بکات له‌نیشوان حاله‌تی پرودانی تاوانه‌که له‌ناکامی هه‌له‌ی به‌مه‌به‌ستی خاوه‌نی نیشیاز یان سه‌رنوسه‌ر، واته‌ برونی مه‌به‌ستی تاوانکاری له‌لای هه‌ندیک له‌وانه‌ه، له‌ نیشوان حاله‌تی پرودانی تاوانه‌که له‌ناکامی هه‌له‌ی نامه‌به‌ستدا، واته‌ پرودانی تاوانه‌که له‌ناکامی که‌مه‌تره‌می خاوه‌نی نیشیاز یان سه‌رنوسه‌ردا، ئینجا بۆ هه‌ر حاله‌تیک له‌و حاله‌تانه، سزایه‌کی سه‌ر به‌خۆ دانست نیشمه پیتمان باشه، خاوه‌نی نیشیاز ته‌ن‌ها له‌ حاله‌تی هه‌له‌ی به‌مه‌به‌ستدا به‌ر په‌ر سیاریه‌نیی تاوانکاری بکه‌وتته‌ نه‌ستۆ. به‌لام سه‌رنوسه‌ر له‌ هه‌ردوو حاله‌تدا به‌مه‌رجیک سزایه‌کی له‌ حاله‌تی هه‌له‌ی به‌مه‌به‌ستدا تووند‌تریت له‌ سزای حاله‌تی نامه‌به‌ستدا.

- پیشیار ده‌که‌ین، نه‌ه به‌نه‌ما یاساییانه‌ی کاری رژژنامه‌گیری پتیک ده‌خه‌ن له‌گه‌ل تاوانه‌کانی رژژنامه‌گیری و سزاکانیان له‌ کۆدیکدا ده‌قنوس بکرتن، بۆ پینگاگرتن له‌به‌رده‌م دژژاریونی به‌ماکانیان له‌گه‌ل یه‌گه‌رتیدا، هه‌روه‌ها بۆ جی‌ا‌کردنه‌وه‌یان له‌ تاوانه‌کانی نا‌رژژنامه‌گیری و سانا‌کردنی ناسینان.

- داوا له‌ یاسادانه‌ری هه‌رتیمی کوردستان ده‌که‌ین، له‌ پیتناو په‌خساندنی ده‌رفه‌تینکی زیاتر بۆ رژژنامه‌نووسان و نازا‌کردنی رژژنامه‌گیری له‌و کۆت و به‌ندان‌ی که‌ ده‌به‌نه‌ ناسته‌نگ له‌به‌رده‌میدا، تاوانه‌کانی رژژنامه‌گیری به‌رتسه‌ک بکاته‌وه و له‌جیاتی نه‌وه جه‌خت له‌سه‌ر شه‌راه‌می دارایی و قه‌ره‌بروی زیان‌لینکه‌وتوو بکاته‌وه، به‌چه‌شئیک نه‌ه به‌رتسه‌کردنه‌وه‌یه‌ ئه‌و تاوانانه‌ نه‌گه‌رتته‌وه که‌ له‌ نیشوان رژژنامه‌گیری و هیترا دا‌وه‌به‌شن،

وهكو تاوانه‌كاني جونپه‌ندان و بوختانپه‌نگردن و ناشكر اگردني نه‌پيني تايبه‌تي و تانه‌وته‌شهر. چونكه هر يه‌كيتك لهم كرده‌وانه خزي له خويده به‌تاوان داده‌ندريت، چونكه هزي حوكمه‌كه لهو تاوانانه‌دا كه له رتيگاي رۆژنامه‌گه‌ريسه‌وه روده‌دهن به‌هيتزتره له‌واني تر.

- پيشنهار ده‌كه‌ين، به‌رپرسيارپه‌تبي خاوه‌ني نيستهاز و به‌رتوه‌به‌وي نووسينا و به‌رتوه‌به‌ري چاپخانه، تنه‌ها به‌رپرسيارپه‌تبيكي شارستاني بيت، واته له‌حاله‌تي سه‌رپه‌چيگردني نه‌ركه‌كاني ناچار بكرت به‌قه‌ره‌به‌وكرده‌وي زيانليكه‌وتوه‌كه.

- پيشنهار ده‌كه‌ين به‌ده‌هيناني رۆژنامه و گۆفاره له‌جياتي سستمى مؤله‌توه‌رگرتي پشه‌كي كار به‌سستمى تاكارگاري بكرت، چونكه نهم ستمه زياتر له‌وي پشه‌وه له‌گه‌ل پرته‌سپه‌كاني مافي مرۆف كه جاري جيهاني مافي مرۆف و په‌ياني نه‌وده‌وله‌تبي مافه سياسي و مه‌ده‌نپه‌ه‌گان داني پيداناون ده‌گوئجن. به‌لام به‌ ده‌رگردني رۆژنامه و گۆفاري ناوخۆ له بارودوخى نانا سايدا و نه‌و گۆفاره و رۆژنامه په‌نياننه‌ش كه له‌ناو هه‌رتم ده‌رده‌گرين، پتيسته‌ پابه‌ندي سستمى مؤله‌ت وه‌رگرتي پشه‌كي بكرين، به‌مه‌به‌ستي پاراستي نهم و تاسايش و نيزامي گشتي.

- پيشنهار ده‌كه‌ين، به‌رتوه‌به‌ري چاپخانه تاچار بكرت چند دانه‌به‌ك له هه‌ر رۆژنامه و گۆفاره و بلاوكراوه‌ه‌گي ده‌وري دواي چاپگردني به‌ داواگاري گشتي و سه‌نديگاي رۆژنامه‌نووسان و وه‌زاره‌تي رۆژنپيري و كتبخانه‌ي نه‌شتماني و وه‌زاره‌تي ناوخۆ بئيرت.

- ياساي چاپمه‌نبي كوردستان چاره‌سه‌ري به‌خشي ته‌له‌فزيوزني و نيستگه‌ي و نيته‌رينتي نه‌كرده‌وه، له‌كاتيكه‌دا نه‌مانه به‌پي ياساكاني عيراتي له‌لايه‌ن حكومه‌ته‌وه مؤنزبول (احتكار) كراون و له كوردستانيش به‌رامبه‌ريان بيده‌نگيه‌ك هه‌يه، تنه‌ها نه‌وانه نه‌بن كه به‌پي ياساي خزبه‌كان هه‌ر حزبيك به‌زي هه‌به هه‌بييت. هه‌روه‌ها رتيكخشي به‌رپرسيارپه‌تبي تاوانكاراي له تاوانه‌كاني بلاوكردنه‌وه‌دا به‌پي ياساي سزاداني ژماره (١١١)ي سالي ١٩٦٩ي هه‌مواركارو كه ياسايه‌كي به‌ركاره له هه‌رئمي كوردستاندا نه‌ها نه‌و به‌رپرسيارپه‌تبه تاوانكارپه‌ي گرتزته خۆ كه له رتيگاي رۆژنامه‌گه‌ري چاپكارو ا روده‌دهن، له كاتيكدا ده‌ستنيشسانگردني نه‌و كه‌ساني كه به‌رپرسيارپه‌تبه‌كه‌يان له‌حاله‌تي نه‌جسامداني نه‌و تاوانه له رتيگاي كه‌ناله‌كاني توي راگه‌يانده‌وه‌ي وه‌ك نيستگه و ته‌له‌فزيوزن و سينه‌ما و نيته‌رينته‌وه ده‌كه‌ويته نه‌ستۆ به‌

بەدما گشتیەکان (القواعد العامة) بەجێهێشتوو. بۆیە داوا لە یاسادانەری کوردستان دەکەین پۆژنامەگەری بینراو و بێستراو و نەو پەرەسپارییەتیە پتکیخات که لە ناکامی ئەو تاوانانەوه دێنەدی که لە پتگیای پۆژنامەگەری بینراو و بێستراودا روودەدەن، بەو هەرجه، سڕوشتی هەرکەنالییک ئەو کەنالیانەي راگەیانندن و جۆزی پەخسکردنەکی (نا یا راستەوخۆیە یان ناراستەوخۆ) لەبەرچاو بگرتت بۆ ئەم مەبەستە.

- بەمەبەستی ناسانکردنی نەزکی دادگا لە گەران بەدوای دەقە یاسا سزایییەکانی تاوانی پۆژنامەگەری و نەهێشتنی ناکۆکی لە نێوان ئەو دەقە یاساییانەدا، داوا لە یاسادانەری هەرێمی کوردستان دەکەین، لە دەقنوسکردنی ئەو دەقە یاساییانەدا کار بەسیستمی یەکیبۆنی یاسا (وحدة التشريع) بکات. جا یاسادانەری هەرێمی کوردستان بۆ ئەم مەبەستە، لە یاسای چاپەمەنیدا، بەشتکی نوێ لەژێر ناوونیشانی «ئەو سەرپتچی و کەتن و گەورەکەتتانی که لە پتگیای پۆژنامەگەرییەوه یان هەر پتگیایەکی تری پلازکردنەوهوه روودەدەن» زیاد بکات و ئەو تاوانانەي تێدا کۆ بکاتەوه.

ليستى مهريجو دكان

كتيبه كان:

بمزهاني مهريجو

دواي قورناني پيروز

- ابو اليزيد علي المنيح: الملقوق علي المصنفات الادبية والفنية والعلمية، منشورات منشأة المعارف بالاسكندرية، ١٩٦٧
- احمد أمين بك: شرح قانون عقوبات الاهلي، ط٣، ج١، منشورات الدار العربية للموسوعات، بيروت، لبنان، ١٩٨٢
- د. ابراهيم ابو الليل و د. محمد اللاتي: المدخل الي نظرية القانون و نظرية الحق، منشورات جامعة الكويت، نطابع مقهوي، الكويت، ١٩٨٦
- د. احمد الاثيب: المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، منشورات جمعية الدعوة الاسلامية العالمية، ط١، بنغازي، ١٩٩٤
- أزهار عبدالكريم عبدالوهاب: الملقوق والحريات العامة في ثل النساتير العراقية، رسالة ماجستير، كلية القانون، جامعة بغداد، ١٩٨٣
- د. احمد سويلم العمري: مجال الرأي العام و الاعلام: ط١، منشورات الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، ١٩٧٥
- د. ابراهيم الدافوقى: قانون الاعلام، ط٩، منشورات جامعة بغداد، مطبعة وزارة الاوقاف والشؤون الدينية، بغداد، ١٩٨٦
- اديب مررة: الصحافة العربية نشأتها وتطورها: ط١، منشورات دار مكتبة الحياة، بيروت، لبنان، ١٩٦١
- اوستن واتي: قنوت السلطة او تأثير التلفزيون في السياسة الامريكية، ترجمة موسى جعفر، ط١، منشورات دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، العراق، ١٩٨٦
- احمد عبدالكريم: الصحافة الابرائية، منشورات وزارة الاعلام العراقية، مديرية الاعلام العامة، دار الحرية للطباعة، مطبعة الحكمة، بغداد، ١٩٧٢
- احمد فوزي: لشهر محاكمات الصحفية في العراق، ط١، مطبعة الانتصار، بغداد، ١٩٨٥
- أ. د. تودوروف: تاريخ الصحافة العالمية، ترجمة د. اديب خضور، ط١، دمشق، ١٩٩٠
- د. احمد بدر: الاعلام الدولي، دار غرب للطباعة، القاهرة، ١٩٧٧.

- د. ابراهيم امام: دراسات في فن الصحفي، منشورات مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة، ١٩٧٦.
- د. احسان حسيب المرعي وآخرون: النظرية العامة في القانون الدستوري والنظام الدستوري في العراق، دار الحكمة، بغداد
- ابراهيم المشاهدي: المبادئ والقانونية في قضاء محكمة التمييز، القسم الجنائي، مطبعة المجاث، بغداد، ١٩٩٠
- اندرية هوريو: القانون الدستوري والمؤسسات السياسية، ترجمة على مفلد وآخرون، منشورات دار الاهلية للنشر والتوزيع، ج ١، بيروت، لبنان، ١٩٧٧
- د. بسموحي ابراهيم حسادة: دور وسائل الاتصال في صنع القرارات في الوطن العربي، ط ١، منشورات مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت لبنان، ١٩٩٣
- توماس بيري: الصحافة اليوم، ترجمة مروان الجاهري، ط ١، منشورات مؤسسة فرنكلين للطباعة والنشر، بيروت - نيويورك، نطابع مؤسسة أ. بدران و شركاته، بيروت - لبنان، ١٩٦٤
- د. توفيق حسن فرج و د. محمد يحي مطر: الاصول العامة للقانون، الدار الجامعية للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨٩
- جيهان احمد رشتي: نظم الاتصال - الاعلام في الدول النامية، ط ١، منشورات دار الفكر العربي، القاهرة، بلا سنة طبع.
- جبار جباري: تاريخ الصحافة الكردية، ط ١، منشورات مديرية الثقافة الكردية العامة، مطبعة الاصة، بغداد، ١٩٧٥
- د. جيهان الكاوي: حرية الفرد وحرية الصحافة، ط ١، منشورات الهيئة المصرية للكتاب، ١٩٨١
- جون. ار. بيتر: مقدمة في الاتصال الجماهيري، ترجمة مركز الكتب الاردني، ١٩٩٠
- جان ستوتزل والان حيرار: استطلاع الرأي العام، ترجمة عيسى عصفور، ط ١، منشورات عويدات، بيروت، لبنان، ١٩٧٥
- جبار صابر طه: اقامة المسؤولية المدنية عن العمل غير المشروع علي عنصر الضرر، منشورات جامعة صلاح الدين، اربيل، ١٩٨٤.
- جونتار محمد رشيد صديق: الحاسبة الدولية للصحفيين في مناطق النزاعات المسلحة، رسالة قدمت الي جامعة بغداد كلية القانون، عام ١٩٩٩، لنيل شهادة الماجستير في القانون الدولي.
- حسن الفكهماني و عبد المنعم الحسيني: المؤسسة الذهبية للقواعد القانونية التي قررتها محكمة التقض المصرية، ط ١، ج ١، منشورات الدار العربية للموسوعات، القاهرة، ١٩٨١
- د. حسين عبدالقادر: الرأي العام والعلاقات، بلا سنة نشر
- حامد محمد علي: حول الاعلام والاعلام الاسلامي، ط ١، منشورات مكتب الاعلام لامحد الاسلامي في كردستان، مطبعة الثقافة، اربيل، ١٩٩٨

- د. حسيمة سبيح: نظرية الرأي العام، مدخل، ط ١، منشورات دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ١٩٩٢
- حسن محمد طرابلسي: نحو تخطيط موحد للإعلام العربي، ط ٢، منشورات مركز التوثيق الاعلامي للبحر المتوسط العربي، بغداد، ١٩٨٣
- د. حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي: المبادئ العامة في قانون العقوبات، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٢
- د. حسني ياسين عكاشة: القرار الاداري في فضاء مجلس الدولة، منشأة المعارف بالاسكندرية، ١٩٨٧
- خالد رشيد الشيخلي: الاعلام العربي واقعه و ابعاده و مستقبله، ط ١، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨١
- د. خليل صاهبات: الصحافة رسالة واستعداد وفن وعلم، منشورات دار المعارف، ط ٢، مصر، بلا سنة نشر
- وسائل الاعلام نشأتها و تطورها، منشورات مكتبة الأنجلو المصرية، القاهرة، ١٩٧٦
- د. خليل صاهبات ود. سامي عزيز و بونان لبيب رزق: حرية الصحافة في مصر، منشورات مكتبة الوعي العربي، مطبعة مصر الكبرى، القاهرة، ١٩٧٣
- دوريس ايه جريهر: سلطة وسائل الاعلام في السياسة، ترجمة د. اسعد ابوليد، ط ١، منشورات دار البشير للنشر والتوزيع، الاردن، عمان، ١٩٩٧
- رودني أ. سموللا: حرية التعبير في مجتمع مفتوح، ترجمة كمال عبدالرزوق، ط ١، منشورات الجمعية المصرية لنشر المعرفة والثقافة العالمية، القاهرة، ١٩٩٥
- د. رباح شمس: حرية الرأي و جرائم الصحافة والنشر، ج ١، مطبعة دار الكتب المصرية، القاهرة، ١٩٤٧
- د. رمضان ابو السعود و د. همام محمد محمود: المدخل الي القانون، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٩٢
- رفائيل بطي: صحافة العراق، اعداد سامي رفائيل بطي، ط ١، ج ١، شركة مطبعة الأديب البغدادية المحدودة، بغداد، ١٩٨٥
- د. زيمان عبدالقافي: وسائل و اساليب الاتصال، ط ٢، منشورات مكتبة النهضة المصرية، القاهرة، دار غريب للطباعة، ١٩٧٩
- د. سمون العامري: تعريض الضرر في المسؤولية التقصيرية، منشورات مركز البحوث القانونية التابعة لوزارة العدل، بغداد، ١٩٨١
- د. سامي جمال الدين: الرقابة على اعمال الادارة، منشورات منشأة المعارف بالاسكندرية، ط ١، ١٩٨٢

- سمير خيري توفيق: مبدأ سيادة القانون، دار الحرية للطباعة، بغداد
- سعد الدين خضر: الصحافة والعصر، ط ١، دائرة الشؤون الثقافية والنشر، العراق، بغداد، ١٩٨٦:
- الرأي العام وقوى التحريك، ط ١، مطبعة الجمهورية، الموصل، ١٩٦٨
- سامي ذهبان: مدخل نظري وعملي الي الصحافة اليومية والاعلام، ط ١، منشورات دار المسيرة، بيروت، بلا سنة طبع
- د. ملوى ابو سعدة: الصحافة في الاتحاد السوفيتي، ط ١، منشورات دار الموقف العربي للصحافة والنشر والتوزيع، مطبعة الفجر، القاهرة، بلا سنة طبع
- سمير صبحي: كشكول الصحافة، ط ١، منشورات الهيئة العامة للكتاب، القاهرة، ١٩٩٢
- سجاد الغازي: مراحل تطور الصحافة العراقية، المؤسسة العامة للصحافة والطباعة، بغداد، ١٩٦٨
- سردار ياسين حمدانين: استقلال السلطة القضائية بين النظرية والتطبيق، رسالة ماجستير، جامعة صلاح الدين، ٢٠٠٦.
- د. شريف سيد كامل: جرائم الصحافة في القانون المصري، دار النهضة العربية، ط ١، القاهرة، ١٩٩٤
- شرف كامل: الجرائم الصحفية، ج ٢، شركة دار الاشعاع للطباعة، القاهرة، ١٩٨٩
- صباح ياسين: الاعلام وفاق التجربة النورية، منشورات وزارة الثقافة والاعلام العراقية، ط ١، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨١
- د. صالح ابو اصبح: الاتصال و الاعلام في المجتمعات المعاصرة، ط ٣، منشورات دار ارام للدراسات والنشر والتوزيع، عمان، الاردن، ١٩٩٩
- د. صلاح عزيز ومحسن اديب: اللبل العلمي للصحفيين، منشورات منظمة ASK، السلمانية، ٢٠٠٢
- د. صبحي المحمصاني: اركان حقوق الانسان، ط ١، دارالعلم للملادين، بيروت - لبنان، ١٩٧٩
- د. ضاري خليل محمود: الاجتهاد وحقوق الانسان في الاسلام، ط ١، الموسوعة الصغيرة تصدر عن دار الشؤون الثقافية العامة، العراق، بغداد، ١٩٩٦
- د. طارق احمد فتحي سرور: المسابة الجنائية لاسرار الافراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١
- طلعت همام: مائة سؤال عن التحرير الصحفي، ج ١، منشورات دار الفرقان للنشر والتوزيع، جمعية عمال النطابع التعاونية، عمان، ١٩٨٤: مائة سؤال عن الصحافة، ج ٢، منشورات دار الفرقان للنشر والتوزيع، عمان، ١٩٨٨
- عبد الجبار دواد البصري: المؤلف والقانون، ط ١، منشورات وزارة الثقافة والاعلام العراقية، دائرة الشؤون الثقافية والنشر، دار الحرية للطباعة، ١٩٨٣

- د. عثمان ابو فخر: الصحافة السورية بين النظرية والتطبيق، ط١، منشورات دار الكاتب العربي، دمشق، ١٩٨٥
- عثمان عبدالنعم ابو السعد: تطور واساليب محريره في الصحافة العربية، ط١، منشورات دائرة الشؤون الثقافية والنشر، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨٣
- عزيز السيد جاسم: مبادئ و الصحافة في عالم المتغيرات، ط١، منشورات دار الفاق العربية، بغداد، ١٩٨٥
- عبدالقافي البكري و زهير البشير: المدخل لدراسة القانون، منشورات بيت الحكمة، بغداد، بلا سنة النشر.
- عبدالرحمن احمد حسين المختار: حرية الصحافة و تنظيمها الدستوري والقانوني في اليمن (دراسة مقارنة)، كلية القانون، جامعة بغداد، ٢٠٠٢
- علي محمد محمود ابو عال: مدى سلطة القاضي في الرقابة على دستورية القوانين بطريق الدفع الفرعي (دراسة مقارنة)، رسالة ماجستير، كلية القانون، جامعة بغداد، ١٩٩٦
- عصمت عبدالجديد بكر و د. حسري حمد خاطر: الحماية القانونية للملكية الفكرية، ط١، منشورات بيت الحكمة، بغداد، ٢٠٠١
- د. علي حسين الجابري: الانسان والواجب اشكالية فلسفية، ط١، الموسوعة الصغيرة تصدر عن دار الشؤون الثقافية العامة، العراق، بغداد، ١٩٩٨
- د. عبداللطيف حمزة: الاعلام في صدر الاسلام، ط٢، منشورات دار الفكر العربي، القاهرة، ١٩٧٨
- الاعلام له تاريخه ومفاهيمه، ط١، منشورات دار الفكر العربي، القاهرة، بلا سنة الطبع.
- د. عزالدين مصطفى رسول: حول الصحافة الكردية، ط١، مطبعة دار الجاحظ، بغداد، ١٩٧٣
- د. عثمان ابو فخر: الصحافة السورية بين النظرية والتطبيق، ط١، منشورات دار الكاتب العربي، دمشق، ١٩٨٥
- د. عبدالحميد الشورابي: جرائم الصحافة والنشر، منشأة المعارف بالاسكندرية، ط٣، ١٩٧٧.
- جريمة الغش والسب في ضوء القضاء والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة بالاسكندرية، ١٩٨٥.
- جرائم الصحافة والنشر، ط١، منشورات منشأة المعارف بالاسكندرية، ١٩٨٦
- عبدالقادر بدرالدين: موجز عن مسيرة الصحافة الكردية في الجزء الغربي، سوريا، ط٢، منشورات رابطة كاوا للثقافة الكردية، اربيل، ٢٠٠٠
- د. عبدالله البستاني: حرية الصحافة في العراق، ط١، منشورات جمعية بيوت الامة، مطبعة الرابطة، بغداد، ١٩٥٦

- المحامي عادل بطرس: قانون الاعلام، ط ١، ج ١، لبنان، بيروت، نطابع فغالي، ١٩٩١: قانون الاعلام، ط ١، ج ٢، لبنان، بيروت، نطابع فغالي، ١٩٩٣: قانون الاعلام، ط ١، ج ٣، لبنان، بيروت، نطابع فغالي، ١٩٩٥
- د. عبدالحسين شعبان، ثقافة حقوق الانسان، ط ١، منشورات رابطة كواا للثقافة الكردية، مطبعة اوفست هولبره ٢٠٠١
- عبدالحسين شعبان: الاسلام وحقوق الانسان، ط ٣، منشورات مؤسسة الموكهاني للطباعة والنشر، مطبعة وزارة التربية، اربيل، ١ - ٢٠٠١
- علي محمد ابراهيم الكهاسي: موسوعة التشريعات العقارية، ط ١، ج ٣، مطبعة بغداد، ١٩٨٦
- عبدالباقى محمود سواي: منزلة المحامي المدنية عن اخطائه المهنية، دار الحرية للطباعة والنشر، بغداد، ١٩٧٩.
- د. عصام عبدالوهاب البرزنجي: مجلس شورى الدولة و ميلاد القضاء الاداري العراقي، مجلة العلوم القانونية، المجلد التاسع، العدد (١-٢)، بغداد، ١٩٩١
- د. علي سبتي محمد: وسائل حماية المشروعية،
- غوران هيدرو: الاتصال والتفسير الاجتماعي في الدول النامية، ط ١، منشورات دار الشؤون الثقافية العامة، العراق، بغداد، ١٩٩١
- د. غازي حسن صباريني: الوجيز في حقوق الانسان و حرياته الاساسية، منشورات مكتبة دار الثقافة للنشر والتوزيع، ط ٢، عمان، الاردن، ١٩٩٧
- د. فاروق ابو زيد: الصحافة العربية المهاجرة، ط ١، منشورات مكتبة مديولي، القاهرة، ١٩٨٥
- قاتق بكجي: الصحافة العراقية.. ميلادها و تطورها، بغداد، ١٩٦٧
- د. فاروق احمد خماس: الرقابة على اعمال الادارة، منشورات كلية القانون والسياسة، جامعة الموصل، ١٩٨٨
- د. فخري عبدالرزاق المديشي: شرح قانون العقوبات، القسم الخاص، ط ١، مطبعة الزمان، بغداد، ١٩٩٦: شرح قانون العقوبات، القسم العام، مطبعة اوفست الزمان، بغداد، ١٩٩٢
- ف. فريزر بوند: مدخل الي الصحافة، ترجمة واجي صهيون، ط ١، منشورات مؤسسة فرنكلين للطباعة والنشر، بيروت، نطابع مؤسسة أ. بدران وشركاته، بيروت، لبنان، ١٩٦٤
- فاتح سميح عزام: الحقوق المدنية والسياسية في المساتير العربية، مجلة (المستقبل العربي) بصغرها (مركز دراسات الوحدة العربية)، العدد (٢٧٧)، السنة الرابعة والعشرون، اذار - مائس ٢٠٠٢
- فيليب غابار: تقنية الصحافة، ترجمة فادي الحسيني، ط ١، منشورات عويدات، بيروت- لبنان، مطبعة فن الطابعة، بيروت، ١٩٧٣

- ف. فریزر. بوند: مدخل الي الصحافة، ترجمة واجي صهيون، ط١، منشورات مؤسسة فرانكلين للطباعة والنشر، بيروت، نطابع مؤسسة أ. بدران وشركائه، بيروت - لبنان، ١٩٦٤
- د. قيس الباسري و د. سؤده القادري و بونس الشكرجي: القنون الصحفية، ط١، منشورات كلية الآداب، جامعة بغداد، دار الحكمة للطباعة، بغداد، ١٩٩١
- قديري قلمجي: أشهر المحاكمات في التاريخ، ط١/٤، شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بيروت، لبنان، ١٩٩٦.
- كامل الشريقي: حول مفهوم حرية الصحافة، ط١، منشورات اتحاد الصحفيين العرب، بغداد، ١٩٧٢
- د. كاظم المقدادي: البحث عن حرية التعبير، ط١، منشورات العالم العربي في باريس بالتعاون مع مؤسسة رقيب الاحوال في بيروت، ١٩٨٤
- كمال سعدي مصطفى: حق الملكية الادبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، رسالة ماجستير في القانون، قدمت الي كلية القانون والسياسة - جامعة صلاح الدين- اربيل، عام ١٩٩٦
- : السلطة الرابعة، ترجمة بها- الدين جلال، ط١، مطبعة وزارة الثقافة - اربيل، ٢٠٠٩
- لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي، رسالة مقدمة الي كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الدكتوراه في القانون الجنائي لعام ١٩٩٩.
- د. محمد زكي ابو عامر: قانون العقوبات اللبناني - القسم العام، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨١.
- د. مصطفى ابراهيم الزلمي: والآخرين: حقوق الانسان في الشريعة الاسلامية والقانون الدولي، منشورات بيت الحكمة، بغداد، مطبعة الادب البغدادية، ١٩٩٨
- : موانع المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والتشريعات الجزائية العربية، ط١، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر والترجمة، بغداد، ٢٠٠٢
- : المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية - دراسة مقارنة بالقانون، ط١، ج١، مطبعة اسعد، بغداد، ١٩٨٢.
- منذر الشاوي: مذاهب القانون، دار الحكمة، بغداد، ١٩٩٠
- محمد الطيب عبداللطيف: نظام الترخيص والاحطار في القانون المصري، القاهرة، مطبعة المعارف، ١٩٥٧
- ميمش حنظل شريف: التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة في العراق، رسالة مقدمة الي كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الماجستير في القانون لعام ١٩٩٩ (النسخة المعدة للمناقشة).
- ٥ د. مصطفى العرجي: القانون الجنائي العام، المسؤولية الجزائية، ج٢، مؤسسة نوفل، بيروت، لبنان

- د - محمود محمد الجوهري: المحرر العسكري، ط ١، منشورات دار المعارف للطباعة والنشر بمصر، القاهرة، ١٩٥٨.
- د - محمد باهي أبو يونس: التقعيد القانوني لحرية الصحافة (دراسة مقارنة)، منشورات دار الجامعة الجديدة للنشر، الاسكندرية، ١٩٩٦
- د - محمود ادهم: هم والصحافة، ط ١، مطبوعات دار الشعب، ١٩٨٠.
- مصطفى العوجي: القانون المدني، ط ١، ج ٢، منشورات مؤسسة بحسون للنشر والتوزيع، بيروت، لبنان، ١٩٩٦.
- د - محمود نجيب حسني: شرح قانون العقوبات - القسم الخاص - جرائم الأعداء، علي الأشخاص، منشورات دار النهضة العربية، مطبعة جامعة القاهرة والكتاب الجامعي، القاهرة، ١٩٧٨
- المستشار معراج عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨
- د - محمد محي الدين عوض: العائلية في قانون العقوبات، مطبعة النصر، القاهرة، ١٩٥٥
- د - محمد إبراهيم السنوسي: تدبير التعويض بين الخطأ والضرر، منشورات مؤسسة الثقافة الجامعية، الاسكندرية، بلاسة الطبع.
- د - ماجد راغب الخلو: القضاء الاداري (مبدأ المشروعية - تنظيم القضاء - الاداري)، منشورات دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٥
- د - ماهر عبد الشوش البرة: شرح قانون العقوبات (القسم الخاص)، ط ٢، منشورات كلية القانون، جامعة الموصل، مطبعة جامعة الموصل، ١٩٩٧.
- د - محسن خليل: القضاء الاداري اللبناني و رقابته لاعمال الادارة، منشورات دار النهضة العربية، بيروت، لبنان، ١٩٧٨
- د - منفر الفضل: الضرر المعنوي، ط ١، منشورات دار الشؤون الثقافية العامة، العراق، بغداد، ١٩٩٠.
- د - محمد شريف احمد: البصيرة الاسلامية، ط ١، منشورات دار البشير، عمان، اردن، ٢٠٠٠
- د - مبدرا لوس: الرقابة علي الصحافة في النظامين الرأسمالي والاشتراكي، ط ٢، مطبعة الشام، سوريا، ١٩٨٦.
- د - محمد وقيدى: البعد البيفراطي، ط ١، منشورات دار الطليعة للطباعة والنشر، بيروت، ٢٠٠٠.
- د - مصطفى مجدي هرجة: التعليق علي قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء - القسم الخاص، ط ١، الكتاب الثالث، منشورات منشآت المعارف بالاسكندرية، ١٩٨٨.
- د - محمد باهي ابو يونس: التقعيد القانوني لحرية الصحافة، ط ١، دار الجامعة الجديدة للنشر الاسكندرية، ١٩٩٦.

- محمد احمد عابدين: التعويض بين المسؤولية العقابية والتفصيرية. ط ١، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٥.
- معرض عبدالنواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨.
- د. مقدم السيد: التعويض عن الضرر المعنوي في المسؤولية المدنية، ط ١، منشورات دار الهداية للطباعة والنشر والتوزيع، لبنان، بيروت، ١٩٨٥.
- محمد حستين هيكل: بين الصحافة والسياسة، ط ٥، منشورات شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بيروت، لبنان ن ١٩٨٤.
- د. ميشال القريب: الصحافة تاريخاً وحاضراً، ط ١، مطبعة الكفاح، بيروت، لبنان، ١٩٧٨.
- محمد عبدالقادر احمد: دور الاعلام في التنمية، ط ١، منشورات دار الرشيد للنشر، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨٢.
- منير بكر الشكري: الصحافة العراقية، ط ١، مطبعة الارشاد، بغداد، ١٩٩٦.
- محمد عبدالعزيز منصور: صحافة بني اسرائيل.. صحافة بني اسماعيل، ط ١، منشورات مكتبة مندولي، القاهرة بلاسة الطبع.
- د. محمد فريد محمود عزت: دراسات في فن تحرير الصحفي، منشورات دار الشروق للنشر والتوزيع والطباعة، ط ١، حدة، ١٩٨٤.
- د. محمد مصالحة: دراسات في الاعلام العربي، منشورات مركز التوثيق الاعلامي لدول الخليج العربي، بغداد، ١٩٨٤.
- محمد سعيد مجنوب: المراتب العامة وحقوق الانسان، ط ١، مطبعة جروس برس، لبنان، بيروت، ١٩٨٦.
- د. محمود متولي ولطفى عبدالقادر: الاعلام وحرية المجتمع، مكتبة نهضة الشرق، جامعة القاهرة، ط ١، ١٩٨٧.
- د. محمد الشبخ عمر، منزلية المتبوع، نظام سجل العربي، ١٩٧٠.
- القاضي نبيل عبدالرحمن جياوي: قانون اصول المحاكمات الجزائية، ط ١، منشورات مكتبة النهضة، مطبعة منير، بغداد، ١٩٨٢.
- هارولد ج. لاسكي: الحرية في العولة الحديثة، ط ٢، منشورات دار الطلبة للطباعة والنشر، بيروت، لبنان، ١٩٧٨.
- هارولد ج. برمان: احاديث عن القانون الامريكى. ترجمة نور محمد فتح الله الخطيب والدكتور مصطفى احمد فهسي، ط ١، مركز كتب الشرق الاوسط، القاهرة، ١٩٦٤.
- هادي طعمة العباسي: الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية - رسالة قدمت الى جامعة بغداد. لنيل شهادة الماجستير في الصحافة والنشر عام ١٩٨٠.

- هاملتن ومادسن وجاي: القولة الاتحادية اسمها ودستورها، ترجمة جمال محمد احمد. مراجعة د. احسان عباس، منشورات مؤسسة قرانكلين المساهمة للطباعة والنشر، بيروت- نيويورك، ١٩٥٩.
- وائل العاني: اراء في الكتابة والعمل الصحفي، ط ١، منشورات دار الجاحظ للنشر، الموسوعة الصغيرة، دار الحرية للطباعة، بغداد، ١٩٨٠
- بونس الشيخ ابراهيم السامرائي: تاريخ الصحافة الاسلامية، مطبعة الامة، بغداد، ١٩٨٥

بەزمانی کوردی

- حمەمە کریم عارف: راگەباندن لە پەرلویزی دەسلەتدا، چاپی یەکەم، پلازاکراوەکانی دەزگای موکریانی، چاپخانەی وەزارەتی پەرەوهرده، ههولتیر، ٢٠٠١
- د. سعەدی بەرزنجی: تێزی گشتی ماف، پلازاکراوەکانی تەمبەندزیتیی گشتی پۆشنبیری و لاوان - ناوچەیی کوردستان، چاپی یەکەم، چاپخانەی پۆشنبیری، ههولتیر، ١٩٨٩
- سردار عزیز خوشناو: نووسەر لە نۆن تازایی رادەبرین و پابەندبوون بەیاسادا، چاپخانەی زانکۆی سلەحەدین، ههولتیر، ١٩٩٩
- فاروق عەلی عوسەر: پۆژنامەگەری کوردی لە عێراقدا، چاپی یەکەم، پلازاکراوەکانی دەزگای موکریانی، چاپخانەی وەزارەتی پەرەوهرده، ههولتیر، ٢٠٠١
- د. کازمی موعتەمەد ئەواد: پۆژنامەگەری، وەرگێڕانی مەجید سەلح، چاپی دووهم، سلێمانی، چاپخانەی نیشک، ٢٠٠١
- کۆی یاسا و بڕیارەکانی ئەنجیومەنی نیشتمانی کوردستانی عێراق لە ١٩٩٢/٦/٦ تا ١٩٩٢/١٢/٣١، بەرگی یەکەم، چاپی یەکەم، ١٩٩٧، چاپخانەی وەزارەتی پۆشنبیری-ههولتیر
- کەمال سعەدی: دەسلەتی چوارەم، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی پۆشنبیری، ههولتیر، ١٩٩٨؛ چەمکی ماف، چاپی دووهم، چاپخانەی کەرتال، ههولتیر، ١٩٩٨؛ چەمکی یاسا، بەهێستگەری کۆلیژی ماف - زانکۆی سلەحەدین چاپکراوە، چاپی یەکەم، چاپخانەی زانکۆی سلەحەدین، ههولتیر، ١٩٩٩.
- محەمەد خەر مەلولود: بڕالی پۆژنامەگەری حکومەتەکانی کوردستان، چاپی یەکەم، پلازاکراوەکانی وەزارەتی پۆشنبیری، چاپخانەی وەزارەتی پۆشنبیری، ههولتیر، ١٩٩٩.
- مەم بۆهەزاق قانع: سەرەتایەک بۆ پۆژنامەنووسی، چاپی یەکەم، پلازاکراوەکانی دەزگای سەردەم، نوێنیشی دەزگای چاپ و پەغشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٩؛ تازایی پۆژنامەنووسی لە یاسای چاپەمەنی هەریس کوردستاندا، چاپی یەکەم، پلازاکراوەکانی وەزارەتی پۆشنبیری، چاپخانەی پاز، سلێمانی، ٢٠٠١.
- محەمەد فەریق حەسەن: دەسلەتی چوارەم، ج ١، چاپخانەی وەزارەتی پۆشنبیری، ههولتیر، ١٩٩٨.
- سەلا بەختیار: تازایی عەقل و... کۆمەڵتی سەدەنی، چاپی یەکەم، پلازاکراوەکانی کۆلاری

- محمەد خدر مەرلورد: بەدواداچوون و پەنخە لە کتێبی رۆژنامەنووسی کوردی لە کوردستانی دواي راپەڕین، چاپی یەکەم، لە بلاوکراوەکانی بزاقی رۆژنێبرانی تونخواز، چاپخانەی وەزارەتی رۆژنێبری، هەولێر، ١٩٩٩.
- محمەد زامدار: (کوردستانی دايمک) لە بلاوکراوەکانی وەزارەتی رۆژنێبری حکومەتی هەرێمی کوردستان، چاپخانەی رۆژنێبری، هەولێر، ١٩٩٨.
- نەوشیروان مستەفا: واگەیانەنی بێستراو بەکوردی، گۆلاری (رۆژنامەنووسان، وەرژە گۆلاریکی تۆشەنووبە پەگتێبی رۆژنامەنووسانی کوردستان دەریدەکات، ژمارە (٢) سالی پەگم، هاوینی ٢٠٠٢.
- نەزاد عەزیز سەرمن: رۆژنامەگەری کوردی، چاپی یەکەم، بلاوکراوەکانی رۆژنامەي برابەتی، چاپخانەی وەزارەتی پەرورەدە، هەولێر، ١٩٩٩.
- نەزاد عەلی نەحمەد: راپەری رۆژنامەگەری نەننسی کوردی، سلێمانی ٢٠٠١.
- هەزاري عەزیز سەرمن: لە بێرەوهری پێچیلێ زێپەنی جاپانامەي سالی هەرۆژ، چاپی یەکەم، بلاوکراوەکانی سەنتەری برابەتی، چاپخانەی وەزارەتی پەرورەدە، هەولێر، ١٩٩٨.
- وریا جانف: کاروانی رۆژنامەگەری کوردی، چاپی یەکەم، بلاوکراوەکانی دەرگای گولان، چاپخانەی وەزارەتی رۆژنێبری، هەولێر، ١٩٨٨.

بە زمانی نەوروویی

- Leonard William .Public Opinion and Propaganda (NewYork : Holt , Rinehart and Winston , 1948
- Royer Collard . De la Liberte De lapresse , paris ; Librairie De Medicis , 1949
- Claude Albert COLLIARD . libertes publiques . cinquieme edition , paris ; Dalloz , 1974
- Walter Grab [Hrsg.] : Die Französische Revolution Eine Dokumentation , Printed in West Germany , Mai 1989
- Maurice Duverger ; Constitutions et Documents politiques . Imprim en France . Imprimerie des Presses Universitaires de Frace . Janvier 1986
- Pierres Souty . Recueil De Jurisprudence enmatire constitutionnelle , De librespubliques . Paris ; Montchrestien , 1950
- The status of the Uneversal Declaration of Human Rights in national and International law ;Hurst Hamun ;GA , JINT . & COMP . I . VOL 25 . 1996

بەلگەنامەگەن:

بەزەمانى عەرەبى

- مشروع اتحاد صحفيين العرب لحرة الصحافة.
- مشروع دستور جمهورية العراق، منشورات دار الثروة للصحافة والنشر، بغداد، ١٩٩٠.
- موسوعة القوانين العراقية، المجلد ٩.

بەزەمانى نەوروپى

- Declaration des Droits de l'Homme et du Citoyen du 26 aout 1789
- Universal Declaration of Human Rights
- International Covenant on Civil and Political Rights
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights

بەزەمانى كوردى

- بەرزەي دەستورى ھەرتەي كوردستانى عىراق گە لە سالى ٧ - ٢٠٠٧ پارتى ديموكراتى كوردستان دايناو
- بەرزەي دەستورى ھەرتەي كوردستانى عىراق گە لە سالى ٢ - ٢٠٠٢ پەرلەمانى كوردستان پەندى كەردوو.
- پڕۆتوكۆلەگانى نەجھرومەنى نىشتمانى كوردستانى عىراق: بەرگى (٧)، چاڤى يەكەم، چاپخانەى وەزارەتى پەروەردە، ھولتير، ١٩٩٧.
- پڕۆتوكۆلەگانى نەجھرومەنى نىشتمانى كوردستانى عىراق: بەرگى (٨)، چاڤى يەكەم، چاپخانەى وەزارەتى پەروەردە، ھولتير، ١٩٩٧.
- پڕۆتوكۆلەگانى نەجھرومەنى نىشتمانى كوردستانى عىراق: بەرگى (٩)، چاڤى يەكەم، چاپخانەى وەزارەتى پەروەردە، ھولتير، ١٩٩٧.

بطا و رضا و مستورديكان:

بمزماني عهدهي

- المرسوم القانوني اللبناني الرقم (١٠٤) لسنة ١٩٧٧
- المرسوم القانوني اللبناني الرقم (٨٤/١٤) لسنة ١٩٨٦
- المرسوم القانوني اللبناني الرقم (٣٣٠) لسنة ١٩٩٤
- الدستور اللبناني لسنة ١٩٢٦ المعدل
- الدستور المصري لسنة ١٩٧١ المعدل
- الدستور الفرنسي لسنة ١٩٥٨ المعدل
- الدستور العراقي لسنة ١٩٧٠ المعدل
- قانون تنظيم الصحافة المصرية رقم (٩٦) لسنة ١٩٩٦
- قانون الاحرامات الجنائية المصري رقم (٥٠) لسنة ١٩٥٠
- قانون العقوبات العراقي الرقم (١٩١) لعام ١٩٦٩ المعدل
- قانون المطبوعات المصري رقم (٢٠) لسنة ١٩٣٦ المعدل
- قانون حماية حقوق المؤلف المصري رقم (٣٥٤) لسنة ١٩٥٤
- قانون العقوبات المصري رقم (٥٧) لسنة ١٩٣٨ المعدل
- قانون المطبوعات اللبناني لسنة ١٩٦٢ المعدل
- قانون العقوبات اللبناني لسنة ١٩٤٤ المعدل
- قانون المطبوعات العراقي رقم (٢٠٦) لسنة ١٩٦٨ المعدل
- قانون حماية حقوق المؤلف العراقي رقم (٣) لسنة ١٩٧١
- قانون نقابة الصحفيين العراقيين رقم (١٧٨) لسنة ١٩٦٩ المعدل
- القانون المدني العراقي رقم (٤٠) لسنة ١٩٥١
- قانون مجلس شوري الدولة العراقية رقم (٦٥) لسنة ١٩٧٩ المعدل
- قانون سلطة الصحافة المصرية رقم (١٤٨) لعام ١٩٨٠
- قانون المحكمة الدستورية العليا المصرية رقم (٤٨) لسنة ١٩٧٩
- قانون السلامة الوطنية العراقية رقم (٤) لسنة ١٩٦٥
- قانون الجنسية العراقية رقم (٤٣) لسنة ١٩٦٣ المعدل

به‌زمانی نه‌روویی

- la loi du 29 juillet 1881
- Constitution du 4 octobre 1958
- Constitution du 27 octobre 1946
- The Constitution of the United States of America
- Loi sur la Propriete litteraire et artistique Loi du 11 mars 1957

به‌زمانی کوردی

- یاسای سه‌ندیگای رژژنامه‌نوروسانی کوردستان ژماره (٤) ی سالی ١٩٩٨
- یاسای چاپه‌مه‌نسی هه‌رتمی کوردستان ژماره (١٠) ی سالی ١٩٩٣ ی هه‌موارگراو
- ریتسای ژماره (٣) ی سالی ١٩٩٥ سه‌به‌هت به‌ناسانکردنی جینه‌جیتکردنی یاسای چاپه‌مه‌نیر کوردستان ژماره (١٠) ی سالی ١٩٩٣
- یاسای ده‌سلانی دادوهری هه‌رتمی کوردستان ژماره (١٤) ی سالی ١٩٩٢ ی هه‌موارگراو
- یاسای هه‌موارکردنی یاسای چاپه‌مه‌نسی ژماره (٨) ی سالی ٢٠٠٢
- یاسای حزه‌گانی کوردستان ژماره (١٧) ی سالی ١٩٩٣
- یاسای هه‌موارکردنی یاسای حزه‌گانی کوردستان ژماره (٧) ی سالی ٢٠٠٢
- یاسای سه‌دوقلی خانه‌نشینیه رژژنامه‌نوروسانی کوردستانی عیترلق ژماره ١٣ ی سالی ٢٠٠١

رۆژنامه و گۆننارهكان:

بەزمانی عەرەبی

- ریحارد. آی. بێستید: الحق فی الاطلاع (٩-٤). ترجمة عبدالرزاق عبدالله. مجلة «كولان» العربي العدد (٦٥). تشرين الأول، ٢٠٠١.
- ریحارد. آی. بێستید: الحق فی الاطلاع (٢-٢)، ترجمة عبدالرزاق عبدالله. مجلة «كولان» العربي العدد (٦٦). تشرين الثاني، ٢٠٠١.
- حرية الصحافة: ملحق مجلة الشباب العدد ١. ٥ ديسمبر ١٩٧٢ النص الكامل لمناقشة مجلس الشعب المصري حول حرية الصحافة.
- روبرت. ايج. ابستايروك: «الحقوق والواجبات». ترجمة عبد الرزاق عبدالله. مجلة (كولان) العربي: العدد ٦٤ ايلول ٢٠٠١.
- الاتجاه الاخر: العدد/٥٨ يوم الاحد ٣١/٣/٢٠٠٢.
- جريدة «الاتجاه الاخر» العدد (٦٨) يوم الاحد ٩/٦/٢٠٠٢.
- منصور يوسف علي: مراسلون صحفيون... أم... جواسيس. جريدة «الاتجاه الاخر» السنة الثالثة العدد (٥٣) الاحد ٢/٩٧/٢٠٠٢.
- احمد الشيخ محمود: (كوردستان) اولى الجرائد الكوردية، مجلة (كولان) العربي. العدد (٢٤) ايار ١٩٩٨
- ماكي زانگر جريدة (خهبات) العدد ١٠٥٣ الجمعة ١٩/٢٣/٢٠٠١.
- محناز حيدري: دور الصحافة الكوردية في التنشئة القومية وتوعيتها، والحركة التحررية الكوردية مجلة مهتين العدد ٦٥ حزيران ١٩٩٧.

بەزمانی كوردی

- ماكي زانگر: له كلالهينكهزفهوه بۆ كێزده: رۆژنامهگهڕی كوردی له عێراق. له چیاوه دادهههزێ، بهلام بهوه كوێن دهچیت! گۆنناره (رۆژنامهفانی) ژماره (٦-٧) سالی دووهم (بایز - زستان) سالی ٢٠٠١-٢٠٠٢.
- رۆژنامه «هاوولانی» ژماره (٩٣) رۆژی دووشهمه ٧/١٠/٢٠٠٢.
- رۆژنامه «هاوولانی» ژماره (١٠١) ی رۆژی دووشهمه ٢/١٢/٢٠٠٢.
- محازی حسێن: بێشكهوتن و وابستهیی رۆژنامهگهڕی كوردی كه دهستهلاتێكی بێدهستهلاته. گۆنناره «رهانه» ژماره (٥) ی مایسی ٢٠٠١.
- م. بجهدت ناكهویی: سهرووری یاسا و مافهكانی مرۆڤ. گۆنناره «تهرازووه». بێكێشیی مایهروههرازی كوردستان دهڕههكات. ژماره (١٥) ی مانگی (نيسان-مابیس-هوزدیران) ی سالی ٢٠٠٢.

- گۆلزاری «رۆژنامه‌فانی» ژماره (۶-۷) سالی دووم، پاییز-زستان. ۲۰۰۱-۲۰۰۲، بهرنامه‌ی زیاتر له رایبک، کهنالی الجزیره وهرگترانی رۆژنامه‌فانی
- ۵. شیرزاد نهجار: له دروستکردنی رای گشتیدا دهزگاکانی راگه‌یاندن پۆلی سه‌ره‌کی ده‌بێنا، رۆژنامه‌ی برابته‌ی ژماره ۳۵۹۰ رۆژی پینجهمه ۲۰۰۹/۱۰/۱۱
- ۵. شه‌لیق شه‌زاز: رای گشتی هه‌میشه له دروست بوون و نوێ بوونه‌وه و گۆراندایه، رۆژنامه‌ی «برابته‌ی» ژماره (۳۴۹۹) شه‌مه ۲۰۰۹/۹/۲۹
- کهمال سه‌عدی: نازادیه‌ی رۆژنامه‌گه‌ری یا رۆژنامه‌نووس و رۆژنامه‌ی نازاد، گۆلزاری «هه‌رقه‌م» ژماره (۲۶۹) ۲۰۰۱/۶/۱۵
- : رۆژنامه‌گه‌ری و پاسا، گۆلزاری «رۆژنامه‌فانی» ژماره (۶-۷)ی سالی دووم (پاییز - زستان)ی سالی ۲۰۰۲-۲۰۰۱ی زایینی.
- : یاسای چاپمه‌نیی کوردستان و چه‌ند سه‌رله‌یکه‌، گۆلزاری «پایزمه‌» ژماره (۳)ی سالی یه‌که‌م ۲۰۰۱
- جمعه‌فر شه‌رزای: رۆژنامه‌گه‌ری نازاد له‌نێتران ره‌وایی و ناروه‌وایدا، وهرگترانی: ژاله کهمال، گۆلزاری «رۆژنامه‌فانی» - ژماره (۶-۷) سالی دووم پاییز - زستان ۲۰۰۱-۲۰۰۲
- عه‌بدوللا نه‌جمه‌دین ته‌ها، گۆلزاری «رۆژنامه‌فانی» ژماره (۳)ی سالی یه‌که‌م کۆتایی کاترونی یه‌که‌می سالی ۲۰۰۰
- تو‌ماس نه‌مۆنس: سه‌رکه‌رتو‌نی رۆژنامه‌نووسان له جیهاندا، وهرگترانی لوقمان هه‌ممهن، رۆژنامه‌ی «برابته‌ی» ژماره (۳۵۱۹) دووشه‌مه ۲۰۰۱/۱۰/۲۲
- جۆن. ار. به‌تته‌ر: تبه‌زوه‌کسانی رۆژنامه‌وانی، وهرگترانی هه‌مداک حوسێن، گۆلزاری «رمان» ژماره (۵۹)ی (۵)ی مایسی ۲۰۰۹.

- <http://www.annabau.org/nba47/sahafa.htm23/9/2001>
- <http://www.ahram.org14/10/2001>
- <http://www.arabia.com14/10/2001>
- <http://www.alwatan.comgraphics/2001may/1816/heads/ot6.htm6/10/2001>
- <http://www.aljazra23/9/2001>
- <http://www.almashreq.org/newissue/derasat/sub/1.htm2/12/2001>
- <http://www.arabia.com23/9/2001>
- [arabia.com/life/articlearabic11/11/2001](http://www.arabia.com/life/articlearabic11/11/2001).
- <http://www.ajeeb.com.5/7/2001>
- http://www.tagi.com.news/press/9-9-1-a.htm_yaho24/11/2001
- <http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/0401/ijga0401.htm1/10/2001>
- http://www.alshargalawsat_yarabia24/11/2001
- <http://www.iraq2000.com/press.com1/10/2001>
- <http://www.albayan.co.ae/cge23/9/2001>
- http://www.almashreq.org/new_jissue/derasat/sub/1.htm2/12/2001
- <http://www.ahram.org.feg/arab/ahram23/9/2001>
- <http://www.208.185.82.137/julyof/raqwas11-2htm23/9/2001>
- <http://www.aljazera.net23/9/2001>
- <http://annaban.org/nba47/sahafa.htm23/9/2001>
- <http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/0401/ijga0401.htm1/10/2001>
- http://www.almashreq.org/new_jissue/derasat/sub1.htm24/9/2001
- <http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/0401/ijga/htm.1/10/2001>
- <http://www.anaaba.org/naba46/sahafa.htm29/9/2001>
- <http://www.aljazera.net23/9/2001>
- <http://www.aljazera.net2/12/2001>.
- <http://www.Iraq2000.com/presscom1/10/2001>
- <http://www.sudanow.net/arabic/political/law/apresslaw.htm27/9/2001>.
- 29/9/2001.,http://www.al_jasfoor.net/books/drasat/bohoush
- <http://www.annaban.org/nba47/sahafa.htm23/9/2001>
- <http://www.balagh.com/mtboat/arbc/dro/index.22/9/2001>
- http://www.al_jasfoor.net/books/drasat/bohoush29/9/2001
- <http://www.C.P.J.ORG.News.10/10/2001>
- http://www.al_mashrek.org.2/12/2001
- http://www.al_mashrek.org.4/9/2001

-[-Http://www.almashrek.org.16/7/2001](http://www.almashrek.org.16/7/2001)
 -[-Http://www.almashrek.org.22/11/2001](http://www.almashrek.org.22/11/2001)
 -[-Http://www.almashrek.org.6/11/2001](http://www.almashrek.org.6/11/2001)
 -[-http://www.arabia.com.6/10/2001.](http://www.arabia.com.6/10/2001)
 -[-http://www.ahram.org.eg/faj/act/10c.htm%20http23/9/2001](http://www.ahram.org.eg/faj/act/10c.htm%20http23/9/2001)
 -[-http://www.almashrek.org.22/7/2001](http://www.almashrek.org.22/7/2001)
 -[-http://www.Law.emory.edu/federal](http://www.Law.emory.edu/federal)
 -[-http://www.ahramorg.eg/faj/act22htm29/9/2001](http://www.ahramorg.eg/faj/act22htm29/9/2001)
 -[-http://www.ahramorg.eg/faj/Act22htm29/9/2001](http://www.ahramorg.eg/faj/Act22htm29/9/2001)
 -[-http://www.arabiacom6/10/2001](http://www.arabiacom6/10/2001)
 -[-http://www.usinfo.state.gov/arabic/iran/0807fpir.htm27/9/2001](http://www.usinfo.state.gov/arabic/iran/0807fpir.htm27/9/2001)
 -[-Http://www.almashrek.org.6/11/2001](http://www.almashrek.org.6/11/2001)
 -[-http://www.almashrek.org.17/11/2001](http://www.almashrek.org.17/11/2001)
 -[-http://www.almashrek.org.2/12/2001](http://www.almashrek.org.2/12/2001)
 -[-http://www.almashrek.org.13/9/2001](http://www.almashrek.org.13/9/2001)
 -[-http://www.RCTP.org/new.13/10/2001](http://www.RCTP.org/new.13/10/2001)
 -[-http://www.RCTP.org/new.14/10/2001](http://www.RCTP.org/new.14/10/2001)
 -[-http://www.RCTP.org/new.15/10/2001](http://www.RCTP.org/new.15/10/2001)
 -[-http://www.RCTP.org/new.20/10/2001](http://www.RCTP.org/new.20/10/2001)
 -[-http://www.RCTP.org/new.13/10/2001](http://www.RCTP.org/new.13/10/2001)
 -[-http://www.Ahram.org.14/10/2001](http://www.Ahram.org.14/10/2001)
 -[-http://www.arabia.com.11/11/2001](http://www.arabia.com.11/11/2001)
 -[-http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/0401/ijga/htm.1/10/2001](http://www.usinfo.state.gov/journals/itgic/0401/ijga/htm.1/10/2001)
 -[-Http://www.Alkabar%20jalkaleej.com.11/11/2001](http://www.Alkabar%20jalkaleej.com.11/11/2001)
 -[-Http://www.anaabaa.org.nba46/saha/aham.29/9/2001](http://www.anaabaa.org.nba46/saha/aham.29/9/2001)
 -[-Http://www.arabiacom.24/9/2001](http://www.arabiacom.24/9/2001)
 -[-http://www.aljazeera.net.23/9/2001](http://www.aljazeera.net.23/9/2001)
 -[-http://www.anp.org/arabiadex/aramediapressnethm23/9/2001](http://www.anp.org/arabiadex/aramediapressnethm23/9/2001)
 -[-http://www.almashrekhtm.2/12/2001](http://www.almashrekhtm.2/12/2001)
 -[-http://www.sis.gov.eg/public/yearbook.11/11/2001](http://www.sis.gov.eg/public/yearbook.11/11/2001)
 -[-http://www.arabiacom6/10/2001](http://www.arabiacom6/10/2001)
 -[-http://www.ahram.Org.eg/Laj/act/oc.htm23/9/2001](http://www.ahram.Org.eg/Laj/act/oc.htm23/9/2001)
 -[-http://www.cfp.org.news/documents/vlagltr.htm8/10/2001](http://www.cfp.org.news/documents/vlagltr.htm8/10/2001)
 -[-http://www.cfp.org.news/releases/view.cg.2007.07.31/eggetitx18/10/2001](http://www.cfp.org.news/releases/view.cg.2007.07.31/eggetitx18/10/2001)
 -[-http://www.usinfo.state.gov.journals/itgic/0401/ijga/htm.1/10/2001](http://www.usinfo.state.gov.journals/itgic/0401/ijga/htm.1/10/2001)
 -[-http://www.UN.org.htm9/10/2001](http://www.UN.org.htm9/10/2001)
 -[-http://www.Intiqad.Com.Archive9/1/2002](http://www.Intiqad.Com.Archive9/1/2002)

- Direct iondes Journaux Officiels

LOI du 29 Juillet 1881 (modifiée)

Loi sur la liberté de la presse

CHAPITRE Ier : DE L'IMPRIMERIE ET DE LA LIBRAIRIE.

Article 1

L'imprimerie et la librairie sont libres .

Article 2

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Tout écrit rendu public, à l'exception des ouvrages de ville ou bilboquets, portera l'indication du nom et du domicile de l'imprimeur, à peine, contre celui-ci, de 3750 euros d'amende.

La distribution des imprimés qui ne porteraient pas la mention exigée au paragraphe précédent est interdite et la même peine est applicable .. ceux qui contreviendraient à cette interdiction.

Une peine de six mois d'emprisonnement pourra être prononcée si, dans les douze mois précédents, l'imprimeur a été condamné pour contravention de même nature.

Toutefois, si l'imprimé fait appel à des techniques différentes et nécessite le concours de plusieurs imprimeurs, l'indication du nom et du domicile de l'un d'entre eux est suffisante.

DE L'IMPRIMERIE ET DE LA LIBRAIRIE

Article 3

Abrogé par Loi 19 Mai 1925 ART 22 JORF 27 mai 1925 et Loi 21 Juin 1943 ART 17 JORF 1er juillet 1943.

Article 4

Abrogé par Loi 19 Mai 1925 ART 22 JORF 27 mai 1925 et Loi 21 Juin 1943 art 17 JORF 1er juillet 1943.

CHAPITRE II : DE LA PRESSE PERIODIQUE.

Paragraphe 1er : Du droit de publication, de la gérance, de la déclaration et du dépôt au parquet.

Article 5

Tout journal ou écrit périodique peut être publié, sans autorisation préalable et sans dépôt de cautionnement, après la déclaration prescrite par l'article 7.

Article 6

Modifié par Loi 86-897 1er Aout 1986 art 9 JORF 2 août 1986.

Toute publication de presse doit avoir un directeur de la publication.

Lorsqu'une personne physique est propriétaire ou locataire-gérant d'une entreprise éditrice au sens de la loi n° 86-897 du 1er août 1986 portant réforme du régime juridique de la presse ou en détient la majorité du capital ou des droits de vote, cette personne est directeur de la publication. Dans les autres cas, le directeur de la publication est le représentant légal de l'entreprise éditrice. Toutefois, dans les sociétés anonymes régies par les articles 118 à 150 de la loi 66-537 du 24 juillet 1966 sur les sociétés commerciales, le directeur de la publication est le président du directoire ou le directeur général unique.

Si le directeur de la publication jouit de l'immunité parlementaire dans les conditions prévues à l'article 26 de la Constitution et aux articles 9 et 10 du Protocole du 8 avril 1965 sur les privilèges et immunités des communautés européennes, l'entreprise éditrice doit nommer un codirecteur de la publication choisi parmi les personnes ne bénéficiant pas de l'immunité parlementaire et, lorsque l'entreprise éditrice est une personne morale, parmi les membres du conseil d'administration, du directoire ou les gérants suivant la forme de ladite personne morale.

Le codirecteur de la publication doit être nommé dans le délai d'un mois à compter de la date à partir de laquelle le directeur de la publication bénéficie de l'immunité visée à l'alinéa précédent.

Le directeur et, éventuellement, le codirecteur de la publication doivent être majeurs, avoir la jouissance de leurs droits civils et n'être privés de leurs droits civiques par aucune condamnation judiciaire.

Toutes les obligations légales imposées au directeur de la publication sont applicables au codirecteur de la publication.

(1) NOTA : selon les termes de l'article 22 de la loi 86-897 du 1er août 1986, dans tous les articles de la loi du 29 juillet 1881, les mots "directeur de la publication" sont substitués au mot "gérant".

Article 7

Modifié par Loi 86-897 1er Aout 1986 art 14 JORF 2 août 1986.

Avant la publication de tout journal ou écrit périodique, il sera fait au parquet du procureur de la République, une déclaration contenant :

- 1 :Le titre du journal ou écrit périodique et son mode de publication ;
- 2 :Le nom et la demeure du directeur de la publication et, dans le cas prévu au troisième alinéa de l'article 6, du codirecteur de la publication ;
- 3 :L'indication de l'imprimerie où il doit être imprimé.

Toute mutation dans les conditions ci-dessus énumérées sera déclarée dans les cinq jours qui suivront .

Article 8

Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 art 15 JORF 30 août 1944.

Les déclarations seront faites par écrit, sur papier timbré, et signées du directeur de la publication. Il en sera donné récépissé.

Article 9

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

En cas de contravention aux dispositions prescrites par les articles 6, 7 et 8, le propriétaire, le directeur de la publication et, dans le cas prévu au troisième alinéa de l'article 6, le codirecteur de la publication seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 5e classe. La peine sera applicable à l'imprimeur à défaut du propriétaire ou du directeur ou, dans le cas prévu au troisième alinéa de l'article 6, du codirecteur de la publication.

Le journal ou écrit périodique ne pourra continuer sa publication qu'après avoir rempli les formalités ci-dessus prescrites, à peine, si la publication irrégulière continue, de l'amende prévue pour les contraventions de la 4e classe prononcée solidairement contre les mêmes personnes, pour chaque numéro publié à partir du jour de la prononciation du jugement de condamnation, si ce jugement est contradictoire, et du troisième jour qui suivra sa notification, s'il a été rendu par défaut ; et ce, nonobstant opposition ou appel, si l'exécution provisoire est ordonnée.

Le condamné, même par défaut, peut interjeter appel. Il sera statué par la cour dans le délai de trois jours.

Article 10

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

Au moment de la publication de chaque feuille ou livraison du journal ou écrit périodique, il sera remis au parquet du procureur de la République, ou à la mairie dans les villes où il n'y a pas de tribunal de grande instance, deux exemplaires signés du directeur de la publication.

Dix exemplaires devront, dans les mêmes conditions, être déposés au ministère de l'information pour Paris et le département de la Seine et pour les autres départements à la préfecture, à la sous-préfecture ou à la mairie, dans les villes qui ne sont ni chefs-lieux de département ni chefs-lieux d'arrondissement.

Chacun de ces dépôts sera effectué sous peine de l'amende prévue pour les contraventions de la 4e classe contre le directeur de la publication.

Article 11

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

Le nom du directeur de la publication sera imprimé au bas de tous les exemplaires, à peine contre l'imprimeur de l'amende prévue pour les contraventions de la 4e classe par chaque numéro publié en contravention de la présente disposition.

Paragraphe 2 : Des rectifications.

Article 12

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le directeur de la publication sera tenu d'insérer gratuitement, en tête du prochain numéro du journal ou écrit périodique, toutes les rectifications qui lui seront adressées par un dépositaire de l'autorité publique, au sujet des actes de sa fonction qui auront été inexactement rapportés par ledit journal ou écrit périodique .

Toutefois, ces rectifications ne dépasseront pas le double de l'article auquel elles répondront.

En cas de contravention, le directeur de la publication sera puni de 3750 euros d'amende.

Article 13

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le directeur de la publication sera tenu d'insérer dans les trois jours de leur réception, les réponses de toute personne nommée ou désignée dans le journal ou écrit périodique quotidien sous peine de 3750 euros d'amende sans préjudice des autres peines et dommages-intérêts auxquels l'article pourrait donner lieu .

En ce qui concerne les journaux ou écrits périodiques non quotidiens, le directeur de la publication, sous les mêmes sanctions, sera tenu d'insérer la réponse dans le numéro qui suivra le surlendemain de la réception.

Cette insertion devra être faite à la même place et en mêmes caractères que l'article qui l'aura provoquée, et sans aucune intercalation.

Non compris l'adresse, les salutations, les réquisitions d'usage et la signature qui ne seront jamais comptées dans la réponse, celle-ci sera limitée à la longueur de l'article qui l'aura provoquée. Toutefois, elle pourra atteindre cinquante lignes, alors même que cet article serait d'une longueur moindre, et elle ne pourra dépasser deux cents lignes, alors même que cet article serait d'une longueur supérieure. Les dispositions ci-dessus s'appliquent aux répliques, lorsque le journaliste aura accompagné la réponse de nouveaux commentaires.

La réponse sera toujours gratuite. Le demandeur en insertion ne pourra excéder les limites fixées au paragraphe précédent en offrant de payer le surplus.

La réponse ne sera exigible que dans l'édition ou les éditions où aura paru l'article.

Sera assimilé au refus d'insertion, et puni des mêmes peines, sans préjudice de l'action en dommages-intérêts, le fait de publier, dans la région desservie par les éditions ou l'édition ci-dessus, une édition spéciale d'où serait retranchée la réponse que le numéro correspondant du journal était tenu de reproduire.

Le tribunal prononcera, dans les dix jours de la citation, sur la plainte en refus d'in-

sersion. Il pourra décider que le jugement ordonnant l'insertion, mais en ce qui concerne l'insertion seulement, sera exécutoire sur minute, nonobstant opposition ou appel. S'il y a appel, il y sera statué dans les dix jours de la déclaration, faite au greffe.

Pendant toute période électorale, le délai de trois jours prévu pour l'insertion par le paragraphe 1er du présent article sera, pour les journaux quotidiens, réduit à vingt-quatre heures. La réponse devra être remise six heures au moins avant le tirage du journal dans lequel elle devra paraître. Dès ouverture de la période électorale, le directeur de la publication du journal sera tenu de déclarer au parquet, sous les peines édictées au paragraphe 1er, l'heure à laquelle, pendant cette période, il entend fixer le tirage de son journal. Le délai de citation sur refus d'insertion sera réduit à vingt-quatre heures, sans augmentation pour les distances, et la citation pourra même être délivrée d'heure à heure sur ordonnance spéciale rendue par le président du tribunal. Le jugement ordonnant l'insertion sera exécutoire, mais en ce qui concerne cette insertion seulement, sur minute, nonobstant opposition ou appel.

Si l'insertion ainsi ordonnée n'est pas faite dans le délai qui est fixé par le présent alinéa et qui prendra cours à compter du prononcé du jugement, le directeur de la publication sera passible de trois mois d'emprisonnement et de 3750 euros d'amende.

L'action en insertion forcée se prescrira après trois mois révolus, à compter du jour où la publication aura eu lieu.

Sans préjudice de l'application de l'alinéa précédent, toute personne nommée ou désignée dans un journal ou écrit périodique à l'occasion de l'exercice de poursuites pénales peut également exercer l'action en insertion forcée, dans le délai de trois mois à compter du jour où la décision de non-lieu dont elle fait l'objet est intervenue ou celle de relaxe ou d'acquiescement la mettant expressément ou non hors de cause est devenue définitive.

Article 13-1

Créé par Loi 90-615 13 Juillet 1990 art 7 JORF 14 juillet 1990.

Le droit de réponse prévu par l'article 13 pourra être exercé par les associations remplissant les conditions prévues par l'article 48-1, lorsqu'une personne ou un groupe de personnes auront, dans un journal ou écrit périodique, fait l'objet d'imputations susceptibles de porter atteinte à leur honneur ou à leur réputation à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnique, une nation, une race ou une religion déterminée.

Toutefois, quand la mise en cause concernera des personnes considérées individuellement, l'association ne pourra exercer le droit de réponse que si elle justifie avoir reçu leur accord.

Aucune association ne pourra requérir l'insertion d'une réponse en application du présent article dès lors qu'aura été publiée une réponse à la demande d'une des associations remplissant les conditions prévues par l'article 48-1.

Paragraphe 3 : Des journaux ou écrits périodiques étrangers.

Article 14

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La circulation, la distribution ou la mise en vente en France des journaux ou écrits, périodiques ou non, rédigés en langue étrangère, peut être interdite par décision du ministre de l'intérieur.

Cette interdiction peut également être prononcée à l'encontre des journaux et écrits de provenance étrangère rédigés en langue française, imprimés à l'étranger ou en France.

Lorsqu'elles sont faites sciemment, la mise en vente, la distribution ou la reproduction des journaux et écrits interdits sont punies d'un an d'emprisonnement et de 4500 euros d'amende.

Il en est de même de la reprise de la publication d'un journal ou d'un écrit interdit, sous un titre différent. Toutefois, en ce cas, l'amende est portée à 9000 euros.

Il est procédé à la saisie administrative des exemplaires et des reproductions de journaux et écrits interdits et de ceux qui en reprennent la publication sous un titre différent.

CHAPITRE III : DE L'AFFICHAGE, DU COLPORTAGE ET DE LA VENTE SUR LA VOIE PUBLIQUE.

Paragraphe 1er : De l'affichage.

Article 15

Modifié par Loi 69-1067 28 Novembre 1969.

Dans chaque commune, le maire, désignera, par arrêté, les lieux exclusivement destinés à recevoir les affiches des lois et autres actes de l'autorité publique.

Il est interdit d'y placarder des affiches particulières.

Les affiches des actes émanés de l'autorité seront seules imprimées sur papier blanc. Toutefois, est licite l'usage du papier blanc pour l'impression d'affiches publicitaires lorsque celles-ci sont recouvertes de caractères ou d'illustrations de couleur et lorsque toute confusion, soit dans le texte, soit dans la présentation matérielle, est impossible avec les affiches administratives.

Toute contravention aux dispositions du présent article sera punie des peines portées en l'article 2.

Article 16

Les professions de foi, circulaires et affiches électorales pourront être placardées, à l'exception des emplacements réservés par l'article précédent, sur tous les édifices publics autres que les édifices consacrés au culte, et particulièrement aux abords des

salles de scrutin.

Article 17

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 1 et 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

Ceux qui auront enlevé, déchiré, recouvert ou altéré par un procédé quelconque, de manière à les travestir ou à les rendre illisibles, les affiches apposées par ordre de l'Administration dans les emplacements à ce réservés, seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 2e classe.

Si le fait a été commis par un fonctionnaire ou un agent de l'autorité publique, la peine sera de l'amende prévue pour les contraventions de la 4e classe.

Seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 2e classe ceux qui auront enlevé, déchiré, recouvert ou altéré par un procédé quelconque, de manière à les travestir ou à les rendre illisibles, des affiches électorales émanant de simples particuliers, apposées ailleurs que sur les propriétés de ceux qui auront commis cette lacération ou altération.

La peine sera de l'amende prévue pour les contraventions de la 4e classe, si le fait a été commis par un fonctionnaire ou agent de l'autorité publique, à moins que les affiches n'aient été apposées dans les emplacements réservés par l'article 15.

Paragraphe 2 : Du colportage et de la vente sur la voie publique.

Article 18

Quiconque voudra exercer la profession de colporteur ou de distributeur sur la voie publique ou tout autre lieu public ou privé, de livres, écrits, brochures, journaux, dessins, gravures, lithographies et photographies, sera tenu d'en faire la déclaration à la préfecture du département où il a son domicile .

Toutefois, en ce qui concerne les journaux et autres feuilles périodiques, la déclaration pourra être faite, soit à la mairie de la commune dans laquelle doit se faire la distribution, soit à la sous-préfecture. Dans ce dernier cas, la déclaration produira son effet pour toutes les communes de l'arrondissement.

Article 19

La déclaration contiendra les nom, prénoms, profession, domicile, âge et lieu de naissance du déclarant.

Il sera délivré immédiatement et sans frais au déclarant un récépissé de sa déclaration.

Article 20

La distribution et le colportage accidentels ne sont assujettis à aucune déclaration.

Article 21

Modifié par Décret 93-726 29 Mars 1993 art 1 et 2 JORF 30 mars 1993 en vigueur le 1er mars 1994.

L'exercice de la profession de colporteur ou de distributeur sans déclaration préalable, la fausseté de la déclaration, le défaut de présentation à toute réquisition du récépissé constituent des contraventions.

Les contrevenants seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 3e classe.

Article 22

Les colporteurs et distributeurs pourront être poursuivis conformément au droit commun, s'ils ont sciemment colporté ou distribué des livres, écrits, brochures, journaux, dessins, gravures, lithographies et photographies, présentant un caractère délictueux, sans préjudice des cas prévus à l'article 42 .

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 1er : Provocation aux crimes et délits.

Article 23

Modifié par Loi 85-1317 13 Décembre 1985 art 18-1 JORF 24 décembre 1985.

Seront punis comme complices d'une action qualifiée crime ou délit ceux qui, soit par des discours, cris ou menaces proférés dans des lieux ou réunions publics, soit par des écrits, imprimés, dessins, gravures, peintures, emblèmes, images ou tout autre support de l'écrit, de la parole ou de l'image vendus ou distribués, mis en vente ou exposés dans des lieux ou réunions publics, soit par des placards ou des affiches exposés au regard du public, soit par tout moyen de communication audiovisuelle, auront directement provoqué l'auteur ou les auteurs à commettre ladite action, si la provocation a été suivie d'effet .

Cette disposition sera également applicable lorsque la provocation n'aura été suivie que d'une tentative de crime prévue par l'article 2 du code pénal .

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 1er : Provocation aux crimes et délits.

Article 24

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Seront punis de cinq ans d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende ceux qui, par l'un des moyens énoncés à l'article précédent, auront directement provoqué, dans le cas où cette provocation n'aurait pas été suivie d'effet, à commettre l'une des infractions suivantes :

1) Les atteintes volontaires à la vie, les atteintes volontaires à l'intégrité de la personne et les agressions sexuelles, définies par le livre II du code pénal ;

2 : Les vols, les extorsions et les destructions, dégradations et détériorations volontaires dangereuses pour les personnes, définis par le livre III du code pénal.

Ceux qui, par les mêmes moyens, auront directement provoqué à l'un des crimes et délits portant atteinte aux intérêts fondamentaux de la nation prévus par le titre Ier du livre IV du code pénal, seront punis des mêmes peines.

Seront punis de la même peine ceux qui, par l'un des moyens énoncés en l'article 23, auront fait l'apologie des crimes visés au premier alinéa, des crimes de guerre, des crimes contre l'humanité ou des crimes et délits de collaboration avec l'ennemi.

Seront punis des peines prévues par l'alinéa 1er ceux qui, par les mêmes moyens, auront provoqué directement aux actes de terrorisme prévus par le titre II du livre IV du code pénal, ou qui en auront fait l'apologie.

Tous cris ou chants séditieux proférés dans les lieux ou réunions publics seront punis de l'amende prévue pour les contraventions de la 4e classe.

Ceux qui, par l'un des moyens énoncés à l'article 23, auront provoqué à la discrimination, à la haine ou à la violence à l'égard d'une personne ou d'un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée, seront punis d'un an d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende ou de l'une de ces deux peines seulement.

En cas de condamnation pour l'un des faits prévus par l'alinéa précédent, le tribunal pourra en outre ordonner :

1 : Sauf lorsque la responsabilité de l'auteur de l'infraction est retenue sur le fondement de l'article 42 et du premier alinéa de l'article 43 de la présente loi ou des trois premiers alinéas de l'article 93-3 de la loi n° 86-1067 du 29 juillet 1982 sur la communication audiovisuelle, la privation des droits énumérés aux 2 et 3 de l'article 131-26 du code pénal pour une durée de cinq ans au plus ;

2 : L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 1er : Provocation aux crimes et délits.

Article 24 bis

Modifié par Loi 92-1336 16 Décembre 1992 art 247 JORF 23 décembre 1992 en vigueur le 1er mars 1994.

Seront punis des peines prévues par le sixième alinéa de l'article 24 ceux qui auront contesté, par un des moyens énoncés à l'article 23, l'existence d'un ou plusieurs crimes contre l'humanité tels qu'ils sont définis par l'article 6 du statut du tribunal militaire international annexé à l'accord de Londres du 8 août 1945 et qui ont été commis soit par les membres d'une organisation déclarée criminelle en application

de l'article 9 dudit statut, soit par une personne reconnue coupable de tels crimes par une juridiction française ou internationale.

Le tribunal pourra en outre ordonner :

1) L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

PROVOCATION AUX CRIMES ET DELITS

Article 25

Modifié par Loi 12 Décembre 1893 Bulletin Lois N°1585 p 905.

Modifié par Ordonnance 6 Mai 1944 JORF ALGER 20 mai 1944 rectificatif p 418.

Modifié par Loi 52-1350 19 Décembre 1952 JORF 20 décembre 1952.

Abrogé par Loi 92-1336 16 Décembre 1992 art 248 JORF 23 décembre 1992 en vigueur le 1er mars 1994.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 2 : Délits contre la chose publique.

Article 26

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'offense au Président de la République par l'un des moyens énoncés dans l'article 23 est punie d'une amende de 45000 euros.

Les peines prévues à l'alinéa précédent sont applicables à l'offense à la personne qui exerce tout ou partie des prérogatives du Président de la République.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 2 : Délits contre la chose publique.

Article 27

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La publication, la diffusion ou la reproduction, par quelque moyen que ce soit, de nouvelles fausses, de pièces fabriquées, falsifiées ou mensongèrement attribuées à des tiers lorsque, faite de mauvaise foi, elle aura troublé la paix publique, ou aura été susceptible de la troubler, sera punie d'une amende de 45000 euros.

Les mêmes faits seront punis 135000 euros d'amende, lorsque la publication, la diffusion ou la reproduction faite de mauvaise foi sera de nature à ébranler la discipline ou le moral des armées ou à entraver l'effort de guerre de la Nation.

CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

DELITS CONTRE LA CHOSE PUBLIQUE

Article 28

Abrogé par Décret-loi 29 Juillet 1939 ART 129 JORF 3 août 1939.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 29

Toute allégation ou imputation d'un fait qui porte atteinte à l'honneur ou à la considération de la personne ou du corps auquel le fait est imputé est une diffamation . La publication directe ou par voie de reproduction de cette allégation ou de cette imputation est punissable, même si elle est faite sous forme dubitative ou si elle vise une personne ou un corps non expressément nommés, mais dont l'identification est rendue possible par les termes des discours, cris, menaces, écrits ou imprimés, placards ou affiches incriminés.

Toute expression outrageante, termes de mépris ou invective qui ne renferme l'imputation d'aucun fait est une injure .

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 30

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La diffamation commise par l'un des moyens énoncés en l'article 23 envers les cours, les tribunaux, les armées de terre, de mer ou de l'air, les corps constitués et les administrations publiques, sera punie d'une amende de 45000 euros.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 31

Sera punie de la même peine , la diffamation commise par les mêmes moyens, à raison de leurs fonctions ou de leur qualité, envers un ou plusieurs membres du ministère, un ou plusieurs membres de l'une ou de l'autre Chambre , un fonctionnaire public, un dépositaire ou agent de l'autorité publique, un ministre de l'un des cultes salariés par l'Etat, un citoyen chargé d'un service ou d'un mandat public temporaire ou permanent, un juré ou un témoin, à raison de sa déposition.

La diffamation contre les mêmes personnes concernant la vie privée relève de l'ar-

Article 32 ci-après.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 32

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La diffamation commise envers les particuliers par l'un des moyens énoncés en l'article 23 sera punie d'une amende de 12000 euros.

La diffamation commise par les mêmes moyens envers une personne ou un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée sera punie d'un an d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende ou de l'une de ces deux peines seulement .

En cas de condamnation pour l'un des faits prévus par l'alinéa précédent, le tribunal pourra en outre ordonner :

1 L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 33

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'injure commise par les mêmes moyens envers les corps ou les personnes désignés par les articles 30 et 31 de la présente loi sera punie d'une amende de 12000 euros.

L'injure commise de la même manière envers les particuliers, lorsqu'elle n'aura pas été précédée de provocations, sera punie d'une amende de 12000 euros.

Sera punie de six mois d'emprisonnement et de 22500 euros d'amende l'injure commise, dans les conditions prévues à l'alinéa précédent, envers une personne ou un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée .

En cas de condamnation pour l'un des faits prévus par l'alinéa précédent, le tribunal pourra en outre ordonner :

1 L'affichage ou la diffusion de la décision prononcée dans les conditions prévues par l'article 131-35 du code pénal.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA

PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 34

Modifié par Loi 29 Septembre 1919 JORF 1er octobre 1919.

Les articles 29, 30 et 31 ne seront applicables aux diffamations ou injures dirigées contre la mémoire des morts que dans le cas où les auteurs de ces diffamations ou injures auraient eu l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants.

Que les auteurs des diffamations ou injures aient eu ou non l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants, ceux-ci pourront user, dans les deux cas, du droit de réponse prévu par l'article 13.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 35

Modifié par Loi 98-468 17 Juin 1998 art 44 JORF 18 juin 1998.

La vérité du fait diffamatoire, mais seulement quand il est relatif aux fonctions, pourra être établie par les voies ordinaires, dans le cas d'imputations contre les corps constitués, les armées de terre, de mer ou de l'air, les administrations publiques et contre toutes les personnes énumérées dans l'article 31.

La vérité des imputations diffamatoires et injurieuses pourra être également établie contre les directeurs ou administrateurs de toute entreprise industrielle, commerciale ou financière, faisant publiquement appel à l'épargne ou au crédit.

La vérité des faits diffamatoires peut toujours être prouvée, sauf :

- a) Lorsque l'imputation concerne la vie privée de la personne ;
- b) Lorsque l'imputation se réfère à des faits qui remontent à plus de dix années ;
- c) Lorsque l'imputation se réfère à un fait constituant une infraction amnistiée ou prescrite, ou qui a donné lieu à une condamnation effacée par la réhabilitation ou la révision ;

Les deux alinéas a et b qui précèdent ne s'appliquent pas lorsque les faits sont prévus et réprimés par les articles 222-23 à 222-32 et 227-22 à 227-27 du code pénal et ont été commis contre un mineur.

Dans les cas prévus aux deux paragraphes précédents, la preuve contraire est réservée. Si la preuve du fait diffamatoire est rapportée, le prévenu sera renvoyé des fins de la plainte.

Dans toute autre circonstance et envers toute autre personne non qualifiée, lorsque le fait imputé est l'objet de poursuites commencées à la requête du ministère public,

ou d'une plainte de la part du prévenu, il sera, durant l'instruction qui devra avoir lieu, sursis à la poursuite et au jugement du délit de diffamation.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 35 bis

Créé par Ordonnance 6 Mai 1944 JORF ALGER 20 mai 1944 rectificatif p 418.

Toute reproduction d'une imputation qui a été jugée diffamatoire sera réputée faite de mauvaise foi, sauf preuve contraire par son auteur .

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3 : Délits contre les personnes.

Article 35 ter

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

I - Lorsqu'elle est réalisée sans l'accord de l'intéressé, la diffusion, par quelque moyen que ce soit et quel qu'en soit le support, de l'image d'une personne identifiée ou identifiable mise en cause à l'occasion d'une procédure pénale mais n'ayant pas fait l'objet d'un jugement de condamnation et faisant apparaître, soit que cette personne porte des menottes ou entraves, soit qu'elle est placée en détention provisoire, est punie de 15000 euros d'amende.

II - Est puni de la même peine le fait :

- soit de réaliser, de publier ou de commenter un sondage d'opinion, ou toute autre consultation, portant sur la culpabilité d'une personne mise en cause à l'occasion d'une procédure pénale ou sur la peine susceptible d'être prononcée à son encontre;
- soit de publier des indications permettant d'avoir accès à des sondages ou consultations visés à l'alinéa précédent.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 3: Délits contre les personnes.

Article 35 quater

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La diffusion, par quelque moyen que ce soit et quel qu'en soit le support, de la reproduction des circonstances d'un crime ou d'un délit, lorsque cette reproduction porte gravement atteinte à la dignité d'une victime et qu'elle est réalisée sans l'accord de cette dernière, est punie de 15000 euros d'amende.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA

PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 4 : Délits contre les chefs d'Etat et agents diplomatiques étrangers.

Article 36

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'offense commise publiquement envers les chefs d'Etats étrangers, les chefs de gouvernements étrangers et les ministres des affaires étrangères d'un gouvernement étranger sera punie d'une amende de 45000 euros.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 4 : Délits contre les chefs d'Etat et agents diplomatiques étrangers.

Article 37

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'outrage commis publiquement envers les ambassadeurs et ministres plénipotentiaires, envoyés, chargés d'affaires ou autres agents diplomatiques accrédités près du gouvernement de la République, sera puni d'une amende de 45000 euros.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 38

Modifié par Loi 2001-539 25 Juin 2001 art 22 JORF 25 juin 2001.

Il est interdit de publier les actes d'accusation et tous autres actes de procédure criminelle ou correctionnelle avant qu'ils aient été lus en audience publique et ce, sous peine de l'amende prévue pour les contraventions de la 4e classe.

Sans préjudice des dispositions de l'article 15 du code pénal, il est interdit, sous la même peine, de publier aucune information relative aux travaux et délibérations du conseil supérieur de la magistrature, à l'exception des informations concernant les audiences publiques et les décisions publiques rendues en matière disciplinaire à l'encontre des magistrats. Pourront toutefois être publiées les informations communiquées par le président ou le vice-président dudit conseil.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 38 ter

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Dès l'ouverture de l'audience des juridictions administratives ou judiciaires, l'em-

ploi de tout appareil permettant d'enregistrer, de fixer ou de transmettre la parole ou l'image est interdit. Le président fait procéder à la saisie de tout appareil et du support de la parole ou de l'image utilisés en violation de cette interdiction.

Toutefois, sur demande présentée avant l'audience, le président peut autoriser des prises de vues quand les débats ne sont pas commencés et à la condition que les parties ou leurs représentants et le ministère public y consentent.

Toute infraction aux dispositions du présent article sera punie de 4500 euros d'amende. Le tribunal pourra en outre prononcer la confiscation du matériel ayant servi à commettre l'infraction et du support de la parole ou de l'image utilisé.

Est interdite, sous les mêmes peines, la cession ou la publication, de quelque manière et par quelque moyen que ce soit, de tout enregistrement ou document obtenu en violation des dispositions du présent article.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Il est interdit de rendre compte des procès en diffamation dans les cas prévus aux paragraphes a, b et c de l'article 35 de la présente loi. Il est pareillement interdit de rendre compte des débats et de publier des pièces de procédures concernant les questions de filiation, actions à fins de subsides, procès en divorce, séparation de corps et nullités de mariage, procès en matière d'avortement. Cette interdiction ne s'applique pas au dispositif des décisions, qui peut toujours être publié.

Les dispositions qui précèdent ne s'appliquent pas aux publications techniques à condition que soit respecté l'anonymat des parties.

Dans toutes affaires civiles, les cours et tribunaux pourront interdire le compte rendu du procès.

Il est également interdit de rendre compte des délibérations intérieures, soit des jurys, soit des cours et tribunaux.

Toute infraction à ces dispositions sera punie de 13500 euros d'amende.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 bis

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Est puni de 15000 euros d'amende le fait de diffuser, de quelque manière que ce

soit, des informations relatives à l'identité ou permettant l'identification :

- d'un mineur ayant quitté ses parents, son tuteur, la personne ou l'institution qui était chargée de sa garde ou à laquelle il était confié ;
- d'un mineur délaissé dans les conditions mentionnées aux articles 227-1 et 227-2 du code pénal ;
- d'un mineur qui s'est suicidé ;
- d'un mineur victime d'une infraction.

Les dispositions du présent article ne sont pas applicables lorsque la publication est réalisée à la demande des personnes ayant la garde du mineur ou des autorités administratives ou judiciaires.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 ter

Modifié par Loi 92-1336 16 Décembre 1992 art 322 JORF 23 décembre 1992 en vigueur le 1er mars 1994.

Abrogé par Loi 2000-516 15 Juin 2000 art 99 JORF 16 juin 2000.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 quater

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Il est interdit, moins de trente ans après la mort de l'adopté, de publier par le livre, la presse, la radiodiffusion, le cinématographe ou de quelque manière que ce soit, une information relative à la filiation d'origine d'une personne ayant fait l'objet d'une adoption plénière.

Les infractions à la disposition qui précède sont punies de 6000 euros d'amende ; en cas de récidive un emprisonnement de deux ans pourra être prononcé.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 quinquies

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le fait de diffuser, par quelque moyen que ce soit et quel qu'en soit le support, des renseignements concernant l'identité d'une victime d'une agression ou d'une atteinte sexuelles ou l'image de cette victime lorsqu'elle est identifiable est puni de 15000 eu-

rus d'amende.

Les dispositions du présent article ne sont pas applicables lorsque la victime a donné son accord écrit.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 39 sexies

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le fait de révéler, par quelque moyen d'expression que ce soit, l'identité des fonctionnaires de la police nationale, de militaires de la gendarmerie nationale ou d'agents des douanes appartenant à des services ou unités désignés par arrêté du ministre intéressé et dont les missions exigent, pour des raisons de sécurité, le respect de l'anonymat, est puni d'une amende de 15000 euros.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 40

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Il est interdit d'ouvrir ou d'annoncer publiquement des souscriptions ayant pour objet d'indemniser des amendes, frais et dommages-intérêts prononcés par des condamnations judiciaires, en matière criminelle et correctionnelle, sous peine de six mois d'emprisonnement et de 45000 euros d'amende, ou de l'une de ces deux peines seulement.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 41

Modifié par Loi 82-506 15 Juin 1982 ART 5 JORF 16 juin 1982.

Ne donneront ouverture à aucune action les discours tenus dans le sein de l'Assemblée nationale ou du Sénat ainsi que les rapports ou toute autre pièce imprimée par ordre de l'une de ces deux assemblées.

Ne donnera lieu à aucune action le compte rendu des séances publiques des assemblées visées à l'alinéa ci-dessus fait de bonne foi dans les journaux.

Ne donneront lieu à aucune action en diffamation, injure ou outrage, ni le compte rendu fidèle fait de bonne foi des débats judiciaires, ni les discours prononcés ou les écrits produits devant les tribunaux.

Pourront néanmoins les juges, saisis de la cause et statuant sur le fond, prononcer la suppression des discours injurieux, outrageants ou diffamatoires, et condamner qui il appartiendra à des dommages-intérêts.

Pourront toutefois les faits diffamatoires étrangers à la cause donner ouverture, soit à l'action publique, soit à l'action civile des parties, lorsque ces actions leur auront été réservées par les tribunaux, et, dans tous les cas, à l'action civile des tiers.

CHAPITRE IV : DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.

Paragraphe 5 : Publications interdites, immunités de la défense.

Article 41-1

Créé par Loi 85-1317 13 Décembre 1985 art 18 II JORF 24 décembre 1985.

Pour l'application des dispositions des paragraphes 4 et 5 du présent chapitre, la communication audiovisuelle est regardée comme un mode de publication.

CHAPITRE V : DES POURSUITES ET DE LA REPRESSION.

Paragraphe 1er : Des personnes responsables de crimes et délits commis par la voie de la presse.

Article 42

Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 ART 15 JORF 30 août 1944.

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 ART 4 JORF 26 mars 1952.

Seront passibles, comme auteurs principaux des peines qui constituent la répression des crimes et délits commis par la voie de la presse, dans l'ordre ci-après, savoir :

1 : Les directeurs de publications ou éditeurs, quelles que soient leurs professions ou leurs dénominations, et, dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, de les codirecteurs de la publication :

2 : A leur défaut, les auteurs ;

3 : A défaut des auteurs, les imprimeurs ;

4 : A défaut des imprimeurs, les vendeurs, les distributeurs et afficheurs.

Dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, la responsabilité subsidiaire des personnes visées aux paragraphes 2, 3 et 4 du présent article joue comme s'il n'y avait pas de directeur de la publication, lorsque, contrairement aux dispositions de la présente loi, un codirecteur de la publication n'a pas été désigné.

Article 43

Modifié par Ordonnance 26 Aout 1944 art 15 JORF 30 août 1944.

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 art 5 JORF 26 mars 1952

Lorsque les directeurs ou codirecteurs de la publication ou les éditeurs sernt en cause, les auteurs seront poursuivis comme complices.

Pourront l'être, au même titre et dans tous les cas, les personnes auxquelles l'article

60 du Code pénal pourrait s'appliquer. Ledit article ne pourra s'appliquer aux imprimeurs pour faits d'impression, sauf dans le cas et les conditions prévus par l'article 107 du Code pénal sur les attroupements ou, à défaut de codirecteur de la publication, dans le cas prévu au deuxième alinéa de l'article 6.

Toutefois, les imprimeurs pourront être poursuivis comme complices si l'irresponsabilité pénale du directeur ou du codirecteur de la publication était prononcée par les tribunaux. En ce cas, les poursuites sont engagées dans les trois mois du délit ou, au plus tard, dans les trois mois de la constatation judiciaire de l'irresponsabilité du directeur ou du codirecteur de la publication.

Article 44

Modifié par Loi 52-336 25 Mars 1952 ART 6 JORF 26 mars 1952.

Les propriétaires des journaux ou écrits périodiques sont responsables des condamnations pénales prononcées au profit des tiers contre les personnes désignées dans les deux articles précédents, conformément aux dispositions des articles 1382, 1383, 1384 du Code civil.

Dans les cas prévus au deuxième alinéa de l'article 6, le recouvrement des amendes et dommages-intérêts pourra être poursuivi sur l'actif de l'entreprise.

Article 45

Modifié par Loi 16 Mars 1893.

Modifié par Loi 10 Janvier 1936 JORF 12 janvier 1936.

Les infractions aux lois sur la presse sont déferées aux tribunaux correctionnels sauf :

- a) Dans les cas prévus par l'article 23 en cas de crime;
- b) Lorsqu'il s'agit de simples contraventions.

Article 46

L'action civile résultant des délits de diffamation prévus et punis par les articles 30 et 31 ne pourra, sauf dans les cas de décès de l'auteur du fait incriminé ou d'amnistie, être poursuivie séparément de l'action publique.

Paragraphe 2 : De la procédure.

Article 47

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

La poursuite des délits et contraventions de police commis par la voie de la presse ou par tout autre moyen de publication aura lieu d'office et à la requête du ministère public sous les modifications ci-après.

Article 48

Modifié par Loi 2000-516 15 Juin 2000 art 98 et 100 JORF 16 juin 2000.

1 : Dans le cas d'injure ou de diffamation envers les cours, tribunaux et autres corps indiqués en l'article 30, la poursuite n'aura lieu que sur une délibération prise par

eux en assemblée générale et requérant les poursuites, ou, si le corps n'a pas d'assemblée générale, sur la plainte du chef du corps ou du ministre duquel ce corps relève ;

1 bis Dans les cas d'injure et de diffamation envers un membre du Gouvernement, la poursuite aura lieu sur sa demande adressée au ministre de la justice ;

2 : Dans le cas d'injure ou de diffamation envers un ou plusieurs membres de l'une ou de l'autre Chambre, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte de la personne ou des personnes intéressées ;

3 : Dans le cas d'injure ou de diffamation envers les fonctionnaires publics, les dépositaires ou agents de l'autorité publique autres que les ministres et envers les citoyens chargés d'un service ou d'un mandat public, la poursuite aura lieu, soit sur leur plainte, soit d'office sur la plainte du ministre dont ils relèvent ;

4 : Dans le cas de diffamation envers un juré ou un témoin, délit prévu par l'article 31, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte du juré ou du témoin qui se prétendra diffamé ;

5 : Dans le cas d'offense envers les chefs d'Etat ou d'outrage envers les agents diplomatiques étrangers, la poursuite aura lieu sur leur demande adressée au ministre des affaires étrangères et par celui-ci au ministre de la justice ;

6 : Dans le cas de diffamation envers les particuliers prévu par l'article 32 et dans le cas d'injure prévu par l'article 33, paragraphe 2, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte de la personne diffamée ou injuriée. Toutefois, la poursuite, pourra être exercée d'office par le ministère public lorsque la diffamation ou l'injure aura été commise envers une personne ou un groupe de personnes à raison de leur origine ou de leur appartenance ou de leur non-appartenance à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée ;

7 : Dans le cas de diffusion de l'image d'une personne menottée ou entravée prévue par l'article 35 ter, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte de la personne intéressée ;

8 : Dans le cas d'atteinte à la dignité de la victime prévue par l'article 35 quater, la poursuite n'aura lieu que sur la plainte de la victime.

En outre, dans les cas prévus par les 2e, 3e, 4e, 5e, 6e, 7e et 8e ci-dessus, ainsi que dans les cas prévus aux articles 13 et 39 quinquies de la présente loi, la poursuite pourra être exercée à la requête de la partie lésée.

Article 48-1

Modifié par Loi 2001-434 21 Mai 2001 art 5 JORF 23 mai 2001.

Toute association régulièrement déclarée depuis au moins cinq ans à la date des faits, se proposant, par ses statuts, de défendre la mémoire des esclaves et l'honneur de leurs descendants, de combattre le racisme ou d'assister les victimes de discrimination fondée sur leur origine nationale, ethnique, raciale ou religieuse, peut ex-

exercer les droits reconnus à la partie civile en ce qui concerne les infractions prévues par les articles 24 (dernier alinéa), 32 (alinéa 2) et 33 (alinéa 3), de la présente loi.

Toutefois, quand l'infraction aura été commise envers des personnes considérées individuellement, l'association ne sera recevable dans son action que si elle justifie avoir reçu l'accord de ces personnes.

Article 48-2

Créé par Loi 90-615 13 Juillet 1990 art 13 JORF 14 juillet 1990.

Toute association régulièrement déclarée depuis au moins cinq ans à la date des faits, qui se propose, par ses statuts, de défendre les intérêts moraux et l'honneur de la Résistance ou des déportés peut exercer les droits reconnus à la partie civile en ce qui concerne l'apologie des crimes de guerre, des crimes contre l'humanité ou des crimes ou délits de collaboration avec l'ennemi et en ce qui concerne l'infraction prévue par l'article 24 bis.

Article 48-3

Créé par Loi 91-1257 17 Décembre 1991 JORF 19 décembre 1991.

Toute association régulièrement déclarée depuis au moins cinq ans à la date des faits et inscrite auprès de l'Office national des anciens combattants et victimes de guerre dans des conditions fixées par décret en Conseil d'Etat, qui se propose par ses statuts de défendre les intérêts moraux et l'honneur des anciens combattants et victimes de guerre et des morts pour la France, peut exercer les droits reconnus à la partie civile en ce qui concerne les délits de diffamation ou d'injures qui ont causé un préjudice direct ou indirect à la mission qu'elle remplit.

Article 49

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Dans tous les cas de poursuites correctionnelles ou de simple police, le désistement du plaignant ou de la partie poursuivante arrêtera la poursuite commencée.

Article 50

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Si le ministère public requiert une information, il sera tenu, dans son réquisitoire, d'articuler et de qualifier les provocations, outrages, diffamations et injures à raison desquels la poursuite est intentée, avec indication des textes dont l'application est demandée, à peine de nullité du réquisitoire de ladite poursuite.

Article 51

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Immédiatement après le réquisitoire, le juge d'instruction pourra, mais seulement en cas d'omission du dépôt prescrit par les articles 3 et 10 ci-dessus, ordonner la saisie de quatre exemplaires de l'écrit, du journal ou du dessin incriminé.

Toutefois, dans les cas prévus aux articles 24 (par 1er et 3), 25, 36, et 37 de la pré-

sente loi, la saisie des écrits ou imprimés, des placards ou affiches, aura lieu conformément aux règles édictées par le Code de procédure pénale.

Article 52

Modifié par Loi 93-1013 24 Août 1993 art 46 JORF 25 août 1993 en vigueur le 2 septembre 1993.

Si la personne mise en examen est domiciliée en France, elle ne pourra être préventivement arrêtée, sauf dans les cas prévus aux articles 23, 24 (par 1er et 3), 25, 27, 36 et 37 ci-dessus.

Article 53

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945

La citation précisera et qualifiera le fait incriminé, elle indiquera le texte de loi applicable à la poursuite.

Si la citation est à la requête du plaignant, elle contiendra élection de domicile dans la ville où siège la juridiction saisie et sera notifiée tant au prévenu qu'au ministère public.

Toutes ces formalités seront observées à peine de nullité de la poursuite.

Article 54

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Le délai entre la citation et la comparution sera de vingt jours outre un jour par cinq myriamètres de distance.

Toutefois, en cas de diffamation ou d'injure pendant la période électorale contre un candidat à une fonction électorale, ce délai sera réduit à vingt-quatre heures, outre le délai de distance, et les dispositions des articles 55 et 56 ne seront pas applicables.

Article 55

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Quand le prévenu voudra être admis à prouver la vérité des faits diffamatoires, conformément aux dispositions de l'article 35 de la présente loi, il devra, dans le délai de dix jours après la signification de la citation, faire signifier au ministère public ou au plaignant au domicile par lui élu, suivant qu'il est assigné à la requête de l'un ou de l'autre :

1 : Les faits articulés et qualifiés dans la citation, desquels il entend prouver la vérité ;

2 : La copie des pièces ;

3 : Les noms, professions et demeures des témoins par lesquels il entend faire la preuve.

Cette signification contiendra élection de domicile près le tribunal correctionnel, le tout à peine d'être déchu du droit de faire la preuve.

Article 56

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Dans les cinq jours suivants , en tous cas moins de trois jours francs avant l'audience, le plaignant ou le ministère public, suivant le cas, sera tenu de faire signifier au prévenu, au domicile par lui élu, les copies des pièces et les noms, professions et demeures des témoins par lesquels il entend faire la preuve du contraire sous peine d'être déchu de son droit.

Article 57

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Le tribunal correctionnel et le tribunal de police seront tenus de statuer au fond dans le délai maximum d'un mois à compter de la date de la première audience .

Dans le cas prévu à l'alinéa 2 de l'article 54, la cause ne pourra être remise au-delà du jour fixé pour le scrutin .

Article 58

Modifié par Loi 81-759 6 Aout 1981 JORF 7 août 1981.

Le droit de se pourvoir en cassation appartiendra au prévenu et à la partie civile quant aux dispositions relatives à ses intérêts civils. Le prévenu sera dispensé de se mettre en état.

La partie civile pourra user du bénéfice de l'article 585 du Code de procédure pénale sans le ministère d'un avocat à la Cour de cassation.

Article 59

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Le pourvoi devra être formé, dans les trois jours au greffe de la cour ou du tribunal qui aura rendu la décision. Dans les vingt-quatre heures qui suivront, les pièces seront envoyées à la Cour de cassation, qui jugera d'urgence dans les dix jours à partir de leur réception.

L'appel contre les jugements ou le pourvoi contre les arrêts des cours d'appel qui auront statué sur les incidents et exceptions autres que les exceptions d'incompétence ne sera formé, à peine de nullité, qu'après le jugement ou l'arrêt définitif et en même temps que l'appel ou le pourvoi contre ledit jugement ou arrêt

Toutes les exceptions d'incompétence devront être proposées avant toute ouverture du débat sur le fond : faute de ce, elles seront jointes au fond et il sera statué sur le tout par le même jugement.

Article 60

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

Sous réserve des dispositions des articles 50, 51, et 52 ci-dessus, la poursuite des crimes aura lieu conformément au droit commun.

Paragraphe 3 : Peines complémentaires, récidive, circonstances atténuantes, prescription.

Article 61

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945.

S'il y a condamnation, l'arrêt pourra, dans les cas prévus aux articles 24 (par 1er et 3), 25, 36 et 37, prononcer la confiscation des écrits ou imprimés, placards ou affiches saisis et, dans tous les cas, ordonner la saisie et la suppression ou la destruction de tous les exemplaires qui seraient mis en vente, distribués ou exposés aux regards du public. Toutefois, la suppression ou la destruction pourra ne s'appliquer qu'à certaines parties des exemplaires saisis.

Article 62

Créé par Ordonnance 45-2090 13 Septembre 1945 JORF 14 septembre 1945

En cas de condamnation prononcée en application des articles 23, 24 (alinéas 1er et 2), 25 et 27, la suspension du journal ou du périodique pourra être prononcée par la même décision de justice pour une durée qui n'excédera pas trois mois. Cette suspension sera sans effet sur les contrats de travail qui liaient l'exploitant lequel reste tenu de toutes les obligations contractuelles ou légales en résultant.

Article 63

Modifié par Loi 72-546 1er Juillet 1972 JORF 2 juillet 1972.

L'aggravation des peines résultant de la récidive ne sera applicable qu'aux infractions prévues par les articles 24 (alinéa 5), 32 (alinéa 2) et 33 (alinéa 3) de la présente loi.

En cas de conviction de plusieurs crimes ou délits prévus par la présente loi, les peines ne se cumuleront pas, et la plus forte sera seule prononcée.

DES POURSUITES ET DE LA REPRESSION.

CIRCONSTANCES ATTENUANTES

Article 64

Abrogé par Loi 92-1336 16 Décembre 1992 art 323 JORF 23 décembre 1992 en vigueur le 1er mars 1994.

CHAPITRE V : DES POURSUITES ET DE LA REPRESSION.

Paragraphe 3 : Peines complémentaires, récidive, circonstances atténuantes, prescription.

Article 64

Modifié par Loi 2000-516 15 Juin 2000 art 95 JORF 16 juin 2000.

Lorsque ont été ordonnées en référé des mesures limitant par quelque moyen que ce soit la diffusion de l'information, le premier président de la cour d'appel statuant en référé peut, en cas d'appel, arrêter l'exécution provisoire de la décision si celle-ci risque d'entraîner des conséquences manifestement excessives.

Article 65

Modifié par Loi 93-2 4 Janvier 1993 art 52 JORF 5 janvier 1993.

L'action publique et l'action civile résultant des crimes, délits et contraventions

prévus par la présente loi se prescriront après trois mois révolus, à compter du jour où ils auront été commis ou du jour du dernier acte d'instruction ou de poursuite s'il en a été fait.

Toutefois, avant l'engagement des poursuites, seules les réquisitions aux fins d'enquête seront interruptives de prescription. Ces réquisitions devront, à peine de nullité, articuler et qualifier les provocations, outrages, diffamations et injures à raison desquels l'enquête est ordonnée.

Les prescriptions commencées à l'époque de la publication de la présente loi, et pour lesquelles il faudrait encore, suivant les lois existantes, plus de trois mois à compter de la même époque, seront, par ce laps de trois mois, définitivement accomplies.

Article 65-1

Créé par Loi 93-2 4 Janvier 1993 art 53 JORF 5 janvier 1993.

Les actions fondées sur une atteinte au respect de la présomption d'innocence commise par l'un des moyens visés à l'article 23 se prescriront après trois mois révolus à compter du jour de l'acte de publicité.

Article 65-2

Créé par Loi 93-2 4 Janvier 1993 art 52 JORF 5 janvier 1993.

En cas d'imputation portant sur un fait susceptible de revêtir une qualification pénale, le délai de prescription prévu par l'article 65 est réouvert ou court à nouveau, au profit de la personne visée, à compter du jour où est devenue définitive une décision pénale intervenue sur ces faits et ne la mettant pas en cause.

Article 68

Sont abrogés les édits, lois, décrets, ordonnances, arrêtés, règlements, déclarations généralement quelconques, relatifs à l'imprimerie, à la librairie, à la presse périodique ou non périodique, au colportage, à l'affichage, à la vente sur la voie publique et aux crimes et délits prévus par les lois sur la presse et les autres moyens de publication, sans que puissent revivre les dispositions abrogées par les lois antérieures.

Est également abrogé le second paragraphe de l'article 31 de la loi du 10 août 1871 sur les conseils généraux, relatif à l'appréciation de leurs discussions par les journaux.

پيژندنه

- ۱- پيشه گي 5
- ۱-۱ مابه نئى تئۆيندوه كه و نامالجه گانئ 5
- ۲-۱ گونكى تئۆيندوه كه 6
- ۳-۱ پاساوه گانئ تئۆيندوه 7
- ۴-۱ پلائى تئۆيندوه كه 8
- ۲- دمسيك (تمهيد) 11
- ۱-۲ چمكى نازادئى رۆژنامه گهرئ 11
- به گمه: رۆژنامه و نابه قه ندييه گانئ 11
- دروه: نازادئى رۆژنامه گهرئ 23
- سپهيم: گونكى نازادئى رۆژنامه گهرئ 17
- ۲-۲ شتوز و جزوه گانئ رۆژنامه گهرئ و پهيوئندئ په چه صكى تروه 21
- ۲-۲-۱ شتوز و جزوه گانئ رۆژنامه گهرئ 21
- به گمه: شتوز گانئ رۆژنامه گهرئ 21
- ۱- رۆژنامه گهرئ چاپگراو 21
- ۲- رۆژنامه گهرئ بېسترلو 22
- ۳- رۆژنامه گهرئ بېنرلو 23
- ۴- رۆژنامه گهرئ تېله تيكست 23
- ۵- رۆژنامه گهرئ ليه بۆ تيكست 23
- ۶- رۆژنامه گهرئ نېنه نېت 23
- ۷- هارېستئى رۆژنامه گهرئ ناساي به رۆژنامه گهرئ ئېلكترۆنجه وه 24
- دروه: جزوه گانئ رۆژنامه گهرئ 26
- ۱- رۆژنامهئى حگورسى و كسانئ كشتئى معنوى 26
- ۲- رۆژنامهئى كسانئ تابه تئى معنوى (الأشخاص المعنية الخاصة) 26
- ۳- رۆژنامه گهرئ ساهكردنه وئى (الصحافة الاستقصائية) 26
- ۴- رۆژنامهئى روزهره (صحافة الصفراء) 26

- 27 ..... 0- رژانه‌ی تاراوگه (الصحافة المهاجرة)
- 27 ..... 2-2- په‌یونیدی نازادی رژانه‌گه‌ری به‌جهمکی تره‌وه
- 27 ..... به‌گه‌م: په‌یونیدی نیتوان نازادی رژانه‌گه‌ری و دیجوکرسیه‌ت
- 29 ..... دووهم: په‌یونیدی نیتوان نازادی رژانه‌گه‌ری و رای‌گشتی
- 30 ..... س‌تیم: په‌یونیدی نیتوان نازادی رژانه‌گه‌ری و سیاسه‌ت
- 33 ..... چوارم: په‌یونیدی نیتوان نازادی رژانه‌گه‌ری و دسه‌لات
- 35 ..... 2-3- سه‌ره‌لدانی و پتسکه‌وتن
- 36 ..... 2-3-1 سه‌ره‌لدانی و رژانه‌گه‌ری عیترالی
- 37 ..... 2-3-2 پتسکه‌وتنی و رژانه‌گه‌ری عیترالی
- 40 ..... 2-4- سه‌ره‌لدانی و پتسکه‌وتن
- 40 ..... 2-4-1 سه‌ره‌لدانی و رژانه‌گه‌ری کوردی
- 43 ..... 2-4-2 پتسکه‌وتنی و رژانه‌گه‌ری کوردی
- 45 ..... 2-5- تیزره‌کانی و رژانه‌گه‌ری
- 46 ..... 2-5-1 تیزری سه‌ریمستی (نظریه‌ الحریه‌)
- 48 ..... 2-5-2 تیزری دسه‌لات (نظریه‌ السلطه‌)
- 49 ..... 2-5-3 تیزری په‌ررسیتی کومه‌لایه‌تی (نظریه‌ الموزلیه‌ الاجتماعیه‌)
- 50 ..... 2-5-4 تیزری سزلیه‌تی (النظریه‌ السوفیستیة)
- 52 ..... 2-5-5 نازادی رژانه‌گه‌ری له‌ ددی نیسلامدا
- 52 ..... 3- پتکشتی یاسی ددرکردن و بلاکردنموی رژانه‌
- 62 ..... 3-1- ناگاکاری (الاخطار)
- 63 ..... 3-1-1 سستی ناگاکاری له‌ یاسی چاپمه‌نی یاسی دسه‌لاتی رژانه‌گه‌ری میسری
- 66 ..... 3-1-2 سستی ناگاکاری له‌ یاسی چاپمه‌نی لوتانیدا
- 67 ..... 3-1-3 سستی ناگاکاری له‌ یاسی رژانه‌گه‌ری فه‌رهنسیدا
- 69 ..... 3-1-4 سستی ناگاکاری له‌ یاسی چاپمه‌نی عیتراقیدا
- 71 ..... 3-1-5 په‌رژوی یاسی نازادی رژانه‌گه‌ری به‌گشتی رژانه‌نوسانی عه‌ره‌بی و
- 72 ..... 3-1-6 سستی ناگاکاری له‌ یاسی چاپمه‌نی ه‌رتسی کوردستانی عیتراقیدا
- 74 ..... 3-1-7 ه‌له‌نگاندنی سستی ناگاکاری
- 75 ..... 3-2- مزلت و مه‌رجه‌کانی
- 76 ..... 3-2-1 سستی مزلت له‌ یاسی چاپمه‌نی ه‌رتسی کوردستان
- 77 ..... 3-2-2 سستی مزلت له‌ یاسی رژانه‌گه‌ری فه‌رهنسیدا
- 79 ..... 3-2-3 سستی مزلت له‌ یاسی پتکشتی دسه‌لاتی رژانه‌گه‌ری میسریدا

- 80 ..... ۱-۲-۳ سیستم مؤلفات له یاسای چاپمه‌نئی لوئانیدا
- 80 ..... ۵-۲-۳ سیستم مؤلفات له یاسای چاپمه‌نئی عتراقیدا
- 83 ..... ۶-۲-۳ نیمه‌میرجانی که دهین له خاوانی یان سه‌نووسه‌ری رۆژنامه بان چاپکراوی
- 83 ..... ۱-۶-۲-۳ یاسای چاپمه‌نئی هه‌رمی کوردستان
- 84 ..... ۲-۶-۲-۳ یاسای میسری
- 85 ..... ۳-۶-۲-۳ یاسای لوئانی
- 88 ..... ۴-۶-۲-۳ یاسای عتراقی
- 91 ..... ۷-۲-۳ هه‌لسم‌نگاندنی سیستمی مؤلفات
- 91 ..... ۳-۲-۳ بارسته‌ی دارایی (تەئسینی ئەفندی)
- 91 ..... ۱-۳-۳ یاسای میسری
- 95 ..... ۲-۳-۳ یاسای لوئانی
- 96 ..... ۳-۳-۳ یاسای فەرهنسی
- 97 ..... ۴-۳-۳ یاسای عتراقی
- 98 ..... ۵-۳-۳ یاسای هه‌رمی کوردستانی عتراقی
- 100 ..... ۶-۳-۳ هه‌لسم‌نگاندنی سیستمی بارسته‌ی دارایی
- 101 ..... ۴-۳-۳ ناگاکاری و راکرتن و هه‌لومشاندنه‌وه
- 102 ..... ۱-۴-۳ ناگاکاری و راکرتن و هه‌لومشاندنه‌وه له یاسای میسریدا
- 106 ..... ۲-۴-۳ ناگاکاری و راکرتن و هه‌لومشاندنه‌وه له یاسای لوئانیدا
- 112 ..... ۳-۴-۳ ناگاکاری و راکرتن و هه‌لومشاندنه‌وه له یاسای فەرهنسیدا
- 113 ..... ۴-۴-۳ ناگاکاری و راکرتن و هه‌لومشاندنه‌وه له یاسای چاپمه‌نئی عتراقیدا
- 118 ..... ۵-۴-۳ ناگاکاری و راکرتن و هه‌لومشاندنه‌وه له یاسای چاپمه‌نئی هه‌رمی کوردستانی عتراقیدا
- 120 ..... ۶-۴-۳ پوخته
- 122 ..... ۵-۳-۳ گلدانه‌وه و دست به‌سراکرتن (المجزر والمصادرة)
- 123 ..... ۱-۵-۳ گلدانه‌وه و دست به‌سراکرتن له یاسای میسریدا
- 126 ..... ۲-۵-۳ گلدانه‌وه و دست به‌سراکرتن له یاسای لوئانیدا
- 127 ..... ۳-۵-۳ گلدانه‌وه و دست به‌سراکرتن له یاسای فەرهنسیدا
- 131 ..... ۴-۵-۳ گلدانه‌وه و دست به‌سراکرتن له یاسای عتراقیدا
- 134 ..... ۵-۵-۳ گلدانه‌وه و دست به‌سراکرتن له یاسای چاپمه‌نئی هه‌رمی کوردستاندا
- 137 ..... ۶-۳-۳ سانسۆر
- 137 ..... ۶-۶-۳ سانسۆری دواییه‌وه و خرد سانسۆری (الرقابة اللاحقة والرقابة الذاتية)
- 144 ..... ۶-۶-۳ سانسۆری پێشینه‌وه (الرقابة السابقة)

- ۱۴۴ ..... ۱-۲-۶-۲ سانزوری پیشینه له یاسای مسریدا
- ۱۴۴ ..... ۲-۲-۶-۲ سانزوری پیشینه له یاسای لوبانیدا
- ۱۴۵ ..... ۳-۲-۶-۲ سانزوری پیشینه له یاسای لهره‌نمیدا
- ۱۴۷ ..... ۴-۲-۶-۲ سانزوری پیشینه له یاسای عتیراقیدا
- ۱۴۷ ..... ۵-۲-۶-۲ سانزوری پیشینه له یاسای چاپهمه‌نیمی هه‌رقیمی کوردستاندا
- ۱۵۲ ..... ۷-۳ پوهنه
- ۱۵۵ ..... ۴- سیستم ویرنسیپه‌کانی رۆژنامه‌گیری و زامنکردنه‌کانی نازادیی رۆژنامه‌گیری
- ۱۵۵ ..... ۱-۴ سیستمه‌کانی رۆژنامه‌گیری
- ۱۵۵ ..... په‌کهم: سیمسی دقانی رۆژنامه‌گیری بده‌زگابه‌کی گشتی
- ۱۵۶ ..... دووم: سیمسی خۆپاریزی (النظام الوقائي)
- ۱۵۶ ..... سیمیم: سیمسی سلجته‌کەر (النظام الردعي)
- ۱۵۶ ..... چوارهم: سیمسی سلجته‌کەر له‌گه‌ل زامنکردنی نازادیی یاسایی و نابووری بز رۆژنامه‌گیری
- ۱۵۷ ..... ۲-۴ برنسیپه‌کانی رۆژنامه‌گیری
- ۱۵۸ ..... په‌کهم: پاراستنی ده‌ولت و سیمسی گشتی
- ۱۵۹ ..... دووم: چه‌ولشه‌نه‌کردنی پرای گشتی
- ۱۶۰ ..... سیمیم: پاراستنی ناکاری کۆمپل
- ۱۶۱ ..... چوارهم: پاراستنی هالی مرۆڤ
- ۱۶۴ ..... پینتجه‌م: نازادی سه‌رجاوه‌یه (الحرية هي الاحل)
- ۱۶۶ ..... ششمه‌م: نازادی به‌ریرسارقتی له‌گه‌لدابه (الحرية مع المسؤولية)
- ۱۶۷ ..... ۳-۴ زامنکردنی نازادیی رۆژنامه‌گیری
- ۱۶۸ ..... په‌کهم: پاراستنی ده‌ستووری (دهقه‌کانی ده‌ستوو)
- ۱۸۲ ..... دووم: پاراستنی دادگه‌ری
- ۱۸۳ ..... ۱- سه‌ره‌مخووسی دادگه‌ری
- ۱۸۷ ..... ۲- چاودتیری دادگه‌ری
- ۱۸۸ ..... ۱- چاودتیری دادگه‌ری له‌سه‌ر ده‌ستووریتیی یاساکان
- ۲۰۰ ..... ب- چاودتیری دادگه‌ری له‌سه‌ر شه‌رعییه‌تی به‌پاره‌کانی ئیداره
- ۲۱۰ ..... سیمیم: پاراستنی نادادگه‌ری
- ۲۱۱ ..... ۱- چاودتیری رامجاری
- ۲۱۵ ..... ۲- چاودتیری کارگرتیری
- ۲۱۷ ..... چوارهم: پاراستنی تاراتنکاری (الحماية الجنائية)
- ۲۱۷ ..... ۱- سه‌روه‌ریی یاسا

- 219 ..... ۲- یهگسانی لهبردهم یاسادا
- 221 ..... ۵- ۵- صاف و نهرکهگانی رۆژنامه نووس و تاوانهگانی رۆژنامه گهری و نهو
- 221 ..... ۵- ۱- صاف و نهرکهگانی رۆژنامه نووس
- 224 ..... ۵- ۱- ۱- مافهگانی رۆژنامه نووس
- 234 ..... ۵- ۱- ۲- نهرکهگانی رۆژنامه نووس
- 243 ..... ۵- ۲- تاوانهگانی رۆژنامه گهری و نهو بهریرسیاریتییه تاوانگارییه لئی دهگهریتهمه
- 242 ..... ۵- ۲- ۱- تاوانهگانی رۆژنامه گهری
- 244 ..... ۵- ۲- ۱- ۱- پیتاسهی تاوانهگانی رۆژنامه گهری
- 245 ..... ۵- ۲- ۱- ۲- سروش تاوانهگانی رۆژنامه گهری
- 254 ..... ۵- ۲- ۱- ۳- رابهلهگانی تاوانهگانی رۆژنامه گهری
- 254 ..... بهگهم: رابهلی مادی
- 254 ..... دووم: رابهلی معنوی
- 257 ..... سیتیهم: رابهلی بهناشکراییی
- 261 ..... ۵- ۲- ۱- ۱- ۱- نهو تاوانهگانی رۆژنامه گهرییهوه پروودهدهن
- 267 ..... ۵- ۲- ۱- ۱- ۱- تاوانی تانهرتشمهر (جریمه الففد أو التشمهر)
- 269 ..... بهگهم: رابهلهگانی
- 269 ..... ۱- رابهلی مادی
- 279 ..... ۲- رابهلی معنوی
- 279 ..... ۳- رابهلی بهناشکراییی
- 280 ..... دووم: سزای تاوانی تانهرتشمهر
- 281 ..... سیتیهم: هزیهگانی رۆژنامه گهری
- 283 ..... ۱- مافی بلاوکردنهوهی ههرانهگان
- 284 ..... ۲- مافی رهخنهگرتن
- 293 ..... ۵- ۲- ۳- بهریرسیاریتی تاوانکاری
- 297 ..... ۵- ۲- ۳- ۱- سبستهگانی بهریرسیاریتی تاوانکاری له تاوانهگانی رۆژنامه گهریدا
- 297 ..... بهگهم: بهریرسیاریتی هاربهش (المسؤولية التضامنية)
- 298 ..... دووم: بهریرسیاریتی دامهزواو لهسهر کهمترهغمی (المسؤولية المنبئة على الاحمال)
- 299 ..... سیتیهم: بهریرسیاریتی بۆلتنگراو (المسؤولية المنبئة على التتابع)
- 303 ..... ۵- ۲- ۲- ۲- حوکمهگانی بهریرسیاریتی تاوانکاری له تاوانهگانی رۆژنامه گهریدا
- 303 ..... بهگهم: حوکمهگانی بهریرسیاریتی تاوانکاری له یاسای میریدا
- 305 ..... دووم: حوکمهگانی بهریرسیاریتی تاوانکاری له یاسای لوبانیدا

- 308 ..... سنه‌م: حوكمه‌كانى بهرپرسيارپه‌تهى تاوانكارى له ياساى له‌ره‌نسيدا
- 312 ..... جوارم: حوكمه‌كانى بهرپرسيارپه‌تهى تاوانكارى له ياساى عهترالقيدا
- 315 ..... پهنه‌م: حوكمه‌كانى بهرپرسيارپه‌تهى تاوانكارى له ياساى هه‌رتىمى كوردستاندا
- 321 ..... 6- كوتايى .....
- 321 ..... 9-1 ئه‌لجسام .....
- 322 ..... 6-2 راسپاره .....
- 327 ..... سه‌رچاره‌كان .....
- 339 ..... باشكۆز - ياساى پوژتانه‌گه‌رىي له‌ره‌تسى 1881/7/29 هه‌مواركرو
- 375 ..... پوخته‌ى تۆژينه‌وه‌كه به‌زمانى كوردى .....
- 378 ..... پوخته‌ى تۆژينه‌وه‌كه به‌زمانى عه‌ره‌ى .....
- 380 ..... پوخته‌ى تۆژينه‌وه‌كه به‌زمانى نينگه‌لىزى .....

